

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE ‘GÜLİNYA YAHOD KENDİ
GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ’ ADLI
ESERİN HALKBİLİMSEL AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Büşranur YUCEL

2501191067

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Zehra HAMARAT

İSTANBUL – 2022

ÖZ

ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE “GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ” ADLI ESERİN HALKBİLİMSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ BÜŞRANUR YUCEL

Bu çalışmada Viçen Tilkiyan'ın **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız** adlı eseri halk yaşamı ve halk dili ekseninde incelenerek tahlil edilmiştir. 19. yüzyılda toplumun aydınlatılmasına yönelik eserler vermiş olduğu tespit edilen Viçen Tilkiyan bu düşüncelerini eserlerinde açıkça yansıtır.

Viçen Tilkiyan hakkında bilinenler eserlerinde verdiği bilgilerden ve hakkında var olan belgelerden ibarettir. Buna göre eserinde Ankaralı olduğunu belirten yazar, aynı zamanda Bab-ı Ali Caddesinde kitapçılık ve matbaacılık yapmıştır. Viçen Tilkiyan eserlerinde ahlaki bir tutum sergileyerek toplumsal konulara kayıtsız kalmamıştır. Bu noktada 19. yüzyılın toplumcu sanat anlayışıyla hareket etmiş ve sanatı toplumun yararına hizmet eden bir araç olarak kullanmıştır. Bunu yaparken bilgi birikimini, fikirlerini, yaşadığı dönemin özelliklerini, içinde bulunduğu toplumun düşünce yapısını ve dil ve kültürünü sosyolojik bir bakış açısıyla bu eserinde yansıtmıştır.

Çalışmamızda Viçen Tilkiyan'ın hayatı ve eserlerine yönelik tespitler yapılarak **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız** adlı eserindeki halkbilimsel unsurlar halk yaşamı ve halk dili açısından tahlil edilmiştir. Viçen Tilkiyan'ın yanlış Batılılaşmanın getirdiği toplumsal zedelenmelere karşı topluma ahlaki mesajlar vererek dili aktif kullandığı ve bunları folklorik unsurlara yer vererek gerçekleştirmeye çalıştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halkbilimi, anlatı, Ermeni harfli Türkçe, Viçen Tilkiyan, halk yaşamı, halk dili.

ABSTRACT

EVALUATION OF THE WORK “GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ” IN TURKISH WITH ARMENIAN LETTERS FROM THE POINT OF VIEW OF FOLKLORE

BÜŞRANUR YUCEL

In this study, Viçen Tilkiyan’s work “Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız” has been analyzed in the axis of folk life and folk language. Viçen Tilkiyan, who was found to have written works aimed at enlightening the society in the 19th century, clearly reflects these thoughts in his works.

What is known about Viçen Tilkiyan consists of the information he gave in his works and the documents that exist about him. According to this, the author, who stated that he was from Ankara in his work, also worked as a book seller and typography in Bab-ı Ali Street. Viçen Tilkiyan didn’t remain indifferent to social issues by displaying a moral attitude in his works. At this point, he acted with the socialist art understanding of the 19th century and used art as a tool that serves for the benefit of society. While doing this, he reflected his knowledge, ideas, characteristics of the period in which he lived, the mentality and language and culture of the society he lived in from a sociological perspective in this work of him.

In our study, determinations were made about Viçen Tilkiyan’s life and works, and the folkloric elements in Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız were analyzed in terms of folk life and folk language. It has been determined that Viçen Tilkiyan actively uses language by giving moral messages to the society against the social harms brought by mis-Westernization and tries to realize them by using folkloric elements.

Keywords: Folklore, narrative, Turkish with Armenian letters, Viçen Tilkiyan, folk life, folk speech.

ÖN SÖZ

Viçen Tilkiyan'ın doğum tarihi hakkında kesin bilgiler yoktur. Onun hakkındaki bilgilere hakkında var olan çeşitli belgelerden ve yazmış olduğu eserlerden ulaşılmaktadır. Buna göre bir eserinin ön sözünde Ankaralı olduğunu belirten yazar, İstanbul'da kitapçılık ve matbaacılık işleriyle uğraşmış aynı zamanda 1860'lı yıllarda aktif olarak eserler vererek yazarlık da yapmıştır. İçinde bulunduğu toplumun sosyal olaylarına duyarsız kalmayan yazar, Tanzimat Döneminin toplumu esas alan anlayışıyla hareket etmiştir.

Çalışmamızda Viçen Tilkiyan'ın **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız** adlı eseri halkbilimsel açıdan incelenmiş ve buna ek olarak ulaşabildiğimiz üç eserinin özetine yer verilmiştir. Halkbilimsel incelememiz envanter dökümü şeklinde olmayıp eserin yazıldığı dönemin şartları dikkate alınarak halk yaşamı ve halk dili eksenindeki değerleri ihtiva etmektedir. Bunu yapmadaki amacımız 19. yüzyılda İstanbul ve Anadolu'daki halk kültürünün nasıl olduğunu halk yaşamı ve halk dili kapsamında anlamaya çalışmaktır.

Metin merkezli olan çalışmamız ana hatlarıyla Giriş bölümü dışında 4 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi belirtilmiştir.

Birinci bölümde Viçen Tilkiyan'ın hayatı, sanatı ve eserleri yer almaktadır. Aynı zamanda bu bölümde eserlerin özetlerine de yer verilmiş olup bu eserler yayınlanma tarihlerine göre sıralanmıştır.

İkinci bölümde Ermeni harfli Türkçe hakkında bilgiler yer almaktadır. İncelediğimiz eserin Ermeni harfli Türkçe yayınlar arasındaki yeri belirtilerek Türk edebiyatındaki önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte eserin çeviri yazısında kullandığımız yöntemler hakkında da bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız**'daki halk yaşamı ve halk dili unsurları incelenmiştir. Halk yaşamı başlığı altında başta kadın-erkek ilişkileri olmak üzere eğlenceler- kutlamalar-eğlence

mekânları, giyim-kuşam-süslenme, meslekler ve tipler; halk dili kısmında ise atasözleri, deyimler, dualar-beddualar, selamlaşma- vedalaşma kalıpları, yemin ifadeleri, lakaplar, argolar ve küfürler incelenmiştir.

Ermeni harfli Türkçe eserin Latin harflerine aktarımına dördüncü bölümde yer verilmiştir.

Çalışmayı yaparken kıymetli fikirleriyle ve tecrübeleriyle yol gösteren Prof. Dr. Abdulkadir Emeksiz'e; çalışmamı titizlikle takip ederek çalışmamın her aşamasında bilgi ve tecrübelerini paylaşan, özgün fikirleriyle yolumu aydınlatan, yeni sorular sormamı sağlayan kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Zehra Hamarat'a; önerileriyle tezime katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Serap Aslan Cobutoğlu'na, Evrim Ulusan Öztürkmen'e; kaynaklara ulaşmam konusunda yardımcı olan İsmail Başer'e, Nursena Yıldırım'a, Rabia Kara'ya; maddi ve manevi desteklerini esirgemeyerek her sıkıntıma ortak olan babam Hasan Yucel'e, annem Hatice Yucel'e, ablam Emine Yucel'e, abim Oğuz Yucel'e gönülden teşekkür ederim.

BÜŞRANUR YUCEL

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VIÇEN TILKIYAN'IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1.Viçen Tilkiyan'ın Hayatı ve Sanatı.....	3
1.2. Viçen Tilkiyan'ın Eserleri.....	6
1.3. Viçen Tilkiyan'ın Eserlerinin Özeti.....	11
1.3.1. Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız	11
1.3.2. Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa.....	21
1.3.3. Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Mîlel	22
1.3.4. Çoban Kızlar	27

İKİNCİ BÖLÜM

ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE ESERLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Ermeni Harfli Türkçe Eserler	37
2.2. Eserin Yazım Özellikleri ve Ermeni Alfabesi	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ'DAKİ HALK YAŞAMI VE HALK DİLİ

3.1. Halk Yaşamı.....	53
3.1.1. Kadın-Erkek İlişkileri	54
3.1.2. Eğlenceler, Kutlamalar Ve Eğlence Mekânları	67
3.1.3. Giyim-Kuşam-Süslenme.....	74

3.1.4. Meslekler.....	81
3.1.5. Tipler.....	86
3.2. Halk Dili	88
3.2.1. Atasözleri	90
3.2.2. Deyimler.....	92
3.2.3. Dua	119
3.2.4. Beddua	124
3.2.5. Selamlaşmalar-Vedalaşmalar	124
3.2.6. Yemin İfadeleri	127
3.2.7. Lakap	128
3.2.8. Argo-Küfür.....	129

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK

HERKESİ GÖREN BİR KIZ

Müellifin Bir Kelamı	141
Birinci Gice: İki Besleme Kızlar Tahda Arası Muhabbeti	148
İkinci Gice: İki Sahte Korteza Kızlar.....	170
Üçüncü Gice: Muhabbet Tüccarları.....	177
Dördüncü Gice: Yüzük Hırsızı.....	184
Beşinci Gice: Simila'nın Kortesi	191
Altıncı Gice: Hasan ve Ayişe: Köylü Korteza Kızlar	197
Yedinci Gice: Korteza Kızlık Adamı Dolab İçine Girdirir	204
Sekizinci Gice: Korteza Kızlık Adamı Eşek Etdirir	211
Dokuzuncu Gice: İki Sağır Korteza Kızlar	217
Onuncu Gice: Deyirmende Korteza Kızlık Ne Hoş Olur	224
On Birinci Gice: İki Fino Köpekler	230

On İkinci Gice: Kontig Köpeyin Nakli	237
On Üçüncü Gice: Filori Kızın Hikâyesi.....	243
On Dördüncü Gice: Alafranga Üzerine Cuzi Mütalaa	249
On Beşinci Gice: Yemişin Eysisini Dağda Kurdlar Kuşlar Yer	255
On Altıncı Gice: Aneta'nın Yüzüyünün Bulunması	261
On Yedinci Gün: Selviler Arası Kortezanlığı	268
On Sekizinci Gice: Karanlıkda Kortezanlık	274
On Dokuzuncu Gice: Zemanenin Parasız Liyonis Kortezanları	281
Yigirminci Gice: Malihülya Kortezanlığı.....	288
Yigirmi Birinci Gün: İki Ufacık Kuşlar	296
Yigirmi İkinci Gice: Yokarki Çatıdaki Kuşun Nakli.....	302
Yigirmi Üçüncü Gice: Sadık Muhabbet.....	309
Yigirmi Dördüncü Gice: Dost	315
Yigirmi Beşinci Gice: Memulin Gayrı Peder	322
Yigirmi Altıncı Gice: Bilmeyerek Kortezanlık	329
Yigirmi Yedinci Gice: Tecrube ve Dünyanın Bazı Halleri	336
Yigirmi Sekizinci Gice: Kalbler Açılmak.....	342
Yigirmi Dokuzuncu Gice: Alafranga Evlenmek.....	349
Otuzuncu Gice: İki Nişanlı Kızlar	356
Otuz Birinci Gice: Gülinya'nın Miran'a Kavuşması.....	364
SONUÇ.....	371
KAYNAKÇA	374
EKLER.....	381

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dr.	: Doktor
EHT	: Ermeni harfli Türkçe
Haz.	: Hazırlayan
Prof.	: Profesör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu

Eser Adı Kısaltmaları

AMDHMG	: Aşıkla Maşuk Dürbünü Her Milletin Güzeli
ÇK	: Çoban Kızlar
DAMM	: Dürbin-i Aşk Mahbube-i Milel
GKGHGK	: Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız
MYEK	: Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Bu çalışma Viçen Tilkiyan'ın Ermeni harfli Türkçe **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız** adlı eserinin çeviri metninden hareketle halkbilimsel unsurların tespit ve tasnifi; bu unsurların nasıl ve hangi şekillerde kullanıldığının incelenmesi üzerine yapılmıştır. Öyle ki bu eserler üzerindeki halkbilimsel unsurlar hakkında yapılmış çalışmalar oldukça azdır. Ayrıca Viçen Tilkiyan hakkında var olan bilgiler de sınırlıdır.

Türk edebiyatının 19. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden olan Viçen Tilkiyan çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nin sosyal dönemlerini güçlü bir gözlem yeteneği ve toplumu esas alan bakış açısıyla eserlerinde işlemiş, her zümreden insana eserlerinde yer vermiştir. Toplumun kültürüne, yaşayış tarzına ve halkbilimine dair unsurlar onun eserlerinde çokça bulunmaktadır. Bu sebeple çalışma, Osmanlı toplumunun 19. yüzyıldaki özelliklerine, yaşayışına ve kültürüne dair bilgiler vermesi ve bu eserleri kaleme alan yazarın tanıtılması üzerinden yürütülmüştür.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı hazırladığı sayısız çeviri eserler ve yazdığı telif eserlerle Türk edebiyatının güçlü kalemlerinden biri olan Viçen Tilkiyan'ın çalışmalarının Türk edebiyatındaki yerini ortaya koymak, **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız** adlı eserinde halkbilimsel unsurların sosyal değişim sürecinde nasıl yer aldığını, bu unsurların toplumda aldığı konumu tespit etmektir.

Türk edebiyatının geniş çerçevesi içerisinde yer alan Ermeni harfli Türkçe eserler üzerinde halkbilimsel bir inceleme yapılmamış olup bu konuya katkı yapmak ve bu konuda ileride yapılacak çalışmalar için de malzeme sunmak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışma sırasında Ermeni harfli Türkçe **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız** adlı eser incelenmiştir. Eserin Arap harfli basımı bulunmamaktadır. Bunun yanında Viçen Tilkiyan'ın **Çoban Kızlar, Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milel, Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa** adlı eserleri de görülmüş ve bu çalışmada yer almıştır.

Merkez olarak metni esas alan bu çalışmada halkbilimsel unsurlar tespit edilmiş, elektronik ortama aktarılmış, değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Çalışma boyunca literatür taraması yapılmış ve yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Tasnif ve sınıflandırma yapılırken uygun başlıklar altına uygun malzemeler yerleştirilmiştir. Yazım yanlışlıklarının, harf hatalarının veya eksik bir yazımın olduğu tespit edilen kısımlar dipnot şeklinde köşeli parantez içerisinde belirtilmiştir. Noktalama işaretleri konusunda istikrarsızlık olması sebebiyle cümlenin anlamından ve akışından hareketle günümüz Türkçesinin noktalama işaretlerine göre düzenleme yapılmıştır. Bunun dışında kalan kısımlar ise özgün haliyle çalışmada yer almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VIÇEN TILKIYAN'IN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1.Viçen Tilkiyan'ın Hayatı ve Sanatı

Viçen Tilkiyan hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Doğumuyla ilgili olarak eserinde yer verdiği bilgiye dayanarak Ankaralı olduğu bilinmektedir: “*Bilirsiniz biz Ankarelilerin bu babde nadanlığının sebebine ne kadar Asdambol'daki milletdaşlarımızın nazarından düşüldük. Himayetlerinden mahrum olduk ve anlerin indinde adeta hayvan mesabesinde tutulduk.*”¹ Yaşamı hakkında kesin bilgilere ulaşamayan Viçen Tilkiyan'ın Osmanlı Arşiv Belgelerinden hareketle Bab-ı Âli Caddesi'nde kitapçılık ve matbaacılık yaptığı anlaşılmaktadır. Bu belgeler şu şekildedir:

Bâb-ı Âlî Caddesi'nde kitapçı olan Viçen Tilkiyan'ın **Sıdkı-ı Canan** isimli Türkçe tiyatro risalesinin neşrine izin verildiği belge.²

Bâb-ı Âlî Caddesi'nde Matbaacı Viçen Tilkiyan'a, yazmış olduğu **Çoban Kızları** isimli hikâye kitabını basması için geçici ruhsatname verildiği belge.³

Bâb-ı Âlî Caddesi'nde kitapçı Viçen Tilkiyan'ın tercüme ettiği **Çoban Kızları** adlı hikâyenin basımına verilen geçici ruhsat.⁴

Samipaşazade Sezai Bey'in “**Mufarakat**” isimli tiyatro eseri ile Viçen Tilkiyan'ın “**Dört Karındaşlar**” isimli hikayesinin basımı için ruhsat verildiği belge.⁵

Mister Hezi'nin “**Ateş Dilleri**” risalesinin ilk bölümünün basımı için matbaacı Canik Aramyan'a ve Kitapçı Tilkiyan'ın hazırladığı “**Sergüzeşt-i Mary Kraliçe Kızları**” risalesinin basımı için muvakkat ruhsatname verildiği belge.⁶

¹ Viçen Tilkiyan, **Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa**, Asitane: Mühendisyan Matbaası, 1870, s.19.

² BOA, MF.MKT., Yer Bilgisi:34-82, 04.03.1293.

³ BOA, MF.MKT., Yer Bilgisi:38-44, 28.05.1293.

⁴ BOA, MF.MKT., Yer Bilgisi:43-22, 23.08.1293.

⁵ BOA, MF.MKT., Yer Bilgisi: 21-146, 21.10.1291.

⁶ BOA, MF.MKT., Yer Bilgisi: 56-150, 04.06.1295.

Kitapçı Tilkiyan'ın hazırladığı **Sergüzeşt Mari Kraliçe Kızları** risalesinin birinci cüzünün neşri için ruhsat verildiği belge.⁷

Bununla birlikte, oluşturduğu eserler sayesinde de onun hem yazar hem de çevirmen olduğu bilinmektedir. Viçen Tilkiyan ile ilgili olan arşiv belgeleri toplamda 7 tane olmakla birlikte hicri 23.12.1292 (20.01.1876) tarihli belgede Viçen Tilkiyan'ın adı “Dican Beleknan” şeklinde geçmektedir.⁸ Fatmanur Uçar'ın **1876-1923 Yılları Arasında İstanbul'daki Kütüphane İmtiyaz Sahipleri, Kütüphaneleri ve Katalogları** adlı tezinde Viçen Tilkiyan ile Dican Beleknan ayrı kişilermiş gibi ele alınmaktadır. Ancak belgeler incelendiğinde bunun böyle olmadığı görülür. Bu durum Ezgi Yıldırım'ın **19. Yüzyıl Sonu Osmanlı Toplumunda Tercüme Eserlerin Tanıtımı Üzerine Betimleyici Bir İnceleme: Kitapçı Arakel Katalogları** adlı tezinde de açıkça ifade edilmektedir.⁹ Bu konuya değinen bir başka araştırmacı da Günil Özlem Ayaydın Cebe olmuştur. O da Viçen Tilkiyan adının yanlış yazılmış veya yanlış okunmuş olabileceğini belirtmektedir.¹⁰

Viçen Tilkiyan'ın eserlerini kaleme aldığı dönem dikkate alındığında onun toplumcu bir sanat anlayışına bağlı kaldığı ve 19. yüzyıl sanatçıları arasında öne çıkması gereken isimlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada Viçen Tilkiyan, gazeteyi toplumun gelişmesine yardımcı bir unsur olarak görmektedir.

Düşünce, dil, kültür, sanat, vs. konularının toplumda karşılık bulmasına zemin hazırlayan gazeteler, yenilik dönemi olarak görülen Tanzimat'ın ilanını takip eden yıllarda oldukça önemli görülmüştür. “*Fikir onun sayesinde yavaş yavaş yapıcı bir unsur olarak hayata girer.*”¹¹ Dönemin şartlarından ötürü bazı sanatçıların toplumu aydınlatmak ve bazı fikirlerden haberdar etmek üzere gazeteyi bir araç olarak gördüğü bilinmektedir. Bunlardan Şinasi ve Namık Kemal gibi isimler

⁷BOA, MF.MKT., Yer Bilgisi: 61-37, 24.03.1296.

⁸Babı Ali Caddesi'nde Kitapçı Dican Beleknan'ın **Sıdk-ı Canan** adlı tiyatro risalesinin basımı için muvakkat ruhsat verildiği belge: BOA, MF.MKT., Yer Bilgisi: 33-64, 23.12. 1292.

⁹Ezgi Yıldırım, “**19. Yüzyıl Sonu Osmanlı Toplumunda Tercüme Eserlerin Tanıtımı Üzerine Betimleyici Bir İnceleme: Kitapçı Arakel Katalogları**”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s.16.

¹⁰Günil Özlem Ayaydın Cebe, **Cervantes'ten Tilkiyan'a Osmanlı Edebiyatında Pastoralin Sergüzeşt**, Grafik Yayınları, Ankara: 2016, s.87.

¹¹Ahmet Hamdi Tanpınar, **On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 23. bs. 2014, s.250.

gazeteyi yalnızca zaman geçirmek için okunan bir tür olmaktan çıkarıp toplumu aydınlatmak için bir okul olarak görmüşlerdir. “Bizde bütün işaretleler oradan gelir. Kalabalık onun etrafında kurulur. Okumayı o yayar. Mekteplerin uzak bir gelecek için hazırladığı ocağı o tutuşturur.”¹² Bu düşüncenin benzerini Viçen Tilkiyan da belirtmekte ve gazetenin toplum hayatındaki yeri hakkındaki görüşlerini **Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa** adlı eserinde dile getirmektedir:

“Gazeta denilen şey ehalinin haklı davasını bilmeyenlere öyreden bir hocadır ve alesseviye gazetacılığın borcu ve maksedi salt vukuatı cihanın havadislerini vermek olmayub ehaliyi tenvir itmekdir. Bu ise şimdiki asır münevverinin insanlığa bir ber-güzarıdır.”¹³

Gazeteler Viçen Tilkiyan’a göre düşüncelerin ifade edilmesinde, aktarılacak istenen fikirlerin beyan edilmesinde öne çıkmaktadır: “Çun güneşin ışığından ziyade aşikârdır ki gazeta demek bir adamın haklı davasının şahidi dimekdir.”¹⁴ Bu noktada Tanzimat Dönemi yazarları arasında yer alan Viçen Tilkiyan’ın da gazetenin toplumun aydınlatılması yönünde bir görev üstlendiği düşüncesinde olduğu açıktır.

Viçen Tilkiyan, toplumun okuma konusunda geri kaldığından da şikâyet etmektedir. **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız**¹⁵ adlı eserinin ön sözünde halkın okuma konusunda çocuk kaldığına ve gelişemediğine dair eleştiriler de yapmaktadır. Ayrıca Avrupa’dan kitaplar getirtilse de okunmadığından, kitapların yalnızca raflarda kalmasından şikâyet etmektedir:

“Bu dahi yağnış ağnaşılmamak için muhtasar bir tafsilat elzemiyyetdendir. Çunki alim canlı olub ilim cansızdır. Bir kitabhanede yüz bin aded ilim kitapları olsa anleri bir tahsil iden insan olmadıkca mezkûr kitaplar cansız olmuş oldukları için meydana çıkıp bir iş icra idemezler. Biz ise yalnız Avrupa’dan ilm kitapları getirdib kitabhanelere dizmeye mecburuz ve eger bazen mezkûr kitablardan kesb-ı ilm u fûnun idenler dahi var ise anler dahi tahsil itmiş oldukları sanata iktiza iden alat u suhuletlerden

¹² Tanpınar, **a.g.e.**, s. 251.

¹³ Tilkiyan, **a.g.e.**, s.16.

¹⁴ Tilkiyan, **a.g.e.**, s.15.

¹⁵ Viçen Tilkiyan, **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız**, İstanbul: Vezir Han, 1868.

mahrumdurlar ve bu sebebden naşidir ki ... Çünkü kayıkcı her ne kadar usta olsa kürek olmadıkca kayığı yürüdemeyeceyi tarife hacet deyildir.”¹⁶

1.2. Viçen Tilkiyan'ın Eserleri

Viçen Tilkiyan'ın eserleri hakkında bilgi veren kaynaklardan biri Hasmik Stepanyan'ın “**Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968)**” başlığını taşıyan eseridir. Hasmik Stepanyan bu eserinde Viçen Tilkiyan'a ait olarak 8 esere yer vermektedir.

1. Çoban Kızlar, S. Bardizbanyan, İstanbul, 1876, 146 s.
2. Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milel, C.3, H. Tozlyants, İstanbul, 1872, 112 s.
-Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milel C.4, Matbuayı H. Tozlyants, İstanbul, 1872, 68 s.
3. Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa, H. Mühendisyan Matbaası, İstanbul, 1870, 20 s.
4. Gülinya Yahut Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız, Vezir Han, İstanbul, 1868, 540 s.
5. Şarkta Alafranka Yahut Ticaretimizin Günbegün Daralmasının Asıl Sebepleri, C. Aramyan, İstanbul, 1865, 120 s.
-Şarkta Alafranga Yahut Ticaretimizin Günbegün Daralmasının Asıl Sebepleri, 2. Baskı, R. Kürkcüyan, İstanbul, 1867, 32 s.
6. Seda-i Nahak, H. Mühendisyan Matbaası, İstanbul, 1870, 10 s.
7. Madmuazel Amber Yahod Baloda Bir Vukuat, H. Mühendisyan Matbaası, İstanbul, 1878, 32 s.
8. Yedi Alimler Risalesi, /Çev. V. Tilkiyan, 2. Bs, H. Kafafyan, İstanbul, 1881, 110 s.

Araştırma aşamasında Ermeni harfli Türkçe¹⁷ olan bu eserler arasında biz **Çoban Kızlar**'ın, **Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa**¹⁸'nın, **Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milel**'in 3. ve 4. cildinin ve bu tezin konusunu oluşturan **Gülinya**

¹⁶ Tilkiyan, **a.g.e.**, s.372.

¹⁷ Buradan itibaren EHT olarak kısaltılmıştır.

¹⁸ Buradan itibaren **MYEK** olarak kısaltılacaktır.

Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız¹⁹’ın kopyalarını edindik. Viçen Tilkiyan’a ait olduğu görülen 1876 tarihli **Çoban Kızlar** adlı eserin kapağında “*Mârif Nezaret-ı Celilesinin Ruhsatı ile Tab Olundu*” ibaresi bulunmaktadır. Basım yeri ise “Asitane, Matbaa S. G. Bardizbanyan ve Şirket” şeklinde belirtilmektedir. 146 sayfadan oluşan bu eserin başında bir giriş yazısı bulunmaktadır. Bu giriş yazısı şu şekildedir:

“MUKADDEME

Bundan akdem teelif-kerde-i acizanem ‘**ZEVALLI KIZCIĞAZ**’ nam kitabın ibadullah tarafından bulunduğu hüsn-ü kabuliyetden teşvik olunarak bu eser-i şakiranemin dahi neşrine cesaret iyledim.

İşbu kitabda esgi zaman meşhur şairlerinden bazılarının hased çektiği köylü ömrünün sadeliyi bazı alaka hikâyeleri ile dermeyen ve vukuat-ı garayibi cihan ile vasf olmuş olduğundan kraata ve kariyni kiramın rağbetine şayan olacağını memul ve temenni iderim.”²⁰

Bu giriş yazısından anlaşılaçağı üzere Viçen Tilkiyan’ın **Zevalı Kızciğaz** adlı bir eseri daha bulunmaktadır. Zavallı Kızcağız ismiyle 1291/1874 tarihli Arap harfli Türkçe²¹ bir eser bulunmaktadır. Bu eserin kapağında ise eserin T. Abdi adındaki yazara ait olduğu belirtilmiştir. T. Abdi’nin kim olduğu ve hayatı hakkında Viçen Tilkiyan gibi kesin bilgi bulunmamaktadır. AHT **Sergüzeşt-i Kalyopi, Seyri Servinaz, Gizli Sevdâ ve Zavallı Kızcağız** adında 4 eseri olan T. Abdi’ye dair bilinenler bu eserlerden ibarettir. Bunlardan **Sergüzeşt-i Kalyopi** hakkında Abdullah Doğan’a ait **Modern Anlatı Talebine Bir Cevap: Sergüzeşt-i Kalyopi** adlı tez ile Hüseyin Yeniçeri’ye ait olan **Türk Tahkiye Geleneği İçinde Sergüzeşt-i Kalyopi’nin Yeri** adlı 2 tez hazırlanmıştır. Hüseyin Yeniçeri, T. Abdi’yi Namık Kemal’in mektuplarında geçen kişi olarak tanıtmaktadır. Namık Kemal, 1873 tarihinde Faik Reşad’a yazdığı mektupta Faik Reşad’ın Abdi adında biri ile edebiyat hakkında fikir tartışması yaptığından ve Abdi’nin Batıdan gelen hikâyelerin ve romanların çevrilmesine karşı bir tutum sergilediğinden bahsetmiştir.²² Burada adı zikredilen Abdi’nin divan şairi Şebinkarahisarlı Abdi olduğu söylenebilir. Türklük ve

¹⁹ Buradan itibaren **GKGHGK** olarak kısaltılacaktır.

²⁰ Viçen Tilkiyan, **Çoban Kızlar**, Asitane: S. G. Bardizbanyan ve Şirket, 1876, s.3.

²¹ Buradan itibaren AHT şeklinde kısaltılacaktır.

²² **Namık Kemal’in Hususi Mektupları I İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları**, (Haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1967, s.262-263.

millilikle ilgili olarak bir manzume kaleme almış olan Abdi Bey o dönem şuursuz bir Batı taklitçiliğinin olduğundan şikâyet etmiştir. “*Abdi Bey’e göre kendi marifeti olmayanın şuursuz taklitçilikle bir şey elde etmesi ve kendini taklit ettiği kimselere kabul ettirmesi mümkün değildir.*”²³ T. Abdi’nin yazarı olduğu **Seyr-i Servinaz** adlı eser hakkında Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde bir belge²⁴ bulunmaktadır. Bu belgede **Seyr-i Servinaz**’ı Agob adında birinin Ermeniceden Türkçeye çevirdiği belirtilmektedir.²⁵ Bu örnekler ışığında T. Abdi’nin Namık Kemal’in mektubunda adı geçen Abdi Bey olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü zikredilen mektupta Abdi Bey’in çeviri eserlere karşı olumsuz bir tavrı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Agob adıyla anılan kişinin T. Abdi olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Ancak bunların dışında çok daha kuvvetli bir ihtimal ortaya çıkmaktadır ki o da Viçen Tilkiyan’ın EHT **Çoban Kızlar** adlı eserinin mukaddimesinde okuyucuya verdiği bilgiden hareketle T. Abdi’nin ve Agop’un Viçen Tilkiyan’ın kullandığı müstear isimler olabileceğidir. Bu bilgi 1294/1877 senesinde İzzet Efendi Matbaasında AHT olarak da yayımlanmış olan **Çoban Kızlar**²⁶’ın içerisinde mevcut değildir. EHT **Çoban Kızlar**’da bulunan mukaddime kısmı AHT olan **Çoban Kızlar**’da bulunmamaktadır. Ayrıca 1872 tarihli EHT **Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milet**²⁷ adlı eser aynı yıl **Aşıkla Maşuk Dürbünü ve Her Millet’in Güzeli**²⁸ başlığıyla AHT olarak basılmıştır. Bu eserin yazarı ise Vazi olarak geçmektedir. Bu iki eserin birbirinden farklı olduğunu söyleyen araştırmacılar olsa da eserler incelendiğinde her yönüyle aynı olduğu görülmektedir. Bu durum Viçen Tilkiyan’ın Vazi’yi de takma ad olarak kullandığı düşüncesini akla getirmektedir.

²³İsrafil Babacan, “XIX Asır Osmanlı Edebiyatında Milliyetçilik Düşüncesinin Gelişimi ve Şebinkarahisarlı Abdi Bey’in Türklükle İlgili Bir Manzumesi”, **Karadeniz Araştırmaları**, S.12, 2007, s.13.

²⁴Agob’a Ermeniceden Türkçeye tercüme ettiği **Seyr-i Servinaz** isimli hikâye kitabının birinci cüzünü basması için ruhsat verildiği belge: 18.10.1290 MF. MKT. Yer bilgisi:15-57.

²⁵Belgedeki metin şu şekildedir:

Ermeniceden Türkçeye tercüme eylediği **Seyr-i Servinaz** nam hikâye kitabının kar ü hüneri tarafına raci omak ve matbuatından üç nüshasını maarife vermek ve diğer cüzleri için başkaca ruhsat almak meşakkati ve meclis maarifinin kurra ile işbu ruhsatla bit-takdim sahib-i istida Agop nam kimesneye verilmiştir.

²⁶ Buradan itibaren **ÇK** şeklinde kısaltılacaktır.

²⁷ Buradan itibaren **DAMM** şeklinde kısaltılacaktır.

²⁸ Buradan itibaren **AMDHMG** şeklinde kısaltılacaktır.

Viçen Tilkiyan, **GKGHGK** adlı eserinde “**Yeni Dünya**” adında bir eser kaleme almak niyetinde olduğunu belirtmektedir. Ancak yazar, **GKGHGK** adlı eseri beğenen, seven okuyucuların **Yeni Dünya**’ya da ilgi göstermelerini beklediğini ve bu ilgi olursa onu kaleme almak istediğini belirtmektedir.²⁹ Bu da onun etkili ve fazla bir okuyucu kitlesine sahip olduğunu ve okuyucularının görüşlerine değer verdiğini göstermektedir.

Yazar yine bu eserinin ön sözünde kitabı kaleme almasının sebeplerinden bahsetmektedir. Buna göre eser görünüşte kortezanlık (flört) hakkında olsa da aslında yazar, vatan için ahlak terbiyesine dikkat çekmek üzere yazdığını söylemektedir. Bunu da alafrangalığın insanlar arasında kabul edilen değerleri yok etmesiyle açıklamaktadır. Öyle ki alafrangalığın topluma kötü sirayet ettiğini ve onu bireysel ve sosyal ahlaktan ticaret ahlakına kadar her konuda şeref eğriliğinin başlangıcı olarak gördüğünü ve onun, vatani hile ile yaraladığını belirtmektedir. Yine bu ön sözde Hasmik Stepanyan’ın **Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası** adlı eserinde kayıtlı olan ancak eserin kendisine ulaşamadığımız **Şarkta Alfranga Yahut Ticaretimizin Günbegün Daralmasının Asıl Sebepleri** adlı eserin içeriğinden bahsetmektedir. Bu eserde alafrangalığın ticaret ahlakına olumsuz etkileri ile ilgili görüşlerinin yer aldığı anlaşılmaktadır. Maddi açıdan yeterli güce sahip olmadığını ve bu sebeple eseri kısa tuttuğunu belirten yazar, eserin faydalı bilgiler içerdiğini ancak halkın ise yüzüne bile bakmadığından yakınmaktadır. Buna karşılık **GKGHGK**’nin ise yayınlandığında çokça satıldığını ifade etmektedir.³⁰

Viçen Tilkiyan, yine bu eseri yayınlanması maksadıyla gazetelere ve dergilere göndermiş olduğunu belirtir. Bunu gönderirken eserin kortezanlık hakkındaymış gibi görünse de toplum ahlakına yönelik nasihatlere yer verdiğine dair bir mektup eklediğini söyler. Ancak yayınlamadıklarını ve bu durumu ayrıca bir risale ile açıklayacağını belirtir.

²⁹ Viçen Tilkiyan, **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız**, s.65.

Bu madde ve daha sayır maddeler hakkında “**Yeni Dünya**” ismiyle bir kitab kaleme almak emelindeyiz. Fakat miktar-ı kifaye abonata mühtac olduğumuz için işbu Gülinya’yı alanlar ona dahi rağbet buyurdıklarında ve işbu müradlarını Gülinya’nın tab u neşr olduğu mahale haber verdiklerinde ona dahi el vurmaya kabiliyetimiz olabilecektir.

³⁰ Viçen Tilkiyan, **a.g.e.**, s. I-II.

“İşbu Gülinya hikâyesine ilk el vurduğumuzda kusur gazeteler ile beraber mecmuaya dahi bir nushe ve her ne kadar resmen kortezanlık üzerine ise de maksedi nasihat olduğunu havi bir name dahi yollayub derc itmesini istida itmiş idik ise de mukaddimesinden maada kusur nusheleri ilan itmeye cayız görmemiştir. Yani Gülinya’nın ikinci, üçüncü [...] çıkmıştır deyu bu kadar bir satırdan ibaret ilana himmet buyurmamışlardır. Maksedimizi ağnamayacak kadar mecmua-yı nadan diyemem. Anın için mezkûr gazetasının³¹ ne sebebe mebni derc itmekden imtina itdiyini Gülinya’yı tekmiil itdikden sonra diğer mubahasalar ile beraber ayrıca bir risale ile tarif ideceyiz. Bu husus ki böyle bir hikâye teelifine bizi mecbur iden hususlar mezkûr gazetasının pek ziyade malûmi olmuş olarak kusur gazetaların hepsi ilan itmeseler bile kendisi ilan itmeliydi deyu gelir bana ve bu kadarcık olsun bir insaniyeti memul itmez deyil idim.”³²

Hasmik Stepanyan, Viçen Tilkiyan’a ait 8 eser belirtmiştir. Bunlara ek olarak biz **Zavallı Kızcağz, Gizli Sevda, Seyri-i Servinaz ve Sergüzeşt-i Kalyopi** adlı eserlerin de Viçen Tilkiyan’a ait olabileceğini düşünmekteyiz. Bu düşüncemizi güçlendiren ise yazarın eserlerinde T. Abdi müstear ismini kullanmış olma ihtimalidir. Eserlerinin ön sözlerinden ve hakkındaki belgelerden hareketle Viçen Tilkiyan’ın Agob, T. Abdi ve Vazi müstear isimlerini kullandığı tespit edilmiştir. Özetle denilebilir ki yazar EHT olan eserlerinde Viçen Tilkiyan ismini, AHT olan eserlerde ise kimi zaman müstear isimlerini kullanmaktadır. Bu da yazarın çeşitli alfabelerde birden fazla eser kaleme aldığını ve kullandığı isimlerin eserden esere değiştiğini göstermektedir.

³¹ Bu gazetasının **Seda-i Hakikat** adlı gazete olduğu düşünülmektedir. Yazar, onu eleştirmek üzere **Seda-i Nahak** adlı bir eser kaleme almıştır. Bu bilgiye de **Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa** adlı eserden ulaşmaktayız. Ancak **Seda-i Nahak** adlı esere ulaşamadık.

³² Tilkiyan, **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız**, s.300.

1.3. Viçen Tilkiyan'ın Eserlerinin Özeti

1.3.1. Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız

1868'de İstanbul Vezir Han Matbaasında basılmıştır. Ön söz ve 31 geceye bölünmüş anlatılardan oluşmaktadır. Toplamda 540 sayfadan oluşan eserin ön söz niteliğinde olan bir sayfası eksiktir.

1. gecenin anlatısı esas kahramanların tanıtıldığı kısım içerisinde değildir. Birinci gecenin anlatısı 13. sayfadan itibaren başlamaktadır. Eserin içerisinde yer alan anlatılar ise şunlardır:

Birinci Gece: İki Besleme Kızlar Tahta Arası Muhabeti

İkinci Gece: İki sahte Korteza Kızlar

Üçüncü Gece: Mahabet Tüccarları

Dördüncü Gece: Yüzük Hırsız

Beşinci Gece: Simila'nın Kortesi

Altıncı Gece: Hasan ve Ayşe- Köylü Korteza

Yedinci Gece: Korteza Adamı Dolap İçine Girdirir

Sekizinci Gece: Korteza Adamı Eşek Ettirir

Dokuzuncu Gece: İki Sağır Korteza

Onuncu Gece: Deyirmende Korteza Ne Hoş Olur

On Birinci Gece: İki Fino Köpekler

On İkinci Gece: Kontig Köpeğin Nakli

On Üçüncü Gece: Filori Kızın Hikâyesi

On Dördüncü Gece: Alafranga Üzerine Cuzi Mütalaa

On Beşinci Gece: Yemişin Eyisini Dağda Kurdlar Kuşlar Yer

On Altıncı Gece: Aneta'nın Yüzünün Bulunması

On Yedinci Gece: Selviler Arası Kortezanlığı

On Sekizinci Gece: Karanlıkta Kortezanlık

On Dokuzuncu Gece: Zemanenin Parasız Liyonis Kortezanları

Yirminci Gece: Malihülya Kortezanlığı

Yirmi Birinci Gece: İki Ufacık Kuşlar

Yirmi İkinci Gece: Yokarki Çatıdaki Kuşun Nakli

Yirmi Üçüncü Gece: Sadık Muhabbet

Yirmi Dördüncü Gece: Dost

Yirmi Beşinci Gece: Memulin Gayrı Peder

Yirmi Altıncı Gece: Bilmeyerek Kortezanlık

Yirmi Yedinci Gece: Tecrube ve Dünyanın Bazı Halleri

Yirmi Sekizinci Gece: Kalbler Açılmak

Yirmi Dokuzuncu Gece: Alafranga Evlenmek

Otuzuncu Gece: İki Nişanlı Kızlar

Otuz Birinci Gece: Gülinya'nın Miran'a Kavuşması

İstanbul'un Boğaziçi semtlerinden birinde zengin bir ailenin çok güzel bir kızı vardır. Bu kızın ismi Gülinya'dır. Yakışıklı bir delikanlı olan Miran da Gülinya'nın evinde çalışan uşaklardan biridir. Gülinya ile Miran birbirlerini severler. Ancak Gülinya'nın babası bu durumu farkettiğinde Miran'ı evden uzaklaştırır ve Gülinya'nın evden çıkmasını da yasaklar. Üstelik pencerenin önünde bile oturmasına izin vermez ve yanlarında yatırır. Bir gün Gülinya evlerinde çalışan başka bir uşağa gizli bir mektup verir ve bu mektubu Miran'a götürmesini ister. Bu mektupta Gülinya, gece herkes uyuduktan sonra Miran'ı evinin bahçesinde beklediğini yazar. Buluştuktan kısa bir süre sonra evdekiler uyanır ve Gülinya'yı yatağında göremeyince bahçeye gelirler. Âşıklar birbirinden hemen ayrılırlar ve kimse bir şey anlamasın diye Gülinya da bir ağacın altında uyuyor taklidi yapar. Ailesi Gülinya'yı

uyurgezer sanmıştır. Gülinya o gece çok üzüntülü bir şekilde uyur ve bir rüya görür. Bu rüyada bir ak sakallı ihtiyaer elinde beyaz bir mendille Gülinya'nın gözyaşlarını siler ve onu teselli etmek için geldiğini belirtir. Ona aklını meşgul edeceği ve derdini biraz da olsa unutturacağı bir iyilik yapar. Ona 31 gece uzak ve eğlenceli yerleri dolaştıracak ve onun, diğer insanların hal ve hareketlerini görmesini sağlayacaktır. Bunu yaparken görünmez olacaktır. Ailesi uyanıp Gülinya'yı yatağında grmediklerinde ise seslendikleri anda kendisini yatağında bulacaktır. Ak sakallı ihtiyaer bundan sonra her gece ilk uykuda Gülinya'ya görünüp onun nereye gideceğini haber vereceğini söyler. Ayrıca Gülinya'nın merak ettiği şeyin aşık ile maşuk olanların aralarında neler geçtiği olduğunu belirterek gideceği yerlerin bu konu hakkında olduğunu belirtir. İlk gece gideceği yer Beyoğlu'nda Doğruyol'daki bir evin penceresinde sohbet eden kızların yanındır.

Gülinya bir anda kendisini ihtiyaerin dediği yerde bulur. İki kızın konuştuğunu işitir. Kızlardan birinin ismi Filodur ve Anadolu'dan gelmiştir. Diğerinin ismi ise Aneta'dır ve Tavşan Adasından gelmiştir. İkiisi de çok güzeldir ve ikisi de farklı konaklarda beslemedir. Aneta Filo'nun yanına misafirliğe gelmiştir. Burada iki kız birbiriyle sohbet eder. Bu sohbette kortezanlık hakkındaki fikirlerini açıklarlar. İkiisi de korteliğin, bir kızın bir erkekle görüşüp tanıştıktan sonra birbirlerini sevip aldığı tanımını yaparlar. Ardından Aneta bu konu hakkında başından geçenleri anlatır. Aneta bir gün çalıştığı evin yukarı katında çamaşır sermeye çıkar. Tahtanın arasından bir fısıltı işitir. Tahtanın arasından baktığında iki delikanlının sohbet ettiğini görür. Yandaki evin kiracısı, tüccar birinin oğlu Civan'dır. Civan arkadaşıyla kızlar hakkında sohbet eder ve kızların âşık olduklarında birbirlerine bile söylemeye çekindiklerini, erkeklerin ise âşık olduklarında söylemekten çekinmediklerini söyler. Başka bir gece tekrar yan eve bakan Aneta aynı kişileri yine konuşurlarken bulur. Arkadaşı Civan'a hangi kızların onu etkilediğini sorar ve Civan da Tavşan Kızları'ndan çok etkilendiğini söyler. Aneta da bunları Filo'ya anlattıktan sonra Civan'a gönül verdiğini söyler. Ardından Filo'ya 8 senedir bu konakta çalıştığını ve ailesine para gönderdiğini anlatır. Kendisine kalan paralarla da elmas pırlanta yüzük aldığını söyler. Bir süre sonra Civan'a kendini belli etmek üzere yukardayken yangın çıktığını bahane ederek tahtaya vurur ve konuşmaya başlarlar. Birbirleriyle tanışan

çift bir süre sonra birbirlerine âşık olurlar. Bir süre sonra Gülinya'nın annesi uyanır ve kızına seslenir. Gülinya yatağına döner.

İkinci gece Gülinya yine Beyoğlu'nda başka iki kızın sohbet ettiği bir pencere kenarına gider. Kızlardan birinin ismi Teber diğerrinin ismi ise Penbe'dir. Dış güzellikte çok güzel olan bu kızlar ahlak güzelliğinden yoksundur. Teber, Penbe'ye sokağa çıkıp dolaşmalarını, belki kendilerine delikanlılar bulabileceklerini söyler. Konuşurlarken Teber Penbe'ye yeni bir şapkanın çıktığından söz eder. Bu şapkanın şimdiye kadar olan şapkaların en güzeli olduğunu ve Avrupa'da av şapkası olarak anıldığından bahseder. Bu şapkanın yalnızca Yüksekaldırım'daki bir mağazada satıldığını söyler. Bir gün Civan adında bir delikanlıyla tanıştığını ancak fakir olduğunu söyler. Bu Civan'ın Tavşan Adalı bir kızla evlenmek niyetinde olduğunu öğrenir. Bir gün yoldan geçerken onu çağırır ve hâl hatır sorar. Civan da nişanlanma aşamasında olduğunu söyler. Teber kızın zengin olup olmadığını sorar ve Civan da elmas yüzüğünün olduğunu söyler. Teber bunu duyduğunda elmas yüzüğü görmek istediğini çok yumuşak ve yakın bir dille söyler. Civan yüzüğü getireceğine söz verir. Teber'in niyeti o yüzüğü satın şapka alabilmektir.

Üçüncü gece Gülinya yine Teber ve Penbe'nin yanındadır. Birbirlerine alafrangayı icat eden kimsenin nurlarda olmasını söylerler. Ve sohbetlerine devam ederken Civan'ın yüzüğü getirdiğini anlatır. Bu arada Penbe'nin annesi kızları çağırır ve yarın akşam konuşmaya devam etmek için sözleşirler.

Dördüncü gece Teber, Penbe'ye, Civan'ın yüzüğü almak için geldiğinde yüzüğü kömürlükte kaybettiğini, çok aradığını ancak bulamadığını söyler. Bu yalana inanan Civan'ın üzüntülü olarak yanından ayrıldığını anlatır. Kızlar konuşmaya devam ederlerken yanlarına tanıdıkları Kokona Simila gelir. Kokona Simila'ya korte aradıklarını söyleyen kızlar, Kokona Simila'ya kocası olduğu halde bir oğlanla aynı evde nasıl yaşadıklarını sorarlar.

Beşinci gece Simila bu durumu anlatır. Simila bir gün vapurda Tarabya'ya giderken Yuvar adlı adamla tanışır. Kocasının çirkinliğinden usanan Simila bu adamı çok beğenir. Vapur kalabalık olduğu için dizi dizine değer. Zanta Adasından buraya yeni geldiğini ve buraları pek bilmediğini söyleyen Yuvar, Büyükdere'de bir

hemşehrisi olduğunu onu göreceğini söyler. Bir süre sonra Yuvan Simila'ya iş bulana kadar evlerinde kalabileceğinin mümkün olup olmadığını sorar. Simila çok kıskanç ama sarhoş bir kocası olduğunu ancak Yuvan'ı öz kardeşi olarak tanıtabileceğini söyler. Yuvan'a altın bir saat verir ve onu da hediye olarak kocasına getirmesini ve rakı ısmarlamasını söyler. Simila kocasını türlü yalanlarla oyalayarak bu durumu sakladığını anlatır. Penbe ile Teber de parasız bir insanın nasıl sevilleceğine cevap ararlar ancak bulamazlar. Bu sırada Gülinya'ya annesi seslenir. Onu uyku arasında yatağında görmediğini söyler.

Altıncı gece Gülinya, Kastamonu civarında bir köye gider. Burada bir kayanın kovuğunda birbirini seven Hasan ve Ayişe adlı kişilerin konuşmalarına şahit olur. Hasan fakir ama sevimli bir çobandır. Ayşe de fakir bir ailenin 17-18 yaşlarındaki güzel kızıdır. Ayşe'yi köyün zenginlerinden biri ister ve ailesi kızı ona vermek isterler. Bu yüzden Hasan ve Ayişe evlenmek için kaçarlar. Kaya kovuğunda da dinlenmek için mola verirler. Birbirlerine ne zaman âşık oldukları hakkında birtakım sorular sorarlar. Ardından Hasan yedi sene önce İstanbul'a gittiğini söyler. İstanbul'un onların köyüne hiçbir yönden benzemediğini anlatır. Korteliğin dahi parayla olduğunu söyler.

Yedinci gece Hasan, İstanbul'da Uzun Çarşı'da gözlemcilik yaparken başına gelenleri anlatır. Çalışırken kırmızı feraceli bir kız gelip birkaç kez gözleme alır. Bu kız Nazlı Hanım'dır. Bir süre sonra Hasan'a, onu sevdiğini ve evlenmeleri gerektiğini söyler, Hasan'dan para almaya başlar. Hasan onun evine gitmek ister. Kız da kabul eder ve giderlerken kız evli kardeşlerinin olduğunu, gelebilecekleri ihtimalinin olduğunu söyler. Onlar gelirlerse Hasan'ı saklayacaktır. Eve vardıklarında içki doldurup Hasan'a uzatır. Hasan onu içerse sarhoş olacağını söyler. Bu sırada kapı çalar ve kız Hasan'ı dolabın içine kilitler. İçeri bir adam gelir ve kıza güzel sözler söyler. Bir süre sonra tekrar kapı çalar. Hasan bunları anlatırken Ayişe'nin uykusu gelir.

Sekizinci gece kızın adamı hızlıca göndermesi ve içeriye başka bir adamın girmesiyle başlar. Bu adam hamaldır. Hasan, birbirlerine iltifat etmeye başlayan bu insanların konuşmasına şahit olur. Dolabın içindeyken bu kızı kendi köyündeki kızlar

gibi sanıp ona inandığı için kendine kızar. Bir müddet sonra ilk gelen adam bir daha gelir ve bu sefer evdeki hamalı aşağıdaki ahıra gönderir. Bu arada kız dolabı açıp Hasan'ı da ahıra gönderir. Hasan aşağı inmeden kıza dolaptayken işittiği konuşmaları söyler. Kız da onun içki içmesinden ötürü hayal gördüğünü söyleyerek Hasan'ı kandırmaya çalışır ve ahıra yollar. Bir müddet sonra Hasan'ın yanına geldiğinde ahırda bir eşek olduğunu yanına yaklaşmaması ve ses çıkarmaması gerektiğini söyler. Az sonra kız yukardaki adama bir şeyler içirip onu hasta eder. Ahırda bir eşeğin bir de uşağın olduğunu söyler ve adamı evine onların götüreceğini söyler. Eşek dediği hamal, uşak dediği ise Hasan'dır. Hamalın yanına gelip birkaç yalan söyledikten sonra Hasan'a da yalanlar söyleyerek adamları evden uzaklaştırır.

Dokuzuncu gece Gülinya Anadolu'nun Yuvancık kasabasında sağır bir kız ve erkeğin değirmen yolundaki kortezanlığına şahit olur. Kızın adı Mimika olup çok güzel bir kızdır. Annesi Mimika'yı buğday öğütmeye değirmene gönderir. Dimitro adında bir delikanlı da buğday öğütmeye buraya doğru gelirken birbirlerine rastlarlar. Tanışıp birbirleri hakkında bilgi alırlar.

Onuncu gece Mimika ve Dimitro değirmene varırlar ve burada gördüklerini anlatırlar. Burada aynı onlar gibi değirmen yolunda tanışıp birbirine âşık olan iki kişiye rastlarlar. Bunların gözleri kör olmasına rağmen birbirlerine gönül vermişlerdir. Bir süre sonra onları birbirine sarılmış halde gören Mimika ve Dimitro şaşırırlar ancak Dimitro da Mimika'ya sarılmak ister.

On birinci gece Gülinya, İstanbul'un Tepebaşı semtinde konaklarda beslemelik yapan kızların yanında olan Samur ve Kontig adlı köpeklerin birbirleriyle konuştuklarına şahit olur. Samur pek çok delikanlının köpeklerin yerinde olmayı istediklerinden bahseder. Çünkü köpekler sabahtan akşama kadar kadınların kucağında gezerler. Birtakım kendilerini insanlardan ayıran yönleri anlattıktan sonra Samur yaşadığı evin beyinin hekim olduğunu, bu akşam Boğaziçi'nde zengin bir ailenin konağından haber geldiğini ve 50 yaşlarında bir adamın hasta olduğunu söyler. Haberi getiren adam hastalık belirtisinin olmadığını ancak kızının ahının tuttuğunu söyler. Çünkü adam evlerinde çalışan uşakla kızının evlenmesine izin

vermemiştir. Bu arada Gülinya evine gittiğinde babasının vefat etmiş olduğunu görür ve ağlamaya başlar. Sabaha karşı Afrika taraflarından Gülinya bir ses duyar.

On ikinci gecede Gülinya'nın işittiği sesin Miran'ın sesi olduğu anlaşılır. Afrika'da bir adada sıkıldığı için Gülinya'ya görünen ihtiyar ona da görünmüştür. Gülinya'nın babası ölünce uzaktan konuşmalar başlamıştır. Gülinya ona Kontig ve Samur adlı köpeklerin konuşmasını anlatır. İnsanların Allah'ın verdiği güzellikle yetinmeyip daha güzel görünmeye çalışmalarından bahsederler. Kontig bu durumu insanların birbirlerini aldatması olarak açıklar.

On üçüncü gecede Kontig yaşadığı evin kızının Filori adında olduğundan bahseder. Filori süse çok meraklıdır ve aynanın karşısında saatlerce duran bir kızdır. Onu sevenler süsünü mü kendisini mi sevecektir bunlar hakkında konuşurlar.

On dördüncü gecede Kontig ve Samur alafrangalığın Avrupa'daki durumu ve insanlara olan etkisi hakkında konuşurlar ve Gülinya bunu anlatır.

On beşinci gecede Miran, Gülinya'ya olan özlemini dile getirir. Bulunduğu adanın çok ıssız bir yer olduğundan bahseder. Kontig ve Samur'un köpek oldukları halde doğru şeyler söylemesine memnun olduğunu ve dinlediğini, insanların düşünebildikleri halde bazen yanlış bilgiler verdiğinde ise kulaklarını kapadığını söyler. Alafrangalığın insan eliyle icra edildiğini, onu dışardan çekici, içerden ise ayak bağı olan bir durum olarak görür. Çünkü tek bir insan bile buna uysa diğeri yanlış anlayıp kötü etkilenecektir. Ardından Gülinya Filori'nin hikâyesini anlatmaya başlar. Süse ve giyime çok meraklı olan Filori evlerinde çalışan başı kel, dilsiz, kötü giyimli, biraz çirkin olan bir delikanlıyla uğraşmak ister. Böyle olduğu için üstüne başına yeni kıyafetler alır, saçlarına peruk takıp olup olmadığına bakar. Kızın annesi kızın uşakla eğlendiğini düşünür. Çünkü böyle bir kızın böyle bir delikanlıya gönül vermesi hoş karşılanmaz. Bir süre sonra saçına peruk takılı delikanlı, Filori'nin gözüne hoş gelmeye başlar. Ancak onun sevdiği uşak değil, yeniden oluşturduğu yapaylık gibi görünse de bir süre sonra onu gerçekten sever.

On altıncı gecede Kontig, Aneta ve Civan'dan bahseder. Civan yüzüğü kaybettikten sonra Kontig'in kaldığı evin hanımları Aneta'ya acımadan yargırlar. Besleme kızların gelin olacakları zaman başlarının göğşe ereceği gibi

davrandıklarından bahsedip ellerinden gelse evlenmeyi kimseye bırakmazlar diyerek eleştirirler. Evin hanımlarının besleme kızları insan olarak görmezler. Bir müddet sonra Aneta, arkadaşlarıyla konuşurken Civanla Ortaköy’de yürürken sokak ortasında bir adamın yerde uzanmış olduğunu görürler. Bu adamın yanında da bir mektup ve cüzdan vardır. Bu cüzdanın içini açıp baktıklarında Aneta’nın yüzüğünü görürler. Mektupta ise Teber’in Baron Garabed adlı kişiye bu elmas yüzüğü sattığına dair senet yazdığı belirtilir. Civan ve Aneta’nın kalbinin doğru olması övülerek hikâyeyi bitirir.

On yedinci gece Gülinya körfeze yakın bir ormanlıkta yirmi yaşlarında yaşlarında Şemsi adlı güzel bir kız görür. Daha sonra Gülinya Osmanlı kadınlarının güzelliğini anlatır. Tevfik adlı delikanlıyla Beşiktaş’tan beri arabasız halde olduklarından kimse onları görmesin diye Şemsi’nin önden Tevfik’in arkadan yürümesi kararını alırlar ancak Şemsi onu göremez. Bir süre sonra Şemsi, bir kadın 3 erkeğin koştuğunu görür. Bir kütüğün arkasına saklanır. Adamlar bu kadını zorla ormana getirmişlerdir ve ellerinde bıçak ve tabanca vardır. Bir süre sonra aralarında anlaşmazlık çıkar.

On sekizinci gece kadın bu adamların elinden kurtulur. Şemsi Hanım da Tevfik’le karşılaşır. Şemsi Hanım, bir selvinin altında oturarak Tevfik’e gördüklerinden ötürü çok korktuğunu anlatır. Bir süre sonra Tevfik Şemsi Hanım’a olan duygularından bahseder.

On dokuzuncu gece parasız kortezanlıktan bahsedilir. Bir gazinoda Jozef ve Antuan adlı iki kişi birbiriyle konuşurlar. Elllerine geçen parayı hovardalık yaparak bitiren, fakir ancak eğlenceye düşkün adamlardır. Kadınlar hakkında konuşurlar. Bir kadınla yolda giderken diğerine göre çirkin bir kadın gördüklerinde onu görmezden geldiklerini kadınların da bunu erkekler için yaptıklarını anlatırlar.

Yirminci gece Jozef ve Antuan birbirleriyle konuşmaya devam ederler. Jozef bir kızla çok ilgilendiğini söyler. Ama kızın bu ilgiden haberi yoktur. Bu kızın ismini bilmediğini ama Pangaltı’da oturduğunu ve Rum’a benzediğini anlatır. Osmanlı, Frenk, Ermeni, Yahudi kızlarından bahseder ve Rum kızlarını tanıdığını söyler. Osmanlı’da güzellerin çok olduğunu ama evlerinin bu semtte olmadığını, Ermeni

kızlarında güzellerin olduğunu ancak vücutlarının fidan gibi olmadığını, Yahudilerde güzel kızın pek az olduğunu, Çingenelerde güzellerin bulunduğunu ama açık tenlilerin olmadığını anlatır. Bu kız Jozef'e göre Rum'dur. Kız, Jozef'i birkaç kez gördükten sonra arkadaşıyla konuşurken Jozef hakkında olumsuz şeyler söyler. Jozef ise bunu duyduğunda, durumu kızların sevgisini belli etmeme biçimi olarak yorumlar. Antuan ise, kız Jozef'i süpürge sapıyla bile kovalasa Jozef'in yine hoşnut olacağını söyler.

Yirmi birinci gece Gülinya ve Miran birbirlerini görebilmeyi çok istediklerini anlatırlar. Gülinya bu konuşmadan sonra bu geceki hikâyesini anlatmaya başlar. Buna göre iki küçük kuşun karşı karşıya olan iki çatıdan birbiriyle konuşurlar. Diğerine göre biraz aşağıda olan kuş Boğaziçi'nden geldiğini söyler. Diğer neden geldiğini sorduğunda ise insanların yuvalarını bozduğunu ve ailesini dağıttığını anlatır. Diğer kuş ise Afrika taraflarından geldiğini, niçin geldiğini yarın anlatacağını söyler. Bu arada Gülinya eve döndüğünde annesinin öldüğünü görür ve çok üzülür.

Yirmi ikinci gece Afrika'dan gelen kuşun hikâyesini anlatır. Oradayken annesi, babası ve kendisi olmak üzere 3 kuş olduklarını söyler. Babası geldikten 3 gün sonra ölür. Annesi de yavrusunun gitmesini bir daha adaya dönmemesini söyler. Çünkü döndüğünde kendisinin de ölmüş olacağını belirtir. Onlar ölmeden o ıssız adada bir delikanlı görürler. Bu delikanlı Miran'dır. Denizden balık yakalayıp ateşte pişirip yediğini söyler. Her vakit Gülinya'yı düşündüğünü anlatır. Kuş da sevdiğinden ayrılmıştır. Kuş annesiyle konuştuğunda annesi, kavuşmak için önce eziyet çekilmeli, dünyanın türlü hallerini tanımalı der. Bunlar olduktan sonra sevginin kıymetinin bilineceğini söyler. Annesi bir süre sonra kuşa öleceğini söyler ve ona son kez sarılır. Bu sarılmayla Allah tarafından kanatlarına bir kuvvet verilir ve annesi oğluna Miran'ı kanatlarının üstüne bindirmesini ve İstanbul'a götürmesini ve saklamasını söyler. Bunu yaparken kimseye söylememesini tenbih eder. Gülinya Miran'ın nerede olduğunu öğrenmek için kuşa yalvarır ancak kuş söylemez, söylerse ölecektir. Miran ise kuşun kanatlarının altında saklanıyordur.

Yirmi üçüncü gece kuş Gülinya'ya Miran'la yaptığı yolcuğu anlatır. İstanbul'a varmadan önce bir yerde konaklarlar ve burada güzel bir kadının Miran'a yaklaştığını söyler. Ancak Miran ona yüz vermez.

Yirmi dördüncü gece dostluk tanımı yapılır. Biri diğerinin iyiliğini istemesinin dostluk olduğu vurgusu yapılır ancak kadın ve erkek arasında gelişen dostluğun hilebazlık ve dolandırıcılıkla da sonuçlanabileceği anlatılır. Kuş Gülinya'ya dünyadaki türlü hallerden bahseder ve Gülinya bunları öğrendiği için mutlu olur.

Yirmi beşinci gece Keşmi adlı bir delikanlının Çeşmi adlı bir kızkardeşi vardır. Keşmi bir gün evinden ayrılır. Ailesi ise gitmesini istemez. Bir gün Keşmi'ye benzer birini görürler. Ama kendi çocukları olsa eve gireceğini dışarda dolaşmayacağını düşünürler. Bu çocuğa da Keşki derler. Varlığını kaybetmiş olan bu çocuğu bir süre sonra aile, kendi çocukları sanıp onu eve götürmek ister.

Yirmi altıncı gece çocuğun asıl adının Hamdi olduğu ortaya çıkar. Bu adam Çeşmi'ye âşık olur. Çeşmi ise kardeşi sandığı bu kişinin ve kendisinin davranışlarını sorgular.

Yirmi yedinci gece Çeşmi onun gerçekten kardeşi olup olmadığını anlamak için sorular sorar. Çocuk bu sorulara genel cevaplar verir. Çeşmi ise kardeşi olduğu düşüncesine inanmak istemese de yapacağı bir şey yoktur.

Yirmi sekizinci gece çocuk Çeşmi'ye kardeşi olmadığını, üstelik ona âşık olduğunu açıklar. Ancak kavuşabilmelerinin bu şartlar altında mümkün olamayacağından bahsederler. Kavuşabilmelerinin kaderin elinde olduğunu söylerler.

Yirmi dokuzuncu gecenin hikâyesi evlenmek konusu üzerinedir. Sevginin ve aşkın bir kenara bırakıldığı maddiyata verilen önemin arttığından bahsedilir. Bir çift nişanlanacak olup taraflardan birinin parasını kaybettiğinde birbirlerinden ayrılmalarının kaçınılmaz olduğu anlatılır.

Otuzuncu gece Sofig ve üç gün sonra gelin olacak Marig isimli kızların konuşmalarını işitir. Marig daha önce zengin delikanlıların peşinden koştuğunu ancak evlendiği kişinin fakir olduğundan ve kendisine şapka taktırmayacağından ve

malakof giydirmeyeceğinden yakınıdır. Ancak evlendikten sonra ona şapkalar ve kıyafetler aldıracağını söyler. Evleneceği için değil şapkalar takacağı için mutlu olur. Evleneceği kişinin ahlakının iyi olup olmadığıyla ilgilenmez.

Otuz birinci gece çocukların ahlak ve terbiyesiyle ilgili konuşurlar. Ardından alafranga denilen durumun insanları nasıl değiştirdiğini anlatırlar. Daha sonra kuş Miran'ı kanatlarının altından çıkarır ve Gülinya ve Miran'ın birbirine kavuşması gerçekleşir. Kuş gelir ve kanadının bir tarafına Miran'ı diğer bir tarafına Gülinya'yı alır ve onları Gülinya'nın Boğaziçi'ndeki evinin bahçesine, ayrıldıkları ağacın altına getirir.

1.3.2. Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa

1870 yılında Mühendisyan Matbaasında basılmış olan bu eser 20 sayfadan oluşmaktadır. Bu eser **Seda-i Hakikat** adlı gazeteyi eleştirmek üzere kaleme alınmış olan bir kitapçıktır. Eserde bu gazeteye karşı olarak **Seda-i Nahak**³³ adlı bir eser kaleme aldığından bahsetmektedir. Bu eser Viçen Tilkiyan'ın, yenilikler hakkındaki düşüncelerine ve dönemin gazeteye anlayışına ışık tutması bakımından dikkat çekicidir. Bu eser edebiyat tarihi açısından değerlendirildiğinde gazetenin işlevine yer vermesi, yazarın öznel düşüncelerini açıklaması ve yazıldığı dönemin sanat anlayışına ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.

Eser bir rüyayla başlamaktadır. Bu rüyada kendisi bir kabristandadır. Bu kabristanın birçok kısmı kırılmış ve eskimiştir. Taşların aralık yerlerinde sararmış otlar ve kemikler görmektedir. Yavaş yavaş taşın altından kalkan ve yuvarlanmaya başlayan bir ölü başı görür. Kendisi de bu başın peşinden gider. Bu baş Boğaziçi'nden Üsküdar'ın Bağlarbaşı Caddesine gelir ve buradan da denize gider. Denizden uçarak köprüye gelir. Galata Yüksekaldırım Yokuşundan Doğruyol'a geçerek Sakız Ağacı Caddesinde bir evin odasına girer. Kendisinin de aynı yere girdiğini görür. Sandalyede oturan bir adam vardır. Bu adamın elinde kağıtla kalem vardır ve bir şey yazacak gibi düşünmektedir. Bu kişi bir gazete yazarıdır. Bu arada odaya bir başkası girmiştir. Bu kişi de gazetenin sahibidir. Yazarın henüz bir şey yazmadığını görünce sinirlenmiştir. Çünkü bu yazının cumartesi gününe yetişmesi

³³ Seda-i Nahak adlı esere ulaşamamıştır: Viçen, Tilkiyan, **Seda-i Nahak**, İstanbul: H. Mühendisyan Matbaası, 1870, 10 s.

gerekmektedir. Yetişmezse düşmanlarına karşı küçük düşeceklerini söylemiştir. Yazar, karşısındaki adama başkalarının dayanaksız şekilde verdiği bilgilerden uzak durmak, ilim ve fenne zıt bilgiler yazmaktan kaçınmak, akıl ve bilim doğrultusunda okuduğu ve öğrendiği şeyleri aktarmak niyetinde olduğunu söylemiştir. Cahillğin ilim karşısında yenileceğini belirtmiştir. Yanlış bilgiler yazdığı sürece aydınlar tarafından eleştirileceğini belirtmiştir. Karşısındaki adam ise bunları bildiğini fakat gazeteyi kurmaktaki amaçlarının cahil insanların bakî kalması olduğunu belirtmiştir. Yazar ise bu düşüncelerin eski olduğunu ve burada yazı yazmak isteyen kişinin de eski kafalı olacağını söylemiş ve istifasının kabulünü istemiştir. Adam ise bir müddet sonra odanın içinde bulunan ölü başını yazara götürerek kendi başını kenara koymasını bu başı kafasına takmasını istemiştir. Çünkü o baş da eskide kalmıştır. Rüya, yazarın bu başı takmasıyla ve yazılarını bu şekilde yazmaya başlamasıyla sonlanmıştır. Adı geçen gazete **Seda-i Hakikat** adlı gazetedir. Verdiği bilgilerin mezardan çıkma birinin ölü kafasıyla yazdığı bilgiler olduğunu belirtmektedir.

1.3.3. Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milel

Muharriri Viçen Tilkiyan olan ve EHT olarak 1872’de Y.K. Tozlıyan Matbaasında basılan **DAMM** adlı eser 31 güne ayrılan hikâyelerden oluşmaktadır.³⁴ Yazar çeşitli milletlerden insanların başlarından geçen olayları aşk ekseninden yola çıkarak anlatmaktadır. 4 cilt olduğu kabul edilen bu eserin 3. ve 4. ciltleri incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde eserin 5. cildinin de olduğu sonucuna varılmıştır. Çünkü eserin 4. cildi “Yigirmi Dokuzuncu Gün” üst başlığıyla “Refika’nın Pederine Rast Gelmesi” adlı hikâyeyle son bulmaktadır. Bu durum da eserin 5. cildinin olabileceğini düşündürmektedir. Öyle ki yine 1872’de Çiçek Pazarında Cemiyet-i İlmiye ve Osmaniye Matbaasında AHT olarak basılmış olan **AMDHMG** başlıklı bir eser yayımlanmıştır. Bu eser de tıpkı EHT olarak basılmış olan **DAMM** gibi 31 güne ayrılmış ve bu eser de toplamda 5 ciltten oluşmaktadır. AHT olan bu eserle EHT olan eser karşılaştırıldığında hikayelerin başlıklarının da içeriklerinin de aynı olduğu görülmüştür. Johann Strauss “**Osmanlı İmparatorluğunda Kimler Neleri Okurdu?**” adlı yazısında Arap harfleriyle

³⁴ Viçen Tilkiyan, **Dürbin-i Aşk Mahbube-i Milel C.3**, Asitane: Y.K. Tozleants, 1872, s.2.

basılmış olan **AMDHMG**'nin yazarı belirtilmeden basıldığını belirtmiştir.³⁵ Ancak AHT olan eserin mukaddime kısmının altında “Vazi” adı yer almaktadır. Konuyla ilgilenen araştırmacılar da AHT olarak basılan eserin yazarının Vazi olduğunu kabul etmiştir. Ancak bu iki eser incelendiğinde aynı başlıkların, aynı anlatıların ve en önemlisi aynı cümlelerin kullanıldığı dikkate alındığında Viçen Tilkiyan'ın bu eseri AHT olarak Vazi takma adını kullanarak yayımladığı söylenebilir. Bu noktada AHT olarak basılan eser hakkında da bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

AHT Aşıkla Maşuk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli

AHT olarak yazılmış olan bu eser mukaddime kısmı ile başlamaktadır. Mukaddime kısmı şu şekildedir:

“İşbu kitabcık hikaye vasıtasıyla terbiye-i ahlak ve dünyanın bazı halleri hakkında kesb malumat itdirir.

Hilkat cihandan bu ane kadar her milletde az çok bu usul caridir ve bunun böyle olması dahi gayetle elzemiyettendir. Beni adem naturisi iktizasınca daima fenalığa meyl olub ifakat ahlak için kendüye verilen mualice yalnız olduğu halde anı kabul itmekden imtina' ider. Amma bir hikaye ve bahusus alakaya da'ir hikayeler ile karışık olduğu halde mualicenin acilliği biraz teskin olub herkes anı suhuletle kabul ider. Bundan da mada hikaye denilen şey ruy-i zeminde her gün her saat vuku bulan şeylerin bir aynı demek olduğundan beni ademin hal u hiyyetini gösteren bir parlak ayine makamındadır.

Malumdır ki bir ademe her ne kadar sen şu yahud bu hiyetdesin denilse bir ayineden bakmadıkca salt söz ile heyt asliyesine kâmilan vakıf olamadığı misillü insandeki merkuş olan dürlü nıfslar ve bed huylar dahi insanın meşrebinden çehresini gayetle bozub ve çirkinletdirüb o misillu ademe salt söz ile nasihat itmek gelir itmeyüb kendinin mübtela olduğu bir huyun kendisini ne kadar çirkinlettiğini görmediği için ana kendi kendi meşrebini gösteren bir ayine lazımdır. İşte hikaye denilen şey her bir garaz u nıfsaniyeden ari emr basiret ve nezaket ile ve sadece doğrılığı zahire çıkarmak emel ve arzusuyle kaleme alınmış olduğu halde insanın meşrebinin ayinesidir. Anden bakmadıkca kimse kendü mebzul olduğu fenalığı görüb bilemez. İnşallah bu edna telifimiz ibadullah tarafından kabuliyet buldığı halde diğer buna emsal terbiye-i ahlak edici hikayeler telifine mübaşeret idebileceğiz.”

Vazi³⁶

³⁵ Johann Strauss, Osmanlı İmparatorluğunda Kimler Neleri Okurdu? (19.-20. Yüzyıllar), **Tanzimat ve Edebiyat Osmanlı İstanbul'nda Modern Edebi Kültür**, (Çev. Günil Ayaydın Cebe,) (Haz. Mehmet Fatih Uslu, Fatih Altuğ), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, s.50.

³⁶ Vazi, **Aşıkla Maşuk Dürbünü Her Milletin Güzeli**, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Matbaası, 1872, s.2-4.

31 güne bölünmüş anlatılardan oluşan bu eser toplamda 5 cilt olup başlıkları şu şekildedir:

Birinci gün = Çerkes Güzeli

İkinci Gün= Maşuka Olan Kızın Hali

Üçüncü Gün= Kastamonu Güzeli

Dördüncü Gün= Maşukanın Hatrı İçün Neler Olur

Beşinci Gün= Evvelki Menkıbenin Bakiyesi

Altıncı Gün= Karnaval Yani At Kesimi Güzeli

Yedinci Gün= Rum Güzeli

Bu anlatıdan sonra 2. cilde geçilmekte ve “Rum Güzeli’ne 2. ciltte devam edileceğine dair bilgi verilmektedir. Bu bilgi tam olarak şu şekildedir: “*İşbu hikâyenin alt tarafı ikinci cilde bırakıldı.*”

Sekizinci Gün=Elinenin Nişanlusı

Tokuzuncu Gün= Zor İle Tam’a

Onuncu Gün= Ermeni Güzeli

On Birinci Gün= Kadının Desisesi

On İkinci Gün= Başlıksız

On Üçüncü Gün= Alafranga Güzeli

2. cilt bu anlatıyla son bulmaktadır. Ancak anlatı bitmiş değildir. 3. ciltte devam edileceğine dair yine bilgi verilmiştir: “*İşbu hikâyenin alt tarafı üçüncü cilde bırakıldı.*” 3. cilt “On Üçüncü Günden Bakıyye” başlığı ile başlamaktadır.

On Dördüncü Gün= Misina Güzeli

On Beşinci Gün= Macera-yı Med’ahin

On Altıncı Gün= Cebre-i Aşıklık

On Yedinci Gün= Mezardan Çıkan Kız

On Sekizinci Gün= Aşka Düşen Koca Karı

Bu hikâye 3. cildin sonunu oluşturmaktadır. Ancak devamının 4. ciltte olduğuna dair yukarıdaki gibi bir bilgi verilmemiştir. 4. cilt “On Sekizinci Cüz’üden Mab’üd” şeklinde bir başlıkla başlamaktadır.

On Tokuzuncı Gün= Vakıt ve Zaman Güzeli

Yigirminci Gün= Kukla Güzeli

Yigirmi Birinci Gün= Osmanlı Güzeli

Yigirmi İkinci Gün= Haydudlar

Yigirmi Üçüncü Gün= Köy Odası

Yigirmi Dördüncü Gün= Aşıklık Ne Müşgül Derddir

Bu anlatının içerisinde Hikaye-i Cemil Beg ve Cemile Hanım adlı bir hikaye daha yer almaktadır.

Yigirmi Beşinci Gün= Kral Kızı

Bu anlatıdan sonra Sergüzeşt-i Kadri Beg adlı bir anlatı daha bulunmakta ve ardından 5. cilde geçilmektedir. 5. cilt “Derdli Karının Hikayesi” adını taşımaktadır.

Yigirmi Altıncı Gün= Göze Görünmemek İlacı

Yigirmi Yedinci Gün= Muhabbet İlacı

Yigirmi Sekizinci Gün= Sahte Kandırış

Yigirmi Tokuzuncı Gün= Refikanın Pederine Rast Gelmesi

Otuzuncı Gün= Güzellik Dahi Bir Beladır

Burada İki Atlının Mekalesi adlı bir hikaye daha var.

Otuz Birinci Gün= Hasrete Kavuşmak

EHT Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milel

Efeler

On Yedinci Gün= Mezardan Çıkan Kız

On Sekizinci Gün= Aşka Düşen Koca Karı

On Dokuzuncu Gün= Vakıt ve Zeman Güzeli

Yirminci Gün= Yeni bir anlatı başlamaktadır ve bunun Kukla Güzeli başlığını taşıdığı söylenebilir.

Yirmi Birinci Gün=Osmanlı Güzeli

İgirmi İkinci Gün= Haydûdlar

Yigirmi Üçüncü Gün= Köy Odası

Yigirmi Dördüncü Gün= Aşıklık Ne Müşgül Derddir

Hikaye-yi Cemil Bey ve Cemile Hanım

Bu hikayeden sonra 4. cilde geçilmektedir.

Yigirmi Beşinci Gün= Kırıl Kızı

Sergüzeşt-i Kadri Bey

Dertli Karının Hikayesi

Yigirmi Altıncı Gün= Göze Görünmemek İlacı

Yigirmi Yedinci Gün= Muhabbet İlacı

Yigirmi Sekizinci Gün= Sahte Kandırış

Yigirmi Dokuzuncu Gün= Refika'nın Pederine Rast Gelmesi

Bu anlatıyla beraber 5. cilde geçildiği kuvvetle muhtemeldir.

1.3.4. Çoban Kızlar

1876 yılında İstanbul S. D. Bardizbanyan Matbaasında basılmış olan Çoban Kızlar adlı eser mukaddime kısmı ve 8 anlatıdan oluşmaktadır. Her biri birbiriyle bağlantılı anlatıların başlıkları şu şekildedir:

Teolinda'nın Hikâyesi

Fazia'nın Hikâyesi

Timria'nın Hikâyesi

Nizida'nın Hikâyesi

Artidor'un Hikâyesi

Nemori'nin Hikâyesi

Remisto'nun Hikâyesi

Estella'nın Hikâyesi

İspanya ve Portekiz arasında yer alan Toya adlı nehrin iki tarafında hayvan otlatan erkek ve kız çobanların yaşadığı aşklardan bahsedilmektedir. Eser Galatâ ile Civan adındaki çobanların birbirine duyduğu aşk ile başlamaktadır. Bu aşk hikâyesi 8 başlık altında toplanan anlatılar gibi değildir; başlık kullanılmamıştır.

Galatâ ve Civan birbirini seven bir çifttir. Ancak Galatâ'nın babası Meris, kızını daha önce isteyen Vizant namındaki kişiye vermek niyetindedir. Galatâ ise Vizant'ı sevmemektedir ancak bunu babasına söylemeye çekinir. Galatâ Civan'dan ayrılmak mecburiyetinde olduğu için üzüntülüdür. Galatâ nehrin kenarında gezinirken ağacın gölgesinde oturan bir kıza rastlar ve bu kız da Galatâ gibi kederlidir.

Buradan itibaren Teolinda'nın Hikâyesi adlı bölüm başlamaktadır. Galatâ ve Teolinda'nın birbirleriyle dertleşmektedirler. Babası çiftçi olan Teolinda çobanlık yapmaktadır. Teolinda ormanda gezinirken bir çobana gönül vermiş olan Litia adlı bir kızla tanışmıştır. Teolinda bu kıza “Bir çoban sevilir mi, senin çoban dediğin kuzu yavrusu mudur ki sevilsin?” şeklinde bir soru sormuştur. Aşka bakış açısının bu

şekilde olduğunu beyan eden Teolinda bir süre sonra Artidor adlı bir çobana âşık olmuştur. Bu çobanla tarlada konuşmaya başlayan aşıklar ertesi gün aynı yerde buluşmak üzere birbirlerine söz vermişlerdir. Ancak o gün babası Teolinda'yı babası evden çıkarmamıştır. Onun yerine tarlaya Teolinda'nın fiziken ikizi, fikren zıttı olan kız kardeşi gitmiştir. Artidor ise onu Teolinda sanıp yanına giderek konuşmaya başlamıştır. Kız kardeşi ise Artidor'u tanımadığını, uzaklaşmasını istediğini söylemiştir. Kız kardeşi bu olayı Teolinda'ya anlattığında ise Teolinda da tanımadığını söylemiştir. Çünkü kızkardeşi evlenme arzusunda olmayıp evlenenleri kınamaktadır. Bu arada kız çobanlar yürürlerken Galatâ, Civan'ın yaşlı bir adamla konuşmasına şahit olmuştur. Yaşlı adamın elinde bir değnek vardır ve Civan bu değneğin Galatâ'ya ait olduğunu ve bir keçi ile takas etmek suretiyle kendisine vermesini istemektedir. Galatâ bunu gördüğünde Civan'a daha da bağlanmıştır. Köyde herkesin katıldığı olan bir düğün olmuştur. Galatâ ve Teolinda'nın katıldığı düğünde Civan ve Vizant'ta vardır ve ikisi de Galatâ'nın peşindedir. Civan düğünden erken ayrılır. Vizant da Civan ile Galatâ'nın تنها bir yerde buluşacağı düşüncesine kapılarak Civan'ı takip etmeye başlamıştır ve bir mağarada iki adam karşılaşmıştır. Mağarada bir kişi daha vardır. Buradan sonra ise Fazia'nın Hikayesi başlıklı bölüm başlamaktadır.

Civan ve Vizant'ın karşılaştığı kişi Faziadır. Kesres adlı şehirdendir. Burada Timria adlı prens bir ahababı olup birbirlerine sadık dostlardır. Timria'nın Pransil adındaki başka bir prens ile davası vardır ve bunun sonucunda Napoli'ye gider. Birbirlerinden ayrılmayan dostlar Fazia'nın hastalığı sebebiyle ayrılmak zorunda kalmışlardır. Fazia arkadaşına iyileşince peşinden geleceğine dair söz vermiştir. Daha sonra Napoli'ye giden Fazia, Timria'nın nerede yaşadığını bilmemektedir. Onu ararken yolda bir kılıç sesi duymuştur. Birkaç adamın bir kişiye saldırdığını görünce yardıma koşan Fazia mağdur olan kişinin Timria olduğunu görmüştür. Timria yaralanmıştır. Onların saldırmalarının sebebi ise Nişida adlı kız yüzündendir. Timria Nişida'ya âşık olmuştur ve Nişida'nın henüz bundan haberi yoktur. Ancak İtalyalı biri ise bu durumu öğrenmiş ve Timria'yı ortadan kaldırmak üzere böyle bir yola başvurmuştur. Nişida'nın babası ise kızını ikisine de vermemeye karar vermiştir. Timria ise Nişida'dan ayrı kaldığı için delirmek üzeredir ve Fazia bu duruma çare

bulmak için Nişida'ya her şeyi anlatmak istemektedir. Bunun üzerine dilenci kılığına girerek kızın evinin önünde dilenmeye başlar ve Nişida pencerede dilenciye görüp acıyarak ona evlerinde iş verir. Fazia bu arada Nişida'nın kardeşi Blanka'ya âşık olur. Fazia da aşkından yataklara düşer. Bir müddet sonra Fazia, Timria için Nişida ile konuşmaya karar verir ve isim vermeden olanları anlatır. Nişida ise sevdiğini anlatması için mektup yazmasını önerir ve o da yazar. Kendisine yazıldığından habersiz şekilde mektubu okuyan Nişida, bu duruma olumlu dönüş yapar. Bir süre sonra kendisi için iki aşık düello yapacaklardır ve bu düelloyu Timria kazanır. Bu düellodan Nişida'nın da haberi olur ve Nişida da Timria'ya âşık olur. Nişida üzüntüsünden ciddi şekilde hastalanır ve düello sonucunda Timria kazandıysa Fazia'nın koluna bir beyaz mendil bağlamasını ister. Bu sayede kazananın Timria olduğunu anlayacaktır. Ancak Fazia koluna beyaz mendil bağlamayı unutur ve Fazia, bir müddet sonra Nişida'nın öldüğünü düşünür. Onun ölümünden kendisini sorumlu tutar. Bu sebeple bir mağaraya yerleşir. Bu olanları duyan, oldukça etkilenen Civan ve Vizant birbirleriyle barışmışlardır. Vizant, Civan ile Galatâ'nın evlenmesine engel olmayacağına dair söz vermiştir. Bunu Galatâ'ya söylediğinde Galatâ babasının kendisini Vizant'a vermekten vazgeçtiğini onun yerine Portekizli birine nişanladığını belirtir. Bu arada Galatâ'nın arkadaşı olan Teolinda da aşıkların yanına gelir ve tepede hayvanları otlatırlarken biri erkek ve ikisi kadın üç atlıya rastlarlar. Erkek olan konuşma esnasında kadınlardan birine Nişida diye hitap eder ve Civan bu ismi duyunca şaşırır ve şaşkınlığını gizleyemez. Sebebini sorduklarında ise mağarada karşılaştığı adamın anlattığı hikâyeden bahseder ve onları mağaraya götürür. Bu kişiler Timria, Nişida ve Faziadır. Bir ağacın altında oturan Fazia onları karşısında görünce bayılır ve ayıldığında birbirlerine başlarından geçenleri anlatırlar. Ardından Timria'nın Hikâyesi başlıklı kısım gelmektedir.

Timria, Nişida'nın öldüğünü düşünerek şehirden uzaklaşmaya karar verir. Ağlayarak gemiye biner ve uzaklara doğru yol alır. Bu sırada süratle gelen bir sandal dikkatini çeker ve bu sandalın içinde Nişida'nın olduğunu farkeder. Önce inanmaz ancak daha sonra gerçekten onun olduğuna ikna olur. Burada Nişida'nın Hikâyesi başlamaktadır.

Nişida kendi başından geçenleri anlatırken Jozepina isimli arkadaşının Antuan adlı bir gence olan aşkına değinir. Çünkü babasının kendisini isteyen iki adama da vermesinin sebebini bu olayla açıklamaktadır. Antuan fakir ancak ahlak olarak temiz bir gençtir. Jozepina, Antuan ile olan ilişkisini sert mizaçlı babasına söylemeye çekinir. Babası Jozepina'yı Andirya adlı zengin ve yaşlı bir adama vermeye karar verir. Antuan'a bu durumu açıklar ve o adamı istemediğini, sevmediğini söyler. Sevilmediğini anlayan yaşlı adam Jozepina'nın babasına kızını artık istemediğini söyler. Zengin birini kaybetmek istemeyen kızın babası, kızının yaşlı adama övgülerde bulunmasını aksi takdirde ona dayak atacağını söyler. Dayaktan kurtulmak için yaşlı adama güzel sözler söylerken Antuan duyar ve Jozepina'nın kendisini yalanlarla oyaladığını düşünür ve Jozepina'yı öldürür. Bu olayın şehirde yayılmasından sonra Nişida'nın babası kızını isteyen iki kişiye de vermek istemez. Ancak bir süre sonra babasıyla konuşur ve kızkardeşiyle beraber Timria'nın bindiği gemiye binerler ve bir müddet sonra evlenirler. Daha sonra ise Blanka ile Fazia da nişanlanır ve kalan ömürlerini geldikleri köyde sürdürürler.

Galatâ arkadaşlarını evinde misafir eder ve gezintiye çıkarlar. Gezinirken bir mağaranın önünde dururlar ve oradan çıkan saçlı, sakalı uzamış yabani bir adam sebepsiz yere Civan'la güreşmeye başlar. Bir müddet sonra bu kişinin Teolinda'nın kaybetmiş olduğu Artidor adlı sevgilisi olduğu anlaşılır. Buradan sonra Artidor'un Hikâyesi başlar.

Artidor kendisiyle konuşanın Teolinda olduğunu sanarak ve üzülerek herkesten uzakta bir mağarada yaşamaya karar verir. Gittiği yerde gizlenmek durumunda kalır. Çünkü olduğu yere kadın ve erkek iki kişi daha gelir ve onlara görünmek istemez, konuşmalarını dinler. Ardından bu konuşmaya dahil olur ve konuşanlar Artidor'un yanından hemen uzaklaşırlar. Teolinda ile karşılaştıklarında yanlış anlamayı düzeltirler. İki aşık birbirine kavuşur ve tüm arkadaşlar Galatâ'nın evinde toplanırlar. Ertesi gün gezintiye çıkarlar ve gezinirken birkaç atlının bir kızını kaçırdığını görürler. Atlıların yanına yaklaştıklarında ise bu kızın Galatâ olduğunu görürler. Kaçıranlar ise Galatâ'nın babasının Galatâ'yı evlendirmek istediği Portekizli'nin adamlarıdır. Timria ve Fazia Galatâ'yı onların elinden kurtarırlar ve

Galatâ'nın babası olanları duyduğunda kızını ona vermekten vazgeçer, Civan ile evlenmesine izin verir.

Buradan sonra yazarın kendisi metinde bilgi vermektedir. Aşıkların mutlu olduğundan ve çift olarak gezmeye başladıklarından bahseder. Ancak onların arasında yalnız gezen biri vardır. O da Vizant'tır. Vizant bir gün düşünceli halde nehrin kıyısında dolaşırken suya düşer ve orada bulunan Roza isimli kız onu kurtarır. Kızın yanında bulunanlar arasında bir kadın ve bir erkek sudan kimin çıktığını öğrenmek üzere onları yanlarına çağırırlar. Kadının adı Estella'dır, erkek olan kişinin adı Nemorin'dir ve buradan itibaren Nemorin'in Hikâyesi başlamaktadır.

Nemorin'in beraber büyüdüğü Estella adında bir arkadaşı vardır. Büyüdüklerinde birbirlerine karşı hissettikleri duygulardan bahsederler. Ancak kızın ailesi bu duyguları fark ettiğinde görüşmelerini istemezler. Çünkü onu da başkasıyla sözlendirmişlerdir. Kızın babası Nemorin'den köyü terketmesini ister ve Nemorin'de yaşadığı yeri terkeder, dere kenarında bir kulübeye rastlar. Burada ihtiyar bir adamın evinde kalır ve onun aşktan ve dertlerden uzak bir hayat sürdüğü için mutlu olduğunu belirtir. Ancak ihtiyar adam ise her insanın içinde gizli dertler olduğunu söyler. Buradan itibaren Remista'nın Hikâyesi başlar.

Remista gençlik yıllarında Floriza adlı bir kıza âşık olmuştur. Babası, kızını Remista'ya vermek istememektedir ve o da kavuşamayacağını düşünerek Lion şehrine gitmiştir. Kaldığı yerde çeşitli kitaplar olup ara sıra okur. Bir süre sonra onlardan sıkılır ve Floriza'yı düşününce kitapları bir kenara atar. Ayrıca o yerde ilaçlarla dolu olan bir dolap vardır. İlaçlardan birinin üzerinde, ilaçtan inanarak bir kaşık içen kimsenin muradına ereceği yazmaktadır. Karnı aç olduğu için aklından pişmiş bir kuzu yemeği geçer ancak o olmadığı için ilaçtan içer. Az sonra odasına bir aşçı elinde o yemeklerle girer. İlacın etki ettiğini görünce ikinci isteğini para için yapar ve elini cebine attığında altınlarla dolu olduğunu görür. Daha sonra bir köşk satın alır ve Floriza'yı hayal ederek ilacı tekrar içer. Floriza'yı sedirin üzerinde uyur halde bulur. Floriza oraya gelene kadar geçirdiği maceraları anlatır. Ancak bir anda köşk de Floriza da yok olur ve Remista kendini tekrar odada bulur. İlaçları da orada bulunan kitapları da yakar. Bunun üzerine kitapların sahibi çıkagelir ve bunu

gördüğünde çok kızar. Remista da şehri terkederek şu an oturduğu kulübeye yerleşir. Buradan itibaren Estella'nın Hikâyesi başlamaktadır.

Estella'nın babası kızını Meril adında biriyle evlendirmek ister. Ancak Estella Nemorin'i sevmektedir. Nemorin köyü terkettiğinde Estella onu aramak ister. Estella'nın babası bir savaşta ölür ve Meril de onu aramak için uzaklara gider. Bir müddet sonra Meril de dönemeyeceğini yazan bir mektup yazar. Estella yanında Roza isimli arkadaşıyla beraber Nemorin'i aramaya başlar ve ormanın derinliklerinde ona rastlar, evlenirler. Hikâyenin sonunda da Roza ile Vizant evlenir.

Viçen Tilkiyan'ın görülen bu eserlerinde karakterler farklı olsa da anlatım tekniği ve işlenen konular neredeyse aynıdır. **GKGHGK**'de, **ÇK**'de ve **DAMM**'de yazar, anlatıları bölmek ve her anlatıyı başlıklandırmak suretiyle eserlerini kaleme almıştır. Bu üç eserden **GKGHGK** ve **DAMM** otuz bir geceye bölünmüş anlatılardan, **ÇK** ise 8 anlatıdan oluşmaktadır. Yazar, **GKGHGK** ve **ÇK** adlı eserlerinde karakterleri tanıtırken ve olaylara giriş yaparken ayrı başlık kullanmamıştır. Bu durum yazarın, okuyucularını anlatılara hazırlamak istediğini düşündürmektedir.

Turgut Kut **GKGHGK** adlı eseri EHT romanlar arasında değerlendirir.³⁷ Viçen Tilkiyan ise eserin ön söz niteliğinde olan kısmında “Gülinya nam hikâyecik” olarak niteler. Buna göre eserin roman mı hikâye mi olduğu konusu hakkında kesin bir yargıya varmak şimdilik mümkün değildir, tartışmalı bir mevzudur. Eseri tür noktasında konumlandırmayı tercih etmediğimizden anlatı kelimesini kullanmayı uygun gördük. Şunu da belirtmeliyiz ki eser çerçeve bir anlatıyı merkeze alıp etrafında alt anlatılar bulunmaktadır. Bunun yanında yazar, geleneksel anlatı unsurlarından yararlanmıştır. Ayrıca on birinci gecenin anlatısı olan “**İki Fino Köpekler**” ile yirmi birinci gecenin anlatısı olan “**İki Ufacık Kuşlar**” adlı anlatılarda karakterler hayvandır ve yazar bu karakterlerine ahlaki doğruluğun tanımını yaptırır. Hem hayvanların konuşması hem de ahlaki nasihatın verilmesiyle

³⁷ Turgut Kut, “Ermeni Harfli Türkçe Telif ve Tercüme Konuları I- Victor Hugo'nun Mağdurin Hikâyesinin Kısaltmış Nüshası”, **Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi**, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1985, s.199.

Kelile ve Dimne ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Yazarın, sosyal yaşayış ile geleneksel unsurları iç içe anlatması kültüre dair bilgi sahibi olduğunu gösterir.

Viçen Tilkiyan diğer eserlerinde olduğu gibi **GKGHGK**'de halk hikayesi ve masal unsurlarına yer vermiştir. Bunu yaparken halk hikâyesi veya diğer halk edebiyatı verimlerinin ismini doğrudan kullanmamış ancak içerik yönünden anlaşılmıştır. Ana karakterlerden Gülinya ve Miran'ın aynı evde birbirlerine âşık olmaları, gizli olarak görüşmeleri, bu durumu öğrenen kızın ailesinin Miran'ı evden uzaklaştırarak sevenleri ayırması ve aşıkların eserin sonunda kavuşarak mutlu olmaları bu duruma örnek olarak verilebilir. Ayrıca incelediğimiz eserde uyku ve ak sakallı ihtiyar motifleri de yer almaktadır. Buna göre Gülinya üzüntülü bir halde uykuya dalar ve 31 gece boyunca yapacağı yolculuğun haberini veren ak sakallı ihtiyar rüyasına gelir.

“...neçe dertli kimselerin tesellisi olan uyku çöküb uykuya dalar. Ol ande bir rüya görüb bir ak sakallı ihtiyar elinde beyaz mendil ile Gülinya'nın yanına gelib gözyaşlarını siler ve bir tatlı söyleyiş ile kızım senin ah u figanlerin evc-ı alâye aks edüb hasseten seni gelib teselli itmek için rıkkat-ı kalbimi badi oldular. Vakide ben dahi senin derdinin dermanını vereceyim. Çün o yalnız takdir u kaderin elindedir ancak sen gayetle temiz ve doğru kalbe malike bir kız olduğun için sana şu kadar bir eylik yapabilirim ki senin fikrini bir eyvence ile meşgul edib biraz vakit olsun sana şu derdini unuttururum.” (s.9-10)

Eserde ölümün tehdit unsuru olarak da kullanıldığı görülür. Yapılmaması gereken bir davranışın yapıldığı takdirde ölümün isabet edeceği durumlara dikkat çekilir. Bunu da konuşan bir kuş söylemektedir ve konuşan kuş da halk edebiyatı motifi olarak karşımızda durmaktadır.³⁸

“Çün validemden bana tenbih öyledir ki eyer merkum nerede hıfz itmekde olduğumu bir insana yahod bir hayvanata bile söyleyecek olur isem on güne kadar bana ölüm isabet idecekdir ve benden de maada didiyim zata dahi ölüm isabet idecekdir, ağnadın mı şimdi? Eyer sen de a kız, şu dilber ve genc çağında toprağa girmeyi istemezsen bana bu şey için zor itme didi ise kuşun yanın avarıb aman canım, kuzum efendim

³⁸ Daha fazla bilgi için bkz: Ali Berat Alptekin, **Halk Hikayelerinin Motif Yapısı**, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

kuş; tek bir defa göreyim, öleyim, dedim ise kuşdur kanadlarını açıb uçmaya niyetleniyor iken heman can elameti ile kuşun üstüne atılıb ayaklarından tutdum ve aman kuş, tek ben o sevdadan vazgeçtim, istemem, söyleme.” (s.396)

Eserlerinden hareketle Viçen Tilkiyan’ın İstanbul’u, Anadolu’yu Portekiz’i ve İspanya’yı oldukça iyi bilen bir yazar olduğu anlaşılmaktadır. **ÇK**’de olaylar İspanya ve Portekiz civarında geçerken **GKGHGK**’de ve **DAMM**’de olaylar çoğunlukla İstanbul’un semtlerinde ve bazen de Anadolu’da geçmektedir. **MYEK** adlı eserinde başlangıç bir rüyayla olmuş ve Galata, Doğruyol, Yüksekaldırım, Ağa Cami Caddesi, Sakız Ağacı Caddesi, Boğaz gibi yerler canlı bir şekilde yer almıştır.

Eserlerdeki karakterler Osmanlı toplumunun zenginliğini göstermekte olup mensup oldukları milleti ve yöreyi yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. Öyle ki Rum karakterler konuşturulurken Rumların Türkçeyi konuştukları şekilde, Kastamonulular konuşturulurken yörenin genel ağız özellikleri dikkate alınarak konuşturulmuştur.

Eserlerde karakter isimleri **GKGHGK**’de çoğunlukla gayrimüslim isimleridir. Olaylar çoğunlukla onlar üzerinden anlatılsa da Hasan ve Ayiçe gibi Müslüman isimleri de kullanılmıştır. **DAMM**’de ise karakterlerde genellikle Müslüman isimleri kullanılsa da gayrimüslimler de yer almaktadır. Bu durum birlikte yaşamanın ve kültürel etkileşimin getirmiş olduğu sorumlulukların bir tezahürüdür.

Yazdığı eserler dikkate alındığında Viçen Tilkiyan ile Ahmet Mithat Efendi’nin aynı dönem yaşadığı açıkça görülür. Ahmet Mithat Efendi’nin **Letâif-i Rivâyât** adlı eseri 1870’te yayınlanmıştır. Viçen Tilkiyan’ın **GKGHGK** adlı eseri ise 1868 yılında yayınlanmıştır. Her iki yazar da yaşadığı dönemin sosyal olaylarına, toplumun geçirdiği değişim ve dönüşümlere kayıtsız kalmamış, bunları eserlerinde yansıtmıştır; dönemin sorunlarına kafa yormuş, var olan sorunların giderilmesine yönelik içerisinde bulundukları toplumu eğitmeyi amaçlamışlardır.

Viçen Tilkiyan, eserlerinde Batılılaşma hareketine karşı olan düşüncelerini kadın-erkek ilişkileri üzerinden anlatmıştır. Toplumu aydınlatmak üzere yazmış olduğu görülen bu eserlerde yazar, anlatıları bölmüş ve okuyucuyu bilgilendirmiştir. Bunda sosyal huzura hizmet etme amacının olduğu açıktır. Bunu Ahmet Mithat

Efendi de çokça yapmaktadır. Bu durum araştırmacılar tarafından kusur olarak görülmektedir. “*Telif hikâye ve roman serüvenimizin ilk örneklerinde, realist roman anlayışının kusur saydığı bazı durumlarla karşılaşılır. Bu kusurlar, erken dönem roman yazarlarımızın acemiliklerinden kaynaklanmaktadır.*”³⁹ Bu anlatış tarzı, Viçen Tilkiyan’ın incelenen eserlerinde yazarın baskın anlatış tarzı olarak öne çıkmaktadır. Öyle ki iki yazar arasında birçok benzerlik bulunmaktadır. Türü farklı olsa da **MYEK**’de yazarın toplumu aydınlatma düşüncesini alegorik bir tarzda işlediği ve yine okuyucularını bilgilendirmeyi amaç edindiği anlaşılmaktadır. Kıssadan hisse çıkarma anlayışıyla hareket eden yazar, anlatmak istediklerini üstü kapalı mesajlar vermek suretiyle aktarır. Yine Ahmet Mithat Efendi gibi Viçen Tilkiyan da bazen okurla sohbet ediyormuş havasındadır. Bu durum kusur olarak görülse de yazar ve okuyucu arasında dönemin şartları gereği samimi bir ortam oluşturması bakımından dikkat çekicidir.

Ahmet Mithat Efendi Batı’yı oldukça yakından takip eden bir yazardır. O, Batı’da olan gelişmeleri ve değişimleri gözlemler. Bu gözlemlerinin yer aldığı eserlerinden biri de **Avrupa Âdab-ı Muâşeretî Yahut Alafranga** adını taşımaktadır. Bu eserinde Ahmet Mithat Efendi, Avrupa’nın sosyal yaşamdaki kurallarına ve bu kuralların Osmanlı toplumundaki olumsuz yansımalarına yer verirken Viçen Tilkiyan ise daha önce adını zikrettiğimiz **Şarkda Alafranga Yahut Ticaretimizin Günbegün Daralmasının Sebepleri** adlı eserinde alafrangalığın Osmanlı ticaret ahlakına yaptığı olumsuz etkiler üzerine yoğunlaştığını belirtir. Bu gözlemlerini roman üslubuyla değil inceleme yazısı üslubuyla yazdığını da ayrıca belirtmiştir.

“*Ahmet Mithat kültürler arasındaki farklılığın değişim olgusu karşısındaki yeterlilik ve hazırlıkla ilgili olduğunun farkındadır. Bu bilinçle hem yaşadığı toplumun hem de ilgilendiği kültürlerin değişim karşısındaki tutumlarına ve bu konudaki becerilerine ışık tutmaktadır.*”⁴⁰ Ahmet Mithat Efendi, Avrupa’da olan değişimlerden bizim kültürümüze uygun olanların alınmasını ister. Yanlış Batılılaşmanın kültüre ve sosyal yaşama yaptığı olumsuzlukları eserlerinde işler. Batılılaşmayı değil, medeniliği savunur ki ikisinin toplumda yanlış anlaşıldığını

³⁹ Selçuk Çıkla, “Ahmet Mithat Efendi’nin Roman Yazma Yöntemi”, **TÜBAR**, S.37, 2015, s.89.

⁴⁰ Ahmet Mithat Efendi, **Avrupa Adab-ı Muâşeretî Yahut Alafranga**, (Haz. İsmail Doğan, Ali Gurbetoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları, 2001, s.34.

belirtir. Bu noktada alafrangalık terimini sıkça kullanır. Alafrangalığın kaynağı olan Avrupa ve Avrupalılaşmayla ve bunların toplumdaki yansımasıyla ilgili şunları söyler:

“Avrupa yanı başımızda bulunmak şöyle dursun adeta Avrupa bizim içimizdedir. Biz dahi Avrupa kıtasındayız. Hele şehrimizde birkaç yüz bin Avrupalı vardır da usul ve âdâb-ı muaşeretlerinden haberdar değiliz. Onlar dahi bizim âdap ve usûl-i maîşetimizden bi-hakkın haberdar değillerdir ya. Lakin bizde her şeyi onlara taklide heves görülür. Bilmediğimiz şeyleri taklitteki hevesimiz dahi bizi ekseriya alafranganın gayri matbû ve gayri müstahsen olan cihetlerini taklide makul ve memduh olan şeylerini gafletle ihmale sevk ediyor.”⁴¹

Ayrıca Ahmet Mithat Efendi’nin **Letaif-i Rivâyat**⁴² adlı eserinde yer alan kahramanlarda; örneğin **Bekârlık Sultanlık mı Dedin?** adlı anlatıdaki Süruri Efendi, **Bahtiyarlık** adlı anlatıdaki Senai, **Para!** adlı anlatıdaki Sulhi gibi kahramanların yanında, **Felatun Beyle Rakım Efendi** adlı eserindeki Felatun Bey, **Henüz On Yedi Yaşında**⁴³ adlı eserindeki Kalyopi yanlıs Batılılaşmanın insan üzerindeki etkilerini gözler önüne serer. Yazarın da bu noktada sanat yapma gayesi taşımadığı ve aydın kimliği içerisinde topluma yol göstericilik görevi üstlendiği görülür. “*Saf edebiyat yapmayı, açlara meyve vermeye eş tutacağını söylediği zaman okuyup yazma bilmeyenlerin çok yaygın olduğu bir devirde, sanat için sanat yapmanın bir lüks olacağını kastediyordu. Onun değerleri Osmanlı esnaf sınıfınıninki ile aynı idi. Hesaplılık, gösterişçi tüketimden kaçınmak, namuslu olmak.*”⁴⁴ Viçen Tilkiyan da **GKGHGK**’deki anlatılarda konuşturduğu karakterler üzerinden bu duruma dikkat çeker. Jozef, Antuan, Teber, Penbe gibi karakterler üzerinden kadın-erkek ilişkisini dikkate alarak alafrangalığı ahlak üzerinden değerlendirir, Kontig ve Samur adlı hayvan karakterlerine ise alafrangalığı anlattırır. Bu da Viçen Tilkiyan’ın bu konuyla ilgili kendi düşüncelerini yansıttığını düşündürür.

Ahmet Mithat Efendi ile Viçen Tilkiyan’ın benzer düşünceleri savunduğu iddiası iki yazarın da eserlerinin daha derinlemesine incelendiğinde ortaya çıkacağı kanaatindeyiz.

⁴¹ Ahmet Mithat Efendi, **a.g.e.**, s.59.

⁴² Ahmet Mithat, **Letaif-i Rivayat**, (Haz. Fazıl Gökçek, Sabahattin Çağın), İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001.

⁴³ Ahmet Mithat Efendi, **Henüz 17 Yaşında**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.

⁴⁴ Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi Makaleler IV**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s.47.

İKİNCİ BÖLÜM

ERMENİ HARFLİ TÜRKÇE ESERLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Ermeni Harfli Türkçe Eserler

Türk dili çok geniş coğrafyalarda konuşulan ve asırlardır varlığını devam ettiren köklü bir dildir. Türkçenin hâkim olduğu yerlerde Türklerden ırk, din, dil, yaşayış tarzı olarak farklı olan topluluklar da bulunmaktadır ve bu topluluklar kendi alfabelerini kullanarak Türkçe eserler kaleme almışlardır. Rober Koptaş, Ermeni harfli Türkçenin, Ermeniler içerisinde Türkçe konuşan fakat Ermeniceyi iyi bilmeyen insanlar arasında kullanıldığından bahsetmektedir. Bu durumun Ermenilerin kendi kültürlerini koruma çabalarının bir sonucu olarak görülebileceğine değinmiştir.¹ Türkler arasında da Ermeni harfli Türkçeyi bilenler bulunmaktadır. Fuat Köprülü **Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerindeki Tesirleri** başlıklı yazısında Türkçeden Ermeniceye, Ermeniceden Türkçeye geçen kelimeler olduğunu ifade etmiştir.² Din ve ırk farklılıklarının olmasına karşın aynı çevrede yaşayan Türkler ve Ermenilerin sosyal yaşamdaki birlikteliği onların dil, kültür, gelenek ve düşünüş biçimleri üzerinde etkili olmuştur.

Rober Koptaş, Ermeni alfabesinin Türkçe metinlerin yazımında kullanılmasına 14. yüzyıldan itibaren yazma eserlerde, 18. yüzyıldan itibaren de basma eserlerde kullanıldığını belirtmektedir.³ Bu eserler yazıldığı dönemin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel özellikleri hakkında bilgi vermektedir.

Ermeni harfli Türkçe metinler birçok ülkede, çeşitli matbaalarda basılmıştır. Özellikle İstanbul'da Ermeni harfli Türkçe din, dil, tarih, edebiyat, coğrafya, müzik, kültür vb. konularında birçok eser ortaya koyulmuştur. Bunlardan bazılarının yazarları belli olup bazılarının ise yazarları belli değildir. Ermeni harfli Türkçenin kullanımına aşuğların şiir ve destanlarında, yazılı edebiyat ürünlerinde, Batı

¹ Rober Koptaş, “Ermeni Harfleriyle Türkçe”, (İçinde), **Ermeni Harfli Türkçe Metinler**, (Haz. Kevork Pamukciyan), İstanbul: Aras Yayınları, 2002, s. 11.

² Fuat Köprülü, **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s.260.

³ Koptaş, **a.g.e.**, 11.

edebiyatından çevirilerde, gazete ve dergilerde, mezar taşı kitabelerinde, çok dilli lügatlerde, İncil ve diğer dini kitaplarda rastlanmaktadır.⁴

Ermeni harfli Türkçe eserler hakkında bilgi veren kaynaklardan biri Hasmik Stepanyan'ın **Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968)** adlı eseridir. Bu eserde birçok EHT eser kronolojik bir sıraya göre listelenmiştir.

Ermeni harfleriyle basılan ilk kitap Mıkhitaristler Birliği'nin kurucusu Mıkhitar Sepesdatsi'nin dilbilgisi hakkında yazmış olduğu 149 sayfalık eseridir.⁵ Bu eser 1727 yılında Venedik'te A. Bortoli Matbaasında basılmıştır. Hasmik Stepanyan listesine bu eserle başlamaktadır. Bu eserin yayınlanmasından sonra çok sayıda EHT süreli yayınlar, telif eserler ve çeviriler yapılmıştır.

EHT eserler hakkında çalışma yapanlardan biri olan Turgut Kut, ilk yerli roman olarak kabul edilen, 1872'de yayınlanmış olan Şemseddin Sami'nin **Taaşuk-ı Talat ve Fitnat** adlı eserinden önce EHT olarak yayınlanmış olan 5 telif eseri şöyle sıralar: **Akabi Hikâyesi** (1851), **Boşboğaz Bir Adem-Lafazanlık ile Husule Gelen Fenalıkların Muhtasar Risalesi** (1852), **Karnig, Gülünya ve Dikran'ın Dehşetli Vefatleri** (1863), **Bir Sefil Zevce** (1868), **Gülunya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız** (1868)⁶.

Rober Koptaş, EHT yazılan telif eserlerden biri olan **Akabi Hikâyesi** için şunları ifade eder:

“1851'de Hovsep Vartanyan (Vartan Paşa) tarafından Ermeni harfli Türkçe olarak kaleme alınan Akabi Hikâyesi adlı eser bir Batı edebiyatı türü olan romanın Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ilk kez denenmesidir. (Mühendisioğlu Matbaası, Konstantiniyye, 1851, 438 s. Daha sonra Andreas Tietze tarafından Latin Alfabetiyle de yayımlanmıştır.)”⁷

⁴ Rober Koptaş, **a.g.e.**, 12.

⁵ **a.g.e.**, s.14.

⁶ Turgut Kut, **a.g.e.**, s.199.

⁷ **Rober Koptaş**, **a.g.e.** s. 19.

Akabi Hikâyesi'nde birbirine âşık olan Akabi ile Hagop'un başından geçen olaylar anlatılmaktadır. Akabi, amcası tarafından büyütülmüştür. Akabi ile Hagop'un kavuşması mezhep farklılıklarının olması sebebiyle istenmez; onlara engel olanlar yine ailelerdir. Akabi, Hagop'a kavuşamayacağını anladığında intihar eder. Hagop da Akabi'nin ölümünden yirmi bir gün sonra üzüntüsünden hasta olarak ölür. Eser bu şekilde mutsuzlukla son bulur.

Olaylar İstanbul'da geçmektedir. Beyoğlu, Tepebaşı gibi yerlerden bahsedilmektedir. İstanbul'un sosyal yaşamına dair bilgiler barındırması yönüyle dikkat çeker. Örneğin İstanbul'da ulaşım da vapur ve kayıkların kullanıldığına dair bilgiler yer alır. 19. yüzyıl İstanbul'una dair bilgiler vermesi yönüyle **GKGHGK** ile benzerlikleri bulunmaktadır.

Boşboğaz Bir Adem, Lafazanlık İle Husule Gelen Fenalıkların Muhtasar Risalesi de Hovsep Vartanyan tarafından 1852'de yayımlanan bir eserdir.

Hovsep Vartanyan'ın resimli olması yönüyle dikkat çeken **Boşboğaz Bir Adem** adlı eseri dedikodunun insan ilişkilerini zedelemesi ve olumsuz sonuçlara yol açması üzerine kuruludur. Yazar, **GKGHGK**'den farklı olarak yanlış Batılılaşma konusunu merkeze almaz ancak bu unsurlara dolaylı olarak yer verir. Ayrıca kaçınılmaz olarak dönemin sosyal yaşantısına dair bilgiler verir. **GKGHGK**'de olduğu gibi Beyoğlu bu eserde de İstanbul'un en eğlenceli semti olarak karşımıza çıkar. Hovsep Vartanyan, Beyoğlu'nun insanların eğlenmek için gittiği bir semt olduğuna dikkat çeker. Eğlence unsuru olarak da bu mekândaki tiyatrolardan bahseder. Tiyatroya gitmek isteyenlerin genellikle genç olduğu ve bu gençlerin Beyoğlu'na geçmek niyetinde oldukları zaman giyimlerine dikkat ettiklerine vurgu yapar.⁸ Eserde **GKGHGK**'nin merkezinde olan flörtlü de yer verir. Bu bağlamda "flört" kelimesiyle beraber "korte" kelimesini de kullanır. Sosyal yaşamda yaşça ileri olan kadınların genç erkeklere ve yaşça ileri olan erkeklerin genç kadınlara ilgi göstermesi toplumda hoş karşılanan bir durum olarak görülmez ve bu durumun olumsuz eleştirildiği görülür. Öyle ki yazar, **Boşboğaz Bir Adem**'de Nunya Dudu adlı genç kız ile Dikran adlı delikanlı arasında bir engel teşkil eden ve Nunya

⁸Hovsep Vartanyan, **Boşboğaz Bir Adem**, (Haz. Murat Cankara), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.

Dudu'ya âşık olan altmış yaşındaki Partoğomios Ağa'yı çirkin olarak tasvir eder. Dönemin konuşma dilinde her iki eserde de “ka” kelimesi kullanılır. Öyle ki Murat Cankara “ka” için “*Ermeniler arasında, gündelik konuşmada kadınlara hitaben kullanılır ve ‘e’, ‘bana bak!’ gibi anlamlara gelir.*”⁹ der.

Karnig Gülünya ve Dikran'ın Dehşetli Vefatleri adlı eser Hovhannes Balıkcıyan tarafından yazılmıştır. Minasyan Matbaasında basılmıştır. Bir Sefil Zevce adlı eser ise Hovsep Maruş adlı yazar tarafından kaleme alınmış, H. Mühendisyan Matbaasında basılmıştır. Bu iki eser üzerine Aysel Güneş, 2015 yılında bir doktora çalışması yapmıştır.¹⁰

Hovhannes H. Balıkcıyan tarafından yazılmış olan **Karnig, Gülünya ve Dikran'ın Dehşetli Vefatleri** adlı eser Ermeni Nizamnamesi etrafında gelişen ve mutsuz sonla biten iki aşk hikâyesini esas alır.

Gülünya adlı kızın babası eskiyi savunan biri olup Batılılaşma ve Nizamname karşıtıdır. Kızının ilk sevgilisi Karnig'i kızına uygun bulmaz. Kızını kendisinin istediği biriyle evlendirmek ister. Çünkü Karnig, Batılı tarzda bir eğitim almış ve Ermeni Nizamnamesini savunur. Karnig ile Gülünya'nın babası bir mecliste karşılaştıklarında Gülünya'nın babası Karnig'e saldırır. Bu saldırıya oldukça üzülen Karnig intihar eder. Bu duruma dayanamayan Gülünya da sevgilisinin mezarı başında zehir içmek suretiyle intihar edecekken Dikran isimli biri onu kurtarır. Bir süre sonra Gülünya ile Dikran birbirine âşık olur. Gülünya'nın babası bu birlikteliği de istemez ve bu durumun sonucunda Gülünya tekrar intihar eder ve bu sefer kurtulamaz. Dikran da üzüntüsünden felç geçirir ve o da ölür.

Bu eserde yazarın kötü karakter olarak tasvir ettiği Gülünya'nın babası, eski tarzda giyinen, kadınlara söz hakkı vermeyen ve kadınları geri plana atan biri olarak karşımıza çıkar. Yazar, Batılılaşma konusunu aydınlanma açısından ele alır ve Batılılaşmaya sıcak bakar.

⁹ Vartanyan, a.g.e., s.67.

¹⁰Aysel Güneş, **Hovhannes Balıkcıyan'ın Karnig, Gülünya ve Dikran'ın Dehşetli Vefatleri Hikayesi ile Hovsep Maruş'un -Bir Sefil Zevce İsimli Ermeni Harfli Türkçe Romanları (İnceleme- Metin-Dizin)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2015.

Hovsep Maruş tarafından yazılmış olan **Bir Sefil Zevce** adlı eserde ise Vartug adlı bir kadın ile Sebuah adlı bir adamın yaşamış olduğu aşk anlatılır. Olaylar İstanbul ve Kırım'da geçer. Vartug İstanbul'a geldiğinde evlenmesi gerekir, çünkü o dönemde bir kadının yalnız yaşaması toplum tarafından hoş görülen bir durum değildir. Vartug sevmediği bir adamla evlenir ve evliyken Sebuah'a âşık olur. Evlendiği kişi varlığını kumarda kaybetmiş, yalancı bir adamdır. Bir müddet sonra hamile olduğunu öğrenen Vartug çocuğunu doğururken ölür.

Turgut Kut'un sözünü etmiş olduğu eserlerden sonuncusu olan Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız, bizim tez konumuzu oluşturmaktadır. 540 sayfadan oluşan eser hem Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat'tan 2 sene önce yazılması bakımından hem de döneminin sanat anlayışına ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.

Şemseddin Sami'nin **Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat** (1872) adlı eserinden önce EHT telif eserlerin son halkasını **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız** (1868) adlı eser oluşturur. Bu eserin hikâye mi roman mı olduğu konusundaki tartışmaları bir kenara bırakıldığında eser, ilk roman olarak kabul edilen **Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat'tan** da ilk modern hikâye olarak kabul gören Ahmet Mithat Efendi'nin **Letaif-i Rivayât** (1870) adlı eserinden de önce yayınlanmıştır. İncelediğimiz eser bu özellikleriyle ilk olma vasfını bünyesinde taşır.

2.2. Eserin Yazım Özellikleri ve Ermeni Alfabeti

Genel olarak Ermeni harfli Türkçe metinler Latin harfli Türkçeye aktarılırken belli bir ölçüt bulunmamaktadır. Bununla beraber bu konu üzerine çalışanlar kendilerince bir sistem belirlemektedir. Örneğin, Pınar Karakılçık **İki Kapu Yoldaşları Yahod Hakku Adaletin Zahiri**¹¹'si adlı eserinde transkripsiyon alfabesi kullanmıştır. Buna göre Türkçenin fonetiğini esas aldığını belirtmektedir. Aysel Güneş ise incelemiş olduğu eserleri Latin harflerine aktarırken EHT eserlerin AHT'si ile etkileşimine bakmayı tercih etmiş ve düzenlemelerini ona göre yapmıştır.

¹¹Pınar Karakılçık, **Hovsep H. Kurban'ın "İki Kapu Yoldaşları Yahod Hakku Adaletin Zahiri"si, 1885, İkinci Cilt, (İnceleme, Ermeni Harfli Türkçe Metin, Dizin)**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Biz de metni çeviri yazıya aktarıırken metnin daha iyi anlaşılması için bir sistem belirledik ve bu sisteme bağlı kaldık. Ermeni alfabesinde yer alan tüm harfleri değil de metinde yer alan harflerin listesini Latin alfabesinin sırasına göre verdik. Çünkü Ermeni alfabesinde bir sesi birden fazla simge karşılamaktadır. Ancak incelediğimiz metinde bu simgelerden bazıları kullanılmamıştır. Ayrıca seslerin Arap harfli karşılığı da tabloda yer almaktadır. Öyle ki EHT ile AHT arasında etkileşim olduğu açıktır. Bu durum kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerde ve onlarla kurulan tamlamalarda kendisini göstermektedir.

ERMENİ ALFABESİ¹²

BÜYÜK HARF	KÜÇÜK HARF	ADI	ÇEVİRİYAZI HARFLERİ	ARAP ALFABESİNDEKİ KARŞILIĞI ¹³
Ա	ա	Ayp	A	ا
Բ	բ	Be	B	ب
Ը	ւ	Ce	C	ج
Չ	չ	Ça	Ç	چ
Տ	տ	Dün	D	د
Է	ե	E	E	
Ֆ	ֆ	Fe	F	ف
Դ	դ	Gen	g	ك
Ղ	ղ	Ğad	g,ğ	غ
Հ	հ	Ho	H	ح, ه
Խ	խ	Khe	h	خ
Ը	ը	It	I	
Ի	ի	İni	İ	
	ժ	Je	J	ج

¹² Metinde kullanılan harflere göre listelenmiştir.

¹³ Ermeni harflerinin Arap harflerindeki karşılıkları için şu eserden yararlanılmıştır:

Hacı Beyzade Ahmed Muhtar Efendi, **Osmanlıca Bilenlere Dört Günde Ermenice Okumanın Usulü**, Boyacıyan Agop Matbaası, 1308.

ᄀ	p	Ke	K	ك
ᄁ	q	Kim	k	ق
ᄂ	l	Lün	l	ل
ᄃ	u	Men	m	م
ᄄ	ü	Nu	n	ن
ᄅ	o	O	o	
ᄆ	p	Pen	p	ب
ᄇ	ɸ	Pür	p	پ
ᄈ	r	Re	r	ر
ᄉ	u	Se	s	ص, س, ث
ᄊ	ʒ	Şa	ş	ش
ᄋ	ɒ	To	t	ت
ᄌ	ɸ	Vev	v	و
ᄍ	j	Hi	y	ی
ᄎ	ɸ	Yeç	Kelime başında ve ortada y	ی
ᄏ	q	Za	z	ز, ظ, ذ

İKİ İŞARETLE GÖSTERİLENLER

ᄀᄂ	ᄀᄃ	â
ᄁᄂ	ᄁᄃ	ö
ᄂᄃ	ᄂᄄ	u
ᄂᄄ	ᄂᄅ	u
ᄃᄄ	ᄃᄅ	ü
ᄃᄅ	ᄃᄆ	ü

K VE G SESLERİNİ İNCELTEK İŞARETLER

ᄀᄂᄃ	ᄀᄂᄄ	Kâ
ᄁᄂᄃ	ᄁᄂᄄ	Gâ

Bu metin üzerine yaptığımız çalışma bir dil çalışması değildir. Esas üzerinde durulan husus halkbilimsel unsurların tespiti. Bu metnin, kültürel etkileşimin ve dönemin sosyal yapısının anlaşılmasına ışık tutması amaçlanmıştır. Dil sahasında incelenmek üzere ayrıca çalışma malzemesi sunmaktadır. Ancak metinde çeviri yazı yaparken müdahalede bulunulan, bulunulmayan ve bazı öne çıkan yazım özellikleri hakkında bilgi vermeyi uygun gördük.

Yerel Ağız ve Söyleyiş Biçimleri

Metinde yer alan karakterler mensup oldukları topluluklara ve yörelere göre konuşturulduğundan özgün ve yerel söyleyiş biçimlerinin korunması adına bu söyleyiş biçimlerine müdahalede bulunulmamıştır. Örneğin beşinci gecenin hikâyesi olan “**Simila’nın Kortesi**” adlı hikâyede Kokona Simila’nın konuşması bu özgünlüğü yansıtmaktadır. Kokona Simila bir Rum’dur ve yazar, bu karakteri Rumların Türkçeyi konuştukları biçimde konuşturmuştur:

“Aksam hayır kızlar; ne geziyorsunuz siz böyle, çok muhabet var sizin?” (s.108)

“Simdi kıs kardas, ben bu usakla bilirsın nasıl biribirisini tanıdık? Bir gün ben vaporda oturmıs Tarabia’da giderdim. Bu Yuvan da ta yanımda oturmıs dusdu. Amma bu usak bakdim ki sok güsel. Ben da bisim kocanın çirkinliyinden osanmısım. Vaporda o gün öyle sok kalabalık var ki hepsi adamlar bilirsın ki biribirisinin üstünde oturuyorlar.” (s.109)

Bir başka örnek ise altıncı gecenin hikâyesi olan **Köylü Kortezanlar: Hasan ve Ayiše**’de görülmektedir. Hasan ve Ayiše adlı karakterler Kastamonu ağzına göre konuşturulmaktadır:

“Kız AyiŖe, banga bağıvisana, doğru söyle; sanga bi Ŗey sorayım. Ŗu sen benim nereme vuruldun?” (s.127)

“Bubamdan da korkarım, hanı öküz diyiverisa bi de sanga sesledim hanı. Sen de elindeki zopayı sallandırarak sözümü diynedin. Tazı gibi hoblayıb getüdün öküzü dutub elime virividin. Viriyanda ecik elin elime dohundu. Beni bir didremek aldı. Essah seni sevdin emme dağ başında da benim başıma bir ateŖ yakarsa diyi de korkviriyom bir yandan.” (s.127)

Bu örnekler ışığında yazarın hem İstanbul’daki hem de Anadolu’daki sosyal yapıyı ve özellikleri çok iyi gözlemlediği ortaya çıkmaktadır. ÇeŖitli gruplardan insanların dil özelliklerini bilmesi ve eserinde bu özellikleri yansıtması bu yapıya hâkim olduğunu göstermektedir.

BitiŖik Sözcüklerin Yazımı

Metinde, günümüzde bitiŖik yazılan kelimelerin ayrı, ayrı yazılanların ise bazen bitiŖik yazıldığı görölmektedir. Örneğin **birdenbire**, **birçok**, **birtakım**, **hiçbiri** kelimeleri günümüzde birleŖik yazılmaktadır. Ancak metinde ayrı yazıldığı görölmektedir.

“Nasıl ki merkum dahi beni öylece camı kaldırır kaldırmaz **birden bire** o hiyyetde gördüyü gibi gözleri der-akab delikanlu gözlerin mihlandız demiri olan göksüne doğru çevrildi...” (s.95)

“Çun nasıl dedim ben sana o selahiyeti her gice verdim gibi sen dünyada kusur ne var ne yok **hiç birinden** kaydetmeyib her gice sevgülünün yanına gideceksin.” (s.12)

Ayrıca günümüzde birleŖik yazılan kelimeler içerisinde bazı semt isimleri de vardır. Ancak bunlar da metinde ayrı yazılmıştır. Örneğin, **Boğaziçi** ve **Tepebaşı** derken **Boğaz içi**, **Tepe başı** şeklinde bir kullanım olduğu görölmüş ve çeviri yazıda birleŖtirilmiştir.

Metinde birleşik yazılması gereken ama yer yer birleşik yer yer ayrı yazılan ve istikrar sağlanamayan kelimeler arasında **bilmukabele** kelimesi üzerinden örnek verilebilir:

“...bu iki nev-civan fidanların muhabet çiçeyinin nazik ve lekesiz yaprakları **bilmukabele** açılmaya yüz tutmuş udu.” (s.2)

“Şuracıkda biribirimize kalb kapularını **bil mukabele** küşad idelim.” (s.19-20)

Arapça-Farsça Sözcüklerin ve Eklerin Yazımı

Eserin dili yalın ve anlaşılırdır. Dönemin yazı ve konuşma diline uygun olarak yer yer Arapça ve Farsça tamlamalar kullanılmıştır ancak metinde izafet kesresi hiç yazılmadığından Latin harflerine aktarımı yapılırken anlaşılması adına tarafımızdan eklenmiştir.

“Gülinya nasıl ki dedik her saniye bahcenin divarlarını **dikkat-ı azim** üzre tecessüz itmekde idi.” (s.7)

Çeviri yazıda Farsça ön eklerin yazımında da kelimenin kendisini belli etmesi açısından kısa çizgi (-) kullanılmıştır.

“...kibarlıkda mislina mesbuk naziklikde **bi-akran** bir nevreste-i cihan idi ve ismi dahi Gülinya idi.” (s.2)

“...ol kadar korkulu ve ol kadar kıssa bir **der-ağuşdan** istemeyerek ol nazik ve beyaz kollarını ayırıp...” (s.8)

İkili Yazım

Metinde çok nadir olsa da bazı kelimelerde ikili yazım olduğu görülmüştür. Örneğin **yapayalnız** kelimesi kullanılırken bir yerde **yapa yalnız** şeklinde diğer bir yerde ise **yap yalnız** şeklinde geçmektedir.

“Çün öyle bir nazik ve korkak bir kızın gicenin nısfında öyle bir ulu bahcenin deruninde **yapa yalnız** bulunmasından...” (s.1)

“Şu bulunduğum **yap yalnız** adada nasıl didim mökânım deniz kıyısı, sedir ve yatağım ufacık kumlar, arkadaşım dalgalar olduğu halde...” (s.270)

İkili yazımın olduğu yerlerde günümüz Türkçesi esas alınmış ve karışıklık giderilmeye çalışılmıştır.

Özel İsimlerin Yazımı

EHT Gülinya Yahut Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız'da özel isimler genellikle büyük harfle yazılmıştır. (Allah, Gülinya, Miran, Aneta, Filo, Kokona Simila, Boğaziçi, Tarabia, vb.) Bunda yazarın kitapçı ve matbaacı olmasının etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Edat ve Bağlaçların Yazımı

Eserde bazı edat ve bağlaçların yazımında istikrarsızlık bulunmaktadır. Bunlardan **ve**'nin ve **için**'in yazımı bugünkü kullanımdaki gibidir. Ancak günümüzde bitişik, metinde genellikle ayrı yazılan bağlaçlardan **halbuki**'nin metindeki yazılışının **hal bu ki** şeklinde olduğu görülmüştür.

“**Hal bu ki** öte yanda mesnetde ileri ve hüsne-dar uşakları b[ı]rakıb da bu yoldaki olan esrarlarını böyle uşaklara açmaları dahi helbetde sebebsiz deyil...” (s.5)

Bunun yanında **şöyle ki**'nin yazımı da metinde genellikle birleşiktir.

“**Şöyleki** bazı dudular dışardan bir kibarzade delikanlu ile görüşmek irteyib aşikâr görüşemeyecek hususlar vukuinde bu makule uşakları elçi kullanırlar.” (s.5)

Eserde **de/da** hem bağlaç olarak hem de bulunma durumu eki olarak çoğu yerde geçmektedir. Ancak bunların yazımında bir istikrarın olmadığı, bazen kendinden önceki kelimeye bitişik bazen ayrı yazıldığı görülmektedir. Çeviri yazıda bağlacın kullanıldığı yerde ayrı, bulunma durumu eki olduğu zaman ise birleşik yazılmıştır.

“Zira **sanada** deli derler.” (s.415)

“Sonra **bana da sana da** fenalık isabet ider dedi.” (s.395)

Metinde u/ü bağlacının yazımında nadiren de olsa istikrarsızlık görülmektedir. Bu bağlaç bazen kendinden önceki kelimeye bitişik olarak ı/i şeklinde yazılmıştır. Çeviri yazıda u/ü kullanılması gereken yerlerde birlik olması açısından ı/i yazımı u/ü olarak değiştirilmiştir.

“...duduları ile ağız ağıza bila-teklif konuşub **hüsn-i cemallerinin** seyri ile çeşneyab oldukları yerde...” (s.6)

İle'nin hem edat hem bağlaç olduğu durumlarda kelimelerle bağlantısının bugünkü kullanıma uygun olduğu görülmüştür. Metinde ile'nin ıla şeklinde kullanımının çok sık olduğu da görülmüş ancak bu duruma müdahalede bulunulmamıştır.

“Ben bu akşamlik saraydar **ıla** çıkarım dedi.” (s.21)

“...hanı bizim Kel Fatma’nın Gambur Süleyman **ıla** evlendiği beş...” (s.135)

Soru Ekinin Yazımı

Metinde mı/mi soru eklerinin bazen kendinden önceki cümleye bitişik bazen ayrı yazıldığı ve bir istikrarın olmadığı görülmüştür. Bu durumun düzeltilmesi amacıyla soru eki çeviri yazıda kendinden önceki cümleden ayrılmıştır.

“Divane misin sen diyıla, hiç adama parasız yemek **yedürülarmi?**” (s.137)

“Sen onları sevsen de onlar seni bahalum **severler mi?**” (s.142)

Soru ekine “dır” eki geldiğinde de genellikle ayrı yazılmıştır. Bu da çeviri yazıda birleştirilen durumlardandır.

“...dayıma anı kendi gizli halinde saklamak sıkıntıları bizde **var mı dır?**”

Bildirme Ekinin Yazımı

Dönemin EHT metinlerinin çoğunda kelimelerin sonuna gelen -dır, -dir eklerinin de ayrı yazıldığı görülmektedir. İncelenen metinde ayrı yazıldığı görülmekte olup günümüzde ise böyle bir ayırım söz konusu değildir.

“...Ah sevgülüm efendim sefa geldiniz.” deyör iken bahcenin ev tarafından bir **patırtı dır** kopar.” (s.7)

“Gülinya’nın ise şu hali pür perişanına hiçbir ilacın derman olmayacağı **derkâr dır.**”
(s.9)

Çeviri yazıda birlik sağlanması açısından verilen örneklerde bugünkü kullanım esas alınmış ve yer yer ayrı yazıldığı görülen bu kelimeler birleştirilmiştir.

Noktalama İşaretleri

Noktalama işaretleri metinde çokça yer almaktadır. Metinde Ermenicede kullanılan noktalama işaretleri kullanılmıştır ancak bu işaretlerin kullanımında istikrarın olmadığı görülmüştür. Ayrıca metinde basımdan kaynaklı olabilen karışıklık hangi işaretin kullanıldığının anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple metnin Latin harflerine aktarımı yapılırken belli bir düzen bulunmadığından çeviri yazıda Türkçenin noktalama özellikleri ve metnin anlam akışı esas alınmış, bu akışa göre düzenleme yapılmıştır.

Metinde nokta bazen (:) işaretiyle bazen ise Türkçede de kullanılan (.) ile karşılanmaktadır ancak her cümle sonunda kullanılmadığı da görülmektedir. Örneğin şu cümlenin sonunda (:) işareti konulmuş ancak çeviri yazıda (.) işareti ile değiştirilmiştir.

“...o dahi birisini arıyor gibi bir hal u hiyyet ile dolaşmakda olur.”

Virgül (,) metinde Türkçedeki gibidir ancak bazen kullanılmaması gereken yerlerde kullanılmıştır. Örneğin aynı cümle içerisinde, bir yerde “ve” bağlacından hemen önce kullanılmıştır ancak diğer bir yerde ise bu durum söz konusu değildir.

“...Gülinya’nın üzerinden bütün **altun ve elmasa** dayır olan takımlarını çekib alıb zabt etmişleridi, **ve** her dürlü ihtimalden emin olmak için evden dışarı çıkmasını dahi yasak itmişler...” (s.4)

Bu durum da metnin anlam akışına göre düzenlenen kısımlardandır.

Soru işareti Ermenicede (Դ) şeklinde gösterilmektedir. Ancak metinde soru vurgusu yapılırken bu işaretin kullanımı nadirdir. Ermenicede nokta yerine kullanılan (.) işaretinin soru cümlelerinin sonunda yer aldığı örnekler çoğunluktadır.

“Gicenin nısfında bütün kâinat sükut üzre tatlu uykuda iken böyle bahcelere düşen ve divarlardan aşan şu iki nev-civanlar kimlerdirler acaba?” (s.1-2)

Bu durum çeviri yazıda Türkçede kullanılan soru işareti ile düzeltilmiştir.

Metinde ünlem işareti (!) şekliyle karşılanmaktadır. Cümlelerin sonunda değil ünlem belirten kelimenin üzerinde kullanılmaktadır.

“Va’h insani ömr va’h” (s.32)

EHT metinde vurgu yapılmak istenen kelimelerin tırnak işareti içerisinde belirtildiği görülmektedir. Yazar, bu noktada özel isimlerin kullanımına dikkat etmektedir. Örneğin şu cümlede tırnak işareti içinde **Gülinya** kelimesini büyük harfle yazmıştır:

“İşbu teelifkerde-yi acizanemiz olan “**Gülinya**” nam hikâyecik her ne kadar görünüşde ve sureta kortezanlığa dayır ise de asıl esası ve maksedi vatanımızın fayidesi ve terbiye-yi ahlakdır.” (s.1)

Ön söz niteliğinde olan kısımda yazar, alafranga kelimesine vurgu yapacağı zaman yine tırnak işareti içerisinde ancak küçük harfle göstermiştir.

“...hiyle-yi cerh milk u vatanımıza ve ticaret u ahlakımıza o kadar bittecrube muzirr olan **“alafranga”** dinilen adet ve usulları cerh ile ehali-yi mamuriyeti mülk u milete ve terbiye-yi ahlaka teşvik itmek.” (s.III)

Bu durum süreklilik arz etmediğinden Latin harflerine aktarılırken birlik sağlanması adına Türkçenin noktalama işaretlerine göre düzenlenmiştir. Ayrıca hikayeler içerisinde bir de mektup bulunmaktadır. Bu mektupta yazarları da yazar tırnak işareti içerisinde almıştır. Ancak mektubu yazar kişinin ismi tırnak işareti dışında kalmıştır. Çeviri yazıda bu durum da düzeltilen kısımlar arasında yer almaktadır.

“Dostum Baron Garabed,

Hamili varaka Mardiros ahbarı şimdi tarafınıza yolladım ve yedince bir aded beş bin gürüş kıymetinde elmas yüzük verdim. Bendenize bugün derakab iki bin beş yüz gürüş para iktiza itdi. Beher hal mezkür yüzüyü yanınızda hıfz idüb meblağ-ı mezburu mezkür Mardiros yediyle tarafıma acele irsal iyleyesin ki o maalde bir sened dahi yazmışımdır. Nasıl bulursun deruni mektubda?”

Teber Eramyan (s.297-298)

Metinde yazar eksik kalması istediği yerler için, cümlelerin tamamlanmadığını göstermek üç nokta (...) kullanmıştır. Bu kullanım Türkçenin anlam akışına göredir.

“Olabilir ki hem bedava yerler içerler hem... Yok, yok, dedi defa yağma yok.” (s.420)

Bazen konuşma çizgisi kullanılmaktadır ancak bunda da bir istikrar yoktur. Diyaloglarda başkasının cevabını göstermek için kullanıldığı görülmüştür.

“Çok acayib şey süal idiyorsun. Dost dediyin niçin tutulur?” (s.422)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ'DAKİ HALK YAŞAMI VE HALK DİLİ

Tanzimat Döneminin bazı aydınları yanlış batılılaşmanın sosyal, siyasal, ekonomik, dini vb. boyutlarını anlatırken Viçen Tilkiyan, **Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız** adlı eserinde yanlış Batılılaşmanın etkisiyle toplumun değer yargılarının olumsuz anlamda değiştiğine dikkat çeker. Bu noktada yazar toplumu gözlemlemiş ve bu eserinde işlemiştir. Osmanlı halkının sosyal yaşamı ile Avrupa arasında yer yer ilişki kuran ve karşılaştırma yapan yazarın, bu düşünceyi eserinde yansıttığını gördük. Viçen Tilkiyan'ın dönemin şartlarına uygun olarak toplumun aydınlatılması düşüncesine hizmet ettiği ve sanatını toplum için icra ettiği anlaşılmıştır. Eserin sosyal hayattan bağımsız olmadığı örnekler mevcuttur. Öyle ki eseri incelediğimizde yazarın en çok halk dili ve sosyal yaşamın getirdiği unsurlara yer verdiğini gördük. Bundan ötürü biz de Osmanlı sosyal hayatının geçirdiği ahlaki boyuttaki değişimi, esas olarak halk yaşamı ve halk dili ekseninde aktardık.

3.1. HALK YAŞAMI

19. yüzyılın önde gelen yazarları arasında olduğunu tespit ettiğimiz Viçen Tilkiyan, yaşadığı dönemin sosyal hayatını dikkatlice incelemiş ve eserlerinde yansıtmıştır. Örneğin sosyal hayatta kullanılan kitle iletişim ve ulaşım araçlarına olan yaklaşımını da gözler önüne serer. Yazar Batılılaşmayla gelen vapur telgraf vs. gibi ulaşım ve iletişim araçlarının sosyal hayata olumlu etkisinin olduğu kadar olumsuz etkisi olduğuna da dikkat çeker.

“Kusur pek çoklarını bir taraf iderek yalnız vapur, telegraf, şimendıfer gibilerden bahsidelim. Bunların faydesi ve çoklarına viridiyi suhulet inkâr olunamaz. Fakat pek çoklarına viridiyi mazarrat dahi inkâr olunabilir mi?” (s.261)

Gündelik hayatın içerisinde yer alan unsurları toplumun geçirdiği değişim ve dönüşüme bağlı olarak anlatan yazar, bu değişimi toplumun ahlaki boyutunu göz önüne alarak anlatır. Zaten yazarın öne çıkardığı husus değişen toplumdaki kadın-erkek ilişkilerinin ahlaki yapıya nasıl yansıdığını anlatmaktır. Ayrıca Viçen Tilkiyan, insan hayatının şekillenmesinde önemli olan süreçler içerisinde doğuma ve doğumla ilgili olan ritüellere yer vermemiştir. Ancak ölümle ilgili olan bazı unsurlara yer verdiği görülür. Ancak ölüm olgusunun nasıl gerçekleştiğinden ziyade az da olsa ölen kişinin ardında kalan insanların sergilediği davranışlara değinilmiştir.

3.1.1. Kadın-Erkek İlişkileri

Viçen Tilkiyan yanlış Batılılaşma karşısında toplumun ahlaki açıdan çöküntüye uğramasına kadın-erkek ilişkileri bağlamında yaklaşır ve yanlış Batılılaşmayı bu açıdan eleştirir. Özellikle “kortezanlık” adı altında bu konuya değinen yazar, yanlış Batılılaşmanın etkisiyle toplumdaki yerleşik evlilik düşüncesinin evlilik dışı ilişkilere evrildiğine dikkat çeker, toplumun ahlaki açıdan zayıfladığını anlatır.

3.1.1.1. Kortezanlık ve Evlilik

İtalyanca kökenli korte kelimesi TDK’de “aşıktaşlık, flört etmek” anlamına gelir.¹ Kadın ile erkek arasında yaşanan duygusal bağ ve ilişki olarak görülen “kortezanlık” eserde yer alan anlatıların esas konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca bu sözcük argoda korta etmek olarak adlandırılmakta olup kadın peşinde dolaşmak, zamparalık etmek anlamına gelmektedir.² Kortezanlık eserde özgün benzetmelerle anlatılmıştır. Denizde vapur sürmeye benzetilmiştir. Bu vapuru süren kaptan erkek, dümenci ise kadın olarak tasvir edilmiştir.

“Çun bu kortezanlık aynı deryade vapor yürütmeye benzerdir. **Kabdan** erkektir, **dümenci** karidir, yanan ateş ask atesidir.” (s.119)

¹ “Korte” <https://sozluk.gov.tr/>, 28.04.2022.

² Ferit Devellioğlu, **Türk Argo Sözlüğü**, Ankara: Bilgi Basımevi, 1970, 5. Bs. s.144.

Dönemin yaşayışı hakkında bilgi veren eserde kortezanlığın başlaması ve sürdürülmesinde mektuplaşmanın önemli bir yeri vardır. Öyle ki aşıklar birbirinden haber alabilmek için mektuplaşmakta ve bunun iletilmesinde evde çalışan başı kel uşakları aracı olarak kullanmaktadırlar.

“İmdi Gülinya’nın evinde seyisin yardımcısı böyle bir başı kel bir uşak olub Gülinya bu uşağa ol melekvari parmakları ile gizlice yazmış olduğu bir name verib o nameyi herhalde Miran’ı bulub virmesini tenbih itmiş idi. O namedeki birbirlerinin yüzüne görebilmeye kayru başka bir çareleri kalmamış olduğu için bir gün tahsis edib o gice bahce divarından aşib içeri girmesini ve kendisi de atalarının uykuda dalmış olduklarını rast getirebildiyi halde gice kendusini bahcede bekleyeceyini bildirmiş idi.” (s.5-6)

“Ne mutlu her ne kadar birbirlerinden yirak iseler de mektublaşabilen iki sevgülülere.” (s.270)

Osmanlı coğrafyasında yanlış Batılılaşmanın toplum üzerindeki etkisinin belirgin bir şekilde görülmeye başlaması yazarların olumsuz eleştirdiği konular arasındadır. Öyle ki Viçen Tilkiyan da bu konuyu duygusal ilişkilerin maddiyatçılık ve gösteriş etrafında eritildiği ve yok sayıldığı noktasında değerlendirmiştir. Parası olmayan birinin sevilmesinin mümkün olmadığı anlayışına dikkat çekilmiştir.

“Parasızlık ile muhabet bir yerde nasıl imtizaç idebilir? Yani bir adam parasız bir ademi nasıl sevebilir? Bence ben amma deyeceyim lakırdıya gücenme Kokona Simila, parasız bir delikanluyu seveni sankim divane nevinden tutarım. Ben senin yerinde olsam hani ya şöyle bir kortemin olduğunu lisanınla tarif etmekden imtina ve hicab itdikten maada bir aherinin ol babde cuzi malûmat ve memuli olduğunu dahi istemem. Çünkü bu alemde bir zengin kortesi olmak bir kızın hakkına ne kadar şan u şeref ise parasız bir kortesi olmak da bir kızın hakkına ol kadar ayıb ve utanacak şeydir.” (121-122)

Toplum değerlerinin yozlaştığı, evli bireylerin eşlerine sadakat göstermemesi, yüzeysel ilişkilerin var olması yazar tarafından ele alınan konular arasındadır. Eserde kortezanlığın tanımı kahramanlar üzerinden verilmiştir. Birinci gecenin anlatısında kortezanlık şu şekilde geçmektedir:

“Canım işte öyle he, fakat dur bir şey söyleyim ki bir ben korte demeyile şunu ağnarım ki bir kız bir oğlan ile görüşür tanıdık olur, sankim birbirlerini severler filandan sonra birbirlerini alırlar. Eyer ki korte lugetinin bundan başka bir manası var ise ben kabul itmem ha.” (s.22)

Yirminci gecenin anlatısı olan “**Malihülya Kortezanlığı**” adlı anlatıda Antuan ve Jozef birbiriyle konuşurken Jozef hoşlandığı kız ile sohbete başlamak için dondurma göndermeye çalışmıştır. Kızın dondurmayı kabul etmemesi Jozef ile konuşmak istemediğini göstermektedir ve Antuan bunu ona söylediğinde kızın naz yaptığını, bu sebeple kabul etmediğini söylemektedir. Hoşlanılan kişiye hediye göndermek bu noktada kortezanlığın başlatılmasında önemli bir unsurdur.

“Tutdum bunlara iki tane onluk dondurma yolladım. Dondurmacı bunların yanına gitdi.” (s.362)

Viçen Tilkiyan, iki insan arasında kurulan duygusal bağ ve bunun sonucu olarak gelişen evlilik konusu üzerinde durmuştur ancak bunu belirli bir ritüeli esas alarak yapmamıştır. Ancak buna rağmen düğüne değinmiştir. Bu düğünde misafirlere hizmet etmek amacıyla “kız kadehkârlığı” adı verilen bir işten bahsetmiştir.

“Ben ise memleketde bana emsal yahod tanıdığım kızların gelin olduklarını görür ve çoklarının dahi düyünlerinde kız kadehkerliyi yapmış idim.” (s.24)

Yazar kortezanlığa karşı değildir. Onun karşı olduğu husus ahlak sınırlarını aşan kortezanlıktır. Toplumda var olan yerleşik ahlak kurallarının yok sayılmasını eleştiren Viçen Tilkiyan, ahlaksızlığın alafrangalıkla topluma girdiğini söyler.

“Allah’a şükür biz öyle şaşkın ve hımbıl kızlardan deyiliz ki temelli bir koca alıb da onun bi-karar tecellisine eylenece olalım. Öyle şeyler esgi zamanın akılsız adamlarının hakkına göre imiş. Şimdi dünya akıllandı. Tut birisinin yakasından amma bu şeye o kadar ustalık lazımdır ki asla parası için sevdiğini belli itmeyub can u gönülden

seviyor gibi göstermeli. Ha bakdın gördün ki dünya hali bu ya, işi aksi gitdi, para kazanamaz oldu mu usul ile yularını başına doladığın gibi İmam Paşa çöplüyüne doğru kap salıver. Ondan sonra yakala bir başka zenginini. İşte bu vech ile rahat ömr geçirirsin.” (s.78)

Kortezanlığın çeşitlendiği durumlar da söz konusudur. Erkeklerle kadın arasındaki ilişkinin para karşılığı olması durumuna kadın üzerinden yaklaşılmıştır ve bu doğrultuda ahlaklı ve ahlaksız olmak arasında kadın üzerinden bir karşılaştırma yapılmıştır.

“Şimdi bir delikanlu bir kız ile konuşub bitdikden sonra çıkarıb eline bir belli ücret yani ya bir meci diye ya bir lira verirse işte o kız ...budur. Amma birisi bir kız ile görüşür konuşur, öper, sever buna mukabil onu almayacak dahi olsa çıkarıb eline para vermez. Fakat nedir, işte bir fistan dikdirir, bir şapka alır yahod sayır bir elbiseye mütaalik bir ikram ider. İşte o kız ehl-i ırzdır.” (s.83-84)

Batılılaşmayla duygusal bağların önemini yitirdiği eserde benzetmeler yoluyla yansıtılmıştır. Maddiyatı ön plana çıkaran kadınların erkekleri eşeğe benzetmesi örneği dikkat çekicidir. Kadın-erkek ilişkilerinin geleneksel halinin yansıtıldığı eserde toplumdaki çiftlerin birbirlerini sevmesi yadırganır bir durum haline gelmiştir.

“Zevallı şaşkın kızlar kalkarlar bir koca alırlar. Ne imiş, sevmişler birbirlerini! İnsan kedi, köpek midir sevicecek? Aldıkları herifin elinde bir vızılta, zenahat ya memuriyyet ya bir bayağı esnaf parçası. Kocamımış deyu gice gündüz yolunu gözlemeli, çaprast selame durmalı, bayağı sokaklarda karanlık odalarda oturmalı; kırk yerinden yamalı, içi dolu taş gibi pek kirli, tozlu, paslı minder, yasdık, yatak, yorğanlarda yatıb kalkmalı, sırtında gelin olduğun günki fistanı ömrün oldukca, esgidikce, yırtıldıkca, iyneye ipliye kuvvet parça koyub giymeli. Yeyeceyin kuru ekmek, onu da pek çok yememeli. İlla bir de çoluk çocuk basdı mı kayru Sarayburnu akıntısındaıyız. Çarpın yat, ne imiş bu sevmişler birbirlerini. Hiç sevmek karın doyurur mu? Hem nasıl dedim, sevmek deyu şey ne imiş? Senin erkek dediyin karının eşeyidir. Hiç, bir âdem eşeyi sever mi? Eşek dediyinin üstüne binmeli. Ver etmeli kamçıyı. Ha bakdın gördün ki yolda gider ikan ya ayağı kırıldı ya beli üzüldü. Üstünden indikleyin başka bir başıboşda eşek bulur isen ona atlamalı. İşte erkek dediyin de aynı böyledir.” (s.78-79)

Viçen Tilkiyan, toplumda var olan yerleşik kültürün Batılılaşma süreciyle aldığı yeni şekli özellikle flört ve evlilik üzerinden yansıtmıştır. Batılılaşmayla beraber evlilik konusuna olan bakışın nasıl değişim gösterdiğine dikkat çeken Viçen

Tilkiyan, evlilik düşüncesine bakışını ve zaman içerisinde geçirdiği dönüşümü eserde karakterler üzerinden anlatmıştır:

“Evayilden beru biz evlenmek dinilen şeyi öyle bilir idik ki bir kız ya bir delikanluya ya bir delikanlu bir kıza meyl idüb ve yahod ikisinin dahi ataları yeg-digerinin aranılacak hususlarını tasdik u tecessüz itdikden sonray birbirlerini alırlar yahod ataları verirler idi. Evlenmek hakkında bir kız ve bir delikanlu kendi reyine serbest olub olmamalı olduğunun hakkına mubahasata girişmediyi istmemem. Çün bu madde hakkına efkâr beyan itmeme bazı sayıntılar engel oldukdan maada hemen şimdiki vakıt hakkına iktizasız gibi bir şeydir. Yalnız şu kadar bir zühüm beyan iderim ki bu babde iki taraf dahi kendilerinin müddet-i ömrlerinde arkadaşlık idecekleri zatı kendi serbest iradetleriyle intihab itseler çok eyi olur.” (s.494)

Evlilik yazara göre, birbirini seven ve hayatlarını bu sevgiye bağlı olarak mutlulukla sürdürmek isteyen insanların gerçekleştirdiği bir eylemdir. Çiftlerin maddiyata olan düşkünlüğü yanlış Batılılaşma hareketinden sonra olmuş ve bu noktada bireyler arasında sorun teşkil etmiştir. Artık çiftlerin iyi anlaşması, mutlu olması birbirlerine aldıkları hediyelerle mümkün hale gelmiştir ve aralarının bozulması ise isteklerin gerçekleşmemesine bağlı olmuştur.

“Çün ben evliliyi bir can olmak deyu bilirim. Bunlarısa meyer karı koca birbirlerine dağda düşmana rasd gelib birisi soymaya ve o birisi bucağı çekib vurmaya bakdığı gibi bakarlarımış birbirlerinin yüzüne ve nasıl ki mezkûr düşmen rasd geldiği bi-çare yolcudan bütün olan akcesini aldıkda anunla bir saniye sureti çeri dost olduğu gibi bunlar dahi kocalarından fistan mı, şapka mı, buynuz mu her ne ise matlubatları aldıkları saat eyreti ve sureta bir dost ve karı koca olub birbirleri ile bozuşmaları bir kılın ucunda duruyor ve bu dahi tabiidir.” (s.523-524)

Öyle ki eserde “Alafranga Evlenmek” başlıklı bir anlatı da bulunmaktadır. Evliliğe bakış açısının köyde yaşayanlar ve şehirde yaşayanlar arasında farklılık gösterdiği de görülmüştür. Şehirde, özellikle İstanbul’da yaşayanların alafrangalıkla tanışık olduğunu gösteren yazar, alafrangalığın etkisiyle çiftlerin birbirini değil maddiyatı sevdiğini belirtmiştir.

“Ki bu şimdikine alafranga evlenmek tabir idiyorum. Niçin ki alafranganın ihdasından berudur ki evlenmenin şartı u usulu ve niyeti bütün bütüne bir başka hiyyet kesb itdi. Evvela ki şimdi bir oğlan bir kıza nişanlanmayıb on bin guruşa, yigirmi bin guruşa nişanlanıyor dimeye hacet deyil ki o on bin yigirmi bin elden gitdikde nişanlısı yahod

karısı dahi elden gidecektir ve on bin daha elde iken kendusine hürr i melek görünen karı para elden gittikten sonra kendusine şeytan gibi görünmeye başlayacaktır; niçin ki o karıyı para için almıştı. Keza bir kız bir oğlana nişanlanacak oldukda ne oğlanın zatına ne ahlakda olduğuna nişanlanmayub yalnız zengin midir, parası çok mudur yahod her ne yapar ise yapsın her ne dürlüyle yapar ise yapsın para kazanabilecek mi, yeni çıkma fistanlardan, şapkalardan alabilecek mi? Ve bu cihetle şimdi kızlar bir adama nişanlanmayib illa fistana, şapkaya nişanlanıyorlar.” (s.503-504)

Eserde köyde yaşayanların alafrangalığa uzak olduğu, bu yüzden de saf, temiz kaldıkları anlatılır. Bu durum, köyde yaşayan ve birbirine aşık çift Hasan ve Ayişe üzerinden yansıtılmaktadır.

“İşbu giceki seyr ideceyimiz kortezanlar her ne kadar şehirler gibi dürlü letafet ve sahte nezaketden ari, lisan fasihliyi ve bizim alışmış olduğumuz cilvekârlıktan mahrum ve tabiat ile hüner u sanatı güleşdirmeyib çul çapud içinde kimseler ise de şu kız tabiatın hiçbir yad el dokunmadığı ve Cenab-ı Hakk’ın beni-i ademe kendi lutf u inayeti binihayesinden ihsan perdesi olan hadsiz hisabsız dahi haklarından birisi olan vicud ve hüsn-ü cemel güzelliğinin dahi kâffe-yi insani hüner u hiyleden beri olub Yaradanının elinden çıktığı hiyyetde kalmış olduğu halde o ne tabiri bi-mümkin tatlılık, lekesizlik, temizlik halinde bulunduğuna bazı yerlerde bir isbat ve bir ışıık virebilir köşeleri bulunduğundan ziyadesiyle şayan-ı dikkatdir.” (s.125-126)

Ayrıca eserde Batılılaşmayla beraber evlenenlerin sayısının azaldığı ve zamana göre, evlenme fikrinin delilik olduğu ve gerekli görülmediği belirtilmiştir.

“Ey kayrı ben bu lakırdıyı işitdim ise fikrimden dedim ki şimdiki vakıtda evlenmeye kalkan kızlar meyer deli olmalıdırlar amma bu lakırdım cenabine dokunmasın.” (s.41)

Anadolu’da yaşayanların evliliğe hala sıcak baktığı, burada bir azalmanın olmadığına dikkat çekilmiştir. Çünkü Anadolu alafrangalıktan etkilenmemiştir.

“Şimdi ağnıyorum ki bazı aklı irmezlerin zamanede fiyil bozukluğundan naşı Allah’ın emri üzre evlenmek adeti kalkdı didikleri yağmış bir zühümdür. Vakide zamanemizdeki fiyil bozukluğu inkâr olunamaz fakat bunun dahi bir sebebi var ise asıl sebep o deyil midir? Yigirmi, otuz seneden beru evlenenlerin sayısı gayetle azalmış ve günden güne de azalmaktadır. Meyer bu kadar sene zarfında mı fiyiller birdenbire bozuldu yahod daha hala bugün bizim kaba add itdiyimiz Anadol’un ekseri taraflarında tıbkı esgi vakıtlar gibi deyil midir evlenenlerin sayısı?” (s.257)

Eserde nikah yapmak için ailenin onayı beklenmektedir. Ancak ailelerin onay vermedikleri ve çocukları için başka bir eş adayı bulmaları durumunda birbirini seven çiftler nikahlanmak suretiyle kaçarlar. Bu durum Kastamonu’da geçen anlatıda mevcuttur. Öyle ki bu anlatıda Hasan ve Ayişe adlı karakterlerin kortezanlığı evlilikle sonuçlanmıştır.

“Halbuki Hasan’ı kendine aşikâren nikâh itmenin dahi katan mümkün olmayub ve bilaks her ne kadar variyetli ise de istemediyi bir kimse ile de nikâh olmayı tecviz idemediyinden bunlar ne yapsınlar Hasan ile köyden gizlice çıkıp uzak ve na-malûm köyün birisinde birleri ile nikâh olmaya karar verirler.” (s.127)

Maddi durumun evlilik düşüncesine olan etkisini yansıtmıştır. Öyle ki esere göre toplumda zengin bir kimsenin fakir bir kimseyle evlenmesi toplumun yadırgayacağı bir durumdur. Bu durum itibar olarak düşkünlüğün belirtisi olarak görülmektedir.

“Bunun da sebebi ne imiş der isen birisi zengin ve diğeri fukara olduğu imiş ki zengin fukara ile evlenmek itibara sakad imiş.” (s.245)

Bunların yanında ailenin çocuklarını evlendirme isteğinde bulunmalarına karşın evlatların bunu reddettiği durumlar da görülür. Bunda inançların etkisinin olduğu örnekler tespit edilmiştir. Öyle ki halk inançları içerisinde değerlendirilen ve insanların merak duygusunun ürünü olarak görülen fala inanma söz konusudur. Bu yirmi sekizinci gecenin anlatısında geçmektedir:

“Çocuklukda kendime emsal birkaç tane kızlar ile kapunun önünde durur iken o arada sokakdan bir fal bakan karı geçeyor idi. Arkadaşım olan kızlar mezkûre karıyı çağırıp gel falımıza bak dediklerinde mezkûre gelib her birine bir şey söyledi ki onlar hatırimda kalmamışdır. Sıra bana geldikde kısım dedi, sen bir gayetle güzel kıs isen de senin evlenmen pek gücce olacaktır. Çunki seni alacak olan delikanlu senin hem kardaşın olub hem kardaşın olmadıkca sen bir diğeri ile nikâh olduğun halde sana fenalık isabet idecekdir demiş idi. Gitdikcez ben böyüdükde gerek pederimin variyeti yerinde olmasına mebni gerek aherlerinin şehadetince hüsne-dar olduğum cihetle beni birkaç yerden istediler ise de mezkûre karının istihracına itikad itmiş olarak ve hiç hatırimdan çıkmayarak beni isteyenlerin hiçbirisi ile akd-ı izdivac itmek istemedim ve her ne kadar mezkûrlerden birisiyle evlenmem için peder ve validem bana haylu ibram

dahi itmişler idi ise de karının bu keşfiyatını anlere söylemeksizin her birine birer bahane bularak red itmiş idim. Meyer seneler devrolub günler geçdikden sonra mezkûre karının istihracı hakkımda vuku bulacak imiş deyu gayetle taacübimi mücib olmaktadır dedi.” (s.489-490)

Yazar, genellikle eşlerden birinin diğerine karşı takındığı sadakatsiz tutumlara dikkat çekmektedir. Ancak bu sadakatsiz tutumu genellikle kadınların sergilediği tespit edilmiştir. Bu durumun en açık gösterildiği anlatı ise “Simila’nın Kortesi” başlıklı anlatıdır. Tek eşle yaşam sürmenin zor olduğunu söyleyen karakterlerden biri Kokona Simila’dır. Burada Simila, evli olduğu halde sevgilisini evine götürmekte ve eşini aldatmaktadır. Yazar bu durumu da alafrangalığın bir neticesi olarak görmektedir.

“Niçin ki senin kocan başındadır ve odanız bir tane? Ey her vakıt bu uşak ile hepsiniz bir odada yatar kalkarsınız? Kocan buna bir şey söylemez, bu senin neyindir dimez mi?” (s.108)

“Bu Yuvan da ta yanımda oturmus dusdu. Amma bu usak bakdim ki sok güsel. Ben da bisim kocanın çirkinliyinden osanmısım. Vaporda o gün öyle sok kalabalık var ki hepsi adamlar bilirsın ki biribirisinin üstünde oturuyorlar. Biz sindi öyle bir sıkısdık ki bu Yuvan bir dizini benim dizin üstünde koydu.” (s.109)

“Ayıblamayın bir karinin kocası çirkin olur da kari da güsel meraklı olursa bir adam hiç sevmediyi yemeyi nasıl her gün önünde kosa ve istahi almayarak yese iste öyle olur.” (s.110)

Viçen Tilkiyan kadın-erkek ilişkileri bağlamında kullanıldığı görülen keyif verici ve zararlı maddelere de yer vermiştir: Rakı ve sigara. Rakı kelimesi dışında rakıyı karşılamak ve çeşidini belirtmek üzere “adam delirten” ve “mastika” isimlerini kullanmıştır.

“Şincik duvarın birisinin önüne bir sandık goyagoymuşlar. Duvarın yüzü de sırayılar şişeleri dizegoymuşlar. Bir uşağın birisi de o şişelerden beyaz su gibi bi şey, onlar ona masdiha deyılar. Emme bana galsa ona adam delünden derim. Ondan gelenlere gücücek beyaz camdan taslar var, onlara doldurub veriyılar. Şincik onu içenlerin tohaflığını görmelisin. İlkin kâmil kâmil durıyılar sonra o meredden atdıkca yavaş yavaş hafifleniyılar. Başlayılar galgıyarak ellerini gollarını sallayarak lahırdı itmeye. Evvelisi ağır ağır birbirisi birbirisi söyleyerek gonusuhan adam delürdeni içdikce başlayılar bek bek ve birbirlerine sıra vormeyerek honuşmaya. Bi de bakasun o arada

birbirleri ile bir gavra çıharıveriyıla, bi de zabtiyeler gelib götüriviriyyo. Daha tohafı nedir der isen hem böyle o adam delürdeni içib ne dedühlerini ağnamaz oluyılar. İyi dostları ilen kötü olıyılar hem mahbisde yatıyılar hem de onu içdikleri için gahveciye para veriyılar.” (s.142-143)

Rakı tüketiminin çok olduğu görülen eserde bu içeceğin kullanım sebeplerinin çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Rakı içmek bazen eşlerden birinin diğerini aldatması amacına hizmet eder. Eserde çiftlerin birbiriyle eğlenmeleri şarkı ve türkü söylemek suretiyle rakı sofralarında bir araya gelmelerine dikkat çekilir. Simila, kocası evde olduğu halde sevgilisini ona kardeşymiş gibi tanıtp sevgilisi Yuvan ile rakı içerek eğlenir.

“O yatdı mı bis alırs raki sisesini ortaya, o benim elimden ben onun elinden içmek, toka yapmak, birbirimizin yuzundan mezeler almak. Yuvan’ın da sesi eyi. Birtakım Rumca sarkiler, turkiler çağırmak, oynamak, cunbuş itmek. O bisimki horol horol uyur. Nasıl dedim top atsan duymaz. Ancak ona dokanmamalı. İşte her gice böyle konusur zefk ideriz.” (s.117)

“Fakat rakıya çokca yüklen. Niçin onun tabiatı dünyada onun en sevdiyi adam rakıyı çok simarlayandır.” (s.113)

“Evvela nasıl dedim benim kocası raki pek sever, aksamları içer içer gelir, birkaç lokma yemek ya yer ya yemez, devrilir yatar. Ondan sonra onun yanında top atsan kayrı duymaz fakat bunun ile bir tabiatı da vardır ki böyle derin uykuda iken üzerine bir çöp ağırlığında bir şey düşse yahod pek hafifce vicudine dokunsan o saat uyanır.” (s.114)

“...yüzüyü kızın elinden alıb götürüb ya borcuna vermiş ya rakıya ya daha fenası diger mahallerde zenpareliye vermiş itikadına zahib olmuşlarıdı.” (s.291)

Yazar, bazen de âşık olmanın verdiği etkiyi rakı içmenin etkisiyle sarhoş olmaya benzettir.

“Nasıl ki bit-tecrube kaç defa kapularının önünden geçdiyimde mezkürenin yalnız iki üç luğetden ibaret olan bir söyleyişindeki kıyaklık ve bayıcılık sokakda gider iken

apansız düşüb kalanlar misüllü bir hal u hiyyet kesb itdirir bana ve birkaç defa şu hale düşüb dizlerimin ayakda dermanı kalmayıb fakat kızın ta kapusunun önünde dahi düşüb kalmayı tecviz idemeyerek kendime zor virerek ve divarları tutarak güçbela sokağın başındaki kahveye kendimi atdım ve oracıkda kendimi sarhoş göstererek biraz vicudimi yerine getirdim ise de mezkür kahveci sonraki defalarda rakıyı başka kerre içib gelib benim dükânda yatıyorsun, bir daha bu hiyyetde gelirsen kabul itmem dimesi üzerine benim halim gayetle sarpa çatmış idi.” (s.351-352)

Viçen Tilkiyan’ın alafrangalığın köy ve şehir ayırımına olan etkisine rakı bağlamında da değindiği görülür. Yazar rakı tüketiminin şehirde olduğunu ve toplumsal ahlak açısından olumsuzluklara sebep olduğunu düşünmektedir. Köylü karakterler alafrangalıktan uzak olarak tasvir edilmekte olup karakterler rakıyı hiç bilmemektedir. Sonuç itibariyle yazar, şehir hayatında rakının alafrangalığa hizmet ettiğini köyde ise bunun bilinmediğini bu sebeple kötülüklerden uzak ve saf olduklarını anlatmaya çalışmıştır.

“Ne bahayım hani ya o bir gaç dağığa ilerisi cilvenenen herif bu defa aman aman bana bi şey oluyyo. Yüreyim gıymalaniyyo, aman bilmem neden böyle oluyyo? Herif bangırıp yatu. Bu gız geçmiş garşusuna efendi şinci geço, horhma belki masdıhayı dışarda çoh içivimişin ondan oluyyon. Yoh diyor herif ben o gadar çoh masdıha içmedim. Hem bundan beş gat ziyade masdıha içdiğüm varıdı. Böyle olduğum yoğudu. Ulan şeytan şinci arhamdan dürtüyyo, gaylu bu cadudan her şeyi umarın. Gorkarım bu gız adam delürdenin içine bi şey gatdı, herife vidi. Herifi büvek büvek büvelediyyo. Hele sonuna bahalım. Herif diyyo ki aman hanım garnımı sancu gavraladu. Bana bi çay gaynaduvisen bu gahdı çay da gaynatdı vidi gine hayr itmeyyo.” (s.168-169)

“Çunkim şundan biliyorum ki mezküre sevdiyi adamları bu mağazaya rakı içmek için yolar.” (s.344)

“Çokluk içgi kullanmazlar. Bizimkiler ise kazandıklarını rakıya verirler. Saat üçde mi olur dörtde, beşde, altıda mı olur artık pahdına kör sahoş. Beş on defa düşüb kalkarak ancak tutdurabilib Fransızca söyleyerek içeri girerler.” (s.514)

Sigara da kortezanlığın başlatılmasında kullanılmıştır. Simila ile Yuvan’ın vapurda başlayan ilişkisi sigara istemeyle başlamıştır. Ayrıca bu noktada dönemin sosyal hayatında yer alan ulaşım hakkında da fikir sahibi olmaktayız. Toplu taşımada vapur dönemin sosyalleşme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Vaporda o gün öyle sok kalabalık var ki hepsi adamlar bilirsin ki birbirisinin üstünde oturuyorlar. Biz sindi öyle bir sıkıydık ki bu Yuvan bir dizini benim dizin üstünde koydu. Amma bak doğrusu bazı vaporlarda kortezanlık itmek niyeti olub da aslı yokdan ayağını kolunu uzadanlar olur. Bu öyle deyil, asıl vapor kalabalık idi. Hatda ne zaman o dizini benim dizin üstünde koydu dedi. Kokona pardon baska gelmesin. Görüyorsun ya vapor adam çok var. Hepsi birbirisi üstünde, baska çare yok. Ben de dedi zarar yok. Salt biz deyil hepsi böyle.” (109-110)

“O gün göz açıb kapamaya kalmaz heman isgele gelir, vapor yanasır. Her ne hal ise ben bu usakdan bir sigaro tutun istedim. Çıkardı heman verdi.” (s.110)

Ayrıca köyden kente gelenlerin vapurla tanışması ve vapuru tarif etmesi de dikkat çekicidir. Örneğin Hasan İstanbul’a geldiğinde İstanbul Boğazını çaya ve üzerinde giden gemileri de büyük eve benzetmiştir.

“Emme gormelisin gız İstanğıl bizim köyden böyükdü. Önünde bi çay va. Hani o bizim köyün önünden fırlanan çaydan çok böyük. Üstünde gocaman evler yürüyor. Onun adına gemi deyilar.” (s.135)

Bunun yanında kayık, kağrı ve fayton da dönemin ulaşım araçları olarak kullanılmakta, yazar köyde ve şehirde kullanılan bu araçlar arasında farklılıklara değinmekte ve sosyal hayat hakkında bilgi vermektedir.

“Bazı **gemi** de var hın bizim **gağnıların** tekerlerleğinden böyük tekerlekleri va. İçinde ateş yanıyya, üstünden düman çıkıyya, direkleri düdük çalıyya. Hanı şo benim gaval gibi onun adına da pampor deyilar. Emme ne tez gidiyya!” (s.135-136)

“Senin o Çopor’un Oğlan’ın atları gibi atları va. Öyle iki dene atı yan yana durduruviriyılar gafalarını birbirine şo bizim **gağnıların** çavını gibi çavınıla başlayılar. Atların gotünün üsdüne de bir ufacık oda oturmağoymuşlar. Onun adına da bilmem çok türlü deyilar; **piytın deyilar**, **garısı deyilar** (**karotsa**) **arıba deyilar**. Atın boynunun köküne de uşakları mıdır nedir binmiş atların başına uzun uzun ip bağlamış eline de bi dene bizim öküzlerin sırtına ganguşdurduğumuz gibi üzendere amma onların üzenderesi ezilib büzüliyya. Atın gotune şarh şurh vuruşdurduğu gibi iki yana davzıkdırıyya.” (s.136-137)

“Civan Ağa heman mektub ile cızdanı aldığı gibi beni de beraber Ortaköy’e doğru geri dönüb **kayık isgelesinden bir kayık** tutarak köprüye ve badehu hanemize avdet itdikden sonra kel evvel cızdanı aldığımız gibi ne bakarsın, içinden bu benim yüzüyüm çıkmasın mı!” (s.297)

Batılılaşmayla beraber evlilik bağlarının kuvvetli olmadığı ve serbest hale gelerek evli olursa da kimin parası çoksa onunla eğlenmek düşüncesinin hâkim olduğu anlayışı belirtilmiştir.

“Alafrangada evlenmek nedir? Her kimin ile konuşursan konuş, serbestsin. Çün alafranga demek serbestlik dimekdir. Alafrangada her kim sana parayı çok viriyor ise her kim fistanın, şapkanın iyisini yapıdırıyor ise kocan odur. Ha sen de diyeceksin ki niçin ya birisini belli başlı alıyorsun? Ey buna dünya hali derler. Olabilir ki bazı vakıt başın boşda kalır, o vakıt temelli bir kocan oldukda o seni idare idib o günleri geçirirsin. Çün temelli koca dediğin bir ufacık kulibeye benzerdir ki rırtılarını doldurmak için veyahod pek darda kaldığın vakıt gelib birkaç gün sığınmak için öyle bir kuliben bulunmak iktizasındandır amma kusur vakıtlar en beyendiyin konaklarda kiracılık ider gezersin. Dimekdir ka Sofig, daha alafranga evlenmek dinilen şeyden sen dahi bihaber bulunmakdasın.” (s.517-518)

Alafrangalığın topluma gelmesiyle kadınların sosyal hayattaki durumlarının değiştiğine dair bilgiler bulunur. Buna göre kadınların geceleri sokağa çıkıp kol kola gezebilmelerine imkân veren şeyin alafrangalıktır. Ancak bunu ahlaki açıdan zayıf olan karakterine söyleten Viçen Tilkiyan, burada alaycı bir tavır sergiler. Yazar, alafrangalığı övüyormuş gibi yapar ancak aslında eleştirir.

“İlla mezarına nurlar insin bu alafrangayı icad idenin. Ki biz karı kısmına bu kadar icazet ve nufus virdi, serbestiyet bahşitdi. Evvelisi olaydı mümkün miydi böyle mahitabda sokağa çıkalım, kol kola takalım, sokağın ortasında yüzümüz açık yürüdükce saçlar salınsın, sineler çalkansın, fistanlar sürünsün, gelen geçen vurulsun? Baksana şimdi aceba kim bilir ne kadar delikanlılar ovukdan sıçan bakar gibi kimisi köşe başlarından kimisi pencirelerden sinmiş bakıyorlar. Aceba ne kadarı bizim şu hiyyetimizi gözlerinin önüne getirerek yatağa giriyorlar, Kim bilir aceba yataklarında... Rüyalarında...Artık neler... Neler olacak? Zevallı yasdıkların adı Teber ile Penbe olacak. Sıkışdırılmakdan yünleri dışarı dökülecek. Çarpınmakdan al kan terleri yüzlerini bürüyecek, bir yandan o bir yana dönmekden daban tahdaları ne kadar kıcırdıyacak. Ah u figanleri eflake dayanacak. Ya biz odamızda esgi zaman gibi kafes ve perde arkasında oturmaya mecbur olaydık! Kim bizi görüb tanıyabilecek, biz kimi tanıyabilecek idik?” (s.79-80)

Ayrıca kadınların gece dışarda gezmelerinin sebebi kendilerine korte bulmaktır. Bu da aslında yazarın ahlaki olarak zayıf olarak yansıttığı kadınların özellikleri arasındadır.

“O, hoş geldin geldin Kokona Simila. Ne gezelim, malûm ya bu vakit sokakda gezen kızlar niçin gezer? Kortemizi gözleyoruz, bir iyisi senin o derdin yok.” (s.108)

Eserde yazar, genellikle kadınlar hakkındaki düşüncelerini yansıtmıştır. Aslında bu noktada yazarın kadınları tipleştirdiğini söyleyebiliriz. Rum, Ermeni, Frenk, Yahudi gibi ayrımlara giderek kadınların fiziki özelliklerini sıralamıştır.

“...bu yanıklıkda dilberler Rum’da çıkar. Osmanlı’da dilber çok bulunur amma oralarda Osmanlı evi ne gezer? Hem Osmanlı bellidir. Ermeni’de güzel bulunur amma vicudce böyle fidan gibi olamaz. Sanien bu yanıklık olmaz. Freng’de asla güzel olmaz. Yahudi’de pek nadirattan dilber bulunur amma ne kadar dilber olsa gine Yahudiyim deyi bağırır. Hem Yahudi dilberi sevilmez. Hem oralarda Yahudi evi yok. Çingâne’de yanık dilber bulunur amma o beyazlık olmaz. Buralardan yoklaştıracak bulurum ki şu kız Rum olmalıdır.” (s.353-354)

Ona göre Osmanlı kadınları diğer milletlerin kadınlarından daha güzeldir ve onların süse ihtiyacı yoktur.

“...zaten Osmanlı karılarına bütün dünyanın kâffe-yi milletlerinden ziyade Hakk’ın ihsanı olan tarif u tabiri bi-mümkün güzellik, yanıklık ve cihande hiçbir milletin en ziyade dilberlerinde bile olmayan bunlardaki göz ve bakış kıyaklığı söyleyişlerindeki güç idenin ciyerini hezar pare iden teleffuz u ses güzelliği yürüyüşlerindeki eda, duruşlarındaki teesir, şişve u cilvekârlık dahi ammeye maalümdür.” (s.302-303)

Toplumda şişman ve zayıf kadınlara bakışın nasıl olduğu da yansıtılmıştır. Bunu şişman kadınlar ile zayıf kadınlar arasında karşılaştırma yaparak anlatan yazar, şişman kadınlara bakışın olumlu zayıf kadınlara bakışın ise olumsuz olduğunu gösterir.

“Şişmanlıklarından nazik ve billor gibi vicudlarının derisi patlayacak gibi mertebede olub yüzlerinin kırmızısı ise divarlara şafk verir. Öte yanda her dürlü huzur u istirahatda yaldızlı odalarda kuş südü ile beslenen ekseri zengin kızlarının yüzlerinin gemiyi çıkıp zayıf ve gün be gün kuruyub giderler.” (s.295)

3.1.2. Eğlenceler, Kutlamalar ve Eğlence Mekânları

Viçen Tilkiyan eğlenceye dair oldukça sınırlı unsurlardan bahsetmektedir. Bu sınırlılığa karşın eğlence anlayışları arasında şarkılar, türküler söylemek, kahvehaneye gitmek, dönemin şartlarına uygun olarak şehirlere mahsus olan balolara katılmak sosyal yaşamın canlılığını yansıtan eğlence faaliyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Eseri incelediğimizde birçok semt ve mekân isimlerine rastladık. Bu mekânlardan bazılarının eğlence unsurlarıyla bağdaştırılmış olduğunu tespit ettik. Bu noktada tespit edilen semtleri eserde kullanıldığı bağlama göre değerlendirmeyi uygun bulduk.

Balo

19. yüzyılda Batılılaşmanın önemli bir göstergesi olan balolar sosyal hayatı tamamlayıcı nitelikte öne çıkar. Çeşitli amaçlarla düzenlenen balolar bu dönemde Batılı eğlence kültürünün yansıması olup geleneksel yaşayışın Batılılaşmayla beraber dönüşüm içerisinde olduğunu gösterir. Toplumun aynası niteliğinde duran ve bu dönem verilen eserlerde bu konuya yer verilir. Şerif Mardin’e göre bu dönemde verilmiş eserler Türk modernleşmesini araştırma noktasında oldukça az yararlanılmış kaynaklardır. “Oysa birçok roman yazıldıkları zamana ait İstanbul seçkin çevrelerinin durumu hakkında bize önemli bilgiler verir. Bu kaynaklar, ayrıca, Osmanlı aydınlarının sosyal değişimin getirdiği sorunlara nasıl yaklaştıklarını da belgeler. Türk edebiyatını inceleyen bir kişinin daha önce de gösterdiği üzere, ilk Osmanlı romanlarının büyük çoğunluğu toplumsal ve siyasal değişimin yarattığı sorunları inceleyen tezli romanlardır.”³

Bu durumu anlatan yazardan biri de Ahmet Mithat Efendi’dir. Ahmet Mithat Efendi, eserlerinde genellikle Batılılaşmanın toplum hayatına etkisine dikkat çeker

³ Şerif Mardin, **a.g.e.**, s.32-33.

ve özellikle **Karnaval** adlı eserinde balolardan bahsederek yanlış Batılılaşmanın sebep olduğu gülünç durumları yansıtır. Orhan Okay bu eserle ilgili olarak baloların ve karnavalların Osmanlı toplumsal hayatına çok yabancı olduğunu belirtir. Aile hayatında ve kadın-erkek ilişkilerinde büyük yaralar açtığını vurgular.⁴

Bu eserden önce yazılmış olan **GKGHGK** adlı eserinde Viçen Tilkiyan'ın da düşüncelerinin bundan farksız olmadığını tespit ettik. Olumsuz bir bakışa sahip olan Viçen Tilkiyan, eserinde baloların genellikle kışın yapıldığına dikkat çeker ve ahlakça düşük seviyede olan karakterlerine baloları övdürür:

“Allah’a şükür bu memleketde kışın balolar sağ olsun. Yazın köyler, su başları, bahçeler içi, kayalar koltuğu, ağaçlar arası, selviler gölgesi...” (s.88)

“Öyle ki niçe bender ve payitahd şehirlerde bile bu hususun farkına çokları varamadıklarından ve iyilik fenalık kendilerinin doğmuş olduğu şehirlerde doğmakdan iskolalara gitmekden veyahod ziykıymet ve süslü elbiseler giymekden menuttur zann itdiklerinden...” (s.182)

Kahvehane

Kahvehane, kültürümüzde önemli sosyalleşme mekânları olarak karşımıza çıkar. Sosyal yapıdaki değişim ve dönüşümün görüldüğü mekanlardan biri olan kahvehaneler hiçbir devirde sadece bir şeyler içilip geçilen yerler olmamıştır. Satranç, tavla, dama, piket, bezik, briç ve türlü kâğıt oyunları, gençler arasında yüzük ve tuğra oyunları burada oynanmıştır. Buralarda günlük, siyasal ve edebi sohbetler edilmiş, mahalleli birbirleriyle buralarda buluşmuştur. Boş zaman avcısı şeklinde de nitelenen kahvehaneler zamanla örgütlü eğlencenin satın alındığı, kamuya açık ilk Türk dindışı boş zaman işletmeleri olmuştur.”⁵

Viçen Tilkiyan, kahvehaneyi buluşma noktası olarak tasvir etmiştir. Bu noktada sosyalleşme mekânı olarak karşımıza çıktığı görülür.

⁴ Orhan Okay, **Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Mithat Efendi**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 4.bs., 2008, s.142.

⁵ Abdulkadir Emeksiz, **Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul C.II**, (Haz. Filiz Özdem), İstanbul: YKY, 2009, s. 135.

“Yarın sağ olana biraz da ben eyleneyim. Amma ahşama gine bu kahvede buluşalım da ben de ne kapdığımı sana nakl ideyim.” (s.348)

“Çun biz zefki itmeyub zefk bizi itmiş ise de gine ikisi bir kapuya çıkar deyub kahveden dışarı çıkdılar.” (s.364)

Kahvehaneler kaçınılması gereken bir durumda dinlenme yeri olarak da kendini gösterir.

“...kızın ta kapusunun önünde dahi düşüb kalmayı tecviz idemeyerek kendime zor virerek ve divarları tutarak güçbela sokağın başındaki kahveye kendimi atdım ve oracıkda kendimi sarhoş göstererek biraz vicudimi yerine getirdim ise de mezkûr kahveci sonraki defalarda rakıyı başka kerre içib gelib benim dükânda yatıyorsun, bir daha bu hiyyetde gelirsen kabul itmeme dimesi üzerine benim halim gayetle sarpa çatmış idi.” (s.351-352)

Reşat Ekrem Koçu kahvehanenin sosyal yaşamda insana dair olumsuz özellikler de barındırdığını belirtmiştir. Bununla ilgili şu sözleri dikkat çekicidir:

“Bilhassa İstanbul tarihinde kahvehaneler büyük bir ekseriyeti bakımından her devirde fasik ve fâcir bir rol oynamıştır. Gençler kahvehanelerde baştan çıkarılmıştır, kumar itiyatları kahvehanelerden dal budak salmıştır; kahvehane işçiyi işinden, yolcuyla yolundan alıkoymuştur.; kahvehane en körpe ve en cevval ruhlara tenbellik, uyşukluk, meskenet aşılamıştır.”⁶

Kahvehaneler genellikle erkeklerin gittiği bir eğlence mekânı olarak bilinir. Viçen Tilkiyan, Beyoğlu’nda bulunan bir kahvehanede kadınların da olduğundan bahseder. Burayı ışıltılı olarak tasvir eden Viçen Tilkiyan, burada müziğin de yer aldığını ve kadınların kahvehaneye gelen erkeklerin geneline ilgi duyduklarını söyler. Viçen Tilkiyan Batılılaşma sürecinde kahvehanenin geleneksel boyuttan çıkarak üstlendiği yeni ahlaki boyutuna olumsuz bakar.

⁶<http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/134420/001641250010.pdf?sequence=3> , 19.04.2022.

“Emme seni görüyön mu a benim sevgülüm, şo izsiz yerleri İstanğıl’da Beyoğlu’nda sıh sıh gandil yahdıkları gahvelerden daha çok parlak gösteriyya. O dedüğüm gahvelerde üç dört tane sırayıla gız oturmuşlar. Çalgı çalılıyılar emme ne ağnadım yanına varamayısın göremeyısın. Ne lahırdı idebiliyısın ne gonuşabiliyısın. Onlar öylecenem duvarda tasvir gibi durayazmışlar. Sen onları sevsen de onlar seni bahalum severler mi? Bi baharsan onlar gahveye gelenlerin hepsini seviyılar amma o gadar adama da nasıl muhabet yetiştirmeli? Dimek ki hiçbirisini sevmeyıla, ille bi şeyleri daha var hı gız söylesem gülmeden patlarsun.” (s.141-142)”

Viçen Tilkiyan eserinde birçok mekândan bahsetmektedir. Eserde olayların geçtiği yerler arasında Afrika, Anadolu, Amerika, Avrupa, Avustralya, İstanbul ve İstanbul’un çeşitli semtleri, Okyanus Bölgesi gibi yerler bulunmaktadır. En çok İstanbul’u zikreden yazar İstanbul’un çeşitli semtlerini tasvir etmiştir.

İstanbul tarihi, coğrafi, ekonomik, siyasal vb. konularda her dönem ön planda olmuş bir şehirdir. Birçok milletten ve kültürden insanları bir arada bulundurması öne çıkan özellikleri arasındadır. Bu noktada sosyal hayatın da son derece canlı ve dikkat çekici olduğu söylenebilir. Bu canlılığın göze çarptığı semtlerden biri Beyoğlu’dur. Batılılaşmanın net bir şekilde kendisini gösterdiği semtlerden biri olan Beyoğlu eserde çokça zikredilmiştir. Avrupa kültürünün net bir şekilde kendisini gösterdiği yerlerden olan bu semt 19. yüzyılda eğlence ve gece hayatıyla ünlü olmuştur. Geceleri de canlı bir hayatın olduğu belirtilen Beyoğlu’nun parlak ve ışıklarla süslü olduğuna vurgu yapılmıştır.

“İlle şinci Beyoğlu dirler bi yer var, orda giceleri kapıların üstüne fener asmışlar. Giceleri yanıyırımış. (s.136)

Farklı kültürlerin bir arada bulunduğu Beyoğlu özgürlük anlamında değerlendirildiğinde diğer semtlere göre daha rahat hareket edilen mekânlardan en öne çıkanıdır. Genel olarak kadınların rahatça gezip dolaşabildiği ve birbirleriyle rahatça iletişim kurdukları bir mekân olarak görülmektedir.

“İşte bu gece **Beyoğlu’nda Doğruyol**’da filan numarolu hanede pencirenin önündeki besleme kızlar oturmuş kortezanlık üzerine lakırdı idiyorlar bulacaksın.” (s.12)

“Şimdi yarınki gice gideceyin yer yine **Beyoğlu’nda**. Zira sokağında felan numarolu hanede aşağı katda pencirenin önünde yine iki kızlar lakırdı idiyorlar bulacaksın.” (s.60)

Aynı durum Tepebaşı’nda da görülür. Besleme kızların akşam vakti dolaştığı belirtilir ki Osmanlı toplumundaki değişimi yansıtan unsurlar arasında yer alır.

“İmdi birkaç gicedir Gülinya İstanbul haricinde olan mahalleri dolaşmış olduğu için bu gice de deruni vatanında dolaşmayı arzû ve mürad idüb ihtiyardan kenduye ihsan olunan kanadları takınıb **Tepebaşı** nam mahalden geçer iken mahal-ı mezburda iki üç konak kapularının önünü ihate iden demir parmaklıkların içinde mezkûr konaklarda beslemelik itmekde olan kızların kucaklarında birer çocuk ile mahitabanın şafkında volta vurduklarını...” (s.207)

Büyükdere de kimsenin kimseye karışmadığı, insanların rahatça gezdiği yerlerden biri olarak anlatılmaktadır.

“Kimsenin peşine düşmez, aleyhinde lakırdı itmez, koluna birisini tak, **Böyükdere**’nin piyatsada gice sabaha kadar gez, kimse sana lakırdı itmez.” (s.88)

İstanbul’un Yenışehir adlı semti de insanlar arasındaki ilişkiler açısından öne çıkmaktadır. Flört edenlerin yoğunlukta olduğu bir semt olarak karşımıza çıkar.

“Daha görmelisin gız bu İstanğıl’ın ne yerleri va. **Yenışehir** deyila bir yer va, orda da hep herkeş gort idiyılar.” (s.137-138)

Ayrıca İstanbul uzak memleketlerden gelen insanların kismet aradığı bir yer olarak da görülmektedir. Bu durum eserde şu şekilde geçmektedir:

“Bana ağnatdı ki ismi Yuvan olub **Zanta Adası’ndan İstambol’a kismet aramak için gelmiş...**” (s.111)

Eserde İstanbul ve Anadolu arasında sosyal yaşamdaki kültürel değişim üzerinden bir karşılaştırma yapılmıştır. Anadolu’da yaşayan kadınların erkeklerle olan münasebeti yönüyle kısıtlı olmasına dikkat çekilmiştir. Öyle ki Anadolu’da erkeklerle konuşmanın hoş karşılanmadığı ve nişanlı olsalar bile düğün günü birbirlerini gördükleri belirtilerek kadın-erkek ilişkilerinin Anadolu’daki şekli yansıtılmıştır.

“Ey ya Anadolu’da doğmuş olayıdım ne yapmalıydı derim kendi kendime bazı defa. Niçin ki orada bir kız kapudan dışarı çıkmak mümkün deyil anası birlikde olmayarak. Bir erkek yüzüne bakmak bile yasak, bırak lakırdı itmeyi konuşmayı demeyi, gülmeyi ve sahih olarak bir delikanluya bir kız nişanlansa bile imiş nişanlısının yüzünü bir nişanlandığı günler bir de düyün akşamısı görmeli imiş.” (s.87)

Şehirde yaşayanların Anadolu’ya nazaran medeni olduğu görüşüne alaycı bir yaklaşım sergileyen yazar, Anadolu’da evlenenlerin sayısına dikkat çekmiştir.

“Meyer bu kadar sene zarfında mı fiyiller birdenbire bozuldu yahod daha hala bugün bizim kaba add itdiyimiz Anadol’un ekseri taraflarında tıbkı esgi vakıtlar gibi deyil midir evlenenlerin sayısı?” (s.257)

Birinci gecenin anlatısında Tavşan Adasından da söz edilmiştir. Burada Civan, Tavşan Adalı olan kızların özelliklerinden bahsederek buradan kız ile evlenmek niyetinde olduğunu belirtir.

“Beni her milletin güzelinden ziyade yakıb kül iden Tavşan Kızları’dır ve eyer Allah ister de ben bu memleketde beş on para sahibi olursam onlardan bir tane almakdır fikrim. Ah onlardaki hüsn, zerafet, yosmalık, dilberlik, naziklik, cilve u şeyve hiçbir milletin dilberinde bulunmaz deyub derun-i dilden ah ider idi. Ah neyleyim ki der idi. Şu kadar arzusunu çekib heyalleri ile süzan olduğum şu kızlardan birisi ile de bir münasibet peyda itmeye de bunca senedir muvaffak olamadım. Hususa ki böyle bir münasibetden dahi maksedim bir gelib geçici dostluk olmayub helalından temelli kendime yar itmekdir.” (s.30)

Sapanca da ilişkilerin başladığı mekânlar arasında yer alıp değirmenleriyle tasvir edilmiştir.

“Bir de mezkûr kariyeden biraz uzakda Sabanca nam kariyeli Dimitro isminde bir delikanlı dahi buyday üyütdürmek için deyirmene gider iken yolda birbirlerine rasd geldiler.” (s.179)

Kortezanlık mekânı olarak bahçelerden ve gazinolardan da bahsedilmiştir. Ayrıca mezarlığın da bu mekânlardan olduğu söylenebilir.

“Yalnız bazı seyrek ve aşağı taraflarının kolları kesilmiş olan selvilerin arasından mahitab hırsızlık ile gibi şafkını uzatmış idi ve bu sebebden naşidir ki beyaz mezar taşları dahi siyah görünüb ve biçimleri dahi insan biçiminde olduğu için geriden her biri birer adem zann olunurdu. Bu sık ve körfez ormanlıkda gözüme bir hanım göründü. Tahmince yigirmi bir yigirmi iki çağlarında, mavi feraceli, fakat bilmem hanım mı, gayet güzel idi. Yoksa körfezlik insanı daha güzel gösterdiyi için mi bana öyle görünür idi. Ben bir kız iken mezkûrenin bi-hemta dilberliyiine vuruldum.” (s.302)

Çiftler arasında ilişkinin başlamasında bu mekânlar öne çıkmaktadır. Bu mekânlardan bahçe için “jarden” olarak bahsedilmesi de dikkat çekicidir.

“Cesaretime avf buyurub her şeyin bir sebebi vardır dediğinde isterseniz buyurun jardende biraz konuşub ifade-yi hal idelim dedi ise şu bir zengin evladı olmuş olduğunu işitdiyimden buyurun deyib jardene girdik. İşte orda artık teknil birbirimiz açıldık.” (s.81)

Fakat her vakıt böyle bahce ve kazinolarda mı konuşacağız? (s.85)

3.1.3. Giyim-Kuşam-Süslenme

Viçen Tilkiyan eserlerinde çeşitli milletlerden insanları buluşturmaktadır. Bu eserde de yer alan kahramanlar mensup oldukları kültürü yaşayışlarıyla, düşünüşleriyle olduğu kadar giydikleri kıyafetlerle, kullandıkları süs ve aksesuarlarla yansıtmaktadırlar. Viçen Tilkiyan 1800’lü yıllarda toplumda görülen değişikliklerin, alafrangalığın giyim ve kuşama olan etkisine dikkat çekmiş ve bu etkiyi şehirde ve kırsal kesimde kullanılan kıyafetler üzerinden karşılaştırarak örneklendirmiştir.

Giysi, kıyafet anlamına gelen İtalyanca kökenli ruba⁷ eserin birçok kısmında geçmektedir:

“Yarın gine dükâna gelirim sen de eyi **rubalarını** giyin biraz gider muhabet ideriz dedi.” (s.146)

Kıyafetler kortezanlık aracı olarak kullanılmıştır. Eserde hem kadınların hem erkeklerin giydiği kıyafetlere yer verilmiştir. Kıyafetlerin görselliği noktasında dikkat çeken ve kıyafeti tamamlayıcı bir unsur olarak görünen astardan söz edilmektedir.

“Elbisesi o memleketin adeti üzre sadece bir fistan olub ve o nazik billor gibi vicudini dürlü eyri büyrü çadırlar kola ile dondurulub tahdaya benzer olan kat kat misolar kapatmayıb bir ince tül den perde altında gibi göstermekde idiler. Ve fistanın biçimi ise ayaklarından biraz uzun olub nim yerde sürünmekde ve belinden kasılmış olub belden yokarısını beyaz gerdene kadar gayet beyaz ve tül gibi gömlek ihate itmekde idi. Başında ise nim sol tarafa doğru eyri saçların üstünden geçirilmiş yarım ay resminde bir elmaslı çelen müzeyyen u münevver itmekde idi. Ve tabiatın o terece hüsn u dilberlik ihsan itmiş olduğu ve canın tasviri olan başı dürlü **asdarlar**, bez parçaları, hasır kamışları ile ağırlaştırılmayub yaradıldığı hiyyet u endamda ve yalnız cuzi bir süs ilavesi için mezkûr çelenin arka tarafından kıssacık sırma saçaklar sallanmakda idi.” (s.454-455)

⁷ “Ruba” <https://sozluk.gov.tr/> , 28.04.2022.

Ayrıca eserde kıyafetlerin insanların güzel ve etkili görünmesine yardımcı olduğu belirtilmektedir. Estetik bir kaygının var olduğu yansıtılmıştır. Bununla beraber harardan yapılmış olan gömlektir bahsedilmektedir. Harar, “çoğu kıldan dokunmuş büyük çuval.”⁸ olarak bilinmektedir. Basit ve ucuz olduğu belirtilen bu gömleğe yoksulluğu temsil etmesi bakımından olumsuz bir bakış vardır.

“Ya odur ki hüsn-ü cismlerine bu terece dilberlik ihsan itmiş olan natura ahlakcaya gelince ihsanın kıskanmış, ya odur ki natura ol cömerd lutf u ihsanından bu babde dahi mezkûreleri mehrume kılmamış ise de bunlar alışmak görmek ve terbiyeleri iktizasından mücevher döşenmiş bir elbisenin altına **harardan gömlek** giyinmiş gibi öyle bir ikinci ve bed naturaya düş olmuşlar.” (s.64)

“Öyle ki karı **hararlar** giyinse ve erkek libaslar yahod karı libas ve erkek harar kuşansa bunların yegdigerine olan meyl u iştiaqları herhalde olacaktır. Çünkü bu muhabet rubaya olmayub cinsadır. Vakide rubanın temizliyi ve biçimi insanı hiyyet-i asliyesinden çok ziyade güzel ve teesirli göstermeye çok fayidesi ve dahi iktizası vardır.” (s.239)

Kortezanlığın başlaması hususunda kıyafetlerin etkisinin bulunduğu da açıkça görülebilir. Öyle ki Aneta ile Civan arasında olan yakınlaşmada Aneta çorapları almak için yukarı çıkmış ve Civan’ı izlemiştir.

“Bir gün nasılısa **bir çift çorab** yokarda unudub aşağı inmişim aşağıda o çorabın olmadığı mesmuim oldukda oldukda zaher yokarda unutmuşum ihtimaline mebni mezkûr çatı arasına çıktım ve filvakı çorabı onda buldum...” (s.27)

Köylerde çalışırken rahat edilmesi amacıyla giyilen şalvar için Reşat Ekrem Koçu “*Hem erkeklerin hem kadınların giydiği bol ağıl geniş üst donu; erkek şalvarları ekseriya yünlü kumaşdan, kadın şalvarları da bazan ipekli kumaşdan olurdu.*”⁹ der.

⁸ “Harar”, <https://sozluk.gov.tr/> 14.05.2022.

⁹ Reşat Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Ankara: Başnur Matbaası, 1967, s.215.

“Sen de **şalvarı** dizlerine gadana sığamış elinde bir gocaman zopa yamacında köpekler sırayla dizilmiş.” (s.128)

“Torba gibi **şelvarını** dökeğomuş, yaşmağa bürünmüş, ucunu ısırmış, beyaz kollarını sığamış.” (s.129)

Viçen Tilkiyan eserlerinde kadın giyimine dair bilgileri dönemin şartlarına uygun olarak yansıtmıştır. Köyde yaşayan kadınların giyimi ile şehirde yaşayan kadınların giyimi arasındaki ayrıma da değinmiştir. Bunu yaparken şehirli kadınların Batılılaşma sürecinde geçirmiş oldukları sosyal değişime de ışık tutmuştur. Öyle ki Viçen Tilkiyan’ın değişen sosyal düzene bağlı olarak şehirli kadınların kıyafetlerini olumsuz eleştirmiştir. Köylü kadınlar basma, çintiyen, entari, yazma gibi kıyafetler giyerlerken şehirli kadınlar malakof, miso, şapka gibi kıyafetler kullanır. “Üzerine baskı yoluyla renkli şekiller, resimler yapılmış pamuklu kumaş.”¹⁰ olarak bilinen basma, köylü kadınlar tarafından şehre gittiklerinde alınır.

“Biz şehire damaya yahod **basma** şal ya yazma almaya giderüh de çorbacı bize şal virü.” (s.139)

“Senin başına allı yazmalar alvirü, sarılı basmadan **çintiyen** dikdirü, bükmeli miltanlar, sevayü entariler yapıdır.” (s.134)

Entari; *basma, patiska ve sair kumaşlardan yapılır uzun bir libas, düz ve süssüz kadın esvabı; eskiden erkekler tarafından da giyilmiştir.*¹¹

“**Şelvar** bacahlarından sarhmış beyazlı tül basma **entarinin** etekleri yerlere sürünüyo mu?” (s.167)

Ferace, “Kadınların sokakda yaşmakla beraber giydikleri üst esvabı ki muhtelif biçimlerde olup en marûfunun, eteklerle bir boyda yakası vardır.”¹² Ferace kadınların

¹⁰ “Basma”, <http://lugatim.com/s/basma>, 28.04.2022.

¹¹ Koçu, a.g.e., s.102.

kıyafetleri arasında dikkat çekicidir. Erkekler tarafından beğenilen kadının özelliklerinin anlatılması veya tarif edilmesi sırasında çokça zikredilir.

“Adam, ben dükânda işlerihan bir **al feraceli yaşmahlu** güzel gızın birisi gelü, benden bikaç defa gözleme alu.” (s.145)

“İlle ille bi beyaz elleri va ki feracenin altından çıhapsa, şu ayın bulutdan çıkdığına benzeyya. İlle bi ince beli va ki arada **feracesini** açduhca adamı delürdeyazıyya. İlle bi canfes şelvarı va ki adamda ahıl biraahmayo alıyya.” (s.145)

Eserin giriş kısmında Gülinya’nın hızlı yürümesine engel olan bir uzun bir kıyafet giydiğinden bahsedilmektedir. Fistan olarak adlandırılan bu kıyafetin yerlerde sürünmesine oldukça dikkat çekilmiştir.

“... çabucak yürüyebilmesine mâni olan uzun **fistanının** eteklerini toplayıb ve acele edib koşmasının sebebine ol turuncveş sineleri birbirine çarpılarak seyirdib ...” (s.7)

“...dürlü tepreniş ve gerden kılışlar ile arkalarından **fistanların** etekleri yarım arşın yerde sürünerek ve iki de bir de fistanın ön tarafını iki elleri ile kaldırıp dürlü manâlere ağnaşılabilir olan şu hal u harakâtlarını bahusus bir delikanluya tesadüf itdiklerinde icra iderek ve sıkca dönüb arkalarına bakarak fistanın ne raddelerde süründüyünün ve o sürünmesinin sebebine kendilerinin hüsn-ü kemal vicudlerine ve yürüyüşlerindeki tarz edalarına ne kadar daha revnak verib teesirli idebildiyinin farkına dahi vararak...”(s.66)

Yazar şehirde giyinilen kıyafetlerden malakoftan da sıkça söz etmektedir. Fransa’da İkinci İmparatorluk devrinde 1854-1855 arasında moda olan bir balo tuvaletine İstanbul’da takılmış olan isimdir; bu tuvaletin hususiyeti, belin son derecede sıkılmış olması ve eteğin içine konulan balinalar ile belden aşağı kabarık bir şekilde adeta ters çevrilmiş bir sepet şeklinde inmesi idi. Reşat Ekrem Koçu,

¹² Koçu, a.g.e., s. 108.

İstanbul’da yaşayan Rum ve Ermeni zengin kadınlarının ona “Malakof Fistan” dediğini, Türk kadınlarının ise “Sepetli Fistan” dediğini ifade etmektedir.¹³

Eserde Batıdaki moda anlayışının insanlar üzerindeki etkisine dikkat çekilmiştir. Öyle ki şehirde malakofun kadınlar tarafından çokça tercih edildiği ifade edilmektedir. Alafrangalıkla beraber toplumda görülmeye başlayan bu kıyafete yazar yer yer alaycı yaklaşmaktadır:

“...zeman kızlarının ekserisi gibi sadece koca düşgünü korte şaşkını **malakofu** kabartmak eyri şapka komak bonbeyi dik durdurmakdan başka bir malumat kesb idemeyeceksin.” (s.12)

“**İç çamaşırları** olmayınca olmaz, fistan olmayınca olmaz, **miso, malakof** olmayınca olmaz. Misonun uçları bin dürlü oymalı kırmalı olmayınca olmaz. Malakofun etekleri kolalı olmayınca olmaz. Caket yahod onun yerine bir şey olmayınca olmaz. **Çorab potin** olmayınca olmaz. **Yüzük, saat, kordon, küpe** olmayınca olmaz. **Şapka** kapkanın üstünde dürlü çiçekler olmayınca olmaz.” (s.391-392)

Avrupa tarzı modanın bir parçası olan malakofun şekil ve özellik yönünden olumsuz eleştirildiği görülmektedir:

“**Malakof** dey bir şey çıkdı; sokaklarda toz toprak, çamur kalmaz toplayor. Ey sen de bilirsin ya dudular ba-husus yağmurlu günlerde her sokağa çıkdıklarında ayrı ayrı malakof giyinirler.” (s.17)

Şapka da eserde alafrangalığın önemli bir göstergesi olarak detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Öyle ki kadınların şapkaya verdikleri değeri konuşmalardan anlayabilmek mümkündür. Bu noktada yazar, şapkayı ulaşılmaz ve abartılmış surette anlatarak dönemin şapkaya bakışını eleştirerek alaya almıştır.

¹³ Koçu, **a.g.e.**, s.169-170.

“Teber Penbe’ye şöylece kelame ağaz ile bugünlerde yeni bir **şapka** daha çıkmış amma ka görmelisin o ne güzellik, o ne biçim, o ne zariflik, o ne eda, o ne moda! İlla biraz sol tarafa doğru yan konulur ise vay kayru başka şey istemez. Aynayı karşına alıb erkenden akşama kadar önünden kalkalı deyil, çun bu şapka kusur şapkalar kıyas olmayub her bir tarafını kuşatmış olan hadsız hisabsız sarmaşıkvari kollar ve saçaklar kimisi ormanlardaki sazanlık ve kamışlar müsüllü yokarı doğru dikilmiş. Kimisi salkım söyüd ağacının fidanları gibi aşağı sarmakda, kimisi yan gidiyor fakat biraz eyrice beriki düz. O birisi karşı tarafa fırlamış. Daha bir başka yerden bazı divar aralıklarından fırlanıb çıkan bir tesde otluklar müsüllü top top tesde resminde bunların hepsi düzeltilecek yerlerine vaz olunacak. Bunlar ne kadar vakta mühtacdır? Sana ne deyorum, bu şapka bu ane kadar çıkan şapkaların en antikası ve nadidesidir.” (s.67)

Şapkanın kullanım alanlarına göre çeşitli isimlerle anıldığı da görülmektedir:

“Kezalik bir yanını sünmüş gibi olması dahi Garibaldi’nin şapkasının ağaca takıldığına nişane imiş ve bu şapka şimdi Evrupa’da av şapkası tabir oluyo imiş.” (s.71)

Yazarın alaycı tavırla yaklaştığı diğer bir konu da süslenme ile ilgilidir. Yazar, süslenmeyle uğraşan ve çok vakit geçiren kızlara dair olumsuz bir eleştiri yapar ve onları delilere benzetir.

“Şimdi şu kız bu kadar eziyet ve kan terleri dökerek ve bir aher göz ile nazar olunur ise adeta tımarhanelerdeki divaneler hiyyeti kesb iderek kenduye süs virmenin bu terece ince ve hiç iktizasız derinlerine dalıyor ise sebebi nedir? Kendini başkalarına daha güzel göstermek disem bu hiç iktizasız rakam ve ebced hesablarının güzellik ile ne minasebeti olabilir? Yok eyer bir kızın saçlarının tellerine kadar sayılı olacak mertebede süse devam itmesi mabeynlerinde bir şan ise dimekdir ki kızlar muhabet duyğusundan katan bi-haber olub yalnız bir divanece şan için nev-civan çağlarında hellak oluyorlar.” (s.250)

Eserde erkek kıyafetlerine de yer verilmiş ve sosyal yaşamda erkeklerin giydiği kıyafetler arasında ceket, cepken, dizlik, kepenek, mintan, setre pantolon gibi kıyafetlerden bahsedilmiştir. Bu kıyafetlerde de köy ve şehir ayrımı kendini göstermiştir. Öyle ki köyde cepken, dizlik kepenek giyilirken şehirde setre pantolon giyildiği görülmektedir.

Cepken için Reşat Ekrem Koçu, “Zamanımızın ceketi yerinde askere, esnafa, rencbere mahsus eski bir üstlüğüñ adı, en makbulleri çuhadan kesilirdi, ayak takımı adi kalınca bezden de cebken giymişlerdir.”¹⁴ tanımını yapmaktadır. Eserde cepkenin özelliklerinden bahsedilmiştir.

“...Golubozuk Granta Agoş’dan çekme tufdukler ile deyişik etdiyin sarı **çepgenin** kolları sarkıviriyardı.” (s.128)

Kıyafetlerin nasıl olduğu tasvir edilen eserde dizlikten de bahsedilmiştir. “Dize kadar olan kısa don, tuman.”¹⁵ olarak tanımlanmıştır.

“Uzatmayım ertesi günüsü ben gahdum mavi **dizliğı** dahdum, bükmeli miltanı giydım, beyazlı yazmayı başıma sarağoydum, bi de bahdum ki bu geriden bi geliyya ki gaylu o ne salınış, o ne gıvıtdırış!” (s.147)

“Çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük, aba.”¹⁶ şeklinde tanımlanan kepenek eserde benzetme yapılmak suretiyle kullanılmıştır:

“Anadolu’da dağlarda koyun güden çobanların giyindikleri **kepenek** gibi ayaklarının altından tekerlek ile yürüdülen bir artsan gibi ve gözellik denilen şey güya rubanın çokluğunda duruyor gibi üsd üsde bir iki fistan giyinerek...” (s.54-55)

Mintan için Reşat Ekrem Koçu şunları söyler:

“Farsça “Nîmten” isminden alınmadır; eskiden ekseriya nîmten yazılırdı; mintan halk ağzı söylenişidir, iç gömleği üstüne giyilir, etekleri kalçaları örtecek kadar uzun, uzun kollu, düz yakalı, önü entari gibi yarım yırtmaçlı olup yırtmacı 3-4 düğme ile kapanır, başdan geçirilip giyilir, avam, esnaf harcı erkek dış gömleği; zamanımızda da köylümüzün büyük çoğunluğu, şehir ve kasabalar halkının da esnaf tabakasının

¹⁴ Koçu, a.g.e., s.51.

¹⁵ Koçu, a.g.e., s.91.

¹⁶ “Kepenek”, <https://sozluk.gov.tr/> , 28.04.2022.

bazıları mintan giyerler. Alelade kumaşlardan, bilhassa basmalardan yapılır. Kollarının bitimi yırtmaçlı olup düz bir kol kapağı eklenir ve bu kapak üstünden bir sedef veya taş düğme ile iliklenir. Mintanın etekleri şalvarın, poturun, pantolonun içine alınır; mintan üstüne de yelek, ceket, cebken, câmedan gibi üstlükler giyilir.”¹⁷

“Sen bir al **mintan** giymiş, üstünde de hani o senin Congoşlu’nun Huseyin’in boz öküzünün kayadan uçduğu senesi...” (s.127-128)

Ayrıca setre pantolondan söz edilmektedir. Buna setre, setri de denilir; Avrupa kesimi ceket karşılığı olarak kullanılmış bir isimdir, kostüm karşılığı olarak da setre-setire pantolon denilirdi.¹⁸

“Sırtlarında bir **setiru**. Bacahlarında bir **pantulun**, onun da parası borcdu.” (s.161)

Bunlara ek olarak eşek postu da eserde yer almıştır. Ancak bu post kadın-erkek ilişkileri bağlamında değerlendirildiğinde çiftlerden birinin diğerini aldatmasına hizmet etmiş ve kamufle etmek için kullanılmıştır.

“Ne bahasun zavallı hamalı adeta eşek gılığına sohmuş galiba yüzülmüş bir **eşek posdakisi** giydirmiş herife.” (s.171)

3.1.4. Meslekler

Viçen Tilkiyan’ın eserlerinde çeşitli meslek gruplarından insanlar yer almaktadır. Bu eserinde de bu çeşitlilik kendisini göstermiştir. Genellikle insanlar hayatlarını mesleklerine göre şekillendirmiştir. Yazıldığı dönemin özellikleri dikkate alındığında Viçen Tilkiyan, insanların sosyal statülerinin hayatlarına etki ettiğini ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır. Ekonomik açıdan toplumda var olan zengin-fakir, köylü-şehirli ayrımını da yer yer eleştirmiştir. Öyle ki eserde sosyal statü yer yer birbirini seven kişilerin kavuşmasına engel teşkil eden bir konu olarak aktarılmış ve

¹⁷ Koçu, a.g.e., s.174.

¹⁸ Koçu, a.g.e., s.204.

bazı anlatılar bu temel üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca eserde özellikle İstanbul'a para kazanma amacıyla gelindiği belirtilmiştir. Bu bağlamda İstanbul yaşanan yerden uzak kalma noktasında işlenmiş olup gurbet olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin birinci gecenin anlatısı olan “İki Besleme Kızlar: Tahda Arası Muhabeti” adlı anlatıda İstanbul'a gurbet olarak bakılmaktadır.

“Onun için öldükten sonra validem geçimine zaruret çekmeye başladı ise düşünme valide ben kurbete gider senin ve küçük kardaşlarımın idaresi için el kapusunda çalışırım deyub kalkdım doğru İstanbul'a geldim.” (s.38)

Eserde geçen karakterlerden biri olan Hasan, İstanbul'a çalışmaya geldiğinde İstanbul'u kendi köyüyle kıyaslayarak büyük olduğuna dikkat çeker. Bu da köyden şehre gelen birinin yaşamış olduğu durumu yansıtır.

“Emme görmelisin kız İstanğıl bizim köyden böyükdü.” (s.135)

Boğaziçi'nde yaşayan kimselerin ekonomik açıdan refah seviyesi yüksek kişiler olduğu söylenebilir. Bu da toplumun ekonomik durumu hakkında bilgi vermektedir. Öyle ki dönemin zenginleri hasta olduklarında hekimleri eve çağırmaktadır.

“Bizim ağa bilirsın **hekimdir**. Bu akşam biraz ilerisi Boğaziçi'nden bir zengin familyanın konağından haber gelmiş idi, oraya gitmiş idi.” (s.215)

Dönemin sosyal hayatında konaklarda aşçıların ve hizmetçilerin çalıştığı görülmektedir. Bu da sosyal yapının özellikleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

“**Aşcı** ateşin üstünde tenceresini bırakmış, içinde yemek yanıyor, kimin umurunda!” (s.294)

“Bazı kibar konaklarında **yüzü çil başı kel ayağı topal sırtı kambur hizmetciler** dahi bulunur.” (s.4)

Evdeki yardımcıları aşıkların birbirinden haber almalarını sağlama görevini de üstlenmeleri sebebiyle dikkat çekicidir.

“İmdi Gülinya’nın evinde seyisin yardımcısı böyle bir **başı kel bir uşak** olub Gülinya bu uşağa ol melekvari parmakları ile gizlice yazmış olduğu bir name verib o nameyi herhalde Miran’ı bulub virmesini tenbih itmiş idi.” (s.6)

Ayrıca evde çalışan başı kel uşaklar aracılık yaparken bahşiş almak istemektedirler.

“... sadece bahşişe kavuşmak arzüsü ile dudularının emrini doğru yürek ile yerine vardırırlar.” (s.5)

Uşakların fiziki özellikleri hakkında da bilgiler mevcuttur. Buna göre uşaklar genellikle kel ve kamburdur.

“İşte ekseri şu cihanda bazı sayıntılar sebebine her şeyin zıddı vakı olub bazı defa kellik, kamburluk hüsne-darlıktan ziyade işe yarar ve öyle kambur zambur uşaklar hürr-i melek gibi duduları ile ağız ağıza bila-teklif konuşub hüsn-i cemallerinin seyri ile çeşne-yab oldukları yerde öte yanda güzellikleri sayesinde dudularının gözüne girib ileri gitmek memulinde olan uşaklar dudularının yüzünü bile nadiren görebilib bir emrlerini dahi ekseri bir ters mizaç ihtiyar bir karı vasıtasıyla duyarlar.” (s.6)

Ev ile ilgili işlere yardımcı olan uşaklar zenginliğin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Zengin kişilere yapılan hizmet karşılığında maddi bir kazanç sağlayan işlerden biridir.

“Divardan aşan delikanlı Gülünya’nın pederinin sabık kullandığı **uşaklardan** biri olup ol dahi tabiatın kâffesi dahi hakklarında Gülünya’ya akran bir nev-civan olup ismi dahi Miranıdı.” (s.2)

Ayrıca zengin-fakir ayrımı bu noktada kendisini göstermiştir. Zengin bir ailenin kızı olan Gülünya ile o evde uşaklık yapan Miran’ın kavuşamaması sosyal statünün ön planda olmasından kaynaklanmaktadır. Bu da toplumun benimsediği durumlara ve toplumsal düşünüşe işaret etmektedir. Zenginin fakire, fakirin zengine duyduğu yakınlığın ileri seviyelere götürülemeyeceğinin örnekleri verilmiştir. Öyle ki Gülünya’nın babası haberi aldığı anda kızının uşaklık yapan birine yakınlık kurmasını engellemek üzere Miran’ı evden uzaklaştırmış ve sevenleri ayırmıştır.

“Gülünya dahi ol kadar akl u firaseti ve ustalıkli kullanışı sayesinde dahi Miran’a olan alâka-i deruniyesini atalarının nazar u dikkatından siper itmeye müktedire olamayıp pederi der-akab Miran’a yol vermiş idi ve hatda bunun ile dahi kanahat itmeyib zamanemizde böyle bazı maşuk olan zengin kızlarının altun ve elmasa dayir olan rızklarını alıb gizlice pederlerinin evinden çıkıb aşıkları olan delikanlılar ile diâr-ı ahire firar itdiklerinin emsali görüldüyünden Gülünya’nın ataları dahi kendi kızları dahi böyle bir tarike sülûk idemesin için Gülünya’nın üzerinden bütün altun ve elmasa dayir olan takımlarını çekib alıb zabt etmişler idi ve her dürlü ihtimalden emin olmak için evden dışarı çıkmasını dahi yasak itmişler ve hatda Gülünya’nın sokak tarafında pencerenin önünde bile oturmasını tecviz itmeyib bahce tarafında bir odada oturturlardı ve giceleri yanlarında yatırırlar ıdı.” (s.3-4)

Uşaklığı ifade etmek için oda uşaklığı kelimesi de kullanılmıştır:

“Şimdi bak sultanım dedi, en evvel ifade-yi halime başlamazdan evvel ben bir dışarlı bir kimse olup burda **bir tücar yanında oda uşaklığı** iderim ve ismim Civan’dır.” (s.53)

Eserde köy ve şehir ayrımı bu sefer mesleklerde kendini göstermiştir. Değirmenlerin köyde bulunması değirmenciliğin öne çıkmasını beraberinde getirmiştir ve özellikle buğday ve un değirmenlerinden bahsedilmiştir.

“Hı, o geriden gördüğümüz ışık için kalabalık çok deyu vesvese idiyordum amma meyer **değirmencinin** yemek pişirdiyi çömleyin ateşi imiş, şimdi ağnaşıldı.” (s.193)

Aynı durum çoban için de geçerlidir ve eserde çobanın aldığı maaşın beğenilmediği ifade edilmektedir.

“...iki misafir odalı oğlanı goydu da dibinde bir pırpıt, elinye bir deynekli **çobanı** aldu da kaçdu diyecek he?” (s.132)

“Gızım derler idi, o senin **çoban** dedüğün yıllıkli herifin birisidü.” (s.134)

Esnaflık ve memurluk da ekonomik açıdan geliri az olarak değerlendirilen meslekler olarak tarif edilmektedir. Bu da toplumun mesleklere bakış açısının nasıl gösterildiğine dair ipuçları vermektedir:

“Aldıkları herifin elinde bir vızıltı **zenahat ya memuriyyet** ya bir bayağı **esnaf parçası.**” (s.78)

Eserde yük taşımacılığı yapan hamallara da yer verilmektedir:

“Bir iki kişi de bilmem **hamal** mıydı neyidi, o arada garşuna rasd geldi.” (s.149)

İmam danışılacak, fikrine başvurulacak olan kişi olarak görülmektedir.

“**Bizim köyün imamı** pek eyisini bilu, sen kaç giden gız?” (s.134)

Toplumda var olan değerlerden biri namus ve namusluluktur. Ancak yazar alafrangalığın toplumsal değerleri değişime uğrattığını ve namusluluğun toplumda değer görmediğini kasaplar ve ekmekçiler örneğiyle anlatmıştır.

“Şimdiki vakıtda **kasab, ekmekci** şu adamın karısı ehl-i ırz ırmış deyu eti ekmeyi veresiye vermeyor hatda ehl-i ırz lakırdısını işitdiyi gibi daha hiç itibar etmeyor.” (s.40)

Toplumda var olan kargaşalara müdahale eden bir güç olarak bulunan zaptiyeler eserin bazı yerlerinde zikredilmektedir. Toplumun huzurunu sağlamada baskın güç olarak görülmektedir.

“Bi de bakasun o arada birbirleri ile bir gavğa çıkarıveriyıla, bi de **zabtiyeler** gelib götüriviriyyo.” (s.143)

“Dolabı hırayım dışarı fırlayım deyom emme ya o gelen herif zorlu bir herif ise, beni sonra **zaptiyeye** verüse deyü gorhuyom.” (s.152)

Bununla birlikte eserde geçen meslekler arasında avukatlık, baltacılık, bekçilik, börekçilik-börekçibaşılık, çalgıcılık, fes kalıpcılığı, hırsızlık, kâtiplik, kahvecilik, kuyumculuk lokantacılık, müdürlük, mühendislik, odabaşılık ve tüccarlık gibi mesleklerden de söz edilmiştir.

Ayrıca eserde kullanıldığı belirtilen para birimleri arasında liradan napolyondan, meciyeden, kuruştan ve akçeden bahsedilmektedir. Bu da dönemin ekonomisine dair bilgi vermektedir. Ayrıca Viçen Tilkiyan eserinde ölçü birimleri arasında okka, arşın, dirhemin yanı sıra parmak uzunluğuna da yer vermiştir.

3.1.5. TIPLER

Eserde kadın-erkek ilişkileri bağlamında değerlendirilebilecek ve sosyal hayatta olabilen tiplendirmelere de yer verilmiştir. Bu doğrultuda biz zampara, hovarda ve züppe tipine rastladık. Zampara kadın peşinde koşan biri olarak tasvir

edilmiştir. TDK'deki tanımı da “Sürekli kadın peşinde koşan, kadınlara düşkün (erkek), kadıncıl, keskin, zendost.”¹⁹ şeklinde olup eserde yalan söyleyerek kendini de öven bir tip olarak karşımıza çıkar.

“Yani şöyle çaldım, böyle kavradım, filanca ile buçak ile güleşdim. Ağzımın yüzümün kanına baksana. Amma nihayet ben üste çıkıp karıyı ellerinden aldım. İşte ondan sonra karı ile şöyle zefk itdik, böyle yaptık deyu tarif idecekdir. Niçin ki bu makule kimseler **zenpareliyi** zefkinden ise çoğu iki sebep için icra iderler? Yani yigidlik taslamak ve digerlere öyünmek için.” (s.318)

Hovarda eserde çapkınlık yapan ve bir kadını sevdiğinde kadının haberi olmadığı halde söylemlerinin içerisine kadını da dahil ederek çeşitli söylemlerde bulunan bir tiptir. On dokuzuncu gecenin anlatısında yer alan Jozef bunu yapar.

“Onuyıla da niyet kodum, yarın **hovardalık** ideyim. Bugün irken seni bakdım bulamadım.” (s.336)

“Sevdiyini bildirmemeli, içerinden yanıp tütse dışardan göstermemeli. Sevib sevimli. Kız hiç duymadan ölüb de baygınlık gestermemeli... (s.364)

Ayrıca hovardalar daha önce tanışmış olduğu kadınları başka biriyle gezerken kolayca tanımamazlıktan gelebilir.

“Kortelerini de birbirlerinden kıskanırlar. Yüz yüze getirmeyi istemezler. Canım M. Antuan ne uzağa varayorsun? Birisi de biz deyil miyiz? Kolumuza bir karı takmış gidiyor iken yanımızdaki karıdan çirkince diger bir karıya tesadüf itdikde onu görmezlikden gelemiz miyiz?” (s.342)

Eserde züppe tipine de yer verilmiştir. Özentî ve süse düşkün olması yönünden eserde birçok yerde geçmektedir. Ayrıca züppelik sayılacak durumlara da yer

¹⁹ “Zampara” <https://sozluk.gov.tr/> 24.05.2022.

verilmiştir. Buna göre bir kadının parasını alan erkeğin züppe olduğu düşüncesini yansıtan örnekler vardır.

“Bu arada Mehrube beni usul ilen yanına çağırıp yavaşca kulağıma dedi ki eyer üzerinde insanlıktır, liran yok ise ben sana bir tane lira vereyim de şu herife nisbet bir göster dedi. Yok istemez birkaç parçaya kalırsa bulunur dedim. Ey ya niçin çıkarıp göstermeyorsun, dedi ise ben böyle şeyleri **zübbelik** sayarım.” (s.346)

3.2. HALK DİLİ

Viçen Tilkiyan, çeşitli ırklara mensup olsa da bir arada yaşayabilen halkın dil ve kültür özelliklerine ait unsurlarına dair geniş bir malzeme sunar. İçinde bulunduğu toplumu gözlemleyerek eserinde yansıtan yazar bu açıdan adeta bir sosyolog edasıyla hareket eder. Öyle ki yazarın yaşadığı dönem içerisinde çeşitli tabakalardan insanların yaşayışlarını gözlemlediği konuşma diline ait unsurları aktarmasından anlaşılır. Dil ile kültürün iç içe olduğunu gördüğümüz eserde yazar, kafiyeli sözlerle, yerel söyleyişteki seslenme ifadelerine, atasözlerine, deyimlere, argoya, küfre vb. çokça yer verir. Bu noktada birbiriyle kafiyeli olduğunu tespit ettiğimiz sözler içerisinde de argoyu ve kalıp ifadeleri iç içe kullandığı görülür. Çalışmanın bu kısmında tespit ettiğimiz unsurları halk dili ekseninde inceledik.

“Ağzının yanına yaklaşılamazsın, Balad’ın lağını gibi kokar. Burnu vira damlar, gözünden çırgın akar, ağzından köpük saçar, ayak yoluna sıkca kaçar...” (s.522)

“Sen gibi ömrümün vari, didelerim nuri bir efendime bir ulu ve تنها bahcede henüz kavuşur kavuşmaz gicenin süküt vaktında ayrılmaya mecbur olduğumuz gibi şimdi de gine öyle gicenin süküt vaktında yüksek bir çatı üzerinde mi hasretkeş didelerimiz birbirlerini seyr edecek imiş?” (s.528)

Eserde altıncı gecenin anlatısı olarak yer alan “**Hasan ve Ayişe: Köylü Kortezanlar**” adlı anlatıda karakterler Kastamonu yöresinin dil ve ağız özelliklerine göre konuşturulmuştur, cümleler konuşma dilinde nasıl ise yazı diline de o şekilde aktarılmıştır. Öyle ki yazar burada da gözlem gücünü yansıtmıştır.

“Emme kâfirin gızı öldürdün beni, aşk u sevdana yandırdın beni, anamdan bubamdan ayırdın beni, gaya holtuğuna saldırdın beni.” (s.131)

“Ben sana ne yaptım? Kürek ile ateş alıb bağrına saça mı goydum, elime bir gazık alıb göğsüne daldıra mı goydum, ananga bubanga hamazlayub seni onların hoynundan mı düşürdüm, ağılın yamacında ısıcak odayı bıraktın. Giceleri başına bezi sararhan, yumuşak yapakların üstünde yatarhan, galın yorganını arkana gaparhan aldın beni geldin bu sert gayaları minder etdirdin. Hollarımı başına yasdık etdirdin, otları gozüme rasdık etdirdin, böyle hırın başında sovk havada rüzgârın annacında yanayom deyi beni dutunuyon.” (s.131-132)

“Hele bak şu donğızın duzladığına, nasıl da durmuş harşında cilveleniyya! Yeşil otlara yatmış da yeşilleniyya! Beni yalnız bulmuş da mezeleniyya! Senin güzelliğinden başka beni yahacak ateş va mudur? Senin gözlerin gibi bana girecek ok va mudur? Anam da sensin bubam da sensin. Sening gendun banga yatahdu, holların yasdıhdu, kepenegim yorgandu.” (s.132)

Viçen Tilkiyan yerel ifadeler içerisinde değerlendirilen “ka” sözüne defalarca yer vermiştir. Yazarın eserde bu sözcüğü Osmanlı toplumunda yer alan Müslüman olmayan topluluklara mensup karakterlere kullandığı görülür. Bu kelimeyle ilgili olarak Andreas Tietze, **Akabi Hikâyesi** adlı çalışmasında, bunun Ermenice kelimeler arasında yer aldığını belirterek amiyane konuşmada kadın ve kızlara hitaben “e, bana bak!” anlamına geldiğini söyler.²⁰ Bu sözcük TDK’de “*Kız anlamında ünlem.*” olarak ifade edilmiştir.²¹ İncelediğimiz eserde de “ka” sözcüğü kızlara hitaben kullanılmıştır.

“Of, kalkayım **ka**, şunları usul ile değirmenciye söyleyelim.” (s.201)

“**Ka**, bu oğlan senin pek mecburin olmuş baksana gözünü bizden ayıracağı yok ve benimki ise cevap verib yanımıza gelebilecek midir?” (s.361)

“Var ısa birbirlerine böyle didiler ki hade **ka**, kalk biraz daha uzağa gidelim.” (s.361)

²⁰ Vartan Paşa, **Akabi Hikayesi**, (Haz. Andreas Tietze), İstanbul: Eren Yayıncılık, 1991.

²¹ “Ka” <https://sozluk.gov.tr/> 10.05.2022.

“**Ka**, vira vira dönüb bakma! Kendimizi ağırdan satalım.” (s.361)

Eserde kalıplaşmış ifadelerin sıklıkla yer aldığı görülür. Kalıplaşmış ifadeler düşüncenin ürünü olan sözler için kullanılmaktadır. Bu noktada kalıplaşmış ifadeler için Walter Ong’un düşünceleri dikkat çekicidir. O, düşüncenin çekirdeğinin bu deyişler olduğunu belirtmektedir. “*Kalıplaşmış deyişlerden oluşmayan hiçbir düşünce uzayıp gidemez; çünkü deyişler düşüncenin özüdür.*”²² İnsan düşüncesinin sosyal yaşamdaki karşılığı olarak bu sözlerin kültürdeki yansımaları en çok atasözleri ve deyimler gibi sözlü kültür verimlerinde kendisini göstermektedir.

3.2.1. Atasözleri

Sözlü kültür verimleri arasında halkın hafızasında yer edinen ve nesilden nesile aktarılan ifadelerden olan atasözlerinin birçok tanımı yapılmıştır.

Ömer Asım Aksoy, atasözleri ve deyimler üzerine yaptığı çalışmada atasözleri için “Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.” der.²³

- 1- Atasözleri kalıplaşmış (klişe durumuna gelmiş) sözlerdir. Her atasözü belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz. Böyle değiştirmeler yapılsa ortaya çıkan söz -anlam değişmese dahi- atalarsözü diye anılmaz
- 2- Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır.
- 3- Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır.²⁴

Viçen Tilkiyan karakterlerini söyledikleri sözlere göre düşündürmüş ve karakterler arasında iletişim boyutunu göz ardı etmemiştir. Buna göre halk dilini

²² Walter J Ong, **Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü Teknolojileşmesi**, İstanbul: Metis Yayınları, 2003, s.50.

²³ Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1988, s.37.

²⁴ Aksoy, **a.g.e.**, s.15-16.

oldukça etkili bir biçimde kullanmıştır. Eserlerinde atasözlerini cümlelerin anlamını kuvvetlendirmek üzere yansıtmıştır. Öyle ki konuşturduğu karakterlere konuyu özetlemek, az sözle çok şey anlatmak üzerine atasözlerini kullandırmıştır. Viçen Tilkiyan'ın **GKGHGK** adlı eserinde deyimlere nazaran çok az yer aldığı görülen atasözlerinden tespit edilenler alfabetik olarak sıralanmıştır:

Gönül kimi severse güzel odur

“Gönül kimi severse güzel odur demişler.” (s.54)

Gül dikensiz olmaz

“Bak gül dikensiz olmaz demişler, o gadana gülün helbetde o gadana diken olacak.” (s.130)

Herkes ağrıyan yerini kaşır

“Herkes ağrıyan yerini kaşır derler.” (s.272)

İyi mal övmeyi, elâ göz sürmeyi neylesin

“Çün öteden beru eyi mal övmeyi, alâ göz sürmeyi neylesin demişler.” (s.242)

Körün taşı körün başına rast gelir

“...bu yüzden olur da nasıl derler tevekillinin koyununu kurd yemez yahod körün taşı körün başına rasd gelir de Allah neye kadar deyil.” (s.44)

Tandır tavında gerek

“**Tandır tavında yakışır** fehvasınca kayrı bak gör ne demek istediymi ağna.”
(s.24)

Teknedeki karnında, sandıktaki sırtında

“Nasıl derler, **teknedeki karnında, sandıktaki sırtında.**” (s.75)

Üzümcü gözü asmada olur, güzeller içinde yakıcılık yosmada olur

“Bahusus ki **üzümcü gözü asmada olur, güzeller içinde yakıcılık yosmada olur** deyub birbirlerinden ayrıldılar.” (s.332)

Zor kapıdan giderse şer pencereden çıkar

“Şimdi bir lakırdı vardır **zor kapudan giderse şer pencireden çıkar.**” (s.202-203)

3.2.2. Deyimler

Deyimler sözlü kültürün en yaygın kullanılan öğelerinden biridir. “İfade gücünü arttırmak için bir araya getirilen ve genellikle gerçek anlamları dışında bir anlam kazanarak kalıplaşan kelime öbeği, tabir, ıstılah.”²⁵ şeklinde tanımlanır.

Ömer Asım Aksoy, “Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.” tanımıyla deyimleri karşılamaktadır.²⁶ Biçim özellikleri için şunları söylemektedir:

- 1- Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimın sözcükleri değiştirilip yerlerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimın sözdizimi bozulamaz.
- 2- Deyimler de atasözleri gibi kısa ve özlü anlatım araçlarıdır.

²⁵ “Deyim” <http://lugatim.com/s/deyim>, (28.04.2022)

²⁶ Aksoy, **a.g.e.**, 52.

3- Deyimler en az iki sözcükle kurulurlar ve biçim bakımından iki bölüğe ayrılabilirler:

- a. Sözcük öbeği durumundaki deyimler
- b. Tümce durumundaki deyimler²⁷

Şükrü Elçin ise deyimler için “*Asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimeden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler duygu ve düşüncelerimizi dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.*” tanımını yapmaktadır.²⁸

Viçen Tilkiyan’ın incelenen bu eserinin geneline bakıldığında yazarın en çok deyimlere yer verdiği tespit edilmiştir. Eserde kullanılan deyimlerin yöresel ağız ve söyleyiş özelliklerine göre yer yer değiştiği görülmektedir. Günümüzde yaygın olarak kullanılan deyimlerin yanında sık kullanılmayan deyimlere de yer veren Viçen Tilkiyan, deyimlerdeki kelimelerin yerlerini bazen değiştirmiştir. Bu noktada kalıp ifadelerin içerisinde değerlendirilen ve tespit edilen deyimler alfabetik olarak örnekleriyle sıralanmıştır.

Abanın kolunu yakmak

“De halt etme ka, sen ona gereyi gibi **abanın kolunu yakmışsın** şimdi içimizde kimse yok ya doğrusunu söyle canım Aneta.” (s.36)

Ağırdan satmak

“Fakat memulimde herhalde duramaz o gelir ve bu kadar da orada oturduğu o da kendisini bile **ağırdan satacaktır** gibi lakırdılar edip konuşuyorlardı deyu geldi bana.” (s.361)

Ağız kaşığı olmak

²⁷ Aksoy, a.g.e., 38-39.

²⁸ Elçin, a.g.e., s.642.

“Sonu efendim, o vakıt fikrimden dedim ki tamam bu benim **ağzımın kaşığıdır** dedim.” (s.84)

Ağı açık ayran delisi gibi bakmak

TDK’de “*Yeni gördüğü her şeye şaşkınlıkla bakan, saf bön.*”²⁹ şeklinde tanımlanmıştır. Eserde de şaşkınlığın ifade edilmesi için kullanılmıştır.

“Emme gine gözumi senden ayırmamuş **ağı açık ayran delisi gibi** arkandan bahağalmışım.” (s.129)

Ancak bu deyim eserde “ağı açık hayran delisi gibi” şeklinde de yazılmıştır. Bu durum metinde deyimın ikili kullanımının olduğu ihtimalinin yanında yanlış yazılma ihtimalinin de olduğunu düşündürmektedir.

“Her gelen geçen **ağı açık hayran delisi gibi** yüzümden yokarı mayıl olub bakacakdırlar.” (s.360)

Ah çekmek

“Şöyle ki biz şu halimizde uzağa gitmeyelim bazı defa insanlıktır pek ziyade el kahrından sıkılıb ah bizi şu el kapusundan bir kurtaran olsa deyu canu gönülden arzu idüb deruni dilden **ah çekeriz.**” (s.45)

Ahı tutmak

“...mezkür cevap verib efendim bana gelir ki bu adamı kendi kızının **ahı tutdu.**” (s.216)

Akıl bırakmamak

“İlle bi canfes şelvarı va ki adamda **ahıl bırakmayo** alıyya.” (s.145)

²⁹ “Ağı açık ayran delisi gibi bakmak” <https://sozluk.gov.tr/> 11.05.2022.

Akıl erdirmek

“Ulan ben buna bir **ahıl irdiririm** ya dedim hemen merdivenden yoharı fırlandım.” (s.165)

Akıllılık etmek

“Bunu pek **akıllılık etmişsin.**” (s.39)

Aklı kesmek

Deyimlerin olumlu ve olumsuz kullanılması durumu “aklı kesmek” deyiminde de vardır.

“Amma onların bizdeki çirkinliyi ele getirebilecekleri **aklım keser** amma bizimkilerin onlardaki güzelliği ele getirebileceklerini pek o kadar **aklım kesmiyor.**” (s.304)

Aklın başta olup olmaması

Aynı deyimler bazen olumlu bazen olumsuz olarak kullanılmıştır. Buna “aklın başta olması” ve “aklın başta olmaması” örnek olarak verilebilir.

“Her ne kadar **akıl başda olmayub** rüyade tarif idiyor isem de ve lisanımın dahi zaafı der-kâr olarak kalb u efkârımda cevelan iden hususun binde birini layıkı üzre tarife kudretim yok ise de ne demek istediylim ağnadınız ya efendim...” (s.228)

“On dakika böyle konuşsalar, içinde bir dakikesi tekmi **akılları başlarında** birbirlerinin yüzlerine bakabilmeye vakıtları olmaz.” (s.212)

Aklın kanması

“Hasılı gopeyin gızının bi tane doğru lahıdusunu duymadım ki **ahlım gansun.**”
(s.166)

Aklına gelmek

“Nasıl bir lira kadrini bilenin yanında yüz lira deyer ka bu ne tuhaf şey kimin **aklına gelir** şu hali ufacık bir şapkanın üzerinde resm itmek.” (s.71)

Aklını başına toplamak

“Şu bir iki çift lakırdımın üzerine bak nasıl **aklını başına topladın.**” (s.448)

Aklını kaçırmak

Deyimler canlı söz kalıplarıdır. Bu açıdan kullanıldığı yörelerin söyleyişine uygun olarak değişime uğrayabilirler. Aklını kaçırmak deyimini de kullanıldığı yörenin dil ve ağız özelliklerine bağlı olarak kullanıldığı yöreye göre şekil almış ve metnin bağlamından hareketle “zingidivirmek” şeklinde kullanılmıştır.

“Oğlan Hasan, sen benim **aklumu gafamdan zingidivireceksin.**” (s.139)

Alıcı gözü ile bakmak

“Saniyen pek **alıcı gözü ile bakdığım** yok idi ise de başı da biraz kel idi deyu geliyor gözümün önüne.” (s.277)

Allah’a sığınmak

“**Allah’a sığındık** bu hayvanat avı bizim şu şimdiki ava çıktığımız gibi deyildir azizim avlarımız bizim ayağımıza gelir.” (s.70)

Altını üstüne vermek

Detaylı olarak aramak anlamında olan bu deyim günümüzde “altını üstüne getirmek” şeklinde kullanırken metinde “altını üstüne vermek” şeklinde kullanılmaktadır.

“Der-akab bir ışıık yakıb kömürlüyün kabil olabildiği kadar **altını üstüne verdim.** (s.106)

Arzuya kapı açmak

“...neyleyim ki gönül doymaz bir şeye nayıl olmak obirinin **iştıyak u arzusına kapu açar.**” (s.59)

Aşk ateşiyle dili damağı kurumak

“...nihayet bi-çareyi öyle bir hale vaz idersin ki nar-i sevdan ile bütün vicudi didremeye başlayıb **ateş-i aşkınla dili dudakları kurumaya** başlar...” (s.92)

Aşk ateşiyle yakmak

“Biz karşımızdakinin kalb u vicudine saçdığımız **ateş-i aşk ile didrediriz. Tatlı ateş ile yakarız.**” (s.97)

At koşturmak

“Bir geniş meydanda **at koşturmanın** kimseye zararı yokdur.” (s.273-274)

Ateş kesilmek

Deyimler bazen açıklamasıyla beraber cümle içerisinde kullanılmıştır. Bunlardan biri de kızmak anlamında kullanılan “ateş kesilmek” deyimidir. Bu deyim günümüzde de “ateş kesilmek” olarak kullanılmakla birlikte “ateş püskürmek” şeklinde de kullanılmaktadır.

“Gaylı bi gızıyom ki **ateş kesiliyom** emme ne yapayım.” (s.152)

Atılan taşın yerini bulması

“Yanlarına gideyim de bak bak **attığım taş yerini buldu** dedirtireyim onlara öyle mi?” (s.363)

Ayak öpmek

“Aman **ayaklarını öpeyim**, şunun kolayı nasıldır canım Teber?” (s.91)

Ayakları yer tutmamak

“Korkma o kırk beş defa yollasan sevincinden **ayakları yer tutmayarak** vira dabanı yanmış tazı gibi gider gelir. “(s.101)

Baklavadan pay ummak

“Hüsnedar olan uşaklara ise dudular esrar açsalar onlar dudularının böyle merhametli olduğunu bildikleri gibi ihtimaldir yavaş yavaş **kendiler de paklavadan pay ummaya** başlayacaklar.” (s.5)

Baltayı taşa vurmak

“Hele neyise **baltayı daşa vurmadıh.**” (s.158)

Başı darda kalmak

“Pek **başları darda kalırsa** sen herkesden akıllı mısın derler, çun dünyada böyle bir hal daha vardır ki itibar ekseri eyiye ve doğruya olmayub herkesedir.” (s.527)

Başında işler dönmek

“**Başında dönen işlerden** haberdar deyil.” (s.48)

Başında kıl kadar akli olmak

“Gülinya, bunlar öyle mütalaalardır ki **başında kıl kadar akli olanın** insan kısmının kendi eli ile kendi meşakkatını artırmasındaki divaneliyinin üzerine gözlerini kanlu yaş ile memlu ider dedikde aşağıki çatıdaki duran kuş mezkürlerin yanına varıb a cihande nadir-ül emsal aşık ve maşuklar dedi siz muhabete daldınız, sabah ise yaklaştı.” (s.539-540)

Başını ateşlere yakmak

“Böyle böyle bu gız ıla aşna olduh da az haldı hı nikâh ıla o gızı alıb **başımı ateşlere yakacahıdım.**” (s.140)

Belden aşağı olmak

“Bu gibi mekalatlar ve mubahasalar indel ehali diyenmeye bile şayan görülmeyib yarı **belden aşağı olan** menkıbeler diyenilir.” (s.267)

Birine doymamak

“Sana der isen **doymak olmaz.**” (s.316)

Bostana girer gibi olmak

“Sen sen ol deve **bosdana girer gibi** kortezanlık olmaz.” (s.364)

Can alameti olmak

“Ah heyâl et bir kerre birisi **can alameti** ile ölüm ömür deyib maddeyi biraz açsa digeri fikri bilerek ve inkâr etmeyi istemeyerek inkâr ider.” (s.25)

Can olmak

“Çun ben evliliyi bir **can olmak** deyu bilirim.” (s.523)

Can teslim etmek

“Miran ey sultanım, bunlar böyle olarak bu gice nasıl çıkıp gelebildiniz dedi ise efendim dedi karı bir ömrde bir olduğu günki gibi mucize bugün bir gayetle sevgülüsü ihtiyar pederi **can teslim etmek** raddelerinde şehirde haste olub oraya gitdi.” (s.406)

Canı sevmek

“...bana mütehlil olmama müsaade itmekde iseler de bizim kasabanın içinde bunca vakıtdan beru **canımın sevdiyi** bir kız bulamadım.” (s.189)

Cenk meydanında olmak

“Biz bir delikanlı ile konuştuğumuzda aynı **ceğ meydanında** gibi bir şeyiz.” (s.98)

Cesaret almak

“...ve tanıdığı da yok nayeti bu kadar teklifsiz konuştuğumuzdan **cesaret aldı** dedi ki kokona nasıl halimi ağnatdım ben bu memleketde kimse tanıdık yok.” (s.111)

Ciğerde ateş yanması

“Şimdi ne tuhaf tesadifdir bu ki şu yol üstünde sizleri rasd geleliden beru zannidersin ki **ciğerimde bir ateş yanmaya** başladı.” (s.189)

Çaresini bulmak

“Aman kokona dedi sen ister isen onun da bir **çaresine bulabilirsin.**” (s.112)

Dalına uyku çökmek

Uykunun geldiğini belirtmek üzere kullanılan bu deyim günümüzde “uyku basmak” şeklinde kullanılır.

“Uyhu da **dalıma çöhdü.**” (s.156)

Deli divane kesilmek

“...olub ol babde dahi kendi arasında **deli divane kesilir.**” (s.251)

Deli gönüle uymak

“Ben de **deli gönüle uydum,** oluviri dedim.” (s.146)

Derdine derman olmak

“Fakat neyleyim ki bunlar ıla senin **derdine derman olmayub...**” (s.255)

Derine aklın yetişmesi

“Benim çokluk **derine aklım yetişmez** amma bu senin didiğin şeye sanat u marifet ilavesi dinmeyub da açıktan aldatıcılık dinse daha minasib olacaktır.” (s.235)

Derinlere dalmak

“Ey sankim halime göre ben de kendimi pek öyle hımbıl kızlardan tutmaz isem de doğrusu ne yalan söyleyim ben bu kadar **derinlere dalamam.**” (s.99)

Deryalara dalmak

“Evirir çevirir sevgülüsünün ağzından o lakırdının çıktığı saniyeyi hal u hiyyeti der hatır itdikce bir azim ferhiyet kesbi der söyleyişindeki yakınlığı heyal etdikce behcet u meserred **deryalarına dalar.**” (s.34)

Diline ateş dokundurmak

“Civan’ım pek beyendim fakat şu yüzük luğetini lisanıma aldığımda zannidersin ki **dilime bir ateş dokandırıyorlar.**” (s.104)

Dişlerin dibine kan dolmak

Bu deyim metinde sinirlenmek anlamında kullanılmıştır.

“Sabr idiyom emme **dişlerimin dibine gan doldu.**” (s.160)

Divane olmak

“...benii adem içinde deyil yalnız akılane ademlerin illa dahi akl u fikrini zay idüb **divane olmuş** olanları bile...” (s.221)

Dizlerde derman kalmamak

“Gaylı benim hayvanın arhasına gitmeye **dizlerimde derman kalmadı.**” (s.128)

Dolup taşmak

“Görmeyor musun şimdi dürlü el marifetleri iyne marifetleri ile evler **dolub taşıyor.**” (s.73)

Donup kalmak

“Artık insan mayıl olub **donar kalır.**” (s.73)

Duvarın kulağı olmak

“Neyise kız kardaş, bunları kapa **duvarın kulağı olur.**” (s.17)

Dünyanın tepeye çökmesi

Deyimlerde kullanılan kelimelerin zamanla değiştiği görülür. Anlamın aynı kalması suretiyle kelimelerin değiştiği örnekler mevcuttur. Bunlardan biri de “dünyanın tepeye çökmesi”dir. Bu deyim günümüzde “dünya başına yakılmak” şeklinde kullanılmaktadır.

“Sonradan kurbet yerde el kapularında **dünya tepeme öyle bir çöküş çökdü ki** korte morte çokdan unutuldu.” (s.24)

Aynı dönem içerisinde aynı anlama gelen ancak kullanılan kelimelerin değiştiği kullanımlar da söz konusudur.

“Ey odabaşı senin sözün haklıdır. Bu cahilliğin bana zararı yoktur amma artık bu defa **dünya başıma dokandı...**” (s. 447)

Ecel kapılarına dayanmak

“Aman sultanım, tarifinize bakarak **ecel kapılarına yakın gelmişsiniz.**” (s.105)

El uzatmak

“Fakat çi-fayide ki benim alâka-yi zatiyem iktizasınca kâffeyi dışarki engellerden beri dahi olunsu şu tenhalıkda şu karanlıkda şu yakınlıkda olarak bile senin hüsn-i rizanı tahsil itmedikçe sana **el uzadamam** dedi.” (s.484)

Elini kolunu bağlamak

“Ağnadım efendim, madam ki sizin nazik bulunduğunuz sadakat kendi tarafınızdan bendenize bir muhabbet icrasında bulunabilmek için **elinizi kolunuzu bağlamıştır...**” (s.411)

Eski kafalı olmak

“Gördün mü ikinci tecrübe işte bu lakırdısıyla da mezkûrun **esgi kafalılarından olmayub** yeni ve ince bir zat olduğu ağnaşıldı.” (s.84)

Etrafını korku sarmak

“Benim halim nice olacak deyu **endişe u korku etrafını sarıb** bütün vicudi didremeye ve kan terleri dökmeye başladı.” (s.443)

Fikrinden geçmek

“Hatda **fikrimizden bile geçmedi.** (Fikrinden) Hoş, karşımdakinin fikrinden geçmediyi de ne malûm?” (s.199)

Gece gündüz çalışmak

“Gice gündüz böyle çalışır, işler.” (s. 73)

Gece gündüz yol gözlemek/ Selama durmak

“Kocam ımış deyu gice gündüz **yolunu gözlemeli, çaprast selame durmalı.**” (s.78-79)

Gök boncuk dağıtmak

“Mavi boncuk dağıtmak” olarak bilinen ve *birçok kişiye birden sevgi göstermek*³⁰ anlamına gelen bu deyim metinde “gök boncuk dağıtmak” olarak kullanılır.

“Rasd geldihlerine **gök boncuh dağıdular**, gezerler.” (s.159)

Gökte arar iken yerde bulmak

“Bizi **gökde arar iken yerde buldu.**” (s.361)

Gönlü anlatmak

“Hele ney ise bunca senedir **göğnümü ağnadabilmek** için çektiyim şunca zahmet u meşakkatın biraz semeresine irmenin yolu göründü.” (s.34)

Gönlü olmamak

“Hayır gelib çıkmadı kim bilir dediği kızı mı göremedi, yoksa kızın ... **göynü mü olmadı...**” (s.77)

Gönlünden geçmek

“İşte ben de şöyle bir gelin olabilsem deyu **göynümden geçer** idi.” (s.24)

Gönlünden güveyi olmak

Bu deyim de günümüzde “kendi kendine gelin güveyi olmak” şeklinde kullanılmaktadır. Metindeki kullanımı ise şu şekildedir:

³⁰ “Mavi boncuk dağıtmak”, <https://sozluk.gov.tr/> 11.05.2022.

“Ben **kendi göynümden güveyi oluyorum** amma bakalım kız oralarda mıdır?”
(s.35)

Gönlünü etmek

“Ulan diyom şinci şu herif böyle bitahım dadlu dadlu söyleyerek **gızın göğnünü idivirise...**” (s.153)

Gönül düşürmek

“Evvet ben bu delikanlıya doğrusu çok beyenib **gönül düşürdüm...**” (s.36)

Gönül eğlendirmek

“...hemdemim olmadığı yerde şu senin **gönül eylendirici** menkıbelerin beni ne terece teselli u ferahiyyetle memlu idiyorlar tarifine kadir deyilim.” (s.269)

Gönülleri birbirinde olmak

“Her ne kadar ikisinin dahi bilmukabele **gönülleri birbirlerinde** ise de çareler yok şu gönül kapularını birbirlerine küşad itmeye cesaret idemezler.” (s.33-34)

Göz açıp kapamak

“O gün **göz açıb kapamaya** kalmaz heman isgele gelir vapor yanasır.” (s.110)

Göz atmak

“Kayru o tükânlardan donmuş gibi durub seyridenleri mi dersin yavaşca fısılık çalanları mı, **göz atanları** mı dersin.” (s.103)

Göz etmek

“Hem galiba **göz ider** gibi de bir şey etdi.” (s.42)

Göz korkutmak

“Ne olur ondan kahbecik hesab idecek olsan satdığın etin dirhemi on bin liraye gelir hem bu gibi şeyler esgi zaman adamlarının **gözünü korkudan** şeylerdir.” (s.102)

Gözde uyku olmamak

“O gice onun **gözünde uyku yoktur.**” (s.34)

Göze görünmek

“Bu da niçin, niçin ki zabtiye mahbusundaki bağlar **göze görünür** amma bu onor bazını çoğu insanın gözü görmeyor.” (s.245)

Gözlerin kan ile boyanması

“Ol ande **gözlerim kan ile boyanıb** on gün akdem pederimden yad olmuş iken şimdi dahi validemden ayrılmış olduğumun acı tefekkürleri birbirlerine kavuşub didelerimden akan yaşlar sel olub yerleri ısladırdı.” (s.378)

Gözü fellah gibi dört dönmek

Bu deyim metnin anlamından hareketle bir işle meşgul olurken uyanık olmak gerektiğini anlatmaktadır.

“Öyle deyil mi o kızgın ülfet ve muhabet arasında **gözün fellah gibi dörd dönmeli.**” (s.120)

Gözü kızmak

“Herifin **gözü kızmış**, bebeklerini düman bürümüş.” (s.42)

Gözü olmamak

“Bendeniz de dahi böyle bir ahlak vardır ki hürr ü melek gibi milel-i aherden güzel olsa **gözüm yoktur.**” (s.54)

Gözün şimşek gibi çakması

“Dayıma **gözümüz şimşek gibi dört tarafa çakmalı.**” (s.99)

Gözüne uyku girmemek

“...helbetde ki uşağın gözüne o gice sabaha kadar uyku girmeyecektir.” (s.93-94)

Gözünü ayırmamak

“Sana olan meyl u muhabetimi ölçüsünden taşıyıp en mühkem bendleri bile yıkıp deviren seller gibi aşkıma coşgunlandıran şu iki aşık ve maşukun muhabet itdiklerine bile kayru senden **gözümü ayırıp bakamaz oldum.**” (s.203)

Gözyaşlarının sel olması

“Ben memleketden geldim ise yolu başa **gözyaşlarım sel olub yolları ıslatdı** fakat o vakıt benim hal-i pür-mükedderimin sebebi başka idi.” (s.19)

Günahına girmek

“Hı! Hı! Nafile, gızın günahına girdih.” (s.164)

Güzellik saçmak

“Zannidersin ki yürüdüğü yerde dört tarafa **güzellik saçıyor** ne kadar kapuda uşaklar var ısa derakab Aneta gelmiş deyu birbirlerine haber verib koşan koşana.” (s.293-294)

Hasret kalmak

“Hele ne ise, üstüne sıçradım ısa, o neçe delikanlıların yalnız bir sırça parmağının ucuna **hasret kaldıkları** beyaz ve yumuşak elleri ile beni tutdu, okşaladı.” (s.293)

Hayrını gözetmek

“Bilirsin ya bir cilve ve eda ile ziyade **hayrını gözedir** iyi olduğunu ister.”
(s.76)

Helak olmak

“Amma kendisi **helak olacaktı**.” (s.69)

Helal süt emmek

“Ben şincik dolabın içinde deyom ki ulan dur bahalum biz bir **helal süt emmişe çatduh** emme bi lahırdudan üç dört sene ğortu meydana çıhdı.”
(s.149)

Heves etmek

“Saniyen her zefk u sefayı kendilerine mahsuslandırırılar ise de bazı böyle sırası geldikde bizim yerimizde olmaya **haves iderler**.” (s.209)

Hırsından patlamak

“Şincik ben dolabın içinde **hırsımdan patlayom**.” (s.160)

Himmet buyurmak

“Evvet minasibi de budur fakat salt cilveyile de vakıt geçirmeyelim de şu fukaranızın istidasına ne göna cevaba **himmet buyuracaksınız** dedi.” (s.85)

Hovardalık etmek

“Onuyıla da niyet kodum, yarın **hovardalık ideyim**.” (s.336)

İğne ile kazdığı kuyuya kürek ile toprak doldurmak

“Sen galiba yağnış ağnadın felan filan ıla bu defa da **iyne ile kazdığı kuyuya kürek ile toprak doldurmaya başlar** zevallı. (s.26)

İki kılıcın ortasında kalmak

“Şimdi ben iki kılıcın ortasında kaldım.” (s.90)

İpin ucu eline geçmek

“...o kadar **ipin ucu benim elime geçmesin** yoksa o iş bitdi bil.” (s.77)

İşi kalıba dökmek

“O günden beru bu gider ve şimdi epeyice vakıtdır **iş i istediğim kalıba da dökdüm.**” (s.90)

İşi rast gitmek

“Bir lakırdı var derler **sarhosun isi rasd gider.**” (s.111)

İşi uydurmak

“O içerden ben dışardan **işimizi uyduralım** geçinelim dedi.” (s. 41)

Kafayı aymak

“Ha diyom şinci gendu gendume, bi daha **gafayı aydım.**” (s.170)

Kahr çekmek

“Fakat böyle bizim gibi el kapusunda yüz bin **kahr çekerek**, senelerce az bir aylık ile çalışıb onun da nısfını memlekete gönderib baki nısfını artırarak sekiz

on senede güc ile top idebildiğimiz o kadar bile mali pahalı olan beş on paramızın zann idersin ki yüz bin düşmanı olur.” (s.39)

Kalbi doğru olmak

“Allah cümle **kalbi doğru olanlara** müyyindir didi deyub Kontig hikâyesini bitirdi.” (s.298)

Kalp İncitmek

“Vakide sultanım, bini acayib şu babde **kalbim incinmesin** için bir temsil ile teselli etdiniz.” (s.57)

Kan terlerine batmak

“O vakıt seyret o birisine **kan terlerine batar.**” (s.25)

Karın doyurmak

“Valide dedi bu senin meth u sena etdiyin şeyler şimdiki vakıtta boş şeylerdir. Bunlar **karın doyurmaz.**” (s.40)

Karnı davula dönmek

“Öyle bi yidim ki hi **garnım davula döndü.**” (s.137)

Kendinden geçmek

“Biraz **kendinden geçti.**” (s.95-96)

Kendini aldatmak

“Aman gafil **kendi kendimi aldadı** da sonra bir görüşmemizde daha kendimi ileri atmayalım.” (s.35)

Kendini çekmek

“Fakat ne çare ki şimdi vakıt pek bozuk olduğu için ziyadesiyle bu gibi işlerde **kendini çekerek** davranmalı oluyor.” (s.44)

Kendini nazdan satmak

“Kendini ağırdan satmak”, “kendisini naza çekmek” olarak bilinen bu deyim metinde bazen “kendini nazdan satmak”, bazen “kendini naza çatmak” bazen ise “kendini dirhem dirhem satmak” şeklinde kullanılmıştır.

“Ey o vakıt helbetde suya koşacak ya sen de o vakıt **kendini nazdan satmaya** başlarsın.” (s.92)

“Şöyle ki ben sultanıma beyenmeyorum ve **kendimi naza çatayorum** gibi gelecekdir size.” (s.411)

“İşte o vakıt al teraziyi eline **kendini dirhem dirhem sat.**” (s.92)

Keyfini bozmak

“O evin ağası ilk akşamdan iyi rahatıdı fakat nasıl ise birdenbire keyfini bozdu.” (s.216)

Kırk beş tarakta kırk beş bezi olmak

“Onların **gırk beş darahda gırk beş bezleri olur.**” (s.158)

Kırk yıl düşünmek

“Ben daha vakide böyle bir şapka birisinde görmedim amma görmüş olsam dahi böyle zatınız gibi bir manâsını veren olmadıkca **kırk yıl düşünsem** doğrusu ne fikire o biçimde yapılmış olduğunu bulub çıkaramaz ıdım.” (s.71)

Kıtır yuvarlamak

“Ben böyle adamdan kirayı nasıl alabileceyim deyu hesabca bize yakın günlerde hoş geldini konduracak olduğu için şimdiden böyle bir **kıtır yuvarladı.**” (s.443)

Korktuğu başına gelmek

“Dimeyecek midir ki vay, en **korkduğum başıma geldi...**” (s.107)

Kulağı delik olmak/ Göz kapatmak

“Eyer sizin peder ve validenin **kulağı delik** ve zamanenin ince adamlarından iseler haliyle anler böyle bir kararsız hüsiyyete **göz kapayacaklardır.**” (s.85)

Kulak asmak

“De ondan tanır bizi amma **kulak asma** ardı hoşdur.” (s.75)

Kulak koymak

“Şincik ben bunların gonuşduğuna **gulak goydum.** (s.149)

Kulakları dilki gibi dikili olmak

“Kapunun ağzında konuşmalı, kaçmaya kolay olsun. İkinin de gözleri bir yokarı verdivenlerde bir sokak kapusunda **kulakları dilki gibi dikili**, akl u fikirleri bir saniyenin içinde bütün dünyayı dolaşmalı.” (s.212)

Kulakları kapamak

“Arisdodellerinin lisanından bile çıksa katan içirim kabul itmeyub **kulaklarımı kaparım.**” (s.271)

Kulp uydurmak

“Biliyorsun ki sen şu benim sonraki itdiyim lakırdılın üzerine zıp deyu utandığından bir **kulp uydurdun.**” (s.43)

Kusur etmek

“Hiç korkma elden geldik kadar onlar dahi ikramda **kusur itmezler** zanniderim.” (s.86)

Lakırdının önüne geçmek

“**Lakırdının önüne geçdik**, çünkü bu aşkın yolunda şöyle bir hal daha vardır ki bu kortezanlık sanatı ne kadar gayetle herkeşden mesdur ve gizli ise o kadar da kollaşdırıcıları vardır.” (s.197)

Mahrum olmak

“...şu cihande müesser olabilecekleri cuzi zefk u sefaden dahi **mahrum olduklarına** gayetle taacüb idüb...” (s.238)

Merak etmek

“Çun senin dahi böyle bir fırılдаğının olub olmadığını bilmeye **merak itdiyim** bilirsin ki seni sevdiğimdendir.” (s.78)

Meraka dokunmak

“Yalnız nasıl doğrusunu söyledim bu nevcivana olan tabii meylimden maada böyle bir tuhaf tesadifden haberdar olmakdan mezkûru ila ahır-ül ömr mehrum kılmak dahi **merakıma tokanırıldı**.” (s.45)

Merhamet etmek

“Aman efendim, insaf idin şu göz yaşıma **merhamet idin**.” (s.308)

Muhabbet sefası sürmek

“...müktedir dahi olabilseniz zimmetinize dokanıb asla bir **muhabet sefası süremeyeceksiniz**.” (s.412)

Muhabbete kapı açmak

“...evvelce bir ağnamak ve **muhabbete bir kapu açmak** için de bir çarpıntı ve bir cilve yok mu ya dedim.” (s.85)

Murada ermek

“Nasıl **müradına irdin mi** şimdi?” (s.24)

Naz çekmek

“Gördün mü hakı, bunun burası mahkeme deyil. Burda isterim istemem senin **nazını da çekemeyiz.**” (s.308)

Ocağa düşmek

“Aman sultanım, **ocağınıza düşdüm**, umarımki haneden redd itmezsiniz ve şunca kimseleri sevindirib şaz itdiyiniz sırada bu etna gulunuzu mehsud itmezsiniz.” (s.150)

Onur kırmak

“Buracıkda okuyanlarımızın bazıları ihtimaldir kortezanlığın bu kadar enginlere düşüb **onurunun bu kadar kırıldığına** tacüb idecekdirler.” (s.194)

Ömrü telef olmak

“Malik olmasa hasret u arzusiyle **ömrü telef olur.**” (s.58)

Önünü bağlamak

“Hem kendisi de nasıl tarif itdim o şeyin **önünü bağladı.**” (s. 91)

Patlak vermek

“İste her gice böyle konusur zefk ideriz. Bir gün de gine bir **patlak veriyor** idi.” (s.117)

Razı olmak

“Avf buyurun sultanım, sizin şu nazik yüreyinizin bu terece incinmesinden ise bendenize bir ölüm isabetitse bilmemnuniye **razı olurdum.**” (s.320)

Rezil olmak

“Sohağın ortasında bizi **rezil gepaze ider.**” (s.151)

Saadet avına çıkmak

“...süzan oldukları iyiliklere nail olmuş olanlarda tıbkı kendiler gibi malik olduklarından bihaber olub diğer bir **saadet avına çıkmışlardır.**” (s.228)

Sabra takat getirmek

“Eyer şu oğlan gerek zaten delikanluya mahsus olan aşk ateşinden gerek şu önümüzdeki menzarenin alevinden teşvik olunarak nihayet ül emr **sabre takat getiremeyub** bana sarılacak olur ise ne muamele ideyim ruy-i riza mı yohsa ademi riza mı göstereyim?” (s.202)

Sabrı tükenmek

“Oğlanın **sabrı dem be dem tükeniyor.**” (s.202)

Sarı yağdan kıl çekmek

“Fakat nasıl ısa senin daha biraz acemiliyin var, yoksa **sarı yağdan kıl çekmeden** kolaydır ondan liraları çekmek.” (s.91)

Sefasını sürmek

“Badehu bu Filori kendi bi emsal güzelliğinin kendinden başka **sefasını süren** olamadığı için şu hali pür sefilanelesi üzerine acı acı teşekkiler itdikden sonray dedi kendine.” (s.276-277)

Sır açmak

“Her kime **sır açacak** olsan her biri birer manâ verecek ikinci tarik bir name yazıb tahdanın aralığından bırakmak.” (s.47)

Sözün önüne geçmek

“Avf idesin Kokona Simila, **sözünün önüne geçdim.**” (s.121)

Sözünden dönmek

“Nasilsa hesablarında bir yağnislik mi olmis yoksa İngiliz **sözünden mi dönmis** benim kardasin parasini kesmek ister imis.” (s.116)

Suyu bulandırmak

“Nihayet bu gice barrah sulara nagehan atılan topraklar bir taraftan **suyu bulandırıp** alt üsd itdikleri yerde diger taraftan su naturasındaki olan akıb gitmekliye yardım idüb mahbus oldukları çukurdan dışarı fırlanabilmeye ufacak bir yol açdıkları gibi...” (s.206)

Tatlı dil, güler yüz göstermek

“İkinci biz o mahule adamlara öyle **dadlı dil güller yüz göstermeyile** öyle hımbılları mahitab ideriz.” (s.152)

Tavşan gibi kulaklarını dikmek

“**Tavşan gibi kulaklarını dikib** odanın içinde ne oluyor olmuyor diynemeli.” (s.120)

Top atılsa duymamak

“O bisimki horol horol uyur. Nasıl dedim, top atsan duymaz.” (s.117)

Uyku basmak

“**Uyku basmis** amma korkarım sovk aldin.” (s.115)

Ümit kesmek

“Nihayet umudim kesilib bütün vücudim endişe u hırstdan didreyerek gözlerim kararib lanet olayıdı dilime de o yüzüyü istemiş olmayaydım,” (s.106)

Yahudi Yaygarası Koparmak

“Bütün vücudim alt üst oldu, ölüm hiyetine geldim deyerek Yahudi yaygarasını kopardıkları vakit kendilerine yerde yürümeyi ayağınız sıkıyor mu diyen var mıdır?” (s.293)

Yakayı salıvermek

“Onun borcu kaç parayısı benden bilun dedi. O vakit **yahamı salıvidiler.**” (s.137)

Yakıp yandırmak

“Şiyve u cilve ve naz u istighnaler ile **yakıp yandırırısın.**” (s.91)

Yangının ciğeri sarması

“Ben ise pek iyi bilirim ki hem yangın var **hem yangın biçarenin ciyerini sarmış.**” (s.48)

Yanıp kül olmak

“Ba-husus gözlerinin güzelliğine son terece nayıl ve mecbur olub yanıb kül olur imiş.” (s.81)

Yanıp süzan olmak

“...bir Tavşan Kızı’nın ateş-i hasretiyle **yanıb süzan olduğunu** görür idim ise şübhesiz benim var ısa Hak tarafından kısmetim budur der idim.” (s.37)

Yiğitlik taslamak

“Yani **yigidlik taslamak** ve digerlere öyünmek için.” (s.318)

Yol vermek

“Yarın herif **yol verdüğü** gibi o vakit senin halin nic olu, emme bu Çopor’un Oğlan varlıklıdu.” (s.134)

Yüreğin kıymalanması

“Yüreyim gıymalanıyyo, aman bilmem neden böyle oluyyo?” (s.168)

Yürek Dayanmak

“Ey Filo canım, buna **insan yüreyi olsun da dayansın!**” (s.31)

Yürekte olmak

“Ey madam ki sen bu **yürekde olduktan** sonra bir gün kendisine ya bizzat ya bir aherinin vasetasıyla beyan ideydin bu şeyi.” (s.37)

Yüz alıştırmak

“Meram lakırdi deyil, biribirisine **yüz alıştırmak.**” (s.111)

Yüz çevirmek

“...binayenaleyh benden **yüz çevirmişsinizdir** deyu hane-yi pederaneme inmeye cesaret idemedim deyub uşak dahi göz yaşları döker idi.” (s.450)

Yüzüne vurmak

“Çun baska vakıt da bu benim herif fukaralığımı benim **yuzuma vurur.**” (s.113)

3.2.3. Dua

Halk dilinde sıkça kullanılan dualar için Şükrü Elçin şu tanımı yapmaktadır: “Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddi refah ve manevi

saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı'ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir.”³¹

Sosyal yaşamda iyi dileklerin dile getirilmesi yönünde kullanılan dualar incelenen eserde iletişimin bir parçası olarak kullanılmaktadır. Eserde tespit edilen dualar dönemin sosyal yapısına ve toplum düşüncesine dair ışık tutmuştur. Öyle ki eserin esas konusunu oluşturan alafrangalık teması üzerine yapılan dua örnekleri vardır.

“İlla **mezarına nurlar insin** bu alafrangayı icad idenin.” (s.79)

“Gözünü sevdiğim alafranga, ne yaparsan yap daha yarın bir gün biraz vakıt geçdikden sonra biz seninle giceleri sokağa da çıkarız. Ben bizimkileri ne yapar yapar kandırırım. **Allah’a şükür** bu memleketde kışın balolar sağ olsun. Yazın köyler, su başları, bahçeler içi, kayalar koltuğu, ağaçlar arası, selviler gölgesi...” (s.88)

Ayrıca eserde kalıplaşmış şekilde kullanılan dualar da vardır ve sıklıkla tekrar edilir.

“**Aksam hayır kızlar**; ne geziyorsunuz siz böyle...” (s.108)

“Fakat **Allah vereydi de senin yüreyinin doğruluğu yüzü suyuna** şu delikanlu her kim ise iyi bir adam olaydı bari.” (s.41)

“Bir su davası, **Allah vereydi de yakın günlerde ayird olaydı.**” (s.116)

“Helbetde bunda bir hayır var **inşallah.**” (s.44)

³¹ Elçin, a.g.e, s.662.

“Bu dünyade her şey bir rast gelişdir. Rast geliş amma bizim fikrimizin gözü ile nazar olunursa yoksa o rast geliş zannitdiyimiz şeyler dahi hepsi Allah’ın takdiridir. Onun ilinde ka. Allah’a sığın de korkma. Şu şeye kendini at zira bu pek tohaf bir rast gelişdir. Helbetde **bunda bir hayır var inşallah.**” (s.44)

“**Allah’a sığındık**, bu hayvanat avı bizim şu şimdiki ava çıkdığımız gibi deyildi bizim avlarımız bizim ayağıımıza gelir.” (s.70)

“Bilirsın ya bir cilve ve eda ile ziyade hayrını gözedir iyi olduğunu ister. **Allah göynüne göre vermiş, sen bir iyi çocuksun.** Şuna pek sevindim. **Gözün aydın** filan diyerek öyle bir dil dökdüm, lisan parçaladım, yakınlık gösterdim ki görmelisin.” (s.76)

“Sen de bir benden zengin babanın evladı deyilsın bakalım **Allah versin** senin üstün başın ... kat kat fistanlar her yeni çıkan şapkadan alırsın.” (s.77)

“**Allah’a şükür** biz öyle şaşkın ve hımbıl kızlardan deyiliz ki temelli bir koca alıb da onun bi-karar tecellisine eyvence olalım.” (s.78)

“**Allah’a şükür** bu memleketde kışın balolar sağ olsun.” (s.88)

“...vah ikbalsız kız hade yiyidim, **inşallah** gine bir yerden çıkar dedim savdım.” (s.108)

“**Allah südür** sokak köpeyi yok bu odanın içinde.” (s.118)

“Yarın bir gün **Allah itmesun** davara bir hırgun girecek olursa o ne çobanlık yapabilu ne çift e gidebilu. Odada karı gibi dıhılub galuvirir.” (s.133)

“**İşığımız Allah’dan yanıya**, yeyintimizi tarlalar viriyya. Muhabetimiz cigerimizin içinden geliyya...” (s.143)

“**Maaşallah** sultanım, ona şübhe ne? Hiç sizde gabahat olu mu, gabahat sahabı bizük.” (s.158)

“Bah bize **Allah’a şükür** borc tanımayıh. Aldığımız para onlardan çoh ve peşindu. Bi kellem isgeleden iki yüz ohha yükü hisa etdih. Çahmahcılar Yohuşu’nu çihduh mıyıdın cayır cayır para al. Hamd olsun hoynumuzda beş on paramız da bulunur.” (s.161)

“Bu da galiba gine benim tüvekelliliyim yüzü suyuna. **Çunhı tüvekelliye Allah yardımcudu.**” (s.170)

“...karınca kararınca kendilerine bir mum ile bir ekmek getirsin için Allah’ın emri üzre aldıkları kocayı da çok görürler de **maazallah** başlarına böyle bir kaza geldi mi ohu yetiştirirler.” (s.292)

“...az vakıt zarfında Hak doğruyu buldu. **Allah cümle kalbi doğru olanlara müyyindir** didi deyub Kontig hikâyesini bitirdi.” (s.298)

“**İnşallah** bir başka gün daha konuşub seni gülerim.” (s.348)

“Yanlarına mı gideyim? **Allah sana akıllar versin!**” (s.363)

“**İnşallah** bundan akdem katan birbirimizle uzakdan bile konuşabilmeye umidimiz yok iken uzakdan konuşmak keremini bahşiden ve şimdi vicudca biraz daha yakınlık ihsan iden Allah bir gün dahi bilvicud birbirimize kavuşabilmeye bizleri nayil idecekdir.” (s.368)

“**Allah razı olsun** şu kuşlara, fakat madam ki bu kuşlar beni böyle bir büyük derdimden kurtardılar ise artık onları bizim böyle ayaklarını bağlayıb mahbus itmemiz de insaniyet deyil.” (s.376)

“Şimdi **Allah itmesin** bir şey olursa ihtimaldir patırtıdan derakab uyanırsa fena olur.” (s.376)

“**Allah size uzun ömürler versin** didi.” (s.378)

“**Başınız sağ olsun** sultanım, **Allah size uzun ömürler versin**. Ne çare ölüm didiğin emr-i Hakdır. (s.381)

“Hay **Allah razı olsun**. Benim de istediğim budur.” (s.526)

“Miran’ım, zatınızdan ayrılalıdan beru benim defîğamım için şu herkesin bu muhabet babinde tavr u hareketlerini ve maksed u efkârlarını ağnayabilmek için bana bir fevkelade kudret ihsan iden ol ihtiyare bin **hamd u senaler olsun**.” (s.536)

“Ey **şükürler olsun**, iyi rahatım.” (s.16)

“Ey **sağ olsun**, bizim duddu insaniyetli olduğunu gine belli etdi.” (s.21)

“...güc ile neden sonra kendime gelib dudakları didreyerek fakat belli itmek istemeyerek bir **sabahlar hayır olsun** deyebildi.” (s.96)

“...yanmış gurumuş dudaklarımı söndürecek olan şu beyaz gerdeniniz denizinin bir damla suyuna hasret kalmış olan kul ve kölenize bir himmet, inayet, merhamet; öürsem de öldürseniz de kanım katlım **helal olsun**.” (s.156)

“Hele ahşamlar **hayır olsun**.” (s.158)

“Aneta kelame ağız idüb yüzüyüm zay olalıdan beru **şükürler olsun** Hak Taala başka yüzden ecrini verib ağamın maaşı çorbacısının yanında bir mıkdar daha zamm olmuş udu ise de yüzüyün acısı dahi kalbimden asla çıkmazdı.” (s.296)

“Ve filvakı baltacılar getirib ağac kırıldıkda bizim yuva dahi beraber aşağı düşüyor ise de ağacın sık ve taze yapraklı fidanlarının arasına sıkışarak **hamd olsun** bize ve yuvamıza bir keder olmuyor.” (s.374)

“...karınca kararınca kendilerine bir mum ile bir ekmek getirsin için Allah’ın emri üzre aldıkları kocayı da çok görürler de **maazallah** başlarına böyle bir kaza geldi mi ohu yetiştirirler.” (s.192)

3.2.4. Beddua

Duanın tersi olan beddualar, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir.³²

Karşılaştıkları olumsuz durumlar karşısında eserde yer alan karakterlerin genellikle beddua etmedikleri görülür. Olumsuz duygu ve düşünceleri yansıtmak üzere kargış adıyla da anılan beddualara eserde çok az rastlanılmıştır.

“Ne deyeyim, **kör olsun aradaki engeller.**” (s.93)

“Nihayet umudim kesilib bütün vicudim endişe u hırstdan didreyerek gözlerim kararib **lanet olaydı** dilime de o yüzüyü istemiş olmayaydım, **lanet olaydı** parmaklarıma da takınmaya ıdım dedim ise canım dur sultanım dünya hali için bir insan kendi kendine **lanet okumak** hiçbir vakit cayız deyildir.” (s.106-107)

3.2.5. Selamlaşmalar-Vedalaşmalar

Viçen Tilkiyan eserinde anlattığı karakterleri mensup oldukları milletlere, yaşadıkları yerin genel dil ve ağız özelliklerine, davranışlarına göre tasvir etmiştir. Karakterlerini birbirleriyle kurdukları iletişim biçimleri yönünden de bu özelliklere göre ayırmıştır. Selamlaşma ve vedalaşma kalıpları da insanlar arasındaki yaş, cinsiyet ve mensup oldukları gruba göre farklılık göstermektedir. İletişimin başlatılmasında öne çıkan selamlaşma ve iletişimi sonlandırmada öne çıkan vedalaşma hem dil ile hem davranış ile ifade edilmektedir. Öyle ki eserde bu durumun örneklerine çokça rastlanmıştır.

“Ah sevgülüm efendim, **sefa geldiniz.**” (s.7)

³² Şükrü Elçin, **a.g.e.**, s.663.

“-**Hoş geldin** Aneta kardaşım, nasılsın eyisin kızcığaz?”

-**Ey şükürler olsun, iyi rahatım.** Malüm ya konaklarda ne kadar rahat olunur, bir ucu da senin başındadır.” (s.16-17)

“-O, Civan Ağa! Nerde kaldınız efendim? Gündüz akşama kadar pencirenin önünde gece sabaha kadar sokaklarda teşrifinize müntazır olmakdan hal u dermanım kalmadı. **Sefa geldiniz** efendim.

-**Sefa bulduk** sultanım. Erken bir işim düşdü geledim avf idesin.” (s.92)

“**Aksam hayır kızlar; ne geziyorsunuz siz böyle, çok muhabet var sizin?**” (s.108)

“O **hoş geldin** geldin Kokona Simila.” (s.108)

“Sevincinden dudakları birbirine kavuşmayarak **gözünüz gözümüz aydın kızlar** yüzüyüm bulundu, didi.” (s.295)

“Kocamımış deyu gice gündüz yolunu gözlemeli. **Çaprast selame durmalı.**” (s.78-79)

“Arkamdan bu dediyim delikanlu yetişib beni tanıyor gibi şöyle bir selam verdi. Ben de **selamını aldım** ise de tanıdığım bir kimse olmadığı için galiba birisine benzeddiniz dedim, hayır dedi sizin eviniz işte felanca deyil mi?” (s.81)

“Köpoğlu kız kurnaz! **Göz ile selam verdi. Ben de ne haber didim ise Bursa’nın tut bahçeleri deyu cevap virdi.**” (s.338)

“Ey amma şu demincek niçin **selam verdiniz** ve badehu Bursa’nın tut bahçeleri didiniz dedim ise yanındaki karıya bakarak çatdık be didi. Git ay oğul benim **sana selam vermek aklımdan fikrimden geçmiş deyil.**” (s.341)

“Mezküre dilruba karı Miran’ın ta yanına gelib ey ziyade bir **nazik ve tatlı söyleyiş ile selam verdi ve Miran dahi hazimane bir davranış ile selamını aldı.**” (s.400)

“...bir تنها yerde insan yüzü görülmemiş bir adadan gelme bir delikanlunun yanında öyle bir güzel karı, **öyle bir tatlı söyleyiş ile selam verib sefa geldiniz der ise...**” (s.400-401)

“...mezkürun sevinci bir kat daha izdiyad bulub dizleri didreyerek verdivenden yokarı çıkdı ve uşağın odasına girib **selam vermeden ilerisi heman boynuna sarılıb pederani muhabet puseleri ile evladını çok defa öpüb ve bilmukabele öpüldükden sonra** dedi, ah evladım bunca senedir kuzu kanadı ile olsun bir haberini alabilmeye nayıl olamayub gice gündüz hasretinle kül olub yolunu gözleriz de sen hiç habersiz gelib bu han köşesinde inib izamet idersen meyer bizi vaktinden evvel bab-ı mezare komaya kasdin mi vardır veyahod bizi yakıb yandıran evlad muhabetine bedel senin yüreyinde katan peder u mader muhabeti duyğusu yok mudur?” (s.449)

“Oralarda adet çyledir ki diyor **bir adam karısı ile bir meclisde oturdukda dışardan bir erkek geldiğinde ilkin karıya selam verir.**” (s.520-521)

“Gülinya derakab kendini toplayıb ol kadar korkulu ve ol kadar kıssa bir der ağuşdan istemeyerek ol nazik ve beyaz kollarını ayırıp ve güc ile ağlayarak bir **“adio”** diyebilib geçenlere karşı üzerinde bir altüstlük göstermemek için heman koşub bir ağacın birinin altına yan gelir...” (s.8)

“Ol ande şu tatlı yeni açılan mükâleme kat olub ikisi de gayetle mahzun u meyyus olub Filo bir **adiyo** diyebilib Aneta’ya dışarı çıkar heman aradan bir iki takike mürur ider itmez defa içeri girer Filo.” (s.20)

“Avfidersin kuzum Penbe. Bu akşamlık bu kadar konuşduk ya, yarın akşam lakırdımızın kusurunu tamamlarız. **Adio...**” (s.76)

“**Adio Teber Hanım. Hay pahal hay.** Hortlarlar gice olursa uyumazlar. Neyise yarın akşam konuşuruz.” (s.92)

“Ayahlarımı öpeyim bir başha gün eyi olanda görüşürüh.” (s.169)

“O uğurlar ola kadın kız.” (s.180)

“Ey uğurlar olsun fakat ne vakıt gelirsın?” (s.418)

“Gel bir son defa öpüşüb dünyadaki olan muhabetimizi tekmil idelim deyub öpüşdük ve badehu anam ağzı ile kanadlarımdan tutub bir defa sarsdığı gibi kanadlarıma öyle bir kuvvet geldi ki yüz okka yük olmuş olsa ondan sonra taşıyabilecek idim.” (s.394)

“Bu menval üzre dünya yüzünde bir gün ömrü kalmış olan validem ile vedalaşib Miran’ı kanadlarımin üzerine aldığım gibi denizlerin üstünden saatlarca yol alarak deniz kıyısında bir güzel memleketin önüne geldim...” (s.397)

“Gitdiyinde dahi karı ile puse ile vedaleşib gider imiş.” (s.521)

“Vakıt geçmeden eve gidelim deyub defa kucaklayıb öpüşdükden sonra o da kapusunu kapayıb yan kapusundan dışarı çıkdılar.” (s.451)

3.2.6. Yemin İfadeleri

Yemin ifadeleri halk dilinde çok sık kullanılır. Ant olarak da karşılanan yemin sözcüğü bir konuda söz vermeyi amaçlar.³³

Viçen Tilkiyan yemin ifadelerini eserinde genellikle bir konuya olan inandırıcılığı artırmak üzere kullanmıştır. Bunun yanında kendi kendine konuşma ve şaşıрма esnasında da yemin kalıplarının kullanıldığı görülür.

“Her iş bitdi her şey tekmil oldu deyu emsali ve arkadaşı olan delikanlılara naklolunacak, hatda yemin dahi iderek inandıracaktır. Galiba yemini dahi itmeye şu fikr ile zamirlerini doğruluyorlar olmalı.” (s.42)

³³ Doğan Aksan, *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2005, s. 37.

“Daha fenası bu kız bana çok **yeminler andlar, şartlar** viridi, zamanenin kızın parasını yemek için nişanlanan delikanlılardan olmadığımı.” (s.107)

“Ay, ay, ne yana gideyim şimdi? Ne yana döneyim **vallahi** şaşırdım!” (s.306)

“**Vallahi** bu tohaf, bunda hiçbir manâ verilebilecek iş yokdur.” (s.337)

3.2.7. Lakap

Lakap, “*Bir kimse veya âileye herhangi bir münâsebetle asıl adından başka sonradan takılan ad, takma ad.*” olarak tanımlanmıştır.³⁴

Türk kültürünün önemli bir geleneği olan lakap takma Viçen Tilkiyan’ın eserlerinde sıklıkla karşılaşılan bir halk bilimsel unsurdur. Kişilerin fiziksel özellikleri, karakter yapıları, oldukları konum, yaptıkları işler, yaşadıkları olaylar lakabın verilmesinde öne çıkan sebeplerdendir. Özellikle altıncı gecenin anlatısı “Hasan ve Ayişe: Köylü Kortezanlar” adlı anlatıda lakabın çokça kullanıldığı görülmüştür. Bunda hikâyenin kahramanlarının köyde yaşamalarının etkisi büyüktür. Yazar şehir ve köy ayrımını bu noktada da lakaplar üzerinden göstermiştir. Öyle ki lakaplar köy ve köylük yerlerde şehre nazaran daha fazla yaşatılan bir gelenektir ve Viçen Tilkiyan kişilerin özelliklerini yansıtırken bu durumu da göz önüne almıştır.

“Hani ya sen bir günüsü **Çıngırdıklı’nın Ali’nin** tepedeki bozda davar yayıveriyordun.” (s.127)

“Sen bir al mintan giymiş, üstünde de hani o senin **Congoşlu’nun Huseyin’in** boz öküzünün gayadan uçduğu senesi **Golubozuk Granta Agoş’dan** çekme tufdukler ile değişik etdiyin sarı çepgenin kolları sarkıvırıyordu.” (s.127-128)

³⁴“Lakap” <http://lugatim.com/s/lakap>, 28.04.2022.

“Ben de o günüsü bubam harmanda buğday savururhan **Nalıçıkığ**’ın boz öküz ipi zıbartmış.” (s.128)

“Hanı o senin **Burunsuz’un Hoca Dede**’nin harmanının engebesinde çayın kıyıcığından geçer idim.” (s.129)

“Neden sonra garanlık basmış gec vakıt beni orada **Gulaksız’ın Ali ile Çenesiz’in Osman** rast gelmişler, eve iletmışler.” (s.129)

“Gözlerim senin **Gongozlu’nun Çahır Hasan**’ın deli kömeşünün gozlerine döndü. Ağzım senin emmin oğlu **Bızıklı’nın Ahmed Oğlan**’ın geçen sene guduran köpeynin ağzına döndü.” (s.131)

“Şinci Hasan Oğlan, o beni isteyen **Çopor’un Oğlan**’a vara bakasun, bizi köyden sivişmiş görürse acaba ne diyecek?” (s.132)

“Ben hanı senin **Kör Ali**’nin evlendiği o zaman ben on gider imişim. Ondan geru hanı **Gara Memed**’in depecikde Çörkesen Deyirmen’inde **Kel Ağa** ile basıldığı bir, hanı **Poçugırık İsmayil**’in müdir olduğu iki, hanı Bidli Kerizeban’ın **Ayağı Gurdlu Huseyin** ile evlendiği üç, hanı senin **Golubozuk Veli Dayı**’nın Çahır öküzünün gayadan uçduğu dört, hanı bizim **Kel Fatma**’nın **Gambur Süleyman** ıla evlendiği beş, hanı senin **Gök Oğlan**’ın kopeynin geberdiği altı, hanı senin **Guyruksuz’un Memed**’in şehirde **Çenesidüşük Osman**’dan aldığı ineğin doğurduğu yedi, bir de bu benim senin ile köyden kaçduğumuz.” (s.134-135)

“Hanı şo bizim maşala gibi meydanlık yerler va, hanı şo senin **Yengebec Kel Mıstafa**’nın ağılının önündeki düz gibi.” (s.136)

3.2.8. Argo-Küfür

Argo-küfür toplumsal yaşamda kültürü oluşturan unsurlar arasında yer almaktadır. “*Külhanbeylerin kullandığı ağız, kaba konuşma.*”³⁵ şeklinde tanımlanır.

³⁵ “Argo” <http://lugatim.com/s/argo>, 28.04.2022.

Viçen Tilkiyan eserinde argo ve küfür içeren sözlere sıklıkla yer verir. Eserde argo ve küfürlü sözlerin kullanım alanının çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. Ayrıca meslek adı altında nitelendirildiği de görülmektedir. Örneğin avcılık, tellallık ve çeşnicibaşılık kendi anlamının dışında kullanılmış ve dilin özgün yapısına bağlı olarak yeni anlamlar kazanmıştır.

Avcılık hayvan avlamak yerine insan avlamak anlamıyla bütünleştirilmiştir.

“Bu ne kolay bu ne tatlı **avcılık**. Hoş bunu da deyorum amma bizim avcılıkta da başka göne çok sıkıntı ve marifet u hünere mühtaciyet vardır.” (s.70)

Aynı durum tellallık için de geçerli olup metinde kadın pazarlama anlamında kullanılmıştır.

“Neyise yolunu buldum, hanı o Arnavudköylü Rum garısı Giryagi senin **tellalın**ı. Bugün çarşıdan geçer iken şinci şorada garşuma rasd geldi hayde bahalum ne yapacaksan dedim ise evi gösterdi kendisi gitdi.” (s.150)

Mecaz anlamıyla *sık sık eş değiştiren erkek*³⁶ olarak bilinen çeşnicibaşılığın erkekler için yapmaktan gurur duyduğu bir davranış olarak görüldüğünden bahsedilmektedir:

“Çun bilirsin şimdi zeman deliganluları **çeşnicibaşılığı** kendilerine bir şeref additdiklerinden her garıyı suya yaturmak için iktiza iden her dürlü hüner ve fendbazlıkta mahirdirler...” (s.154)

Argo ve küfür kullanımı bazen iki kişinin birbirine duyduğu sevgiyi ifade etmede bazen kızgınlığı dile getirmede bazen ise bu duyguların dışında kalan kötülük etmek, kandırmak, dolandırmak, benzetme yapmak gibi durumları ifade etmede kullanılmıştır. Bu sözler en fazla “**Hasan ve Ayşe: Köylü Kortezanlar**” adlı anlatıda karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Kastamonu ağzıyla konuşan Hasan ve

³⁶ “Çeşnicibaşı” <https://sozluk.gov.tr/>, 28.04.2022.

Ayişe'nin birbiriyle konuşmasında sıklıkla argoya yer verilmiştir. Argolar da yöresel söyleyiş özelliklerine göre kullanıldığından anlaşılmayan bazı kelimelerin dipnot şeklinde açıklamaları verilmiştir. Eserde yer alan argo ve küfür kullanımları bağlamın görülmesi amacıyla cümle içerisinde gösterilmiştir.

“...ekseri zeman delikanlularının adeti üzre yüzüyü kızın elinden alıb götürüb ya borcuna vermiş ya rakıya ya daha fenası diger mahallerde **zenpareliye** vermiş itikadına zahib olmuşlarıdı.” (s.290-291)

“...hanı senin Gök Oğlan'ın kopeyinin **geberdiği** altı...” (s.135)

“Adını da dersen Nazlı Hanumımış. Ulan deyom adı Nazlı emme dur bahalum gendi de nazlı ise bi şeye yaramayacak. Amma bazı da nazlı olu hi cilvelenü. Gaylu yarın ak geçi gara geçi geçidde belli olu deyom. Uzatmayım ertesi günüsü ben gahdum mavi dizliği dahdum, bükmeli miltanı giydim, beyazlı yazmayı başıma saragoydum, bi de bahdum ki bu geriden bi geliyya ki gaylu o ne salınış, o ne **gıvıtdırış!** Şincik benim dizlerimi sıtma dudmaya başladı, **zangır zangır edib duruyom.** O günüsü **gopeğin gızı** daha cilvelenmiş de gelmiş; belini şöyle ileri ileri atdu muyudun, gozlerini yaşmağın arasından ahıtdu muyudun adamda can bırakmayya. Neyise yanıma yakın geldü. Hade gidelim dedü. Ben şincik dükânı arhadaşıma birahtuhlayın zırp deyü dükândan dışarı sekidim. **Gopeyin gızının arhasına düşdük,** gidiyoh.” (s.146-147)

“Ağzının yanına yaklaşamazsın, **Balad'ın lağımı** gibi kokar. Burnu vira damlar, gözünden çırgın akar, ağzından köpük saçır, **ayak yoluna** sıkca kaçar...” (s.522)

“Ah gidinin gızı, sen bili müsün **İstanğıl'ın gızları ne dongızdırlar.**” (s.140)

“Amma birisinin hakkına az şüpeleniyorum: Şu alacaklı olanın. Niçin der isen ekseri portmeninin içinde **beyaz yigirmilikler ile karışık birkaç tane sarılar görüyorum** dedi ise ey onun kolayını bilmez misin dedi obir **karı.**” (s.420)

“Amma **yağlı parçalar** çok yeyebildiyin kadar ye. **Bol bol atdırıb** duruyorlar ikisi de.” (s.419)

“Atın **gotune şarh şurh vuruşdurduğu** gibi iki yana **davzıkdırıyya** emme taman bana daha ilk gidişim günlerisi bi şey oldu.” (s.137)

“Atların **gotünün üsdüne** de bir ufacık oda oturdagoymuşlar.” (s.136)

“Ay şimdi o **zebellahi herifler** üstüme gelecekdirler. Ay geliyorlar...” (s.316)

“Babasının ise **bir ayağı mezarda olub** akşamlı sabahlı gibi gösteriyor ve bu ise pederine bir kahr ile memleketden çıkmış olub her ne kadar pederi gel deyu yazmış ise de illa seni bırakacak deyilim şu **herifin** olanca **variyyetini sana yedireceyim** der.” (s.419)

“Başkadır eyer evayilde olmayan birtakım **umumi karılar** ve buna kıyas şeyler hakkında zamanemizde olan müsaadeye serbestiyet ismi verilir...” (s.275)

“Ben de o günüsü bubam harmanda buğday savururhan Nalıçıkığ’ın boz öküz ipi **zıbartmış**.^{*} Dağa yokarı **cavzıkdırıyorudu**.^{*} Ben de hayvanı dutmaya **dızığırhan**^{*} seni davarların ortasında hizmetkârların karşında öyle endamınla goruvidimsa aklım başımdan **danzırıvirdi**.^{**}” (s.128)

“Ben de sanğa ne yalan söyleyim ben de bu gızı gordukce **cıcığım bızukmaya başladı**.” (s.145)

“Ben seni iki **sıhışdırıvisam** kimsenin gısganub darılacağı yoh.” (s.143)

“Bu kalkar zevalli **sarhos marhos** yataklari yapar.” (s.117)

“Bu vakıtlar dükânı kapar gelir amma biraz da **çakmışa**^{*} benzeyor. Aman zatı ayıklığı nakıs, titiz sarhoşluğu bütün bütüne fenadır. Şimdi sokakda görürse gice sabaha kadar **vırvırlanır**. Kayru işin yok ise sarhoş diyne.” (s.76)

* Zıbartmak: Koparmak.

* Cavzıktırmak ~ Davzıktırmak: Koşturmak.

* Dızıkmak: Çalışmak.

* Danzırmak: Gitmek.

* Çakmak: Rakı içmek bkz. Ferit Devellioğlu, **a.g.e.** s.87.

“Buldun bir fursandını, **çökdün tepesine** işte, sana gönül mönül hepsi içinde.” (s.339)

“Daha **göbeyimi ovduğum yer** neresidir der isen mazkürü bizden aşağıda birisi yakalamış meyer herifin üç gün ömrü var imiş ve kimsesi de yok imiş.” (s.421)

“De **halt etme**. Ben biraz vakıtdan beru bir şeyin farkındayım. Sen birisini yakaladın. Epeyce üstünün başının düzgünlüğüne bakarsan **gudluya*** benzeyor. Kayrı hiç tutamaz isen bir şapka da mı tutamazsın?” (74-75)

“Dolabı hırayım dışarı fırlayım deyom emme ya o gelen **herif zorlu bir herif** ise, beni sonra zaptiyeye verüse deyü gorhuyom. Hele lahırdımı unutmayım, bu gızın bu lahırdılarına garşuluh herif deyyo ki sultanım, sizin cihande bimanend güzelliğiniz nar-i aşkınızla tutuşmuş didelerime vurduhca her gördüyüm yerde beni öldüreyazuda.” (s.152)

“Emme **kâfirin gızı** öldürdün beni, aşk u sevdana yandırdın beni, anamdan bubamdan ayırdın beni, gaya holtuğuna saldırdın beni.” (s.131)

“Emme neylerem **kopeyin oğlu**, benim canım seni sevdu.” (s.134)

“Evvelisi ağır ağır birbirisi birbirisi söyleyerek gonuşuhan **adam delürdeni*** içdikce başlayılar **bek bek** ve birbirlerine sıra vermeyerek honuşmaya.” (s.142-143)

“Gız yohardayıhan yavaşcacıh sohağ gapısını açıb **sivişceyim** emme elimde fenerim yoh.” (s.168)

“**Gopeyin gızı** sen dükâna gelib her vakıt beni yahub yandırıyorosan o neyile söyünür didim.” (s.148)

“Gorsan biribirimize böyle iki paralıh cilveleniyoroh. Nereni yahıyosam göstü bahalum dedi. Ben şinci gendü gendüme deyom ki **ulan** Hasan işde tamam

* Gudlu: Zengin, paralı.

* Adam delirten: Rakı.

darağı geldi. Neremi yahacahsun, işde... deyorhan bi de **gapı çat etdi.**" (s.148)

"Gözün aydın filan diyerek öyle bir dil dökdüm, **lisan parçaladım**, yakınlık gösterdim ki görmelisin." (s.76)

"Hani ya o bizi biribirimizden gısgananlar gelseler bi görseler **kahbenin gızı** ne öyle geri geri oturuviymişsin. Az daha yanımda yakın gel, şu senin dadlı gözlerin güyılal gaşlarını yakından seyrideğoyom. Ah gidi dongızın çekib çıhadudu, nice yahub yandırıvidin beni. Vala hanı o günüsü sen öküzün arkasından **davzıkdırdın** dağda sana havuşdum ya, o günüsü dilime geldi geldi toplandı arham gidib gelmeye başladı, göğsüm halac ... şaşı gibi atar mı? İlle bir aralık öküzü eline desledim de öküz yularını silkeleyividiydi. Sen de sarsuldun göğsündeki **dambul dumbullar*** da sallanıvdi miyidin kayru **cavzığım bızıkdi***, bacaklarım **zangul zıngıl etmeye*** başladı." (s.130-131)

"He, şunu mu deyorsun, adam kaçır alırsın **bayırın hımbılını?**" (s.75)

"Hele bak şu **dongızın duzladığma**; nasıl da durmuş harşımda cilveleniyya, yeşil otlara yatmış da **yeşilleniyya**³⁷, beni yalnız bulmuş da **mezeleniyya**!³⁸" (s.132)

"**Herifler** parayı alıyor amma deyiyor, aşk olsun." (s.71)

"**Hortlarlar** gice olursa uyumazlar." (s.92)

"İlkin kâmil kâmil durıyılar sonra o **meredden atdıka yavaş yavaş hafifleniyyalar.**" (s.142)

* Dambul dumbul: Meme.

* Cızığı bızıkmaq~ Cavzığı bızıkmaq: Canı yanmak, sıkışmak.

Özlem Topcu, a.g.e., s.194.

* Zangul zıngıl etmek: Titremek.

³⁷ Yeşillenmek: Birine karşı duyduğu cinsel isteği kendisine sezdirmek, sarkıntılık etmek.

<https://sozluk.gov.tr/> 12.05.2022.

³⁸ Mezelenmek: Alay konusu olmak.

<https://sozluk.gov.tr/> 12.05.2022.

“İlle bi canfes şelvarı va ki adamda ahıl bırahmayo alıyya. İlle bi nazik söyleyişi va ki adamı öldürüb yere sereyazıyya. Bu gız dükânın önüne geldikce benim elim işe güce uzanmaz yüzünden yoharı bahağaludum. Gız da **hopoğoglu hopek**, ağnadı benim gendune yanıb tutuşduğumu.” (s.145-146)

“Ka, dur bakalım **herifin [...]** diyi bu bir denizde balıkdır hem niye.” (s.77)

“**Kopeyin gızı**, sanga ne diyom ben, İstanğıl bizim bildüğümüz gibi değül.” (s.139)

“Merkebden aşağı **dingilivimişim**.³⁹ Emme gine gozumi senden ayırmamuş ağzı açık ayran delisi gibi arkandan bahagalmışım. Merkeb bırakıb kaçmış habarım yok, sivrileyim derim dermanım yok. **Suya düşmüş kömeş**⁴⁰ gibi **ihaldım galdım**. Neden sonra garanlık basmış, gec vakit beni orada Gulaksız’ın Ali ile Çenesiz’in Osman rast gelmişler, eve iletmişler; senin sebebine **gahbenin gızı**.” (s.128-129)

“Nasıl Teber Hanım, atdığım taş yerini buldu mu, bak nasıl fikri aşikâr oldu. Ağnadın mı ki beni bir **humbıl** kız yerine koymuş imiş bilmeyerek.” (s.83)

“Ne durdun orda, senin yüzüne **şamar** yediyin var mıdır?” (s.322)

“Niçin ki **herif** kumaş seyridecek olsa mağazalara gider elmas seyridecek olsa kuyumculara gider, senin delikanlu dediyyinin itibarı güzelliyledir.” (s.103)

“O gibi adamların sözü ile **ayah yoluna** gider miyih?” (s.152)

“O hemen gapıyı açmaya **dızıhdu**.” (s.164)

“O her ne gadar birtahım kibarca İsdanğıl politığası idiyyese de biliyom ki o da **zampara** gardaşlardandu.” (s.153)

³⁹Dengilmek~ dingilmek: Yıkılmak, devrilmek, yuvarlanmak.

Özlem Topcu, **Derleme Sözlüğü’nde Geçen Kastamonu Ağzına Ait Kelime ve Deyimlerin Ses Bilimsel İşlevliliği**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s.214.

⁴⁰Kömüş~ Kömeş: Manda. Bkz: Özlem Topcu, **a.g.e.**, s. 301.

“Oğlan Hasan, sen benim aklumu gafamdan **zingidivireceksin**.” (s.139)

“Senin Çopor’un Oğlan de düşün **avrad** gibi bir şeydin.” (s.133)

“Sohağın ortasında bizi rezil gepaze ider. Senin eyri surat ve sitem söz dedüğünden sizin gibi kibar adamlar alını. O senin baldırıciıblah tahımı aynı hopeye benzerdü. Oşd, dedühce havlar, deyenek göstersen bacağına sarılır. Eyisi mi öteden beru meşhur lahırdıdu hopeyilen dalaşmadan ısa çalıyı dolaşmah yeydu deriz de onlara da iki **gılı vılı ederiz**.” (s.151)

“Sözde ya yarın ya o bir gün getirecekdir bir al ile şu yüzüyü şu **hımbılın elinden bir çarpabilsem**.” (s.76)

“Şimdi onlar yok mu, senin pencirenin önünde öteki ile beriki ile diyib güldüyünü **şaka şellaf itdiyini** işitseler var ya kıyameti koparırlar.” (s.515)

“Şinci Hasan Oğlan, o beni isteyen Çopor’un Oğlan’a vara bakasun, bizi köyden **sivişmiş*** görürse acaba ne diyecek?” (s.132)

“Türkmen tayları gibi gerdan gılub başını ileru geru sallandırub nazih dudahlarından ballar saçarah **masdıha** tasını verirhan yanış yanış baharah nazih ellerinden sunduğun yoh mu...deyorıhan bi de kız oda gapısına geliyor gibi olduyusa ben hemendir merdivenden aşığı **tazı gibi aşığı davzıhdırdum**.” (s.167)

“Ulan acab bu **adam delürdenin** huyu böyle miyikin?” (s.164)

“**Ulan** ben buna bir ahıl irdiririm ya dedim hemen merdivenden yoharı **fırlandım**.” (s.165)

“Ulan diyom şinci şu herif böyle bitahım dadlu dadlu söyleyerek gızın göğnünü idivirise şindilik daha bi şey yoh emme ya gidereh ortayı bi **şapırtu**

* Sıvışmak~ Sivişmek: Kaçmak.

şupurtu patırtısı gavrarsa benim halim nic olacah. Her şeyden geçdün. Bi de başımıza alaca bulaca bi buynuz tahnacağız.” (s.153-154)

“**Ulan** gel şu **herifin** sözüne inanayım.” (s.447)

“Ulan **hahbenin gızı** emme de belleyi goymuş ha!” (s.135)

“Yalanları garıngdan çıkarub çıkarub ortaya saldırıviriyon **kopeyin oğlu!**” (s.131)

“Yalınızım dedüyse **ulan** dur bahalum işimiz rast balcı gızı, o daha dadlu ya diyom ben.” (s.146)

İşte...**Benim ağzımı açdıracaksın** şimdi ka! (s.516)

Eserde sahtekârlığı ifade etmek için çeşitli argolar kullanılmıştır. Bunlar arasında “endekçi döndekçi, fırıldakçı, kurnaz, şeytan, fend-baz, bayıcı, kandırıcı, akıttıcı” öne çıkmaktadır. Ayrıca “fend-baz” kelimesi de eserde “ferendbaz” olarak yazılmıştır.

“Yüzlerimde dürlü dürlü usta ve mahir ressam elinden çıkma reng ve resimler. En altda **kurnazlık, şeytanlık, ferendebazlık**, onun üstünde **bayıcılık, kandırıcılık, akıttıcılık**, en üstünde bir yüzümde mahzuziyet, hoşnudiyet, behcet u meserred.” (s.94)

“Fakat bunun ile birlikde eyer gücenmez isen şunu dahi derim ki senin bu giceki hikâyen çoğu **dolandırıcılık, hiylebazlık ve batakcılığa**⁴¹ dayir şeylerdir.” (s.428)

“Ben böyle adamdan kirayı nasıl alabileceyim deyu hesabca bize yakın günlerde hoş geldini konduracak olduğu için şimdiden böyle bir **kıtır yuvarladı.**” (s.443)

⁴¹ Eline geçen parayı batıran. “Batakçı”, <https://sozluk.gov.tr/> 12.05.2022.

“Yohsa bunların eşeyi adam dilinden mi ağnar? Yohsa ben daha şeşı beş mi görüyom? Bu adam delürdenin hızı daha geçmedü mü, emme ne diyom ben de gaylu merahlı gibi bi adam mı oldum? Gendimi diyneyyom. Hayır, başım gendumde. Zararım yoh, içirimde bir bulantı, gözlerimde bir dönmek yoh. Hasılı şu gızdan bi kerre **işgillendim**. Ulan şu bir **fırıldakcı** gıza benzeyyo.” (s.165)

“Ağnadım gaylu ya bu gızın ne **endekci döndekci*** olduğunu.” (s.168)

“Amma bana gelir ki **halt etme, bize lo lo lo olmaz**.* Sen de bir inek buldun sağıyorsun olmalı. Kuzum Penbe, eyer öyle bir şey var ise saklama. Bak ben sana kendiminkini nasıl söyledim? Çün senin dahi böyle bir **fırıldağının** olub olmadığını bilmeye merak itdiyim bilirsın ki seni sevdiğimdendir. Allah’a şükür biz öyle **şaşkın ve hımbıl** kızlardan deyiliz ki temelli bir koca alıb da onun bi-karar tecellisine eylence olalım.” (s.78)

“Dimeyecek midir ki vay, en korkduğum başıma geldi ve ihtimaldir acısından o genc ve nevcivan çağında ol bi-emsal güzellik toprak altında kurdırlara kismet olacaktı deyub gözleri doldu ve gine evin her tarafını ziyade dikat ile aramamı rica edüb ayrılırken vah ikbalsız kız hade yiyidim, inşallah gine bir yerden çıkar dedim savdım. **O kayru çantaya girdi, sen başkasına bak**.” (s.107-108)

* Endekçi döndekçi: Sahtekâr.

* Lo lo lo: Bir sözün, bir tutumun veya davranışın gerçek ve geçerli olmadığını, başkalarının söz konusu olayda aldanabileceğini ancak söz sahibinin aldanmayacağını, aldatılamayacağını` belirten bana da mı lolo deyiminde geçen bir söz, lololo. <https://sozluk.gov.tr/> 12.05.2022. bkz: lolo: gösteriş kabadayılık, Ferit Devellioğlu, **a.g.e.**, s.149.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİN

GÜLİNYA
YAHOD
KENDİ GÖRÜNMEYEREK
HERKESİ GÖREN BİR KIZ

OTUZ BİR GİCEYE TAKSİM OLUNMUŞ

MUKADDEME

İSTANBOL

VEZİR HANINDA NOMERO 20

1868

MÜELLİFİN BİR KELAMI

[I] İşbu teelifkerde-yi acizanemiz olan Gülinya nam hikâyecik her ne kadar görünüşde ve sureta kortezanlığa dayır ise de asıl esası ve maksedi vatanımızın fayidesi ve terbiye-yi ahlakdır. Bu husus-u mezkûr teelifte rağbet buyurub dikkat-ı tamme ile okuyanlar kendiler dahi fark idecek iseler de ehl-ı kâmil takımları mezkûr kitabcıkda yer yer kortezanlık kadroları görüb birdenbire okumakdan ictinab itmesinler için evvelce bir ihtarate mecburiyet hasıl oldu.

Niçin bunun yüzüne kortezanlık kapladın, dinecekdir bana. Hekimler mualice için virdikleri acı habları niçin şeker ile yutdururlar ise ben de onun için öyle yaptım ve bit-tecrube öy [II] le de yapmasam kimse anı yudacak deyil idi. Niçin ki, nasıl ki büyük adam mualice habının kendusine fayideli olacağını bilib şekersiz dahi yudar ise de çocuklar şekersiz katan yutmak istemeyub pek pek şekerin hatrı için yutdukları gibi bizim ehalimiz dahi madam ki daha okumak babinde çocuktur ve her ne kadar biraz vakıtdan beru ba-husus delikanlu guruhimizde okumak havvesi görülmekte ise de anler dahi daha ekl itdikleri mualicenin esas u fayidesinden ise yüzünün şekerine mayildirler. Onun için ihtimaldır şekerin behanesi ile mualiceden dahi dadıb fayide-mend olurlar umudine mebni radet u müradıma rağmen bu tarike müracaat itmeye mecbur oldum.

Müradıma rağmen dedim niçin ki en ziyade teelifinden imtina itdiyim bir [III] madde var ise o dahi kortezanlığa dayır olan mubahasalardır. Fakat gine bu cümle şu pek açık kıyafetde olmayarak kız ve delikanlu resm olmuş olan şu naçar-i perdeyi kaldırdıkda seyr iden kes görecekdir ki bu perdenin altında mahfuz olan şey ancak ve ancak doğruluğa şerh u şeref eyriliyi ve hiyle-yi cerh milk u vatanımıza ve ticaret u ahlakımıza o kadar bit-tecrube muzırr olan “alafranga” dinilen adet ve usulları cerh ile ehali-yi mamuriyeti mülk u milete ve terbiye-yi ahlaka teşvik etmek. İşte bunlardır asıl meram u maksed. Amma herkes yalnız yüzünün şekerini ayırıp yeyerek fayideli taraflarını atarlar imiş. Onda benim bir kabahatım olmadıktan maada milk u vatanıma bi-gayrı haddin arz itdiyim şu cuzi ve na-layık bir hız [IV] metimin şerefine dahi bir kir gelmez memul iderim ve bu söylediklerimi isbatıla dahi tasdik etmek için geçen sene gün-be-gün ticaretimizin daraldığının asıl sebebinin havi ve meblağce kudretim olmadığı için ufacık “Şarkda Alafranga” nam risale ile bir

kıssacık teelif kaleme alıb ufak fakat faydelu bir hab misüllu ibadullahı ilan itdim ise de yüzüne bakan bile olmadı. Bu sene ki gine o habın üzerine biraz şeker sacdımisa epeyce kapışıldı. Çün nasıl balade dedim bizim ehalimizin daha gayetle cehaletinden naşı itibarı faydeluye olmayub eylenceliyedir ve vatan u millet muhabetinden naşı gözlerimin yaşı ile söylerim ki aleseviye bizim ehalimizde ve bahusus bizim milletimizde yalnız kortezanlık ve nevsaniyete¹ dayir olan risaleler ve bahs [...]*

[1] İstambol'un Boğaziçi köylerinden birisinde bir dil-küşa mahalde envayi ağac ve çiçeklerle müzeyyen denize nazır bir bahcede gice vakti mahitabın solgun ziyaları vurmuş olub bir hafıfca bad-i nesim dahi bahce-i mezkûrun ağaçlarının yapraklarını kımıldatmakda ve ruy-i deryade vakı ufacık dalğalar bir tatlı çağıltı ile kıyılara çarpmakda idi. Mezkûr bahcenin bu güzel seyrinden başka dide-yi beni-i ademi tahrik idici bir başka menşare dahi varıdı oracıkda. Şöyle ki güzellikte nadir-ül emsal dilber bir kız ağacın birisinin altında oturmuş olduğu görülür. Mezkûre kızın hüsn-i cemalinin bi-nazir güzelliği seyr iden kesianın aşk u alâkasına bayis olduğu kadar da merak u endişesini badi olur. Çün öyle bir nazik ve korkak bir kızın gicenin nısfında öyle bir ulu bahcenin deruninde yapayalnız bulunmasından ve ol tatlı ve dilber gözlerini bir iştiyak-ı şedid üzre dört tarafa dolaşdırıb bakınmasından herhalde bir gizli niyet u maksed bulunduğu müşahade olunur.

Bir de ne bakarsın, orada güzellikte kenduye emsal bir delikanlu nagâhan bahce divarından aşıb yavaşca ve ayaklarının sesinin duyulmasını istemeyor gibi ve o dahi birisini arıyor gibi bir hal u hiyyet ile dolaşmakda olur.

Gicenin nısfında bütün kâinat sükut [2] üzre tatlu uykuda iken böyle bahcelere düşen ve divarlardan aşan şu iki nev-civanlar kimlerdirler acaba?

Buracıkda okuyanlarımızı merakdan kurtarmak için bunların kim olduklarını ağnatmak iktiza ider. Mezkûre kız bir kibar ve zengin familyanın bir tanecik kızı olub güzellikte bi-hemta, fikr u dirayetde dürr-i yekta, kibarlıkda mislina mesbuk naziklikde bi-akran bir nevreste-i cihan idi ve ismi dahi Gülinya idi. Divardan aşan

¹ Nefsaniyet

* Burada sayfa eksikliği bulunmakta olup [...] şeklinde gösterilmiştir. Eserin bu kısmında sayfa numaralandırması sayılarla yapılmamıştır. 1. sayfa anlatının başladığı yerdedir.

delikanlu Gülünya'nın pederinin sabık kullandığı uşaklardan biri olub ol dahi tabiatın kâffe-i dadi hakklarında Gülünya'ya akran bir nev-civan olub ismi dahi Miran'ıdı. Halbuki Miran'ın Gülünya ile tabiatca bu terece uygunluk ve m şabehatları ve tesadifi çarh-ı feleyin getirib de bunların ikisini bir evin içinde bir müddet beraber bulunmaklık m nasibetine nayil itmesi hasebiyle her ne kadar Gülünya ikbalin balasında ve Miran tecellinin bi-karar ve meş k  nerdiveninin ilk ayaklarında dolaşmakda idi ise de y kseyi al ağı dümdüz iden aş  u alâka rüzgârı mabeynlerinde esmeye başlamış olub bu iki nev-civan fidanların muhabet    eyinin nazik ve lekesiz yaprakları bil-mukabele açılmaya yüz tutmuşudu.

Böyle bir hali kâmilen tarif itmek mümkün olmayıb yalnız başına gelenler bilir. Şöyle [3] ki her saat u saniye karışısında işaret u emrine müntazır olub didrediyi ve tesadifle parmağı parmağına dokunsa bile zindanlarda çürüyecek olan bir u a a dudusu alâka itdiyi gibi ol sert u n fuzk r dudusu kuzuya dönüb yüzünü bile göstermek istemediyi u a a bütün vicudini tenhallerde teslim iylemesi gibi f kr u heyale bahş u sefa ve t cc b idici bir şey olamaz dinse cayızdır. İ te böylece bunların ikisi bir cuzi müddet engin deryalara a ılmaksızın bahr-ı muhabetin kıyılarında dolaşmakda, her ne kadar böyle bir hali herkesden mestur u mahrem tutmak iktiza-i halden ve her ne kadar bu sanat-ı pür-marifetde nisa taifesi pek ziyade mahir ise de aş  u sevda rüzgârı dahi emr-i basiretin en mühkem kal larını dahi yıkar olduğu için Gülünya dahi ol kadar akl u firaseti ve ustalıklı kullanışı sayesinde dahi Miran'a olan alâka-i deruniyesini atalarının nazar u d kkatından siper itmeye müktedire olamayıb pederi der-akab Miran'a yol vermiş idi ve hatda bunun ile dahi kanahat itmeyib zamanemizde böyle bazı maşuk olan zengin kızlarının altın ve elmasa dayır olan rızklarını alıb gizlice pederlerinin evinden  ıkıb aşıkları olan delikanlılar ile diar-ı ahire firar itdiklerinin emsali g r ld y nden Gülünya'nın ataları dahi kendi kızları dahi böyle bir tarike s l k [4] idemesin için Gülünya'nın üzerinden bütün altın ve elmasa dayır olan takımlarını  ekib alıb zabt etmişler idi ve her dürlü ihtimalden emin olmak için evden dışarı çıkmasını dahi yasak itmişler ve hatda Gülünya'nın sokak tarafında pencerenin önünde bile oturmasını tecviz itmeyib bahce tarafında bir odada oturtururlardı ve giceleri yanlarında yatırırlardı.

Zevallı analar ve babalar nafile yorulurlar bunu[n] için. Zira nasıl ki dedik aşk u sevda rüzgârı gayet keskin eser olduğu için önüne her ne kadar mühkem divar serd çekilse beher-hal yıkacak ya hiç deyl ise çıkıp fırlanacak bir delik ve aralık bulacaktır ve ol kuş südü ile beslenib libas u mücevherler içinde parlayan kız boş ekmeye kani olub çul çapud giyinerek sevgülüsi ile beraber olmayı daha ziyade müraccah tutacaktır. İşte Gülinya, şu hasret zinciri boynunda mahbus olduğu pederinin hanesinden sevgülüsünün ayrılıkta daha ziyade tatlı ve kıymetli olan hub-cemalini bir dahi ten gözü ile görebilmek için şöyle bir tedbire teşebbüs iyledi:

Bazı kibar konaklarında yüzü çil, başı kel, ayağı topal, sırtı kambur hizmetçiler dahi bulunur. Bu makuleleri dahi bir hizmete kullanmak evayilde bir hayrhahlık² için idi ise de şimdi ortalık alafranga olalı bu makule hizmetkârlar bazı konaklarda bir [5] başka maksed için kullanılır oldular. Şöyle ki bazı dudular dışardan bir kibar-zade delikanlı ile görüşmek irteyib³ aşikâr görüşemeyecek hususlar vukuinde bu makule uşakları elçi kullanırlar. Halbuki öte yanda mesnetde ileri ve hüsne-dar uşakları b[1]rakıb da bu yoldaki olan esrarlarını böyle uşaklara açmaları dahi helbetde sebebsiz deyl ve kim bilir ne gizli sebeblere mebni bunu böyle yapayorlar ise de benceye birkaç sebep bulurum.

Evvela ki o makule tabiatın güzellikden mahrum itmiş olduğu uşaklar duduları kendilere bu yolda bir esrar açıb emr itdiklerinde dudularının kendilere dahi öyle bir alâka idebilecek bir şeyleri olmadığını bilib sadece bahşişe kavuşmak arzüsü ile dudularının emrini doğru yürek ile yerine vardırırlar. Hüsne-dar olan uşaklara ise dudular esrar açsalar onlar dudularının böyle merhametli olduğunu bildikleri gibi ihtimaldir yavaş yavaş kendiler de paklavadan pay ummaya başlayacaklar. O vakıt esrar çıkmasın için onlara da bir parça bir şey tatdırmalı olacak ve madam ki dudulardan ortaya sofra sermek istemezler onun için böyle bir muhabet elçiliyine çirkin olan uşaklar tayin kılınırlar. İkincisi ihtimaldir şayet bir gün böyle bir esrar öyle kel mel uşaklardan meydana çıksa bile öyle dudunu[n] yü [6] züne bakmaya bile öyreneceyi uşak ile konuzacağına⁴ kimse inanmaz ya o birlerinden böyle⁵ bir sır pat

² İyilik isteyen, hayırsever

³ İsteyip

⁴ Konuşacağına

⁵ Böyle

deyi çıkıverirse olabilir ki herkes onların sözüne biraz itibar ider ya hiç deylil ise şüphelenir.

İşte ekseri şu cihanda bazı sayıntılar sebebine her şeyin zıddı vakı olub bazı defa kellik, kamburluk hüsne-darlıktan ziyade işe yarar ve öyle kambur zambur uşaklar hürri melek gibi duduları ile ağız ağıza bila-teklif konuşub hüsni cemallerinin seyri ile çeşne-yab oldukları yerde öte yanda güzellikleri sayesinde dudularının gözüne girib ileri gitmek memulinde olan uşaklar dudularının yüzünü bile nadiren görebilib bir emrlerini dahi ekseri bir ters mizaç ihtiyar bir karı vasıtasıyla duyarlar.

Gülinya her ne kadar bu bozuk usullara meyal deylil idi ise de Miran'a olan meyl u muhabbeti dahi bir temiz muhabbet olub yani onun ile nikâh olmak olduğu için böyle bir tarike müracaat itmesi dahi tayyib olunamaz idi. İmdi Gülinya'nın evinde seyisin yardımcısı böyle bir başı kel bir uşak olub, Gülinya bu uşağa ol melek-vari parmakları ile gizlice yazmış olduğu bir name verib, o nameyi herhalde Miran'ı bulub virmesini tenbih itmiş idi. O namedeki birbirlerinin yüzüne görebilmeye kayru başka bir çareleri kalmamış olduğu için bir gün tahsis [7] edib, o gice bahce divarından aşib, içeri girmesini ve kendisi de atalarının uykuda dalmış olduklarını rast getirebildiyi halde gice kendusini bahcede bekleyeceyini bildirmiş idi.

İşte bu bahcedeki seyr etdiyimiz iki nev-civanların maksed u müradları:

Gülinya nasıl ki dedik, her saniye bahcenin divarlarını dikkat-ı azim üzre tecessüz itmekde idi. Bir de bir hafıfçe ayak sesi aldığı gibi der-akab olduğu yerden fırlayıb ve mahitabın şafkıyla geriden sevgülüsünün korkarak bahcede gezdiyini gördüyünde ol çabucak yürüyebilmesine mani olan uzun fistanının eteklerini toplayıb ve acele edib koşmasının sebebine ol turunc-veş sineleri birbirine çarpılarak seyirdib o sevinc u alâkasından ditreyen nazik dudaklarını açib sevgülüsüne kavuşarak ve nefesi ağzına sığmayarak, ah sevgülüm efendim; sefa geldiniz, deyor iken bahcenin ev tarafından bir patırtıdır kopar. Ol ande şu iki biri birilerine hasret, yüz bin kiskanc engelin gözünden vakıt çalıb güc bela birbirlerine kavuşabilen aşık ve maşukun kolları birbirlerin sarılı fakat ol kadar birbirlerine görmeye hasret kalmış olan gözleri ikisinin birden patırtıyı işitdikleri tarafa doğru çevrilir. Şöyle ki birbirlerinden vicudce ayrı oldukları vakıt birbirlerini heyal edib, gözlerinin önüne getirerek kalb u

fikir ile beraber iken [8] şimdi vicudca beraber fakat göz ve fikir ile birbirlerinden ayrı bulunurlar. Meyer Gülinya'nın ataları uyanıb kızı yatağında görmedikleri gibi uşaklar ve beslemeler ile evin her tarafını yoklaştırb bulamamış olarak hiç umidler yok idi ise de bir de bahceye bakmak için koşub gelirler imiş. Gülinya der-akab kendini toplayıb ol kadar korkulu ve ol kadar kıssa bir der-ağuşdan istemeyerek ol nazik ve beyaz kollarını ayırıp ve güc ile ağlayarak bir adio, diyebilib geçenlere karşı üzerinde bir alt üstlük göstermemek için heman koşub bir ağacın birinin altına yan gelir ve ataları kendisini uykuda kıyas itsinler için gözlerini kapar. Ataları öte beri bahcenin içinde bir tanecik sevgülü kızlarını aramakda iken bir de onu bir ağacın altında uyuyor gördüklerinde yavaşca yanına gelib ve korkmasın için usul ile uyandırıp; a sevgülü evladım, bu vakıt bahcede ne işin var, dediklerinde Gülinya göya bir derin uykudan uyanır gibi hiyyet göstererek heman validesine sarılıb; aman dudu, neredeyim, burası neresidir, deyerek gözlerini göya heyf u endişe ile bahcenin dört tarafına gezdirmekde bulunur. Ataları bazı insan rüyasında kendisinin haberi olmayarak gezer imiş deyu işitmiş olduklarından Gülinya'nın dahi bu halini o ecildendir itikadına zahib olarak alıb içeri götürürler ve birtakım korku teskin idici ilac [9] lar ile ferahlandırmakda olurlar. Gülinya'nın ise şu hali pür-perişanına hiçbir ilacın derman olmayacağı der-kârdır.

İşte böyle aşk u sevdâ kişiyi gice vakıt dağlara taşlara düşürüb ekseri nail-i mürad itmeyerek bırakır.

İmdi Gülinya'nın şu hali pür-elem u mükedderine ne çare ve ne teselli bulunabilir? Şu hal-i esef-engiz şimdi zamanemizde neçe kızların dahi başındadır ve bu öyle bir derddir ki hem çekmeli hem kimseye bir şey söylememeli ve yalnız söylememek deyil, kıl kadar bir şey sezdirmemeli dahi mutlu öyle derdlere ki hekime söylenilir yahod hiç deyil ise bir uf, aman olsun denilir ve ol veçh ile bir cuzi kesb-ı ferah edilir. Böyle bir çaresi yok derde düçar olmuşlar için bir derman ve teselli var ise ol dahi tabiatın mavefkindedir⁶, nasıl ki Gülinya'ya vakı oldu.

Gülinya ol kara giceyi geçirebileceğine umidi olmayarak yatağına girib ve atalarından gizli gözyaşları dökerek şu hal-i biçaresinin üzerine kati-umid

⁶ Mâfevk: Üst

düşüncelere dalmış olduğu halde hikmet nevinden olarak ol dide-i gıryanının üzerine neçe dertli kimselerin tesellisi olan uyku çöküb uykuya dalar. Ol ande bir rüya görüb bir ak sakallı ihtiyar elinde beyaz mendil ile Gülinya'nın yanına gelib gözyaşlarını siler ve bir tatlı söyleyiş ile kızım senin ah u fiğanlerin evc-ı alâye aks edüb **[10]** hasseten seni gelib teselli itmek için rıkkat-ı kalbimi badi oldular. Vakide ben dahi senin derdinin dermanını vereceyim. Çün o yalnız takdir u kaderin elindedir ancak sen gayetle temiz ve doğru kalbe malike bir kız olduğun için sana şu kadar bir eylik yapabilirim ki senin fikrini bir eyvence ile meşğul edib biraz vakıt olsun sana şu derdini unuttururum. Çün şu senin bulunduğun cihan-ı pür-fani ve mihnetdeki bulunan derd-i belanın bir cuzi dermanı dahi kabil olabildiği kadar derdini unutabilmekdir. İşte bu sebebden naşidir ki bazı pek ziyade felek-zede olan kimseler kendileri işrete ya uykuya vururlar. Çunki bu iki halde kişinin zihnine ıztırab viren akı başında olmayub derdini duymaz olur. İmdi bugünden bed ile otuz bir güne kadar her gice uzak ve eylenceli yerleri gidib dolaşmaya ve kendin görünmeyerek herkeşin atvar u harakâtlarını seyr itmeye ve bazen fıkır u efkârlarını bile ağnamaya ve şayet ataların uyanıb seni yatağında görmedikleri halde Gülinya, deyu ses verdiklerinde her nerede isen duyabilib gine o saniye kendini yatağında bulmaya sana bir kudret u selahiyet veririm. Göreyim kızım böyle bir tabiatdan üstün lutf u keremin kadrini bilib Azümmüşan'a şükret ve bir eyyam böylece fikrini eylendirib merakını def et. Bundan mada ben her gice ilk uykunda sana böyle **[11]** görünüb o gicesi nereye gideceğini sana haber vereceyim. Çün sen bir kız olduğun için haliyle senin merakını en ziyade tahrik iden şey aşık ile maşuk olanların aralarında cevlan iden haller olacaktır. Ben seni öyle bir yerlere göndereceyim ki orda göreceksin niçe aşıkler, maşuklar, alâka çekenler, aşk u sevda için kurulan dolablar, kimsenin haberi olmayarak iş[l]eyen makinalar, dönen çarhlar, çekilen sıkıntılar, icra olan fend-bazlıklar, gizli kortezanlıklar, hülâsa bu babde nisa taifesi ve delikanlı güruhi her ne ki duyub bilmek merak idebilirse kâffesini bin-nefs görüb işideceksin. Kati-nazar tabiatın öyle bir ziy-kıymet mücevheri olan muhabetin şimdiki zamanede çokları kaybını çıkarıb tücar matahı iderek okkaya, teraziye sığdırmaya çalışdıklarındaki sovuksuzlukları, uygunsuzlukları, fenalıkları dahi göreceksin. Çün bir kişi kendusunin malik olduğu bir iyliyin kadr u haysiyetini tanımak için cihandaki olan fenalıkları bilmesi iktiza ider ve bir insan tabiatdan her ne kadar akl u fikre malik olsa ve

yüzlerce seneler mekteb beklese tecrube mektebinde taalim u terbiye olmadıkca tekmil kâmil u alim olamaz. Bundan da kati-nazar gine sen eger bu tarif itdiyim mahallerden başka bir şeyi merak edib aslına irmek için oraya dahi gidib seyr itmeyi arzû ve mürad etdiyin bir şey olur ise onu dahi sana göründüyümde bana ifade et [12] diyin halde ona dahi muvaffak olabilirsiniz ve bu veçh ile benim sana ihsanım olan şu selahiyet senin hakkına yalnız bir kuru eyvence olmayub külli menafi ve nesayihi dahi mücib olacaktır, der. Gülinya merkurum müsinn-i mühteremin bu kelimelerinden bir azim behcet u meserretle memlu olub sevincinden bütün vicudi didreyerek efendim cins-i beni-i adem hakkına gayetle arzû olunan böyle bir ihsan u inayetiniz için ila ahr-ül ömr teşekkür itsem sezadır. Halbuki madam ki böyle bir fevkelade lutf u kereme ben etna cariyenizi mazhar buyurdunuz demekdir ki şu hasret u muhabbeti ile süzan olduğum iftademi dahi gidib görebileceyim, dediğinde ihtiyar vakide kızım onu dahi gidib bulabilirsiniz fakat o selahiyeti sana her gün vermeyib yalnız bir defa vereceyim ve o dahi otuzuncu gicede. Çün nasıl dedim, ben sana o selahiyeti her gice verdim gibi sen dünyada kusur ne var ne yok hiçbirinden kayd etmeyib her gice sevgülünün yanına gideceksin ve ol veçh ile zeman kızlarının ekserisi gibi sadece koca düşgünü, korte şaşkınlı, malakofu kabartmak, eyri şapka komak, bonbeyi dik durdurmakdan başka bir malûmat kesb idemeyeceksin. İşte bu gece Beyoğlu'nda Doğruyol'da filan numarolu hanede pencirenin önündeki besleme kızlar oturmuş kortezanlık üzerine lakırdı idiyorlar bulacaksın. Git bir diyne de bak, beslemelik iden kızların başından neler geçer imiş, deyüb ihtiyar görünmez olur. [13]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

BİRİNCİ GİCE: İKİ BESLEME KIZLAR TAHDA ARASI MUHABBETİ

BİRİNCİ KITA

Gülinya bir lahzade kendini ihtiyarın dediği pencirenin önünde bulur ve tıpkı ihtiyarın tarif ettiği gibi iki besleme kızlar şu menval üzre birbirleriyle konuşduklarını işidir:

Şimdi biz dahi Gülinya ile beraber bu iki kızların ettikleri lakırdıları diyeneceyiz. Fakat evvelce bu kızların hakkına cuzi kesb-ı malûmat itmemiz iktizasındandır.

Bunların birisi Anadol taraflarından gelme esmer üstüne kare kaşlı, kare gözlü, orta boylu hülâsa hüsn-ü zerafetde ne pek ileri ne pek geri orta güzellerden olub fakat hala Anadol kızlarına mahsus olduğu [14] gibi safderun mahcub ve kâmil bir kız idi ve ismi Filo'dur.

Digeri Taşvan Adalı bir kızdır ve ismi Aneta'dır. Fakat bu Aneta'nın dilberliyi akl u fikre sığmaz terecelerdir. Şöyle ki fidan gibi boy, ince bel, ayın on dördüne benzer deyirmi surat, beyaz üstüne nimsiyah kalem kaşlar, alâ ve yanık gözler, ol korse ve sayir insan hüneri olan ve insanı insanlık biçim u endamından çıkarıp tahdadan ve bal momudan yapma kuklalar hiyyetine tahvil iden birtakım yeni moda takım u alatlarla sıkılmamış olub yaradıldığı hiyyetde duran göks, malakofun eyri büyrü kabartısından ari hiyyet-i asliyesi ile göze vuran nazik ve billor gibi vicud, başdaki yazmanın aralarından yer yer kemer-vari ve kabaca örgülü olarak fırlanıp ve defa yazmanın bir aralığından girib arka ve yanlardan saçaklanıp çıkan kumral saçlar, bunlardan da maada Tavşan Kızlarına mahsus olan o sıcak kan ve yanık tavr u atvar, tarz u reftar söyleyişdeki şiyve u cilveler, yürüyüşdeki salıntılar, duruşdaki zerafetler, kımıldanışdaki tabiri bi-mümkün hiyyetler, hülâsa-yi kelam [15] seyr u temaşa iden kesanı yakıp kül itmeye tabiatın kasdi var gibi güzellik ve dilberliyin kâffe-yi kemaletini hamil bir kızdır. Bunun ile birlikde bu Aneta'da bir güzellik dahi vardır ki onu her adamın gözü göremez. Niçin ki bu deyelim güzellik gözde, kaşda ve vicudda olmayub Aneta'nın kalbindedir. Bu güzellik ki kalb güzelliidir, bu güzellik ki şimdi zamanede pek nadirdir, bu güzellik ki kusur kaffe-yi vicud güzelliklerinin serfirazıdır⁷. Şöyle ki bu kalb güzelliği olmadığı halde kusur her dürlü güzellik bir kıзда mevcut dahi olsa o kızın güzelliği adeta bir ev güzelliği yahod pek pek bir hayvanat güzelliği makamında bir şeydir. Nedir bu kalb güzelliği?

Odur ki şu şimdiki sersemlik add olunan mahcublukdur, kabalık add olunan safilikdir, serserilik add olunan kâmillikdir. Bu üç husus ki bir kızın naturadan cehezidir. Her ne hal ise bu madde hakkına dahi biraz malûmat vermemizden maksed odur ki bu Aneta'nın dahi başından kortezanlık geçecek olduğu için aşikâr olacaktır ki böyle kâmil u mahcub kızlarda dahi kortezanlık hasb-el [16] icab bulunabilir. Fakat bunlar kortezanlığı nasıl idiyorlar, ne maksed ile ideyorlar ve kortezanlığın

⁷ Serfiraz-Serefraz: Üstün, seçkin

dahi bazı yerine ve sırasına göre iyi ve makbul bir maksede kullanılabilir olduğu der-kâr olsun, nasıl ki kalb güzelliyyinden mahrum kızların yaptıkları kortezanlıkları dahi bir başka gicede Gülinya gidib seyr idecektir. Çün bu alemde insanı öldüren zihrin bile insanı yaşatmaya tahsis olunan mualicelere karışdığı vakıt vardır. Bilirim bu birkaç satırlar okuyanlarımızın bazılarının osancını mücib olacaksa da bazılara da belki hoş gelecektir. Saniyen nasıl dedim maddemize iktızalı yerleri vardır. Onun için bir kısacık mütaalâya mecburiyet hasıl oldu. Şurasını dahi bilmek farzdır ki bu besleme kızlardan Filo, kendi hizmet itmekde olduğu hanenin beslemesidir. Aneta ise bir başka konakta besleme olub o gün akşamlık Filo’nun yanında misafir kalmış idi. İşte bunlar şöylece konuşuyorlardı birbirleriyle:

FİLO: Hoş geldin Aneta kardaşım, nasılsın eyisin kızcığaz?

ANETA: Ey şükürler olsun, iyi rahatım; malûm ya konaklarda ne kadar rahat olunur [17], bir ucu da senin başındadır. Gine bu cümle halimden teşekki itmek de fenadır, bin şükür sağlığım bari var, çalışıyorum.

FİLO: Ey sevgülü kız kardaşım, o kitabı açma. Hele şimdi der isen konakların kahrı gayru hiç çekilmez oldu.

ANETA: Senin hizmetin nedir bu evde?

FİLO: Ben çamaşır yıkar, ütü yaparım kardaş. Sankim adı ütü yaparım fakat asıl doğrusu benim hizmetim komisionun çöp arabalarını temizlemektir.

ANETA: (Gülerek) Bu nasıl lakırdı?

FİLO: Nasıl lakırdı olacak kardaş, malakof deyi bir şey çıkdı; sokaklarda toz, toprak, çamur kalmaz topluyor. Ey sen de bilirsın ya dudular ba-husus yağmurlu günlerde her sokağa çıkdıklarında ayrı ayrı malakof giyinirler.

ANETA: (Yavaşca) Neyise kız kardaş; buraları kapa, duvarın kulağı olur. Olur ki şimdi dudulardan birisi bizim lakırdı etdiyimizi diyniyor olur, aman ben böyle şeylerin lakırdısını etmeden bile korkarım. Olabilir ki canları sıkılıb ekmeimizden oluruz. Ba-husus ki böyle ayrı ayrı konaklarda hizmet iden [18] seninle ben gibi iki besleme kızlar yan yana gelib lakırdı itdiklerini dudular fark itdikde ne lakırdı itdiklerini diynemeye talibli olurlar. Hoş, onlar başka fikir ile diynemeye talibli

olurlar ya! Şöyle ki ben bir farz sana nakl ideceyim ki bizim dudunun şu kadar malakofu var, şu kadar misosu, şu kadarı şu biçimde, işte şu kadarı kırmalı, maşalı, birisinin daha biçimli durdurmak için şöyle herkesden saklı bir hüneri var, felan felan... Bunlardan hep onların hisse kapıp iş öyrenecekleri yerler var fakat nasıl dedim böyle muhataralı lakırdıları kapayalım, şimdi dudular duyarsa canları sıkılır. Çün bu alemde bir kişi kendi kalbinden geçen bazı gizli sırnı başkasının bildiyini istemez. Bu sebebden naşı deyil midir ki bazı memuriyetlere en ahmak nadan olanlar tayin kılınırlar. Çün o misillü kimseler kendi amirlerinin ya yolsuz ya akılsızlığını fark idecek kudretleri olmayıp doğru yürek ile yahod daha doğrusu divanece amirlerini meth u sena bile iderler. İşte ne hacet, sen de bilirsın bizim ağayı, gayru ne deyelim... Dur bir ayak sesi gibi bir şey geldi ka kulağıma. [19]

FİLO: Aman ka, bir şey yok. Sen de benden bedter vesveseli korkak kızın biri imişsin! Ah bu beslemelik gibi çetin bir şey var mıdır! Hizmet etmen korkarak, oturduğun, yatdığın korkarak, yediyin içdiyin korkarak... İşte böyle bir kırk yılın başı bir tanıdığın gelir iki lakırdı edib ferahlanacak mısın, o da korkarak! Ah kız kardaş, ne söyleyim sana, ben memleketden geldim ise yolu başa gözyaşlarım sel olub yolları ıslatdı fakat o vakıt benim hal-i pür-mükedderimin sebebi başka idi. Şöyle ki daha ömrümün nev-bahar çağlarında olub yüreyim ise dar u mihnet ve felaket çekiciyle berelenmemiş olarak ey ne yalan söyleyim, şimdi içimizde bir oğlan yok ya, kızlar mabeyninde böyle esrarlarımızı birbirimize açabiliriz. Hasılı o vakıt göynüm...

ANETA: Ey ben bu göynümden ne ağnadım? Hem kalk öyle yüzün koyu kapanma ka! Bu ne Filo, yüzün kızarmış, galiba bir utanacak bir şey söyleyecekdin. Ayaklarını öpeyim Filo, bana pek merak oluyor. Şu seninle benden başka aramızda kimse yok ya, şu göynün ne ister idi ise söyle ki benim de sana ol babde açacak esrarlarım vardır. Şura [20] cıkda biribirimize kalb kapularını bil-mukabele küşad idelim.

FİLO: Hiç, aman öyle bir lakırdıdır ediyordum. İşte bilmez misin kızların göynü...

ANETA: Kızların göynü pek çok şey isteyebilir. Sen aşikâr söylemeyorsun ki ben senin göynünün ne istediğini ağnayabilirim. Fakat şu lakırdının arkasını getiremediğinden, şu kızarıb bozarışından, şu gâh yere kapanıp gâh ellerini yüzüne

kapadığından öyle ferk ideyorum ki şu senin vaktıyla göynünün istediği şey bir korteye dayır bir şey imiş olmalı. Bak ki gine ben şu luğeti ağzıma almaya ilk oldum. O da varısa Tavşan Kızları ne kadar olsa gine Anadolu kızlarından cesur olur. Ben bu kadar bir şey patlatdım, sana gayru kusurunu söylemesi kolay olur.

Bir de o arada kapudan içeri saraydar girib dudunun dışarı çıkacak olub Filo'nun dahi duduyula birlikde gideceğini haber verir.

Ol ande şu tatlı, yeni açılan mükâleme kat olub ikisi de gayetle mahzun u meyyus olub Filo bir adıyo, diyebilib Aneta'ya dışarı çıkar heman aradan bir, iki takike mürur ider itmez defa içeri girer Filo. [21]

ANETA: Ne oldu azizim Filo, nasıl oldu da geri dönebildin?

FİLO: Ey sağ olsun, bizim dudu insaniyetli olduğunu gine belli etdi. Ben dışarı çıkdımisa sordu ki galiba sesimizi işitmiş olmalı. Ne bir hısımin akrabam mı gelmiş deyu, ben de senin için söyledim ise çünkü seni tanır. Ey öyle ise hade sen misafirinin yanına git, ben bu akşamlik saraydarıla çıkarım dedi. Doğrusu eyiye eyi, fenaya fena. Madam ki bizim merakımız konakları zemm u fasl itmek deyil, illa doğrusunu söylemektir. Bizim dudunun iyiliğine uyar yok. Şu bazı kapular var ki kendilerini Allah yaratmış, hizmetçileri arakâllar yaratmış gibi muamele iderler yok. Bu taraftan ikballi imişim derim ben kendi kendime. Çok defa doğrusu, kendi öz evladları gibi bakarlar. Vakide yüküm ağırdır şu ütü derdi ki haftalarla bitmez başlanırsa. Ellerim parmaklarım düşer ve beni hiç acımadıkları bir şey var ise o dahi bu ütü işidir fakat ben iyi bilirim ya o kabahat çoğu da alafranganındır ki böyle birtakım yeniden yeniye ayna-kar kıyafetler ve düzenler ile bizi füzuli mangıra mühtac it [22] diyinden maada böyle ahlakca bozukluklara dahi sebebiyet verdi. Niçin ki bu alafranga denilen illet her yeni gördüyü şeye su gibi akan karı naturasına siraat edib her insaniyet u merhameti yüreklerden kaldırdı ve en canları gibi sevdikleri hizmetçileri... Ne deyorum hizmetçileri! Hatda kendi kocalarını bile alafrangaya gelirse acımaz olurlar.

ANETA: Hasılı neyise kuzum Filo. Bunlar başka bahslardır ki bundan böyle iki sene söyleşsek bu açdığım lakırdıyı tükedemeyiz. Sen şu demincek dışarı çıkdığındaki yarım kalan lakırdımıza dönelim. Hıyanet, söyle doğrusunu beni merakda koma.

FİLO: Canım işte öyle he fakat dur bir şey söyleyim ki bir ben korte demeyile şunu ağnarım ki bir kız bir oğlan ile görüşür tanıdık olur, sankim birbirlerini severler, filandan sonra birbirlerini alırlar. Eyer ki korte luğetinin bundan başka bir manası var ise ben kabul itmem ha.

ANETA: Ona şübhe ne! Ben dahi öyle ağnarım. Nasıl ki böyle bir şey de şimdi benim başımdadır ki sen lakırdını bitirdiyinde söyleyeceyim. Hem bundan başka ne manası [23] olabilir?

FİLO: Ey azizim Aneta, sen bilmez misin ki dünyada her şeyin suy-i istimali vardır. Şimdi ise cihan bozulalı bu kortelik adeti dahi pek fena tarzlarla icra olagelib çok dürlü fenalıklara korte ismi veriliyor. Benim biraz malûmatım vardır bu hususlara. Çün ne kadar olsa ben senden biraz yaşlıca olduğum için haliyle dünyade başımdan çok şey geçmiş olacaktır ve madam ki ben de seni nasıl ki bilirsin öz kız kardaşımdan ileri severim ve senin ise güzelliğin bi-menend terecededir. Onun için büyük kız kardaşın makamında sana nasihat iderim ki kız kısmı ve hususiyle bizim gibi konakdaki kızlar...

ANETA: Of ka, nasıl kızsın sen? Lakırdının birisini bırakıb o birine gidiyorsun. İlkin korte demeyile ne ağnaşılır ona sapdın; güzel, şimdi de kortezanlık nasıl istimal oluyor, daha sonra konakdaki kızlar nasıl davranmalı gibi mekalatlar ile beni eylendirib söyleyeceyin lakırdıyı kapadıyorsun. Ben sana bunları sormayorum. Şu bir vakıt ki korte keyfiyeti nasıl oldu, onu söyle.

FİLO: Ağnıyorum bir adam neyi severse [24] onun lakırdısını itmekden hoşlanır. Sen de galiba... Sus şimdi bir şey söyleyordum. Ne üstüne düşdün bu şeyin bu kadar? Cahillik bu ya, herkesin başından geçmiş şeydir. Ne olacak, söyleyim de biteyim bari. O vakıt daha cahil çağım idi. Güzelliğim de daha yerinde idi. Şöyle ki bir bakan delikanlı dönüb bir daha bakarıdı. Ben ise memleketde bana emsal yahod tanıdığım kızların gelin olduklarını görür ve çoklarının dahi düyünlerinde kız kadehkerliyi yapmış idim. Doğrusu ne yalan söyleyim o vakıt ... İşte ben de şöyle bir gelin olabilsem deyu göynümünden geçer idi. Nasıl, müradına irdin mi şimdi? Benim kalbimdekini söyletdirecek işte olmuşu da bu olacağı da. Sonradan kurbet yerde, el kapularında dünya tepeme öyle bir çöküş çökdü ki korte morte çokdan unutuldu.

Hem canım, ben epeyce yaşıımı da aldım. Şimdi iş sizdedir, sizin hem yaşıınız genc hem güzelliğiniz yerindedir. Tandır tavında yakışır, fehvasınca kayrı bak, gör, ne demek istediymi ağna.

ANETA: Şimdi azizim Filo, madam ki sen beni öz kız kardaşıından ileri severim [25] deyorsun ve hakiketen sevdiyini dahi bilirim. Benim dahi epeyce vakıtdan beru başıımdan bir şey geçmekdedir. Vakide sen bir aslı faslı yok bir maddeyi bana açmak için çok güçlük çekdin fakat benim o kadar umurum deyil. Çun ben de cahil halim ile sana şunu söyleyim ki bir kız bir başka kız ilen yahod bir oğlan bir oğlan ile bu yolda bir esrar açabilmeye o kadar güçlük çekilmez. Amma birisi kız, digeri oğlan olur ise ondaki olan çetinlik hiçbir şeye kıyas deyil. Niçin ki dayıma birisinin dediyini o birisi fikri bilerek inkâr idecekdir. Vakide bu hal çok sürmez. Elbetde er gec birisinden bir patlak verecektir. Amma ya o patlak verene kadar! Ah o ikisinin dahi bildiyi, ikisinin dahi son terecede arzu etdikleri bir maddeyi meydana çıkarmak için o ne kadar sıkıntılar çekilir, kan terleri dökülür. Ah heyâl et bir kerre, birisi can elameti ile ölüm ömür deyib maddeyi biraz açsa digeri fikri bilerek ve inkâr etmeyi istemeyerek inkâr ider. O vakıt seyr et, o birisi ne kan terlerine batar. O ne kızarmak bozarmak! Başlayacak sonradan çevir kaz yandı fikri bilerek yalanlara işte ben [26] o lakırdıyı şu fikire söyledim idi. Sen galiba yağnış ağnadın felan filanıla bu defa da iyne ile kazdığı kuyuya kürek ile toprak doldurmaya başlar zevallı. Öyle bir kuyu ki birazdan gine başlayacak o iyne ile kazmaya. Hasıl-ı kelam bunları söylememden maksed budur ki bizler kız kıza bu gibi bir esrar açmaya bir güçlüyümüz yokdur ve ben de sana şimdi şu günlerde başıımdan geçeni olmuşu gibi tarif itdiyimde beni bir arsız yahod pek ziyade korte düşgünü kızlardandır itikadına zahib olmayub sen benim büyük kız kardaşıım makamında olduğun için senden akıl öğrenmek efkâr u niyetiyle sana ifade-yi hal itdiyime iskât olasın.

FİLO: Neler söyleyorsun azizim Aneta, ben seninle meyer bugün konuşuyorum; senin ne kâmil, kibar kız olduğunu bilmez miyim? Her ne hal ise biribirimize böyle meth u senaler ile vakıt geçirmeyelim de söyle bakayım kızcığaz senin başından geçeni.

ANETA: Sen benim olduğum konağı bilirsin. Bizim evin en yokarı katında çatı arası gibi bir yerimiz vardır ki ekseri oraya çamaşır sereriz. Ben de bilirsin ki bizim ko [27] nakda çamaşır yıkamaktır hizmetim. Birkaç defa mahal-ı mezburda ekseri akşama yakın çamaşır serib yahod topladığımda divarın birisinin arkasından bir fısıltı işitirdim ise de üstüne düşüb aslına irmek istemez idim. Bir gün nasılısa bir çift çorab yokarda unudub aşağı inmişim, aşağıda o çorabın olmadığı mesmuim oldukda oldukda zaher yokarda unutmuşum ihtimaline mebni mezkûr çatı arasına çıkdım ve filvakı çorabı onda buldum ise de hani ya o bir fısıltı işitirdim dedim ya divarın o tarafından, tahdanın arasından bir şafk düşmüş gördüm. Bana ise zaten oracıkdan işitmiş olduğum fısıltı merak olduğundan bu ışığı da gördüyüm gibi doğru o tarafa koşdum. Ne bakarsın, tahda divarın bizim evden yani olan tahdaları kopmuş olmasıyla yalnız o bir tarafın tahdaları duruyor ise de o tahdaların dahi birisinin arası belli bellisiz uzun uzadiye aralık kalmış idi. Şöyle ki eyer öyle gece vakıt şafk vurmuş olmasa o tahdanın öyle aralık olduğundan ihtimaldir, farkında dahi olunamaz idi. Usul ile mezkûr aralığa gözümü koyub bakdım ki meyer o bizim üst yanımızdaki evin [28] en yokarı katındaki bizden tarafa olan odasıdır. Oda-yı mezburu dışarlı bir bekâr tücar uşağı delikanlı kiraya tutmuş olub kendisinin sandaliyede oturduğunu ve diger kenduye emsal bir delikanlu dahi diger bir sandaliyede oturub ikisinin iştiyak-ı şedid üzre bir madde hakkına konuşduklarını görüb işitirdim. Şöyle ki deyorudu misafir delikanlı: Biz iki delikanlu yan yana geldiyimizde hangi kız güzel, hangi kız yosma yahod cilveli yahod ah, felan kız bana meyl virse uğruna olanca varidatım telef iderdim, canımı dahi feda ider idim, deyu ah, püh iderek yanıb kül oluruz. Çok merak iderim bilmeye ki aceba iki kız dahi yan yana geldiklerinde bizim kenduleri için yanıb tutuşduğumuz gibi onlar da bizim için ah, filan delikanlı beni öldürüyor, o birisi pek yakıb kül idiyor gibi mekalatlar mı iderler yoksa hiç vazifeleri olmaz mı, deyu kiracı delikanluya sival idiyorudu. Kiracı delikanlu ki ismi Civan imiş. Cevab itdi ki senin ile benim kalbimizde kızlar için nasıl bir söyünmez nar-i aşk yanmakda ise tıpkı kızların kalbinde dahi o ateş-i aşk bizler için yan [29] makdadır. Fakat şu fark vardır ki bizler mabeynimizde bir kızın birisine alâka idüb nar-i aşkıyla yandığımızı dimeye utanmayız, kızlar ise bir delikanlu için ölüm terecesinde yanıb kül olsalar birbirlerine bile dimeye ar iderler. Onun için kızlar mabeyninde böyle bir söhbet açık açığa geçmez ise de fikirlerinden geçmez deyil. Şimdi azizem Filo,

böylece iki delikanlu mabeynlerinde böyle bir lakırdı açılmış olduğu vakıt kendilerinin hiç haberi ve memuli olmayarak diynemek gibi daha ne tatlı şey olabilir! Kayru dedim ben kendi kendime, şimdi delikanluların fikrinden kızların hakkına ne geçtiyini biraz ağnayabileceyim. Her ne hal ise mezkür Civan Ağa'nın arkadaşına verdiği akilane cevabından ve sayır tavr u atvarından her ne kadar hazırında bir varyete malik görünmez idiyse de vaktıyla görmüş geçirmiş bir kibar evladı olduğu müşahade olunurdu. Kendisi ise orta boylu ve yakışıklı bir delikanlu idi. İşte o günden bed ile çoğu gün çamaşır yapmadığım günler dahi aşağıda aralık vakıt bulduğumda kimseye bir şey sezdirmeyerek yo [30] karı çıkar o aralıktan oda-yı mezburu seyr ider idim. Bir gice uykum kaçıp kalkıp gine yokarı çıkdım ve aralıktan ışığı görerek gözümü koyub bakdım ki bu Civan karyolasının üstüne yan gelmiş yine o geçenlerden konuştuğu ehbabı ile konuşurlardı. Bu defa o bir ehbabı Civan'a kızlardan hangisi sana ziyade teysir ider deyu süal itdiyinde Civan galiba biraz da çakmış idi. Kelame-ağaz birle ah senden ne saklayım azizim, beni her milletin güzelinden ziyade yakıp kül iden Tavşan Kızlarıdır ve eyer Allah ister de ben bu memleketde beş, on para sahibi olursam onlardan bir tane almaktır fikrim. Ah onlardaki hüsn, zerafet, yosmalık, dilberlik, naziklik, cilve u şiyve hiçbir milletin dilberinde bulunmaz deyub derun-i dilden ah ider idi. Ah neyleyim ki der idi, şu kadar arzusunu çekib heyalleri ile süzan olduğum şu kızlardan birisi ile de bir münasibet peyda itmeye de bunca senedir muvaffak olamadım. Hususa ki böyle bir münasibetden dahi maksedim bir gelib geçici dostluk olmayub helalından temelli kendime yar itmektir. O gün öyle geçti. Bir başka gice gine [31] yokarı çıkdım. O gice bakdım odanın içinde başka kimse yok. Civan yalnız karyolaya gine yan gelmiş, elinde bir tane kadro, zannımda bizim kızların resmi idi. Mezkür kadroya evirib bakıyor, çevirib bakıyor, iki de bir ah idiyor. Ey Filo canım, buna insan yüreyi olsun da dayansın! Derler ki konakdaki kızlar şöyle böyle olur. Başlarından neler geçer kimse bilmez ya. Ben bu arada dünyanın ve insanın pür-hal-i sefilanesi üzerine bir eyyam tefekküre daldım. Ne çetindir beni-i ademin hali der idim kendi kendime. Şimdi şu zevallı delikanlı şu kadar divarlara tırmanarak arzu etdiyi ve yer ile gök kadar kendusinden uzak zann etdiyi zat bilse ki ta yanında duruyorum. Yalnız aramızda bir ince tahda perde vardır. Ah o perde, ah o perde! İncecik tahdadır amma ikimizin mabeynini birbirinden ne kadar yiraklandırıyor. O kadar bir

bir yiraklık ki Amerika'dan ve Avudralia'dan çok ziyade. Çün o beldelerde bulunanlar ile görüşmek ve istediklerini ağnatmak için Okianus bahr-ı ümmanın altından teleğraf telleri uzadarak o kadar bir uzaklığı yakınlandırmanın insan kısmı çaresine muvaffak ve [32] müktedir olabilmiştir. Lakin ne acayib şey ki şu bizim mabeynimizdeki yakın uzaklığı yakınlaştırmak için teleğraf ve sayire gibi kolaylıkların hiçbirisi müfid olamayacaktır. İşte bundan bahs ile dünyade vuku bulması ihtimalden olan kusur her şey hakkında bu göna tesadifler olabileceğini dahi mütalaa ider idim. Mesela birisi evinin mağazasında toprağın altında zaman-i atikden kalma bir küp altunu haberi olmadığı için bırakıb; denizler, deryaler aşarak bin dürlü felaket u müsibete göyüs vererek, çok seneler aks-i feleyin hezaren zulm u teaddiatına kul olub, her dürlü mihnet u felaket dalğalarına eyvence olarak beş para kazanabilmek için vetanının göyünün yıldızlarını bile göremeyeceyi diar-i aherlerde ihtimaldir müddet-i ömründe sefil u sergerdan olur. Vah insani ömr, vah!

Lakin ne lazım bu kadar uzak tefekkürlere gitmek, hade gine şu bizim vukuatımız gibi bir vukuate dönelim. Deyelim ki şu aramızdaki tahda perdeyi de kıralım lakin gine bu cümle ah bir perde daha vardır ki onu kırmak tahda perdeyi kırmak gibi [33] kolay olmayıb çok çetin, çok çetin ve ekseri çok ve haylu senelere mühtacdır azizem Filo.

FİLO: Canım Aneta, sen vakide lakırdının birisini bırakıb o birine gidiyor isen de halbuki kâffe-yi mekalatın dünyanın bazı halleri hakkına cuzi külli malûmat veriyor olduğu için her ne kadar şu senin başından geçen vukuatın tekmiğini diyneyib ağnamaya bila-sabr tahrik oluyor isem de şu şimdiki söylediyin şikest olması ol kadar zor ve çetin olan perde hangisidir? Benim ona hiç aklım ırmıyor. Şunu dahi söylemenizi rica iderim kuzum Aneta.

ANETA: Ah azizim Filo, o perde öyle bir perdedir ki anı kırması çetin olduktan mada sana şimdi tarif idebilmem bile pek müşküldür fakat her ne hal ise kusurunu başından geçenlerin idrakına hevale iderek tarif idebildiyim kadarını söyleyim. Çoğu defa vuku bulur ki ikisi birbirlerine aşuk ve maşuk olan bir delikanlı ve bir kız haylu seneler birbirleri ile yüz-be-yüz konuşurlar. Her ne kadar ikisinin dahi bil-mukabele gönülleri birbirlerinde ise de çareler yok şu gönül kapularını birbirlerine [34] küşad

itmeye cesaret idemezler. Nedir sebebi? Sebebi şudur ki aralıkda bir perde vardır ve bu perdeye bence yüz perdesi ismi vermeyi cayız görürüm. Şöyle ki daha şu yüz perdeleri yırtılmamış hiyyetde böyle alâka iden bir delikanlı, alâka itdiyi kız ile görüşmelerinin birinde kızın lisanından şu yüz perdesine kıl kadar dokunacak bir lakırdı işidib ya bir işaret gördüyün gibi artık dünyaler o delikanlının olur. O gice onun gözünde uyku yokdur. Gice sabaha dak maşukunun o lakırdısının üzerine binlerce defa düşünür, tefekkür ider, evirir çevirir sevgülüsünün ağzından o lakırdının çıktığı saniyeyi hal u hiyyeti der-hatır etdikce bir azim ferahiyet kesb ider. Söyleyişindeki yakınlığı heyal etdikce behcet u meserred deryalarına dalar. Ey, ey kayru derdden kurtulmam yaklaştı. Hele neyise bunca senedir göğnümü ağnadabilmek için çektiyim şunca zahmet u meşakkatın biraz semeresine irmenin yolu göründü. Ah, o ne tatlı söyleyiş idi o! O ne tatlı vakar, o ne yanık tavr! Ey ey artık hiç şübhem yok. Hala söylediği yerde mim gülünsüyor idi dahi. Gözünü il [35] kin bana çevirmiş iken sonradan başka tarafa çevirdi ise de gine yan gözü ile bana bakıyor idi. Hülâsa kâffe-yi alâmet kayru bugün aşikâr etdi ki bu kızın göynü bendedir. Lakin çi-fayide ki şu zevallı delikanlının kalbinde tulu iden şu azim berrahlık ve meserreti bir başka düşünce buludu kapadıb zevallıyı yeniden giriftar-ı elem u endişe ider. Pekeyi ya ben kızın o sözüne ve o davranışına kendi fikrimce böyle manâ veriyor isem de sakın kız bir başka fikir ile o lakırdıyı söylemiş olmasın! Aman gafil, kendi kendimi aldadıb da sonra bir görüşmemizde daha kendimi ileri atmayalım. Ben kendi göynümden güveyi oluyorum amma bakalım kız oralarda mıdır? Bir lakırdı bin dürlüye ağnaşılabilir. Ha görüyorsun belki şu... Hani ... O bir tarza söyledi o lakırdıyı lakin öyle de deyelim amma hani ondan evvel de bir başka lakırdı etmiş idi. Onu da bu lakırdısı ile vuruşdukda gine az benim fikrimce ağnayışına metanet veriyor. Hem eyer bir fikre söylemiş olsa niçin gülümsünsün? Ba-husus ki o lakırdıyı söylediği yerde validesi de kapudan içeri giriyor idi ise lakır [36] dının arkasını kesdi. Bana da usul ile göz etdi ki he aklıma geliyor. Validesinin yanında kendine o yolda bir cevap vermeyeyim deyu ey kayrı buna şübhe istemez. Kayru ben bir daha şu lakırdıyı biraz daha açayım, bakayım ne yandan eser? Görüyor musun azizem Filo, yüz perdesini işte böyle ekseri sekiz on sene geçerse daha şu incecik yüz perdesini ikisi iki taraftan olanca kuvvetlerini leyl u nihar sarf iderek gine yırtmaya müktedir olamazlar. İşte ben dahi şu delikanlıyı tahda perdenin

arasından seyr etdiyim yerde şu mülâhazalar bir aralık fikrimden geçdi ise de gine dönüb dolaşib gözüm fikrime galebe edib yakınımıdaki seyrane çevrildim. Ne yalan söyleyim, gördüyüm günden beru şu delikanlunun üzerinde bir kibarlık ve kâmillik müşahade eyledim.

FİLO: De halt etme ka, sen ona gereyi gibi abanın kolunu yakmışsın. Şimdi içimizde kimse yok ya doğrusunu söyle canım Aneta.

ANETA: Benim senden hiçbir esrarım olamayacağını söyledim. Evvet, ben bu delikanlıya doğrusu çok beyenib gönül düşürdüm lakin deyil bazı kızlar gibi parasına yahod [37] yalnız yakışığına illa şu tabiatın güzelliğine. Deyil şöyle bir gelib geçici kortezanlık itmek için, illa helalından ve temelli kendime yar itmek için. Ve işte bunun için ki çok vakit mezkûr-u aralıktan seyr itdiyimde anı bir Tavşan Kızının ateş-i hasretiyle yanıp süzan olduğunu görür idim ise şübhesiz benim varısa Hak tarafından kismetim budur, der idim.

FİLO: Ey madam ki sen bu yürekde olduktan sonra bir gün kendisine ya bizzat ya bir aherinin vasetasıyla beyan ideydin bu şeyi.

ANETA: Dur ki söyleyim, o her seyr etdiyimde asla kendini bozmaksızın ve hiçbir na-beca tavr-u hareket etmeksizin çunki o biliyor idi ki kimse kendisini seyr iden yoktur. Öyle bir kâmil u kibarca sadece aşk u alâka beyan etdiyini gördüm ise nihayet bir gün sabr idemeyib...

FİLO: Aman de bakalım nasıl oldu, aman çapuk söyle yüreyim durmıyor. Hade indi.

ANETA: İşte burasını söylemek biraz gücce olacak fakat madam ki ilkin bu lakırdıyı başladım kayru sonunu da getirmemek olmaz. Nasıl oldu da kendimi mezkûre bil [38] dirdiyimi söyleyeyim fakat ondan evvel benim bu delikanlıya ne efkâr ve ne niyete mebni alâka itdiyimi sana daha iyice ağnatmak için sana bir başka söyleyeceyim dahi vardır. Şimdi kız kardaşım Filo, ben sekiz senedir bu konakdayım. Memleketde pederim merhum olub validem dört tane çocuk ile dul kaldı ise en büyük kızı ben idim ve madam ki pederim fukara olub gün kazanıb gün yeyici bir adamıdı. Onun için öldükden sonra validem geçimine zaruret çekmeye başladı ise düşünme valide, ben kurbete gider senin ve küçük kardaşlarımın idaresi

için el kapusunda çalışırım, deyub kalkdım doğru İstanbul'a geldim. İşte bu sekiz sene zarfında elimden geldiye kadar memlekete para yollayıb kendim de burda beş bin kuruş para artırdım. Bu parayla fikrim ne yalan söyleyim, hiyn-i hacetde tabiatı iyi işine gücüne mukayyed bir delikanlu rast getirir isem fukara dahi olsa bakmayıb ve bu beş bin kuruşu iktiza etdiyi halde eline sermaye verib şöylece imrar-ı ömr itmek ve şu cihan-ı fanide herkeşin gitdiyi yola duhul itmek idi. Halbuki bu beş bin kuruşu dahi sandığımda para [39] olarak durdursam ihtimaldir dürlü kazaya mübtela fayızı ile ağam da kalsa onu da sayıntılara mebni istemedim. Konsolid yapsam o bütün bütün tehlikeli. Çün bilirsın canım Filo, bu cihan öyledir ki anadan babadan kalma hazır variyete konanlar yahod ziyade kolaylık ile para kazananlar kazayla altun keselerini bir yerde düşürseler ertesi gün ekseri ona hiçbir el deymemiş olarak onu düşürdükleri yerde bulurlar. Fakat böyle bizim gibi el kapusunda yüz bin kahr çekerek, senelerce az bir aylık ile çalışıb, onun da nısfını memlekete gönderib, baki nısfını artırarak sekiz on senede güc ile top idebildiyimiz o kadar bile mali pahalı olan beş on paramızın zann idersin ki yüz bin düşmanı olur. İşte bu ihtirazlara mebni tutdum ben de bu beş bin kuruşa bir tane pırlanta elmas yüzük aldım ki her vakıt üzerimde taşıyım. Ve böyle bir iktiza zuhurinde her ne vakıt satacak olsam gine pahasını ider.

FİLO: Bunu pek akıllılık etmişsin. Şimdiki vakıtta hiçbir şeye güvenilmeyor; paran var ise üzerinde taşı, baban olacak olsa emniyet etme. Hem bu fikirlerin hepsi de iyi [40] ve yolunda ise de aman kız kardaş, sakın olur olmaz delikanluya da atılma. Zira şimdiki delikanlılar alacakları kızın ne güzelliğine baktıkları vardır ne işgüzarlığına. İlla kâmillik ve ırz ehliliğine bakmak adeti heman bütün bütüne kalkdı, ancak paraya. Öyle ki şimdi zamanemizde hangi kızın parası çok ise en güzel, en eyi kız odur. İster ise başı kel, gözü kör, ayağı total olsun yahod... Neyise her ne olur ise olsun. Uzatma, benim başımdan çok şey geçdi de bilirim bir defa böyle karının birisi bir güzel ve ehl-i ırz bir kızı bir delikanlunun birisine böyle meth idiyor ki o delikanlu o kızı almak isteyordu. Ne dersin, ne dese eyi bu metihlere karşılık! Valide dedi; bu senin meth u sena etdiyin şeyler şimdiki vakıtta boş şeylerdir, bunlar karın doyurmaz. Ben bir kız almak isteyor isem yüzüne bakmak için alacak deyilim, illa geçimimin hatrı için. Şimdiki vakıtta kasab, ekmekci şu adamın karısı ehl-i ırzımız

deyu eti, ekmeyi veresiye vermiyor; hatda ehl-i ırz lakırdısını işitdiyi gibi daha hiç itibar etmiyor. Ben öyle bir kız iste[r]im ki parası olsun, parası tükenirse Nasret [41] din Hoca'nın furunu gibi her yana dönsün. O içerden, ben dışardan işimizi uyduralım, geçinelim dedi. Ey kayrı ben bu lakırdıyı işitdim ise fikrimden dedim ki şimdiki vakıtda evlenmeye kalkan kızlar meyer deli olmalıdırlar amma bu lakırdım cenabine dokunmasın. Her ne kadar şimdi cihan bu efkârda ise de gine bu cümle için iyi ve doğru yürekli delikanlu da bulunmaz deyemem. Fakat nedir, şimdi ziyade canbazın ipde oynadığı gibi sakınarak her tarafı gözederek davranmalı. Neyise ka; şu lakırdını unutma, nasıl oldu şu senin nakliyetin? Ka, elin bilmediyin, tanımadığın delikanlısına o tahdanın arkasından kendini nasıl beyan etdin? Ben sana bir şey söyleyim, çok cesaretdir bu. Fakat Allah vereydi de senin yüreyinin doğruluğu yüzü suyuna şu delikanlu her kim ise iyi bir adam olaydı bari. Hem bilirsin şimdiki delikanlılarda bir şey daha vardır. Mesela pencirenin önünde bir kız oturmuş olsa da bir delikanlu da o arada sokakdan geçer iken kız o delikanluya bakmak hiç aklından bile geçdiyi yok ya gözünü o tarafa doğru çevirmiş bulunsa gider o delikanlu ötede beride felanca kız [42] bana alâka etdi deyu nakl ider illa. Eyer göz bu ya, sözüm ona bazı defa insan köpeye de bakar. Şu geçen kim imiş deyu şöyle bir o delikanlıya da bakmış bulunsa vay kayrı beni bana bırak; her iş bitdi, her şey tek mil oldu, deyu emsali ve arkadaşı olan delikanlılara nakl olunacak, hatda yemin dahi iderek inandıracaktır. Galiba yemini dahi itmeye şu fıkır ile zamirlerini doğrulduyorlar olmalı. Şöyle ki şu kız bana bakdı, bu kadarı doğru. Ey bakdı ise elbetde beyendi. Kayru diyne mal-i hülyayı. Bir de pencirenin o bir tarafından eyildi, bakdı. Oyusa o kedi idi. Zararı yok, onun gözüne kız görünür. Herifin gözü kızmış, bebeklerini düman bürümüş. Hem galiba göz ider gibi de bir şey etdi. Varısa kedi başını kımıldatmış olmalı. Ey göz de edib bu kadar meyletdikden sonra demek ki bir fırsat düşecek olsa hade hade teslim olacaktır. Şimdi bu böyle mi azizem Aneta? Delikanlıların bu kadar bir kızın aklından, aynından bile geçmemiş olan bir gözünün kımıldanışı bu kadar uzak manâlere götürmelerini bir düşün bir de senni şu şimdi elin oğluna kendiliyinden [43] onun senden haberi olmayarak ve delikanlu kısmına bir gömü altun bulmuşdan ziyade makbula geçen şu hiç memul itmediyi mahalde ve vakıtda senin gibi her göreni divane iden cihande nadir-ül emsal güzel ve dil-ruba bir kızın kendisini tahda perde arkasından beyan itmesini de bir düşün bak ki bu işde ne

kadar tehlike vardır. Aman ciyerparem Aneta'm; seni canım gibi sevdiyimden söyleyorum bu lakırdıları, zann itme ki seni takbih etmek yahod utandırmak emeliyle.

ANETA: Ka Filo, şimdiye kadarki etdiyim nakliyeti gerçek mi zann etdin? Hep bir latife idi. Vakıt geçsin eylenelim deyu öyle bir şey uydurdum söyledim.

FİLO: De bana bak, ben her ne kadar tevekkeli isem de öyle dolmalara da gelmem. Biliyorum ki sen şu benim sonraki itdiyim lakırdıların üzerine zıp deyu utandığından bir kulp uydurdun. Vakide bu utandığın dahi methe şayestedir fakat yalanı dahi kabul etmek senin ile benim için deyil. Ah kız kardaşım; bunlar ayıb deyil, hatda [44] Allah'ın emri ve dünyanın kanunudur. Fakat ne çare ki şimdi vakıt pek bozuk olduğu için ziyadesiyle bu gibi işlerde kendini çekerek davranmalı oluyor. Amma olabilir ki senin kısmetin dediyin gibi bu yüzden olur da nasıl derler, tevekkelinin koyununu kurd yemez yahod körün taşı körün başına rasd gelir de Allah neye kadir deyil! Belki şu dediyin delikanlı bir zat evladı olabilir ve şu senin şimdiye kadar el kapusunda öksüz halinle çekdiyin meşakkata bedel olabilir ki ilerde biraz gülersin. Çünkü bu cihan-ı pür-fanide pek ziyade akıl ve zihn yormak dahi nafiyledir. Bu dünyade her şey bir rast geliştirdir. Rast geliş amma bizim fikrimizin gözü ile nazar olunursa yoksa o rast geliş zann itdiyimiz şeyler dahi hepsi Allah'ın takdiridir. Onun için de ka, Allah'a sığın, de korkma. Şu şeye kendini at, zira bu pek tohaf bir rast geliştirdir. Elbetde bunda bir hayır var inşallah.

ANETA: (Gülerek) Dur ki söyleyim: [45]

Ben şimdi her defa o tahdanın arasından gözümü koyub bakdığımında bu delikanlıyı bizim adanın kızları hakkında bu terece bir iştihak-ı şedid beyan etdiyin görür idim. Yalınız nasıl doğrusunu söyledim bu nev-civana olan tabi-i meylimden maada böyle bir tuhaf tesadifden haberdar olmakdan mezkûru ila ahır-ül ömr mehrum kılmak dahi merakıma tokanırdı. Çünkü bu alemde insafın en ilki ve böyüyü dayıma her bir şeyde kişi başkasını kendinden ru-be-ru itmekdedir. Şöyle ki biz şu halimizde uzağa gitmeyelim, bazı defa insanlıktır, pek ziyade el kahrından sıkılıb ah bizi şu el kapusundan bir kurtaran olsa, deyu can u gönülünden arzu idüb derun-i dilden ah çekeriz. Ey şimdi öyle bir dar saatımızda bir merhametli el yetişib hade ka, seni şu mihnet u meşakkatdan kurtarayım, deyub kolumuzdan tutub alsa, bizi konakdan

dışarı çıkarsa ve buna da kanahat itmeyub götürse, bir evin birisine dudu itse, döşeli odalar, karşımızda uşaklar selam dursa, gayet güzel ve zengin bir ağamız olsa, nihayet mal-i hülya bu ya! Olsa, olsa, olsa... Lakin dünya hali bu ya, çün bu faninin her işi [46] mal-i hülyadır. Pat deyu böyle bir şey oluvirse biz şimdi bizi şöyle bir darlık ve sıkıntımızdan kurtarıb şöyle bir ferahiyyete nail idene ve beş takike evvel ele yesir ve köle iken beş takike sonra başkasına sahib ve kadın iden bir ademe biz ömrümüz oldukca teşekür itmez miyiz? Eylik-darlığı aherinden heyal idib bulmadığımız sırada bir aheri bizim elimizden gelir, bir iyliyi heyal edib arzu itdiyini görür ve işidir isek başkasından umduğumuzu biz başkasına yapmak zannımca insaniyet ve fedakârlığın en büyüğü ve cins-i beni-i ademin islah-ı ahlakı için vaz u tertib olunmuş olan her dürlü nizam u kanundan çok ziyade kuvvetli ve teysirli tabiatın bir kanunudur. İmdi ben dahi bu delikanlının bu hal-i pür-mükedderini bu kadar defa görerek sana ne söyledim, sanki kısmetim bu yüzden imiş deyub şu kadar arzu itdiyi bir şeye pek uzak olmayub hatda pek yakın ve ta yanında olduğunu beyan itmeye mürad ve karar verdim. Şimdi bu yolda kendimi beyan itmeye düşündüm. Üç tarik varıdı: Birisi araya bir adam koyub onun vasi [47] tasıyla ağnatmak. Doğrusu şimdiki vakıtda da böyle bir esrarı açacak adam bulmak pek güc olduğunu düşünür idim. Her kime sır açacak olsan her biri birer manâ verecek. İkinci tarik bir name yazıb tahdanın aralığından bırakmak. Bu yol fena deyil amma ne çare ki Ermenice yazı yazmak bilmem. Üçüncü, kendim bizzat beyan etmek ki bundan başka çarem yok idi dahi bu tarik hepsinden muhataralı ve cesarete mühtac idi ise de imdi buna karar verib bir gün akşam gine yokarı çıkıb bakdım ki ışıık yakmış sandaliede oturmuş yalnızca tefekkür deryalarına dalmış idi ve iki de bir de ah ider durur idi. Ben güya yanımda bir başka adam var gibi edib ona hitaben ka, gözüme bir şafk gibi bir şey ilişiyor amma sakın bir yerden bir ateş parlıyor olmasın! Aman sonra dikkat itmemişsiniz deyu ağanın elinden kurtulamayız! Na tahdanın şurasından deyu tahdaya elimi vurmakda...

FİLO: Aman Aneta, ne vakıtlardayız! O ne saat, o ne saniye; aman çapuk söyle!

ANETA: Amma bir yandan gözüm dayim tahdanın arasından bakmaktadır. Bu deli [48] kanlıdır olduğu yerden fırlayıb yahu dudular öyle bir yangın vesvesesine zahib olmayın. Bu tarafı odadır. Varısa duvarın sıvası ve kâğıdı yokdur. Aralıktan bir ışıık

vurmuş olmalı dedi. Ha, ha tamam öyledir. İşte şurası bir aralıktır deyub defa elimi vurdum. O bu arada canım Filo, zevallı delikanlıyı görmelisin, başında dönen işlerden haberdar deyil. Odanın bu tarafına doğru gözlerini atmış yangın korkusu yokdur deyu tanımadığı ve görmediyi bir kimseyi inandırmaya çalışıyor. Ben ise pek iyi bilirim ki hem yangın var hem yangın biçarenin ciyerini sarmış.

FİLO: Ka, o neler yapmışsın neler! Ey git, sen de epeyce kurnaz kızlardan imişsin. Kimin aklına gelir bu yol ile kendini bildirmeye kapu açmak. Hoş, bilirim aşk u sevda pek alim bir hocadır. Hep bu ustalıkları öyreden odur. Neyise söyle.

ANETA: Baksanız ne. Af idesiniz efendim dedim. Zatinızı taciz itdik amma cariyeniz dahi şu yanınızdaki evde besleme olduğum hasebiyle kıl kadar bir ateş ihtimaline her saat u saniye ihtimam ve dikkat itmeye mecburum. Sizlere dahi bir bi-huzur [49] luk vermiş oçdum⁸ dedim. İstağfirullah dedi, el uşaklığı benim dahi başımdadır. Taraf-ı aherden bir noksan yahod bir kaza bile alacak olsa kabahatın bir ucu dayıma uşağa bulunur. Nerde kaldı ki kendimiz bir dikkatsizlik idecek olsak öyledir efendim. Dünyanın halinden bilene ne söyleyim, dedim ise af idesiniz sultanım, dedi ve bir yandan ta tahdanın o aralık yerine doğru gelib şimdi annaşıldı ki bu divarın galiba bir tarafının tahdaları kopmuş ve yalnız bu tarafın tahdaları kalmış olması ile nasılısa aralıktan şafk vurub sultanımın endişesini mucib olmuş. Halbuki şimdi şu endişe def u izale oldu ise kulunuz bir başka endişeye düçar oldum. Şöyle ki zatınız bu evde besleme olduğunuzu ifade itdiniz fakat cesaretime mazur buyurun. Her ne kadar birbirimizin yüzünü tanımadan ileri sesini tanıdık ve aramızda bir tahda perde var ise de belki gün olur birbirimizin yüzünü de tanırız. Fakat şimdiki hal sultanıma haddim olmayarak bir sūalim vadır. Zatinız yerli misiniz yoksa dışarlı mı dedi. Efendim dedim, cariyeniz Tavşan Adalıyım. [50] Vay bu ses semaden mi geldi iki gözüüm Filo? Bu Tavşan Adalıyım lafzı dihanımdan çıkar çıkmaz o ne hiyyetler kesb etdi bu Civan Ağa! Poryaz esen havada sabahın bad-i nesiminde ruy-i deryanın suları incu tanesi gibi çalkanbıkca⁹ bir o kadar ufak yıldızlar parıltısı hiyyeti kesb itdiyi gibi bin dürlü behcet u meserret alâmetleri mezkûrun cemalinde parlamaya başladı fakat bunun ile birlikte yüreyini bir didremekdir aldı. Kalbinin ihtilalından

⁸ Oldum

⁹ Çalkandıkça

nefesi daraldı, benzi atdı ve sarhoşların pepeleyerek söyledikleri gibi kelame-ağaz idüb sultanım af buyurun, bu hal ekseri rüyade vakı olur. Bu ne hikmetdir, bu ne tesadüfdir, dedi. Ben hiç bozmayarak efendim Tavşan Adalı olmakda cariyeniz bir garayib hikmet müşahade itmeyorum. Ben dahi efendimden şu hikmeti hangi sebeblere mebni terk itdiklerini acizane bilmek mürad iderim, dedim ise hiç sultanım, af buyurun. Erkeklerin ekseri adeti olduğu üzere bu akşam bendeniz dahi birkaç ehbaba tutulub birkaç tane çakmışdım. Lakırdımda bir yağnışlığım olmuş olmalıdır, dedi. Görüyor musun azizem Filo, sana di [51] medim mi bu delikanlı bir kibar ve zat evladıdır deyu. Bak şu hallerde dahi kibarlığını nasıl belli etdi. Yüreyi tak tak atmaya, benzi kızarmaya başladı. Öyle ki karşısındakinin yüreyi tavşan olsa rıkkat u merhamete gelir idi ve bu terece bir ihtilal ve sevda furtunasının dalğalarına tutulub kendini şaşırılmış olduğu vakıtda ağzından çıkmış olan şu hiç zararsız bir lakırdıyı dahi der-akab inkâra kalkışdı. Hani ya onun yerinde bir edebsizin birisi olmuş olsa benim odasının tahdasına vurduğuma karşılık olabilir ki bir sert söyleyiş ile nedir o, yangın mangın yok. Yangın sizin... Ne öte beri düşmüşsünüz, felan gibi mekalatlar itmek yok mu ya? O ne letafet ve kâmil hal u hiyyet ve nazik söyleyiş ile şöyle bir aşkın son terece taşmasından naşi lisanından dışarı fırlamış olan bir çivt o güzel kelimelerini dahi böyle inkâr etmekte geçdi ise ben dahi dedim, efendim avf idesiniz cesarettime; bendeniz bugüne kadar konakdır bu ya, epeyice sarhoş ve ayık rast gelmişimdir. Saniyen şimdi daha şu mülakatımızın siftahınlar siftahından beru efendimin hiçbir hal u ha [52] rakâtında zerre kadar bir işretlilik nişanesi katan fark itmedim. Varısa henüz bugüne kadar birbirimizi tanımadığımızdan söylemek isteyib fakat cesaret idemediyiniz bir lakırdıyı rakı kadehinin arkasına sakladınız. Vakide cariyenizin dahi bir görüş, bir bilişde bu kadar açıldığım ve itdiyiniz yahod itmediyiniz bir lakırdının sebep ve manâsını matluba kalkışmaya cesaretim dahi kız halime yakışır bir şey deyil ise de zatlarının bir kibar ve zat bir kimse olduğunu şu birkaç satır konuşmasından tanımaya müktedire olub halbuki cariyeniz dahi tesadifce olan vukuatları duyub bilmeye pek ziyade meraklı bir kız olduğum için şu ne tesadüfdir bu mekalatınızın üzerine merakda kalıb süale ictisar iyledim efendim, dedim. Buna karşılık mezkûr cevaba-ağaz birle dedi. Sultanımın daha hüsn-i cemaline gözlerim vakıf olmadan ileri söyleyişindeki tarz u nezaket ve cilve-yi dil-süzanleri güş-i acizaneme vasl oldu. Bundan da maada malike bulundukları fıkır u

firasete mekalatlarındaki her bir nokteler birer tercimandır. Ben şimdi sultanıma şu kalb-i mecruhimin kapularını kü [53] şad ideceyimdir, eyer diynemeye himmet buyururlar ise, dedi. Efendim dedim, cariyeniz zatınız gibi bir delikanlı ile ru-be-ru konuştuğum yok bu ane kadar. Vuku bulmamış ise de ve benim peder u maderden tahin-i sebavetimden beru aldığım ders u terbiye bir kız bir delikanlı ile tenhade görüşüb konuşması katan cayiz deyildir deyu ise de gerek zatlarının üzerinde keşf iylediyim ahlak-ı hamide ve atvar-ı kâmilane ve gerek aramızdaki olan tahda perde atalarımın bu nasihatını bugün ilk defa olarak bozmaya badi oldular. Ol vech ile efendimin her bir ifadesini bir kalb-i asüde ve bir dıkkat-ı tamme ile güş iylemeye hazıre bulunmakdayım dedim. Şimdi bak sultanım dedi, en evvel ifade-yi halime başlamazdan evvel ben bir dışarlı bir kimse olub burda bir tücar yanında oda uşaklığı iderim ve ismim Civan'dır. Buna mukabil sultanımın dahi ismini bilmeyi arzu iderim, dedi ise ismimin Aneta olduğunu söyledim. Bekârlıktan dedi, canım yanmış olub evlenmek mürad ider isem de gerek maaşımın çok bir şey olmadığı ve gerek bir başka sebep dahi bu ar [54] zumun icrasına mani olmaktadır. Bilirim şimdi bu defa da bu başka sebep dediyin nedir deyu tutunacaksın.

FİLO: Ka Aneta, o deyil ya epeyce açıldınız. Senin karın öldü, benim kocam; birbirimizi alalıma varayor iş yavaş yavaş. Ey nakl et bakalım.

ANETA: Ka, dur da sonuna bak! Başka sebep dediyim budur ki dedi, her adamda birer dürlü gönül ve meyl olur. Gönül kimi severse güzel odur, demişler. Bendeniz de dahi böyle bir ahlak vardır ki hürr ü melek gibi milel-i aherden güzel olsa gözüm yoktur. Yalnız şu sizin adanın kızlarına mayilim. O dudular önde birtakım ziy-kıymet şallar ile her taraftan salkım söyüd gibi bütün Evrupa'nın hazinelerini dolduran alafranga süs ve düzen takımları sarkarak ve başlarında leylek yuvası gibi* saçları toplayıp toplayıp bir hiyyete vaz iderek ve iki üç adet miso, çadır gibi malakof, buz donmuş gibi malakofun etekleri kola ile dondurulmuş, yürüdükce kereste sürünüyor biçiminde sesler çıkararak ve bir top Amerikan'a dolanmış gibi bazen elleri kolları da kayıp da Anadolu'da [55] dağlarda koyun güden çobanların giyindikleri kepenek gibi ayaklarının altından tekerlek ile yürüdülen bir artsan gibi ve güzellik denilen şey güya rubanın çokluğunda duruyor gibi üsd üsde bir iki fistan

* İşbu leylek yuvası faslını Gülinya bir gice gidib seyr idecekdir.

giyinerek ve güzelliği de Allah bize vermiş gibi bir tavr u hiyyet ile giden duduların arkasından o Tavşan Kızları tabiatdan malik oldukları dilberliye, o rubadaki ve kusur kâffe-yi süsdeki olan safilik dahi bir kat daha revnak verib bilmem başkasını, beni pek ziyade yakıb kül ider. Halbuki benim bir Tavşan Kızı ile bugüne kadar bir minasibetim yok idi ve olamayacakıdı. İşte sultanım, başka sebep dediyim ve bu ne tesadüf dediyin işte budur. Ağnadın mı şimdi dedi, ey şimdi şu saat sen benim yerimde olsan ne yaparydın ne söyler idin kız kardaş? Artık sabre takatım kalmayub bak efendim, dedim. Ben de zatınıza vukuat-i hali kâmilin ve temamiyle tarif ideyim. Ben efendimin bu hal u efkârının biraz vakıtdan beru farkındayım. Çün bugün ilk deyildir ki bu aralıktan gözümü koyub seyr u nazar ediyorum. İlla beş on defadır ki efendim ile hem perde [56] arkasından ve hem dahi dilim söylemeyerek kalbden kalbe mülakatım vuku bulmuştur. Kalbden kalbe derim çünkü nasıl ki zatınız sizin kalbinizde cvelan iden hususları katan yağnışlık ve yalan katmayarak benim bugüne kadar görüb işitdiyim gibi söylediniz, bendeniz dahi benim asıl kalbimi size söyleyim. Zira şimdi ağnaşıldı ki her ne kadar birbirimiz ile ru-be-ru görüşmekde deyil isek de yürek ve efkârların birliyi hasebiyle ta yan yana ve yüz yüze oturmuş konuşuyor gibi bir şeyiz. Ve her ne kadar şu aramızdaki tahdanın aralığı dar ise de kalb u meylanımız geniştir. Çün deyil tesadüfden dolayı kendime bir teselli bulmak için illa doğrusunu söylemek için derim ki çok defa vuku bulur ki ikisi birbirlerini terece-yi nihayede sevmeyen ve yalnız birbirlerinin yüzünü görseler ikrah iden iki kişi bir meclisde rast gelib yan yana oturdukları vuku bulur. Kayru seyr et şu haldeki sovukluğu. Tıbkı efendim, şu şimdiki bizim konuştuğumuzun zıddı deyil mi dedim. Gülererek kayru...

FİLO: Ka, açılıyorsun yavaş yavaş. Sovuk alırsın, neyise söyle.

ANETA: Şu lakırdıma karşılık dedi ki tamam azizem Aneta, bendeniz dahi bu efkârdayım. Kalb birliyi ve yakınlığı gibi hiçbir yakınlık ve tatlu şey olamaz dünyade. [57] İşte bunun için ki nasıl şimdi söylediniz de malûmim oldu sultanım, kusur defalar dahi benim haberim olmayarak beni görüb seyr itdiyinde dimekdir ki ben pek ziyade ikballi imişim ki sizin gibi en arzu etdiyim yahod kayru biraz yüzümüz alışdı ya gice gündüz yanıb kül olduğum bir kız meyer ta yanımdayımış. Heyvah ki o günler benim şu azim ikbalimden haberdar deyil imişim. Her ne hal ise

şimdi olsun haberim olub bildiyim için kendimi gayetle mesud add iderim ve işbu fevkelade ikbal u devletim için dahi yine sultanıma teşekkürle borcluyum. Çün eger siz bu şeyi bana haber vermemiş olsa idiniz ömrüm oldukça benim haberim olmayacaktı ve en arzu etdiyim şey her ne kadar ta yanımda ise de haberim olmadığı cihetiyle ha Çin'de ha Capon'da ha yanımda olmuş olacaktı. Vakide şimdi dahi şu şey bize gayetle güc gelmekdedir ki yüz-be-yüz konuşamıyoruz. Vakide sultanım, bini acayıb şu babde kalbim incinmesin için bir temsil ile teselli etdiniz. Vakide şu teselliniz dahi bütün bütüne esassız ve tehi bir teselli olmayub doğrudur. Çün bu cihan-ı fanide asıl bir iyilik olmayub iyilik bir şeyin azlığında ve çetinliyinde, dimişler alimler. Vakide pek haklı fakat çi-fayide ki bütün bütüne dahi mahrumiyet o dahi insana bir azim cefa [58] deyil midir sultanım dedi. Efendim dedim, şu mahrumiyet lafzı ile fikriniz nerelere dolaşdığı ba-telegraf malümim oldu. Ona şübhe ne? Bir şeyin kıymeti o şeyin olmadığıda deyu tutalım da hade temsil ya, ömrümüz oldukça böyle cenabin tahdanın o bir tarafında, ben bu tarafında duralım. Ey ne ağnadık bundan? Ha bir de vardır ki birbirimize de teknil kavuşabilsek şu şimdiki hal baki kalması mümkün deyil. Ona şübhe ne efendim? Sen onu der isen insan kısmı ne yana dönse eziyet u cefaden ari deyildir. Bir iyiliye malik olmuş olsa kıymeti kaçır. Malik olmasa hasret u arzusuyla ömrü telef olur. Her ne hal ise efendim, bu mütalâaer şu şimdiki bulunduğumuz hal u mevkının yeri deyil şimdi azizem Filo. Burada cenabine nakl etdiyim şu benim teknil yüreyimi ve şu elmas yüzük maddesini kâffesini mezkûre açdım.

FİLO: Ey ona karşılık ne söyledi?

ANETA: Ne söylesin, kâffe-yi alâmet gösteriyor ki dedi; sultanım, bana Hak tarafından sunulmuş oluyorsunuz. Amma cesaretime af buyurun, sultanım ne fikirdedir? Ona hükm itmek haddim deyildir. Çün kendim demek deyil sultanım dahi ihtimaldir bunca gündir belki farkında olmuşsunuzdur. Bendeniz öyle delikanlılardan deyilim ki ben bir [59] kıza arkalaydı alâka itmiş olmam ile o da bana mutlaka alâka oder deyu kendimi aldatayım. İlla anın dahi meyl u müradını tahsil itmek dahi emel-i eğlebimdir dedi. Ol vakıt dedim, efendim kayru buna zannımca şübhe cayız deyildir. Madam ki bu kadar naturaca yakınlık, uyğunluk ve ba-husus tesadif... Aman sultanım Aneta, öyle oldukdan geru dedi, şu iki hasretleri dayıma böyle arkalaydı

görüşdiren hasis ve katdar felek madam ki bize şu kadar bir aralık olsun ihsan, ihsan itmişdir ve şu dar aralıkdan birbirimizi tekmil seyr itmeye müsaademiz yok ise de bari şu bütün kalb u efkârlarımızın doğru tercimanı bütün cesedimizin vekili ve canımızın aynesi olan şu gözlerimizi olsun yan yana getirib yakından bir defacık olsun seyr idelim deyub ayağa kalkdı ve ta o bakdığım aralığa getirib o dahi gözünü koydu.

FİLO: Ka, ezalarım ditremeye başlayor. O ne hal, o ne hiçyet, aman söyle! Sonra?

ANETA: Dedi sultanımın, şu aralıkdan saher yıldızı misillu parlayan gözleri kalb-i mükedder ve mahzunime ne terece bahş-ı sefa ve ferahiyet etdiler, tarifi mümkün deyil. Fakat neyleyim ki gönül doymaz bir şeye nayil olmak o birinin iştiyak u arzusına kapu açar. Eyer sultanımın ihsan u inayeti olur [60] ise şu gözlerimin yerine biraz da ağzımı koyub şu taşları yakıb beriden ol misl-i peru gözlerinden bir puse...

Gülinya... Gülinya!

Ne var dudu, bundayım!

Kızım bana öyle geldi ki seni yatağında görmedim gibi göründü gözüme. Galiba uyku sersemliyi imiş. Uyu kızım, gücenme.

O gice Gülinya uykusunda ol ihtiyar zat görünüb nasıl kızım şu ihsanımdan hoşnut oldun, göynünü biraz eylendirdin mi, dediğinde Gülinya; efendim, vakide pek hoşnut oldum. Bu ne ihsan u inayetdir ki cariyenizi nayil itdiniz. Dünyade neler var imiş görüb işitdim de tacüb itdim. Fakat pek be-vakıt validem uyanmış. şu Civan ile Aneta'nın mülakatları nasıl oldu? Bu defa da bana bu merak olacak, dediğinde kızım, onun için merak itme onların menkıbesinin dahi tekmilini bir başka gicede duyub işidebileceksin. şimdi yarınki gice gideceyin yer yine Beyoğu'nda. Zira sokağında felan numarolu hanede aşağı katda pencirenin önünde yine iki kızlar lakırdı idiyorlar bulacaksın. Fakat bunlar evvelkilerden bütün bütüne farklı. Bunlar sahte kortezandırlar. Git, diyne. Asıl alim dünyade bir şeyin zıddını ve fenasını dahi bilendir deyub ihtiyar görünmez olur. [61]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

İKİNCİ GİCE: İKİ SAHTE KORTEZAN KIZLAR

Gülinya bu gice kendini mezkûr sokakda buldu ve mezkûre kızları dahi pencirenin önünde. Bu defa dahi bu kızların hakkına da malûmat vermemiz iktiza ider. Mezkûre kızların birisi evin kendi kızı olup ismi Teber'dir. Digeri komşu kızı olup ismi Penbe'dir. Bunların tercüme-yi ahval u eşkalleri bu vech ileddir. Teber uzun boylu, ince belli, sarı üstüne deyirmi yüzlü, kaşlar dahi sarı olarak fakat ince bir çizgi makamında yarım ay şeklinde. Fakat Teber'in hepsinden ziyade asar-ı memduhesi ve her gören kesi kendusine mayıl ve iftade iyleyen vergisi mahsusesi, lisanının tatlılığı, söyleyişindeki letafet u nezaket, tabirindeki zerafet, ol kiraz gibi [62] dudaklarını her bir açdığında güş iden delikanlunun kalbine saçdığı ateş-i şehvet ve dahi söylediği külliye yalan ve bi-esas dahi olsa mekalatının her bir noktelerine giydirdiği, kıyafet verdiyi revnak saniyen diyneyen kes ne tarif itdiyin farkında olmaya bile vakıt u hal bırakmayarak yalnız söyleyişindeki cilve ve nazıklık ile bayıb ve atık budpereslerin heyal iyledikleri deniz malikleri müsüllü sadece sada-yi dil-küşası ile ülfet u müsahabetine tesadüf ideni büyülemiş gibi bir hale düşar idüb kendusine aşık itmekde meşhure bir kızdır. Digeri, yani Penbe, tıbkı boyda bosda Teber'e emsal fakat ismine cismi dahi uygun olup beyaz üstüne elma gibi tabiatdan kırmızı yüzler, hilal kaş, beyaz gerdem, penbe gül-vari romurcuklanan¹⁰ taze sineler, fistanın altundan parlak ve deyirmi elma şeklinde nim kımıldanmakda, artık o kar gibi beyaz gerdem ile beşikdeki çocuğun ve kocaman delikanlunun ağzına almak için ağlayarak talibli oldukları sinelerin aralık yerindeki ol kıskanc fistanın ve o fistanı biçen ellerin nasılısa şefkat u rıkkata gelerek biraz aralık açıkda yer bı [63] rakıb göstermeye himmet u inayet buyurmuş oldukları ol cuzi mahal ise mevsim-i şitade bazı yer yer aralıklara esen rüzgârın şiddetiyle bir bir üstüne püsgürüb dizilen karların beyazlığı ve düzlüyü resminde beli iki karış içinde mevcud olabilir. İncelikde ince ve küçük ve nazik ayaklar ise üzerine basdığı bir karıncaya bile katan sıkıntı ve eziyet virmemekde fakat bunların hepsinden ziyade Penbe'yi meşhure iden gözlerindeki güzelliştir. Şöyle ki mezkûreye sokakda rast gelib ve gözünü kaldırıp yalnız bir defa bakan kes şöyle bir kubbe-yi asümane bir kimse dalarak nazar itmiş olduğu halde hiç memuli olmayarak birden bire şimşek çakmasındaki gözüne vuran şafk ve

¹⁰ Tomurcuklanan

parıltı ve kalbine vuran eser-i heyf u hiras müsüllü mezkürenin atf-ı nazarı dahi dide-yi beni-i ademi öyle bir parlaklık ile memlu bütün kalb u vicudini ise bir azim sarsılış ve didreyişe düçar ider idi. Lakin bu kızların ikisi dahi malike bulundukları tabiatın şu azim dad-i hak ve bi-emsal vergülerini yağnış ve sahte hususlara istimal iderler idi. Nasıl ki ilerude görülecektir. Ve bu dahi [64] iki şeyden neşat idebilir. Ya odur ki hüsn-ü cismlerine bu terece dilberlik ihsan itmiş olan natura ahlakcaya gelince ihsanını kıskanmış ya odur ki natura ol cömerd lutf u ihsanından bu babde dahi mezkûreleri mehrume kılmamış ise de bunlar alışmak görmek ve terbiyeleri iktizasından mücevher döşenmiş bir elbisenin altına harardan gömlek giyinmiş gibi öyle bir ikinci ve bed naturaya düş olmuşlar. Benceye okuyanlarımızdan mazur dileyerek (madam ki bu madde çok tafsilate mühtacdır ve buracıkda ise ona tehammülümüz olmadığı için bu acizi bir retrogratist, yani emr-ı tekaddüme muğayir zann olunmamak için) bunu dahi şu her kanun ve nizam tahdında olan doğru usul ve terbiyeyi terbiye-yi ahlaka daha ziyade bir metanet desisesiyle zabtsız ve kendi haline bırakıldığı halde mutlaka yolunu kayb idecek olan bir atın başından gemini çıkarıp salı virdikleri gibi şu son vakıtlarda heman kâffe-yi cemiyet-i beşeriyenin yenilik, incelik ve serbestiyet behanesi ile duhul itmiş olduğu alafranga, liberta denilen şeylere veririm. Bahusus ki bu alafranga ve liberta kâ [65] milen terbiye ve medeniyet dayiresine duhul etmiş olan bir cemiyete yakışır iken ve anlerde bile niçe bazı uygunsuzluklara mucib oluyor iken artık terbiye ve medeniyetin daha Elif-Be'sinde olanlar için ne neticeler hasıl ideceyini okuyanların idrakına hevale ideriz.* Her ne hal ise bu kadar bir kısacık mütaalâdan sonra gelelim nakliyetimize:

Şimdi, Gülinya bu iki kızları pencirenin önünde oturmuş ve mekalatlarının şurasına yetişdi ki Teber söyleyor idi Penbe'ye: Kalk kız kardaş, ister isen biraz sokağa çıkalım. Mahitab da pek güzeldir şu bizim köşenin başından felanca sokağın ağzına kadar volta vuralım. Bilirsin mahitabda insan daha güzel görünür. Hem ekseri delikanlular da böyle havada karaya vurmuş balıklar gibi [66] dışarı dökülürler. Ağna ki kayru tutması ne kadar kolay olur. Bunun üzerine Penbe pek minasibdir,

* Bu madde ve daha sayir maddeler hakkında “Yeni Dünya” ismiyle bir kitab kaleme almak emelindeyiz. Fakat mıkdar-ı kifaye abonata mühtac olduğumuz için işbu Gülinya'yı alanlar ona dahi rağbet buyurduklarında ve işbu müradlarını Gülinya'nın tab u neşr olduğu mahale haber verdiklerinde ona dahi el vurmaya kabiliyetimiz olabilecektir.

deyub ikisi birden sokağa çıkarlar. Kayru seyr et şu iki dil-ruba ve nevestelerin kol kola takıb her bir ayak alışlarında biçime yakın iken tarlalarının üzerinde şiddet-i rüzgârdan vuku bulan temevvüç misüllü ve yahod bir tepecikde her bir hususda birbirlerine fayık ve akran iki tane selvi ağacının ince uzun fidanlarının rüzgâr esdikce iki tarafa eyilib doğrulduğu gibi bunlar dahi dürlü tepreniş ve gerden kılışlar ile arkalarından fistanların etekleri yarım arşın yerde sürünerek ve iki de bir de fistanın ön tarafını iki elleri ile kaldırıp dürlü manâlere ağnaşılabilir olan şu hal u harakâtlarını ba-husus bir delikanluya tesadüf itdiklerinde icra iderek ve sıkca dönüb arkalarına bakarak fistanın ne raddelerde süründüyünün ve o sürünmesinin sebebine kendilerinin hüsn-ü kemalı vicudlerine ve yürüyüşlerindeki tarz edalarına ne kadar daha revnak verib teesirli idebildiyinin farkına dahi vararak ve tıbkı şu hal u hiyyet bir delikanlu didesi ile nazar [67] olundukda mezkûr de ne terece duyğu ve şiddet-i aşk husule getirebileceğini dahi mütalaa iderek volta vurdukları yerde Teber Penbe'ye şöylece kelame ağaz ile, bugünlerde yeni bir şapka daha çıkmış amma ka; görmelisin o ne güzellik, o ne biçim, o ne zariflik, o ne eda, o ne moda! İlla biraz sol tarafa doğru yan konulur ise vay, kayru başka şey istemez. Aynayı karşına alıb erkenden akşama kadar önünden kalkmalı deyil. Çün bu şapka kusur şapkalara kıyas olmayub her bir tarafını kuşatmış olan hadsiz hisabsız sarmaşık-vari kollar ve saçaklar, kimisi ormanlardaki sazanlık ve kamışlar müsüllü yokarı doğru dikilmiş, kimisi salkım söyüd ağacının fidanları gibi aşağı sarmakda, kimisi yan gidiyor fakat biraz eyrice, beriki düz. O birisi karşı tarafa fırlamış. Daha bir başka yerden bazı divar aralıklarından fırlanıb çıkan bir tesde otluklar müsüllü top top tesde resminde bunların hepsi düzeltilecek yerlerine vaz olunacak. Bunlar ne kadar vakta mühtacdır? Sana ne deyorum, bu şapka bu ane kadar çıkan şapkaların en antikası ve nadidesidir. [68]

PENBE: Aman bu şapkadan sen aldın mı, yoksa birisinde mi gördün he?

TEBER: Dur daha şapkanın vasfını bitireyim. Bu şapkanın daha bir hali daha vardır ki işte asıl marifet onu bilmekdedir. Ve onu koyan ahmak mı yoksa kurnaz mı ondan belli olacaktır. Bu da nedir der isen bak kayru başkası olsa söylemem sana söyleyim. Şimdi artık her yanını ve her eksiyini tamam etdin bitirdin. Yalnız başına koyacaksın, öyle deyil mi? O vakıt bu şapkayı divarda eyrice mihlanmış bir çiviye ya

bir çengele takıb bir mıkdar çekib sündürmeli, amma ne tarafını? İşte ustalığın çoğu buralardadır. Dikkat lazım dikkat, azizem Penbe Hanım. Yok mu ya öyle bir dikkat u ihtimam lazım bu şapkayı düzeldir iken ki yanında birisi lakırdı itmeye bile gelmez, fikir dağılır. Ayrıca o da olmalı. Diyne de bak ne kadar bellilenecek yapılacak şeyler var. Bu dediyim sivri sağ tarafda olacak. Uzunluğu artık şapkanın cesametine göre dört ya beş parmak uzunluğunda olacak. Sivrililiyinin biçimi şöyle acem külahlı resminde fakat ucu o kadar sivri olmayub biraz eyrice. Fakat az [69] eyri. Öyle çok eyri de olmayacak. Sonra bütün bütüne şapkanın biçimi kaçır. Sağ tarafda dedim amma öyle pek de sağ tarafın doğrusunda olmayub biraz ön tarafa doğru meyilli olacak. Nihayet şu öyle bir olacak ki bir adam yolda gider iken başında şapkası kazaen bir miha takılmış da şapkanın o tarafı biraz sünmüş gibi bir şekl u hiyyetde olacaktır.

PENBE: Ey amma bunda bir manâ olmalı.

TEBER: Onun manâsını ben bir Fransız modistrasından bir liraya öyrendim. Fakat neyise sana söyleyim, sen bizimsin. Amma sen başkasına sakın bedava satma. Şimdi efendim, Garibaldi Kabdera Adası'nda iken menfilik bu ya, o halde bile insan kendusine bir eylence bulmalı. Cenera'lı müşarileyh dahi şöylece çarh-ı feleyin alt tarafında kaldığı vakıt defi gam idib fikrini eylendirmek için ada-yi mezkürde ava gitmek mütaadından imiş. Nasıl ise bir gün ava çıktığında bilirsin bu av sevdası öyle bir sevdadır ki önüne rasd gelen avı kaçırmamak için dere tepe, dağ, taş, düz, uçurum dimeyib salar. Amma kendisi helak olacakmış. Artık gözüne görün [70] mez imiş. Allah'a sığındık, bu hayvanat avı bizim şu şimdiki ava çıktığımız gibi deyildi bizim avlarımız bizim ayağımıza gelir. Bize yalvarırlar. Bu ne kolay bu ne tatlı avcılık. Hoş bunu da deyorum amma bizim avcılıkda da başka göne çok sıkıntı ve marifet u hünere mühtaciyet vardır. Her ne hal ise Garibaldi bir gün bir kuşun peşine düşüb kovalamakda öyle bir mahale düşüyor ki bütün balkanlık ve kamışlık ufak tefek fidanlar fakat mahal-ı mezburda öyle birçok sarmaşık var imiş ki Garibaldi avı kovalamakda düşüb kalkıb yahod avı vurabilmek için hasb-el icab eyilib doğrulduğunda mezkür sarmaşıklardan meyer Garibaldi'nin şapkasına vira yapışır imiş. Ve bir aralık Garibaldi öyle bir yere sıkışıyor ki iki tarafı ağac fakat ağacın kurumuş fidanları birbirine kavuşmuş, fakat avı da kaçırmamak için o aralıktan

geçmek herhalde iktizasından imiş. Yallah edib atı üzengileyib mezkûr ağacın arasına kendini salmakda şapkası ağacın birisine takılmış ve o takılan tarafı bir miktar sünmüş. Mühendisler ölçmüşler, biçmişler. Bu sünük yer şapkanın sağ tarafında [71] biraz öne doğru imiş. Ağnadın mı bu şapkanın manâsını? İşte o bu şapkadaki birtakım filizler ve ince tellerden müretteb o birbirine girme girif sarmalar hep Garibaldi'nin bu halinin tasviri imiş. Kezalik bir yanının sünmüş gibi olması dahi Garibaldi'nin şapkasının ağaca takıldığına nişane imiş ve bu şapka şimdi Evropa'da av şapkası tabir oluyor imiş. Deymez mi şimdi bu bir lirayı daha?

PENBE: Nasıl bir lira kadrini bilen yanında yüz lira deyer ka? Bu ne tuhaf şey, kimin aklına gelir şu hali ufacak bir şapkanın üzerinde resm itmek? Doğrusu şu Frenglerin aldığı para helal olsun. Herifler parayı alıyor amma deyiyor, aşk olsun. Ben daha vakide böyle bir şapka birisinde görmedim amma görmüş olsam dahi böyle zatınız gibi bir manâsını veren olmadıkca kırk yıl düşünsem doğrusu ne fikire o biçimde yapılmış olduğunu bulub çıkaramazıdım. Bunlar bir yana kalsın hele. Şu daha diyerek bir şey başlıyor idin. Ne idi o, yarım kaldı?

TEBER: Daha bir şey daha vardır ki o da yeni çıkmıştır. Bunun bir cinsi çokdan var [72] dır. Hani ya şu kol kürkü fakat bu defaki başka biçimde. Şöyle ki öyle iki tarafı düz olmayub bu yeni çıkanın bir yanı baş resminde topac, o bir tarafı kuyruk biçiminde sallanıyor. Bak bunun dahi manâsı ne imiş? Gine Garibaldi geçenlerde Alp Dağları'nın eteyinden geçer iken nasılsa yolun ortasında bir ufacak tavşan yavrusu, kim bilir avcılardan mı vuruldu yoksa kazaen sakatlandı mı, öyle bir sakat halde yatmış duruyor imiş. Garibaldi bunu gördüyünde şemşiyesinin ucu ile çekib atdan yokarı almış ve kolunun üstüne alıb gideceyi mahale kadar götürmüş.

PENBE: Ka, bu ne tuhaf şeyler! Ka, böyle şeyleri bilmeyenler de acaba insanız deyu dünya yüzünde gezerler mi? O deyil ya, ben neye tacüb iderim bilirsin, şu Garibaldi'nin de her yaptığı şeyler ruba yahod şapkanın biçimine zann idersin ki birer numune ve kopyadırlar. Ne mutlu Evropa'daki bulunan kızlara! Arıların rahiya¹¹-yı çiçeklerden aldıkları misüllü anler dahi fistan ve şapka biçimlerini

¹¹ Rayiha

alabilecekleri zatı görebilirler. Bence ben eyer varyetim ve kudretim olsa [73] gider şu herif kim ise bir görürüm.

TEBER: Ey yok, şimdi ilm bizim içimize de girmeye başlayalıdan beru böyle adamlar bizde dahi ilerude zuhurâfte olabilecekleri memuli kavidendir. Baksana, evelisi bizde bu kadar şapka yapmak bilen var mıydı? Kaça alırım senin Anadolu hımbıllarının dokudukları bez, harar, kalpak yahod bizim çocukluğumuzda giceleri üsgüfâ öreriz deyu önümüzden geçilmez idi. Görmeyor musun şimdi dürlü el marifetleri iyne marifetleri ile evler dolub taşıyor.* Bizim alt yanımızdaki şu Aznü yok mu ya, hanı sen de bilirsin. Bir masa örtüsü yapmış, amma görmelisin; o ne güzellik, o ne marifetler var üstünde. Artık insan mayıl olub donar kalır. Yedi dağın çiçeyi üzerinde mevcud amma neyleyim zevallı kız bizden beter ikbalsızın biri. Gice gündüz böyle çalışır, işler. Gine yedikleri boş ekmek. Ne olsun bir Freng karısının yanında işleyor gündeliyi beş kuruşa. [74]

PENBE: Ey aman şimdi elin geçimini mi düşüneceyim, sen şu şapka nerde satılır, kaç veriyorlar, şuna bakalım. Kuzum, iki gözüm Teber, bilir misin?

TEBER: Canım benim de korsan pek umudumda idi o birinin, berikinin nasıl geçindiği. Fakat öyle bir lakırdı sırası geldi de söyledim. Şimdi kız kardaş bu şapka yalnız bir yerde satılıyor. Yüksek Kaldırım'dan iner iken bir mağazada fakat pek nazlı satıyorlar. Niçin ki daha ilk sandık açılışı olub çok da taliblisi olduğu için şimdi ise pek az kalmıştır. Onun için fakat ben bir tarafını bulur bir tane alabilirim amma işin içinde amma yeri var bilirsin ya.

PENBE: Pek pahalıdır, öyle mi?

TEBER: Tanesi beş napolyona.

PENBE: Dediğin şapka beş napolyon deyil, halâ on beş napolyon da deyer.

TEBER: Ka kız, niçin halden bilmez gibi lakırdı idersin? Beş napolyonun yolu ne yanda onu göster.

*Ağlanılacak marifetler bizim hakkımıza bu madde hakkına dahi “Yeni Dünya” tavsiline malûmat virecektir.

PENBE: De halt etme. Ben biraz vakıtdan beru bir şeyin farkındayım. Sen birisini yakaladın. Epeyce üstünün başının düzgünlüğüne bakarsan gudluya benzeyor. Kayrı [75] hiç tutamaz isen bir şapka da mı tutamazsın?

TEBER: He, şunu mu deyorsun, adam kaç a alırsın bayırın hımbılını? Ay oğul bizde istirac yok. Onun paralısı bize gelmez. Bunu da neden tanırırsın, der isen hani ya biz bir vakıt dağda bir evde oturmaz mıydık, bahce tarafındaki odayı bu uşağa kiraya vermiş idik de ondan tanır bizi, amma kulak asma ardı boşdur. Nasıl derler, teknedeki karnında, sandıktaki sırtında. Vakide fena uşak deyil amma neyleyim parası olmadıktan sonra. Bu uşağın adı Civan'dır, dışarlı. Bana gelir ki ya Kayserli ya Tokatlı olmalı. Burda bir tüccar yanındadır. Ey sankim işte güc ile kendisini idare idiyor fakat bu uşağın bir merakı var. Çünkü kalbinde ne var ne yok hepsini söyletendir idim. Merakı nedir dersen, gözü Tavşan Kızında. Meyer onları pek sever imiş. Alırsam bir tane onlardan alırım der idi. Bu sabah bundan geçeyorudu. Camı vurdum çağırdım, dedim bakayım biraz gudlanmış mıdır? Amma iyiden yoklaştırdım, istintak itdim; bakdım ki hayır, gine esgi hamam esgi tas. Şu kadar ki ne yapdın bir Tavşan Kızına nişanlanabildin mi, deyu sordum. Öyle bir şey var gibi, bakalım dedi. Ey nasıl, kız paralı mıdır, deyu sordumusa nakıt parası yok fakat hep parasını bir tane ziy-kıymet [76] elmas yüzüye bağlamış dedi. Ey artık ben bunu işitdim ise o ne girgirlik, o ne alışıklık, o ne yakınlık beni aldı. Bilirsin ya bir cilve ve eda ile ziyade hayrını gözedir iyi olduğunu ister. Allah göynüne göre vermiş, sen bir iyi çocuksun. Şuna pek sevindim, gözün aydın filan diyerek öyle bir dil dökdüm, lisan parçaladım, yakınlık gösterdim ki görmelisin. Artık zevallı gerçek zann idiyor sevincinden ayakları yer tutmıyor. Ey amma dedim bir aralık şu dediysin yüzüyü bir getirsen de görsek hıyanet, dedim. Amma bu lakırdıyı o kadar bir sıcaklık, şeyve u cilveler ile söyledim ki zevallı, yüzüyü kızıdan alıb getirib göstermeye söz verdi. Sözde ya yarın ya o bir gün getirecekdir bir al ile şu yüzüyü şu hımbılın elinden bir çarpabilsem. Sağ o şapkadan bir tane alınacak.

O deyil ya, dur ka, şu... Aman bizim peder geliyor. Dimek ki epeyce vakıt geçmiş. Ağa Cami'de dükânı var. Bu vakıtlar dükânı kapar gelir amma biraz da çakmışa benzeyor. Aman zat-ı ayıklığı nakıs, titiz sarhoşluğu bütün bütüne fenadır. Şimdi sokakda görürse gice sabaha kadar vırvırlanır. Kayru işin yok ise sarhoş diyne. Avf

idersin kuzum Penbe. Bu akşamlik bu kadar konuştuk ya, yarın akşam lakırdımızın kusurunu tamamlarız. Adio... [77]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

ÜÇÜNCÜ GİCE: MUHABBET TÜCCARLARI

PENBE: Nasıl, bugün seninki göründü mü?

TEBER: Hayır, gelib çıkmadı. Kim bilir dediği kızı mı göremedi, yoksa kızın bunde göynü mü olmadı, her ne hal ise helbetde onu ben bir daha görürüm fakat o kadar ipin ucu benim elime geçmesin yoksa o iş bitdi bil.

PENBE: Ey bu şey olursa bize de bir pay çıkacak mı?

TEBER: Ka, dur bakalım herifin [...] ¹² diyi bu bir denizde balıktır hem niye. Senin neye mühtaciyetin var a kuzum sahih olarak Penbe ben [...] tariki iderim. Amma dediyim başka gelmesin. Sen de bir benden zengin babanın evladı deyilsin bakalım Allah versin senin üstün başın [...] kat kat fistanlar her yeni çıkan şapkadan alırsın. [78]

Amma bana gelir ki halt etme, bize lo lo lo olmaz. Sen de bir inek buldun sağıyorsun olmalı. Kuzum Penbe, eyer öyle bir şey var ise saklama. Bak ben sana kendiminkini nasıl söyledim? Çün senin dahi böyle bir fırladağının olub olmadığını bilmeye merak itdiyim bilirsin ki seni sevdiğimdendir. Allah'a şükür biz öyle şaşkın ve himbıl kızlardan deyiliz ki temelli bir koca alıb da onun bi-karar tecellisine eylence olalım. Öyle şeyler esgi zamanın akılsız adamlarının hakkına göre imiş. Şimdi dünya akıllandı. Tut birisinin yakasından. Amma bu şeye o kadar ustalık lazımdır ki asla parası için sevdiğini belli itmeyub can u gönülden seviyor gibi göstermeli. Ha bakdın gördün ki dünya hali bu ya, işi aksi gitdi, para kazanamaz oldu mu usul ile yularını başına doladığın gibi İmam Paşa Çöplüyü'ne doğru kap saliver. Ondan sonra yakala bir başka zenginini. İşte bu vech ile rahat ömr geçirirsin. Zevallı şaşkın kızlar kalkarlar bir koca alırlar. Ne imiş, sevmişler birbirlerini! İnsan kedi, köpek midir sevicecek? Aldıkları herifin elinde bir vızıltı, zenahat ya memuriyyet ya bir bayağı

¹² Bu kısım okunamadığından [...] şeklinde gösterilmiştir.

esnaf parçası. Kocam [79] imiş deyu gice gündüz yolunu gözlemeli. Çaprast selame durmalı. Bayağı sokaklarda karanlık odalarda oturmalı. Kırk yerinden yamalı içi dolu taş gibi pek kirli, tozlu, paslı minder, yasdık, yatak, yorğanlarda yatıb kalkmalı. Sırtında gelin olduğun günki fistanı ömrün oldukca, esgidikce, yırtıldıkca, iyneye ipliye kuvvet parça koyub giymeli. Yeyeceyin kuru ekmek. Onu da pek çok yememeli. İlla bir de çoluk çocuk basdı mı kayru Sarayburnu akıntısındaıız. Çarpın yat, ne imiş bu, sevmişler birbirlerini. Hiç sevmek karın doyurur mu? Hem nasıl dedim, sevmek deyu şey ne imiş?* Senin erkek dediyin karının eşeyidir. Hiçbir adem eşeyi sever mi? Eşek dediyinin üstüne binmeli. Ver etmeli kamçıyı. Ha bakdın gördün ki yolda gider ikan ya ayağı kırıldı ya beli üzüldü. Üstünden indikleyin başka bir başboşda eşek bulur isen ona atlamalı. İşte erkek dediyin de ayni böyledir. İlla mezarına nurlar insin bu alafrangayı icad idenin ki biz karı kısmına bu kadar [80] icazet ve nufus viridi, serbestiyet bahş itdi. Evvelisi olaydı mümkün miydi böyle mahitabda sokağa çıkalım, kol kola takalım, sokağın ortasında yüzümüz açık yürüdükce saçlar salınsın, sineler çalkansın, fistanlar sürünsün, gelen geçen vurulsun? Baksana şimdi aceba kim bilir ne kadar delikanlılar ovukdan sıçan bakar gibi kimisi köşe başlarından kimisi pencirelerden sinmiş bakıyorlar. Aceba ne kadarı bizim şu hiyyetimizi gözlerinin önüne getirerek yatağa giriyorlar? Kim bilir aceba yataklarında... rüyalarında...artık neler... neler olacak? Zevallı yasdıkların adı Teber ile Penbe olacak. Sıkışdırılmakdan yünleri dışarı dökülecek. Çarpınmakdan al kan terleri yüzlerini bürüyecek, bir yandan o bir yana dönmekden daban tahdaları ne kadar kıcırdıyacak. Ah u fiğanleri eflake dayanacak. Ya biz odamızda esgi zaman gibi kafes ve perde arkasında oturmaya mecbur olayıdık! Kim bizi görüb tanıyabilecek, biz kimi tanıyabilecek idik? Hülasa bunların hepsi bir tarafa sahih sen hiçbir şaşkın yakalayamadın mı, doğrusunu söyle canım Penbe! [81]

PENBE: Canım ka, dur bakalımb Biraz vakıtdır biz de birisini yakaladık amma biz de istirac yok. Hazineye kürek daldıracak olsak talehimizden küreyin ters yüzü rasd gelir. Şimdi bak benimki nasıldır, Doğru Yol'dan ben ekseri geçer iken bir kibar evladı pencireden beni görüb meyer abanın kolunu yakarımış. Ba-husus gözlerinin

* Bir bakıma bu misillu kızlar pek ziyade ehl-i ırz sayılabilirler. Çün safi muhabbet ve gönül düşmek dinilen şeyden asla haberdar deyildirler.

güzelliğine son terece mayıl ve mecbur olub yanıp kül olur imiş. Benim bir şeyden haberim yok ya. Bir gün gine Doğruyol'dan geçeyor idim. Arkamdan bu dediyim delikanlu yetişib beni tanıyor gibi şöyle bir selam verdi. Ben de selamını aldım ise de tanıdığım bir kimse olmadığı için galiba birisine benzeddiniz dedim. Hayır, dedi. Sizin eviniz işte felanca deyil mi? Meyer o hepsini sormuş, haber almış biliyor. Cesaretime avf buyurub her şeyin bir sebebi vardır, dediğinde isterseniz buyurun jardende biraz konuşub ifade-yi hal idelim, dedi ise şu bir zengin evladı olmuş olduğunu işitdiyimden buyurun, deyib jardene girdik. İşte orda artık teknil birbirimize açıldık. Nasıl dedim, bu benim gözlerime son terece vurulmuş. Eyer bir kabili var ise ve sultanım inayet [82] buyurur ise bir mahal tahsis idüb bazı günler yan yana oturub şu cihanı yak[1]b yandıran didelerini yakından seyr idüb hüsiyyet ve muhabbet itmeye arzu-keş olduğunu beyan ile fakat bunun ile birlikde beni kendine teselli yar idebilmeye de kabiliyet ve niyeti olmadığını saniyen kendisi sadece cemal aşiki olub bütün gice sabaha kadar yalnız bir evde bir odada olsak bile yalnız hub-cemalini seyr u tamaşa iderek şayed derya-yi aşk u muhabbet pek ziyade taşdıkd pek pek ol misli melek didelerinden bir puse ahzıyla kanahat ve iktifa ideceyini ifade eyledi. Şimdi mezkûrun bu lakırdısından ben hiçbir netice ağnayamadım. Düşündüm eyer bu adam beni bir ehl-i ırz kız deyu tutarak bu lakırdıyı söyledi ise kendisini almayacak olan bir delikanlu ile hiçbir ehl-i ırz kızın görüşmek istemeyeceyi der-kârıdı. Yok eyer bir açıkdan ...bu¹³ yerine koyarak söylese böyle ucunda hiçbir mükâfat ve ücret olmayarak böyle bir teklifinin hiçbir dürlü kabul olunamayacağı dahi bedihi idi. Ey bu iki dürlü şeyden başka da hiçbir fikre verilemez idi etdiyi lakırdı. Ha sonradan bir şey daha [83] geldi hatırıma dedim varısa beni tecrübe itmek için böyle bir bilmece nevinde kapu açdı. Der-akab kendimi toplayıb onun bana kullandığı silahı elinden alıb bu defa ben onu tecrube itmek yolunda cevap verdim, dedim. Zatınız beni bu kadar vakıt görüb vakıt olduğunuzda hakkımda ne fikir tutarınız? Yani ehl-i ırz bir kız deyu mu yoksa bir ...bu deyu mu, dedi öyle umumi karılardan ve kızlardan olmadığını fark itmeyecek kadar nadan deyilim. Yani ehl-i ırz olduğunu bilmişimdir. Ey ehl-i ırz bir kız böyle bir teklifi nasıl kabul idebilir dedim. Ağnayorsun ya Teber Hanım, bu lakırdım dahi mezkûru bir tecrübe itmek idi.

¹³ Yazar bu kelimeye sansür uygulamış ve "...bu" şeklinde yazmıştır.

Buna karşılık dedi ki vay demek ki sultanım daha ehl-i ırz luğetinin manasına vakıfe bulunmamakdasınız. Öyle ise şimdi şu münasibet ile ...bu ile ehl-i ırzın farkını zatlarına beyan ideyim. (Nasıl Teber Hanım, atdığım taş yerini buldu mu, bak nasıl fikri aşikâr oldu. Ağnadın mı ki beni bir hımbıl kız yerine koymuş imiş bilmeyerek) Şimdi bir delikanlu bir kız ile konuşub bitdikden sonra çıkarıb eline bir belli ücret yani ya bir mecidiye ya bir **[84]** lira verirse işte o kız ...budur. Amma birisi bir kız ile görüşür konuşur, öper, sever buna mukabil onu almayacak dahi olsa çıkarıb eline para vermez. Fakat nedir, işte bir fıstan dikdirir, bir şapka alır yahod sayir bir elbiseye mütaalik bir ikram ider, işte o kız ehl-i ırzdır. Bunlardan ehl-i ırzlığa dokanır bir şey yokdur. (Gördün mü ikinci tecrube işte bu lakırdısıyla da mezkûrun esgi kafalılardan olmayub yeni ve ince bir zat olduğu ağnaşıldı.) Nasıl, şu tecrube muharebesi meydanında ben fatih ve zafer çıkmamış mıyım?

TEBER: Canım ne dersin Penbe Hanım, hiç bizim ile oyun mu oynanır? Bize şeytanlık mı olur, biz nasıl ki karşımızdaki delikanlunun koynunda kaç parası olduğunu kendisinden eyi bilir ve anı sarı yağdan kıl çeker gibi çeker isek öyle de kalb u efkârlarını dahi hiç kendilerinin haberi olmayarak kendi ağızları ile söyledir, ağnarız.

PENBE: Ona şübhe ne!

TEBER: Ey, sonra nasıl oldu şu lakırdınız?

PENBE: Sonu efendim, o vakıt fikrimden dedim ki tamam bu benim ağzımın kaşığı **[85]** dır, dedim. Efendim, bendeniz dahi buraları fark idemeyecek kadar mübtedi ve esgi adamlardan deyilim. Fakat nasılısa zatınız ile de daha bir görüş, bir biliş birbirimizin ne göna adam olduğunu evvelce bir ağnamak ve muhabbete bir kapu açmak için de bir çarpıntı ve bir cilve yok mu ya dedim. Evvet minasibi de budur fakat salt cilveyile de vakıt geçirmeyelim de şu fukaranızın istidasına ne göna cevaba himmet buyuracaksınız, dedi. Dedim efendim, benceye hade kayılıım deyelim. Fakat her vakıt böyle bahce ve kazinolarda mı konuşacağız? Malûm ya dedi, bendeniz epeyce bir kibar evladı olduğum için haliyle bizim evde uşaklar beslemeler saniyen peder ve validem birçok kalabalık olarak sultanımın bizim haneye teşrif buyurmaları mümkün deyildir. Eyer sizin peder ve validenin kulağı delik ve zamanenin ince

adamlarından iseler haliyle anler böyle bir kararsız hüsiyyete göz kapayacaklardır. Yok bilmem eyer esgi zaman adamı kaba ve horyad kimseler iseler onun dahi bir kabilini bulabiliriz. Şöyle ki madam ki öyle atalar kızlarını helalından alacak olan delikanlının gelib gitmesine bir şey dimezler, sen onlara bu beni alacak dersin. Şimdi hosdovanank¹⁴ olmayoruz ya. Amma sonra gine biz kendi [86] bildiyimizden şaşmayız ve ben bu maddeyi hiçbir can oğluna beyan itmeyib yalnız seninle ben bir de şu bahce bilir, dedi. Buna karşılık şu buluşunuza çok beyendim. İşte bu tarik eyidir. Ben bu akşam bizim pederi, valideyi okudurum. Sen yarın şöyle öylenden sonra gel. Hiç korkma elden geldik kadar onlar dahi ikramda kusur itmezler zann iderim fakat ilkin birkaç defaya kadar şöyle ağırca davran. Çün nasıl dedim, ne kadar olsa daha bizimkiler esgi adamlardandırlar. Öyle hüsiyyet u konuşmamızda cuzi bir açıklık ve serbestlik müşahade idecek olsalar ihtimaldir ki bütün bütüne işi bozarız. Öyle çapkının seni ne aldığı lazım ne alacağı ya, çıkışırlar. Sen de kendini esgi kafada gibi göster, onların efkârınca lakırdılar et. Amma sonra birkaç defadan sonra gerek yüzleri biraz alışırs gerek kızımızı alacak imiş deyu muhabbet düşürürler. O vakit ben size şöyle biraz oturub onların yanında usluca kibarca konuştuğundan sonra gideceyiniz vakit yaklaşıyor gibi oldukca buyurun Onnig Ağa, içeri odaya cenabine bir lakırdım var deyub seni ayrıca bir odaya alırım. Artık orada biz ne yaparsak yaparız. Bu böyle olduğu halde onlar kayru seni kendi kafalarınca bir adam bellilemiş oldukları için hakkımızda başka [87] dürlü şüpheyeye zahib olmazlar ve eyer şayed bir şübheye varıb akşamısı bana ayrıca odada ne lakırdı itdiyimizi sül itmeler bile bir kulp uydurur söylerim. Ne yaparsın efendim, işte böyle esgi kafadaki adamlar dahi yavaş yavaş dünyadan kalkıb dünya bütün incelib teknil serbestiyete duhul idene kadar hasb-el ıycab böyle müşkülâtlar kapusu önümüzde elan açık olub biraz vakit daha bu dürlü vukuatlarda bazı mertebe kurnazık ve sayıntı, istimal ve zahmetine mecbur olacağız. Fakat ben kendimce buna da şükür veririm. Çün düşünürüm ki daha şu bizimkilere esgi adamlardan deyorum ya, gine bu kadara bak müsaademiz oluyor. Ey, ya Anadolu'da doğmuş olayıdım, ne yapmalıydı derim kendi kendime bazi defa. Niçin ki orada bir kız kapudan dışarı çıkmak mümkün deyil anası birlikde olmayarak. Bir erkek yüzüne bakmak bile yasak; bırak lakırdı itmeyi,

¹⁴ Günah çıkarma.

konuşmayı, demeyi, gülmeyi ve sahih olarak bir delikanluya bir kız nişanlansa bile imiş nişanlısının yüzünü bir nişanlandığı günler bir de düyün akşamısı görmeli imiş.* Vah **[88]** vah, o memleketlerdeki kızlara! Dünyanın her zefkinden mahrum mahbusda gibi ömr geçirecekler. Gözünü sevdiyim alafranga! Ne yaparsan yap! Daha yarın bir gün biraz vakıt geçdikden sonra biz seninle giceleri sokağa da çıkarız. Ben bizimkileri ne yapar yapar kandırırım. Allah’a şükür, bu memleketde kışın balolar sağ olsun. Yazın köyler, su başları, bahçeler içi, kayalar koltuğu, ağaçlar arası, selviler gölgesi... Hem öyle bir memleket, bu memleket ki kimsenin kimseyi tanıyacağı yok. Kimsenin peşine düşmez, aleyhinde lakırdı itmez; koluna birisini tak, Böyükdere’nin piyatsada gice sabaha kadar gez, kimse fena lakırdı itmez. Kim bilir ya komşusudur ya nişanlısıdır ya dostudur derler geçerler.* Her ne hal ise efendim, bu hususlar zatınızın dahi malümi, benim dahi tekrar itdiyim bir lakırdı olsun içindir. İşte bu kavı ile şimdiki hal şu tatlı hüsiyyetimize hitam virelim. Yarın dediyim vakıt mutlaka yolunuzu gözlerim, deyub birbirimizden ayrıldık. Gel şimdi o gün akşam evde bizimkileri nasıl kandırmalı, her ne hal ise ona da şöyle bir usul düşündüm: Akşam olub sofrada yemek yediyimizde ve sofradan sonra **[89]** bir madde hakkına gayetle dalmış düşünüyor gibi gösterdim kendimi. Validem; Penbe, şu şamdanı bu yana ver, dedi ise ben tabağı uzatdım. Nihayet birkaç aslı yokdan böyle dalğınlık ve sersemlik gösterdim. O kadara dak¹⁵ ki nihayet bunlar böyle bir dalğınlığının sebebini süal itmeye mecbur oldular. Ben dahi birkaç defa hiç, bir şey yok mokdan sonra tenhade valideme söyleyebileceyimi ifade itdim ise pek eyi deyub validem aldı beni, içeri odaya götürdü. Söyle kızım, bakalım nedir durğunluğun sebebi, dedi ise dedim valide, sana lakırdının açığı, bir kibar evladının birisi epeyce vakıtdan beru nişanlanmak mürad edib fakat bir fukara kızı alıb sevindirmek arzüsünde imiş. Halbuki bana bu maddeyi bir dostum karı vardır, o ifade etdi. Ve beni sevdiyi için şu pazarlığı bana uydurmak istediyyinden ne yapıdı yapıdı sokakda geçer iken olsun bu uşağa beni rast getirib gösterdi. Sonra ağnadık, diynedik ki oğlan bana beyenmiş fakat birkaç gün bunun üzerine geçdi bir netice çıkmadı ise ben de olmadık bir şeyi sizlere açmadım. Düñki gün jama gitdiyimde bu dediyim karı yolda rast geldi. Dedi

* Hoş bu kadarı dahi doğrusunu söylemeli ise ehl-i ırzlığın öte yüzü ve medeniyetin muğayiridir.

* Bu “dost” lafzının ne olduğı dahi bir gicede görülecektir.

¹⁵ Dek, değin.

ki gözün aydın; oğlanın göynünü yaptım, sana karar verdirdim, yarın alıb size geleceyim. Validen pederin ile görü [90] şüb nişan verecekdir. Şimdi ben iki kılıcın ortasında kaldım. Gelsin desem sizlere evvelce söylemeden davet itmeye cesaretim yok, gelmesin desem ey şimdiki delikanlıların hali malüm, cuzi bir şeye gücenirler. Öte yanda da kırk beş kız ağzını açmış bekleyolar. Belki kismete kederlik olur, korkusuna mebni nihayet gelsin dedim. İşte bunun içindir dalğınlığım ki acaba darılırsanız deyu kalbim ihtilalledir, dedim ise o ki dedi, helalından gelib kapumuzu çalarak istedikden sonra bunun nesine darılacağız dedi. Girdi içeriye pederime ifade itdi ise o dahi hoşnut oldu. İrtesi gün bu uşak geldi. İşte kayru iş kavilli döyüş ya o dahi öyle bir ustalıkli kullanışlar öyle bir doğruya yakın lakırdılar itdi ki nihayet bizimkiler de kandılar. Çün nasıl dedim; onlar ne kadar olsa esgi zaman adamıdır, bizim kadar şeytanlığa akılları irmez. O günden beru bu gider ve şimdi epeyce vakıtdır işi istediğim kalıba da dökdüm. Yani ayrıca odada da oturub görüşür konuşuruz. Ey işte malüm ya ufak tefek cilveler, muhabbetler sevib sevişmekler şöyle bir kıyılarda dolaşib gidiyoruz şimdilik. Fakat neyleyim ki nereye gitsem ikbalim benimle beraber gider. Pahtımdan bu uşak bu kadar bana vurgun olduğuna göre [91] bakış ve hediye gelirse o kadar cömerd deyildir. Vakide arada bir fistan yapıdırır, şapka mabka alır amma ziyade ucuz soyundan. Hele para lakırdısı hiç olmaz. Hem kendisi de nasıl tarif itdim, o şeyin önünü bağladı. Meyer böyle görüşüb konuşmakda para verilirseymiş o kız makbul kız olmazıymış. Benceye ne boş lakırdı! Fistan ve şapka dahi parayla alınacak deyil mi? Fakat nasıl dedim, bu da benim ikbalimden öyle aslı yokdan bir lakırdıyla beni bağlamış. Sonradan ağnadım ki o itdiyi lakırdı hepsi tamahkârlık avokatlığı imiş.

TEBER: Onun hep kolayı var azizem Penbe. Fakat nasılısa senin daha biraz acemiliyin var, yoksa sarı yağdan kıl çekmeden kolaydır ondan liralari çekmek.

PENBE: Aman ayaklarını öpeyim, şunun kolayı nasıldır canım Teber Hanım? Söylesene!

TEBER: Şimdi bak nasıl idersin; o geldiğinde gine kendini hiç bozmazsın, gine evvelki gibi kendini pek ziyade muhabbetli gibi gösterirsin. Uğruna canını bile feda idecek gibi hal u hiyyetler kullanırsın. Şiyve u cilve ve naz u istiğnaler ile yakıb

yandırırısın. Ol zaten tatlı ve mecburi olduğu gözlerini sıkca sıkca ve daha bir yanıklık kesb itdirerek onun gözlerine doğru yakın götürüb sabr ideme [92] yeceyi terecede aşk u alâkana düçar idersin ve nihayet biçareyi öyle bir hale vaz idersin ki nar-i sevdan ile bütün vicudi didremeye başlayıb ateş-i aşkınla dili dudakları kurumaya başlar. Ey o vakıt helbetde suya koşacak ya, sen de o vakıt kendini nazdan satmaya başlarsın. Şu aşkın deryası olan mah-cemalinden heraretini söndürmek için bir katre ab-ı puse istese virmezsin. O artık sana tutuşmuş gibi bu reddiyetin sebebini süal idecekdir. İşte o vakıt al teraziyi eline, kendini dirhem dirhem sat. O liraları o vakıt ...

Ka dur, bizimki geliyor.

O, Civan Ağa! Nerde kaldınız efendim? Gündüz akşama kadar pencirenin önünde, gece sabaha kadar sokaklarda teşrifinize müntazır olmakdan hal u dermanım kalmadı. Sefa geldiniz efendim.

Sefa bulduk sultanım. Erken bir işim düşdü gelemedim avf idesin. Al şu dün akşamki dediyim emaneti.

TEBER: A, bu ne meşhur yüzük! Aceba bunu parmağına koyan dahi böyle güzel midir?

PENBE’NİN VALİDESİ: Çocuklar yarı gice oldu. Daha bu vakıt ne işiniz var sokakda?

Geliyorum dudu. Adio, Teber Hanım. Hay pahal hay. Hortlarlar gice olursa uyumazlar. Neyise yarın akşam konuşuruz. [93]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

DÖRDÜNCÜ GİCE: YÜZÜK HIRSIZI

PENBE: Bilmem giceler kıssaldı, bilmem mekalat u hüsiyyetimizin tatlılığından uzun giceler bize kıssa görünüyor. Birkaç defadır ki lakırdının hitamına vasıle olamıyoruz. Ne deyeyim, kör olsun aradaki engeller. Gâh birimizin pederi geliyor ayrılmalı gâh o birimizin validesi çağırıyor lakırdıyı yarı bırakıb eve tıklılmalı. Kühnemiş, bunamış heriflerin yanında mahbus olub beklemeli. Ey ne çare! Vakide

göl tikensiz olmaz ve hem bu kadar bize güc gelen ayrılıklar dahi bir akşam daha konuşmamıza delalet idiyorlar. O deyil ya, o dediğini ne yaptın? Bugün erken Civan geldi mi?

TEBER: Gelmez mi artık, helbetde ki uşağın gözüne o gice sabaha kadar uyku gir [94] meyecektir. Zevallı irken irken geldi pencirenin önüne durdu, tık tık camı vurdu. Hoş, ben perdenin arasından onun geldiğini ta nerelerden beru görüyordum ya. Ben hiç bozmayarak camı kaldırdım. Kayru ol ande yüzümdeki hiyyet u rengler hisabe gelmez ve tarif olmaz raddelerde idiler. Daha henüz yataktan çıkmış olub misomu bile takmadan salt bir fisdana dolanmış, gönüs mönüs dersin sabahın saher vaktindeki bad-i sebaler gibi açık ve meydanda, saçlar darmadağınık, gözler mahmur, kaşlar eyri büyrü, ağzım henüz açılmaya yüz tutan güllere benzer. Yüzlerimde dürlü dürlü usta ve mahir ressam elinden çıkma reng ve resimler. En altda kurnazlık, şeytanlık, ferendebazlık, onun üstünde bayıcılık, kandıracılık, akıdııcılık, en üstünde bir yüzümde mahzuziyet, hoşnudiyyet, behcet u meserred. O bir yüzümde mahzuziyet, kara yas u matem, derin ve kati umed tefekkür girdabları, çaresi bulunmaz bir gayet perişaniyeti. Bunları eyi diyneyorsun ya azizem Penbe, çun bir ademi kandırmak için yalnız lisandaki gelişat ve tabiatdaki kızgınlık ve fasihlik kifayet it [95] meyub duruş, kımıldanış, tepreniş, gösteriş hal u hiyyet dahi yardım ider. Nasıl ki merkurum dahi beni öylece camı kaldırır kaldırmaz birdenbire o hiyyetde gördüyü gibi gözleri der-akab delikanlu gözlerin mihlandı demiri olan göksüne doğru çevrildi. Vakide daha saçlarım top top olub mahbushaneyeye girmemiş ve yaradıldığı hiyyetde daha serbest bırakılmış oldukları münasibetiyle kar üstüne sırma saçak kaplamış gibi yer yer ol beyaz turucların üzerine dökülmüş olub kâmilin seyr u tamaşa itmeye mani olmakda idiler ise de fakat zann idersin ki seyr ideni daha ziyade yakıb yandırıp kül itmek için saçlar gönüs ile bil-ittifak şu hal u hiyyeti mahsusen yaparıldılar. Bir de şu hal u hiyyete gözlerdeki mahmurluk geriliş, sünüş, arkadaş olur ise epeyce söyleyeceyin lakırdıdaki acılığı teskin itmeye yardım iderler. Bu alemde acı habları şeker ile yutdururlar. Her ne hal ise merkurumun atf-ı nazarı bir eyyam şu muhabet havuzunda çalkanıb duran bir çift elmeye saçdan yapraklar arasından nazar-endaz olduktan sonra biliyorum, epeyce aldırdı. Biraz kendinden [96] geçti. Azacık mehmanlandı. Ufacık didremek merkurumu aldı ve haliyle de böyle

olacaktır. Niçin ki beni-i adem mesela birkaç günden beru taam itmemiş olsa ve en sevdiyi, göynünün istediği, arayıp bulmadığı gözünün önünden uçan bir nefis taamı dahi o arada getirib ta önüne koysalar ve çatal ya kaşık ile ta ağzına da yakın tutsalar fakat ağzına virmeyub yakın götürüb geri çekseler mutlaka şu halde insanı bir dalatmakdır alacak. Biçare dudakları uzanıb tehi-dest geri döndükce bir bi-huzurluk nasıl olacaktır? Ayni halde idi merkum dahi. Fakat bu muhabet sarhoşluğuna da dalıb gitmek olmaz ya, güc ile neden sonra kendime gelib dudakları didreyerek fakat belli itmek istemeyerek, bir sabahlar hayır olsun deyebildi. Dikkat ile azizem Penbe; dağlar başında, dereler içinde, ormanlar arasında, yol üzerinden gelib geçen kevrânlar üzerine hücum idüb talan iden haydudların bazı halleri bize ibret u numune olmalıdırlar. Merkumlar ortada durmayub ya kaya koltuğuna ya ormanlar sık ağaçlıklar arasında gizlenirler. Yolcunun hiç memul itmediyi yerde apansız ö [97] nûme çıkıverirler. Yalnız hiyyetlerinin örfü ile biçare yolcuyu giriftar-ı heyf u hiras iderler. Bir söyleyiş ile insanın nutkunu tutarlar. Çün davranma derler, eyer yolcu pek ziyade cesaretli olub bu lakırdıyla teslim olmaz. Haydudların bellerinde çifte dabancaları vardır. Onu gösterdikleri gibi işte artık bi-çare yolcunun o saat eli, ayağı didremeye başlar. Aninde teslim olur. Ağnayorsun ya temsilimin manâsını ve kız kısmına olan muşâbehatını şu fark vardır. Merkuman haydudlar insanı örf ile dirredirler. Biz karşımızdakinin kalb u vicudine saçdığımız ateş-i aşk ile didrediriz, tatlı ateş ile yakarız. Bak diyne, temsilimdeki bazı bize uygun yerleri pencirede camın arkasında perde nim çekilmiş olduğu halde saçakların arasından geleni geçeni usul ile seyr ideriz. Para memul ittiyimiz bir delikanlu geçer iken şöyle bir kımıldanıb birdenbire cemalimizi bir gösterib yine perdenin arkasına çekiliyor gibi ideriz. Birkaç defa böyle alıştırdıkdan sonra bir günde der-akab camı açıverib şöyle bir dışarı bakar gibi ideriz. İşte bu davranma dimekdir. Eyer hımbılın birisi ise bu kadar [98] dan bir şey çıkmaz, geçer gider. Ya biraz kurnaz ise o helbetde bir vesile ile teslimiyet gösterecekdir. Ya bu civarda felancanın evi varmış ya filan adam bu evde mi oturur ile ya yolda gider iken arkadaşına bir lakırdı atarak hülâsa bin bir dürlü yollar ile müsahabate kapu açacaktır. İşte çetinlik de yalnız bundadır. Yani şu birkaç defada biraz yüz alışdı mı o sana şunu alayım, bunu alayıma çıkışacaktır. Yok, eyer pek tamahkâr bir yolcu ise bizim de belimizde naturadan bir çift dabancamız vardır. Onu şöyle biraz gösterdiyimiz gibi o kayru dayanamaz. İşte onu

ol vakıt bir didremek alır. Aman efendim, aman sultanım; malim de senin canım da senine varır iş. Fakat her ne kadar bu böyle ise de bunları yapıp icra idüb işi bu kalıba dökene kadar haylu ustalık lazımdır. Bir kişinin elindeki silahın yalnız eyi olduğu kifayet itmez. Onu kullanmayı da bilmeli. Yoksa olabilir ki o senden kurnaz çıkar da silahını milahını zabt idiverir. Biz bir delikanlu ile konuştuğumuzda aynı ceng meydanında gibi bir şeyiz. Ziyade göz açıklık, atıklık, ce [99] surluk, çapukluk lazım. Elimizdeki tufengi bir saniyede kırk beş tarafa çevirib dönderebilmeli. Dayıma gözümüz şimşek gibi dört tarafa çakmalı. Silahı düşmenin ta can evine dayamalı.* Yoksa bunun ucunda tehlike vardır. Sonra topa sen gidersin ha, sana söyleyim.

PENBE: Ka, kortezanlık kitabhanesinde kitab kalmamış sen okumuş bitirmişsin galiba! Ey sankim halime göre ben de kendimi pek öyle hımbıl kızlardan tutmaz isem de doğrusu ne yalan söyleyim, ben bu kadar derinlere dalamam.

TEBER: Ne sankim mahitab mı idiyorsun ka, sen de beni!

PENBE: Doğruyu söylemek mahitab itmek midir?

TEBER. Baksana bir temsil daha söyleyim. Sen haliyle cambazın ipde oynadığını seyr itdiyin vardır. İşte biz bu cambaza da benzeriz. Elimizdeki teraziye ziyade dikkat [100] u dirayet ile kullanmalı. Seyr idenimiz çokdur. Sonunda biraz dikkatsizlik idüb de pat deyu ipden aşağı düşecek olur isek sonra kafamız gözümüz yarıldıktan maada interesomuza da keder gelir. Çün oynamakdan meram kazanmaktır. Ah sana ne söyleyim, bunlar öyle derslerdir ki mektebi, hocası yokdur. Buna hoca nedir der isen bir kız ne kadar alafrangaya meyyal inceliye, zarifliye malike ise ve şu esgi zaman hımbıl kızlarının kâmillik deyu erkeye görünmemek, yüzüne bakmamak, lakırdı itmemek, yüzüne gülmemek, cilvelenmemek, beraber oturmamak, ayrı odada kalmamak gibi bir ve horyadlıkları yılanın derisini dökdüyü gibi çıplanıb yeni ince usullarda ileri gitmiş ise o kadar bu haydudluk, soltatlık, cambazlık gibi haylu ustalık, cesaret u dirayete mühtac olan ilmlerde ileri gidebilir. Aman Allah, bak şu esgi hımbılların divaneliyine Penbe Hanım! Bir kız bir oğlan ile hasb-el iycab

* Doğrusu şu muhabetin tatlılığına doymak olmaz. İşte zamanenin heyal olunan inceliyi muhabet meydanlarını ceng meydanlarına tahvil itdi.

konuşdukları vakıt kızın gözü yerde olmalıymış. Pek çok tepreniş, kımıldanış yasak imiş. Hülâsa şu oğlana bir yakınlık, girginlik elameti göstermeyub yalnız iktızalı olan lakırdıyı idüb **[101]** kusurunu validem, pederim bilir, deyub kapamalı imiş. Hay gidi insaniyetsizlik hay! Elin adamının yüzüne yüz kapuyu nasıl kapamalı? Ne olur zann iderler aceba? Bir kız bir oğlan ile bila-teklif konuşursa ne var imiş? Elinden geldik kadar girginlik göster. Al içeriye gir odaya; canının istediğini aldır, ye, iç. Bunlar alafrangada ayıb deyil. Paralı bir gününü sezecek olur isen kendini şöyle bir pek ziyade merak basmış olub son terece kalbin bir ihtilal ve bi-huzurluk içinde gibi göster. O sana göynünü ferahlandırmak için bin dürlü çareler düşünecektir. O vakıt neden sonra binbir naz u istiğna ile biraz işret olsa belki biraz ferahlanırım. Merakım def olur de. O gider der-akab alır gelir. Evimizde uşak kullanmayoruz deme. İşte sana bir uşak ki gözünü kımıldatsan İstanbul'un dört tarafını heman dolaşır gelir. Otur beraber iç. Olmazsa vay ben şu mezeyi isterim de, bir daha yolla. Korkma, o kırk beş defa yollasan sevincinden ayakları yer tutmayarak vira dabanı yanmış tazı gibi gider, gelir. Gine iç, toka et fakat bu arada bir dikkat idecek bir şey vardır ki işte asıl iş ondadır. **[102]** Yani bakmalı ki sen kendin bir içersen ona beş içirmeli. O ona da memnun olur. Elinden rakı içeyorumuşum deyu vira maymun gibi yudar durur. Ha, sen de deyeceksin ki ey madam ki bu kadar işret başda, yalnız o da sana bu kadar izzet ikram idiyor, ağzından çıkanı yere düşürmeyorsa helbet de onun da buna mukabil senden bir öyreneceyi olmalı. Burası der-kârdır ey canım. İşte ona da madam ki ehl-i ırzlık var serde; kayru bakdın gördün ki başın pek dara sıkıldı, o da vira yalvarıb, yakarıb duruyor, o kadar bir matlubunu dahi vermesen gücenecektir. Hem artık insaniyet bütün bütüne batdı mı ne sankim şu arada rakı içdikce ağzınıza aldığınız badem içi mi yoksa cevizli sucuk mu, her ne ise mezeniz arada bir de çiy etden meze alırmış. Ne olur ondan, kahbecik hesab idecek olsan satdığın etin dirhemi on bin liraye gelir. Hem bu gibi şeyler esgi zaman adamlarının gözünü korkudan şeylerdir. Alafrangada bunlar ayıb deyil ve bu kadarların ehl-i ırzlığa da bakarsan bir dokanırı yok. Niçin ki insanın güzelini severler, o güzellik de **[103]** sana Hak'dan bir ihsanmış da aherleri sana mübtela idiyorumuş. Bu insana bir şan u şeref bilebilir. Niçe güzellikden mahrum kızlar sokakda gider iken zevallılar o kadar da kendilere çeki düzen verirler; alır pahalı fistanlar giyinirler, şapkalar korlar. Kulakları elmas küpelerden, parmakları pırlanta yüzüklerden aşağı gelir de gine

onlara hiç dönüb bakan olmaz. Niçin ki herif kumaş seyr idecek olsa mağazalara gider, elmas seyr idecek olsa kuyumculara gider. Senin delikanlu dediyyinin itibarı güzelliye dir.

Eyi ya bu kadar kızlar ah, bir tane de bize bakan olsa, deyu haset çekdikleri yerde bize ise her gören mayıl olur. Bir yolda rast gelen çapucak sokak dolaşıb bir daha karşımıza çıkar. Kayru o tükânlardan donmuş gibi durub seyr idenleri mi dersin yavaşca fısılık çalanları mı, söz atanları mı dersin. Ey bunlar da güzelliğin bir şerefi deyil mi? Ey bu kadar şerefin de helbet de biraz olsun bir sıkıntılı köşesi olacaktır. Ha bak, nasıl ki sen de biliyorsun ya, açık baş böyle bir rusva mahallerde temelli ikamet idilse öyle şey ehl-i ırzlıkda yok [104] dur. Nihayet lakırdımızı unutmayalım. O uşağı böylece içirib tatlı dil ile eylendirib arada da köpek ağzını kemik tutar gibi önüne biraz bir şey atarak kullanırsın. O kayru biraz işret biraz aşkdan mesd olub kendinden geçer, bayılır kalır. Hülâsa sarhoş olur. O vakıt işte, para kesesinden el al. Sonra yahod irken o oyandı. Belki bir şey de sormaz ya, hade sordu diyelim. Bilmem, haberim yokdan aşağı inmezsın.

PENBE: Ka, o deyil ya, sende dil çok. Haberin var mı ne deyecek idin? Şu Civan bugün irken geldi ise yüzük için bir şey sual itmedi mi?

TEBER: Niçin unudayım canım, hatırmdadır. Sordu. Dedi nasıl,yüzüye beyendiniz mi? Dedim, evvet, Civan'ım pek beyendim fakat şu yüzük luğetini lisanıma aldığımda zann idersin ki dilime bir ateş dokandırıyorlar. İhtimaldir efendim, şu hal-i pür-mükedderim cemal u gözlerimden dahi bellidir. Bu gice sabaha kadar tatlı hab yerine acı acı yaşlar şu didelerimi bürüdü. Nale-yi feryad u fiğanım kalb-i perişanıma aks itdikce sinem tık tık atmaya başlayıb şu başımda vuku [105] bulan memulin kayrı beliyeyi der-hatır itdikce al kan terleri vicudime yayıldı. Bir gün evvelki malike olduğum ferahiyet ile şu şimdiki hal-i esef-engiz u kati umidimi ru-be-ru etdikde geçen vaktın ele gelemeyeceyin gördükde nefesim daralmaya başladı.

Aman sultanım, tarifinize bakarak ecel kapularına yakın gelmişsiniz. İhsan edin, her ne kadar büyük gayet bile olsa candan büyük deyil ya! Gafil, heman şu saatda sultanıma bir emr-i hak vuku bulursa deyu ben senden ziyade didremeye başladım, dedi. O vakıt dedim ben de, efendim, şimdi şu saat ne terece kibar ve zat adam evladı

olduğunuza yeni bir nişane daha bahş itdiniz. Şöyle ki gizli hırsızlar, yan keseciler, dolandırıcılar yahod pek ziyade tamahkâr u hasisler gibi sizin itibarınız paraya olmayub cana ve ehbabadır. Onun için benim de şu kapalı lisanımın kapularını küşad birle keyfiyet-i hali efendime olmuştı gibi takdim u ifade itmeye cesaretim olabilecektir. Dün akşam yüzüyü zatınızdan aldım, bir havves parmağıma kodum bir akşam olsun göynümü **[106]** eylendireyim deyu. Sonra bir aralık kömür çıkarmak kömürlüye girdim, çıkdım. Biraz sonra bakdım yüzük parmağımda yok ise o saat üzerime damla inmek bir şey deyil idi. Ev başıma göçdü sankim, öyle bir alt üsd olub kendimi şaşırdım ki divane olub aklımı kaçırmadığıma halâ tacübdeyim ve elan şu divanelik ihtimalinden de ez-cümle azade deyilim. Der-akab bir ışıık yakıb kömürlüyün kabil olabildiği kadar altını üstüne verdim. Sankim tozuna toprağına varana kadar kalburdan geçirir gibi gözden geçirdim. Yüzüye benzer şey göremedim. Bir şey ki valide ve pederimden de gizli aramaya mecburum. Aradığın nedir, dediklerinde ne söyleyim, bir yandan yüzüyün kaybolması bir yandan onların gelib bir şey aradığını gördüklerinde onlara haber ağnatmak korkusu, artık kan terleri yüzümden akdıkca kömürler su kesildi. Nihayet umudim kesilib bütün vicudim endişe u hırstdan didreyerek gözlerim kararib lanet olaydı dilime de o yüzüyü istemiş olmayaydım, lanet olaydı parmaklarıma da takınmayaydım, dedim ise canım dur sultanım, dünya mali **[107]** için bir insan kendi kendine lanet okumak hiçbir vakit cayız deyildir. İhtimaldir, gine belki bir köşeden bucakdan çıkar. Hade bulunmadı da kayboldu diyelim. Gine nedir insan ölümü deyil ya. Fakat şimdi derd ondadır ki bu yüzük benim deyil. Benim olsa derd deyil idi ve şimdi onun bir emsalini almaya bende de kudret olaydı gine derd deyil idi fakat nasıl malûmünüzdür bu yüzük öksüz ve karib bir kızıdır ki bütün ömründe el kapularında çalışıb olanca variyeti bunda mevcuddır. Daha fenası ben bu kıza daha yeni nişanlandım. Daha fenası bu kız bana çok yeminler andlar, şartlar virdi zamanenin kızın parasını yemek için nişanlanan delikanlılardan olmadığımı. Ey şimdi sana sorayım, kız bunu işidirse ne desin yahod ben ne yüz ile söyleyim. Hayır hayır, bence ölmek daha evladır, netekim bunu Aneta'ma söylemekden ise. Dimeyecek midir ki vay, en korkduğum başıma geldi ve ihtimaldir acısından o genc ve nev-civan çağında ol bi-emsal güzellik toprak altında kurlara kısmet olacaktır, deyub gözleri doldu ve gine evin **[108]** her tarafını ziyade

dikat ile aramamı rica edüb ayrılırken vah ikbalsız kız! Hade yiydim, inşallah gine bir yerden çıkar, dedim savdım. O kayru çantaya girdi, sen başkasına bak.

KOKONA SİMİLA: Aksam hayır kızlar; ne geziyorsunuz siz böyle, çok muhabet var sizin?

TEBER: O, hoş geldin geldin Kokona Simila. Ne gezelim, malüm ya, bu vakıt sokakda gezen kızlar niçin gezer? Kortemizi gözleyorum, bir iyisi senin o derdin yok. Senin korten her saat yanındadır fakat cesaretime avf et Kokona Simila. Ben cenabının o uşak ile bu kadar bila-teklif konuştuğuna çok taacüb iderim. Niçin ki senin kocan başındadır ve odanız bir tane? Ey her vakıt bu uşak ile hepsiniz bir odada yatar kalkarsınız? Kocan buna bir şey söylemez, bu senin neyindir dimez mi?

KOKONA SİMİLA*: Bak nasildir, size söyleyim: [109]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

BEŞİNCİ GİCE: SİMİLA'NIN KORTESİ

SİMİLA: Simdi kıs kardas, ben bu usakla bilirsin nasıl biribirisini tanıdık? Bir gün ben vaporda oturmuş Tarabia'da giderdim. Bu Yuvan da ta yanımda oturmuşdu. Amma bu usak bakdim ki sok güsel. Ben da bisim kocanın çirkinliyinden osanmısım. Vaporda o gün öyle sok kalabalık var ki hepsi adamlar bilirsin ki biribirisinin üstünde oturuyorlar. Biz sindi öyle bir sıkısdık ki bu Yuvan bir dizini benim dizin üstünde koydu. Amma bak doğrusu bazı vaporlarda kortezanlık itmek niyeti olub da aslı yokdan ayağını kolunu uzadanlar olur. Bu öyle deyil, asıl vapor kalabalık idi. Hatda ne zaman o dizini benim dizin üstünde koy [110] du, dedi, kokona pardon baska gelmesin. Görüyorsun ya vapor adam çok var. Hepsi biribirisi üstünde, baska çare yok. Ben de dedi zarar yok. Salt biz deyil hepsi böyle. Oyusa ben fikrimden deyorum, dur bakalım bu kadar olsun su cihande bir güsel sefası sürmüş olayım. Niçin kıs kardas, ayıblamayın. Bir karinin kocası çirkin olur da kari da güsel meraklı olursa bir adam hiç sevmediyi yemeyi nasıl her gün önünde kosa ve istahi almayarak

* Kokona Simila komşuluktan bir Rum karısı olub kortesi Yuvan ile nasıl konuştuklarını ilerki gicede nakl u hikâye idecektir.

yese iste öyle olur. Biraz vakıt vaporda böyle gideyoruz. Bilmem, bana öyle geliyor ki o gün bir çapuk yürür vapore rasd gelmisiz. Bilmem, vapor gine o vapor. Fakat ben kaymeni isteyorum ki su pazar kayıkları gibi yürüsün. Baska vakıt vaporda giderkan gideriz gideriz; isgeleler gelmez, köyler yaklasmaz, yalıların ucu yok, bahcelerin biteceyi yok. O gün göz açıb kapamaya kalmaz heman isgele gelir, vapor yanasır. Her ne hal ise ben bu usakdan bir sigaro tutun istedim. Çikardı heman verdi. Sonra sordu kokona, siz hangi köyde gideyor? Dedim Tarabia'da, benim onda bir teyzesi vardır. İsitdim ki hasteimis. Gidib göreceyim. Siz nerde gideyor, de [111] yu ben de ona sordum. Dedi, ben disardan yeni geldim. Bu memleketin hiçbir yerine bilmem. Böyükdere'de bir hemsehri varimis, onu göreceyim dedi. İste artık sundan bundan lakırdi ideyoruz. Meram lakırdi deyil, birbirisine yüz alışdırmak. Nasil dedim, Yuvan'ın dizi benim dizin ustunde, bir aralık bunun dizleri titremeye basladı. Bildim ki bu delikanlu de bana abanın kolunu yakdı. Niçin hani ya benden bu kadar yakınlık gördü, sankim öyle bir oldu ki lakırdi söylediği yerde dudakları da titireyor idi. Gine bu cümle çat pat konusuyoruz. Bana ağnatdı ki ismi Yuvan olub Zanta Adası'ndan İstambol'a kismet aramak için gelmis ve parasi da yok ve tanıdığı da yok. Nayeti bu kadar teklifsiz konuştuğumuzdan cesaret aldı dedi ki kokona nasil halimi ağnatdım ben bu memleketde kimse tanıdık yok. Eyer sizin evde bir kabili varisa bir is bulana kadar yatayım, kalkayım. Sonra ise basladıgımda her kaç kurus masraf iderse veririm dedi. Sindi o saat görmelisin, dünya benim oldu. Bir lakırdi var derler, sarhosun isi rasd gider. Meyer korte [112] zanların da böyle isi rasd gider imis. Bak nasil ayağı ile yuvarlandı. Dedim, kuzum, benim kocasi var. Hem sok kisganc yoksa bana kalsa seni kardasi yerine kor, ricanı kabul iderim. Aman kokona dedi, sen ister isen onun da bir çaresine bulabilirsin. Biraz düşundum, şöyle bir şeytanlık buldum: Sindi ben seni bugün aksam alır bizim evde götürürüm benim bir kardasi varıdı, geldi derim bizimkine. Çunki ben da disarlıyım ve hem bu yol pek uygun gelir. Niçin ki ben vaktıyla bir zengin ana babanın kızı olub ana baba oldu ise bana ayda bin kuruş kadar irad getirecek variyet bırakdılar. Ben da kalkdım İsdambol'a geldim. Deyil ki mühtac idim. İlla bu memleketi göreyim deyu burda da nasilisa bu herif karsima çıkdı fakat bakdım ki sarhosun birisi hiç ses çıkarmadım. Yani variyetimin olduğunu hiç duyurmadım. Niçin, duyursam onu da belki isrete telef idecek, kendisinin de kâri pek azdır. Söyle bir dar geçiniriz isek de ben gizlide

ustume basima yaparım ve tamam senin gibi bir tanıdık ararım. Korkma; ben sana harcılık da veririm, [113] ruba da yaparım ve benim kocasına benim kardasıdır derim. Çün baska vakıt da bu benim herif fukaralığıımı benim yuzuma vurur. Herkesin bir anasi, babasi ya bir zengin kardasi olur der idi. Ben da benim da var bir zengin kardas fakat buraya gelmez der idim. Sindi tamam uygun geldi amma bak sana söyleyim. Ziyade ustalikli kullanmalı kendini. Sana bir altun sahat vereyim onu bizimkine hidiya getirmis ol. Ondan sonra onun yanında ağırca davran. Fakat rakıya çokca yüklen. Niçin? Onun tabiatı dünyada onun en sevdiyi adam rakıyı çok simarlayandır. Nayeti o gün aksam bu usağı aldim evde getirdim. Dediğim gibi yaptık. O gün bugündür öylece görüşür, konuşuruz. Bisimki de öylece benim kardasi deyi bilir.

PENBE: İyi, güzel söyleyorsun kokona Simila. Amma bunca gündür de hiç belli idecek bir hal u hareketde bulunmamak, ba-husus aralık yerde kortezanlıkda olarak! Doğrusu bu şey bana muhal kabilinden deyil ise de pek müşkül bir hal geliyor.

SİMİLA: Canım bisim bilirsin ona ne [114] seytanliklarımız var. Evvela nasıl dedim; benim kocasi raki pek sever, aksamları içer içer gelir, birkaç lokma yemek ya yer ya yemez, devrilir yatar. Ondan sonra onun yanında top atsan kayri duymaz. Fakat bunun ile bir tabiatı da vardır ki böyle derin uykuda iken üzerine bir çöp ağırlığında bir şey düşse yahod pek hafıfçe vicudine dokunsan o saat uyanir. Biz nasıl yapar daha emin olmak için? Uyduğu yerde asli yokdan ayağına neye şöyle bir dırterim. Duymaz ise işte o vakıt Yuvar ile yan yana geliriz. Amma kis kardas insan hali, gine bu kadar ihtimam iderken bile gine birkaç defa bos bulunmakla az kaldı is meydana çıkıyor idi. Amma hele neyise ört basdır etdik. Bir gice böyle Yuvar benim yatakda konuşurken ikisi de birden nasilisa uyuyakalmis. Benim kocasi uyanmis, kibrit yakmis baksa ki bisi böyle görmis. Uyandırıyor deyor bu nasıl is, ben bir şey söyleyemedi o vakit. Sasırdı kaldı dedi is fenaldası amma Yuvar atik davrandı. Af idesin, benim kıs kardasi ile sen yatdıktan sonra memleketden buraya geleli gelmes geçmiş seyler hakkına konuşuyor [115] idik. Nasilsa uykuda kalmışis. Ben de o vakıt arkadan yetisdim. Sen burada kalmisin ya lakırdinin biteceyi yok. Uyku basmis amma korkarım soğuk aldın. Kalk kardasi yerine deyerek o yatağına gitdi. Ben da yüzüme yorgani kapadım. Niçin, açıkda bıraksam yuzlerim pancara dondi. Lakırdiyi

deyelim uydurduk. Ya niçin yuzi kırmızılandı deyu belki vesvese ider amma bir didremek beni aldı. Zann idersin sıtma tutuyor idi. İsabet ki benim kocası da daha rakinin hızı pek geçmemiş, o da heman uyudu. Didim fikrimden neyise bir çetin gice idi, kolay ile sabah oldu. İrtesi gün benim kocası bana sordu, dun gice senin kardas ile ben uydukdan sonra ne bu kadar uzun lakırdı ideyor idi siz ki böyle ikiniz de uyumusu? Didim, dun giceye kadar bu benim kardas niçin geldi burda bilmesdim. Birkaç defa da sebebini kendisine sordum dimemiski. Niçin, nasıl ben sana demes miydim ki benim bir zengin kardası var amma gelmez bur [116] da. Dun gece ben ne yapıdı yapıdı bu memleketde niçin geldi, aslini ağnadım. Meyer bu bisim Yuvan memleketde bir İngiliz ile sok alisveris idermis. Nasilsa hesablarında bir yağnislik mi olmis yoksa o İngiliz sözünden mi dönmis, benim kardasin parasini kesmek ister imis. Yuvan isteyor İngiliz'den yedi bin kese akce. İngiliz deyor benim borcum dörd bin kese akcedir. Ağnadin mi sindi benim ağa ki sindi kayru isimiz isdir. Hale İngiliz'in sozi bile olsa gine bundan sonra düşünecek isimiz yok. Bey, pasa gibi geçiniriz dedimsa kayru bu benim kocası sevincinden ayakları yer tutmaz oldu. Dimek ki nasilsa limon isgelesinde bir raki fabrikası tutacak kadar elinden sermaye aliris. Ne dimek deyorum, ben hale bes fabrika tutsan gene korkma. Bir su davası, Allah vereydi de yakin günlerde ayird olaydı. Ondan sonra bu benim herif görmelisin; Yuvan'a o ne izzet ikramlar itmek, kundurasına varana kadar ostr¹⁶ itmek. Sok aksam oluyor idi. Ben deyor [117] idim bizimkine benim bu aksam kefi yok, yatakları yapayım. Bu kalkar zevalli sarhos marhos yatakları yapar. Buyurun sis zefkinize bakın; bana bakmayın, ben yatayım, der. Bisim yatacağımız yatakları da kendi eliyle yapar. O yatdı mı bis aliris raki siselerini ortaya; o benim elimden, ben onun elinden içmek, toka yapmak, birbirimizin yuzundan mezeler almak. Yuvan'ın da sesi eyi. Birtakım Rumca sarkiler, turkiler çağırmak, oynamak, cunbuş itmek. O bisimki horol horol uyur. Nasıl dedim top atsan duymaz. Ancak ona dokanmamali. İşte her gice böyle konusur zefk ideriz. Bir gün de gine bir patlak veriyor idi. Neyise onu da kapadık. Bir gice gine ısığı söndürmis Yuvan benim yatakda ikan hay pahal benim kocası ustune bir kedi atlamis. Bu uyandı heman ısık yakmak için kibriti suruyor. Yuvan sasirdi heman kendini onun yatağının ustunden kendi yatağına atar

¹⁶ Lostra.

ikan bacaklari benim kocasinin ellerine çarpılmış. Yu **[118]** van heman yatağına girdi amma bisimki ısığı yakdi. Dedi ne bu bir seyler atladi benim ustunden. Dedim, ne atlayacak, kedi sedirden varisa senin ustune atlamis. Dedi, biliyorum, ilkin bir kedi atladi fakat sonra daha büyük bir sey atladi. Canim daha büyük bir sey ne olacak? Allah südür sokak köpeyi yok bu odanın içinde. Ha dedi tam sokak köpeyi kadarıdı. Hem öyle dord ayaklı gibi geldi bana karanlıkda ve uyku sersemliyinde. Fakat şu kadarı iyi biliyorum ki iki defa bir sey atladi dediyse dedim ki iste hep bunlar sarhosluğun zoru. Adam biri iki gösterir, kediye köpek gösterir. Ayil sen sarhoşsan ben ayikim. Hade ona iddaa etmem, belki kedi dönmüş bir daha atlamis olsun, bilmeyorum. Hasılı dedi sonradaki atlayan biraz irice idi. Kedi elameti deyil idi. Sen ne der isen de kari. Ya odanın içinde aksamdan bir köpek saklanmisdi, biz oyanmak patirdisinde disari çıkdi ya bunda bin sey var. Kayru sarhos deyü ben **[119]** divane deyilim ya! Ey canim bak bunu iyi akıl etdin. Sindi doğru yolu buldun. O dediyin olabilir dedim. O kadar sevdiyim Yuvan'ı ben da köpek etdim. Ne yaparsın gaymeni buna kortezanlık derler. Dayanmalı; daralmaya gelmes. Vaktina göre yüklüye, ambara, dolaba, sandığa girib oturmalı, ses çıkarmaya gelmes. Sirasina göre kediye köpeye, ayiya kurda, kusa benzameli; gucanmeye gelmes. Vakit olur ki kedi gibi çatidan aşağı atlayib dord ayak ustune durmalı; devrilmeye gelmez. Vakit olur yılan gibi otun altından sağılarak yürümeli, ayak sesi çıkarmamalı, günina göre ac açık kalmalı, vakit var ki nefes bile almamalı, put gibi durub hiçbir yana kımıldanmamalı. Amma kabdan gibi gözini dumencidan, o da senden ayirmamalı. Çün bu kortezanlik ayni deryade vapor yürütmeye benzerdir. Kabdan erkekdir, dümenci karidir, yanan ates ask atesidir. Döner çarhlar, enib çıkan makinalar da bu dırlıkde kullanılan seytanlıklardır. Esen **[120]** rüzgârlar bu vaporun düşmani olan disarki olan engellerdir. Vapor nasıl ne yer ustunda durur ne havada, illa suda çalkanib yadır. Kortezanlik da böyle yatdığı, kalktığı, durduğu yer yokdur. Havada gibi bir seysin. Mesela gicenin nısfında sıfır karanlıkda ne yapdin yapdin rüzgârı kullandin, makinalari isletdin da sevgülün ile bir araya gelebildin. Öyle deyil mi o kızgın ülfet ve muhabet arasında gözün fellah gibi dord dönmeli. Bir hafifce rüzgâr esse bir yaprak kımıldansa olduğu yerden zırb deyu çekirge gibi sıçrayib kendini yatağında bulmalı. Gel ona ki bu sıçramak ve yüreyindeki korku ve alt üsdlük sebebine göksünün damarlari tak tak atib pek nefes almali olursa kendine zor verib yavaşı

nefes almali. O da başini yorganin içine sokmali, kan teri dökmeli, silmemeli. O arada kayru gözün görmez ya, o vakit da kulağını kullanmali. Tavşan gibi kulaklarini dikib odanın içinde ne oluyor, olmuyor diynemeli. Amma birlikde derin [121] uykuda gibi hırlamali. Amma hirladiyin sebebine diynemekden geri kalmamali. Elinin ayağının belinin kemikleri kıriliyor gibi olsa ne kadar ağrisa asla kımıldanmamali. Ha bakdin gordin ki rüzgâr dindi o vakit da kum arabi gibi yorğanden disarı fırlamali. Hani ya bir vakit ki kımıldanmadığın sindi da onun zıddi kus gibi kanad takinib havadan uçmali. Ne söyleyim gaymeni böyle bir aksam iki aksam konusmayıla bu kitabı tükedemeyiz. Biz gine lakırdimiza bakalım...

TEBER: Avf idesin Kokona Simila, sözünün önüne geçdim. Ben bu sizin muhabetinize hiç akıl irdiremeyorum. Sen kendin söyleyorsun ki bu uşak dışardan bu tarafa kısmet aramaya gelmiştir. Sırtında rubası, koynunda beş parası yok. Sonra dönüb defa kendin söyleyorsun ki ben bu uşağı severim. Parasızlık ile muhabet bir yerde nasıl imtizaç idebilir? Yani bir adam parasız bir ademi nasıl sevebilir? Bence ben, amma deyeceyim lakırdıya gücenme Kokona Simi [122] la, parasız bir delikanlıyu seveni sankim divane nevinden tutarım. Ben senin yerinde olsam hani ya şöyle bir kortemin olduğunu lisanınla tarif itmekden imtina ve hicab itdikden maada bir aherinin ol babde cuzi malûmat ve memuli olduğunu dahi istemem. Çünkü bu alemde bir zengin kortesi olmak bir kızın hakkına ne kadar şan u şeref ise parasız bir kortesi olmak da bir kızın hakkına ol kadar ayıb ve utanacak şeydir.

SİMİLA: Sen duzca sindi bana divane yerinda koydin fakat sen da benim dediyima gucenma ya. Sen bir lakırdi itdin amma bir isbat ve delil yok. Bak ben sana isbatli karsilik veririm. Senin para dediyin zefk u sefaye bir alâtdır, kendisi zefk u sefa deyildir. Zefk u sefa deyu de neye derler bilirsin? İşte bunu bilmediyinden af idesin sen bana divane sandin. Sen vakide Turkcayi iyi biliyor ve lakırdiyi duzgin söyleyorsun amma senin lakırdinda salt lisan güzelliği var, manâ ve fikir güzelliği yokdur. Zefk u se [123] fa insandaki gönüldür, ki bu gönül denilan sey hayvanlarda yokdur ve nasıl derler, ben-i ademi hayvanatdan fark itdiran da iste bu gönüldür. Sadece nafaka için yasamak ve yalnız bir lokma ekmek verene kuyruk sallamak hayvanlara mahsusdur. Mesela sozum ona bir kelp sokakda yatar ikan yanında bir pek güzel kız yahot pek çirkin kız gitsa da bir köpek güzelin çirkinin farkında

olamaz. İkisine da söyle bir bakar durur amma öte yandan bir gözi kör, basi kel, sırtı kambur, ayağı topal, yuzi seytan gibi çirkin olsun. Birisi elinde bir lokma ekmek getirse verse der-akab olduğu yerden kalkar ona kuyruk...

GÜLİNYA!

Nedir bu dudu birkaç gicedir bana ses veriyorsun, uykumdan uyandırıyor sun?

Kızım galiba uyku mahmurluğu olmalı. İlkin seni yatakda görmeyorum gibi geliyor sonra uyandırdıktan sonra göreyorum. Her ne hal ise gücenme. Benim kayru ihtiyarlı [124] ğıma ver.

O kadarlık daha ihtiyar deyilsin fakat nedir insanın kalbine bir şüphe girerse hal beri çıkmaz. Hele uyuyayım bakayım ne rüya görürüm?

Bu gice Gülinya'yı kalb u efgâr rüzgârı uzaklara atıb Kastemuni civarında köyün birisinde birbirlerini alacak olan Hasan ve Ayişe naman zatların bir kaya koltuğunda oturub itdikleri lakırdıları diyneyecektir. [125]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

ALTINCI GİCE: HASAN VE AYİŞE: KÖYLÜ KORTEZANLAR

İşbu giceki seyr ideceyimiz kortezanlar her ne kadar şehirler gibi dürlü letafet ve sahte nezaketden ari, lisan fasihliyi ve bizim alışmış olduğumuz cilve-kârlıktan mahrum ve tabiat ile hüner u sanatı güleşdirmeyib çul çapud içinde kimseler ise de şu kız tabiatın hiçbir yad el dokunmadığı ve Cenab-ı Hakk'ın beni-i ademe kendi lutf u inayeti bi-nihayesinden ihsan perdesi olan hadsız, hisabsız dahi haklarından birisi olan vicud ve hüsn-ü cemel güzelliğinin dahi kâffe-yi insani hüner u hiyleden beri olub Yaradanının elinden çıktığı hiyyetde kalmış olduğu halde o ne tabiri bi-mümkün tatlılık, lekesizlik, temizlik halinde bulundu [126] ğuna bazı yerlerde bir isbat ve bir ışıık virebilir köşeleri bulunduğundan ziyadesiyle şayan-ı dikkatdır. Halbuki insan kısmı dahi seyr u tamaşa itdiyi bir seyrandaki vuku bulan hal u hiyyetleri iyiden ağnayabilmek için gördüyü şeylerin aslına ve sabukuna aşına olması beher-hal iktizalı olduğu için biz dahi şu şimdiki seyr ideceyimiz köylü kortezanların vukuat-ı

sabıkaları ve eşkâl u ahvalleri hakkına cuzi külli malûmat vormeye cayız ve tensib görmüşüzdür.

Hasan bir fukara evladı olup çobanlık sanatıyla meşguldur. Kendisi öyle pek güzel deyil ise de fakat boylu boslu bir igid delikanlı olup ahlakca milayim ve mahcub ve sevimli bir kimsedir. Ayişe dahi bir fukara evladı olup on yedi on sekiz çağlarında bir nev-civandır. Kendisi fidan boylu ve karar şişman. Köylülerde nadir görülen beyaz vicud, kare kaşlı, ela gözlü tabiatdan sürmeli fakat böyle bir bi-emsal dilberlik bir bayağı basmadan entari ve bir laciverdi reng bez şelvar içinde mahfuzdur. Halbuki bu Ayişe'yi o köyün içinde bir gayetle [127] zengin evladı kendusine nikâh itmek için istemiş olup Ayişe'nin peder ve validesi ise zaten fakırlıktan canları yanmış olup kızlarını ona vormek isterler ise de gel ona ki gönül bu ya, Ayişe de öyle bir fakır halinde öyle bir zengin evladını bırakıp göynü bu Hasan'dadır. Halbuki Hasan'ı kendine aşikâren nikâh itmenin dahi katan mümkinini olmayub ve bil aks¹⁷ her ne kadar variyetli ise de istemediyi bir kimse ile de nikâh olmayı tecviz idemediyinden bunlar ne yapsınlar, Hasan ile köyden gizlice çıkıp uzak ve na-malûm köyün birisinde birleri ile nikâh olmaya karar verirler. Badehu gicenin birisinde köyden çıkıp ve bir müddet yol alıb biraz teneffüs itmek için bir kayanın koltuğunda oturmuş oldukları halde şöylece konuşurlardı birbirleri ile:

HASAN: Kız Ayişe, banga bagıvisana; doğru söyle, sanga bi şey sorayım. Şu sen benim nereme vuruldun?

AYİŞE: Hani ya sen bir günüsü Çıngırdıklı'nın Ali'nin tepedeki bozda davar yayıveriyordun. Sen bir al mintan giymiş, üs [128] tünde de hani o senin Congoşlu'nun Huseyin'in boz öküzünün gayadan uçduğu senesi Golubozuk Granta Agoş'dan çekme tufdukler ile deyişik etdiyin sarı çepgenin kolları sarkıviriyardı. Sen de şalvarı dizlerine gadana sığamış elinde bir gocaman zopa, yamacında köpekler sırayla dizilmiş. Ben de o günüsü bubam harmanda buğday savururhan Nalçıkiğ'in boz öküz ipi zıbartmış, dağa yokarı cavzıkıdırıyordu. Ben de hayvanı dutmaya dızığırhan seni davarların ortasında hizmetkârların karşında öyle endamınla goruvidimsa aklım başımdan danzırıvirdi. Gaylı benim hayvanın arhasına gitmeye

¹⁷ Bilakis

dizlerimde derman kalmadı. Bubamdan da korkarım, hanı öküz diyiverisa bi de sanga sesledim hanı. Sen de elindeki zopayı sallandırarak sözümü diynedin. Tazı gibi hoblayıb getüdüñ öküzü dutub elime virividin. Viriyanda ecik elin elime dohundu. Beni bir didremek aldı. Essah seni sevdin emme dağ başında da benim başıma bir ateş yakarsa diyi de korkviriyom bir yandan. Neyise sen de bi şey etmedin emme şöyle bi sıhı sıhı yüzümü büründüyüm yazmanın arasından gözlerime bahıvi **[129]** din. O günüsü harmana geldim harmandan da eve. İşte o gün bugündür benim göynüm sana düşdü. Halt eşme oğlan Hasan, sen de banga nice vuruldun, diyi ve?

HASAN: Gız Ayişe, ben de ondan evvel bir günüsü bizim bir boz merkeb va, onun üstüne semersiz cıblak bindim. Hanı o senin Burunsuz'un Hoca Dede'nin harmanının engebesinde çayın kıyıcığından geçer idim. Ne bakam; öteden gızın birisi fidan gibi boyunu uzadıvimiş, saçak gibi saçlarını sallandırırımış, torba gibi şelvarını dökegomuş, yaşmağa bürünmüş, ucunu ısırmış, beyaz kollarını sıgamış. Sandım ki gar yağmış, o nazik ellerine iki dene desdi almış. Ağaçların arasından öveyik gibi sekib gider. Gaylı o saatısı ben gendimden geçdüm. Merkebden aşağı dingilivimişim. Emme gine gozumi senden ayırmamuş, ağzı açık ayran delisi gibi arkandan bahagalmışım. Merkeb bırakıb kaçmış habarım yok. Sivrileyim derim dermanım yok. Suyu düşmüş kömeş gibi ıhaldım galdım. Neden sonra garanlık basmış, gec vakıt beni orada Gulaksız'ın Ali ile Çenesiz'in Osman rast gelmişler, eve iletmişler. Senin sebebine gah **[130]** benin gızı. Bir de bubamdan o günüsü dayak yedim. Sen de de ki o dayağın hiç acısını duydun mu? Her bir üç yaşında meşe oyunlarını yedikce birisi banga şöyle bir şaka ediyye sandımıdın. Ey buba deyom ben fikrimden, benim aklım fikrim nerelerde şindicek bi bilsen! Bak gül dikensiz olmaz, demişler. O gadana gülün helbetde o gadana dikenini olacak. Du baksana, şindicik şorada oturuşumula ömür burada kimse bize garuşabileceyi yokdu. Sen benimsin ben de senin. Güzel, ay ışığı vurmuş vurdukca sen daha gözelleniviriyon. Hani ya o bizi birbirimizden gısgananlar gelseler bi görseler! Kahbenin gızı, ne öyle geri geri oturuvimişsin! Az daha yanımda yakın gel, şu senin dadlı gözlerin güyılal gaşlarını yahından seyr ideğoyom. Ah gidi dongızın çekib çıhadudu, nice yahub yandırividin beni. Vala hanı o günüsü sen öküzün arkasından davzıkırdın dağda sana havuşdum ya, o günüsü dilime geldi geldi toplandı, arham gidib gelmeye başladı, göğsüm

halac şaşu gıbi atar mı? İlle bir araluk öküzü eline desledim de öküz yularını silkeleyividiydi. Sen de sarsuldun, [131] göğsündeki dambul dumbullar da sallanıvıdi miyidin kayru cavzığım bızıklı, bacaklarım zangul zıngıl etmeye başladı. Gözlerim senin Gongozlu'nun Çahır Hasan'ın deli kömeşünün gozlerine döndü. Ağzım senin emmin oğlu Bızıklı'nın Ahmed Oğlan'ın geçen sene guduran köpeyinin ağzına döndü. Dedim ulan şu gıza bi lahırdı fırlandırırırım, taman yüzüm dudmadı. Sen öküzü aldun gayadan aşāu ganrılıvırıyon. A benim de canımı barabar aldın da gıdivıdin. Şo öküzün perinde¹⁸ şındıcık ben oluvireydim didim. Sonradan ne gadana puşman oldum didim ben emme de delilik etdim. Gocaman dağ, sen ile benden başha can oğlu yok. Şu gızı hoyvirmemeli idi. Ben seni o günüsü o hır dağın başında sıhışdursam sıhışduramaz mıydım? İki öpücük alsam alamaz mıydım? Gaylu nasıl nasılısa basaratım bağlanıvıdi. Neyise, şındıcık biribirimize havuşduk. A, emme kâfırın gızı; öldürdün beni, aşk u sevdana yandırdın beni, anamdan bubamdan ayırdın beni, gaya holtuğuna saldırdın beni!

AYİŞE: Yalanları garıngdan çıharub çıharub ortaya saldırırırım kopeyin oğlu! Ben [132] sana ne yapdım? Kürek ile ateş alıb bağrına saça mı goydum, elime bir gazık alıb göğsüne daldıra mı goydum, ananga bubanga hamazlayub seni onların hoynundan mı düşürdüm, ağılın yamacında ısıcak odayı bıraktın. Giceleri başına bezi sararhan, yumuşak yapakların üstünde yatarhan, galın yorganını arkana gaparhan aldın beni geldin, bu sert gayaları minder etdirdin. Hollarımı başına yasdık etdirdin, otları gozüme rasdık etdirdin, böyle hırın başında sovu havada rüzgârın annacında yanayom deyi beni dutunuyon.

HASAN: Hele bak şu donğızın duzladığına, nasıl da durmuş harşında cilveleniyya! Yeşil otlara yatmış da yeşilleniyya! Beni yalnız bulmuş da mezeleniyya! Senin güzelliyyinden başka beni yahacak ateş va mudur? Senin gözlerin gibi bana girecek ok va mudur? Anam da sensin bubam da sensin. Sening gendun banga yatahdu, holların yasdıhdu, kepenegim yorğandu.

AYİŞE: Şinci Hasan Oğlan; o beni isteyen Çopor'un Oğlan'a vara bakasun, bizi köyden sivişmiş görürse acaba ne diyecek? Bu gız deli imiş, benim gibi beş yüz

¹⁸ Yerinde

davar, [133] sekiz manda, dokuz sığır, altı kısrak, sekiz supa, yigirmi tavuk, beş horoz, yedi kaz, altı kel, iki misafir odalı oğlanı koydu da dibinde bir pırpıt, elinde bir deynekli çobanı aldı da kaçdu diyecek he?

HASAN: Goy, ne der ise varsun desun. Senin zenginlik dedüğün adama misafir. İş babayığud olmalı. Senin Çopor'un Oğlan de düşün, avrad gibi bir şeydin. Yarın bir gün Allah itmesun, davara bir hırgun girecek olursa o ne çobanlık yapabilu, ne çift gidebilu. Odada karı gibi dıhılub galuvirir. Senin fuhara dedüğün yigid olu. Niçin adına da garib yigid dimişler? Her şeye sala, her şeyi yapabilin. Ben bir kerrem dağda böyle davar yaydururhan bahdum ki öte yandan gurdun biri davara saldı. Yanımdahı kopekler öyle anac deyil. Ben dir heman çarığı sıhladıhlayın elimde cob ula hayvanın üstüne saldırdım. Gafa şulak hayvana verişdiriyom. Hayvandır hırıldar, kopekler havlar, dağlar iniler, beş on defa cobu indirdim hayvanı sersemletdim. O arada kopekler çökeleşdi, hayvan dingildi, yatagaldı.

AYİŞE: Ben de senin yigidliyi vurulma [134] dım mı ya? Anam bubam ne gadana istedi beni bu Çopor'un oğlana versinler. Gızım derler idi, o senin çoban dedüğün yıllıkli herifin birisidü. Yarın herif yol verdüğü gibi o vakit senin halin nic olu, emme bu Çopor'un Oğlan varlıklıdu. Her gün gaymak, baklava yedürü sana. Senin başına allı yazmalar alvirü, sarılı basmadan çintiyan dikdirü, bükmeli miltanlar, seveyü entariler yapıdu. Emme neylerem kopeyin oğlu, benim canım seni sevdu. Bana dedule hem o çoban yaşludu.

HASAN: Emme de yapan ha, benim daha yaşım yigirmi beşdü. Bizim köyün imamı pek eyisini bilu, sen kaç giden gız?*

AYİŞE: Ben hanı senin Kör Ali'nin evlendiği o zaman ben on gider imişim. Ondangeru hanı Gara Memed'in depecikde Çörkesen Deyirmen'inde Kel Ağa ile basıldığı bir, hanı Poçugırık İsmayil'in müdir olduğu iki, hanı Bidli [135] Kerizeban'ın Ayağı Gurdlu Huseyin ile evlendiği üç, hanı senin Golubozuk Veli Dayının çahır öküzünün gayadan uçduğu dört, hanı bizim Kel Fatma'nın Gambur Süleymanla evlendiği beş, hanı senin Gök Oğlan'ın kopeyinin geberdiği altı, hanı senin Guyruksuz'un

* Bu civarların köylülerinin tabirince kaç gidersen demek kaç yaşıdasın demek ağnaşılır.

Memed'in şehirde Çenesidüşük Osman'dan aldığı ineğin doğurduğu yedi, bir de bu benim senin ile köyden kaçduğumuz. Sekiz on daha... Tamam on sekiz giderim.

HASAN: Ulan hahbenin gızı, emme de belleyigoymuş ha! Ey şinci biz köyden çıhalı haç gün oldu?

AYİŞE: Bugün bir, yarın da gidersek iki, irtesi gün de gidersek üç gündür gidiyoruz. Gördün mü ne gadana yol almışız. Aşmış aşmış gitmişik. O deme deyil ya, Hasan sen bir vakit galiba İstanğıl'a da gitdin, öyle deyil mi?

HASAN: Yedi sene gadana var ona. Emme gormelisin gız, İstanğıl bizim köyden böyükdü. Önünde bi çay va. Hani o bizim köyün önünden fırlanan çaydan çok böyük. Üstünde gocaman evler yürüyor. Onun adına gemi deyilar. Bazı gemi de var hın bizim gağnıların [136] tekerlerleğinden böyük tekerlekleri va. İçinde ateş yanıyya, üstünden düman çıkıyya, direkleri düdük çalıyya. Hanı şo benim gaval gibi. Onun adına da pampor deyilar. Emme ne tez gidiyya! Şöyle guş gibi uçuyya! Böyük böyük gonaklar va. İlle şinci Beyoğlu dirler, bi yer var. Orda giceleri kapıların üstüne fener asmışlar. Giceleri yanıyırımış. Hanı şo bizim maşala gibi. Meydanlık yerler va, hanı şo senin Yengebec Kel Mıstafa'nın ağılının önündeki düz gibi. Emme bi şeyleri bozuk çalıyya. Onlar böyle bizim gibi sığır, inek, davar beslemeyılar. Senin o Çopor'un Oğlan'ın atları gibi atları va. Öyle iki dene atı yan yana durduru viriyılar. Gafalarını birbirine şo bizim gağnıların çavını gibi çavınıla başlayılar. Atların gotünün üsdüne de bir ufacık oda oturma goymuşlar.

Onun adına da bilmem çok türlü deyılar; pıytın deyılar, garısı deyılar (karotsa), arıba deyılar. Atın boynunun köküne de uşakları mıdır nedir, binmiş atların başına uzun uzun ip bağlamış, eline de bi dene bizim öküzlerin sırtına ganguşdurduğumuz gibi üzendere. [137] Amma onların üzenderesi ezilib büzüliyya. Atın gotune şarh şurh vuruşdurduğu gibi iki yana davzıkırıyya emme taman bana daha ilk gidişim günlerisi bi şey oldu. Hu garnım ac, çarşıdan geçerihan bahdım dükânın birisinde biçok yemekleri yığagomuşlar. Gubbe gibi somonları dizegomuşlar. Emme galan soğan yok, geçene dönene buyurun deyib yatılar. Ulan didim şorda galiba bedava yimek va, girdim içeri. Getir şondan getur bundan. Öyle bi yidim ki hi garnım davula döndü. Bi de gapıdan çıhayazıyam. Uşağın biri golumdan dutuvidi. Getü bahalım

paraları diyividi. Goynumda da beş para yok. Ben didim parayıla olduğunu bilsem idin yemezdin. Divane misin sen diyıla, hiç adama parasız yemek yedürüler mı? Neyise biz uşakıla biraz çatuşduk. Hele neyise orda bir çorbacının birisi de oturmuş yemek yeyordu. Onun borcu kaç parayısa benden bilun dedi. O vakıt yahamı salıvidiler. Ondan geru akıl itdim hi bu İstanğıl'da öyle bizim odalar gibi misafire parasız yemek çıkarmıyorlar. Daha görmelisin gız bu İstanğıl'ın ne yerleri **[138]** va. Yenişehir deyıla bir yer va, orda da hep herkeş gort idiyılar (Korte)

AYİŞE: Gort itmek deyi nedir Oğlan Hasan?

HASAN: Hanı şincik biz seninlen ikimiz oturub gonuşub muhabbet itmeyor muyuz, onlar ona gort deyıla emme onların yolu başha. Ah sana ne diyem gız! Şu İstanğıl'ın her şeyi parayılan. Gortları da parayılan. Gidiyosun oraya bi gort edib dışarı çıhıyosun yirmi guruş parayı alıyıla.

AYİŞE: Oğlan Hasan, bunu vala yalan diyon. Başha şeyler parayıla olsun diyelim onu az aklım kesiyıya. Niçun hı biz çorbacılar zahreyi parayılan veriruk? Onlar da İstanğıldahı çorbacılar parayıla satacak. Onlar da helbet müşderilerinden para isteyecekler. Gusur şeylerde böyle oluviri. Emme gel sen benim ilen otur, gonuş, sev, ben de seni sevem de getü para ver diyem. Böyle şey olu mu hiç? Sen genduni başha yerden parayıla mı satın aldun hı ben senden sen benden para isteyelum. Vala ben buna inanmam. Ya yoğsa İstanğıl'ın adamı şaşumuşlar. Ben şincik diyelim seni canım sevdi Hasan da anamı bu **[139]** bamı bıraktım. Zengin yavuklumu istemedim de seninlen çıhdıl köyden kaçduh. Şinci de şo gayacıkda oturduh muhabbet idiyoruh, onga şinci ben getü paramı ver diyem.

HASAN: Kopeyin gızı, sanga ne diyom ben! İstanğıl bizim bildüğümüz gibi degül. Sen şinci benim ile honuşuyorsan sen banga gönül vidin de onun için helbet para istemezsin. Emme galan onlar bir adamılan gonuşurlarısa gönül vimeyorla ya. Öyle bi gonuşuyola, parasını alıb gapıb salıviriyola.

AYİŞE: Oğlan Hasan, sen benim aklumu gafamdan zingidivireceksin. Bak sanga bir temsil söyleyim. Biz şehire, damaya yahod basma şal ya yazma almaya giderüh de çorbacı bize şal virü. Biz de ona para virirüh emme o çorbacının bizden para alduğunda gabahatı yoh. O da büyük çorbacılar parayıla alıyıya. Emme bir adam

bir adamıla honuşırsa o honuşmayı başhasından parayıla satın aldı mı hı o da başhasından para istesin. Dimeh hi o adamın fikri honuşmah deyil. Harşusundahını soymahdu. Sen de diyeceksin hı, bu başha honuşmalara benzemez. Bu çoh [140] muhabbetli honuşmahdır. İşte muhabbetli honuşdukca para istememeli ya. Hasılı benim galan öyle şeye ahlım ırmeyyo.

HASAN: Ah gidinin gızı, sen bili müsün İstanğıl'ın gızları ne dongızdırlar. Ben bir vakıt İstanğıl'da Uzun Çarşı'da gözlemecilik iderhan başıma bir şey geldi. Hı sana nahl itsem senin ahlın donğayağsa. Dükânın önüne bi gözel gız gelu gide, benden gozleme alu. Böyle böyle bu gızıla aşna olduh da az haldı hı nikâhıla o gızı alıb başımı ateşlere yakacahıdım. Emme sonradan bir haç şey oldu hu ahlımı başıma topladum. Şinci bu kifaatı nahl itsem uzun olu. Uyhumuz da geldü. Gel bu ahşamluh şu gayacuğun üstüne yan gelelim biraz uyhu çalduralum da yarın ahşamhı honahda da bu kifaatı nahl ideyim. [141]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YEDİNCİ GİCE: KORTEZANLIK ADAMI DOLAB İÇİNE GİRDİRİR

HASAN: Ne diyon benim gıymatlum, bu ahşamhı honağımızın keyfine? Önümüzden su ahıb gider, ağacların altında yeşil çayır çimen üstünde yan gelmişih, ufacık da rüzgâr esdikce senin kâküllerin de yapraklarıyla barabar gımıldanıyya. Ahşama gadar yol açmakdan yorulmuşuz da şu otdan minderler üsdüne oturmuş, önümüzde yuka ile peynir, bir yanda ekmek ile taze soğan, mahitabın ışığı, çayın suları ılğalandıkca incu tanesi gibi görünüyya. Gurbağılar çalgıcı gibi ses veriyya. Bir bakarsan şincik şoralık gicenin izsiz vaktında gır yazıdu. Emme seni görüyon mu, a benim sevgülüm, şo izsiz yerleri? İstanğıl'da Beyoğlu'nda sıh sıh gandil [142] yahdıkları gahvelerden daha çok parlak gösteriyya. O dedüğüm gahvelerde üç dört tane sırayıla gız oturmuşlar, çalgı çalılıyılar. Emme ne ağnadım; yanına varamayışın, göremeyişin, ne lahırdı idebiliyışın, ne gonuşabiliyışın. Onlar öylecenem duvarda tasvir gibi durayazmışlar. Sen onları sevsen de onlar seni bahalum severler mi? Bi baharsan onlar gahveye gelenlerin hepsini seviyılar amma o gadar adama da nasıl muhabet yetişdirmeli? Dimek ki hiçbirisini sevmeyilai. İlle bi şeyleri daha var hı, gız söylesem gülmeden patlarsun. Şincik duvarın birisinin önüne bir sandık

goyağoymuşlar. Duvarın yüzü de sırayılar şişeleri dizeğoymuşlar. Bir uşağın birisi de o şişelerden beyaz su gibi bi şey, onlar ona masdıha deyılar. Emme bana galsa ona adam delünden derim. Ondan gelenlere gücücek beyaz camdan taslar var, onlara doldurub veriyılar. Şincik onu içenlerin tohaflığını görmelisin. İlkın kâmil kâmil durıyılar sonra o meredden atdıkca yavaş yavaş hafifleniyılar. Başlayılar galğıyarak ellerini gollarını sallayarak lahırdı itmeye. Evvelisi ağır ağır birbirisi birbirisi söyle [143] yerek gonuşuhan adam delürdeni içdikce başlayılar bek bek ve birbirlerine sıra vermeyerek honuşmaya. Bi de bakasun, o arada birbirleri ile bir gavğa çıharıveriyıla, bi de zabtiyeler gelib götüriviriyyo. Daha tohafı nedir der isen hem böyle o adam delürdeni içib ne dedühlerini ağnamaz oluyılar. İyi dostları ilen kötü oluyılar hem mahbisde yatıyılar hem de onu içdikleri için gahveciye para veriyılar. Dimek neye gelecek, bah şu şinciki bizim keyfimize. Senin benden benim senden başha sevdiyim yoh. Ben seni iki sıhırdırıvisam kimsenin gısğanub darılacağı yoh. Sabaha kadar ben seninlen böyle muhabet itsem sonunda senin benden para isteyeceyin yoh. Göynümüz yemek istese yisek su istese içsek para vireceyimiz yoh. Işığımız Allah'dan yanıyya, yeyintimizi tarlalar viriyya. Muhabetimiz ciğerimizin içinden geliyya...

AYİŞE: Aman oğlan, emme de uzatdın ha! Nemize gerek bizim, İstanğıl'ın işleri! Bizim öyle parayılan şeye ahlımız irmez. Baksana bir başha oğlan dünyanın malini virse ben gine onun dönüb yüzüne bahmam. Emme senin fik [144] rini de ağnayom ben. İstanğıl'da her şey parayılan olduğu gibi muhabet de parayılan olmuş da sahih muhabet batal olmuş olduğunu ağnatmak isteyon. Kim bilir galan belki onlar da öyle alışmış da ondan dad duyarlar. Böyle bizim gibi olana onlar belki deli derler yahod kim bilur ki orda da belki için için bizim gibi adamlar bulunsun. Ben bi defa çorbacının birisinden işitmişim ki bazı zengin kızları gullandıkları uşaklara gönül düşürüb onları alurlarımış. Emme galan bu ne eyi şey, hem ömürleri oldukça canlarının sevdiği gibi adamıla ömür geçirirler hem bir fukara sevindirib memleketde bir zengin daha artırmaya sebep olurlar. Hanı ya ki bizim şanıımıza düşmez deyü gönüllerini mahbus itseler radetlerine zor itseler de gitseler sevmedikleri bir zengini zenginliyin ve ehdibarının hatrı için alsalar hem bir gün gönül sefası süremezler. Hem şu bizim dağda odun iderken odunun hepsini bir

merkebe yükletsek o birisine de hiç yük vurmasak eşeyin birisi yükün altında inler. O birisi de boş galur zırp zırp sıçırar yahod davarları suya indirirhan davarların kimisini suya [145] batırıp suyun içinde boğsak kimisini de suya başını uzatmaya bırakmasak nasıl olursa onlar da zenginliyi zenginliyin üstüne yüklederek bir yanı toklukdan bir yanı açlıktan öleyazır. Emme bunlar bizim ahlumuzun ireceyi şeyler deyil. Biz gendu zefkimize bahalum. Fahat hanı sen dün gice Isdanğıl'da bir gıza yavuklanıyorhan caymışsın onu nahl ideceyidin. Yalınız onu söyleyive.

HASAN: Adam, ben dükânda işlerihan bir al feraceli, yaşmahlu gözel gızın birisi gelü, benden bikaç defa gözleme alu. Ben de sanğa ne yalan söyleyim ben de bu gızı gordukce cıcığım bızukmaya başladı. Bilisun, o yaşmağın altından da ne gözel gorunuviriya ya. İlla bi gozleri va ki adama şöyle ok gibi giriveriyya. İlle, ille bi beyaz elleri va ki feracenin altından çıharsa, şu ayın bulutdan çıkdığına benzeyya. İlle bi ince beli va ki arada feracesini açduhca adamı delürdeyaziyya. İlle bi canfes şelvarı va ki adamda ahıl bırahmayo, alıyya. İlle bi nazik söyleyişi va ki adamı öldürüb yere sereyaziyya. Bu gız dükânın önüne geldikce benim elim işe güce uzanmaz yüzünden yoharı bahağa [146] ludum. Gız da hopoğoglu hopek, ağnadı benim gendune yanıb tutuşduğumu. Bir günüsü bana dedi hü, biliyom sen bana vurulıysın benim de seni canım bek sevdü, ikimiz biribirimizi alalum, dedü. Ben de deli gönüle uydum, oluviri dedim. Ondan kerüm bu gız benden gelür, beş guruş ister verirüm, on ister verirüm. Böyle gidiyoh, emme dur bahalum deyom, sonuna bahalum. Bir günüsü gine dükâna geldi, düzünmüş, goşunmuş gine para isteyya. Ben buna dedim hin he bire böyle para para, ben bundan ne ağnayom? Bir gün bi sizin eve gidivisek olmayo mu? Niçin olmasun; benim anam, bubam da yok evde. Yalınızım dedüyse ulan dur bahalum işimiz rast balcı gızı, o daha dadlu ya diyom ben. Ey ne vahıt gideceyiz, dedüm. Yarın gine dükâna gelirim. Sen de eyi rubalarını giyin biraz gider muhabet ideriz dedi. Hasılı böyle sözü gararlaşdurduh bu gitdi. Gaylu o gice benim gözümde uyhu yoh, ahlım fihrim bu gızda. Isdanğıl evine de daha hiç gitdiyim yoh. Bereket versin evde kimsesi yoh imiş. Adını da dersen Nazlu Hanum'ımiş. Ulan deyom adı Nazlı emme [147] dur bahalum, gendi de nazlı ise bi şeye yaramayacak. Amma bazı da nazlı olu hi cilvelenü. Gaylu yarın ak geçi gara geçi geçidde belli olu, deyom. Uzatmayım ertesi günüsü ben gahdum; mavi dizliği

dahdum, bükmeli miltanı giydim, beyazlı yazmayı başıma saragoydum. Bi de bahdum ki bu geriden bi geliyya ki gaylu o ne salınış, o ne gıvıtdırış! Şincik benim dizlerimi sıtma dudmaya başladı, zangır zangır edib duruyom. O günüsü gopeğin gızı daha cilvelenmiş de gelmiş. Belini şöyle ileri ileri atdu muyudun , gozlerini yaşmağın arasından ahıtdu muyudun adamda can bırakmayya. Neyise yanıma yakın geldü. Hade gidelim, dedü. Ben şincik dükânı arhadaşıma birahtuhlayın zırp deyü dükândan dışarı sekidim. Gopeyin gızının arhasına düşdük, gidiyoh. Yolda giderihan bir aralıh bu bana dedü hü bah nasıl dedüm, benim anam bubam yoh amma evli hardaşlarum var. Onlar belki geleceh olusa seni görmek olmaz. Ben seni bir yere sahlarum ya bizim uşahdu derim, ahlında olsun, dedü. Pek eyü, sen ne desen ben olurum. Nereye gir desen girerim, dedüm. Gitdik bir eve girdih, bacanın ö [148] nüne oturduh. Bu perdeleri çekegoydu, bir de ayağa galhdu bir dolab açdu. Bi de ne baham hanı ya o adam delürden! Ondan bi tasın içine geydu, banga veriyya. Ah diyom ben fihrimden, banga başha bi şey visan daha çora geçer. Aman hanımefendi, dedüm; ben bunu içemen. İçesen ne olurhın, deyo. Gozum alaca belece gormeye başlar, ahlım aslı başımda değül. O zaman cib zıbardurum. Ahlumdahı olanları söylemeye başlarum. Ey neyimiş ahlundahılar, didi. Ey nesini soruviyasın, işte gaylu belli ya. Ben ne bileyim senin fihrinden geçeni, ben gayıbdan bilücü müyam, deyyo. Gopeyin gızı, sen dükâna gelib her vakıt beni yahub yandırıyosan o neyle söyünür, didim. Benim seni yahacah ateşim yoh, sen fırının garşısında yanıyısın da beni yahıyor sanıviriyon, dedi. Yoh fırının alefi benim salt yüzümü yahar. Sen benim her yanıma yahıb tutuşdurıyısın diyom. Gorsan biribirimize böyle iki paralıh cilveleniyoroh. Nereni yahıyosam göstü bahalum, dedi. Ben şinci gendü gendüme deyom ki ulan Hasan işde tamam darağu geldü. Neremi yahacahsun, işde... deyorihan bi de gapı çat etdi. [149] Bu tutuşmuş gibi adam delürdenin gabını ortadan galdurdu, beni de golumdan dutdu dolabın içine sohağoydu. Aman gardaşlarımın birisi geldi! Sen şorda biraz oturuve, ben şincik onu savarım deyub dolabı da üsdümden kitledü. Biz içerde kümesde gaz gibi galagalduh. Bir de gitdi gapıyı açdu. Odanın içine birisi geldü. Ben gendünü gorebildiğim yoh ya sesinden ağnayorum, bir erkek sesidir ve şöyle epeyüce de kibardan bir adamdu. Şincik ben bunların gonusduğuna gulak goydum. Bilirsın Nazlı Hanım, ben sanga ne vakıtdan vurgunum. Hanı bir günüsü bir bazar yerinde galabaluğun arasından feracen arkandan biraz düşmüş yüzlerin de

gızarmuş, yaşmah da ecik yüzünden sıyrılmış, bir iki kişi de bilmem hamal mıydı neyidi, o arada garşuna rasd geldi. Usulula seni bihaç sıhuşdurdular deyör. Ben şincik dolabın içinde deyom ki ulan dur bahalum, biz bir helal süd emmişe çatduh emme bi lahırdudan üç dört dene gortu meydana çıhdı. Her neyise lahırdımızı unutmayalum. Hanım da garşılıh bek göynün istedi ise iki de sen sıhışdırıvireyidin, dedi. Ben gaylu öyle [150] adamlarla seni sıhışdırmayı ehdiбарıma düşürmem ya. Neyise yolunu buldum; hanı o Arnavudköylü Rum garısı Giryagi senin tellalınımış. Bugün çarşıdan geçer iken şinci şorada garşuma rasd geldi. Hayde bahalum ne yapacaksan, dedim ise evi gösterdi kendisi gitdi. Aman sultanım, ocağınza düşdüm; umarım ki haneden redd itmezsiniz ve şunca kimseleri sevindirib şaz itdiyiniz sırada bu etna gulunuzu mehsun itmezsiniz. Bilmem gaylı buna benzer biçoh lahıdu, biçoh Isdañıl politığası. Onlar benim ahlımda mı galu? Gız buna garşılık dedi ki canım efendim, siz gibi kibar zatlarla honuşmak altun tasdan su içmeye benzerdü. Her ne gadar baldırıcıblah tahumu ile yahod bir vezir oğlu ile honuşsah ikisinden de göreceyimiz muamele birdir. Emme hani ya kirli paslı toprak bardahdan su içmek, hanı ya adamın suratı görünür bir altun tasdan içmek. İkisi de bir sudur emme şu sonrahı tasdan içenin gözü göğnü açılı, seve seve içer. Bah sana söyleyim beyim, biz her ne gadar gendumizi ortaya goymuş iseh de öyle edebsiz tahımu adamlarla honuşmah göğün [151] yıldızı gadar bizden ırahdu. Fahat ne çare ki adımız çılmış. İşde öyle adamlar dahi yolda izde bize rasd gelseler sözüm ona hopeyin bahlavadan pay umduğı gibi bizden pay umarlar. Bilmezler hi bizim vicudimizin bir tüyünü görmek yer ile göv gadar onlara uzakdu. Sen de de hi ey bu böyle de onlar size yolda sohahta rasd gelirse niçin onlara da güler yüz gösterirsiniz? Şaha şellav idersiniz, onun da iki sebebi var. Evela hı öyle adamlar bize sarhıntılıh etdihlerinde darılsah, azarlasah onlar daha ziyade gudurur. Sohağın ortasında bizi rezil gepaze ider. Senin eyri surat ve sitem söz dedüğünden sizin gibi kibar adamlar alını. O senin baldırıcıblah tahımı ayni hopeye benzerdü. Oşd dedühce havlar, deyenek göstersen bacağına sarılır. Eyisi mi öteden beru meşhur lahırdıdu hopeyilen dalaşmadanısa çalıyı dolaşmah yeydu deriz de onlara da iki gılı vılı ederiz. Öyleyile onlar da aldanu. Bundan banga ekmeh va deyu peşimizden dolaşib yatu, filanca gün filan yere gel deyü garar verirler, yalvarırlar, yaharurlar, biz de mutlaha geliriş, deyü söz verürüh. Oyusa [152] adımıımızı atar mıyız acaba? O gibi adamların sözü ile ayah yoluna

gider miyih? Zevallılar o zarar verdiğimiz gün her biri birinden çihar, toplanu. Bizi geleceh deyü behlerler. Bir baharlar, iki baharlar gelen giden yoh. Her biri bir yana dağılur. Bir daha bizi rasd gelseler o vahit da biz de handırmaya lisan hıtlığı yohdu. İkinci biz o mahule adamlara öyle dadlı dil güler yüz göstermeyile öyle hımbılları mahitab ideriz. Üç beş guruşlarını ellerinden alıruz. Onlar gaylu sevinedursun gorub gorecekleri odur. Şincik gız Ayişe, sen benim yerimde o saat dolabın içinde olsan da şu lahurduları hulağınla işitsen huduru musun, ne yapasun? Gaylı bi gızıyom ki ateş kesiliyom emme ne yapayım. Daracıh dolabın içinde sıhıldum galdum. Dolabı hırayım, dışarı fırlayım deyom emme ya o gelen herif zorlu bir herif ise beni sonra zaptiyeye verüse deyü gorhuyom. Hele lahırdımı unutmayım, bu gızın bu lahırdılarına garşuluh herif deyyo ki sultanım, sizin cihande bi-manend güzelliyniz nar-i aşkınızla tutuşmuş didelerime vurduhca her gördüyüm yerde beni öldüreyazuda. Fa [153] gad meyer sizin hüsn-i cemalinizden diliniz daha yanuh imiş ve dilinizden de ziyade ahlak-ı pesendideniz. Vala eyer ben sultanımdan böyle bir muamele göreceyimi bilseyidim nafile yerde acaba ricam ve arz-u niyazım redd mi olur deyü o gadar günler düçar-ı endişe olub korku çekmedikden maada bütün cihandaki deliğanlulardan ziyade kendimi mesud add iderim. Şu saat bendenize şu oda, yalan dünyanın bir cennetidir.

Ya bi de banga sorsalar, diyom ben fihrimden. Bana da bu dolab bi cihennemdü. Ne gıvışdayabilisun, ne öğsürebilüsün, ne onların politığasının biteceyi var. Şu gıza gavuşamadığıma mı yanayım, hakkımda sanhım yüzüme garşu etdiyi lahurdulara mı yanayım. Hepsinden de fenası şinci bu herifin ben dutumunu beyenmeyom. O her ne gadar birtahım kibarca Isdanğıl politığası idiyyese de biliyom ki o da zampara gardaşlardandu. Şu benim içimin çetinliyiine bah! Hırsımdan gendu gendumi yeyom. Bu ne iş idi de benim başıma geldü. Ulan diyom şinci şu herif böyle bitahım dadlu dadlu söyleyerek gızın göğnünü idivirise şindilik daha bi şey [154] yoh emme ya gidereh ortayı bi şapırtu, şupurtu, patırtısı gavrarsa benim halim nic olacah. Her şeyden geçdün. Bi de başımıza alaca bulaca bi buynuz tahnacağız. Neyise gelelim menğibemize:

Aldı gız; efendim, zatınız gibi dilber bir delikanluya acaba niçe iftade ve mecbur gızlar vardır benden çok güzel. Onları bırakıp da bana bu gadar gönül düşürmenize

tacüb idiyom ve inanamayom. Olmaya ki beni bir dardmak için bu gadar vurgunluk gösteriyorsunuz. Çün bilirsın, şimdi zemanı deliğanoluları çeşnicibaşılığı kendilerine bir şeref add itdiklerinden her garıyı suya yaturmak için iktiza iden her dürlü hüner ve fend-bazlıkda mahirdirler, dedi ise garşuluk bu herif deyyo ki sultanım bendeniz öyle deliğanolulardan olmayub sizin sahih olarak ölüm derecesinde bir vurğununuz olduğuma şimdiki hal verecek hiçbir emniyetim olmadığı için bu babde her ne deseniz sahihdü. Fakat bundan böyle sultanım beni kenduye bir yar itmeye himmet buyururlar ise ne ahlakda olduğumu ağnayabilecekdü. Fahat sultanım, şimdi hepsi ber-taraf olsun. La [155] hırdımız uzandihca bütün vicudimi yahıb kül iden ateş daha ziyade izdiyad bulıyyo. Sahih olarak derim ki bir keskin furun ya alef garşusunda duranlar o gadar yanıp tutuşmaz. Netekim sizin cihanı yahıb yanduran hub-cemalinizin garşusunda duran işde sebeb-i devletim her ne gadar size layih deyil ise de bir etna ber-güzarım olsun için şu bir çıvt elmaslı küpeyi gabule himmet buyurun. Saniyen sultanım, şu halime merhamet edin. Ya ki şu nar-i aşğınızla mevta hiyyeti kesb itmiş olan iftadenize hayat bahş olan ol nazik sim-u teninizden bir mualice ihsan ya yohsa bu halimle sebeb-i varim olan peder ve maderimin kucağında canımı teslim itmekden ise sizin kucağınızda dar-ı bakaye yolcu olmayı daha ziyade arzu iderim, işte kılıç! Bütün vicudimi didremek aldı. Dizlerim bir adım atmaya müktedir halde deyildir. Dilim sıtma ateşine düşenlerin su tasına uzandihları misüllü ol gardan beyaz bir garış gerdeni kenduye yahın gördükce dışarı dışarı fırlanıb lakırdı itmeye artık ben de tab u taked bırahmayor. Aman efendim yetişin, ölümden bir can gurtaracah [156] sınız ve vereceyiniz mualice size pek kolaydu ve ne gadar verseniz gine hiç eksilmeyub sizde galacakdu. Siz aşk ateşini söndüren bir deryasınız, ben de şu deryanın bir damla suyuna hasret dili damağı kurumuş bir bi-çare hasteyim. Aman sultanım, devletim, ömrüm, vârim; bir damla suya ah-i zar edib ağzını açıb kapayan balıklar gibi şu garşunuzda çarpınıb duran ve yanmış gurumuş dudaklarımı söndürecek olan şu beyaz gerdeniniz denizinin bir damla suyuna hasret kalmış olan kul ve kölenize bir himmet, inayet, merhamet! Ölüsem de öldürseniz de kanım katlim helal olsun. Yakın geleyim, uzanayım. Ah bu ne tatlılık, bu ne beyaz ger...

Diyorıhan bi de sohağ gapısı çat etdi.

AYİŞE: Aman Hasan Oğlan, bu menğiben bu gece de bitmeyeceh. Uyhu da dalıma çöhdü. Burayı belle, gusurunu yarın ahşam. [157]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

SEKİZİNCİ GİCE: KORTEZANLIK ADAMI EŞEK ETDİRİR

AYİŞE: Deyincik oğlan, şu dün ahşamhı menğibenin gusurunu söyleyive. Gödün mü şincik tam vahtıdu.

HASAN: Bi de gapı çat etdiyise bu hanım o herife dedi ki aman efendi, şu gelen gocandu. Sen şu arha gapıdan ecik sivişivi de biraz sonra gine gel. Ta kim ben onu savayım. Öyleyle bu herifi uçudu. Gitdi gapıyı açdı. Bi de içeriye birisi girdi. Dedi vay gız ben bu evi bulana gadar hal geldi başıma. Üç dört saatdan beru dolaşmadığım sohağ galmadu. Gine bulamayordum ya bereket versin şu bizim Hamal Ali'nin sana viridiyi saçahlu al yazmanın ucu camın arasına sıhılmış sohağdan görünüyordu. Onu gör [158] dümse tahminen bi cesaret gapıyı vurdum. Hele neyise baltayı daşa vurmadıh. Hele ahşamlar hayır olsun. O ahşamlar hayır efendim, hamalbaşı bendenizi bulmak için bu gadar sıhıntı çekmiş olduğunuza gayetle teessüf itdim. Ben sana eyi tarif itmişdim amma nasılsa sen ağnayamamışsın. Ne olacak siz bana yolda rasd gelirsenez ahlınız başınızdan gider. Söylenene bahmaz ancağ söyleyene baharsınız, lahırdıya kulah asmazsınız ancağ bir iki ziyade sıhışdırdığınızı kâr sayarsınız. O cihetle şimdi bu çehdiyin eziyete sebeb ben deyülüm, gendunsun. Maaşallah sultanım, ona şübhe ne? Hiç sizde gabahat olu mu, gabahat sahabı bizük. Sizdeki gabahat yalnız güzelliynizdü ki bizi böyle yahub yandurub ahlımızdan uçurıviriyoşız. Eyer işitdiyim sahih ise biz gaylu şinden geru senin ateşine nafiye yanacağız. Niçin ki şincik bitahum yeni yetme nev-civan efendilere çatmışsınız deyü işidiyom dedi. İstağfirullah, biz dostum, dost aşiklisiyiz. Senin nev-civan efendi ve ağalar dedüğün adama temelli yar olmazlar. Onların kırk beş darahda kırk beş bezleri olur. [159] Rasd geldihlerine gök boncuh dağıdular, gezerler. Onlar bir harunun ne hüsnüne mayildirler ne muhabetine ne sadakatına. İlla bir ele geçirib meramlarına irdikden sonra kendilerinin akranı ve ehbabı olan efendilerin yanına geldihlerinde filanca gızı ben de bilirum, ben onun ile kaç defa şöyle böyle... deyebilmek için konuşurlar. Geçme, siz gibilerden her ne gadar hıyafetde hor didiniz

de bir aba, belinizde bir gayış kemer, sırtınızda bir semer ise de siz gonusduğunuz garı ile sadıh honuşursunuz. Ha deyince darına yetişir, parayı yağmur gibi yağdırırsınız. Sizin itibarınız paraya deyil; dosta, ehbabadır. İlla sizin bir şeyiniz daha var ki alem bu ya elde edebsiz çoh. Biz yolda giderhan edebsizin birisi bize bir sarhıntılıh itse siz de o arada rasd gelseniz o bize dahulanı dayağın altında ezer rosduna çıkarırsınız. Herifi dahulduğuna dahilacağına çohdan püşman etdirirsiniz. Henı ya ki kibar ağalar sohağın ortasında böyle şeyler yapmayı namus sayarlar. Hülasa siz babayigüd ve merd adamlarsınız. Verdiyinizi ondurur, vurduğunuzu öldürürsünüz. Gaylu **[160]** buna benzer biçoh lahıdu ki bizim gara geçinin arhasından dökdüyü gibi ağzından döküb yatu. Şincik ben dolabın içinde hırsımdan patlayom. Ulan bu ne yalancu adam bu, öteki herife ne söyledi, buna ne söyleyyo! Ben şincik dolabın hapağını hırayım, çıhayım şu şinciki herife olmuşu gibisini söyleyim deyom emme gaylu böyle cadudan gorğulur. Dutar belki beni de hırsuz dutar. Hem o herifden bize bir temiz dayah yedirü hem zabite teslim ider. Sabr idiyom emme dişlerimin dibine gan doldu. Gaylı gülüyom gendu aramda. Diyom ki ulan bu da bir zefkdü, dünyada ne var ne yoh başa gelereh bilünü. Hem kime ne diyem, gabahat hep benim deli gönülündü. Ben ne bilem, onları bizim köyün kızları gibi sandunudu. Meyer onlar hem adamın parasını alıyla hem çekdirmedikleri eziyet galmayyo. Hem zekleniıla hem de ağzına bi şey vermeyıla. Her ne hal ise şinci bu hamal deyyo ki sultanım, sizin gibi adam gadrinden bilene canım hurban olsun. Ben şinci ne söyleyim, bana lahıdu birahtadın hepsini sen söyledin. Şu gadar bi şey de ben söyleyim. Şindihi vahıtda öyle yeni **[161]** yetme kibar tahumları süslerine hulah asma cebleri boşdu. Sırtlarında bir setiru, bacahlarında bir pantulun, onun da parası boredu. Bah bize Allah’a şükür borc tanımayıh. Aldığımız para onlardan çoh ve peşindu. Bi kellem isgeleden iki yüz ohha yükü hisa etdih. Çahmahcılar Yohuşu’nu çıhduh mıyıdın cayır cayır para al. Hamd olsun hoynumuzda beş on paramız da bulunur. İki ehbab ile hovardalıh da idebiliruh. Senin gibi bir dosta yüzümüze düşehlulde bulunabiluruh. Hatda sana yahışu bi şey deyülse de şu çıhının içinde bir canfes feracelihi vadu. Sırtında gordühce ben kefleneceyim deyü çıhadu ona bi şey veriyyo. Buna canım bek sıhıldı. Ben seni gidiyan için mi severün, al istemen, deyi nazlanıyyo. Oyusa gullandığı şeytanlıhların hepsi para ile hediye içindü. O biri zorlar al deydi. Neyise gız dedi ki bu defalık alayım. Ah Nazlu Hanım, sana deyil bir

feracelik ille ömrüm oldukça hep gazandığım senin içindu. Salt şöyle seni garşuma alıb oturduğum yoh mu, dünyanın varine deyişmem. Bi de bu arada sohañ gapısı gine çat etdi. Bu gız [162] dedi ki aman dur bahalum, galiba gardaşımdı. Dur ki bacadan bahayım. Bahdı vay gorkduğum başıma geldü. Benim gardaşıdur emme sen hiç gorkma ben şincik onu içeri alırum, birazdan savarum, çunhi bunları diyom emme bilmem ben dolabın içinde bek eyu fargında deyilsem de vahıt da epeyi garardu. Hemen zannımda gice yahlaşdu. Ulan giceyi eyer bu dolabın içinde sabah idecek isek gözümüz aydın, diyom ben şincik. Emme af idesin diyor bu gız o herife. Ben gocamı uyudana gadar ne yapalım, başka odamız yoh. Aşağıda bir ahır var, onda biraz oturuvesem me? Gücenme. Yoh, diyor herif o ahır bana döşemeli odadan daha yeydü. Sen işine bah ancak bir an evvel şu gardaşını evden savmanın holayına bahıve, dedi. Bu herif verdivenden apal topal aşağı indi. Ben şinci bahıyom o gice dolabda galusam erkeni ölüm çıkacak. Şu herif de odadan dışarı çıkmışken gaylı ne olursam olayım dolabı gırayım deyi gollarımı hemen gımıldadıyordum. Bu gız dolabı açdu. Dedi ki vay benim efendim, biliyorum dolabın içinde biraz vahıtdır sıhuldunuz emme ne çare, işitdin ise güc bela [163] gardaşımı savdum. Gapıdan dışarı çıhdı derihan bi de bilmem yüreyine şeytan mı dürtmüş ne olmuş geri dönmüş. Şinci gine geldi gapıyı çalıyyo. Şinci de gicenin saat birine vardu. Belki gardaşım bu gice bunda galuverir. Gündüz deyil ki şinden sonra onu bir yere göndermeye bir ıgır¹⁹ düşüneyim. Ey sen de bu gice sabaha gadar bu dolabın içinde galusan halin nic olur? İyisi mi gel gücenme aşağıda bir ahır var. Başha odamız yohdu. Orda biraz ses çıkarmadan oturuve. Olmazsa ben seni gelir gice onda bulurum. Bek eyi, onu öyle yapayım emme sana bir sūalim var hanım, dedim. O neyidi ben dolabın içindeyiñan biğaç adam geldü gitdu. Birisi efendiye benzer, o birisi hamala. İkisine de bitahım polıtıha etdin. Salt seni severün dedin. Sen delü müsün, divane misin, deyyo bana. Sen dolaba gireli odaya kimse girmede. Canım diyyom, ben düş görmeyyom. İşte şöyle şöyle lahıdu etdiniz emme bir yandan da herif hebire gapıyı vurub yatu. Bu da açmak için evetleyyo. Uzun lahırdı ideceñ vahıt da yoh. O arada golumdan dutu. He, şinci bildim; sen bi düş görmüşün. Hani ya o adam de [164] lürden, onun adeti böyledü. Onu için işde böyle rüyaler görü. Sen de alışuh deyilum

¹⁹ Yalan, düzen.

deyodun. Hatrımdan çıhamadun bi tane atdınıdu. Ondan böyle sayıhlayıvimişin dedi. O hemen gapıyı açmaya dızıhdu. Ben ahıra dikilividim. Bu gapıyı açdu. Yoharı bir adamdır çıhdu, gendu de barabar. Şincik ben orada ben gendi gendime ecik düşünüyom. Ulan acab bu adam delürdenin huyu böyle miyikin? Zerem bu öyle gıza benzemeyodu. Hı! Hı! Nafile gızın günahına girdih. Hani ya o adam delürdeni içenlerin birbirleri ile gavğa itdihlerini görürdüm. E varısa onlar da böyle garşularındahı seve seve gonuşduhları ve o acı meredi içmeden eveli gendulerine melek görünen ehbablarını içdihden sonra şeytan görüyorlar galiba ki öyle gavğa çıkarıyılar. Vah, vah! Gızın garnuna girdim idin. Bi de o arada bahdum ahırın o bir ucunda bir eşek gibi bi şey bağı. Vahıt da garanluh bek de eyi seçemeyom emme öyle tahmin ediyom. Ben bu düşüncelerdeyihan bu gız yohardan zıp deyi aşağı indi. Ahıra girdi. Gitdi o eşeyin gulağına bi şey fisildedi. Hemen gine hiç bana da bi şey dimeden gine zıp deyi yoharı çıhdi. **[165]** Şinci beni gine düşünce aldı. Ulan dolabın içindeyihan gulağımla işitdiyim şeylere adam delürdenin işidü dedüh. Şinci bu gızın etdiyi ne? Eşek ile lahıdu itmenin sebebi ne? Yohsa bunların eşeyi adam dilinden mi ağnar? Yohsa ben daha şeşi beş mi gorüyom? Bu adam delürdenin hızı daha geçmedü mü? Emme ne diyom, ben de gaylu merahlı gibi bi adam mı oldum, gendimi diyneyyom. Hayır, başım gendumde. Zararım yoh, içerimde bir bulantı, gözlerimde bir dönmek yoh. Hasılı şu gızdan bi kerre işgillendim. Ulan şu bir fırldakcı gıza benzeyyo. Her ne gadar adam delürdene neye de gabahat buldumusa da hayır, bu gızın dutumu da dutum deyil. Ulan ben buna bir ahıl irdiririm ya, dedim hemen merdivenden yoharı fırlandım. Gulağımlı oda gapısının aralığına godum diyneyyom. Gız deyyo ki efendim, gapıyı biraz gec açdum seni bekletdürdüm emme gucenme. İçerde çamaşır deyişdiriyordum. Niçin ki senin garşunda kirli çamaşırıla durmak sana bi ehtibarsızlıhdu. Al sana bi yalan daha! Ne zamandan beru ben yanındayım! Ne çamaşır değüşdüdü ne gödü! Şinci ağnadım ki onun işi gücü şey **[166]** tanlıh düşünmeh. O da çarşılığına deyyo ki zararı yoh. Ben seni uyhuda sandunudu. Hatda uyhundan be-vahıt oyanıb taciz olmayasın için gapıyı da pek zorlu vurmayı istemezdim ise de gelenden geçenden de çekiniyom. Hepsi de yüzüme sıhı sıhı bahıyıla. Şinci ben bu arada bi şeyin daha farğuna vadum. Bu benim gardaşum deyu yoharı aldı emme bu herifin söyleyişi hani ya ben dolabın içindeihane en ilkin gelen herifin söyleyişine benzeyyo. Onu da bıräh, bu herifin lahıdularına benzemez.

Bir adam gendu gız gardaşının evine giderse gelenden geçenden niçun utansın? Dimeh ki bunda bir şeytan dolabı va. Hasılı gopeyin gızının bi tane doğru lahidusunu duymadım ki ahlım gansun. Bi de gız ayağa gahdu, hanı ya o adam delürden, ondan bu herife de veriyyo. Emme gaylu o adam delürdeni tasını gız verirhan o biri alırhan gaylu gormelisin bunlar ne gadar cilveleniyılar. Herif deyyo ki gız, ah benim elmasum, şu senin beyaz ve nazih ellerinden bu masdıhayı içdihten geru gaylu dünyada gamım mı va. Yüz bin gurus her bir defasunun deyeri va. Zaten dışarda da bi [167] kaç tane çahmuşum da şincik sen benim gözlerime beş gat daha gozel görünüviriyon. İlle şu senin ellerinden atdıhca masdıhanın tasıyla beraber o nazih barmahların da ağzımın içine giriyyo. Aman sultanım, her ne gadar sana zahmet oluyosa da biraz daha şu masdıhanın tası elinde, şöyle garşumda duru ve ah efendim, sen her vahıt gozel isen de ille şu saat saçların süslenmiş, yağlanmış, ballanmış, parıl parıl parlayyo mu? Şelvar bacahlarından sarhmış beyazlı tül basma entarinin etekleri yerlere sürünüyyo mu? Göğsün sanhım gerude galur gibi olmuş, ince belin bana doğru dışarı fırlamış. Sen de o aralıh ılğalanub ince fidanlar gibi dört tarafa meyullenub Türkmen tayları gibi gerdan gılub başını ileru geru sallandırub nazih dudahlarından ballar saçarah masdıha tasını verirhan yanlı yanlı baharah nazih ellerinden sunduğun yoh mu...deyorihan bi de gız oda gapısına geliyor gibi olduyusa ben hemendir merdivenden aşağı tazı gibi aşağı davzıhdırdum. Gine ahıra girib evelki yerime oturdum. Bu gız da aşağı indu. Yavaşca benim yanıma geldü. Usulca gulağıma diyyo [168] ki sahin o bizim eşeyin yanına gitme, zerem huysuzdu. Önüne varanı gapar, arduna varana deper. Hem yanına yanaşmaduhdan maada geriden hiç ses de çıharmam. Olur ki adam çokusu alur, yularını gırar, üsdüne gelür. Ben seni sevdiiyimden ahlıma geldü, yoharda duramadum. Bek eyi, ben hiç ses çıharmam, dedim. Ağnadım gaylu ya bu gızın ne endekci döndekci olduğunu. Gaylu benimkisi onu kaçduğı yere govalamahdu. Ben öyle de öyle de öyle gızı almahdan da vazgeçtim satmahdan da. Ben şurdan bir yahayı gurtarmaya bahıyom. Gız yohardayıhan yavaşcacıh sohağ gapısını açıb sivişeceyim emme elimde fenerim yoh. Vahıt garardu. Hem bahayım şu gız daha ne maymunlar oynadacah. Bir sonunu alayım, bu gine çıhdı yoharı ben de arhasından gine oda gapısından gulağıma godum. Ne bahayım hani ya o bir kaç dağığa ilerisi cilvenenen herif bu defa, aman aman bana bi şey oluyyo, yüreyim gıymalanıyyo, aman bilmem neden böyle oluyyo? Herif

banğırıp yatu. Bu gız geçmiş garşusuna, efendi şinci geço, horhma, belki masdıhayı dışarda çoh içivimişin ondan oluyyon. Yoh diyor he [169] rif, ben o gadar çoh masdıha içmedim. Hem bundan beş gat ziyade masdıha içdiğüm varıdı. Böyle olduğum yoğudu. Ulan şeytan şinci arhamdan dürtüyyo, gaylu bu cadudan her şeyi umarın. Gorkarım bu gız adam delürdenin içine bi şey gatdı, herife vidi. Herifi büvek büvek büvelediyyo. Hele sonuna bahalım. Herif diyyo ki aman hanım, garnımı sancu gavraladu. Bana bi çay gaynaduvisen. Bu gahdı çay da gaynatdı, vidi. Gine hayr itmeyyo. Aman hanım, dedi; nihayet gücenme, bu ahşam bana izin ve haneme gideyim. Zira duracah tahatım yohdu. Ayahlarını öpeyim bir başha gün eyi olanda görüşürüh. Emme ben şinci düşünüyom, yürüyerek gidemeyeceyim. Ne yapayım, nasıl itseh dediyise bu gız dedi ki onun için hiç elem üzre olma efendim. Bizim aşığı ahırda bi eşek vadu. Ona bin git. Bek eyi sultanım. Yani ya beni ehya etdiniz. İstağfirullah efendim diyyo bu gız sizi bir eşek ile hanenize göndermeh bana ölüm ile barabardu. Ne dimeh sultanım bu gadar da beni utandırmah va mu ya? O ahırdahı eşek bana şu saat eğerlu atdan daha mahbuldu. Zerem ben dara düşdüm. [170] bir evime düşeyim de ne olusa olsun emme şinci onu da düşünüyom ki eşeyin üsdünde de durmaya dermanım yoh. Belki sohadı gider ihan dingiliviririm. Ah alemde bir adam olsa da beni eşeyin üstünde şöyle bir yanımdan dutarah evime iletivise dediyise bu herif onun için de gasafet çekme efendim. Benim aşağıda bir uşah vadu. Onu da yanına gatarım. Seni öyle dutarah hiç incitmeden eve gadar goturuvirir. Ben varayım ahıra ineyim eşeyi hazır itdireyim, deyerek bu gız ayağa galhıyor gibi itdiyise ben gine hemendir merdimenden aşağı fırlandım. Ahıra girib gine hiç o deyilden yerime oturuvidim. Ha diyom şinci gendu gendume, bi daha gafayı aydım. Eşek şu ben dolabdayıhan sonradan gelen hamalbaşıdı ki şinci ahırın o bir başında döt ayahlı durayazmış. Uşah da gaylu ağnayıve, bizük. Emme ben şinci bi şeye gıvanıyom. Gine en eyisi bana düşdü. Bu da galiba gine benim tüvekelliliyim yüzü suyuna. Çunhı tüvekelliye Allah yardımcıdu. Yoharhı herif en gurnazım deyi dururhan herifi hasta edib ortaya seregoydu. Hamalı der isen eşek etdi. Gine biz uşah ol [171] duh. Ey uşahlığın gine o birlerine baharsan zararı yoh. Uzatmayım; bi de bu gız aşağı indi, ahıra girdi, gitdi o eşeyin gulağına gine bi şeyler fisildeyyo. Kim bilir gine ne şeytanlıklar düşünüyyo! Onu da nasıl gandırıyyo, ordan bana geldi. Dedi ki aman börekcibaş, gardaşım yoharda şinci apansız kefini bozdu. Halbuki evlidü de. Şu

eşeyin üstüne binib evine gideceh emme eşeyin üsdünde durmaya dermanı yohdu. Guzum börekci şunun yanından biraz yapuşarah evine goturuvi. Ne yapayım bugün böyle rast geldü. Gaylu senin ihbalinden seni eve davet ideceh gün bulmuşum. Sen de ordan bugünlük gaylu dükânına girivi de başha gün ben gine dükâna gelir sana habar viririm diyyo. Hay gidi cadu diyom ben fihrimden. Sen bi daha dükâna gelisen bi daha senin yüzüne kim baha ki! Her ne hal ise ben gine hiç bozmayom. Pek eyi diyom ne der ise. Bi de bu gitdi eşeyi dışarı çıhadu. Ne bahasun zavallı hamalı adeta eşek gılığına sohmuş galiba yüzülmüş bir eşek posdakisi giydirmiş herife. Başına da uzun şulahlar, her yanı eşek endamında. Haha diyom babalar çıhsun böyle [172] gortun içinde bi de herifi çıhdı, yohardan indirdi. Eşeyi sohah gapısından dışarı çeşdü. Herifi üsdüne bindidü, yularını eline vidi. Beni de yanına durdurdu. Sohah gapısını gapadu...

İşbu ilerki gicede Gülinya bir kasaba civarında biri kız ve diğeri oğlan iki kişi fakat ikisi de sağır. Deyirmen yolunda birbirlerine tesadif idib kortezanlık itdiklerini seyr idecekdir. Bakalım sağırların kortezanlığı nasıl olur imiş? [173]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

DOKUZUNCU GİCE: İKİ SAĞIR KORTEZANLAR

İşbu giceki hikâyemiz meydanının perdesini küşad itmekden ileri seyr u temaşa ideceyimiz işbu iki sağır kortezanların hakkına dahi biraz malûmat virmemiz iktizasındandır.

Ekseri Anadol'un köy ve kasabalarının civarında biraz uzakda deyirmenler bulunur ki etraf köylerden oraya buyday üyütdürmek için giderler ve ekseri gündüz vakti deyirmenin kalabalık olub növbete beklemek sıkıntısından beri olmak için gice vakti buydaylarını götürürler ve o gicesi deyirmende kalarak buydaylarını üyütdürüb erkenden mahallerine avdet iderler ve bazen dul kalmış olan ihtiyare kadınlar deyirmen kendi köylerinden pek uzak olmadığı halde kendilerinin [174] bizzat gitmeye kudretleri olmadığı için ve erkek evladları dahi olmadığı halde böyle bir hizmete kızlarını dahi gönderebilirler. Ba-husus ki mezkûre kızlar ya doğuşdan ya sonradan bir kaza ile vicud ve azaca bazı özürlere düşar olmuş iseler. Çunki bu

cihanda heman dünyanın her tarafında adet öyledir ki her bir vicud noksanından ari ve dilberlikde yekta olan kızlar naziklikle beslenmeli. Çokluk hizmete koşulmamalı, bununla birlikde güzelliikleri kendilerine düşmen olmuş olduğu için dide-yi aşikanden mestur tutulub çokluk yalnız dışarı salıvirilmemeli. Vakide bir taraftan nazar olundukda hizmeti çirkin yahod vicudinin bir yerinde özürü olan kızlara yükledib de istirahat ve huzur-u dilber olan kızlara ayid itmek hakkaniyet deyildir. Çün birisi her ne kadar güzel ve digeri her ne kadar çirkin ise de gine muhabet babinde duyğu birdir. Böyle bir duyğunun birisini dayim-ül evkat pupla döşemeler, üstünde seyirli pencireler önünde gönül eylendirici mahaller, def-i gam idici teferrüclerde besleyib tatlı dil ve nazik muamelelerle perverde idüb de digerini kâf [175] fe-yi istirahat ve eylenceden mahrum ocak başlarında, çamaşır teknelerinin başında bırakmak müsavat ve insaniyete makrum mudur? Ba-husus ki çirkin olan kızlar karı kısmının biricik şan u şöhreti, gurur u tekebbürü ve ruy-i zeminde cihanı kendilere mayıl ve mecbur itdiren biricik dahi hakları olan güzellikden zaten mahrum olmuş olarak onların kendi derdleri kendilere yetişmiş de artmış olduğu halde bir de beri taraftan kendileri kusur her zefk u sefaden mahrumiyet ilave olunur ise şu babde güzellikden mahrum kızlara olunagelen haksızlık bir kat daha aşikâr görünür. Diger taraftan nazar olundukda her ne kadar insan kısmı ve dünyanın hali istirahat u sefaati güzel kızlara saklayıb zahmet u meşakkatı hasb-el icab çirkinlere ayid itmişler ise de bu hususun dahi tahdından çirkin olan kızlara kendilerinin haberi olmayarak bazı şeyler hakkında bazı suhuletler ve fursandlar virmişlerdir ki onlardan da güzel kızlar mahrumdurlar. Nasıl ki dünyanın kusur her vukuatları dahi böyle olub bazen bir iyiliyin tahdından gizli bir fenalık yahod bir fenalığın tahdından [176] kimsenin göremeyeceyi bir iyilik tekarrüb ider. Nedir öyleyise çirkin kızların güzel kızlardan ziyade malike bulundukları fursand ve kolaylıklar? Balade zikr itdiyimiz üzere güzel olan kızlara aşik olan çok bulunub ve ol vech ile kendilere aşik ve iftade olanlar bir taraftan onların güzelliğinin methini ya aşk u alâkalarının kesretinden veyahod kız naturasının en ziyade hoşnut olduğu güzelliğinin methi olduğu için eflake kadar çıkararak ve bir taraftan ateş karşısında der-akab eriyen buzlar misüllü öyle bir şedid delikanlu ateşine kızların kendileri dahi nihayet-ül emr tehamül idemeyib ruy-i riza gösterebilmeleri ihtimal-u tehlikesine mebni güzel kızların gözcüsü gayet çok olub onların hakkına bir delikanlu ile görüşmek ya muhal kabilinden veya da pek müşkül

ve pek nadir ve o da haylu güçlük ve sıkıntılara mühtacdır. Fakat çirkin kızlara gelirse bu güçlükler hiç yok deyil ise de pek azdır. Ve nasıl yokarda söyledik, tayife-yi nisanın dünyada biricik şan u iftiharı olan güzellikden mahrum olan bi-çare çirkin kızlara eyer bilirler ise şu katdar ve zalim feleyin kendi [177] müradına rağmen bahş itmeye mecbur olduğu bir cuzi teselli ve ferahiyyet işte yalnız budur. Adam sen de; kim bakacak onun yüzüne, gice alan gündüz bırakır. Ona bir talibli olan bulunmaz ki o da bir maymun oynadabilsin gibi bi-kaydıklar çirkin kızlara bir serbestiyet ihsan ider ki ihtimaldir, güzeller dahi anlerin bu serbestiyetlerine gizliden hased çekerler. Fakat nasıl dedik, bu cihan-ı fani öyledir ki bir şeyde kâfe-yi iyilik mevcut bulunamayub iyilik her bir fenalığa ve fenalık her bir iyiliye azar azar taksim olmuşdur. Bu madde hakkında bu kıssacık mütalaaden maksed odur ki mezkûr Anadolu kasaba ve kariyelerinde dahi her ne kadar bir nev-civan kızı yalnız başına gice vakti deyirmene yollamak ales-seviye cayiz tutulmaz ise de ya çirkin veyahod vicudinde bir özürü olanlar hakkına o kadar dikkat olunmayub bazen iktiza-yi hal bu gibi hususlar aranılmaz.

İşde bu ecilden olarak Anadolu kariyelerinden Yuvacık nam kariyede bir dul ihtiyare kadının hiçbir erkek evladı olmayub yalnız Mimika isminde bir kızı varıdı. Mez [178] küre kız orta boylu ve nim esmer üstüne olub her ne kadar hüsn-ü cemali gayetle dilber ve ahlak u atvarı hiç köylü kızlarından memul olunamaz terecede şayan-ı pesend idi ise de sonradan bir kazaye mebni iki kulağı dahi sağır olmuşudu. Halbuki anın böyle sağır olduğundan bi-haber olan kimse herhalde mezkûreyi gördükde son terece aşk u alâka idebilir idi. Mezkûrenin bi-çare validesi her ne kadar kendi kızının özürü gizlide olub yine delikanlu gözüne görünüşde hiçbir noksansız kızlar gibi teesir ideceyini rana derk ider idi ise de çi-fayide ki ihtiyarlık serine çökmüş olub kendisi bizzat deyirmene ve buna emsal biraz yirak mahallere gidemediyi saniyen aher kimsesi olmadığı ve salisen kızındaki olan özür dahi bir delikanlu ile şayed ülfet vukuinde herhalde meydana çıkacak olduğu ecilden fakat yine bu cümle nazar-i mezkûre Mimika'yı bazı yakın bir deyirmene buyday üyütdürmek için gönderir idi. Bi-çare validesinin hiç aklına gelmez idi ki ihtimaldir sağır kız sağır bir delikanluye tesadif idebilir ve ol vech ile her ne kadar bir eyyam birbirlerinin ne de [179] diklerini ağnamaz iseler de ülfet ileriledikce naturanın

teşvikatı ondan sonra kulak yerini tutarak ve gönül gönüle tesadif iderse yeg-digerinin fikrinden geçeni kayru ağnayabilib kulağa o kadar hacet kalmaz ve madde icraye geldikde ve o icraya eşeddi bir iştiyak kalbde oldukda vicuddaki sağlam olan azalar noksanlıların vekâletini idebilub onların tutacağı hizmeti deruhde idebilir. Nasıl ki Mimika'ye vakı oldu, mezkûre kız bir gün böylece gice vaktı deyirmen yolunda gider idi. Bir de mezkûr kariyeden biraz uzakda Sabanca nam kariyeli Dimitro isminde bir delikanlı dahi buyday üyütdürmek için deyirmene gider iken yolda birbirlerine rasd geldiler. Güneş batdıktan sonra epeyice vakıt geçmiş olub gün batı ufukunun kızzartısı belli belirsiz kalmış olub ve arkadan yetişen mahitabın şafkı ise afitab bir dünyaya gideliden beru epeyice meydan almaya başlamıştı. O vakıtdaki insan da ve hususiyle tayife-yi nisade bulunabilen hüsne-darlık noksanları külliye zayıf olub hatda hiyyet-i asliyesinden çok güzel ve dil-ruba görünür. İşte bu arada Gülinya merkumane **[180]** rasd gelib şu vech ile konuşduklarını işidir.

DİMİTRO: O uğurlar ola kadın kız. Galiba siz de buyday üyütdürmek için deyirmene gitmekdesiniz.

MİMİKA: Bendeniz şuracıkda Yuvacık köyündenim.

DİMİTRO: Şöylece bir tesadifle sizin gibi bir bakire kıza gice vaktı yol üstünde rasd geldiyimde en evvel kalbimde cevelan iden şey zatınıza bir sebeb-i heyf u hiras olabileceyimdir. Çün bu alemde edebsiz ve namussuz delikanlular gayet çok olub anleri bir kız ile ülfet ve hüsiyyet itmekden men iden yalnız ülfetlerine sekte ve mani olabilecek ademlerin çokluğudur. Yani demek isterim ki o misüllü delikanlular konuşacakları kızın kendilerinden hoşnut olub olmadığını asla kayd itmeyib anın radetine rağmen kendi meramlarını icra idebilmelerine mani olan engellerden kayd iderler ve bu vech ile delikanlu giruhinin ekserisi karılar indinde adeta bir zorba makamında tutulmuş olub ehl-i ırz u kâmil karılara kendilerinden bir nefret getirtmişdirler. Ol kadar bir nefret ki karı kısmının naturadan delikanlu kıs **[181]** mına meyl u muhabbeti gayetle şedid ve der-kâr iken, o misüllü delikanluların böylece hüsn-ü riza usuline riayet itmeyerek radete cebr itmekde gezdiklerinden ve sevecekleri kızın gözüne girebilmeye bakmayub kanına girmeyi bakdıklarından karı kısmındaki o şedid meyl u iştiyakı ol kadar körlandırmışlardır ki bugünkü gün bir

delikanlu ile yüz-be-yüz konuşub ülfet itmekden gayetle korkdukdan başka dünyanın çoğu taraflarında delikanluya yüzlerini bile göstermeyi istemezler ve gösterenleri dahi kendi mabeynlerine tayyib iderler. Lakırdımı şuraya getireceyim ki delikanlu kısmından bu kadar korkub kaçan sizin gibi bir nev-civan ve dilber kız en ziyade korkduğunuza dağ başında gice vakti tesadif iderseniz haliyle kalbinizi bir korku ve bir vesvese istila idecektir. Fakat bilmiş olarsınız sultanım ki bu kadar cengci alayına benzer korkunc delikanlu güruhunun içinde vakide pek nadir ise de ehl-ı kâmil u namus ve gusto sahibisi delikanlılar dahi bulunur ve o dahi ihtimaldır hiç memul itmediyin bir delikanluda niçin ki bu alemde lisan ve ilm bender şehirlerde [182] ve mekteblerde öğrenilir amma ehl-ı kâmillik, namus sahibi olmak, gusto ve ahlak güzelliğinin naturadan başka iyi ustası yoktur. Öyle ki niçe bender ve payitahd şehirlerde bile bu hususun farkına çokları varamadıklarından ve iyilik, fenalık kendilerinin doğmuş olduğu şehirlerde doğmakdan, ıskolalara gitmekden veyahod ziy-kıymet ve süslü elbiseler giymekden menuttur zann itdiklerinden ve mektebin insanın aklına fayidesi olduğu kadar da ahlakına fayidesi olur itikadında olduklarından bizim gibi köylüleri adeta vahşi ve yabani hayvan makamında tutarlar. Hülâsa onların zannınca iyilik, fenalık şehirde ve rubadadır deyil, naturada. Onlara mesela birisi için şu adam nasıl adamdır, deyü süal idecek olsan dimezler ki birkaç defa hüsiyyetimiz vuku buldu. Doğrusu iyi ahlakda adamdır yahod konuştuğum olmadığı için nasıl adem olduğu malûmim deyil. İlla sorarlar ki nerelidir, kimin oğludur? Eyer ki o adem dışarlı veyahod bayağı bir familyadan bir kimse ise şeriatı o saat kesildi, ilamı virildi, yaftası göksüne yapışdırıldı bil. İlla eyer üstü başı da biraz perişan ise [183] bi-çarenin artık yılı bitdi. Asılacak bir adamdır amma nasılısa ipden kurtulmuş. Mezar kaçgını sendireyib geziyor dindikden başka. Hatda böyle fenalığı aşikâren görünen bir kimsenin hakkına iyi midir, fena mıdır deyu vesvese idüb süal ideni dahi mahitab iderler. Biliyorum benim bu lakırdılarımı niçelerin kulakları sağır, işitmeyeceklerdir. Hatda işidebilmeye kudretleri de yoktur. Fakat çi-fayide ki ben de kendi zühm-u efkârımı o kadar herkes işitsin, ağnasın deyü söylemem. Ne kadar ki bazen iktiza-yi hal bir aherinin benden bilmeyerek çekinib heyf u vesevesesinden helası için söyledim. Nihayet-i kelam her ne kadar şu kır dağın başında bu vakıt yalnızca bendenize tesadif itdiniz ise de bu kadar bir muhtasarca ifade-yi ahlakıma vakıfe olarak benden tarafa bir elem u endişe içinde olmayasınız kuzum. Yalnız eger

siz zaten mecburi bu yola düşmüş olub ve haliyle de bir edebsize rasd gelmekden korkarak gitmekde idiniz de benim gibi bir kimsenin arkadaşlığı sizi şu korkunuzdan hev u vikaye idebilir olduğu için benden hoşnut oldunuz ise beraber gidelim. **[184]** Yok olmadınız ise anı dahi ifade edin ben biraz geride kalırım. Siz önden sürüb yolunuza devam idin.

MİMİKA: Bana gelir ki siz benim pederimi tanıyamacaksınız. Çunki siz olsa olsa görünüşe nazaren yigirmi beş, yigirmi altı çağlarındasınız. Benim pederim ise validemin nakline göre öleli yigirmi dokuz sene kadar vardır ve pederim öldükde validem beni hamile imiş. Yok eyer zatınız eyer gösterişde genc olub da daha yaşlı iseniz o başka. O vakıt tanıyabilirsiniz. Ey efendim, biz de vakti ile pederin sağlığında epeyce halimiz vaktımız yerinde imiş. Fakat öldükden sonra halimiz gün be-gün perişan olub validem ise şimdi ihtiyar çağında olub ve benden başka evlada malike olmadığından işte böyle gice vakti deyirmenlere gitmeye mecbure olmuşumdur. Vakide kendim için o kadar güzelim dimem, fakat yalnız ismimizin kız olduğu bu gibi işlerde bulunmamıza bir kâfi sebebedir. Validem dahi bu hususu rana derk idüb deyil deyirmen yolunda, illa köyün içinde bile çokluk ortada gezmemi cayiz görmez ise de mecburiyyet her sayıntıya galebe ider **[185]** olduğunu eyer bazı hususlarda siz dahi tecrübe itmiş iseniz bu halimi bir arsızlık ve açık meşreblilik add itmedikden maada ihtimaldir, rikkat-ı kalbinizi dahi badi olur da şu kır yerde benim gibi korkak bir kıza candan arkadaş olursunuz. Nasılısa Hak tarafından olacak ya. Her kaç defa böyle mecburi bu deyirmen yolunda bulunub gerek kendimin az çok malike bulunduğum hüsne-darlığın düşmenlerinden gerek canavar vesayirenin korkusundan didreyerek rahrev-an olmakda dayıma bir taraftan bir arkadaş zuhr ider. Sankim kardaşımla beraber gidiyoruz gibi bila-heyf u fütur giderim ve bu hususu her defasında valideme dahi nakl iderim. O dahi kızım o bizim kalbimizde bir fenalık olmayub şu hallerde mecburi bulunduğumuzdandır, der. İşte bu defa yalnız şu fark vardır ki kusur defaler bana rasd gelen arkadaşlar ihtiyar kimseler olurlardı. Bu defa ise zatınızsınız ki siz delikanlısınız.

DİMİTRO (Eşeyi durdurarak): Ey buyurun, siz ileriden gidin. Benden size bir fenalık isabet itmeyeceğine biraz isgât ol **[186]** dunuz ise de galiba bize şimdi bir aheri bu

yolda rasd gelirse ihtimaldır, fikrinden bir şey geçer ihtimal u ihtirazına mebni böyleye karar virdiniz. Ey o da bir sayıntıdır.

MİMİKA (O dahi eşeyi durdurarak): Ne durdunuz efendim, korkarım kusur defalar bana arkadaş olanlar ihtiyar olurlardı dediyimden siz alındınız olmalı. Ben sadece vuku-i hali ifade itmek için söyledim.

DİMİTRO: Ka, nasıl kızsın sen? İlkın yolda beraber gitmeye sayıntınızın ruhsatı olamayacağını bildirdiniz. Ben de zatınıza önden gitmenizi teklif itmiş idim. Onun için eşeyi durdurdum. Halbuki ben durdurdumusa heman siz de durdurdunuz. Ha demek ki siz önden gidin ben arkadan geleyim deyü isteyorsunuz, deyub Dimitro ileriler. Halbuki kız dahi gine beraber sürer. Şimdi bu arada Dimitro kızın bu hal u harakâtlarına başka dürlü manâ viremeyib herhalde mezküreyi divanedir itikadına zahib olur fakat biraz daha konuşub aslına irebilmek emeliyle şöylece kelame ağaz ider.

DİMİTRO: Sen şimdi hangi deyirmene gideceksin? Çünkü bu civarda deyirmen ikidir, [187] uzakdakine mi yoksa yakındaki şu...

MİMİKA: Efendim, benim mekalatımın siftahından hitamına kadar kıssa aklımca sizlerin hatrına dokunacak bir nokte bulunmayacakdı. Hatda sizlerin arkadaşlığını acizane istida itmek ve gizliden teşekkür dahi beyan itmek idi. Nasıl oldu da zatınız söyleyişimi mi ağnayamadınız yoksa bendenizin tabirinde mi bir kusuru oldu ki gâh beraber gitmeye karar virdiniz gâh istemediniz? Şimdi defa beraber gidiyorsunuz. Bence ben eyer evvelki tabirimde ihtimaldır, bir noksanım vuku buldu ise bu defa defatle ve açık açığa söylerim ki sizin arkadaşlığınıza gayetle hoşnutum. Eyer sizin de istekliyiniz olur ise deyirmene kadar beraber gidelim.

DİMİTRO: Ağnadım, demek ki siz de şu yakın deyirmene gideceksiniz. Öyleyse pek acele itmek iktiza itmez. Nasıl olsa bu gice bir növbet buluruz.

Gülinya!

Bu ne derin uykudur ka?

Nedir, ne var dudu?

Ne olacak, biz ilk ahşamdan beru daha [188] uyumadık. Malüm ya, şimdi pireler ortaya çıktı. Senin bu ahşamlık bu kadar uyuduğun yetişir. Çok uyku ile çok okumak insanın başını sersemlendirir, derler. Biraz da yarın ahşam uyu. [189]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

ONUNCU GİCE: DEYİRMENDE KORTEZANLIK NE HOŞ OLUR

DİMİTRO: Şimdi hepsi bir tarafa kalsın. Şu kadarcık yol üstünde bir hüsiyyetimizden bir kâmil ve mahcub kız olduğunuzu rana müşahade etdim de kalb u efkârımda dürlü dürlü rüzgârlar esmeye başladı. Bendeniz Sabanca kariyesinde epeyce hali vakti yerinde ve birkaç çivd çubuk sahibi atalar evladı olub peder u maderim sinnim iktizasınca bana mütehlil olmama müsaade itmekde iseler de bizim kasabanın içinde bunca vakıtdan beru canımın sevdiyi bir kız bulamadım. Şimdi ne tuhaf tesadifdir bu ki şu yol üstünde sizleri rasd geleliden beru zann idersin ki cigerimde bir ateş yanmaya başladı. Şuna taacüb itmek [190] deyim ki beni-i ademin katan sırr u hikmetine akıl irdiremeyeceyi halik-i cihan insani naturaya bahş itmiş olduğu icazet ve mahsusiyyetler nasıl kıl yanılmaksızın her şeyde hükmünü yürüdür. Yani demek isterim ki ol kadar güzel ve dilber kızların bol yerinde olduğum zaman göynüm hiçbirisine karar kılmayub şu kır dağın başında seni rast geldiyim saniyeden beru gözlerime elmas ve pırlanta misüllü parlamakdasınız. Sizin malike bulunduğunuz şu hüsne-darlık her ne kadar zaten yanık ve delikanlu giruhini yakıb kül idecek mertebede ise de galiba şu kır yazı tenhalık gicenin vakti, etraf u eknafın sükûtlüğü mahitabanın solgun ziyaleri şu hüsn-ü cemali bi-nazirinizi bir kat daha güzel ve kıymetli itmekdedirler. Bence ben birtakım yırtık delikanlular gibi şu şey şöyle olacak gibi mekalatda bulunamadığım ecilden deruni kalbimi şu vech ile sultanıma küşade ictisar etdim. Sizin buna ne göna cevabınız olur?

MİMİKA: Bizim köy topu elli, altmış evden ibaretdir. Tariflerine nazaren evayilde iki üç yüz eve kadar çıkışır imiş. Fakat [191] sonradan nasılısa yerinin sapalığından ve biraz da sonradan dayıma denize yakın olan köylere itibar olub çokları oralara tebdil-i mekân itdiklerinden şimdi ancak bu kadar ev kalmışdır.

DİMİTRO: Aferin, ne kız olduğunuzu defatle isbat itdiniz. Her ne derlerse desinler, gine geçme esgi zaman kızlarından. Doğrusu şu cevabınıza çok beyendim. Nasıl nazik ve kibar tabir ile validemin rey u rızasını tahsil itmedikçe size bu babde bir cevab u karar viremeyeceyim için mazur dilerim dediniz.

MİMİKA: Sizin köyde kaç ev vardır ve sizin köy hangisidir? Siz dahi anı bana ifade etdiyinizde gayet memnun olacağım. Malüminiz ya, sizin gibi bir yol arkadaşı ile yol üzeri idebileceyimiz lakırdılar bunlardan ibaretdir.

DİMİTRO (Elindeki deyenek ile göstererek): İşte deyirmenin önünde bir ışık yanıyor. Korkarım kalabalık çokdur. (Kendi fikrinden) kalabalığın çok olduğu buyday için o kadar derdim deyil. Şu kız ile başladığımız o bir lakırdıyı teknil idemeyeceyiz. Eyer kalabalık [192] ise hiç deyilse bu gicelik şu kıza bir تنها avlayıb da bir muhabet nişanesi virebileydin. Zira canım pek sevdi.

MİMİKA: Bu nasıl olabilir? Zatınız ben yolda gider iken arka taraftan geldiniz. Dimek ki sizin köy geridedir. Şimdi de deyenek ile ön tarafı gösteriyorsunuz. (Fikrinden) varısa bu gerideki olan köyden buydayı kaldırmak için gitmiş olub asıl kendi köyü bu taraftadır.

DİMİTRO: Bak şimdi deyirmende ihtimaldir, kayru şu ilerki açdığımız madde hakkına konuşmaya müsaademiz olmaz. Şunu dahi söyleyim ki eyer şayet validen bir aher köylü delikanlu ile senin akd-ı izdivac iylemene kayıl olmaz ise ben çiftimi çubuğumu sizin köye nakl ideceyime şimdiden söz veririm. Hülâsa validenin daha başka her ne teklifi olursa bil-memnuniye kabul iderim.

MİMİKA: Ha, zira ben de öyle tahmin itmişdim. Fakat nasıl olursa siz bir kardaş o köyde, o biri o bir köyde kalmışsınız. Varısa o bir kardaşın o köyden kız almışdır. İşte dünya hali de böyledir. İşin içine el kızı girerse kardaşı kardaşdan ayırır. (Fik [193] rinden) her ne hal ise şöyle böyle hele ney ise deyirmeni tutdurduk.

DİMİTRO: Hı, o geriden gördüyümüz ışık için kalabalık çok deyu vesvese idiyorudum amma meyer değirmencinin yemek pişirdiyi çömleyn ateşi imiş, şimdi ağnaşıldı. Gözün aydın ka! Hemen kimse de yok galiba deyub eşeklerden inerler ve çuvalları indirib deyirmenin içerisine götürürler ve fil-vakı oracıkda anler dahi

buyday üyütdürmek için gelmiş olan yalnız iki kişi bulurlar. Onların dahi birisi oğlan ve diğeri kız.

Fakat buracıkda bunların şu deyrimenin içinde gördükleri kimseler hakkına dahi malûmatımız olmak iktizasındandır. Bunların ikisinin de gözleri âmâ yani kör olub bunlar dahi Dimitro ve Mimika'dan akdemce deyrimene gelirken aynı bunlar gibi yolda birbirlerine tesadif itmiş olub ve anler dahi birbirlerine aşık olub fakat bunların kulakları işidir olduğu için söylediklerini birbirlerine ağnadabilmişler ve gönülleri dahi nasılısa yek-digerine muvafakat idüb yolda epeyce kudretlerine göre her ne kadar nuş [194] itdikleri muhabet kâsesini görmezler ise de lezzetinden cüzi külli çeşne-yab olabilib oldukça önüne bakıtmışlar ve bakisi için dahi deyrimenin civarında olan çalılık ve ufacık ağaclar aralarını tahsis itmişler. Halbuki ikisi dahi yalnız kendisinin kör olduğunu bilib birbirlerinin kör olduğundan haberdar deyildirler. Buracıkda okuyanlarımızın bazıları ihtimaldir kortezanlığın bu kadar enginlere düşüb onorunun bu kadar kırıldığına tacüb idecekdirler. Niçin ki ekseri vakı olur ve bazen gözümüz ile görüb kulağımız ile işitdiyimiz dahi vardır ki deyil sağır yahod kör olanlar illa vicudlerinde hiçbir noksanları yok ise de nasılısa güzellikden biraz mahrum olmuş olan delikanlu ve kızların birbirleriyle kortezanlık itdiklerini pek ziyade hüsne-dar olan delikanlular ve kızlar istihza iderler ve adeta onların hakkında bu şey ayıb bir şey olub yalnız güzellere mahsusdur ve ayiddir deyi tutarlar. Ey aman, onların da nesine imiş aynayı alsalar da bir yüzlerine hiyetlerine baksalar da ondan sonra kortezanlık itmeye kalksalar gibi mekalatlar da bulunulur. [195] Ekseri ve bu dahi nasıl didim, bazı kibar ve lionis kortezanlar kortezanlık yalnız kendilerine minasib bir şey olub körlarda, topallarda, kortezanlığı gördükde galiba kortezanlığın payesinin ol kadar düşdüğüne teessüf itdiklerinden neşat eder. Fakat bu zühüm iki cihetle yağnışdır. Evela ki nasıl balade zikri geçdi, beni-i ademin kâffesinde güzellik, çirkinlik ayrı ayrı ve göna göna ise de duyğu birdir ve vakide duyğunun dahi azı çoğu vardır. Fakat azlığın, çokluğun birliye bir zararı olamayacağı der-kârdır. İkinci tayife-yi nisayı delikanlu gözüne ol kadar şirin ve sevimli gösteren yalnız karıdaki güzellik deyildir. İlla yeg-digerine ya naturaca uygunluk ve müşabehat ya birisinin ayrıca bir gusto ve merakı sebebine gönül vormeleridir. Öyle ki bu gönül düşmekdeki olan muhabete hiçbir güzel muhabeti galebe idemeyeceyi

şems gibi aşikâr olub niçe bin isbat ve tecrubeler ile meşhuddur. Fakat bu husus gayetle uzun mubahasatlara mühtac ve maddemizin haricinde olarak biz gine kendi menkıbemize gelelim: Şimdi Dimitro kendilerden evvelkilerin [196] buyday üyütdürmelerine beklemeye mecbur olub çuvallarını deyirmende bırakıb biraz dışarı çıkarak civardaki olan ağacın birinin altında otururlar Mimika ile birlikde. Ve bi-çare Dimitro kendi fikrini beyhude yerde Mimika'ye ağnadabilmek için heman gine kelame ağaz idecek iken kör kız dışarı çıkıb gelir. Bunların biraz yakınında bir ağacın altına yan gelir ve bir iki dakika sonra daha bunlar birbirleri ile lakırdı itmeye başlamaya kalmaz kör oğlan dahi içeriden çıkıb körların yürüdüğü üzre ellerini ileri ve yokarı doğru tutarak ve sendireyerek adamını atarak birisini arıyor gibi geçmekde olduğu müşahade olunur ve sevgülüsünü bulabilmek için epeyce ağaçlara ve fidanlara aldanarak eli kolu çarpılıb haylu sık yapraklı ağac kollarını kız kolu niyetini sıkıb sıkışdırıb hepsinden tehi-desd kollarını geri çekerek dolaşdıktan sonra ve kendi arasında ah gidi körluyun fenalığı, aceba gözü olanların dünyade derdleri var mıdır? Şimdi şu sahat yalnız bir göze malik olabilsem dünyanın varine deyişmem deyu mırlanarak hal-i biçaresinin üzerine acı acı teşekkiler ile o [197] ağacdandır o ağaca çarpılarak nihayet-ül emr tesadüf bu ya, hemendir bir ağacın birinin altında kızını yakalar.

Lakırdının önüne geçdik. Çunki bu aşkın yolunda şöyle bir hal daha vardır ki bu kortezanlık sanatı ne kadar gayetle herkeşden mesdur ve gizli ise o kadar da kollaşdırıcıları vardır. Fakat gine bu cümle ol kadar şaşudların gözünden hezaren bin tehlike ve muhataralardan ekseri kurtulub gine birbirlerine kavuşabilirler ve bazen bu körlara olduğu misüllu tesadif de kendilerine yardım ider. Her ne hal ise şimdi bu oğlan kızını yakalar yakalamaz ah bir tanem, bu kadar defa ağaçların koluna aldanıb ve mahitabın şafkıyla geruden her bir gözüme ilişen kütüyü aşk u iştiyakımın kesretinden ve bulunduğumuz mahalde deyirmencinin bizi görebilmesi korkusuna mebni acele itdiyimden kaç defa bihude yerde sarılıb kucaklayıb ol sert ağaçlar kollarımda ve ellerimde yaralar açdıktan sonra ve kalbimde cevelan iden ateş-i aşgın hiddetinden dilim kuruyub nefesim ağzıma sığmayarak henüz vurulmuş kuşlar gibi iki tarafa çarpınarak şu lokma [198] nın devam idemeyeceyi derdimin dermanını nafiye yerde eşcar ve fidanlardan aradıktan sonra şu ağac budaklarından yırtılmış

ellerime böyle bir nazik ve yumuşak kollarınızı sıkıştırmak kısmet olacak mıyımış diyerek sarılıb puseler almaya başlar iken.

DİMİTRO (Mimika'ya bunları göstererek): Ka, nedir şu olan işler? Bak el uşağı kortezanlığı nasıl yerine ve havasına düşürmüş. (Fikrinden) Ah Mimika'm, biz de senin ile şu yolda bir muamele idemeyecek miyiz? Ah efendim, şimdi beni didremek aldı. Zaten kalb u efkârım buralarda dolaşüyor iken bak şu tesadife! Şimdi bütün bütüne kendimden geçdim. Ah sultanım, aman biz de şunlar gibi...

MİMİKA (Yüzleri kızararak ve mahcub kızlara mahsus olduğu üzre başını eyib utanarak nim gülerek): Galiba bunlar birbirlerine gönül düşürmüş oluyorlar. Fakat şuna tacüb idiyorum ki nasıl bizi görmeyorlar? Yohsa görmeye vakıt u tehamülleri mi yok? Yoksa... Gördüler ise de gayru aşk u sevda selinin zabtına müktedir mi olamıyorlar?

DİMİTRO: (Defa Mimika'ya eli ile onları göstererek ve bu vasita ile yavaşca Mimika'nın kolunu [199] sıkışdırarak): Ka, bu ne aşk u iştiyak bunlarınki; bu ne şiddet, bu ne heraret! Kırk gün ac kalmış bir adem bu terece şedid iştah ve sabırsızlık ile ekmeye salamaz. (Fikrinden) Bereket versin kulağımın işitmediyine yoksa şapırtı patırtısından kulağım gine sağır olacak dı. Ah biz de ...

MİMİKA: Taacüb iderim ki biz de biraz vakıtdır nasılısa tesadif sebebine beraberiz. Fakat bu gibi bir hareketde bulunmadık. Hatda fikrimizden bile geçmedi. (Fikrinden) Hoş, karşımdakinin fikrinden geçmediyi de ne malüm? Ba-husus ki böyle bir hal u harakât da meydanda oldukça haliyle delikanlu kısmının sabra takatı kalmayacaktır. Hemen hemen şimdi bu da bana sarılacaktır. Her ne kadar kulağım işitmez ise de şunları görebilen beru lakırdısının hitamında bir ah idiyor gibi bir hal u hiyyet keşf idiyorum.

DİMİTRO: Of, ölüyorum! Uf, bu ne iş idi de başıma geldi! Ey buna insan dayanmaz. Hayır, hayır! (Fikrinden) Ya ben de ölüm ömür ne olursa olsun Mimika'ye sarılıırım ya yohsa şu herifleri de kalkar şurdan def i [200] derim. Bunu da böyle yapayım deyorum amma daha hiçbir nişane beyan idüb alışdırmadığım elin mahcub kızına da nasıl birdenbire sarılayım, kız ne der? Ya kız heman deyirmenciye bağırır ise halim nice olur? Onu da yapmasam bu herifler gözümün önünde bir ekmek bulmuşlar

yeyorlar. Bir şey ki o ekmekten benim yanımda da olmasa da neyise disem. Hem ta yanımda hem daha ondan has ekmek. Hem elimi uzatamamak, aman öleceyim! Ne yapayım ne yana döneyim! Ah, ah...

MİMİKA: Hiç daha böyle şey başıma gelmiş deyil idi. Canım, hiç dönüb dört tarafa da bakmayorlar! Hade biz ağaçların arasında olduğumuz için bizim burda oturduğumuzu görmeyorlar diyelim. Hiç deyil ise değirmencinin bir dışarı çıkıp görebilmesi ihtimali için olsun hiç deyil ise arada bir dönüb arkalarına bakmalı deyil mi? (Fikrinden) Benim daha böyle şey bir delikanludan başıma gelmiş deyil amma bu şey bu kadar tatlı mı olurumuş? Öldürsen haberleri yok. Dalgın, uykuda gibi kendilerinde deyildirler. Ya bu böyle mi imiş? Her şey başa gele gele insanın aklı iriyor. Ben köyde bir kız [201] bir oğlan ile birbirlerine aşık olmuşlar deyu işidir idiysem aman, acaba bundan ne ağnarlarlar? Elin bilmediyim oğluna can u yürekden nasıl sevmeli der idim? Meyer bu alemde kimseyi kınamak iş deyil imiş bu babde. Şimdi benim bile epeyce...

DİMİTRO: Of, kalkayım ka, şunları usul ile değirmenciye söyleyelim. Hem böyle durmanın alemi yok. Vakide birbirlerine sarılıb puse almakdan ziyade ileri gitmeyorlar ise de bunun tahdından bize de bir namussuzluk çıkar. (Fikrinden ve Mimika görmesin için arkasından eyilib Mimika'ye bakarak): Ah hıyanet, dinsiz, imansız! Bir yandan şu herifler hırs u hiddet ve birlikde ateş-i aşkıyı alevlendiriyorlar, bir yandan sen bu güzelliğin ile ta yanımda durdukca beni yakıb kül idiyorsun. Ben yalnız iki kılıcın arasında kalmışım. Aynı şu senin kırmızı yanaklarıyla benim halim neye benzer? Hani ya şu şimdi altında oturduğumuz ağacın bir fidanının ucu ağzıma yakın uzansa ve ucunda da bir nadide kırmızı elma ta ağzıma sürünse ve ben de o elmanın çokdan arüzüsünde isem de elmayı koparıb yediyim halde hakkımda pek [202] çok fenalıklar isabat itmesi korkusu ve tehlikesi olsa işte tıpkı şu senin nazik ve kırmızı...

MİMİKA: (Fikrinden): Ne yapayım, iş gitdikce yaklaşıyor. Oğlanın sabrı dem-be-dem tükeniyor. Dürlü dürlü teprenişlere başladı. Kalbinde bir şey vardır da diyemiyor gibi hal u hiyyetler kesb itdi. Bunca vakıtdır şu deyirmene gelir gider idim daha şöyle tuhaf işler görmemiş idim. Bugün bu deyirmende buydaydan ziyade

kortezanlık üyüdülyor. Şimdi ey bi-çare Mimika, insan bir küçük dünyadır demişler deyu, işidirim. Bu dünyanın haricden olabilecek muameleler için istişare idecek meclisi vardır ki insanın fikridir. Şimdi hepsinden evvel ben kendi fikrimde bir meclis idüb mütalaa ideyim. Eyer şu oğlan gerek zaten delikanluya mahsus olan aşk ateşinden gerek şu önümüzdeki menzarenin alevinden teşvik olunarak nihayet-ül emr sabre takat getiremeyub bana sarılacak olur ise ne muamele ideyim, ruy-i riza mı yohsa adem-i riza mı göstereyim? (Biraz düşündükden sonra) kayru ne oldu ise oldu. Şimdi bir lakırdı vardır, zor kapudan giderse [203] şer pencireden çıkar. Şimdi ben buna karşı koyub adem-i muvafakat itmek dahi istesem bu kır dağın başında nafile olacak. Ba-husus ki bu şimdi aşkıla mesd olub bir sarhoş hıyyetindedir ve binayenaleyh bir divane makamında bir haldedir. Hem canım (gülerek) ne var, ben de nihayet bir insan deyil miyim? Bunca kızların başına gelen bir de benim başıma gelmiş olur. Neyise eyer şu gördüyümüz kimselerin mıkdarından yani sadece der-ağuş ve puseden ileri gitmez ise bir şey tınmam. Yok, bakdım gördüm ki edebsiz delikanlular gibi benim hüsn-ü rizam olmayarak daha ileri gitmek isteyor ise o vakıt değirmenciye bağırırım. İşte böylece karar.

DİMİTRO: (Gine gizli gizli Mimika'ye bakarak): Ah efendim, kayru şu beni bu hiyyetlere düçar idüb zaten sana olan meyl u muhabetimi ölçüsünden taşıyıp en mühkem bendleri bile yıkıp deviren seller gibi aşkıyı coşgunlandıran şu iki aşık ve maşukun muhabet itdiklerine bile kayru senden gözümü ayırıp bakamaz oldum. Ne olur, dünyade alemde fikirler bilinse böyle şey sorulmaz da sorayım. Şimdi şu kız dahi benim ile bera [204] ber şu menzareyi seyr u temaşa itmekdedir. Beni yakıp kül iden ateş-i aşkın ona hiç teesiri yok mudur? Hade Dimitro, ya odur ki kız redd ider, bağırır, çağırır, bugün bir gepazelik çıkar. Ya, odur ki aşkın şu son terece ıztırabından birkaç dakika olsun cay-ı selamete yüz tutub şu kadar olsun ber-mürad olurum. (Mimika'ye açıktan) aman Mimika, bir sarıl... [205]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

ON BİRİNCİ GİCE: İKİ FİNO KÖPEKLER

İşbu gicede vuku bulan haller Gülinya'nın keder u teessüfini mücib olacak ise de diger taraftan şu cihan-ı pür fanide asıl iyi ve doğru serbestiyeti ibtal idüb cemiyet-i

beşeriyeyi kavi ve mühkem bağlar ile zincir-bend iden o mahud ve vahşi hırs u şan ve onor zincirinin halkasının biri kopmayla biçare Gülinya'yı mürad-ı mahsusesine ve saadet-i muvakatiye-yi dünyavisine yaklaştırmış olacaktır. İşte bu gicedir ki şu bulunduğumuz ruy-i zeminde beni-i adem hakkında vuku bulan her bir iyilik bir fenalığa ve her bir fenalık bir iyiliye delalet ider olduğu Gülinya'nın üzerinde dahi müşahade olunub bu babde Gü [206] linya'nın halinde bulunan niçe mahzun ve mükedder kızlara mücib-i teselli olacaktır. Nihayet bu gice berrah sulara nagehan atılan topraklar bir taraftan suyu bulandırıp alt üsd itdikleri yerde diğer taraftan su naturasındaki olan akıb gitmekliye yardım idüb mahbus oldukları çukurdan dışarı fırlanabilmeye ufacık bir yol açdıkları gibi Gülinya'nın dahi kalb-i pakine duhul iden bir acı ve keder mezkürenin kalbinde bir ihtimal, nasıl itdiyi yerde diğer taraftan kalbinde mezkür olan ol safi, temiz ve sadık ve sevgülüsüne kavuşabilmek için her bir aralık arzüsünde olan ol coşgun muhabet selinin önüne gerilib engel olan cebbar-bend taşının birisi yıkılıb Gülinya'yı cuzi ve uzakdan iftadesine yaklaşmanın diken ve çalılarla kaplanmış yolunda bir adım atabilmesine mücib olacaktır. Her ne kadar kendisi haberdar deyil ise de çünkü bu cihan-ı cefade Cenab-ı Hakk'ın mürad-ı ilahisi öyledir ki hakkımızda vuku bulacak olan gerek iyilik ve gerek fenalık insani gözden mesturdur. Ve biz kendimiz hiç haberimiz olmayarak bazen idbar u felaketimizin ve [207] bazen ikbal u saadetimizin binasını kendi elimiz ile yaparız veyahod taraf-ı aherden yapılır ise de biz maksed u neticesinden haberdar deyiliz. Bu ilm-i istihracı vekaye Gülinya gibi cuzi külli aherinin kalb u efkârlarını bilebilmeye selahiyet ile meelufe bir zatdan dahi mestur ise bizler gibi yalnız gözümüz ile gördüğümüz şeylerin binde birini ve o dahi şayed düman içinde görüb bilecek olan kimselerden ne kadar daha ziyade gizli ve esrardır, tarife hacet deyil.

İmdi birkaç gicedir Gülinya İstanbul haricinde olan mahalleri dolaşmış olduğu için bu gice de derun-i vatanında dolaşmayı arzû ve mürad idüb ihtiyardan kenduye ihsan olunan kanadları takınıb Tepebaşı nam mahalden geçer iken mahal-ı mezburda iki üç konak kapularının önünü ihate iden demir parmaklıkların içinde mezkür konaklarda beslemelik itmekde olan kızların kucaklarında birer çocuk ile mahitabanın şafkında volta vurduklarını ve beraberlerince Samur ve Kontig nam Fino köpeklerin dahi

oynaşib gezdiklerini görüb seyr u temaşe itmek için o [208] racıkda eylendiyyinde mezkür köpeklerin şu menval üzre birbirleri ile konuştuklarını işidir.

SAMUR: Bilir misin kardaşım Kontig, insanlar bizi akl u fikirden, idrak u lisanden ve her zefk u sefaden mahrum add itdikleri yerde biz öte yanda ne dürlü sefaler sürmekdeyiz ve ne kadar esrarlara vakıf olmakdayız. Hemen şu demir parmaklığın önünden geçen delikanluların hepsi dimeyim amma pek çoğunun ağzından pek çok defa işitmişimdir ki ah şu beş altı tane birbirinden hüsne-dar kızların arasında gelib dolaşan şu Finoların yerinde biz olayıdık deyu ve çok defa digeri ona cevab verib o köpekler yalnız böyle o kızların ayaklarına sürünüb gezmek deyil, irkenden akşama kadar madamalarının kucağından düşmezler. Hele besleme kızları der isen birisi bırakır o birisi kapar. Bizden birimiz ne kadar çalışsak ne kadar gözlerine girsek asla elimizi uzadamayacağımız o kardan beyaz sinelerin orta yerinde gâh yatırlar gâh o bir karış beyaz gerdemlerine ağızlarını sürerler. Zevallı insan kısmı, geriden bize hased çekerek gözlerin arkalarında kalarak mahzun mahzun geçib dö [209] nerler.

KONTİG: Ona şübhe ne! Bizi anler hayvan add idüb hiçbir şeyden bi-haber itikadındadırlar. Saniyen her zefk u sefayı kendilerine mahsuslandırırlar ise de bazı böyle sırası geldikde bizim yerimizde olmaya haves iderler. Her surur u saadet kendiler içindir, derler. Her duygusuzluk zaruret ve meşakkat bizim içindir kıyas iderler. Oyusa bilseler ki kendiler insan olmuş oldukları için ne dürlü mühkem zincirler ile pranga-bend olmuş olub hiçbir gönüllerinin istediğini her istedikleri vakıt kâmilan icra idebilmeye serbestiyetleri yokdur. Bilmem, onlarda dayıma bir korku, ihtiraz vardır ki bizde öyle şey yokdur. Bir de dururlar da bize beyenmezler. Eyer derin düşünecek olsalar kendiler dünyada her dürlü mihnet u meşakkata bir eylence ve feleyin ucu kurşunlu kamçıları her taraftan her an başlarına indikce altında inlemektedirler. Bizim onlar gibi ne çalışmaya mühtaciyetimiz olduğunu ne ruba düşüneceyimiz olub tabiatdan elbisemiz sırtımızda olduğunu vesayir buna benzer bizim onlardan çok ziyade [210] malik bulunduğumuz istirahat ve kolaylıkları bir tarafa bırak. Çunki bunların nakli gayet uzun olur. Yalnız şu kızlar ile konuşmakdaki bizim kolaylığımız ile onların ol babde çektikleri sıkıntıyı biraz tarif ideyim. Şimdi nasıl sen dedin hep geçen delikanlular bu demir parmaklığın içerisini hıncahınc güzeller ile dolmuş görüb dilleri dudakları kuruyarak ve o aralarındaki

parmaklıktan maada daha arada niçe bin görünmez demir parmaklıklar onlara mani olub siper itdiyini rana keş idüb kati umid ahler iderler ve bil-vicud nayil olamayacaklarına isgât olmuş olarak yalnız gözlerini olsun şu dilberlerin hüsn-i cemalinin seyrinin tad u lezetinin zefkinden mütelezziz itmek emeliyle bir eyyam durub dışardan fukara gibi bakarlar. İşte bir azab! Niçin ki sefil insan kısmı şu kadar olsun bir nayiliyet ile göynünü eyleyub kesb-ı ferah ideyim deyu çalışıyor iken nayil olamayacakları iyiliye yalnız bakmayılan ateş-i aşk ve şiddet-i hasretlerini bir kat daha artırır. Ba-husus ki kızlar dahi anleri aşka tahrik u teşvik idici bin dürlü ustalıklar kullanırlar ise o va [211] kıt bütün bütüne kendilerini kayb idüb deli divane olurlar. Bunu da niçin söyleyorsun der isen ekseri böyle fukara delikanlular son terece açlığa düşer olmuş bir halde olarak bu kadar yağlı ekmekleri görüb uzanamayarak bir ziyade olsun seyr itdiyimiz kârdır diyerek seyr iderken bu kızlar da yan gözleri ile onlara bakıb birtakım şeyve-kâr hiyyet u haller ile parmaklığa biraz yakın gelmekte anler bil-mukabele bu bir adım yakınlığı beyhude yerde dürlü manalara virerek divanece sevinmekte işte bu iki tarafın gizli fikirleri olub dayıma anı kendi gizli halinde saklamak sıkıntıları bizde var mıdır? Hade bazi defa vakı olur ki bu kızlardan birisinin tanıdığı bir delikanlı olur, içeri almak ister. Fakat bilirsin, bu kadar bir şey için ne kadar sıkıntı çekib kan terleri dökeyorlar. Şimdi malûmün ya besleme kızların odası en alt katda olur. O delikanlu geçer iken her ne kadar pencirede dürlü dürlü işaret ve sancaklar var ise de bir de kız odanın içinden eliyle gel işareti virmedikce içeri girmeye cesaret idemeyor. İçeri girdi mi sokak kapusu açık duracaktır. Du [212] dunun veyahod bir aherinin nagâhen yokardan inmesi ihtimali vardır. Halbuki sokakdan geçenlerin de gördüyü istenilmez. Şimdi kalır mı oğlan iki kılıcın ortasında? Odanın içine giremez; kapunun ağzında konuşmalı, kaçmaya kolay olsun. İkisinin de gözleri bir yokarı verdivenlerde bir sokak kapusunda. Kulakları dilki gibi dikili, akl u fikirleri bir saniyenin içinde bütün dünyayı dolaşmalı. On dakika böyle konuşmalar içinde bir dakikesi tekmi akılları başlarında birbirlerinin yüzlerine bakabilmeye vakıtları olmaz. Sokakdan ne kadar adam geçib ya güneşden şafkı ya karartısı odanın içerisine vurursa o kadar defa kız bir sokağa bir sokak kapusuna bakar. Kayru o halde her sokakdan geçen o eve gelib girecek zann olunur. Bir kedi atlasa oğlan der-akab sokak kapusundan dışarı fırlanır. Şimdi kız içerde patırtının kedi olduğunu ağnadı amma oğlanı ara ki bulasın, Galata

Kulesi'ni buldu. Ben de şimdi böylece insanlar indinde kızlar ile delikanluların bu göna konuşmaktaki giriftar oldukları endişe u helecanı odanın içinde yumuşak sedirin üstünde yan gelir seyr [213] iderim. Kız o sevgülüsünü kayb itdikden sonra içeri girdikde boyunca atılır sıçırarım. O da artık beni o nazik ve yumuşak elleri ile sever okşalar. Kendi cinsinden olan ve o kadar sevgülü cigerparesinin bakmaya vakti bile olmadığı o dilber ve kar gibi beyaz yüzlerine beni tutar sürter sürüşdürür. Ben bu halde vira kuyruğumu sallar, sıçırar ve ağzımı yüzlerine ve gerdenine sürerek hisabsız puseler alırım. Alındı insanoğlu, görüyor musun? Siz bizi ne yerine koymuşsunuz? Sizin o kadar bin zahmet ve sıkıntı, kan terleri ve ihtiraz u korku ile bir tüyüne malik olamadığınız güzellerle biz her gün her saat gayet kolaylık ile bila-heyf u fütur konuşur, sever, seviliriz. Ko, siz bizi dilsiz hayvan tabir idiniz. Vakide inkârımız yok, Biz, dilden mahrumuz fakat bilseniz ki o dilsizlik bizlere ne dürlü saadet u surura bayis olmakda ve sizin lisane malik olduğunuz ise sizi ne kadar derd- u mihnet deryalarına ilka itmekdedir. Amma bu söylediklerimde hakkım var mı yok mu canım Kontig?

KONTİĞ: Pek ziyade hakkın olduktan maada hatda bizim insan cinsinden pek çok [214] ziyade ve anlerin gözünden mestur daha niçe malik olduğumuz hususlar vardır ki sen onların tarifinden daha sarf-ı nazar iyledin. Nasıl ki sen kendin de söyledin. Fakat ben dahi kusurlarından sarf-ı nazar idüb birisini söyleyim. Bu da nedir der isen şu insanların her bir esrarlarına vakıf olabilmemizdir. Amma bu ne büyük fazülettir ne büyük selahiyet! Hoş bu dahi anlerin bizi akl u fikirden mahrum hayvan yerine koyduklarından neşet ider ise de halbuki dünyanın kâffe-yi hali dahi böyle deyil midir ve kendilerde dahi bunun tecrübesi ekseri görülmez mi? Bak sana bir şey nakl ideyim de diyne ki bir menkıbe ile iki şey ağnatacağım. Evela nasıl didim, bizim onların hiç haberleri olmayarak her esrarlarına agâh olduğumuzu saniyen şu bir şey yerine koymamakdan bazen vukua gelen hususları bizim madamanın bir genc ve dilber kızı vardır. Fakat nasıl senin dahi malûmündür, böyle seninkilerle benimkiler gibi zengin familyaların kızları delikanlu yüzünü nadiren görebilirler. Amma kullandıkları uşaklar hep delikanlu deyil mi? Vakide delikanludurlar amma onlar kendiler [215] gibi yüksek familyadan olmayanları insan yerine bile koymadıkları için onların indinde o delikanlular adeta bir hayvanatın genc ve tıfılı makamındadır.

Fakat feleyin de bazı ara sıra cilvesine bak ki böyle şerefli familyalar bayağı familyadan olanları uşak kullandıkları için anleri insan yerine koymadıkları ile kızlarını ise onor ve mesned bağları zincir-bend itmiş olub kendilerine emsal familyadan bir delikanlu ile ülfet idebilmeye haylu müşkilat ve kızgancılık ile birlikde kızlarının dahi taze çağları iktizasınca muhabete olan tabii duyguları gayetle uyanmış olduğu bir araya gelir de bazen bu gibi hususlarda hiç yerine koymuş oldukları bi-çare delikanlulara öter ibibik... O deyil ya, senin ağa bu vakıt at ile nerden geliyor?

SAMUR: Bizim ağa bilirsın hekimdir. Bu akşam biraz ilerisi Boğaziçi'nden bir zengin familyanın konağından haber gelmiş idi, oraya gitmiş idi. Nasıl söyledik, bizden onlar hiçbir esrarlarını saklamazlar. O bizim ağayı çağırmaya gelen adam geldiğinde ben de yokarı çıkdım. Bizim ağaya deyordu ki şimdi Boğaziçi'nde felan köyde bir konağa götüre [216] ceyim zatınızı. O evin ağası ilk akşamdan iyi rahatıdı fakat nasıl ise birdenbire keyfini bozdu. Bilmem nüzul isabet etdi. Hatda dili de tutuldu. Der-akab bendenizi aceleten sizi alıb gelmem için huzrinize yolladılar. Aman efendim, ne kadar kabil ise çapuk gidelim. Zira epeyce yolumuz uzaktır, dedi ise bizim ağa süal itdi ki bu nagâhan keyfsizliye sebebiyet virecek akdemce bir husus vuku bulmuş mudur ya bir derin düşünce ve teessüf? Hayır dedi gelen adem, hiçbir sebebi yok idi. Defa sordu, bizim ağa kendisi yaşlıca mıdır? Hayır, deyu cevap verdi mezkûr. Daha kırk beş elli çağlarında nadir vardır. Ol vakıt bizim ağa dedi, vakide emr-i hak vakı oldukda bu hususlar olmayarak dahi insanın ömrünün teli kat olunur ise de şimdi de ortada daha böyle bir hastelik zuhuratı görölmemişdir, dedi ise mezkûr cevap verib efendim, bana gelir ki bu adamı kendi kızının ahı tutdu. Çunki bunun gayet güzel bir kızı olub uşaklarının birisine mezkûre gönül düşürmüş olub kendisine nikâh itmek emelinde bulunduğu müşarileyh kendi familyası ile birlikde [217] fark itdiklerinde öyle bir uşak makulesi bir kimse ile kendi kızlarının akd-ı nikâh itmesinden ise öyle bir tanecik ve dilberlikde bi-hemta kızlarının pençe-yi ecele kurban gitmesini daha ziyade tercih idüb uşağa yol virmişler ve bunun işe de kanaat itmeyib deruni evde kızlarına çok dürlü barbarca dikkat u ihtimamlar icra itdikden başka iftadesi olan bi-çare delikanluyu dahi İstanbul'dan da tard idebilmeye muvaffak olabilmiş olub bu sebebden öyle bir cigerpareleri olan kıymetli evladlarını

ol anden beru bir tesellisiz kati umid derd-u gam deryasına ilka itmişler idi. Bence ben onun için bu nagâhan vukuat için bir ah işidir deyorum dedikde bizim ağa kim bilir Cenab-ı Hakk'ın esrarına insan vakıf olamaz, deyerek gitmişler idi. Hade Kontig, kızlar içeri girelim artık dediler.

SAMUR: Ey ya sen bir menkıbe başlıyorsun?

KONTİG: O kayru haliyle yarın akşama [218] kaldı. Ondan maada daha bir başka menkıbem daha vardır. İkisini yarın akşam söyleyim, didikde Gülinya hanesine avdet idüb ve uykudan dahi uyanıb pederini vefat itmiş bulur.

Vakide Gülinya'nın validesi kendi zevci belki kesb-ı ifakat ider memuliyle nafiye yerde Gülinya'yı uyandırmamış idi ve zevci vefat itdikden sonra dahi uyandırmak istemez idi ise de Gülinya kendisi uyanıb seyyahatındaki vukuatın gerçek olduğunu bizzat gözü ile gördükde acı gözyaşları didelerinden akmaya başladı. Çünkü Gülinya gibi iyi ve doğru yürekli gerek kızlar ve gerek erkek evladları kendi peder u maderleri kendilerine her ne kadar zulm u rencide itmiş dahi olsalar gine vefatlarında evladlık hiss-i pakleri iktizasınca gayetle acayib teessüf-u keder itdikden başka ber-hayat oldukları vakıt anlerin kendilere itmiş oldukları kâffe-yi na-haklıkları köşe-yi hatırdan külliye feramüş iderler. Neredeki katdar ve duy [219] şusuz evladlar kendi atalarının vafatının tahdından kendilerine tulu idebilecek bir cuzi ferahiyyet veyahod miras için her ne kadar suret-i şeri bir yas nişanesi gösterirler ise de kalben memnun olurlar. Her ne hal ise o gice anası Gülinya'yı bir başka odaya nakl idüb ve merkume oracıkda pederinden memulin gayrı ve temelli cüda düşdüğü tefekkürleriyle ağladığı yerde uyuyakalır ve heman sabaha yakın ilk uykusunda uzakdan kenduye bir ses gelib öyle ki mezkür sesin kimden geldiğini bilmez ise de Afrika taraflarından bir yerden olduğunu keşf idebilir. Mezkür sada-yi dil-küşa böyle söyler idi: Azizem Gülinya, gerek zaten istiğrak olmuş olduğunuz derd-u gam ve gerek bugünkü ayrılığınız hakkında evvelce sizleri teselli etmek efkârında olduğumu bil-ifade her tesellinin punarı olan Cenab-ı Hak'dan kalb-i mükedderinize ferahiyyet-i kalb temenni iderim. Saniyen bendeniz dahi aynı sizin gibi bir teselli kabul itmez derde düşar olmuş [220] olarak sizin ise cuzi külli derdinizi unudabilmek için Hakk'ın fevkelade bir lutf u ihsanına malike olmuş olduğunuz mesmuim oldukda sizlerden

ricam budur ki bu naile olduğunuz keremin sayesinde salt kendiniz def-i gam itmeyub ben her vech ile sizlere emsal metruk u mecruh bir bi-çareye dahi giceleri seyyahatınızda seyr u tamaşa itdiyiniz menzareleri nakl ile şu kalb-i mükedderi dahi eylendirib bahş-ı ferah u teselli itmenizi her gice sabaha karşı ses virib bildireceyimdir. [221]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

ON İKİNCİ GİCE: KONTİG KÖPEYİN NAKLİ

Azizem Gülinya, nasıl ki senin de başındadır, derdli yürek dayıma bir eyvence ile bir cuzi olsun kesb-ı ferah itmek ister. Ekseri bir gayetle sevgülü evlad veyahod peder u maderden ve dahi diğer bir sevgülüsinden cüda düşmüş olanlar memleket memleket dolaşib keşt u güzâr iyleyub anlerde gördükleri bazı kalb u efkâre bayisi teşvik u tecessüz olacak hususların ve bazen fıkır u heyale bahş-ı eyvence ve teferrüc olacak hallerin seyriyle derd u gamlerini unutmak emeline olurlar. İnsandaki merküz olan bu dürlü dürlü nesnelerin seyrinin duygusu ol kadara dak sahihdir ki beni-i adem içinde deyil yalnız akilane ademlerin illa dahi akl u fikrini zay idüb divane olmuş olanları bile [222] seyr itmek bazen insanın merakını tahrik idüb ekseri kişinin ister istemez bir gülmesini olsun, badi olub bir iki saniyelik olsun ferah-ı kalbini mücib olurlar ve madam ki insanın bazı arzusu ve duygusu alel-husus mıkdar u hududu tecavuz itdiyi halde insanı divane hiyyetine tahvil iderler ve çoğu ademin resmen divane tefderine kaydolmadıkları kaydolmaya şayeste halleri olmadığı için olmayub o makule hareketlerini indel-alem meydanda icra itmeyi sayıntı idebilecek kadar daha idrakları olub kendi aralarında gizlice icra iyledikleri içindir. Anın için şu sizin malike olduğunuz herkesin gizli hal u harakâtlarını ve dahi efkârlarını seyr u tamaşa idüb ağnayabilmeniz sayesinde bazen bu zıkr itdiyim gizli divaneleri dahi seyr idebileceksiniz. Bunun ile birlikde o makule gizli divaneleri zemm u takbih idiyor efkârında kıyas itmeyesiniz bendenizi. Çünkü rana isgât olmuşum ki bu alesseviye insan cinsindeki birbirinden azlı çoklu bulunan cuzi divanelik dahi taraf-ı Hak'dan olub şu tam akıl olub insani ömrün her bir hususunu ve feleyin her bir halini kâmilan düşün [223] dükde katan ruy-i cihande saniye bile gülüb ferah idebilecek halimiz olmadığı tebeyyün itmesiyle insan düşünce ve kati umid gam u gasafete kurban

gideceyi için ömrün hıvz u vikayesi için beher-hal iktizasından olan demek gülmek ve naturaya birleşmiş olan bazı sevdaler divaneliyi dahi Azümmüşman Hazretleri'nin beni-i ademe bir ihsan-ı mahsusesidir. Bu kıssacık mütalaamdan maksed çünkü zatınız daha beni bugün ilk defadır tanıyorsunuz ve dolaşdığınız mahallerde gördüğünüz menzareleri bana nakl u hikâye itmeye himmet buyuracaksınız. Bendenizin ahlakına dahi malûmatınız olmak iktizasından olduğu için şu kadarcık muhtasar bir beyanı efkâre bu defalık ictisar iyledim. Çün bendenizin naturasının hülâsa-yi tarifi odur ki cihande cemi-i milelde ve ehad-ı nasde vuku bulan hiçbir hal u harakâtı takbih itmeyim. Yalnız lazımdır bir söz yahod fikr ve icranın tahdından bir digesine ya doğrudan ya dolayından bir zarar u ziyan isabet itmesin. Bu kadar ne ahlakda olduğumu aġnadınız ya deyindi. Canım Gülinya, bu giceki dolaşdığınızda ne görüb işit [224] diniz? Şu kulunuza nakl itmeye himmet idiniz.

GÜLİNYA: Efendim, zatınızın kim olduğuna* her ne kadar vakıfe olmuyor isem de ahlakınız hakkında beyan itdiyiniz delil u isbatlardan maada söyleyişinizdeki tarz u nezaket ne dürlü ahlak-ı pesendideyi hamil bir zat olduğunuzu şems gibi aşikâr idiyor. Cenab-ı Hakk'ın bundan evvel bana ihsan itmiş olduğu fevkelade lutf u kereme şu kalb-i mecruhime sizin gibi her cihetle naturaca bana emsal bir arkadaş ile rüyada ve uzakdan ve birbirimize na-malûm olarak olsun konuşabilecek bu şimdiki selahiyyeti bahş u inayet itdiyi için temenni idüb sizleri dahi tebrik iderim. Çün ben cariyeniz dahi bu [225] duyġu ve itikaddayım ki dünyade hakkımızda vuku bulan hallerin kâffesinde Hak Taalâ'nın ilm-i ilahisi ve mürad-ı rebbanisi mevcut olub bazen istiġrak olduğumuz karanlık giceler kim bilir hakkımızda ne parlak şefaklar tulu-i tedarik idiyorlar. Bundan da maada şems-ı tabanın ayaġımızı basdığımız şu kürre-yi arzın altından giceleri yoluna devam iderek bizim ufuka yakın geldiyinde kendinden saatlarca evvel müjdecisi olan ol gayet ince ve uzun ziyalarını evc-ı alâye

* Gülinya'ya bu gelen ses kendusunin cüda düşmüş olduğu sevgülüsü Miran'ın sesidir. Ki mezkûr Afrika civarında bir adada zaruret ve yalnızlıkda olarak gayet sıkıldığı için Gülinya'ya görünen ihtiyar ona dahi görünüb teselli ve ferahı için sabaha karşı rüyasında bir kız kendi görünmeyerek ve kim olduğu bilinmeyerek yalnız sesi gelerek mesel söyleyib eylendirmesini tertib itmiş idi kendusine. Bu iki aşık ve maşuklar şimdiye kadar birbirlerinden külliyyen cüda düşüb şimdi bu kadar olsun uzak ve na-malûm olarak birbirleriyle konuşabilmelerinin dahi sebebi Gülinya'nın pederinin vefatıdır ki o cihetle şu iki aşık ve maşukların birbirlerine kavuşabilmelerine olan engelin birisi ortadan kalkmış olarak kendilerinin haberi olmayarak birbirlerine bu kadar yaklaştılar. Bu ise ruy-i zeminde kâffe-yi cemiiyet-i beşeriyenin hakkında vuku bulan hallere bir teşbih olduğu tarife hacet deyil.

çalarak zulmet-i leyl-ı şikest birle kâffe-yi bi-günah mahlukatın sada-yi dil-küşaları ile tebrik olunan ve karanlık hükümdarının pençe-yi zulminden bütün kâinatı cay-ı selamete vasıl u nayil iyleyen ol sabahın saher vaktini [226] beni-i ademe ol kadar kıymetli ve tatlu iyleyen işte bu üzerimizde bu terece zarb-ı desdi ile ağırlaşan sıfır karanlıklar deyil midir?

İşte insanın bu hali bendenizi şu heyalat dünyasında nayiliyetimiz memul u arzu olunan surur u saadetin eşedd-ı iştihakından biraz sovudub bu derd u mihnet sahrasında malike olabileceyimiz ikbal u devlet bulunduğumuz hal u hiyyet olub anınla kanahat u iktifa itmek itikadına zahib ider. Bilirsiniz efendim bahr-ı ümmande aylarca kara yüzü görmeyerek ve gidecekleri yolu şaşırılmış olarak bir de söz ve rica diyemez dalğalar bi-çare gemiyi her taraftan vurub içeri girmeye olan hücumlerine artık tahdalar da kudret kalmadığı yerde katdar gice dahi üste gelib ve rüzgârın dehşetli gürültüsinden kulakları sağır olmuş olub yalnız sönmeye yakın kandil gibi gâh açılıb gâh kapanan bi-çare yolcuların gözlerini dahi karanlığı ile bütün bütüne kapadı mez kûrler yer ile göyün arasında zay-akıl, kati umid çalkalanıb kendileri her an vurmaya hazırlanmış olan ecelin kılıcını bile görmeyerek her saniye denizin engin girdablarına gark [227] olacaklarının örtülü mülâhazası ile ah u fiğan iden sefillere limanın durğun kıyıları ve berrah kumları ne hiyyetde görünür? Şunca vakıtdan beru gâh yıldızlara çıkarıb gâh zeminlere indiren bi-kararlık ve salıntıdan maada şey görmemiş olub ruzigârın bir hafif emrine bile kemal-ı riayetle itaat iden zalim dalğalara eylence oldukları yerde o asla rüzgârdan kayd itmeyub durduğu yerde duran yüksek dağlar ve kendileri açık denizde bulub o kadar renc u zulm iden kudurmuş dalğaların bir kumunu bile tecavuz idib ileri geçemeyecekleri deniz ile beraber olan durğun ovalar mezkûr bi-çarelerin fikr u heyallerinde ne güzel ve ne sevimli resm olunur! Bu böyle mi? Gel bir de efendim bu serencamlerin hiçbirisini görmemiş olan rahat bal üzre deniz kıyılarında oturanların fikr u heyallerine nazar iyle. Anler şu her bir taneleri incu ve elmasdan ziyade ziy-kıymet olan ve kendileri ecelin zalim oklarına karşı her an muhafaza iyleyen o kum tanelerinin kadr u haysiyetinden katan haberdar olmayub diger bin dürlü eylence ve sefaler veyahod def-i gamler aramaya çıkmışlardır ki anlerin o [228] racıkda arzu ve iştihakı ile süzan oldukları iyiliklere nail olmuş olanlarda tıbkı kendiler gibi malik olduklarından bi-

haber olub diger bir saadet avına çıkmışlardır. Her ne kadar akıl başda olmayub rüyade tarif idiyor isem de ve lisanımın dahi zaafı der-kâr olarak kalb u efkârımda cevelan iden hususun binde birini layıkı üzre tarife kudretim yok ise de ne demek istediymi ağnadınız ya efendim. Yani bu cihande zaten ve cismen bir surur u saadet asla bulunmayıb bizim gözümüze görünen heyal-i saaadedtir. Maderimiz rahminden bin dürlü derd u mihnet ile tenimiz karılıb dünyaye kadem basdıktan sonra ise feleyin hezaren cevır u zulmu, kaza u beliyeleri de ayrıca ilave olunarak çar etrafımızı ihate itmiş olan ve her saniye mübtela olduğumuz zalim feleyin hisabsız okları yağmur gibi üzerimize yağarak artık şu cihande bir saadet görmeye umid-var olabilir miyiz? Niçin ki okun birisinden kurtulundukda mutlaka bir digerine tesadif olunacaktır. Bunun ile birlikde saadet umidinden dahi dur olamayız. Bu da naturaya bir ayrı kayrı cefa ve hatda cefanın başlıca sebebidir. [229]

Bu kadar defa geriden bir saadet görünüb, bin zahmet u meşakkatlar çekerek, uçurum ve çaparız dağlar aşarak, dikenli ovalardan geçerek, o görünen saadetin yanına yaklaştığımız gibi anı yerinde bulamayıb aninde gözümüz önünde mahf olmuş buluruz. O bizden kaçır biz onu kovalarız. Yüz bin defa ha şu dağın başında yakalayacağız deyu kan terlerine batarak, divar gibi yokuşlar tırmanarak yokarı çıkarız gine bulmayız. O kadar defa bu heyal-i saadet bizi aldadır, biz yine umidinden ferahat gelmeyiz. Biliyorum efendim, zatınız zaten dertli bir kimse olub ve benden sizi eylendirib def-i gam idici menkıbelere müntazır iken fikre ıztırab ve gönül u kalbe mahzuniyet verici bu gibi tefekkürlere daldığım minasıbsız ise de bu kadar bir mütalaanın tahdından mükâlememin siftahında sizin bendenize her cihetle naturaca emsal bir arkadaşsınız dediymi saniyen zatınızın bazı sevdaler divaneliyi dahi insana Hakk'ın bir ihsanıdır dediyinizi tasdik ideceyimdir ve her ne kadar benim zayıf gözlerim ile çarh-ı feleyin ve beni-i ademin şu hal-i sefilhanesini biraz se [230] çebiliyor isem de gine bu cümle ben dahi ömrüm oldukda bu aldanıcılıktan dur olamayacağımı bil-ifade ve ol babde dahi Azümüşane şükr u senaler idüb şu hususda dahi zatınız ile hem-efkâr olduğumu beyan itdikden sonra şimdi bu giceki seyr u temaşa itdiyim şeylerin nakline mübaşeret ideceyim.

Dün gice Tepebaşı nam mahalde bir kapunun önünde iki Fino köpeklerin konuştuğunu seyr idüb haneme avdetimde pederimin vefatı mesmuim oldukda

evladlık duygusu üzre gayetle acıyıp keder itdim ve o gice ağlayarak uykuya vardığımda birtakım rüyalar görüb sabah oldukda gine acı göz yaşları benim ve validemin gözlerinden akarıdı. O gün bizim hanemiz için bir kara yas u matem günü olub ve cenaze alayı için teşrif buyuran teallukat ve dostlarımız cem oldukda pederimi azim ziynet ile defn idüb ve günün bakisini dahi öylece keder u teessüfle geçirmiş olduğum ecilden zihnimde bir perişaniyet ve kalbimde bir mahzuniyet ile gayetle sıkılıb biraz def-i game mühtac bulunduğumu derk ile o gice gine bir eylenceli mahale gitmeye karar virdim. Ba- [231] dehu evvel akşamki iki köpeklerin birbirleriyle söyledikleri ziyadesiyle merak u eylencemi badi oldukları için gine bu gice de oraya gidib gine evvelki gice gibi o dilber ve yosma kızlar küme küme mahitabın şafkında kapuların önünde volta vurdukları yerde beraberlerince mezkür köpekleri dahi oynaşarak birbirleriyle şu menval üzre konuşurlardı.

SAMUR: Kardaşım Kontig, hanı ya sen dün gice bir şey nakl itmeye başlıyordun. Şunu şimdi nakl idivirsen de biz de biraz eylensek.

KONTİG: Ha, şu bizim madamanın kızının keyfiyeti! Bu kız gayetle güzel bir kız olub ziyadesiyle kendisine süs ve düzen vermeye meraklıdır. Öyle ki variyet de yerinde olarak erken kalktığı gibi kendinin ayrıca tualet odasında aynanın karşısına oturub ta kim mürad u merakı üzre süsünü tekmil itmedikce ne ağzına yemek girer ne su içer ne sigara ne kimseyile lakırdı ider ne odasına kimse girebilir. Hatda ben bile birkaç defa müdatım üzre yanına gidib eline, di [232] zine yüzümü sürerek yaltaklandığım için aman köpek, koluma dürtüb durma; saçlarımı eğri düşüreceksin, diyerek birkaç yumruğunu yedim. Şimdi bu menval üzre tualetini tekmil idüb bitdikden sonra beş on defa aynanın karşısında çark-ı felek gibi fakat ağıca dönerek vicudinin her tarafını dikkat-ı azime ile seyr u tecessüz ider. Fakat o arka tarafının ne biçimde durduğunu görebilmek için çekdiyi sıkıntıyı bir görsen, bu hanı ya sofrada oturur iken su şişesinden kadehe su doldurmak için henüz şişenin ağırlığından nazik kolu incinmesin için suyu uşağa doldurtduran kız bu mudur yoksa başkası mıdır deyü şübheye varırsın. Ba-husus sırtının ve boynunun arkasının ne biçimde durduğunu görebilmek için o beyaz ve nazik gerdenini ne terece çekib sündürerek ve bir taraftan aynaya bakarak kan terlerine batar. Sahih olarak Samur, insan cinsinin şu ve daha nakl ideceyim hallerine bizim gözümüz ile nazar olunur ise neçe mühim [233]

ve fayideli şeylere gelince parmaklarını kımıldatmaktan incinir. Haste oluruz deyu ictinab ve daha doğrusu naz idüb de böyle beyhude ve asla maksedini bir fayidesi olamayacak hususlara sarf-ı efkâr ve besl-i vicud itdikleri adeta bir divanelik deyil midir?

SAMUR: Bak ben onu sana söyleyim. Çünkü ben senden ne kadar olsa yaşlıca olduğum için biraz daha bu gibi şeylere ziyadece aklım irer. Sen dedin ki insanların bu gibi halleri bizim gözümüz ile nazar olunur ise eyer yalnız bizim gözümüz ile nazar olundukda divanelik sayılıb kendi gözleri ile nazar olundukda divanelik sayılmasa idi. İhtimaldır biz hayvan olmuş olarak onlar kadar fikre malik olmadığımız için bu babde bizim şahadetimiz makbul tutulamaz idi. Fakat gel ona ki insanlar kendi mabeynlerinde de o gibi hal u hareketlerde bulunanlara divane derler. Yalnız şu fark ile ki bu gibi divanece işlerini kendilerine emsal insanların önünde yaparlar ise. Yoksa gizlidenin akl [234] u fikire hiç dokanırı yoktur. Mesela sokakda gider iken kalabalığın içinde kızın birisi öyle vira dönüb dönüb arkasına önüne baksa şu kız divanedir derler. Ona şübhem yoktur.

KONTİĞ: Dimek oluyor ki insanlar mabeyninde akıllılık ve divanelik deyu belli başlı bir şey olmayub kendi aralarındaki ile el yanında olacak harakât u muamelenin farkından menuttur.

SAMUR: Muameledeki olan fark bazen sırasına göre tabii ve iktizalı yahod fayideli olacak hususlarda tayyib olunamaz. Fakat bunlar bazı öyle işler yaparlar ki her ne yandan nazar olunsa asla özr kabul itmez divanelikdir.

Mesela şu senin madamanın kızı iyi ya zaten güzeldir deyorsun. Elbisesinin temizliyi ve hüsnüne kararında dikkat ile ve posd sayan divaneler gibi o kadar hadsız, hisabsız saçların içinde yalnız bir telinin fark olunuyor olunmayor raddede digerlerinden yokarı ve aşağı durması ve buna emsal asla maksedine fayidesiz inceldikce incelerek ihtimam u dikkatin son terecesine vasıl olmasa ha kendi arasında kendine süs virmiş [235] ha el yanında emsalleri olan insanlar dahi ane bir şey dimezler. Fakat insanlık bizim aklımızın ireceyi şey deyil, acayıbatdır. Bunun böyle olduğunu kâmilten bilenleri dahi gine kendi mabeynlerinde hiçbir luzum olmayarak bu gibi divanece hallerden ferahat gelmezler. Hoş ben onun da sebebini bilirim ya.

KONTİG: İyi didin, ben de zatı sana soracak idim. Şu birkaç defadır maksedine fayidesi olamayacak hususlar deyu bir şey söyledin. Onun manası ile şu şimdiki maddenin sebebini söyle bana.

SAMUR: Onun ikisi bir lakırdıdır ve manası dahi budur ki insan kısmı Hak Taala'nın kendulerine ihsan itmiş olduğu güzelliye kanahat itmeyub birbirlerine daha güzel görünebilmek için yüz bin dürlü sanat u marifet ilave itmişlerdir ki anlerin vasıtasıyla göyam malik oldukları güzellik yüz bin kat daha karşılarındakine ziyade görünecektir.

KONTİG: Benim çokluk derine aklım yetişmez amma bu senin didiğin şeye sanat u marifet ilavesi dinmeyub da açıktan aldaticılık dinse daha minasib olacaktır. Niçin ki [236] her ne kadar ihsan u icadı ve alat u icrası marifet ise de maksedi gine yeg-digerini aldatmak oluyor, öyle deyil mi?

SAMUR: Aferin Kontig, sen benden küçüksin amma şurayı iyi buldun. Fakat bu gice de vakıt geçmiş, kızlar içeri gireyorlar. Yarın gice gine bu vakıt dışarı çıkdığımızda her ne kadar insan kısmı kendi kendilerini aldatmak için ba-husus karılar bin dürlü oyuncaklar icad idüb daha güzel görünmeye say u gayret idüb ve ol vech ile iktizalarını yüz bin kat daha artırmış olub cefa ve sıkıntılarını dahi birlikde artırıyorlar ise de katan maksedlerine vasıl olamayub hatda maksedlerinden de çok ayrılıyorlar. Yanlarına çekdikleri cefa ile hiyle kâr kalıyor. Şimdi insanlar benim şu lakırdımı işidecek olsalar iyi bilirim bana hayvandır; onun için böyle söyleyor, diyecekdirler fakat eyer doğruluğun ismi bazı ve çok ademler indinde hayvanlık tabir olunur ise ben doğru hayvanlığı eyri insanlığa tercih idüb bil-iftihar kabul iderim. Her ne hal ise bunun tafsilatını yarın gice nakl iderim. Sen de şu sizin madamanın kızının hikâyesini unutma. [237]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

ON ÜÇÜNCÜ GİCE: FİLORİ KIZIN HİKÂYESİ

Canım Gülinya, şu dün giceki köpeyin nakliyetinin bakisini bu gice teknil itmeye himmet buyurun.

GÜLİNYA: Efendim Samur bu gice gine kelame ağaz birle kardaşım, dedi Kontig'e. Vakide senin evvelki hikâyenin arasına haricden biraz lakırdılar karıştırdım ise de her hikâyede görülen menzareleri layıklıca ağnayabilmek için o dahi iktizasından olduğu tarife hacet deyildir. Ba-husus ki ben bu insan kısmının bazı hal u harakâtları sebebine bizden çok ziyade rahat ve hoşnut bir halde olacak iken kendi kendilerinin iktiza ve derd u meşakkatlarını artırıp bizden [238] bin kat ziyade rahatsız ve bi-huzur olduklarına ve gine de maksedlerine vasıl olamayub tabiatın doğru kanunundan sapmış oldukları için şu cihande müesser olabilecekleri cuzi zefk u sefaden dahi mahrum olduklarına gayetle taacüb idüb ve bu hususu ise onların bizden ziyade akıllı olduklarına viremeyib bu madde hakkına haylu mütalaadan sonra bu husus insanların gine akıllı olub fakat anlerdeki olan dürlü nefsler gitdikce kesb-ı şiddet edüb akıllarına galebe etdiyinden biçare insan kısmını dürlü yağnışlık ve atıye dert u mihnete giriftar idiyora karar virdim. Her ne hal ise madam ki dün gice şu insanların bu münasibetle maksedlerinden ayrılıyorlar dediyimin tafsilatını vermeye söz vermişdim. Şimdi ona gelelim: Fikrim bu maddeyi bir temsil ile ağnatmakıdı amma bakayorum ki çok uzayacak. Senin menkıbeni ise diynemeye acele idiyorum. Saniyen madde zaten kendisi temsil gibi bir şey olduğu için sarf-ı nazar iderim. Hak Taala Hazretleri insanı halk itdiyi vasıf kendisine birlikde karıyı arkadaş halk idüb fakat karı kısmına erkekden ziyade güzellik ihsan [239] itmişdir ve bil-mukabele ikisinin dahi kalbine birbirlerine gayetle şedid meyl u muhabet vermişdir. Öyle ki karı hararlar giyinse ve erkek libaslar yahod karı libas ve erkek harar kuşansa bunların yeg-digerine olan meyl u iştıyakları herhalde olacaktır. Çunki bu muhabet rubaya olmayub cınsadır. Vakide rubanın temizliyi ve biçimi insanı hiyyet-i asliyesinden çok ziyade güzel ve teesirli göstermeye çok fayidesi ve dahi iktizası vardır. Fakat bu dahi bir nizam u hudud tahdındadır. Öyle ki hududu tecavuz itdiyi gibi evelki olan güzellik dahi mahf olmaya başlar. Nasıl ki bütün kâyinatin her bir halinde bunun böylece tecrübesi görülür. İnsana bir ya iki kat elbise iktizasındandır. Fakat on kat üsd üsde giyindiği gibi herhalde bütün bütüne biçimi kaçacağı aşikârdır. Şimdiki vakıtta nasıl didim, insan kısmının şehveti terece-yi nihayeye vasıl olmuş olduğundan ve ba-dehu birbirlerine daha ziyade güzel görünmek arzusu dahi birlikde izdiyad bulmuş olarak gice ve gündüz bunun üzerine bütün kuvvetleriyle sarf-ı efkâr u zihn itmekdedir [240] ler ve madam ki Hak

Taalâ'nın bazı naturaya ihsan itmemiş olduğu güzelliği vermeye yahod virmiş olduğu güzelliği daha ziyade artırmaya kudretleri yokdur. Onun için bunlar artık kuvvet-i pazıya virub sanat u marifete yüklenmişdirler. Fakat çi-fayide ki o sanat u marifetin o terece çokluğu onların zaten güzelliğini dahi kayb idüb adeta tahdadan yapılmış ve fistan giydirilmiş kuklalara tahvil idiyor anleri. Ol kadar alat ve takım için telif olan meblağ sarf olunan zihn ve vakıt çekilen gönül azabı ve meşakkat da başka. Fakat insan kısmının bu terece sanata yüklenmesi yalnız bu neticeleri hasıl itmekde karar vireydi insan kısmının hali az teessüfe şayanıdı. Halbuki naturadaki olan ol şedid ve doğru meyl u muhabet dahi bu sebebden mahf olub insanı tıpkı ol babde dahi duyğusuz kuru tahda hiyyetine vaz itmiştir. Niçin ki birisi kendinde olmayan güzelliği kendine virebilmek için dürlü biçimde rubala,r dürlü nev icad düzenler, dürlü boyalar ve digeri malik olduğu güzelliği artırmak için o dahi çirkinin yaptığını yapmasıyla güzellik natura [241] dan ve candan çıkıp rubaya geçmişdir ve geruden bir kıızı görüb süs güzeli mi yohsa vicud güzeli midir deyu ayırd idebilmesine pek çok karmakarışık hususlar ve engeller bulunduğundan bilmem sahih olarak güzel ise de çirkin ise bana güzel görünüyora binmiştir iş. Ki bu adeta rubaya meyl itmekdir. Fakat hade deyelim ki gine ne kadar olsa gine zaten güzel bellidir denecek. Hade kabul idelim. Fakat bundan gine minasibetsizlik zuhr itmiştir ki her ne kadar güzel ile çirkin belli olabilir ise de muhabet idecekleri kimsenin gönül u ahlakına ve gönül ve muhabetin zefk u sefasına devam idecek iken iki taraf dahi kendilerini beyendirebilecekleri alat ve takımlara ziyade dikkat iderek yavaş yavaş muhabet külliyyen unudulub muhabeti artıracak zann itdikleri süs ve düzenlere sevda virmişlerdir ve aynı makam u sadası ile kesb ı sefa idecek olan bir çalgıcının kemanı iyi çalabilmekden ziyade gice gündüz bir düziyye kemanın biçimli olmasına sarf-ı efkâr u vakıt idüb kemanı bir gün bir renge boyayıb dige gün bir başka renge, bir gün telinin bi [242] risini eksildib dige gün artırıp, bir gün tepesine bir saçak takıp dige gün burğularını bir başka biçime sokmaya dayim-ül evkat devam itmesiyle ve makamdan ziyade makamın alatinin biçim u endamına sevda düşürmesiyle asıl makamı kayb idüb ve ol sebebinden hasıl idecek olan zefk u sefa külliyyen zay olduğu misüllü bunlar dahi muhabetden ziyade alâtlarına çok sevda virerek çoklarında aşk u sevda dinilen şey bütün bütüne na-bedid olmuştur. Ağnadın mı asıl maksedlerinden ayrılıyorlar dediyimin manâsını fakat eyer pek ziyade süs ve düzene yüklenmenin

zararı burda da bitmez. Niçin ki bu beyan itdiyim uyğunsuzluklardan maada işin içine bir de bir hiyle ve sahtekârlık girmiş olduğu için iki taraf dahi hangi efkâra zahib olacaklarını şaşırırlar ve bu da tabiidir. Çünkü bir dükkâncı satacağı malin iktizasından çok ziyade süsüne devam itdiyi halde herhalde bunda acaba bir hiyle mi vardır deyu müşterinin vesvesesine sebebiyet verir. Çün öteden beru eyi mal öymeyi, alâ göz sürmeyi neylesin demişler. İşte bu vech ile gün-be-gün şu ne kadar ka [243] bil ise hüsne-dar görünüb üstümüzün başımızın bir yerinden bir şey daha takıb sallandırır isek acaba daha güzel görünebilir miyiz efkârıyla irkenden akşama kadar aynanın karşısında kan terlerine batıb ol babde ya bir iftade ya bir temelli koca umidinde olan kızları arzu ve umidlerine kendilerini yaklaşıracak memul itdikleri vasitalardır maksedlerinden bütün bütüne ayıran ve bu mütalaalarına semm-ı itibar itmeyenlere başka dürlü iskât idecek tecrubeden başka bir delilim kalmaz. Böyle bender şehirlerdeki evlenenler ile kasaba ve köylerde evlenenlerin sayısını ehalinin mikdarına göre mukayese itsinler. O vakıt aşikâr görecekdiler ki bu incelik, modalık, zariflik, şehrilik ve daha bin dürlü iyi ünvanlar virdikleri şeyler her birisi birer mühkem zincir olub mahbus ve zindanlarda ayakları bu kazılı ve gökyüzü görmez bi-çarelerden ziyade neçe kızların ve delikanlıların ellerini ayaklarını bağlıyorlar. O köylerde ise her şey safi ve doğru olduğu gibi muhabet hususu dahi safi olub birbirlerini aldadabilmek için kullanılacak bin dürlü iktizalar ve şeytan [244] lıklar mecburiyetinden ari, teknil serbestiyet sefası sürmekde ve kızları oğlanları vaktında her müradlarına nail olmaktadır. Böyle bender şehirlerde ise o güzel ve dil-ruba kızlar insanın fikrini mütehayir iyleyen dürlü zarif, ince ve sanatlı tül den fistanlar; altında ala karyolalar, yumuşak kuş tüyünden yataklar içinde sıtma tutuyor gibi kimseye de bir şey diyemeyerek gice sabaha kadar inil inil inlemektedirler. Niçin, niçin ki tuzlu sudan susuzluğunu kandırmak niyetiyle vira tuzlu su içen ve içdikce daha ziyade susayan şaşkın misüllü bunları dahi şu iniltiden kurtulacağız memuliyle istimal itdikleri mualicelerdir başlıca iniltilerini daha ziyade artıran. Vay, aklıma bir şey daha geldi kardaşım Kontig! Bu bağ ve zincirlerden maada bi-çare insan kısmının bağlarını bağlayan bir mühkem zincir daha vardır ki ona da onor zinciri derler. Bu onor zinciri dediyim de nedir der isen bazı zengin kızları ya odur ki hüsne-dar olub bir fukara familyadan bir delikanlıya alâka iderler veyahod güzellikden biraz mahrum olmuş oldukları için kendilerine emsal bir zengin

famil [245] yadan birisi gelib o kızı almaz. Fakat bir fukara olsa alır ise de ne gönül viren kızı ne böyle bir çirkin kızı her ne olur ise olsun fukara yahod onlar ona bayağı familyadan diyorlar. Öyle bir adama virmeiyorlar. Bunun da sebebi ne imiş der isen birisi zengin ve digeri fukara olduğu imiş ki zengin fukara ile evlenmek itibara sakad imiş. Amma kız gayetle gönül düşürmüş. Hayır, bu onor zinciri ile kızın elini kolunu öyle bir bağlayolar ki kızlarını ondan çok hafifce ve yalnız bir saat mıkdarı zabtiye mahbusunda bağlayacak olsalar idi ihtimaldir olanca variyetlerini sarf idüb kurtarırlardı. Fakat bu bağdan katan yürekleri ol kadar sevgülü evladlarını acıyıp kurtarmadıktan maada hatda hayin katdar zincirciler misüllü kendi elleri ile hıyanetce bağlayolar. Bu da niçin, niçin ki zabtiye mahbusundaki bağlar göze görünür amma bu onor bağına çoğu insanın gözü görmeyor. Şimdi böyle bender şehirlerde kızlar zaten bin dürlü bağlar ile [246] bağlanmış olarak bir de bu mühkem onor bağı ile de bir kız bağlanır ise vay haline o kızın! Artık irkenden akşama kadar pencirenin önünde oturur iken her gördüyü delikanlu birer ateş olub gice sabaha kadar mezküreyi yatağında yakıp tutuşduracaktır. Ve aynı güverç ile sürülüb tutuşdurulmuş ve kapanın içinde mahbus olunmuş farelerin asla umidsiz döt tarafa çarpınarak yanıp kül olduğu misüllü mezküre dahi her tarafından bağlı olarak ve fare gibi dışardan da olmayub içerisinden bir ateş ile yanıp...

KONTİG: Kayru sabrımı kesdin. İşte bizim madamanın kızı dahi aynı bu haldedir ki onu görmüş ve bilmiş gibi söyleyorsun. Bu kızın adı Filori olub kendisi ise gayet hüsne-dardır. Bunun ile birlikde nasıl didim, ziyadesiyle süse meraklı olub odasına çekilir, aynanın karşısında irkenden akşama kadar ne kadar da bitmez süs verir kendisine illa saçların istediği gibi bir biçimde durması için o ne kadar devam, o ne kadar saat [247] larca gâh ayak üstünde gâh diz üzerinde bazı yan dönüb iki elleri başından asılı. Bu arada terini silmek için bironun üstünde bir beyaz mendili var ki son terece dikkat u ihtimam ile yüzünü siler ve bu kadar kendusine bir zor iden var gibi kendi kendini eziyete koşub kan terlerine batdığı için hasb-el icab terini silmek iktiza itdikde terlediyine ne kadar canı sıkılır. Niçin ki kazaen mendil saçın bir teline dokansa yeniden iki saat o teli evvelki hiyyetine vaz itmeye yorulmalı. Odanın çifte camakânlı pencireleri kapalı olduktan maada perdeler de çekilir. Şöyle ki arasından vurabilmek ihtimalden olan bir cuzi ruzigâr yüzüne ve saçlarını durdurmak ve

parlatmak için sürülen boyalar, pumadalar cuzi kurummasının sebebine mürad olunan hiyyetde durdurulmasına mani olmak ihtimalinden beri olunsun. Saçlarını taradığı tarak ziyade ihtimamlı fırçalar ile temizlendikten sonra ve başında [248] da ağır peyda itmesin için ziyade usul ile taradıktan sonra üç kat kâğıd içine dolayıp sandığa kor ve o başı açık olduğu halde tavandan üzerine bir ufacık toz tanesi inebilmesi ihtimaline mebni tepesine bir büyücek şemsiye açar. Boya şişeleri masanın üstünde sırayılan dizilmiş olup her birinin iktizasına göre sırayılan dahi kullanılır. Fakat madam ki o boyaları eli ile sürer, onun için her bir boyayı sürdükten sonra odanın içindeki muslukdan bir iki defa elini sabunlar ve bu her defa elini saçına ya yüzüne götürdüğü vakit tekrarlanır. Bilmem ki bu boya denilen şey saç ve yüze pek ziyade müfid bir şey olup galiba ele gelince zehir gibi öldürücü bir mazarrat peydah idiyor olmalı. Daha pek çok buna keza şeyler var ise de hepsinden tohafı mı diyeyim, çetini mi diyeyim yohsa hepsinden divanecesi mi diyeyim, yalnız bir şey nakl ideyim: Hani ya o boynunun üstünde kule resminde toplanmış saç yok mu, kayrı onun ta ortasını boynunun ta ortasına [249] tapdık getirebilip şöyle ki ön ve arka taraftan nazar olundukda kıl payı kadar bir yana ziyade meyyal olmaması için çekilen eziyetin naklinden sarf-ı nazar ideyim. Fakat şu o top saçların kâffesi de birbirinden fark olunmayacak raddede aşağı yokarı olmamalı oluyor. Ve bunun için işte başlıca yemek, su unutulub ve gözünde ihtiyare kadınlar gibi bir gözlük ile delinin posd saydığı gibi eyilib, bükülüb son terece dikkat u devam ile yerlerine vaz olundukdan sonra en üste gelen saçların kaç tel olduğunu sayıyor ve galiba eksik, artık olmamak şartı ile bir mıkdarı oluyor ki ekseri telleri saydıktan sonra arasından birkaç tel çıkarıyor ve bazen dahi ilave idiyor amma ben bunu böyle deyub geçeyorum amma şu şeyler icra olana kadar çekilen eziyet ve gönül azabını bir heyâl et ki yalnız heyâl itmek bile akle zarar getirebilir. Ya ben ne yapayım ki bunu çok defa seyr idirim. Hoş, bana da bir zor iden yok ise de ben dahi şu darah u za [250] riflik arzusu daha ne terecelere kadar bi-çare insan cinsine divane hiyyeti kesb itdirecek deyu merak itdiyim için seyr idirim. Fakat şu arada bu acayib seyran fikrimde bazı mütalaalara sebebiyet verir düşünürüm kendi kendime. Şimdi şu kız bu kadar eziyet ve kan terleri dökerek ve bir aher göz ile nazar olunur ise adeta timarhanelerdeki divaneler hiyyeti kesb iderek kenduye süs virmenin bu terece ince ve hiç iktizasız derinlerine dalıyor ise sebebi nedir? Kendini başkalarına daha güzel göstermek disem bu hiç iktizasız

rakam ve ebced hesablarının güzellik ile ne minasebeti olabilir? Yok eyer bir kızın saçlarının tellerine kadar sayılı olacak mertebede süse devam itmesi mabeynlerinde bir  an ise dimerdir ki bu kızlar muhabet duygusundan katan bi-haber olub yalnız bir divanece  an için nev-civan çağlarında hellak oluyolar. Fakat onu da diyemem bu kızın hakkına. Niçin ki a k tarafından dahi bu k z gayetle [251] darda olub ol babde dahi kendi arasında deli divane kesilir. Nasıl ki nakl ideceyim. Fakat hade evvelki sebep için deyu turalım. Ol kadar kendisini gören binlerce kişinin içinden kaç tanesi onun bu halinin farkında olabilecek ve farkında olanların dahi bugün filan k z gibi saçının her bir hususda tekmil süsüne devam idebilen bir k z daha olamaz deyu mütalaa ve aferinlerinden hangi şeye bir semere yahod bir fayide hasıl olabilir? Bu kadar süse devam itdikcez iftadeleri olanlar kendusini daha ziyade mi sevecekler disem bu iftade olanlar göze görünmez bir süs mi sevecekler yohsa kendusini mi? Velhasıl ben insan kısmının pek çok  eylerine asla aklımı irdiremeyib hiçbir manâya virememe ve irdirebileceyim de yokdur. Bana kalsa bu gibi i lerine divanelik derim. Her ne hal ise bu Filori'nin daha en tuhaf halleri a ka d  m   olub ve kendusini yakıb k l iden  u nar-i a kı teskin idebilecek suya uzanabilmek için bütün vicudi [252] onor zinciri ile bağlı olarak kendi kenduye ol babde dahi divane hiyyeti kesb itdiyini ve nihayet- l emr neçe dilber delikanlılar ile bila-heyf u fütur muhabet sefası sürecek iken darda kalıb ba ı kel bir u akları ile ve o dahi gizli ve korkarak kortezanlık itmeye mecbur olduğunu nakl ideyim. Fakat bu ak am gine vakıt geçdi sa  olana, yarın ah am konu uruz. [253]

GÜLÜNYA YAHOD KENDÜ GÖRÜNMEYEREK HERKES  GÖREN B R K Z

ON DÖRDÜNCÜ GÜCE: ALAFRANGA  ZER NE CUZ  MÜTALAA

KONT G: Şimdi neden sonra kayru s s n  tekmil itdi, bitirdi mi şöyle durur, ziyade bir dikkat ile kendi kenduni aynanın içinden bir seyr ider. Ve  u h k metin kanlı katil olanlara bile icra itmediyi s s ezab u eziyetinden kurtulub ve  unca çekdiyi sıkıntının henuz m k fatına irub birkaç defa gayetle  az u memnun ve yüzleri gülerek aynanın karşısında dört tarafına eyilib bakarak döner ve s s n  istediği gibi icra idebildiyine kalbindeki hasıl olan ho nudiyyet cemaline dahi teesir idüb sankim o saat dünya kendusunin olmuş gibi bir hal u hiyyet gösterir. Fakat neyleyim ki  u

[254] nafilelik fidanının bitirdiyi meserred çiçeyi der-akab solar ve ekseri kır mahallerde gicenin çiyi ile türeyen ufacık ve ince, köklü bir gündüzün sıcak güneşini gördüyü birle heman beli bükülüb ve bir saniye zarfında yeşil rengi sarıya tebdil olub sebeb-i zuhuri olan toprağı terk idüb kimsenin haberdar olub vazife itmeyeceyi ve yalnız kendisinin heyal etdiyi sahte güzelliği ile yücelerden şan u şöhret aramaya çıktığı yerde heman şiddet-i nare tehammül getiremeyib yere devrildiği gibi bu bi-çare Filori dahi ol kadar zahmetden sonra zaten malike bulunduğu dilberliye dürlü sanat u alat dahi ilave iderek on kat daha dilberlenib ol vech ile indel-alem kesb-ı şerif iderim der iken şu bi-nazir güzellik kalbinde her an zuhr iden sıcak aşk rüzgârından eriyib sararib solar ve bir an evvel hub-cemalinde görünen ol aldadıcı ve muvakkat behcet u meserred der-akab bir azim mahzuniyet u meyusiyyete tebdil olur. Acınacak hal, aynanın karşısında kendü kenduye böyle söylenir. Ey bi-çare Filori, çi-fayide bu terece bi-manend güzelliğe malike bulun [255] duğun, çun bir sevenin yokdur. Evvet, şu saat herhangi delikanlı seni görecektir olsa deruninde bir şedid ateş-i aşk u alâka husule gelmemek mümkün deyil ve sana akran kızların ise gayetle taacüb u hasedini mücib olacaksın. Fakat neyleyim ki bunlarla senin derdine derman olmayub ne bu güzellik, ne bu süs, ne herkesin kalbine saçdığın ateş-i aşk ve ne de peydah itdirdiğin taacüb; hiçbirisi seni müradının balâsına çıkarmak için birer nerdiven olamadıktan maada nafile yerde söndürecek kimsen olmayarak deruninde külhan misüllü bir alef yakıb daha ziyade seni maksedinden yad idiyorlar. Senin kapunda olan ve sana hizmet iden besleme kızların hali senden bin kat mutluludur. Vakide onlar senin kadar hüsne-dar deyil ve süs u düzenden bi-haber iseler de ne mutlu ki ara sıra hiç deyil ise kapu arkalarında, verdiven ayaklarında, mutvak köşelerinde alelacele ve gizlice olsun arada bir nayıl-i mürad olabilirler. Onlar maksed u müradlarına hiçbir vasetasız yetişiyorlar. Seninki ise sadece vasete ve asla netice u maksedine fayidesiz vasetalar ile günleri geçirib kendi kendini [256] aldatmaktır. Heyvah, şimdiye kadar şafak atalıdan beru dökdüyüm kan terlerinin mükâfatı bu acı tefekkürler mi olacaktı ve hakikaten dahi öyle deyil midir bu kuşandığım elbiseler, libas u mücevherler, süse itdiyim dikkat u ihtimamlardan maksed nedir? Kendime bir yar peydah etmek deyil mi ve madam ki merkumanın bazısı bayağı familyadan olmuş oldukları için yanıma yaklaşmak mümkün olamıyor ve diğerleri her ne kadar resmen zengin iseler de zenginliklerinin gün-be-gün noksan

bulmasının sebebine anler dahi her ne kadar lisanen atıp tutub varyetlilik taslıyorlar ise de bu kadar çabuk çabuk tebdil olub yenisi çıkan alafranga düzenlerin en pahalısından hiçbirisini aldırmadan durmayacak olan bir kızın yayını çekmenin korkusundan daha ziyade benden ürkeyorlar. Dimek oluyor ki benim bu kadar zahmet çekib yorulduğum beni müradıma nayıl itmeden çokdan geçdik, daha ziyade geri idiyorlar ise ne divanelikdir bu benimkisi! Her ne kadar şu tefekkürler benim kalbimi örseleyorlar ise de bunun ile birlikte başı dönmüş bir hasteye ifakatı için verilen mualice misüllü biraz [257] aklımı başıma getirib neçe doğruluklar meydana çıkarıyorlar. Şimdi ağnıyorum ki bazı aklı irmezlerin zamanede fiyil bozukluğundan naşı Allah'ın emri üzre evlenmek adeti kalkdı didikleri yağnış bir zühümdür. Vakide zamanemizdeki fiyil bozukluğu inkâr olunamaz fakat bunun dahi bir sebebi var ise asıl sebep o deyil midir? Yigirmi, otuz seneden beru evlenenlerin sayısı gayetle azalmış ve günden güne de azalmaktadır. Meyer bu kadar sene zarfında mı fiyiller birdenbire bozuldu yahod daha hala bugün bizim kaba add itdiyimiz Anadol'un ekseri taraflarında tıbkı esgi vakıtlar gibi deyil midir evlenenlerin sayısı? Meyer bu fiyil bozukluğu dinilen şey, ekseri yolun bir tarafına yağıb o bir tarafa yağmayan dolu misüllü yalnız İstanbul'a ve hem civar eyaletlere mi yağdı? Hayır, bu böyle olmayacak. Çün eyer bu fiyil bozukluğu umumen havada ve kanda olayıdı hiçbir taraf bundan hali olamamalı idi. Dimekdir ki bunun sebebi şimdiki zamanenin havasından yahod kanından olmayub diger bir sebebden neşet idiyor. Yani eyer tecrube yanılmaz ise ve tarihler de mey [258] danda ise bu fiyil bozukluğu dinilen şey ta alafranganın bizim içimize girdiyi tarihten girmiş oluyor. Ey, bunu da böyle diyelim amma alafr²⁰ nurunun bize doğduğu tarafda dünyanın en münevver, en ileri gitmiş, en akıllı tarafıdır. Of, gine içim sıkılmaya başladı. Alafr dinilen şeyleri icad idüb ve hala kullananlara akılsız adamlardır diyemeyiz. Hayır, hayır, bu mümkün deyil. Bütün dünyaya akıl meyilleri döken bir punara böyle şey dimek deyil. Yalnız fikirden geçirmek bize hatadır. Amma madam ki dünyada her şeyden de ziyade akıllı ve yanılmaz şey tecruredir. Ona da bakacak olur isen şunun ikisinin arasında bir şey var amma onu bulub çıkaramıyorum. Of, neden geldi bu mülhazalar aklıma diyerek bir gün böyle sıkılıb ah u fiğan itdi.

²⁰ Alafranga

Görüyor musun kardaşım Samur, insan kısmı akli kimseye virmez iken nasıl bir kör körüne kanmışlık rüzgârıyla tecrubenin yanılmaz ve mühkem kalâsını yıkmak sevdasında gezeyorlar. Bak şu kıza, alafranganın kendu mürad u maksedine gayetle muzirr olduğunu derk ile kendinin müradına rağmen [259] bir eyyam ona karşı söyledi ve doğruluk ekseri düşmenlerinin yanında dahi itibardadır fehvasınca alâka kalâsının üzerinden tecrube dürbünü ile alafranganın hakkımızda ne kadar fena neticeler hasıl itdiyini seyr u tamaşa idüb gözünü bürümüş olan batal ider ve züümlerin dümanın içinde bir müddet doğruluğu biraz olsun seçebildi ise de bu dürbünün alafrangayı o kadar çirkin göstermesiyle ve kendi zühminde ise anı gayet makbul tutmuş olması fikrini alt üsd edüb gine bahaneyi dürbüne bulmak sevdasında gezdi ise de dürbünün yanılmaz olduğu şübheden müstağni olmağle ikisinin ortasında hiçbir şeye karar viremeyerek şaşırdı kaldı. Oyusa bunun halli pek kolay fakat çok gözden mesturdur. Vakide çoğu insanın gözünden mestur olanı biz hayvan olmuş olarak görebilmemiz şayan-ı taacüb ise de fakat neçe şeyler yok mudur ki Hak Taalâ anlere virmeyib bize virmiştir. Mesela anlerin gözü karanlıkda görmez fakat biz görebiliriz ve buna kıyas daha sayire. Bundan da kat-i nazar ben işitmişim ki dünyada bazı esrarlar var imiş ki Hak Taalâ anleri alim [260] lerden mestur tutub nadanlara beyan itmiştir. Mesela şu maddemizden bahs idelim. Dünya şimdi Evropa kıtasının kusur kıtalardan ziyade ilm u hünerde ilerlemiş olduğunu görerek artık Evropa'nın her yaptığı mutlaka iyi ve fena şey yapamaz. Binayenaleyh Evropa'yı yanılmaz itikadına zahib olmuşlardır ki bu yalnız Allah'a mahsusdur. Hatda bunun muğayiri insan kısmı ne kadar akıllı olsa ve ne kadar akılda ileri gitse bir yandan akılsızlık kapusuna tesadif idecekdir. Çün insanın gerek akl u fikri ve gerek kudreti ve kusur herşeyi hudud tahdındadır ki o hududu tecavuz itdiyi gibi herhalde bir mazarrat-ı mücib olacaktır. Bu ise bir akıllılık dinilemez. Ah benim Samur'um, bu sözlerim bazı kulakları bilirsın ne terece fena aks idecekdir. Sahih olarak sen bir hayvansın diyecekler bana. Fakat ben de tekmil akıl u ilm yalnız Hak Taalâ'ya mahsus olub insanda ve kusur kâffe-yi kâyinatda bulunan aklın bir körfez şafkı ve eseridir itikadına zahib olmuş olarak hayvanlığı pek o kadar fena bir şey tutmadığım için bil-iftihar kabul [261] iderek anlere süal iderim ki Evropa hangi hüner ihdas itdi ki tahdından dünyaya faydesi kadar da (ziyade demeyelim) mazarratı olmasın. Kusur pek çoklarını bir-taraf iderek yalnız vapor, teleğraf, şimendıfer gibilerden bahs

idelim. Bunların faydesi ve çoklarına virdiyi suhulet inkâr olunamaz. Fakat pek çoklarına virdiyi mazarrat dahi inkâr olunabilir mi? Çün güneşin ışığından ziyade aşikârdır ki on kişinin göreceyi işi bir makina ile yalnız bir kişiye gördürüldüyü gibi geri yandaki dokuz kişinin başı açıkda kalacaktır. Bunu demek ile Evropa'nın ihdas itdiyi hünelerleri takbih etmek deyildir meramım. Çün dünya durdukca ve dünyada kâffe-yi kâyinâtı mabeynlerinde intereson bağları çekib sündürdükce hüner u marifet ihdası her tarafda bir kararda elzemiyet kesb ider. Bu ise hem iktizalı hem tabiidir. Diyeceyim bu deyildir. Diyeceyim şudur ki insan akli ile dünyanın gerek zefk u rahatını zerre kadar artırmaya, gerek derd u mihnetini zerre kadar eksiltmeye kadir deyildir. Öyle ki bir taraftan bir akıl düşünüb dünyadan bir sıkıntıyı [262] kaldırdıkları yerde onun yerine diger taraftan bir sıkıntı çökecektir. Çün bu cihan-ı alem Hak Taalâ'nın elinden çıkma bir saat olup bu saati daha iyi işletmek için ya bir çarh daha tenzil yahod zamm etmek prova olundukda herhalde saatin evvelki düzgünlüyü mahf olup bozulduğunun sebebine dürlü uygunsuzluklar neşet idecektir. Niçin ki bu saati tamir iden ilk ihdas idenden ziyade usta ve mahir olmanın mümkinini yokdur. Nasıl ki dünyanın bugünkü hali bunu isbat itmekdedir ve bu saatin bazı çarhlarını tenzil ve bazı çarhlar ilave iderek evvelki halinden ziyade iyi işletmek iddiasında gezen Evropa, bu saati evvelki kadar da işletmemekdedir. Niçin ki Yaradan'ın binasını bozup insan ondan iyisini yapamaz, evayilde daha para icad olmamış iken herkes kendi el hünelerleri ve zahmetleri ile yegdigerinden iktizalarını alıb verib geçindikleri malümdür. Sonradan suhulet için para icad olundu. Şimdi ise dünyanın dö[r]t ve dahi be [263] şinci kıtasında altun madenleri kalmadı sikke kesildi. Hade bizi bir taraf idelim. Şu kadar zengin Evropa dünyada para icad olmadan evvelki haliyle şimdiki halinde. Dünyada tüfeng bile icad olmamış olup ok, sapan ve daha evveli yalnız zopa ve deyenek ile ceng itdikleri vakti ile şimdiki şaspo ve gün-be-gün bin dürlü ism ile zuhurâfte olan silah ve toplanıla ceng olunduğu hali birbiriyle ru-be-ru idilse defa derim şu kadar zengin, alim, ilerlemiş Evropa hangi vaktında daha ziyade rahat u saadet içinde idi? Herkesin idrakına hevale iderim. Bir makina yalnız bir kişiye suhulet ve servet kapularını açıb doksan dokuzuna kapar. Takikede on beş, yigirmi atar bir silah devletin birisini kesb-ı kuvvet u azamet itdirdiyi yerde digerini düçar-ı heyf u endişe ider. Onu dahi bil-mukabele kendi vekayesi için dakikede otuz, kırk atar bir silah icadı düşünmeye mecbur ider. Bu

suretde bugünkü gün bütün devlet, bütün millet ge [264] rek zengin ve kuvvetli gerek fukara ve zayıf olsun hepsi bir kararda bir zaruret, korku, emniyetsizlik, telaş u endişe içindedirler. Niçin, niçin ki bu saatin çarhlarını deyişib başka çarhlar takarak bu saati daha iyi işletmek prova olunuyor? Bu güneşin şafkından çok ziyade parlak tecrube gerçekliyi bu terece apaşikâr meydanda durur iken Avrupa ilerlemişlik, aydınlık dehrindeyiz deyü öyünüyor ve kendusine bütün kıtaları tabi ve mütehayir itmek için bu meth u senelerini eflake kadar çıkarıyor ve fil-vakı yakdıkları ot alefini gökdeki yıldızlardan daha parlak kıyas iden çocuklar misüllü kendusine haricden niçe hemefkârlarda bulub onlarda aklı irer irmez Avrupa'ya benzer olacağımız deyu vira sesleri bozulacak mertebede tekadüm emr-ı tekaddüm bağışıyorlar. Ayni bir maraza zuhr itmiş olan fakat kim kimin ile ve ne sebep için maraza idildiyinden haberdar olmayıb hemen kalabalığın içine sokularak vurun vurun bağı [265] şanlar misüllü veyahod uzun bir kevran yolda gider iken kevranın önüne düz mi gelmiş uçurum mu gelmiş asla görmeyerek ve vazife itmeyerek ancak yürüyün yürüyün bağışanları gibi neçeler dahi bakalım önümüzde ilerleyub giden Avrupa bu kadar mutlaka her yaptığı iyi midir, deyil midir veyahod kendiler de öyle yaparlar ise öyle iyi olacaklar mı, olmayacaklar mı asla görmeyerek, bilmeyerek beşikdeki yatan çocukdan başlayıb ak sakallı ihtiyara kadar ağızlarında işidilen lakırdı Avrupa, söyledikleri lisan Avrupa, giyindikleri elbiseler Avrupa, gözleri Avrupa tarafında dikili. Bilmem ne yanılmaz model deyu tutmuşlar bu Avrupa'yı bir iş. Bir maslahata el vuracak olsalar Avrupa'ya bakarlar, ev yapdıracak olsalar Avrupa'ya, ev takımı yapsalar, doğşalar, evlenseler, yeseler, içşeler, çalsalar, çağırsalar bir karar Avrupa'ya nihayet temsilde hata olmaz derler. Daha bir iyi ağnatmak için derim ki ayak [266] yoluna gitdiklerinde bile gözleri Avrupa'da, ki anler nasıl gidiyor ise biz de öyle gidelim deyu. Her ne hal ise bunlar Avrupa'nın dahi her ne kadar akıllı ise de her yaptığı iş mutlaka iyi olamayacağı ve yaptığıının kendi hakkına iyi olacağı ve digerler dahi tıbkı onun yaptığı gibi yapıdkda herhalde onun gibi iyi olabilib olamayacakları ve bu kadar horana bakar gibi her bir şeyde hiç gözümüzü ayırmadan Avrupa'ya bakdığımız halde ihtimaldir, Tağes feylesof gibi bir düzüye yıldızlara bakarak dalıb gider iken ayağımızın dibindeki uçurumu görememek ihtimali olub olamayacağı bahslardır ki bundan böyle bir sene söyleşsek baş idemeyiz. Yalnız şunu söylerim ki bak şu kör körüne kanmaklık insanın fikrini ne terece kör idiyor ki

bu kız kendisi bizzat alafranganın evlenmek hususunda dahi peydah itdiyi müşkilat u ziyanları görüb iskât olmuş iken bile bunu icad idenler akıllı ademlerdir deyu [267] batal bir kanmaklık fikrini kapatmış olduğu için gine teknil iskât olamayub kendi etine kama saplanıyor ve kanları akıyor iken bile gine saplayana bahane bulmamakda gezeyor.

SAMUR: Aman kardaşım Kontig, bilirsın senin bu zühümlerin her ne kadar haklı ise de bugünkü gün heman efkâr-ı ammeye karşı söylemiş oluyorsun ve nafîle kimseyi iskât idemezsin. Niçin senin akıl didiyinin dünyade çokluk itibarı olmayub itibar dünyada kanaraya giden koyun sürüsü gibi kör köruna yürüyüb gitmekdedir. Bu gibi mekalatlar ve mubahasalar indel ehali diyenmeye bile şayan görülmeyib yarı belden aşağı olan menkıbeler diyenilir. Saniyen ihtimaldır bu gibi mütalaalarından senin interesona da zarar olur. Şimdi peşin senin madaman senin bu efkârda olduğunu bilse arada senin önüne atdığı kemik ve ekmek kırıntılarını dahi atmaz olur. Onun iyisi mi vardığın yer kör ise sen de gözünü kırparak bak dimişler. Sen [268] şu Filori'nin hikâyesini teknil et.

KONTİG: Canım ona şübhe ne? Ben de bilirim onun öyle olduğunu fakat artık nasılısa zaten bu maddeler hakkında kalbimde dürlü gerçeklikler dolmuş taşmış olarak sırası geldi ise sabr idemeyib bir, iki lakırdı söyledim. Fakat Filori'nin hikâyesinin kusuru hali ile yarın akşama kaldı. [269]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

ON BEŞİNCİ GİCE: YEMİŞİN EYİSİNİ DAĞDA KURDLAR KUŞLAR YER

Sevgülüm Gülinya, şu bulunduğum izsiz ve kır adada gice ve gündüz sahil-i deryade oturub gerek vatan-ı asliyemden ve gerek diger bir cigerparemden cüda düşmüş olduğumun acı tefekkürleriyle dide-yi giryanımı dayim-ül evkat İstanbul'a doğru çevirib ah-u fiğan itdiyimde ne gözlerime uzak ve dümanlı ufukdan maada bir teselli ne ah-u fiğanlerime kıyılara çarpmakda olan dalgalardan maada bir acıyanım ve hem-demim olmadığı yerde şu senin gönül eylendirici menkıbelerin beni ne terece teselli u ferahiyetle memlu idiyorlar tarifine kadir deyilim. [270] Ba-husus şu dün giceki nakl itdiyin Kontig'in lisanından ceryan iden doğruluklar gayetle taacübimi

müciib olub birlikde benim yarelerimi tazelediler. Çün bendeniz dahi bir zengin familyadan kızın birisine ve kız dahi bil-mukabele bana alâka idüb birbirimize kavuşmakda gezeyor iken zalim felek eski vakıtlardan kalma barbarlık rüzgârını çıkarıb beni bu yalnız adaya kadar atdı. Bilmem sevgülüm ne haldedir? Ah efendim, ben de dert pek çok olmuş olduğu için gökden bir kuş uçsa haliyle derdimin birisine tokanacaktır. Şu bulunduğum yapyalınız adada nasıl didim mökânım deniz kıyısı, sedir ve yatağım ufacık kumlar, arkadaşım dalalar olduğu halde arada bir tepemden uçan kuşlar da bare postacım olaydı da sevgülümünden iki satır name getireydi. Gine şu müstağrak olduğum derd u gam içinde kendimi mesud add ider idim. Fakat heyvah ki o kadarcık bir teselliden dahi mahrumum. Ne mutlu her ne kadar birbirlerinden yirak iseler de mektublaşabilen iki sevgülülere. Sözlerime avf buyurun efendim, gine mihnet u gam rüzgârı bak beni [271] nerelere atdı. Bu kelimatlarımla sultanıma yeniden derdimi yanmak deyildir meramım. Ancak şöyle bir halimde sizin menkıbelerinizin bana ne terecelerde makbul olabileceyini bil-ifade hususiyle şu dün giceki Kontig'in naklinden gayetle hoşnut ve müteşekkür olduğumu ağnatmaktır. Çün bendenizde şöyle bir ahlak daha vardır ki doğruluğu hayvanatın lisanından bile çıksa gayetle merak idüb bil-memnuniye güş iderim. Nerede ki eyriliyi zemanе Arisdodellerinin lisanından bile çıksa katan içerim kabul itmeyub kulaklarımı kaparım. Vakide dünyanın hali benim bu ahlakımın külliye muğayiridir. Niçin ki bu cihan-ı fanide gerek bir nutk, gerek bir teelifat makbulu amme olmak için anı söyleyen yahod teelif iden bir zengin ve variyetli yahod nufuslu kimse olmalıdır. İşte şu haksız feleyin hizmetcisi olan altun ve gümüş madenler buralara kadar kalbazarlıklarını girdirmişlerdir. Oyusa dünyanın kadiminden beru o haksız, racionsuz ikbal o ekseri kendine na-layık olanlara yaver olan ikbal, o karanlık dünyasında körlara çarpılan ikbal, kâffe-yi sahih alim u feylesoflara [272] son terece düşman olagelmışdir. Son terece didim, niçin ki sahih alim olanlar zaten ikbalden ziyade variyete arzu-keş olmayub yetişecek kadarıla iktifa itdikleri için zaten çokluk ikbale müdahane idecekleri yokdur ve binayenaleyh onun bu babde kendilerine düşmanlığına iş yerine koyacak deyller ise de o ikbal da ekseri iktiza olacak kadardan dahi anleri yad ider. Zann idersin ki ikbal dinilen şey akle, fikre ve göze kulağa malik bir zat olub o makule sahih alim olanlar kendisinin haksızlığını bütün dünyaya ivğa idecekler deyu bilib anın için anlere bu terece hasimane muamele

idiyor. Her ne hal ise bence ben elması çöplük içinde dahi bulacak olsam alıb koynuma koduğum için şu dün giceki lakırdıları söyleyen her ne kadar Kontig ise de meternigden daha ziyade benceye makbuldur. Hususiyle kusurunu maddemizin haricinde olduğı için bir-taraf iderek şu mahud alafranganın evlenmek hakkında husule getirdiyi müşkilatlar bahsının tamamlığı be-gayet hoşnudiyetimi mücib olub bir ufacak mütalaa dahi bendenizin fikrinde hasıl itmiştir. Herkes ağrıyan yerini kaşır [273] derler. Bu alafranga dinilen şey resmen şu demek oluyor ki bir insan gerek yemesinde, içmesinde gerek giyinmesinde kuşanmasında gerek evlenmesinde vesayir her bir insani ömrün muamelatında serbest olub asla kimsenin radetine cebr olunmayacak, aherine dokunmayacak olan her bir göynünün istediyni icra iderek ve bu vech ile esgi zamanın radete cebr itmek barbarlığı dünyadan kalkıb yine şimdiki medeniyyet oturacaktır. Güzel doğramalar, yağlı parçalar. Böyle güzel memeye hangı dudak uzanmaz? Fakat şuna aklımı irdirememekdeyim ki böyle bir güzel kanunu insanlar mı icra idecek yohsa Hak tarafından bir zat gelib herkese hiç aherine dokunmayacak mertebede serbestiyet telinin uzanabileceyi hudud u mıkdarı gösterib kumanda mı idecek? Böyle bir kumanda elan gelmiş deyu işitmiş deyilim. Dimekdir ki insanlar kendiler icra idecek. İnsandaki merküz olan bu kadar nefsler birbirine zıt efkârlar bu kadar çok ve uzun tellerin üstünde vira oynaşib güleşirken bu teller ayaklarına dolaşmayacak mı, aklım kesmiyor. Bir temsil ile ağnadayım: Bir geniş meydanda [274] at koşdurmanın kimseye zararı yokdur. Herkeş o meydanda bu at koşdurmayı icra itseler madam ki hepsi de serbestdir, şu kadar atlar koşduklarında mutlaka birisi o birisine çarpılmayacak mı? Bu şübheden müstağnidir. Dimek oluyor ki aherine zararsız memul olunan şeylerde bile serbesiyet mümkün deyil. Niçin ki dünyade bir insanın varlığı diger bir insanın serbestiyetine engeldir. Daha bu işin içine birtakım insanın doğru akl u radetine dayim-ül evkat cebr iden dürlü nefsler girmedişinin lakırdısıdır. Ya işin içine onlar da girecek olursa! Çocukların süpürge çöpünden yere dikdikleri direkler, küme küme kudurmuş aslanlar, kaplanlar, zırtlanların ayaklarının altında ne kadar hökmü olursa bu asıl iyi serbestiyet kanunlarının dahi bin dürlü kudurmuş hakkaniyet ve racion kabul itmez. Akle muğayir, söz diynemez, haber ağnamaz nefslerin ayakları altında dahi o kadar hükümü olacağı aşikârdır. Vay, eşeyin büyüyünü ahırda unuttuk. Ya o intereso dinilen şey araya girerse bunun için deyil midir ki serbestiyet dinilen şeyin yalnız ismi var.

Fakat [275] cismi yokdur. Niçin ki dünyade bu kadar insan oldukca ve kâffesinde bin dürlü nefsler oldukca bundan da maada mabeynlerinde birisi yer ise o birine kalmaz interesso bazıları oldukca kayru serbestiyet icrasına kalkışmak göye verdiven kurmaya kalkışmaya benzer bir şey geliyor bana. Başkadır eyer evayilde olmayan birtakım umumi karılar ve buna kıyas şeyler hakkında zamanemizde olan müsaadeye serbestiyet ismi verilir ise her ne hal ise bu maddeler cild cild kitablara mahsus olub ben ise senin hikâyenı diynemeye acele itdiyim için şu kadar daha bir şey söyleyib bitireyim. Evvel zamanda bir kız bir delikanluye gönül virirse birisi zengin ve digeri fukara olduğu için ataları kayıl olmayub ve bu vech ile radete cebr olunmuş olduğu zannımca şimdiki alafranga yahod serbestiyet buna karşıdır. Yani birbirlerine gönül virdikleri halde birisi ne kadar zengin ve digeri ne kadar fakır olur ise olsun bunlara cebr itmek olmayub birbirlerine kavuşabilmelerine asla mümanaat olunmayacaktır. Alafranga'nın herkesi birer paregenkan mas [276] karası hiyyetine tahvil itmekden ve her dürlü rusvaylığa suhulet vermekden başka bir şeye fayidesi olmayub ve dünyanın esgi vaktında ne kadar haksızlık icra olagelmiş ise hala bugün, bu saat kâmilen fakat başka isim ve başka tarzıla tıbkı evvelki gibi icra olunageldiyini söylemek istemem. Çün maddemizin haricindedir. Fakat şu birisi zengin ve digeri fukara familyadan olub birbirlerine aşık ve maşuk olanlar hakkında alafranganın hükmü cari olabiliyor mu? Benim bildiyime kalırsa bu madde hakkında ataları ve etrafları tarafından kıza yahod oğlana olan cebr sebebinden kendini denize atanlar yahod onulmaz illetlere oğrayıb nev-civan çağlarında bab-ı mezare girenler çok bilir isem de ne uzağa gideyim birisi de benim, ki sevgülüm ile benim radetime cebr olunduğundan naşı şimdi o kim bilir ne dürlü ah u fiğanlerde ve ben bu yalnız adada bila-teselli inlemekdeyiz.

GÜLİNYA: İşte menkıbemin mabadi.

KONTİG: Badehu bu Filori kendi bi-emsal güzelliğinin kendinden başka sefasını süren olamadığı için şu hali pür-sefilanelesi [277] üzerine acı acı teşekkiler itdikden sonra dedi kendine, ben bilirim ne yapacağımı. Kayru bana bir umid varısa o dahi uşaklardandır. Fakat ben bir dudu olarak böyle bir madde hakkında bir uşak makulesine esrar açmakda ki güçlükler de bir tarafa, hade ne yaptım yaptım da uşağın birisine böyle bir esrar açdım, maddeyi ağnatdım diyelim. Şimdiki vakıtda

güvenilir bir uşak da yok. Olabilir ki öyünmek tarzına gider orda burda söyleyivirirse o vakit halin nice olur Filori? Bunun kolayı, ha, ha, tamam bizim mutvakda arada bir gelib aşçıya ufak tefek yardım idüb karnını doyuran dilsiz bir uşak görürüm. O tamam benim harcımdır amma onun da üstü başı pek pis. Hade fakırlığına merhameten gibi bir kat ruba yapıdırayım. Bu defa da kendisi pek çirkin. Saniyen pek alıcı gözü ile bakdığım yok idi ise de başı da biraz kel idi deyu geliyor gözümün önüne. Fakat her tarafı da uydurmak mümkün midir? Buna darlık derler. Yetişir ki erkekdir ve erkekdeki bulunan kâffesine malikdir. Böyleye karar virub o [278] uşağa bir kat ruba yapırdı. Bi-çare dilsiz böyle bir memulin gayri dudusunun inayet u himmetinden ne terece memnun ve müteşekkür olduğu tarif olunamaz. Zevallı dilsiz bilmez idi ki zengin kızlarını bu terece kısıkvrak iden onor zenciri kendusine ilerude daha neçe himmetler hazırlamışdı. Bu vech ile madamaya göyam onun dilsiz hiyyetinde yaptığı dürlü işaretler tuhafına geliyor gibi gösterib o kel ve ne kadar olsa alışmaklığı iktizasınca eli kolu dayıma kirli, paslı dilsiz ziykıymet elbiseler ile mülebbes olub kimsenin sırmalı pabuclarıla giremeyeceyi tualet odasına arada تنها vakıtlarda pek ziyade ihtiramat-ı fayike ve memnuniyet-i azime ile kabul olunmaya dahi başladı. Ben ise her dayım beraberlerince olub hayvan olduğum için benden Filori'nin hiç çekinmemekde olarak kâffesini tamamen seyr u tamaşa itmeye muvaffak olabilirdim. O ilk defalar dilsizin öyle bir karanlık mutvak köşelerinden çıkıb o yaldızlı her tarafı billor gibi parlayan ve o tahdaları iyice silinib silinmemiş olduğunu [279] beyaz mendil sürerek tecrube idilmiş olan sofanın tahdalarından yürüyüb çar etraf-ı endam aynaları ve ziy-kıymet yek-pare halılar, elmas misüllü parlayan masalar, insanı içinde kayb iden kanapeler, sırma saçaklı perdeler ile müzeyyen odaya kirli ayakları ile kadem basdığındaki taacüb u tehayürünü bir görmeliydin kardaşım Samur. Kendusinin dilsiz olduğu sebebine kimseye esrar çıkamayacağı için Filori'den kendusine olan izzet u ikramdan bi-haber olarak ve her ne kadar dilden mahrum ise de akl u fikirden mahrum olmayarak Filori'nin kendusine bu terece nagâhan ve memulin gayri muamelesine hiçbir manâ viremeyerek odanın içerisine girdiyinde gözleri bir taraftan müddet-i ömründe asla görmemiş olduğu tezyinata ve bir taraftan bu fevkelade taltif kendusini bir tecrube itmek için gibi bir şey olub heman arsızlığının cezasını çekdirmek için arkadan uşakların üzerine hücm idecekleri korkusuna mebni gözlerini arka tarafa doğru

çevirir [280] idi ve aynı sokakdan tutulub sedir başlarına çıkarılan bir köpek her ne kadar sırtı sığansa ve önüne ol kadar arzulediyi et parçaları atılsa böyle bir memul itmediyi insan kısmının kendusine itdiyi ikramden dolayı düçar-ı heyf u endişe olub eti yemeye iştahı bile kalmayarak gözü vira oda kapusundan dışarı çıkmakda olduğu gibi bu dilsiz dahi Filori'nin kendusine itdiyi tatlı muamele ve gösterdiyi yakınlığa rağmen ayakları vira geri geri gidib Filori'nin önünden kaçarıdı. Filori ise gözleri onun dahi oda kapusunun aralığından usul ile dışarısını keşf itmekde olmaya ki madama yahod sayire yokarı çıkmış olub dilsiz bu terece taltif itdiyini görmesin için dikkat iderek ve bir taraftan o her şeyden iyrenib en temiz şeyleri bile eldiven ile tutan kız, o beyaz ve nazik elleri ile dilsizin siyah ve kirli ellerini tutub korkmasın için dürlü işaretler ile heyf u endişesini def u izale itmekde gezer idi ise de gerek dışarının korkusu ve ge [281] rek böyle bir esrar kutusunu söyler, bir adama dahi ilk defa açmak gayetle müşkil iken bir dilsiz açmakdaki olan müşkilat ve sıkıntılar sebebine yüzlerinden akan terler halıyı ısladırdı ve her ne kadar elinde beyaz mendil ile vira yüzünü siler idi ise de bi-çare kızın birkaç dürlü terleyecek işi olduğu için yüzlerini kuru durdurmaya katan müktedire olamazıdı.

Görüyorsun Samur, insanlığın müşkil hallerini şimdi şu kız bu kadar pahalı ve her an yenisi çıkan alafranga düzenlere yüklenmese herhalde esnaf takımından olsun birisi kendusini almaya cesaret idebilir idi. Ve madaması dahi o vakıt kızını bir esnaf parçasına virmek için asla esassız ve medeniyetin külliye muğayiri olan onor sayıntısını ber-taraf idiydi. Şimdi şu kız beyendiyi gibi dil-ber delikanlu ile zefk u sefa idebilir idi ya. Hayır, işte ol kadar saçların tanesine varana kadar heman sayarak gibi süse olan devam bir dilsiz ve çirkin uşak için olmalı [282] ve kendi akl irmez sır u hikmetine mebni bazısına varyet virub bazısına virmeyen kâffesini de bir Allah yaratmış iken kızınızı kime virdiniz? İşte filancaya. Of, ne ayıb şeydir; daha iyi idi denize ataydınız da öyle sizin rütbenize yakışmayacak familyaya virmeyeyidiniz. Göyam bu bayağı familya didikleri doğmadan ilerisi Allah'a taş atmış da kendiler ise doğmadan ileri dünyada varyiyete şayan olabilecek Allah'ın yanında makbul bir işleri varımış gibi ayrı seçi iderek onor saydıkları için kızları böyle divarlara tırmanmalı. Bence ben şu kızın bu hareketini katan takbih itmem. Çün muhabet duyğu selinin hiçbir bend zabtına müktedir olamaz.

Nihayet birkaç defa Filori, bu dilsizle bu muamelede bulunub t  t  t  ile tay alışdırır gibi, ondan sonra dilsiz kızı n odasına girmekde evvelki horyatlığı g stermeyib korkusu def oldu ise de şimdi zevallı Filori buna nasıl meram ağnatsın. Nasıl didik başı nim kel olduğu i  n Filori evvela yap [283] ma sa  tertib edib bir gün dilsizin başına kodu ve yakışıb yakışmadığını g yam tecrube itmek i  n mezk r  alıb aynanın karşısına durdurdu ve aynadan bakması i  n elleri ile işaret itdi. Dilsiz daha işin farkında deyil. Dudusu böylece kendusini mahitab idüb eyleniyor kıyasıyla kendusi de vira güler idi. Fakat bu kadar dudusuna bir eylence olabilmek rütbesine nayil olabildiyi i  n dahi iftihar ider idi. Filori ise bir düziye sa lar mezk run  irkinliyini biraz belirsiz itmesiyle anın yüzünden gözünü ayırmayub ve yavaşça, ah efendim, bu saat en güzel delikanlıdan ziyade gözüme güzel g r nmekdesin, diyerek beyaz ellerini dilsizin annına ve yüzlerine sürer idi. Dilsiz ise halâ mayıtab itikadında ve bu siyah ellerini ni  n yıkamazsın diyerek ellerini tutub ve yavaşça sıkışdırıb gizli cilvelere başladı ise dilsiz gerek bu el sıkışdırmasının mayıtab dayiresinden çıkmasından ve gerek kendusinin dahi tabii duyđusundan naşı vicudinde cuzi bir [284] didreyiş vuku buldu ise de gine kendini toplayıb iş kendi tarafından sahihe çıkdığı halde ekmeyinden dahi yad olacağı ve kızı n tarafından sahihe çıksa bile gine işi saça bağlamak i  n ilk ağza redd idiyor gibi muamelede bulunmak tefekk rlerinde iken bi-çare Filori'nin ise dem-be-dem, saniye-be-saniye aşk ateşi şiddetli yanđın misüllü bütün vicudini sarıb ve bir düziye dilsizin yüzüne bakarak hiç deyilse saçların g zelliyi ile kenduni aldatıb ve kesret-i alâkasından gözleri kararıb, tüyleri sarsılıb, bütün vicudi didreyerek kendinden ge ıb; ah efendim, öldüm, diyerek dilsizin boynuna sarılıb yüzünü  pd y  gibi... [285]

GÜLÜNYA YAHOD KENDÜ GÖRÜNMEYEREK HERKES  GÖREN B R KIZ

ON ALTINCI GÜCE: ANETA'NIN Y Z Y N N BULUNMASI

Ey efendim, şu Filori'nin dilsiz ile olan muhabetleri nerde kaldı? Lutf idib hitame vasıl idin.

GÜLİNYA: Kayru dudusunun kendusine alâka itmiş olduğuna dilsizin kalbine hiç şübhe kalmayarak dedi Kontig: Bil-mukabele muhabet puseleriyle saatlarca konuşmakda, ben ise ekmeyi ile beslenmekde olduğum öyle bir emsalsiz güzel, nazik ve nev-civan dudumun öyle bir kardan beyaz yanak ve gerdeninin bir çirkin dilsiz ve pis bir uşağın kirli dudakları ile ısırıldığı görüldüyümde vakide bir taraftan dudumun hüsn-ü rızası ile olmuş olarak dudumun gayetle hoşlandığı bir zefkinden kendusini mahrum [286] itmiş olacak isem de diğer taraftan dahi nazik fidanların üzerine konub yemişin iyisini yeyen kuşları kovalamak dahi öteden beru adet olmuş olduğu için kayru şu hale tehamül idemeyub şöyle bir lezet u endamda bi-hemta bir nazik elmayı kurd kuş yemeden ise varsın dalinin üstünde kurusun deyub olan kudretim ile dilsizin üstüne atılarak ve dudum yüzünden ben rubalarından ısırarak havlayıp şamata itdiyimde köpeyin bu nagâhan patırtısının sebebi nedir deyu aşağıki katda oturmakda olan madamanın yokarı çıkması korkusuna mebni hemandır Filori beni tekmeleyerek oda kapusundan dışarı çıkardı. Artık ondan sonra mezkûrlar ne yaptılar, yapmadılar malûmatım yok ise de görünüşe bakılırsa madam ki dudum da o terece kızgınlık ve dilsiz de dahi öyle bir hiç memul itmediyi ve ihtimaldir böyle bir son terece darda kalmış bir kıza rasd gelmese müddet-i ömründe yalnız en çirkin kızıdan bile bir puse alamayub puse dinilen şey ne dadda olduğun bilemeyecek iken öyle bir billor gibi vicudi hamil sūd peruzası gibi beyaz yanaklardan durmaksız puseler alabil [287] meye o kadar cesaret u müsaadesi oldukca herhalde dudumun dilber teninden kâmilten karnını doyuracağı şübheden müstağni idi didi. Ba-dehu kardaşım Samur, didi. Nasıl ki mükâlemenin sıfatında didim, maksedim bu vech ile bazı zengin familyaların kızlarını fasl itmek deyildir. İlla şu iki mütalaadan ibaretdir. Evvela şu zaten bin dürlü alafranga bağları ile bağlanmış olan şimdiki bi-çare kızlara bir de bir onor zinciri bağı ilave olunur ise mezkûrelerin acınacak halleri ve tahdından neşat iden uyğunsuzluklar ki kabahat o misüllü uyğunsuzlukların zuhurinde olmayub sebebindedir. İkincisi şu cihande hep herkes güzel arzu ider ve bir kız yahod bir delikanlu ne kadar güzel olursa o kadar muhabetin zefk u sefası ziyade olur kıyas iderler. Bu ise yağnış bir zühümdür ve bunu bilenler pek azdır ki dünyada bir şey iyi olmakda deyildir. İş illa vaktına ve sırasına düşmekde, iki tarafın

mil-mukabele* arzü ve iştiyakının kesretinde iyi görünmekde yani gönül düşmekdedir. En sonraki dediyim ise heman şimdiki zemanede küllüyen unutulmuş ve mu [288] attal hükmüne geçmiş bir şeydir. Fakat çi-fayide ki insanların zühmü yanılabilir amma tabiat yanılmak mimkin deyildir. Tohafı nerededir der isen insanlar her bir hareketlerinde ve dahi muhabet hususunda her an bunun tecrubesini itmişken bile daha çokları bu şeyin farkında deyildir ve bundan da neşat ider ki en meşhur güzel ile konuşur iken bile hiçbir dad duyamazlar ise de sebebini diger hususlara bulurlar ve madam ki insan kısmının ekserisi elan nadandır. Bunu birkaç temsil ile ağnatmak iktiza ider. Çün bu husus aşkın yolunda serçeler gibi sıçrayan bazı delikanlular, daha üzerinde oynayıb durdukları yolun neçe hallerinden bi-haber olub ya gustosuzlukları, ideasızlıkları, duygusuzlukları veya da terbiyedeki noksanları sebebine şöyle bir papağan gibi aşikliyin taklidini yapmakda oldukları için biraz kesb-ı vukufiyet itmeleri iktizadır. Mesela vakı olur ki tüccarın birisi bir vakıt en ala bir mal küşad idüb satamadığı yerde bir para itmez bir mali açıb yağma itdirir yahod insan vakıt olur ki en ala ve nefis yemeyi bırakıb bayağı ve [289] hiç akle gelmez bir yemeyi arzü ider ve anı buldukda iştah ile yer. İşbu bayağıca temsillerden madde iştah ve arzüde olduğu der-kâr olmuş olarak ne demek istediğimiz annaşıldı memul iderim ve madam ki iştah ve arzü denilen şey de yoklukdadır, ol sebebden vakıt olur ki en bir çirkin kız yahod delikanlu dide-i ademe hürr i melek gibi görünür. Ekseri kara ve deniz yolculuklarında, vaporda ve kayıkda, dağ başlarında her bir kız yahod delikanlu cemiiyeti çok payitahdlardaki kalabalıklı teferrüc ve seyr yerlerindeki olan hiyyetlerinden yüz kat ziyade hüsne-dar ve şirin görünürler. Bu didiyim hususlarda yalnız iştah ve arzü mevcud olub daha gusto ve gönül denilen şey yokdur ve bunların tavsilatına girişmeyi dahi istemem. Niçin ki Köroğlu'nun tüfeng icad oldu, merdlik bozuldu, dediği gibi madam ki alafranganın ihdası yalnız bizim ölkelerden deyil, bütün ru-i zeminden dürlü müsaadeleri ile iyiyi, fenayı karmakarış itdi. İpde oynayan canbazıla yerde sürünen kötrümü bir etdi ve bugünkü gün en hüsne-dar, en gustolu bir kızıla öte yan [290] dan eşeyin birisi kuyruğuna bir lira bağladığı halde gidib konuşabildikten sonra artık gusto ve gönül lakırdısı itmek hiç iktizasız oldukdan maada ihtimaldir, çoklarının indinde bir divanelik sayılabilir. Niçin ki

* Bilmukabele.

ehalisinin kâffesi divane olub dışardan gelen bir akıllıya divanelerin divane çağırdıkları gibidir şimdiki çoğu kortezanların zühmü didi. O deyil ya kardaşım Kontig, didi Samur. Hatırımnda iken şunu sana sorayım. Şu bir vakıt sizin kapunuzda Aneta isminde gayet güzel bir kız varıdı ki işittiğimize göre bu kız sizin evin öte tarafdaki evin üst katında, sizin divardan tarafa odada ikamet itmekde olan bir delikanlu ile tahta arasından kortezanlık iderek nihayet birbirlerini almışlar ise de mezküre bi-çare Aneta'nın şunca vakıtdan beru el kapularında çalışıb annının teri olan bütün artırdığı para ile almış olduğı bir aded elmas yüzüyü düyünden evvel kortesi elinden almış olub ve sonra ise yüzüyü kayb itdim dimesi üzerine gerek Aneta gayet mahzun u mükedder olub ve gerek bu hususu işidenler mezkür delikanlunun ekseri zemanede deli [291] kanlılarının adeti üzre yüzüyü kızın elinden alıb götürüb ya borcuna vermiş ya rakıya ya daha fenası diger mahallerde zenpareliye vermiş itikadına zahib olmuşlarıdı. Hatta bu lakırdı bir gün bizim duduların yanında da açıldı ise dudular bir ağızdan oh olmuş, bu kapularımızda hizmet itmekde olan besleme kızlar iş sıkımazlar, durdukları yerde duramazlar. Sankim gelin olurlarısa zann iderler ki başları göye deyecek. Kalkarlar cünunun birisini alırlar. O da beş on paraları varısa ellerinden alır yer içir, sonra heyvah derler amma iş işden geçer demişler. Bilirsin ya ekseri bu zengin familyalar dünyade akli, fikri, güzelliği insaniyeti, işgüzarlığı ve kusur kâffe-i iyiliği yalnız kendulerine mahsuslandırıp kimseye virmek istemedikleri gibi evlenmeyi dahi ellerinden gelse kimseye virmezler ve göyam temiz giyinmek, kuşanmak; mükellef konaklarda, pupla döşemelerde oturmak, her dürlü istirahat zefk u sefa ve yalan dünyanın her bir müradı kendiler içindir de fukara olanlar ise göyam doğmadan ilerisi Hak Taala'nın yanında bir büyük hata işlemiş olduklarına meb [292] ni dünyanın kâffe-yi mihnet u meşakkatına müsibet u eziyetine katıl olunmuş kimseler gibi başlarını çekib sığındıkları bir ufacık kulibeyi def-i gam için iki deyub güldüklerini ve karınca kararınca kendilerine bir mum ile bir ekmek getirsin için Allah'ın emri üzre aldıkları kocayı da çok görürler de maazallah, başlarına böyle bir kaza geldi mi ohu yetiştirirler. Dimezler ki onlar dahi kendiler gibi insandır ve farz idelim ki kendi sözleri üzre besleme kızlar iş sıkımadıkları için evlenmeye kalksalar böyle dahi olmuş olsa ayıb mıdır? Niçin ki her insan dayıma kendi rahatını aramak tabiidir. Meyer kendulerinin dayım-ül efkat aradıkları o deyil midir? Kendiler insan elleri üzerinde

yumuşak sedire yan gelib setyade gider gider iken beri taraftan setyayı tutanın birisinin üzerine bir at boşanıp hücm edüb geldikde mezkûr setyacı kendi vücudinin sakatlıktan vekayesi için öteye doğru bir adım atdıklarında setya biraz sarsıldıkda setyacının halini katan acımak akıla bile gelmedikden maada içinde nazik dudu incenib ve başını dışarı çıkararak of ne acemi ne saygısız set [293] yacı imişsiniz siz. Bütün vücudim alt üst oldu, ölüm hiyetine geldim deyerek Yahudi yaygarasını kopardıkları vakıt kendilerine yerde yürümeyi ayağınız sıkıyor mu diyen var mıdır? Her ne hal ise şu didiyim Aneta kendi manendsiz güzelliğine tabiatı dahi fayık olub iyi bir kız olmuş olduğu için başına gelmiş deyu işitdiyim şu kaza için gayetle keder itdim de onun için sorayorum ki nasıl hakkında bir yeni malûmatın var mıdır yahod geçinmeleri nasıldır, bir şey işidebiliyor musun didi ise Kontig cevap verib iyi söyledin didi. Aneta dün gündüz bize gelmiş idi. Amma görmelisin, o ne hüsn, o ne yosmalık! Zann idersin ki evvelkinden on kat daha ziyade güzellenmiş. Hele ne ise, üstüne sıçradımisa, o neçe delikanluların yalnız bir sırça parmağının ucuna hasret kaldıkları beyaz ve yumuşak elleri ile beni tutdu, okşaladı. Ben vira o nazik elleri, kolları yaladım; gerdenini, yüzünü ısıyor gibi şeyler yaptım. Ne yalan söyleyim, bizim kapuda daha birkaç tane dil-ber kızlar vardır amma hiçbirisi bu Aneta'nın güzelliğine çıkmak mümkün deyil. Zann idersin ki yürüdüğü [294] yerde dört tarafa güzellik saçıyor, ne kadar kapuda uşaklar varısa der-akab Aneta gelmiş deyu birbirlerine haber verib koşan koşana. Hepsi de karşısında aynadan bakar gibi yüzünden yokarı mayıl olub kaldılar. İşe güce kimsenin bakdığı yok. Aşçı ateşin üstünde tenceresini bırakmış, içinde yemek yanıyor, kimin umurunda! Saraydar süpürgeyi elinden atdığı gibi koşmuş gelmiş, o kızlar birbirleri ile öpüşdükcce bi-çare erkek hizmetcilerin dilleri, dudakları kuruyor. Öyle ki oracıkda Aneta'ya bir ayak ziyade yakın duran hepsinden ziyade kendini ikballi add idiyor. Zevallı kız bu kadar güzelliğine iftade ve mütehayir olanların içinde kendusine Cenab-ı Hak'dan ihsan buyrulmuş olan bi-manend yosmalık ve hüsne-darlık için katan kibr u gusur getirmeyub yine evvelki mahcub ve kibar tavr u atvarı ile hepsi ile de tatlı tatlı konuşdukca zaten herkesin ciyerine saçmış olduğu ateş-i aşk son tereceye vasl olub seyr idenlerin nefesi daralmaya ve birlikde kardaş gibi dahi sever oldukları için yüzlerini o bir tarafa çevirib ahler iderek ona işidiliyor işidilmeyor mertebede ah ne mut [295] lu seni sevene, deyu söylenmeye başladılar. İşte bu da bir hikmet-i

Hüdadır ki böyle fukara kızlar ne kadar meşakkat içinde olsalar ve boş ekmek ile beslenseler yine etleri yüzlerinden sarkar. Şişmanlıklarından nazik ve billor gibi vicudlarının derisi patlayacak gibi mertebede olub yüzlerinin kırmızısı ise divarlara şafk verir. Öte yanda her dürlü huzur u istirahatda, yaldızlı odalarda kuş südü ile beslenen ekseri zengin kızlarının yüzlerinin gemiyi çıkıp zayıf ve gün-be-gün kuruyub giderler. Ne ise lakırdımı unutmayayım, ben onun güzelliğinin vafını kırk gün kırk gice idecek olsam gine tekmi idemem. Doğruluğun punarı olan Azümmüşan ekseri şu yalan ve hiyle dünyasında da bazı cuzi bir doğruluğun icrasını göstermeye himmet buyurduklarının bir nişanesi dahi bu Aneta'ya vakı olmuş. Sevincinden dudakları birbirine kavuşmayarak gözünüz, gözümüz aydın kızlar; yüzüyüm bulundu, didi. Heman odanın içerisini münevver iden güzelliğine leblerinden çıkan müjde haberi dahi ilave olunarak oracıkda bütün kızlar nazik sadaleri ile gözün aydın, diyerek sabahın saher [296] vaktinde civildeyen ince sesli ufacık kuşlar müsüllü bir civiltidir kopdu. Can isterim şu seyrana dayansın. Mevla hakkı, haşa meclisden bir umumi karının birisine kendi şaşkın bir dostu bin kise akcelik bir yüzük ihda itmiş olsa şu azim sevinc u meserredin binde birini peyda idemez idi. Başladılar hepsi bir ağızdan kızlar güzel dudaklarını Aneta'nın kiraz misüllü ve şehvet-feşan dudaklarına daha ziyade yaklaşılarak Kuzum Aneta, nasıl oldu da bulundu, didiler ise Aneta kelame ağız idüb yüzüyüm zay olalıdan beru şükürler olsun, Hak Taala başka yüzden ecrini verib ağamın maaşı çorbacısının yanında bir miktar daha zamm olmuşudu ise de yüzüyün acısı dahi kalbimden asla çıkmazdı. Çün bu yüzüyün bana ne pahalara olduğunu hepsiniz de bilirsiniz kızlar. Dün deyil evvelisi gün Civan Ağa ile ikimiz Ortaköy'den gelir iken yol üzeri تنها bir mahalde sokağın ortasında bir kişinin uzanıb yatmış olduğunu biraz geriden gördük ise de sarhoşdur itikadına zahib olduk. Ba-dehu yanına yaklaşılarak vicudinin örfülü didreyişinden sarhoş olmayub sara il [297] illetine mübtela olub yolda gider iken tutulmuş olduğunu keşf itdik ise de mezkürün elinden ol ande yere düşmüş olan bir ufacık cızdan ve beraberince bir mektub gördük. Civan Ağa heman mektub ile cızdanı aldığı gibi beni de beraber Ortaköy'e doğru geri dönüb kayık isgelesinden bir kayık tutarak köprüye ve badehu hanemize avdet itdikden sonra kel evvel cızdanı aldığımız gibi ne bakarsın, içinden bu benim yüzüyüm çıkmasın mı! Artık o saat ne oldum tarifine katan müktedire deyilim. Civan Ağa ile ikimizin Hak doğrudadırdan

başka lakırdı çıkmazıdı ağzımızdan. Fakat birlikde bu yüzük ne sebebe mebni mezkürün eline geçmiş? Onun dahi aslına irebilmeye bila-sabr merak iderek Civan Ağa mektubu açdı ve okudu ki şöyle yazılmışıdı.

“Dostum Baron Garabed,

Hamil-i varaka Mardiros ahbarı şimdi tarafınıza yolladım ve yedinde bir aded beş bin guruş kıymetinde elmas yüzük verdim. Bendenize bugün der-akab iki bin beş yüz guruş para iktiza itdi. Be-herhal mezkür yüzüyü yanınızda hıfz idüb meblağ-ı mezburu [298] mezkür Mardiros yediyle tarafıma acele irsal iyleyesin ki o maalde bir sened dahi yazmışımdır. Nasıl bulursun derun-i mektubda?

Teber Eramyan

Mezkür mektubu Civan Ağa okudukdan sonra maddenin olmuşu gibisi bana tafsillice tarif iyledi ki ol ane değin yüzüyü nasılısa koynumdan düşürmüşüm der idi bana. İşte kız kardaşlar, ben bir tevekelli ve mahcub bir kız isem de ve yüzüyümü alan ise zamanenin kurnaz tabir olunan kızlarından birisi imiş ise de şükürler olsun, gine döndü dolaşdı ve az vakıt zarfında Hak doğruyu buldu. Allah cümle kalbi doğru olanlara müyyindir, didi deyub Kontig hikâyesini bitirdi.

Şimdi efendim, zatınıza bir ifadem vardır ve bu ifadem sizin gibi bir dirayetlu bir zate olmayub mesellerimi aher diyneyenlere hitabendir. Ekseri mesellerimin ara yerlerinde bazı maddeler hakkına bazı mütalaalar ilave idilmiş olduğunu görüb maddemiz olan kortezanlık bahsının çızgısından sapmış zann itmeyesiniz bendenizi ve ol vech ile güş iylemekden osanc getirmeyesiniz. Çün bendenizin [299] meramı yalnız kortezanlık hikâyeleri ile diyneyenleri eylendirmek olmayub birlikde bazı maddeler hakkında dahi malûmat virerek terbiye-i ahlak u nasihatdır. Nasıl ki ihtiyardan bana ifade olunmuşdur ve bu husus kusur her hikâyelerde adettir. Teessüf iderim ki hikâyemden maksedim bu iken ve çokları kortezanlığa dayir olmayan bazı bahslarımı diynemedikleri yerde hikâyelerimin maksedinin farkında olamayub

yalınız kortezanlık üzerine bir şey zann iderek ilan itmekden ictinab idenler bulunuyor.*

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

ON YEDİNCİ GÜN: SELVİLER ARASI KORTEZANLIĞI

[301] Azizem Gülinya, ekseri selviler arasında kortezanlık idenler olur imiş. İşidib nasıl olduğunu görüb bilmeye pek ziyade merak ider isem de gice vakti öyle korkunc mahallere gitmekden dahi heyf itdiyim için bir nakl iden olsa bil-memnuniye güç iderim.

GÜLİNYA: Tamam efendim, kalbler beraber imiş. Ben de bu gice oradan geliyorum. Fakat öyle bir mahalde kortezanlık idenler doğrusu bir dad duyuyorlar ise aşk olsun. Vakide kortezanlığın çoğu dadı saklılıkda, gizlilikde ve cuzi dahi bir korku köşesi olmakda ise de artık bu kadar öte yüz korkuncluğun dahi hiçbir dadı olmadıktan maada mahal-ı mezburu bir korte meydanından [302] ise ceng meydanına tahvil idiyor. Mahitab epeyce gec kalmış olub küme küme sevlilerin sık yapraklarının arasından vurmuş idi ise de selvilerin sıklığı ve yapraklarının çokluğu mahitabın şafkını yere düşmeye bırakmayub üzerinde hıfs itdikleri için sankim hiç mahitabsız havada gibi bir karanlık hükm ider idi. Yalınız bazı seyrek ve aşağı taraflarının kolları kesilmiş olan selvilerin arasından mahitab hırsızlık ile gibi şafkını uzatmış idi ve bu sebebden naşidir ki beyaz mezar taşları dahi siyah görünüb ve biçimleri dahi insan biçiminde olduğu için geriden her biri birer adem zann olunurdu. Bu sık ve körfez ormanlıkda gözüme bir hanım göründü. Tahmince yigirmi bir, yigirmi iki

*İşbu Gülinya hikâyesine ilk el vurduğumuzda kusur gazeteler ile beraber mecmuaya dahi bir nushe ve her ne kadar resmen kortezanlık üzerine ise de maksedi nasihat olduğunu havi bir name dahi yollayub derc itmesini istida itmiş idik ise de mukaddimesinden maada kusur nusheleri ilan itmeye cayiz görmemiştir. Yani Gülinya'nın ikinci, üçüncü [...] çıkmıştır deyu bu kadar bir satırdan ibaret ilana himmet buyurmamışlardır. Maksedimizi ağnamayacak kadar mecmua-yı nadan diyemem. Anın için mezkür gazetanın ne sebebe mebni [300] derc itmekden imtina itdiyini Gülinya'yı tekmi itdikden sonra diğer mubahasalar ile beraber ayrıca bir risale ile tarif ideceyiz. Ba-husus ki böyle bir hikaye teelifine bizi mecbur iden hususlar mezkür gazetanın pek ziyade maalümi olmuş olarak kusur gazetaların hepsi ilan itmeseler bile kendisi ilan itmeliydi deyu gelir bana ve bu kadarcık olsun bir insaniyeti memul itmez deyil idim.

çağlarında, mavi feraceli, fakat bilmem hanım mı, gayet güzel idi. Yoksa körfezlik insanı daha güzel gösterdiyi için mi bana öyle görünür idi. Ben bir kız iken mezkürenin bi-hemta dil-berliyiye vuruldum. Her ne kadar mezküre hanımı hiyyet-i asliyesinden bir kat daha ziyade güzel göstermeye körfezlik ve sukutluğun fayidesi var idiyse de zaten Osmanlı karılarına bütün dünyanın [303] kâffe-yi milletlerinden ziyade Hakk'ın ihsanı olan tarif u tabiri bi-mümkin güzellik, yanıklık ve cihande hiçbir milletin en ziyade dilberlerinde bile olmayan bunlardaki göz ve bakış kıyaklığı, söyleyişlerindeki güş idenin ciyerini hezar-pare iden teleffuz u ses güzelliği, yürüyüşlerindeki eda, duruşlarındaki teesir, şiyve u cilvekârlık dahi ammeye maalümdür. Şöyle ki havaya atılan kandilli fişengler gökyüzünde patlayıp saçılan gayet parlak mahitabların fişengin alefinin parıltısını körlandırıp hepsinin üstünde muzaffer u münevver parladıkları misüllü mezküreler dahi kâffe-yi milletin dil-berlerini basdırıp ve bunları görmeden ileri kusurlarına dahi dil-ber dinebilir ise de, gördükden sonra artık anler çirkinler dayiresine inib ve aklü fikri göz u hayali bunlar zabt idüb cümlesinden üstün ve birinci oldukları dahi bedihidir zann idersin ki güzellik dinilen şey semaden bir şişe deruninde inib bunların üzerine düşerek patlamış ve bütün güzellik ile memlu itmiş. Kusur milletlerin dil-berlerine ise mezkür şişenin hız ile yüksekten düşüb patlamasının sebebine bi [304] rer parça bir şey sıçramış. Bu medhiyelere bizimkilerin canı biraz sıkılacaktır bilirim. Amma onların dahi şapka, sarkma, takma, çatma güzellikleri vardır ki anlerden dahi mezküreler mahrumdurlar. Hoş, anler dahi onu için bazı küçük kız çocuklarına şapka sarkmadan takıp çatmaya başladılar ise de galiba dünyada her şeyden osanılır derler. Onlar da artık güzellikden osanıb biraz da çirkinliye haves idiyorlar olmalı. Bu hususda elbetde bizimkiler de bir gün çirkinlikden osanıb güzelliğe haves ideceklerdir. Amma onların bizdeki çirkinliyi ele getirebilecekleri aklım keser amma bizimkilerin onlardaki güzelliği ele getirebileceklerini pek o kadar aklım kesmiyor. Her ne hal mezküre hanım dahi gayet emsalsiz güzellerden olub ay gibi deyirmi surat ve heyal idebildiğin kadar beyaz ve yumurta gibi düz yüz, gerden muallebi gibi nazik ve yürüdükce didreyen vicud, beyaz bulutlar arasından çıkan gün gibi beyaz yaşmağın arasında parlayan yanık dil-ber, kıyak canlar yakan ve katdar celladlardan betder bir bakışda yüz bin can öldüren ela göz, yarım ay resminde rasdıkl [305] kaşler, top gibi sıkışdırılmayub kibri gibi büzdürülmeyub kulle gibi pekeşdirilmeyub

kulağın peresesinde perçem-vari kesilib kendi haline bırakılmış saçlar, demir kuşaklar, tımışgı zincirler ile bağlanmayıb yetişmiş ve yalnız sırık yemesi kalmış kâfiri reng armudlar misillu gönüsde iki tane ... şey... işte onlar; adını getiremedim. Daha başka çok nadide şeyler var amma üstü kapalıdır, göremedim. İsmi Şemsi imiş amma mahlezini bilemedim. Mezküre böyle bir misli na-mesbuk güzellik ile selvilerin arasında çayır çimenler arasında sıçrayan öveyik misillu gerden kırarak ve gicenin o sus ve sükût vaktında başka kimse olmadığı için ufacık selvi fidanları ise rüzgârdan sallandıkca ağac iken bile can gelib mezkürenin dilberliyiine vurulub meyl idiyorlar kıyas olunurdu. Ve bazen kökü çürüyüb devrilmiş olan selviler göyam toprağın kulağına bir gün deyil ise bir gün böyle bir manendsiz güzeli dahi kancayı takıb içerinize alacak iseniz de tek bırakın onu dünya yüzünde kalsın. Onun yerine bizi alın deyu zalim u merhametsiz toprakların ayağına düşüb rica idiyorlar zann olunurdu. Lakin hey [306] vah ki o adam şeklinde mezar taşları mezküreye katan merhamet u siyanet itmeyub nazik kalbini heyf u hiras ile memlu iderler idi. Çün mezkürenin yavaşca ve nazik sesi ile kendi arasında şöylece söylendiğini işidir idim: Ay, ay, ne yana gideyim şimdi, ne yana döneyim, vallahi şaşırdım! Ay, şu ilerde duran acaba taş mıdır yohsa adam mıdır? Tüylerim sarsılıyor. Ah, Tevfik ah, beni İstanbul'dan beru sürükledin getirdin. Beşiktaş'dan yokarı çıkar iken artık bundan sonra yolda beraber gitmek olmaz. Sen ilerden git, ben arkandan gelirim didin de nerede kaldın a yavrum? Beni gice vakıt bu asla bilmediyim karanlık ormanın içine saldı. Hani ya o yolda gelir iken ah benim gözüm nuri, ömrümün vari, canımın zefki Şemsi Hanım'ım; seni arabaya bindiremeyib sırtıma alamayıb böyle yürüyerek götürmeye mecbur olduğumda nazik dizlerinin incinib yorulduğuna gayetle teessüf idiyorum. Gökde uçan en yumuşak tüylü, en nazik kuş hangisi ise kabil olsa da seni onun üstüne bindirib öyle götürsem idi der idin. Gel şimdi şu korkumdan naşı o [307] kadar acıdığı dizlerimin haline bak deyub oracıkda biraz durdu ve ol manendsiz güzel gözleri ile beyhude yerde dikili taşlar ve kütükler içinde sevgülüsünü görebilmek umidiyle bakınıb durur idi. Bir de birkaç kişi ağaçların arasından hız ile koşarak birbirlerini kovalayarak geldiklerini keşf idüb korkusu daha ziyade artarak heman oracıkda bir kütüyün arkasına siper oldu ve tesadife mebni orada bulunan selvi dallerinin parçalarını dahi üzerine kapadı. Mezkür gelenler ise ta bunun siper olmuş olduğu kütüyün önüne gelib durdular ve hepsi dört kişi olub birisi karı ve

digerleri erkek olduğu ağnaşıldı. Ayaklarınızı öpeyim; bırakın beni gideyim, deyordu karı. Ben vazgeçtim bu sevdadan, ben her ne kadar biraz vakıtdan beru böyle dırliklerde gezmekde isem de benim böyle yerlere asla geldiyim yokdur ve hala bugün geleceyim dahi katan aklımda yok idi. Canım ne var bundan diyorlar o birleri, burası zefk yeridir. Acaba bizden başka daha neçeler şimdi bu ormanda zefk u sefa idiyorlar. Zefk mi? Hay boynu altında kalsın öyle zefkin, didi karı. **[308]** Ben odamda temiz karyolamı, yumuşak yatağımı bırakayım da geleyim burada taşlar arkama batarak... Hiç beni acımaz mısınız? Zararı yok didiler erkekler. Biz senin arkanı taşa virmeziz, biz sana yataklık ideriz. Canım of, istemem a kuzum! Tekrarladı karı, siz evden çıkar iken dediniz beni buraya getireceyinizi? Eyer didiniz ise hakkınız vardır, didi ise biz sana bir şey diyelim mi didiler o birleri. Burada hak mak işte şudur deyub birisi belinden bir uzun buçak çıkardı, digeri kama ve daha o biri bir dabanca. Gördün mü hakı, bunun burası mahkeme deyil. Burda isterim, istemem senin nazını da çekemeyiz. Aman efendim, tek bugün birin yerine başka gün iki defa için söz viririm. Görmemişim böyle şey, başıma gelmiş deyil. Ayaklarınızın kirini içeyim! Vazgeçdim vireceyiniz paradan, tek ben size üste para vireyim dedi ise karı, didiler yağma yok. Öyle ile yakayı kurtaramazsın. Buraya ne gelmek senin elindedir ne gitmek... Aman efendim; insaf idin, şu göz yaşına merhamet idin. İşte sana merhamet, diyub birisi bucağın u **[309]** cunu karının koluna dokandırdığı gibi al kanlar akmaya başladı.

Şimdi bunların kâffesini işitmekde olan biçare Şemsi Hanım ki asla mahal-ı mezbur bildiyi yer deyil ve emsali olan yerlere gitmiş de deyil. Ne terece düçar-ı heyf u endişe olacağı tarife hacet deyildir. Ba-husus ki kendisi öyle bir ticaret için dahi oraya gelmiş olmayub Tevfik'e alâkasından naşı olarak mezkûrlerin bu muameleleri korkusu ile birlikde taacübünü dahi bayis olurudu. Şöyle der idi fikrinden: Dimekdir ki baldırıcıblak takımları bu muhabet babinde hüsn u rizaye rağmen sokak köpekleri misüllü cebr kullanıyorlar. Ne adamlar varımış dünyade! Fakat bunların bu makule adamlar oldukları dahi benim korkumu ne kadar daha ziyade artırıyorlar. Niçin ki eyer benim şuracıkda gizlenmiş olduğumu bir kıl kadar sezecek olsalar şu bi-çare kariya kullandıkları muameleyi ayni bana dahi kullanacaklardır. Dünyanın çok acayib hal **[310]** leri vardır. Bu makule adamlar zenpareliye cenge gider gibi silah ve

tabancalar ile gidiyorlar ise ve şu tatlı muhabet meclisinde ateş talimi idiyorlar ise aceba fıkır u efkârları nedir? Ne duyğu duyarlar? Vakide duyğu dinilen şey bu tarz adamlara kadar inecek olsa itibardan çok düşer ise de elbetde bunların da kendilerine göre bir vahşice olsun duyğuları olmalı. Şemsi Hanım böylece tefekkürlere dalıp şu hususda baldırıçiblak takımlarının dahi bir zefk duyabileceyi olub fakat neden neşet ittiyinden haberdar deyil idi.

Dünyade her şey yaradıldığı hiyyet u niyetden çıkıp fena istimal oldukda herhalde hiyyet-i asliyesindeki güzellik ve zefk u sefa dahi birlikde muaf olacağı der-kârdır. Niçin ya bu muhabet hususunda ekseri baldırıçiblak takımları ve koyun kıyafetinde kurdlar misüllü baldırıçiblak ahlakında olan niçe lionis ve dahi kibar add olunan neçeler dahi gine zefk duyabili [311] yorlar, sebebi der-kardır. İnsanın her bir hal u ahlakında iki dürlü hal keşf olunur: Birisi insani ve diğeri hayvani ve bu sebebden naşidir ki beni-i adem talim u terbiye olmadıkca insan hiyyet-i kesb idemeyib hayvan hiyyetinde kalır. Muhabet duyğusunda insani zefk, bir karının güzelliği ile birlikde malike bulunduğu dürlü manevi güzelliklerdedir ki bunlardan hayvani gustoda olanlar külliye mahrum ve bi-haberdirler ve her ne kadar ya bir naturanın gizli teşvikatıyla ya aherinden işitmiş olduklarına mebnî bir karı ya kız ile muhabet itdiklerinde ah efendim; canını seveyim, canını yeyeyim gibi mekalatlarda dahi bulunurlar ise de anı yalnız şöyle bir papağan gibi söyleyib söyledikleri lakırdının manâsından haberdar deyildirler. Hayvani zefk ise karının yalnız vücudunun güzelliğindedir ve çokların indinde güzel olub olmadığı dahi çokluk aranmayub yalnız şişmanca ve şöyle bir kucak dolduran olmasındadır ve [312] hemen diyebilirim ki neçeler indinde dahi şişmanlık vesayire dahi aranmayub yetişir ki yalnız karıya mahsus olan azaları hamil olsun. Bu maddeyi erkekler gibi biraz daha açık söyleyecek olsam daha iyi ağnatdırırım amma ne kadar olsa ben bir kızım. Bundan ziyade açıldığım gibi soğuk alırım. Hem memul iderim ki maddenin en açığı ile lakırdının arasında bir soğan zarı kaldı. Onu da diyenler yırtabilirler. İşte bu sebebden naşidir ki bu hayvani ve vahşi muhabet giderek giderek çoğu insanda alışmakdan naturaya geçib muhabet idecekleri karıyı sevmekden ise ona bir hayinlik u rezalet itmek hiyyeti ve iddaası kesb itmiştir. Saniye bu sebebden naşidir ki neçe karıların vücudlarının eti kasab dükânlarda satılan koyun etleri misüllü okka ve terazi

ile satılmak adet olmuştur. Hoş, öyle de olmasa o gibi hayvan gustosunda olanların dahi müddet-i ömrlerinde karı yüzü görecekları yok idi ya. [313] Halbuki bu hususun dahi zarar u sıkıntısını insan gustosunda olanlar çekmekdedirler. Çün nadan karı kısmı o makule kimselerin kendilerini sevmekde kendilerine bir rezalet itmek zühmlerini onların ayrıca hayvaniliklerinden neşat itdiyini bilmeyerek aleseviye sevimlik hususu kendileri için bir rezaletdir deyu tutarak kendilerini daha ziyade gizli ve nazlı satmakdadırlar. Nakliyemize gelelim:

Bi-çare karı kendisini zorula sevecek olduklarına kayru isgât olub ve ol babde karşı koyacak kudreti olmadığı için kale kapusunu küşad birle düşmana teslimiyyet gösterdi ise de bu defa dahi düşmanların kendi mabeynlerinde maraza çıkıp gine kimse içeri giremedi. En evvel dabancalı, karının yanına yaklaşmak istediğinde diğerleri bil-ittifak karşı durdular. Ondandır kamalı geçdi ise o birleri ona karşı bir oldular. Durun durun, didi buçaklı. Asıl hakkına bakar isen hepsinizden evvel növbet be [314] nimdir. Niçin ki şu postal bize nazlanıp durur iken nihayet-ül emr bucağı çıkarıp koluna daldırmayla onun göynünü itmeyi ben düşünmedim mi? İyi amma didiler o birleri. Meyer senin bucağın var idi ise bizim de kamamız ve dabancamız yok mu idi? Onlar birbirleriyle böyle silah ve ilerlik marazasında iken zevallı karı kurban kesilecek kuzu gibi ortalarında durmuş ve onlar buçak bucağa girişdikde kendisine dahi zarar isabet ideceyin rana bilub korkusundan didreyerek biraz ilerisi teslim olmamak için kendisi onlara yalvarır iken şimdi teslim olmak için yalvarmaya başladı. Durun a kuzum, maraza itmeyin. Of, ben size bir şey söyleyim amma sözümü diynemelisiniz. Nedir, didi içlerinden birisi. Ne olacak, sizin marazanızın biteceyi yok. Sizi de acıyorum. Nafile yerde birbirinizin kanına gireceksiniz. Bir bayağı karının sebebine sizin gibi bir anenin kırk yılda meydana getiremediyi nev-civan yigidlerden deyil kan çıkmak, hala başınızdan bir saç teli bile [315] yere düşse size hem yazık hem ayıbdır. Neyise diyeceyini de; şimdi kamayı sen de yersin ha, didi kamalı. Canım didi karı, diyeceyim budur ki ekseri bostanlarda meydana olan karpuzlardan ziyade denek altlarında saklanmış niçe güzel karpuzlar olur. Bunun burası selvilikdir. Bunca fidanlar yığıntıları vardır. Kim bilir altlarında ya zenpareden kaçma ya zenparesine bekleyen... Amma Ya Rabbim, dimeye başladı Şemsi Hanım... Belki neçe karılar vardır burda birbirinizle maraza ideceyinize

kalkın bir araşdırın. Elinize bir iki tane bir şey geçerse o vakıt adam başına birer tane olmuş olur. Kimsenin kimseye diyeceyi kalmaz. Peşin şu yanımızda bir yığıntı görüyorum. Şunun...

Ne gün idi de yetişdim deyör Şemsi Hanım. Acaba bu gice de sabah olacak mıdır? Altına bir bakın. Ey bu lakırdı pek akle yatmaz deyil didi birisi. Didiyi gibi bunun burası neresidir? Belki öyle bir av elimize geçer.

Ay, ay; ne yapayım, onlar da karının didiyine [316] hak virdiler. Ay şimdi o zebellahi herifler üstüme gelecekdirler. Ay geliyorlar...

Kuzum Gülinya, menkıbenin pek tatlı yerinde isek de benim de balık avlamak vaktimdir. İrken çıkan sonra çıkmaz. Sana der isen doymak olmaz. Birazı da yarın pek fena olmaz. [317]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

ON SEKİZİNCİ GİCE: KARANLIKDA KORTEZANLIK

Bu arada buçaklı yığıntının altını yoklaştırmak için üzerine gitmekde digerleri sözlerinde durmaya tehammül idemeyub karının üstüne gitdikleri için mezkür dahi geri dönüb ve ol vech ile iş açık açığa kavğaye çatdı. Hepsi ellerindeki silahlarıyla alt alt, üst üst birbirleriyle güleşmekde ve tabancalının önünden kaçmakda. Karıdır, usul ile sivişdi ve gidib uzakda bir ağacın arkasına gizlenib şu kendisi için güleşen pehlivanların elinden kurtuldu. Mezkürler ise bir eyyam çalkalaşib ve elleri yüzleri kan revan oldukdan sonra hepsi de yeg-digerinden korkarak birer tarafa dağılıb kaçdılar. Alın görün zenparelik itdiler. Her ne kadar bu böyle [318] ise de mezkürler irtesi gün kusur arkadaşlarının yanına gitdiklerinde bu hususu böylece tarif itmeyub başka türlü nakl idecekdirler. Yani şöyle çaldım, böyle kavradım, filanca ile buçak ile güleşdim. Ağzımın yüzümün kanına baksana. Amma nihayet ben üste çıkıub karıyı ellerinden aldım. İşte ondan sonra karı ile şöyle zefk itdik, böyle yaptık deyu tarif idecekdir. Niçin ki bu makule kimseler zenpareliyi zefkinden ise çoğu iki sebep için icra iderler? Yani yigidlik taslamak ve digerlere öyünmek için. Gelelim Şemsi Hanım'a. Mezküre bir şedid dolu örf iden furtunadan bir kulibe derunine kaçib ve nagâhan furtuna def olub güneş açıldıkda sevinc u meserrded ile dışarı çıkan kimse

misüllü yavaşca yığıntının altından çıkıp ve ağır ağır yürüyerek yol tarafına doğru yakın gider iken birisine çarpılır ve siz kimsiniz deyu sūal itdikde merkurum Tevfik olmuş olduğu ağnaşılır. Ol ande vuku bulan mūlakatları böylecedir:

ŞEMSİ: Ay efendim, vicudim başdan ayağa kadar didremekdedir. Cihanda ömrümde asla görmemiş ve işitmemiş olduğu vuku [319] atlar bu giceye saklı imiş. Eyer her vakıt muhabbeti bu kadar pahalı satarlarısa böyle bir muhataralı ve korkulu matahın tücarlığından vazgeçmek daha iyidir.

TEVFİK: Ah sultanım, gel bakalım şu selvinin altına biraz oturalım da ayak üstünde durmanız sebebine sizlere yorğunluk olmayarak başınızdan geçeni nakl idin.

ŞEMSİ H: A beyim, vicudimde o terece dermanım kalmamışdır ki başımdan geçeni nakl itmeye müktedire deyilim. Yalnız şu kadar bir şey söyleyim ki şu korkunc ormanın içine gireliden beru gördüyüm şey buçak, kama ve tabanca oldu.

TEVFİK: Maşallah sultanım, cilve kapusunu bu taraftan mı açdınız? Zannımca siz daha bendenizi kaybitmiş olduğuunuz ecilden kamaya, buçağa benzer şey göremediniz daha. Ha, bak tabancayı görmüş olacağınızı iyi bilirim. Niçin ki üzerinizde taşıyorsunuz?

ŞEMSİ H: İşte gel de dünyayı birbirine uydur. Ben ne haldeyim, sen ne kapular çalyorsun? Şimdiye kadar seni bulamayub fidanlar yığıntısı altında bu didiyim silahlar ile uğraşan zenparelerin gözünden gizlendim. [320] ve daha şimdi her biri bir yana dağıldılar ise bir takrib olduğu yerden çıkıp size rasd geldim.

TEVFİK: Ha, şimdi biraz evvel şundan birkaç kişi koşub gidiyorlarıdı. Dimek ki sultanım, siz onlara rast geldiniz. Efendim, ömrümün vari, aceba ne kadar korkdunuz? Avf buyurun sultanım, sizin şu nazik yüreyinizin bu terece incinmesinden ise bendenize bir ölüm isabet itse bil-memnuniye razı olurdum. Fakat nasıl sultanıma dahi mülümdür, bu kabahat bendenizin olmayub tesadifindir. Ve madam ki buracıkda sizin korkunuzu teskin idebilecek bir mualice bulması şimdi muhal kabilindendir. Bare şu yüzünüzün terini olsun sileyim. Aksi tesadüf rüzgârı dayıma sizin gibi nazik ve taze fidanlara hasimdir. Kâşki şu size vuku bulan haller bana vuku bulmuş olaydı şimdi bir mualice iktizasına dahi hacet kalmazdı ve yalnız

vuku bulmak deyil, hatda ben dahi bin-nefs kavğanın içine girişib yüz yerimden buçak yarası dahi açılmış olaydı gine yalnız sultanımı gördüyüm lahzade kâffe-yi yaralarım düzelib korkum [321] def olurudu. Öyle bir hal vukuinde vakide üzerimden akan kanları silmek hüsiyyet u ünsiyetimize biraz engel olacak idi ise de o kanlar dahi senin için dökülmüş olduğu için her sildikce bendenize bir azim ferahiyet u meserred bahş idecekler idi.

ŞEMSİ H: Öyle ya, delikanlu kısmı deyil yalnız iyi ve tuhaf vukuatları illa aksi ve kazalı vukuatları dahi alâka beyan itmeye bir vasita iderler. Baksana benim temiz feracem topraklara karışdı. Elim ve yüzüm fidanların çivilerine süründü. Vakide bu gice toprak üstünde yatacağım hatrında idi amma üzerimde selvi fidanları olacağı ve anlerin çivileri vicudime batacağı katan fikrimden geçmez idi.

TEVFİK: Her ne kadar sultanıma vuku bulan haller azim teesüfümü bayis oldular ise de bütün bütüne hatrınızda olmayan şey dahi vuku bulmamış olduğu bir cuzi teselli u ferahiyetimi bayis oluyor. Şu kadar bir fark vardır ki üzerinizde diğer bir fidan olacak iken ağac fidanı olmuş ve nazik u dilber vicudinize ise ağaçların çivilerinin yerine diğer bir... [322]

ŞEMSİ H: Ne durdun orda, senin yüzüne şamar yediyin var mıdır? Dur bakalım, ne birdenbire aldın yürüdün?

TEVFİK: Efendim, malüm ya, bunun burası bir hane olmayub Allah'ın bir kır ve buçaklı orduların ikametgâhı olmuş olduğu için her ne kadar sultanımıla ne kadar uzun konuşulsa o kadar ziyade memnuniyyetimi mücib olursa da pek de uzun cilvelere dalıb gitdiyimiz halde olabilir ki gine bir düşmen duası kabul olunub bir edebsiz üste gelmesinin sebebine tatlı muhabetimiz kat olur. Saniyen her ne kadar şu gicenin karanlığı senin hub-cemalini ol kadar iftadesi olan şu benim gözlerimden siper idiyor ise de şu dehşetli orman içinde birbirimize kavuşabilmemize dahi gine o karanlık sebep oluyor olduğu için korkarım böyle bir kıymetli gicede saatlar tez yürüyüb ve bizi dide-yi ağyar u cihanden siper iden karanlık ruy-i zeminden sıyrıldıkda şunca korku ve sıkıntı çekerek buraya gelib ve geldiyimizin sebebini bilmeden gitmeye mecbur oluruz.

ŞEMSİ H: Ne demek isteyorsun, sankim Arebi, Farisi karmakarış söyleme. Zira müd [323] det-i ömrümde görmemiş olduğum kortezanleri bu gice gördüyüm için biraz fikrim dümanlıdır.

TEVFİK: Ne olacak ömrüm, efendim... İşte... Söylemeye hacet mi var? Yok bana dahi ağzımla söyletmekden bir zefk duyacak iseniz o başka. Halbuki şimdi benim işim de sarpa çatdı. Kalbimin kapusunu cuzi küşad ideyim didim ise birdenbiredir deyu darıldınız. Şimdi kendiniz efkâr u niyetimi açık açığa ifade itmeme taleb idiyorsunuz. Meyer hatrınızdan çıkdı mı? Her çarşuda rasd geldikcez sultanım, feracenize dolanmış ve yaşmağın arasından saher yıldızı misüllü parlayan didelerinize ben kulunuz tesadüf itdikde kaç defa arkamdan gelen arabayı dahi işidemeyib atların ayakları altında çiynenecek mertebede bir dalğınlık ile on okka masdika içmişden ziyade mesd olub ve ciger u vicudime saçdığınız ateş ile kölenizi yakıb kül ider idiniz ve halâ şimdi şu lakırdıyı söyleyor iken bile geçmiş günlerde çekdiyim sevda u alâka şimdiki tenhalıkdaki aşk u iştiyakıma karışıb bütün vicudimi didremek aldı ve dudaklarım ise birbirine [324] kavuşub söylemeye tab u taket kalmadı. Bilmez misin, sen bir gün arabada gider iken feracenin arasından nur misillü beyaz ellerinizi çıkarıb şöyle bir salladınız ise bendeniz dahi arabanın arkasında beyhude yerde koşuşan zağarlar misüllü dayıma beraberinizde gitmekde olarak ve aşk u sevdaye kul olanların alâka itmiş oldukları karının her bir kımıldanışını kendilerine hayırlı tarafa manâ virmek adetlerinden olarak didim fikrimden, galiba efendim, bunca vakıt kendusi için yanıb kül olduğuma ve şimdi ise ırkenden beru heman çarşu kalmayub arabanın arkasından köşe gibi dolaşdığının sebebine annımdan akmakta olan kan terlerine nihayet-ül emr merhamet edib bir işaret kalkdı memuliyle arabanın yanına yakın geldiyimde sultanımın ballar akıdan tatlu gözleri o saniye en kasden zihir akıtmaya başlayıb ve hub-cemaliniz ise kabil olabildiği kadar bir örfülü hiyyet kesb idüb nedir o a kuzum, didiyinizde bendeniz şu kadar sertce söyleyişinizden ürküb hiç... Şöyle bir... Yoldan gidiorudum da, felan gibi kekelemeye başladımisa zatınız yaşmağın altından nim gül [325] dünüz. Vay o gülmeniz gülmemenizin cigerimde açmış olduğu yareleri der-akab düzeldib ve kalb-i mükedderimi istila iden korku ve vesvese bulutlarını def idüb bir azim meserred güneşi tulu iyledi ve katline ferman çıkmasına müntazır iken mansub olan bi-çare

misüllu ben dahi sizden tekdir olunmak korkusunda iken o güldüyünüz yok mu! Sankim bir ölmüşe can virdi, ol ane degin alâka ve korkumdan didreyen dizlerim ondan sonra sevincinden didremeye başladı. Bir gülmek amma bir canım da neçe bin canlar yaratdı. Açılmaya tab u taketi kalmamış olan dudaklarım artık didreyerek açılıb söylemeye derman ve cesaret gelerek ah efendim, zaten bendenizi öldürmüş olduğunuz yetişir. Bir de her saniye en kasden öldürmeyin. Bendeniz sizi her bir gördüyümde o kadar defa bab-ı mezare girer iken bir de şu ölmüş tenime kamalar saplamayın didim ise defa nim gülerak arabamın atı vardır didiniz. Bu lakırdınızın üzerine kalb-i perişanımın üzerinden gülmeniz güneşinin def itmiş olduğu meyusiyyet bulutları gine kuşadıb ve heyalimde tulu itmiş olan umid ve behcet gine mahf olmaya [326] yüz tutdu ise de şu bu defaki nazik dudaklarınızdan çıkan tahkirane kelimelerinize gülmenizi arkadaş itmiş olduğunuz için ve bu husus dahi teklifsiz olabilmekten neşat idub sultanımın indinde nayıl-i lutf u himmet olmuş olduğuma bir nişane olduğu için yine cesaret alarak; efendim didim, ihtimaldir ki yollar gözünüze şirin görünüb çok dolaşmak istediyyinizde at yorulub deyişmek iktiza iderse kulunuz hazırdayım didim ise ay ne çabuk dermanınız yerini buldu. Şimdi ölmüşüm diyorudun didiniz. Efendim, her ne kadar dermanım yok ise de sizin gibi bir yükün dahi ağırlığı olmadığı için İstanbul'un dört tarafını dolaşırsam asla yorğunluk duymam didim. O saat artık sultanım, rikkat u merhamete gelerek benim bir yerim yokdur. Bir mahal tahsis idelim bakalım da ne demek istediyyini bir iyice ağnayayım, dimenizin üzerine işbu şimdiki oturduğunuz mahalı tertib itmedik mi demek isterim ki benim zatınıza bu ifade-yi hallerim bugün olmayub sizlerden matlubum ne olmuş olduğuna bu ane kadar çok defalar kalbden kalbe vakıfe olmuş olarak [327] şimdi yeniden kapular açmaya mühtaciyet kalmamışdır. Amma ne fayide, sizin gibi dilberlerin adeti böyledir! Karşınızdakini kendinize mecbur gördükcez naz u istiğnayı artırırsınız. Malike bulunduğunuz güzellik galiba yüreyinizi pekeşdiriyor olmalı ki karşınızdaki ne kadar ölüm hiyyetinde ac olursa doyurmak için ihsan ideceyyiniz vicudinizi dirhem dirhem satayorsunuz ve bundan da maada aşık u iftadeniz sığağın şiddetinden sararıb solan güller misüllu boynunu eyib bir ziyade aman didikcez o kadar ziyade keyfiniz artar. Bu hususlar nasılısa güzel sevmek yolunda rehrev-an olanların ayaklarına batan dikenlerdir.

ŞEMSİ H: Ay iyi ya, kendin söyleyorsun; gül dikensiz olmaz ve gül koparmak için elini uzatana dikenlerin batması ihtimali gülü daha ziyade kıymetli ider. Fakat çi-fayide ki sözüm zatınıza deyil. Zemanede çoğu delikanlular gülü gördükleri ile koparıb ağızlarına atdıkları bir olmak [328] emelindedirler. Bu ise anlerin gülün seyrinden hiss idebilecekleri zefk u sefayı men itmekdedir. Bundan da maada bilmezler ki senin gül dediyin insanın karnını doyurmayub hüsnü ve güzelliği ile eylendirir.

TEVFİK: İyi söyleyorsunuz sultanım, amma madam ki gülden teşbih idiyorsunuz benim bildiyim gülün hüsnünden maada insanın zefkini badi olabilecek daha başka bir hali dahi vardır. Orayı da söylemeniz ne?

ŞEMSİ H: Ne, kokusunu mu diyorsunuz?

TEVFİK: Ah efendim, nasıl da bilirsiniz kalbimden bazı arada bir böyle göynümce söyleyib sevindiriyor iseniz de bazen dahi ağnaşılması en kolay olan hususları ağnamamazlıktan gelib canımı sıkayorsunuz.

ŞEMSİ H: A benim Tevfik'im, niçin böyle söyleyorsun? Bakarım ki daha çocuksun. Sen bilmez misin ki şimdiki güllerin kokusu yokdur ve bu dahi iki sebepten neşet itmekdedir. Çunki kır mahallerde biten güllerin kokusu çok olub sulu yerlerde bitenlerin ise o kadar kokusu olmaz. Zemanede [329] güle pek çok itibar olub çok gül yetiştirib herkeşi her istediği vakıt bol bol gül koklayabilmelerine suhulet virmek için çabuk yetişsin için gül fidanlarını sulu mahallerde dikmeye mecburiyyet hasıl oldu ve fil-vakı her çay kenarları ve her gözünün bakdığı yer şimdi gülden görünmüyor ise de çi-fayide ki kokuları yokdur. Saniyen senin gül didiyin gayetle nazik bir çiçek olmuş olduğu için her gelen geçen kokladığı halde artık o gülde koku moku kalmaz. Ne demek istediymi ağnadın zann iderim. A benim efendim, öyle sac üstünden gözleme kapıyor gibi kortezanlık itmeyib de biraz da ne yediğini gözün görmeli. O kadar gözünü kapayıb karartıya saldıgın halde adama paçavrayı gözleme deyu yutdururlar.

TEVFİK: Of efendim, uzatdınız lakırdıyı; mazur buyurun sultanım. Kulunuz buraya nasihat diyemeye mi geldik yohsa muhabet itmeye mi? Zatınızın sayır zeman güllerinden olmadığınıza bendeniz zaten [330] isgât olmuşum. Ol babde yeniden

şahadetlere hacet yokdur ve şu sizin hüsne-darlıkda bi-emsal hub-cemalinize daha hiçbir dudak deymemiş olduğu dahi maalüm-i acizanemdir. Ah sultanım, biz şöyle böyle lakırdılarda iken baksana, gün doğu tarafından ufuk nim ağarmaya yüz tutdu ve sabahın müjdecisi olan kuşlar ise selvilerin fidanlarının üzerinde seyrekece ötüşmeye başladılar. Daha siz ben fukaranızı karşınızda iki diz üzerinde oturdub hala yalvardıyorsunuz. Artık hepsinden geçdim; aman efendim, yalnız şu beyaz gerdeninizden bir ... deyub puse aldı. Ay, didi Şemsi Hanım. Bu ne hiddet u hasret! Galiba şu sizin kurumuş dudaklarınız kırk yıldan beru bir damla su yüzü görmemiş. A bırak artık efendim! Ömrümün vari; daha bir defadır ki pusenize nayıl oldum, bıraka başladınız. Ay bana satayorsun bu ağızları, sankim yüz defa kadar hasretinizi aldınız. Ayaklarınızı öpeyim sultanım, şimdi güneş gelib bizi bu yerlerden kovmadan ah bir [331] daha ... Ah, öldürün beni! Yakdın, kül itdin! Ay ne yapayorum sana? Ne yapacaksın, ölümden ilerisi var mıdır? İşte öldürdün deyorum, kalbinde merhametin yok ise ve gözlerin şu halimi görmeyor ise kulaklarınız da mı sağırdır a sultanım?

A bırak beni oğlan! O öyle bir şeydir ki gice sabaha kadar yesen doymazsın. Nafile beni örselediğin kalır. Baksana yüzlerim sızlamaya başladı. Aman... Sultanım zatınıza gider ayak bir ricam daha vardır. Şimdi vicudim didreyerek kalb-i mahzunimde bir ihtimal ve zihnimde bir perişaniyet ile sultanımdan ayrılmam iktiza idecekdir. Şimdiye degin sultanımın ülfet u muhabetine doyabilmeye müesser olamadıktan başka ayrıldıktan sonra fıkır u heyalime getirerek nayıl-i nefis olabileceyim bir ber-güzarınıza bari nayıl olabilesem.

Canım bu ne lakırdılar? Parmağımdaki elmas yüzüyün birisini isterseniz vereyim ber-güzarım olsun beyim.

Hayır sultanım, yüzüünüz sizde kalsın. Bendeniz sayır zenpareler gibi bu selviler içinde karı ile ülfet itdikden sonra karının üstünü başını da [332] soyub alıb fırır idenlerden olmadığımı bilirsiniz. Benim sultanımdan yalnız matlubum... Ah nasıl söyleyim... Nice halimi tarif ideyim... Serde mahcubluk da vardır. Öyle her fikrimden geçeni annının damarı yırtık delikanlular gibi kolay söyleyemem. Şu kadar bir şey söyleyim ki bendenizin matlubu öyle pek derinlerde olmayub cemal aşiki olduğumu bilirsiniz. Ah nur-i didem efendim, sizin nazik sim-u teninizin en tatlı

mahali şu pusesine nayil olduğum gerdeninizin altında beyaz penbe-zar gömleyin altında mahfuz olmuş olan o kardan beyaz meydan ve meydan-ı mezkürdeki bir çivt... Sankim... Dimek isteyorum ki meydan-ı mezkürü kapatmış olan perdeyi biraz olsun aralık itseniz de ... Kalk ... Kalk kayru gidelim. Sen durdukcaz işi azdırıyorsun. İşte sabah oldu, geçen dönen ne der? Ba-husus ki üzümcü gözü asmada olur, güzeller içinde yakıcılık yosmada olur deyub birbirlerinden ayrıldılar.

Şimdi bizim fikr u heyalimizin dahi birbirinden ayrılmasının vaktidir efendim. [333]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

ON DOKUZUNCU GİCE: ZEMANENİN PARASIZ LİYONİS KORTEZANLARI

Efendim bu gice parasız zemanе kortezanların size vasfını ideceyim. Çün halayığınız çoğu kazino ve meyhaneler sabaha kadar açık olub birtakım delikanluler anlerde oturub eylendikleri işitmiş olarak o kadar uzun müddetde ne lakırdı itdiklerini buyabilmeye merak itdiyim için bu gice bir kazinoda oturmakda olan birisinin ismi Jozef ve digerinin Antuan iki delikanluların şu vech üzre birbirleriyle konuştuklarını işitdim.

JOZEF: Nasıl, bugün nereleri dolaşdınız Müsü Antuan? Bir kelepир yakalayabildiniz mi? [334]

ANTUAN: Bugün dime, sensiz haram. Öyle bir zefk itdik, öyle bir eylendik ki artık bundan ilerisi olamaz ve hem hiç memulim olmayarak. Çunki dün ahşam hani ya doğru yolda cenabet kahveci kahve parası için arkamızdan koşdu ise yokardan da pencireden kızlar bakın şunlara bir kahve paraları yok imiş deyu kakhahaya aldıklarında biz gayetle hırslanıb kahveciye bir temizce dayak atdıktan sonra bu nasıl iş ellerinden gelse iki defa kahve parası alacaklar diyerek kızları kandırıp herifin bedaha kahvesini içib dolaşarak biraz ileride senden ayrılıb evin yolunu eve aldımisa sokakdan bir tane beş buçukluk bulayım mı? O saat ki sevincimi sana tarif idemem. M. Jozef* ayakla [335] rım yer tutmaz oldu. Dizlerimi bir didremek aldı.

*Her ne kadar sabr ideyim der isem de artık vatan muhabbeti sırası geldikde coşub taşıb sabra takat bırakmaz. Alafrangadan ileri dedelerimiz ve belki de babalarımızın giyindikleri bir entari ve cübbe iken ve adları Mardiros Ahbar Giragos Ahbar iken ve analarımızın giyindikleri bir ferace ve bir basma

Düşünüyorum karnım da irkenden beri ac. Hele ilkin bir gideyim karnımı doyurayım didim. Şimdi lokantaya girsem azdan bir yüzlük ile çıkabileceyim. Bakal dükânına da girsem gören ne der? Bu tefekkürler ile biraz ileri gitdikde kahvenin birisinin ö [336] nünde herifin birisi ciyer tavası yapar imiş. Tamam işimiz oldu deyub onluğu basınca bir tane aldım. Bir onluk da ekmeye verincez bir karnımı doyurdum ki artık olamaz. Şimdi kaldı bizde bir beşlik. Onuyıla da niyet kodum, yarın hovardalık ideyim. Bugün irken seni bakdım bulamadım. Birkaç tane çakdım Pangaltin'e doğru çıkdımisa senin Mehrube'yi rast geldim, arabada gidiyor. Ne tarafa böyle deyu göz kalkdı ise ağnatdık hal-i keyfiyeti. Ben biraz buralarda dolaşırım. Sen önden git, Kehathane'de buluşuruz, didi. Fakat M. Jozef bu karının bir ahlakı vardır asla akıl irdiremem. Ne gibi para aşıkli deyi, fakat çok ferende-bazdır. Vakıt vakıt öyle işler yapar ki bir manâya viremezsin. Mesela bugün irken nasıl didim rast gelib Kehathane'ye gitmemizi kararlaştırdık ise sen şu yakında Kehathane yolunun üstündeki mağazadan bir rakı ya kahve ya neyise bir işret iş fakat bozuk para verme. Ya lira bozdur, ya yigirmilik mecidiye ve eger mecidiye dahi bozduracak olursan o mağazacı ters herifin birisidir. Üstünde birkaç mecidiye bulunsun [337] ki birisini beyenmezse o birisini veresin, didi. Ey şimdi sen buna ne manâ verirsin?

JOZEF: Vallahi bu tohaf. Bunda hiçbir manâ verilebilecek iş yokdur. Dimek ki bu karı biraz meraklı olmalı. Ya yohsa böyle şeyleri bir cilve makamında icra idiyor. Bence budur.

ANTUAN: Ben de bu madde üzerine çok fikir yordum. Böyle buldum. Çunki kendisi gayetle cilve-kârdır. Her ne hal ise ben de madam ki beşlikden ziyade para yok. Ne yapayım sözü yerini bulsun için gitdiyim yerde didiyi mağazadan bir rakı içib on para verdim çıkdım gitdim. Artık Kehathane'de bekle beklememişsin. Ne gelen var ne giden. Bakdım ki vakıt öyleni geçdi. Şöyle kıyı sıra geziniyorum. Maritsa ile bir

entari iken ve adları Anna Abla, Mariham Abla iken cebleri para ile dolu olurmuş. Şimdi hamd olsun bu kabalıklar ortadan kalkıb delikanlularımızın giyindikleri bütün Freng rubaları ve adları Müsü Jozef, Müsü bilmem ne ve kadınlarımızın giyindikleri ince zarif Pariz modaları ve adları Madam Bro, Madmazel Jozefina ise de ceblerinde bu terece hafiflik vardır. Galiba bundan sebebi dahi şimdiki rubalar zarif olmuş olduğu için çok par akonduğu halde cebler dayanmaz, ihtirazına mebni çokluk ceblere para konmayub herkes paraları sandığa saklıyorlar. Bilirim, paralarımızı sakladığımız sandık pek ziyade mühkem ve kavidir. (Yani Avrupa) Fakat bu sandıktan iktiza itdiyi halde paralarımızı çıkarabilecek miyiz? Bir böyücek zelzele olub Evropa Kıtası bu tarafa ve bu taraf onun yerine geçer ise paralar bu tarafa gelir amma bize gelmez.

başka karı rast geldim. Yanlarında kimse yok. Amma Maritsa ile çokdan tanırız birbirimizi fakat çok vakıt da var ki konuştuğumuz yok. Şöyle bir yan gözü ile bakdı, beni ya tanıyamadı ya bilmezlikden geldi. Geçdi gitdi amma bu şey bana merak oldu. Biraz geriden defa dolaşdım. Acele köprü başında bunları gine [338] rast getirdim. Köpoğlu kız kurnaz! Göz ile selam verdi. Ben de ne haber didim ise Bursa'nın tut bahçeleri deyu cevap virdi.

JOZEF: Ey sankim sen ne ağnadın bu lakırdıdan?

ANTUAN: Efendim bendeniz bir tarihde Bursa'da bir çorbacı yanında idim. Bu kız da oraya birkaç gün misafir gelmiş idi. Çorbacımız gayet kiskanc olub evin içinde gice sabaha kadar uyku uyumaz odaların önünü dolaşır. Kapuların önünü diyner ve bazen de nagâhan içeri girer idi. Çün odalar arkasından sürgülenmek yasakıdı. Evimizin önü ufacık tut bahcesi olub bu kız bahceden tarafa bir odada yatarıdı. Ben ise bu kıza gayetle abanın kolunu yakmış idim. Halbuki gündüz hizmetim çarşude olub ahşam ise eve geldiyimde çorbacım gözünün önünden ayırmazıdı. Öyle ki kızıla ya mutvakda ya avluda rast gelib bir iki lakırdı idebilmekdeyiz. Göz ile bir işaret bile idebilmeye müsaadem yok idi. Böyle bir çaresizlik ile kızın da son terece güzelliği bir araya geldikde benim halim yaman olurudu. O vakıtlar daha güzel olub Osmanlı biçimi [339] entari şelvar giyinir idi. Kendisi gayetle beyaz ve şişman. Hilal kaşlı ve alâ gözlü olub örgüsüz saçlarını yanakların üstüne döker ve gönüsdekilir ise dökme şelvarını elleri ile tutarak yürüdükce ince gömleğin altından sallanır durur idi.

Vakide ben bu kıza bu terece aşık oldum ise de onun fikrinden ne geçdiyinden haberdar deyil idim.

JOZEF: Ne şaşkın şuşkun laflar idiyorsun be! Kızın göynünden ne geçdiyini bilmenin ne iktizası vardır? Buldun bir fursandını, çökdün tepesine işte, sana gönül mönül hepsi içinde.

ANTUAN: Ona şübhe ne a canım! Fakat ben bu lafı niçin idiyorum? Çunki çorbacımın evinde bu terece sıkılık olmuş olduğu için kızın dahi benim fikrimden geçeni bilmesinin işimize yardımı olabilirdi. Her ne hal ise bir gice bahce tarafından kızın odasının penciresine bir verdiven koyub çıkarım der iken verdivenin ayağı çürür imiş. Kopduklayın biz pat deyu aşağı düşdük. Şimdi biz kızdan mızdan

vazgeçdik. Ayağımız da kî [340] rıldı. Bir eyyam bakdırıb güc ile düzeltdik. Ondan sonra bu kız da ondan gitdi. O vakıtdan beru görüdüyüm yok idi. Fakat bu kadar bir lakırdı söyledi. Gine yanındaki karı ile onlar ileri gitdiler. Bana gine bir işaret yok. Fakat beni şimdi hem merak ve hem cuzi de hırs aldı. Niçin, beni bu karı bu kadar tanısın da niçin bir aşnalık itmesin? Defa geri döndüm, dolaşdım, yollarını kesdim, önüne geçdim, şimdi ben de buna bir kıtır atmak lazımdır ya dedim. Maritsa Hanım, ayağımın hala eski ağrısı tekmi def olmamış olarak yollar sıkıyor dedim ise ikisi de şöyle bir sıkı sıkı yüzüme bakarak a kuzum, ne istersin bizden vira peşimizden dolaşıyorsun, sen kim isen biz seni tanımıyoruz, didi. Biliyorum, bunlar hep saçma kara lakırdılar olub beni bilmemezlikden geliyor. O vakıt aşnalık virmek iktiza etdi. Ne çapuk unuttunuz Bursa'da bir evde beraber bulunduğumuzu didim ise dedi git a yavrum, senin varısa aklına gelmiş. Ben ne Bursa'ya gitmişim ne İstanbul kapusundan dışarı çıkmış adamım. Ya odur ki sen beni birine benzediyorsun, fakat ben o deyilim. Var git [341] yolunayı koydurdu bize. Ey amma şu demincek niçin selam verdiniz ve ba-dehu Bursa'nın tut bahceleri didiniz dedim ise yanındaki karıya bakarak çatdık be didi. Git ay oğul, benim sana selam virmek aklımdan fikrimden geçmiş deyil.* Vakide ikimiz mabeynimizde öyle bir lakırdı idiyoruduk amma senin için deyil idi didi. Ey a canım, artık yetişir, yordun beni. İşte o ki biliyorsun, niçin saklayorsun kendini, didim ise ey bana bak didi. Şimdi istersin ki seni bir temiz donadayım zabite vereyim. Hade git def ol şundan deyu aldılar yürüyüverdiler. Ben de artık bakdım gördüm ki olmayacak yakalarını bıraktım. Fakat sonra düşündüm kendi kendime. Bunda bir iş var çunki bilirim bu karı mutlaka beni tanır. Varısa diger bir ara [342] dıkları vardı. Mezkûr beni kanlarında görmesin için bize bu tertibi kullandılar. Fakat alacağı olsun.

JOZEF: Besbelli bir şey, şunun nesine fikrini yorayorsun. Postalların kırk beş tarakda kırk beş bezleri olur. Kortelerini de birbirlerinden kıskanırlar. Yüz yüze getirmeyi istemezler. Canım M. Antuan ne uzağa varayorsun? Birisi de biz deyil miyiz? Kolumuza bir karı takmış gidiyor iken yanımızdaki karıdan çirkince diger bir karıya

*Ekseri delikanlılarımızın itdikleri kortezanlık işte bu gönedir. Yani karının asla haberi olmayarak penbe gönüllerinden güveyi olmak ve heyal itdikleri şeylerin yalnız penbe kuruntuları olduğunu her ne kadar karıdan işitseler dahi gine karı kendilerini tanıyor ve istiyor amma bilmemezlikden geliyor deyu manâ virerek kendi kendileri aldatmaktır ve buna zefk ismi virmekdir. Ba-dehu kovulmak böyülmek ve karılara mayıtab olmaktır.

tesadüf itdikde onu görmezlikden gelemiz miyiz? Onlar belli şeylerdir ya sen şu Mehrupe ile itdiyin zefki söyle.

ANTUAN: Ha, iyi söyledin; birkaç tane de çakdık da bak onu söylemeye unuduyordum. Ey ne yapayım, Kehathane’de o kadar bakdım, mezküreyi göremedim. Vakıt da ahşam yaklaşıyor. Artık döndüm, geri geliyorum. Hani o gider iken yol üstündeki rakı içdiyim mağazaya geldim. Bu kadar hovardalık itdik amma paradan da daha beş para eksilmedi. Oturdum onda versene şundan bir rakı. Mağazacı rakıyı getirdi ve yanımdaki sandaliyeye oturub kulağıma nasıl seninki nerde kaldı, dedi. Benimki kimdir dedim ise [343] bilmeyorum arabayla arkandan gelecek idi.

Vay biliyorsun bu şeyi.

Maşallah dedi.

Hem şu kadara dak bilirim ki mezküre Mehrupe sana gereyi gibi gönül virmişdir. Getirsenne şundan bir rakı daha!

Kuzum usta, avf idesin, adını bilmeyorum. Bu karının bana gönül virmiş olduğunu sen neden biliyorsun, dedim. Hiç... Canım söyle dur şunu şuna söyledeyim. Usta bir şey çakar mısın? Ey hade bir şarab içeyim. Deyindi efendim, bendenize pek merak virsiniz. Şu esrara nasıl vakıf olabildiniz derim, bu vira güler. Canım bunda gülecek ne var? Hiç miç ile eylendirir. Nihayeti dedi ki bak ki sana söyleyim. Bu karı gayetle dil-ber olduğu için arkasına düşenler çokdur. Fakat kendisi bilmem öyle mi yohsa öyle mi gösterir? Çokluk para aşıklısı olmayub gönül eylendirir. Zefke mübteladır ve sevmediyinin avuc ile lira verse yüzüne bakmaz. Sevdiiyinin ise asla para matlub itmedikden maada iktiza etdiyi ve keyfine geldiği halde üste para dahi verir.

Versene şundan bize içelim.

Canım ben sana Mehrupe’nin ne ahlakda olduğunu sormayorum. Beni sevdiyini neden biliyorsun?

Canım işte mişte, der gü [344] ler. Çunkim şundan biliyorum ki mezküre sevdiyi adamları bu mağazaya rakı içmek için yollar. Tamam usta eyi bildin. Tam bendenizi dahi bu tertibi tutdu ve madam ki birbirimize bu kadar açıldık, şuna taacüb idiyorum

ki beni bu kadar severde²¹ arkamdan gelecek idi. Niçin gelmedi, dedim ise ona ben de akıl irdiremem. Fakat olabilir ki bir daha ziyade sevdiyi rast geldi. Onunla bir başka tarafa gitdiler. Ey amma sözünde durmalı deyil mi?

Bak Mehrube'nin bir tabiatı var, pek sözüne saz deyil, dedi. Fakat bir yandan vira güler idi. Her ne hal ise ben mezkürden bu kadar haber daha aldım ya, kalkdım bu tarafa geliyorum. Ne bakarsın Ohlamur Yolu'ndan bir araba geliyor. Bakdım budur. Canım efendim, sizin adetiniz böyle midir, irkenden беру Kehathane'de beklettiniz. Dolaşmadığım yer kalmadı. Yolunuzu gözetmekden şaşkın oldum, dedim ise dimezsın Müsü Antuan, didi. Başıma gelenden haberin yokdur. Sizden sonra şu yol ayrılıma geldik ise ve arabacıya Kehathane'ye çevirmesi için söyledim ise ben Kehathane'ye gitmeye tövbeliyim, didi. Ben de artık yola çıkmış bulunduk, yolun ortasında bir daha nerede araba bulayım? Onun için seni orda bek [345] letmeli oldum. Canım dedim, bu nasıl arabacı imiş? Senin arabacı dediyin kiralayan nereye der ise oraya gitmek adettir. Hayır, dedi arabacı. Geçenlerde böyle senin gibi bit parası Frengi'nin birisi arabamda götürmekde olduğum bir karıya takılıb Kehathane'ye gitdi. Sonra bunları defa Beyoğlu'na getirdik. Kirayı karı oğlana atar, oğlan karıya. İkisinde de para yok. Bana kira için birtakım eziyet verdiler ise bir daha Kehathane'ye gitmeyeyim deyu tövbe itdim. Eyi amma bu kabahat Kehathane'nin deyil o adamlarıdır. Bunun için nafile yerde tövbe itmişsin dedim ise ne malüm o yolda bir adam daha karşıma çıkmayacağı? Ben hem şimdi işimi sağ tutayorum. Kirayı peşin almayınca arabama kimseyi bindirmeyorum, dedi. Ey, madam ki bu böyle imiş bunu ilkin söyleyeyidin de birbirine benzer lira alaydın, didim. Lira denilen şey ne rengdedir bilir misin, deyor. Şimdi ben M. Jozef bir hırslanıyorum, şu herife ki heman bir tane lira olsa da şu herifin gözüne sokasın. Ey madam ki yok haliyle yumşak davranmalı oldum. A kuzum, sana bunu söyleyenin helbetde bir bildiyi olur molur deyorum amma herifin kanacağı [346] yok. Taksim suyu içmiş. Karnını doyurdun mu deyor. Biz herif ile bu yolda konuştuğumuz yerde Mehrube de arabanın içinden vira güler. Bir yandan onun güldüyünü pek hoşlanamıyorum. Bir yandan bu herifin onun yanında bana bu lakırdıları itmesi beni ateş kesiyor. Bu arada Mehrube beni usul ilen yanına çağırıp yavaşca kulağıma dedi ki eyer üzerinde

²¹ Severse.

insanlıktır liran yok ise ben sana bir tane lira vereyim de şu herife nisbet bir göster dedi. Yok istemez, birkaç parçaya kalırsa bulunur dedim. Ey ya niçin çıkarıp göstermeyorsun, dedi ise ben böyle şeyleri zübbelik sayarım Mehrube Hanım, dedim. Ne yaparsın M. Jozef, buna parasız zenparelik derler. Her lakırdıya bir kulp uydurub söylemeli. Şimdi Mehrube vira arabanın içinden güler mi, ömrüm artar. Vira herife karşılık bana göz kalkar şu herifi biraz daha pazara çek deyu. Ben şimdi başlarım herife ey dayı, sen şimdi demekdir ki beni dahi o geçenlerde Kehathane'ye götürüdüün delikanlu kıyasında tutdun öyle mi? Yok, o biri gine o kariya orda bir kahve olsun sımarlayabildi idi senden ona dahi şübhem vardır der. Köpoğlu herif, zann ider [347] sin ki cebimin içinde gibi biliyor. O vakit pantolonun cebinde beş buçuklukdan baki kalan üç buçuk kuruşu çıkıldadı virdim ise ha ağnadım, Kehathane'den buraya buraya kadar sıcakda yürüyerek gelmiş olduğun için haliyle susamış dahi olub Taksim'den bir su içecek kadar paran vardır. Barem benim için de paran çıkışır ise bir su da bana sımarla ki senin ile çenye yarışdırmakdan ağzım kurudu, diyor. Mehrube'yi der isen artık bu arada arabanın içinde gülmekten bayılıyor. Amma ne dersin zefkimize; sankim Kehathane'de birbimizi rast getiremedik amma oraya gitmişden çok ziyade zefk u sefa ile yolda geldik. Hem böylesi ehven de oldu. Hade be birer tane daha çakalım. Bu ahşam para muzayika²² yokdur.

JOZEF: Yok, doğrusu güzel eylenmişsiniz. Ben de isterim bir gün Mehrube ile dışarı bir yere gideyim amma tarifinize bakarak mezküre bi-karar tabiatda olmuş olarak bilmem bendenizden hoşlanır mı hoşlanmaz mı? Onu bilmediyim için cesaret de idemeyorum.

ANTUAN: Çekdiyin kasavete bak! Ben bu kadar mezkürenin nazarında olduktan sonra artık senin gibi birkaç ehbaba nazım geçebilir. Hem zannımda senden de hoşlanır. Niçin ben bu karının tabiatını iyi aldım? Ziyade gülmeyi seviyor. İşte onu dayıma böyle [348] güldürecek şeyler söylemeli, yapmalı oluyor. Artık o vakit varısa da sensin yok ise de. Bu ahşam ayrılacağımız vakit bana ne diyor? Bugün beni o kadar güldürdün ki daha ömrümde hiç bu kadar gülmüş deyil idim. Ben işte böyle dimeyi, gülmeyi sever karının biriyim. İnşallah bir başka gün daha konuşub seni

²² Müzayaka

gülerim. Galiba senin ile birlikde gülerim diyecek iken yağnışlık ile böyle söyledi. Ey, bu kadar yağnışlık da olur. Niçin ki karı gülmekden serseme döndü. Hasılı işte bugün böylece sızsiz haram, temiz eylendik. Getir sen şundan bize iki tane daha!

JOZEF: Yok ilişme artık. Hade kuzum götür, artık içecek halimiz kalmadı. Ne vira sımarlarsın kardaşım? Biliyor musun bu ahşam çokluk içgiye yüklenme dediyimin sebebini? Çunki yarın da benim fikrim biraz hovardalığa çıkmaktır. Senden birkaç gurus ödunc para isteyeceyim. Yarın sağ olana biraz da ben eyleneyim. Amma ahşama gine bu kahvede buluşalım da ben de ne kapdığımı sana nakl ideyim.

ANTUAN: Pek eyi olur efendim, alsana iki kuruş. Bana da kalır kırk para. O da beni yarın dahi idare eder. Niçin ki, yarın fikrim dükkâne gitmeyib biraz yorğunluk almaktır. [349]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YİĞİRMİNCİ GİCE: MALİHÜLYA KORTEZANLIĞI

ANTUAN: Akşamlar hayr olsun M.Jozef. Buyurun efendim, siz ne yaptınız bugün nakl idin.

JOZEF: Efendim, bendenizin nakliyeti bugünden olmayub epeyce vakıtdan beru başlanmış bir şey ise de bugün dahi tesadifle tamamladık. Ehbablık mabeyninde ekseri esrar olmaz. Bendeniz epeyce vakıtdan beru kızın birisine gayetle alâka itmişimdir. Öyle ki didiyim vakıtdan beru ne giceleri gözüme uyku girdiyi vardır ne gündüzleri nafaka ve fil-vakı benim bu hallere giriftar olduğumda dahi [350] hakkım vardır. Niçin ki alâka itmiş olduğum kız emsalsız güzeldir ve bana gösterdiyi meyl u muhabbet, itdiyi işaretler dahi güzelliğine ilave olunub beni son terece yakıb yandırmakda idi. Bilirsiniz efendim, bu aşk yolunda bir hal daha vardır. Bir adamın konuştuğu yahod seyr itdiyi bir kız ne kadar emsalsız güzel olsa bir meyl u muhabet eseri yahod hiç deyil ise biraz yakınlık göstermedikce karşısındakine çokluk teesiri olamaz. Fakat bir cüzi yakınlık ve iştiyak pek ziyade güzel olmayan bir kız da dahi son terece bir yanıklık peyda ider. Ya hem gayetle güzel hem alâka beyan ider ise artık yanıklık ne terecelere çıkar tarif u heyali mümkün deyildir. (Bu vakide böyledir amma alemde sahih böyle olsa) Bu didiyim kız Pangalti tarafında, bir kat bir evde,

ekseri pencirenin önünde oturur çağı ba-tahmin şöyle bir on üç on dört sularında. Boy orta fakat kendisi fidan gibi ince, nim sarı üstüne alâ gözlü, al yanaklı, kırmızı dudaklı. İlla bir bel var ki kopacak zann idersin. Hepsinden ziyade bakışındaki yanıklık insanı deli di [351] vane ider ve hem öyle bir bakar ki kalbinde o saat cevelan iden her bir efkârını lisane hacet bırakmayıp gözlerinin içinde resm ider ve bil-mukabele karşısındakini dahi mürad u efkârını ağnayıp defatle cevap verir. Mezkürenin ol didelerinde olan bu terece tarifi bi-mümkün letafet u fetanet lisan yerini dahi tutar iken söyleyişindeki naziklik de başka. Şöyle ki lakırdı itdiyi yerde diyeneyenin bayılıb yere düşmediyi yalnız onun uzun lakırdı itmesi pek nadir vuku bulması sebebedir. Galiba ne dürlü istidad u liyakata malike bulunduğunu kendisi dahi rana bilerek her gün kendusini seyr idüb söylediyini güş idenleri damlalara uğratmamak için kendusine az ve kıssa söylemeyi adet itmiştir. Nasıl ki bit-tecrube kaç defa kapularının önünden geçtiyimde mezkürenin yalnız iki üç luğetden ibaret olan bir söyleyişindeki kıyaklık ve bayıcılık sokakda gider iken apansız düşüb kalanlar misüllü bir hal u hiyyet kesb itdirir bana. Ve birkaç defa şu hale düşüb dizlerimin ayakda dermanı kalmayıb fakat kızın ta kapusunun önünde dahi [352] düşüb kalmayı tecviz idemeyerek kendime zor virerek ve divarları tutarak güç bela sokağın başındaki kahveye kendimi atdım ve oracıkda kendimi sarhoş göstererek biraz vicudimi yerine getirdim ise de mezkür kahveci; sonraki defalarda rakıyı başka kerre içib gelib benim dükânda yatıyorsun. Bir daha bu hiyyetde gelirsen kabul itmem, dimesi üzerine benim halim gayetle sarpa çatmış idi. Çün kızın kapusunun önünden geçmeyeyim desem günde bir defa olsun mezkürenin hub-cemalini görmeyincez duramadığım için buna çarem yok idi. Saniyen kız dahi bana alâka itmiş olduğu için ihtimaldir, o dahi beni görmeyincez duramayacak idi. Dur, niçin ihtimaldir diyorum? Herhalde duramayacakıdı. Niçin ki bu kız kısmının alâka itmesi delikanlı gibi de olmayub daha kıyak u şediddir. Geçtiyim halde ihtimaldir kızın bir lakırdı itdiyi saata rast geldiyim gibi herhalde beni bir baygınlık alıb yere devrilecek idim.

ANTUAN: Ey pek iyi ya M. Jozef, sen eger, dünya hali bu ya, bir dön dolaş olub [353] da bu didiyn kıza ya muvakkat ya temelli nayıl olabilecek olur isen o vakıt ne yapacaksın? Artık işin gücün vira bayılmak olacak. Onu da bırak bu bayılmanın

sebebine kıızıla muhabet idebilecek vaktin olmayacaktır. Saniyen bu kadar sık bayılmak insanın ömrüne de zararlıdır.

JOZEF: Ben de onu düşünmüyor muyum?* Bakalım o vakıt çokluk yüzüme bakma. Çokluk lakırdı itme deyu tenbih itmeli olacak.

Bu kızın adı nedir?

Adını bilmem.

Mahlezi nedir?

Mahlezini de ağnayamadım.

Ne millettir?

Ne milletden olduğunu da bilemedim. Amma Rum’a benzeyor biraz. Onu da neden biliyorsun der isen ekseri bu bizim de ve bu yanıklıkda dil-berler Rum’da çıkar. Osmanlı’da dil-ber çok bulunur amma oralarda Osmanlı evi ne gezer? Hem Osmanlı bellidir. Ermeni’de güzel bulunur amma vicudce böyle fıdan gibi olamaz. Sanien bu yanıklık olmaz. Freng’de asla güzel olmaz. Yahudi’de [354] pek nadirattan dil-ber bulunur amma ne kadar dil-ber olsa gine Yahudi’yim deyi bağırır. Hem Yahudi dil-beri sevilmez. Hem oralarda Yahudi evi yok. Çingâne’de yanık dil-ber bulunur amma o beyazlık olmaz. Buralardan yoklaştıracak bulurum ki şu kız Rum olmalıdır.

ANTUAN: Canım M. Jozef, didiyime gücenme ya; kızın adını, mahlezini, milletini bilmeyerek sana alâka itmiş olduğunu neden biliyorsun?

JOZEF: Sen de gücenme ya didiyime, sen daha çocuk imişsin. Hiç alâka didiyin şey göze görünür şey midir? O gizli bir şeydir ki birtakım nişanelerden bulacaksın. Mesela kızın bakışından, duruşundan, yürüyüşünden, söyleyişinden, kımıldanışından vesaire çok dürlü şeylerden. Mesela bu kızın hakkına söyleyim, birkaç defa bana gösterdiyi nişaneleri sana nakl ideyim: Ben kaç defa kapunun önünden geçer isem şöyle bana bir yanık yanık bakar.

ANTUAN: İyi ya, mezkürenin zaten bakışı öyle yanıktır diyorsun. Senin için ayrı kayrı yanık bakdığını neden fark idebiliyorsun? [355]

* Şurayı unutmayalım ki kızın hiç haberi yoktur.

JOZEF: Canım o bellidir. Şöyle gözünü bir kırpayor gibi yapar. İşte bil onda.

ANTUAN: Bu şey müstakil bir alâka nişanesi olabileceyini aklım kesmiyor. Niçin ki olabilir ki gözüne o aralık bir toz gibi bir şey gitmiş olduğu için öyle yapayor olur. Bilmem bana öyle geliyor.

JOZEF: Of ne uzun itdin, ne işin var burda kahvede? Git istintak odasında kâtib ol. O kadar her şeye şüphelenir isen dünyada hiçbir şey yapamazsın ve hem dokuz ay nasıl sabr itdin? Biraz dur ki ne söyleyeceyimi diyne. Bundan maada ekseri beni görürse ayağa kalkar. Buna da bir diyeceyin var mıdır?

ANTUAN: Ey olabilir ki o saat bir iş için ayağa kalkacağı rast gelmiş olur.

JOZEF: Öyle rast gelir ilen, olabilir ilen o kadar ince eyirib sık tokuyarak kortezanlık olmaz. Snein kortezanlık dediyyinin bir sermayesi dahi biraz karagözlük. Çok derin hisab itmeme, cesaret ve arsızlıktır. Sen kitabın yalnız bir tarafını okuyorsun. Bir de obir tarafını oku da bak. Biraz aklın keser, şu şey şöyle olamayacak tara [356] fina gelirse olabilirleri konduruyorsun. Bir de olacak tarafına gelirse olabilirleri konduruyorsun. Bir de olacak tarafına kondur şu olabilir. Hayde deyelim, şu didiyim kızın göynü bende olduğunu pek iyi bilirim ya, bir başka kızın hakkına lakırdı idelim. Bil-farz kızın birisi oğlanın birisine gönül düşürse ufak tefek işaretler de itse fakat oğlan bu işaretlerin kâffesini de işin olamayacak tarafına çekerek olabilirler hisab itse kız kısmı dahi madam ki pek açık açığa işaret itmeye çekinir. Hicab ider. Bu vech ile bunla ömrleri oldukça birbirlerine fikirlerini beyan idemezler. Ya oğlan şöyle bir halde olabilir maddenin olacak tarafına yanaşırsa o saat fikirler birbirlerine kavuşur biter. Nasıl bu racionuma bari beyendin mi?

ANTUAN: Canım sen ona der isen dünyanın her işi kâr döyüşüdür. Dünya bir olabilir çarhının üstünde döner. Bu taraftan bakılır ise de hakkın vardır.

JOZEF: Hele daha diyne de bak. Ekseri pencirenin önünden biraz ileri gider de defa söner, yalnız başını göstererek bakar. [357] Amma o bilir ki ben onun başını görmeyorum. Şöyle ki o beni görüb de ben onu görmeyeceyim. Bu da alâka iden kızların adetindendir. O arada ben bazı defa biraz daha başımı yukarı kaldırıp onun

bana bakdığını ve birlikte benim de onun bana bakdığından haberim olduğunu bildiririm.

ANTUAN: Ey, pek iyi ya! Kızda bu kadar gönül oldukca bir gün deyil ise bir gün sana pencireden bir lakırdı atmak olamaz mı yahod sen ona bir lakırdı atsan?

JOZEF: Olmaz efendim, niçin ki o bir pencirede her vakıt bir buynuz ihtiyar kocakarı başı görürdüm. O zannımca kızın anası olmalı. Anasının yanında bana böyle bir lakırdı idebilir mi yahod ben ona itsem kocakarı ne der? Ba-husus kızın hali nice olur? Vakide ben dahi çok merak ider idim şu kız benim hakkımda ne zühümde olduğunu bir lisanen söyleyişinden ağnayabilsem deyu. Çün işaretlerinden şüphem yokdur. Nihayet bir gün bu şeye de muvaffak olabildim ki şimdi sana nakl itdiyimde hayır sen bundan umudi kes ondan sana ekmek yok diyeceksin. Fakat hayır öylesi deyil. Kızlarda bir adet daha vardır ki delikanlının hakkına fena söylerler ise ona gönül vermiş olduklarına bir nişanedir. [358]

ANTUAN: Canım M. Jozef, sen bugün tuhaf tuhaf lakırdılar idiyorsun. Bir kız bir oğlanın hakkına iyi söyler met hiderse onu beyendiyine nişanedir. Bunu biliriz. Fakat fena söylerse de onu beyendiyine nişane olursa bir delikanlı bir kızın kendusine beyenib beyenmediyini neden bilecekdir?

JOZEF: Fena söylemeden fena söylemeye hesab var. Hele bak ne söyleyeceyim, bir gün gine kapusunun önünden geçeyordum, bu da pencirenin önünde yanında bir başka kız ile oturmuş konuşuyorlardı. Bu beni gine gördü ise şöyle bir yan gözü ile bakdı ve beni geçdi gitdi zann iderek yanındaki kıza deyor ki aman ka, şu oğlan da her kim ise divane midir nedir, geçib döndükcez gözü bu pencirede. Çok defa geriden geldiğini görürsem sıkı sıkı bakdğından iyrenmişim de görmesin için pencirenin önünden kalkarım. Bu defa da başını yokarı kaldırır bakar. Çok gün dahi sarhoş oluyor. Divarları tutarak gider, deyorodu bu kadar bir şey işidebildim. Sonra aldım yürüdüm olabilir ki yokardan bakar.

ANTUAN: Ey, sen bu lakırdının neresini iyi manâya veriyorsun? Bu bana kalır ise açıkdan istememektir. [359]

JOZEF: Eyle deyil. Çünkü bu kızlar bir delikanlıya ne kadar beyenseler kendi emsalleri olan kızların yanında onun hakkına iyi söyleyemezler. Niçin ki iyi söyledikleri gibi o bir kız bak şu kız pek ziyade delikanlı mecburidir der deyu istemeyerek fena söylerler.

ANTUAN: O senin didiysin haklıdır amma mutlaka bir delikanlı hakkına bir efkâr beyan itmek olmayınca olmaz olursaya göredir. Amma şimdi şu kız senin hakkına yanındaki kıza bir lakırdı söylemeyincez olmazı olmadığı için kendi fikrinde senin hakkına tutmuş olduğu zühmün doğru tercümesi midir aceba, deyu geliyor bana.

JOZEF: Hayır canım, bak şu kızlar da bir adet daha vardır. İki kız yan yana geldiklerinde bilirsin, gelen geçen delikanlıların hiçbirisini beyenmeyecek mabeynlerinde bir şandır. Deyil o delikanlıya beyenmemek için illa birisi o birine ben gayetle güzel olub böyle delikanlılara layık deyilim deyu öyünmek içindir. Keza şu oğlan geçib döner iken her vakıt bana bakar dimeleri dahi bu kabildendir. Şöyle ki ben güzel olduğum için herkes bana bakar deyu biri o birine öyündükde digeri dahi o da ona güzelliğini öyünmek için aman ka, bu derd benim de [360] başımdadır. Ben de böyle pencirenin önünde oturmayı istemem. Her gelen geçen ağzı açık hayran delisi gibi yüzümden yokarı mayıl olub bakacakdırlar. Ey insansın, her saat da perde çekili Karagöz gibi arkasında oturamazsın ya der.

ANTUAN: Lakırdılarının içinde için için haklıları vardır doğruyu söyleyincez. Bak şu lakırdılarına ben de beyendim. Fakat bunlar neyise, mubahasa ise vakıt geçirmeyelim de nasıl oldu bugünkü zefkiniz, onu nakl idin efendim.

JOZEF: Nasıl olacak, bugün erken, gec vakıt yataktan çıkdım. Biraz şöyle böyle vakıt geçirdikten sonra ikindin yakın senden almış olduğum ikiliyin on parasına potini temiz bir lostro²³ itirdim. Ucuza bir fes kalıbcısı bulub bir onluk da ona basıb fesi de temiz bir kalıba vurdurdum. Doğru gideyim tutluğa doğru biraz gezineyim deyub oraya gitdim. Şundan bundan dolaşıb durur iken ho ne bakayım! Bu didiğim kız yanında bir başka kız ile ağacın birisinin altında oturuyorlar. Ey Jozef, günün doğdu didim kendi kendime. İkisi de olabildiği kadar kendilerine çeki düzen vermişler. Çifte kumrular gibi yan yana oturuyorlar. Ben hiç o deyilden [361]

²³ Lostra.

bunların arka tarafında biraz uzakda bir ağacın birisinin altına da ben yan geldim. Şimdi bunların ne yaptıklarına iyiden dikkat idiyorum. İşte galiba besbelli şundan bundan lakırdı idiyorlar. Kim bilir, yanlarında deylsin ya fakat tahmince, işte ka deyyorudu yanındaki kız; seninki geldi, arkamızda oturuyor. Ka, bu oğlan senin pek mecburin olmuş, baksana gözünü bizden ayıracağı yok. Ve benimki ise cevap verib yanımıza gelebilecek midir yoksa geriden seyr itmeyi kabahat mı idecek? Fakat çokdan beru de peşimde dolaşıyor. Burası da şimdi tehna ve kır yer olduğu için duramaz gelir deyu memul idiyorum. Ya hiç deyl ise gelir, önümüzden şöyle bir geçer. Şimdi aceba kim bilir kendi fikrinde ne kadar keyf oluyor. Bizi gökde arar iken yerde buldu. Ka vira vira dönüb bakma. Kendimizi ağırdan satalım, bakalım şu oğlan ne yol kullanacak? Fakat memulimde herhalde duramaz o gelir ve bu kadar da orada oturduğu o da kendisini bile ağırdan satacaktır gibi lakırdılar edib konuşuyorlardı, deyu geldi bana. Bir de ikisi dahi birdenbire kalkıb bana görünmeyecek mertebede biraz daha uzağa gıtdiler. Varısa birbirlerine böyle didiler ki hade ka, kalk biraz [362] daha uzağa gidelim. Bakalım gine arkamızdan gelir mi? Eyer gelir ise demek ki sahıh olarak sana abanın kolunu yakmış olduğu bir daha aşıkâr olacak dedikde benimki canım yeniden tecrübelere hacet yok. Onun bana mecbur olduğunu ben çokdan bilirim. Fakat ben ileri atılmam. Bakarım ki ilkin kapuyu kendisi açsın didi benimki. Zannımda her ne hal ise bunların arkasından kalkdım ben de gıtdim. Gine biraz geriden oturdum. O arada ondan bir dondurmacı geçeyor. Tutdum bunlara iki tane onluk dondurma yolladım. Dondurmacı bunların yanına gıtdi. Bir de der-akab geri döndü bana geldi, dedi ki o adamlar dondurma yemeyorlar. Niçin deyu süal itdim ise bilmem sebebini söylemediler. Yalnız bu kadar dediler ki o dondurmayı kim yolladı ise götür de kendisi yesin.

ANTUAN: Ey işte şimdi burada bozdun. Artık senin fikrinden geçenin hepsi safi mal-i hülya olub onların seni katan istemediklerine hiç şüphe kalmadı. Benceye bu böyledir.

JOZEF: Ne söylersin ho, bozdun didiysin yer bilecek olsan en ziyade için yapıldığı yerdir. O dondurmanın geri geldiği yok mu benim gayetle hoşnudiyetimi mucib oldu.

ANTUAN: Artık adamı çatlatma, bun [363] da hoşnut olacak daha ne kaldı? Dimek ki süpürge sapı ile kovacak da olsalar gine hoşnut olacaksın.

JOZEF: Öylesi deyil a kuzum, bak bunda ne var, şimdi onlar benden kendilerinin yanına geleyim deyu umdular. Bakdılar gördüler ki orda olmadım dondurmayı da yolladımsa ha tamam, ellerine bir bahane geçdi gel biz şu dondurmayı geruye yollayım. O herhalde dondurmayı niçin buyurmadığınız deyu gelib süal idecek. O vakıt bu vesile ile hüsüyete kapu açarız dediler. Ağnadın şimdi dondurmayı yolladıklarındaki onların fikrini? Laf kan himbıllık lazım deyil; bunlar hep bir kurnazlıktır, iş öyren.

ANTUAN: İyi ya, sen de kalkıb yanlarına gideydin.

JOZEF: Yanlarına mı gideyim? Allah sana akıllar versin! Yanlarına gideyim de bak bak attığım taş yerini buldu dedirdireyim onlara öyle mi? Sen bana bak, ben bu yolların kurduyum. Bana sen, avf idesin, bu babde kurnazlık öyredemezsin. Şimdi bunlar bakdılar gördüler ki bu yol ile de sökmedi kayru hiç ses çıkarmadılar. Uzakdan dolaşarak ve misoları sürüyerek şöyle bir eda ile gitmeye başladılar. Bunları önüme katdım, tutlukdan Pangalti'ye gelene kadar yolun üs [364] tünde iki iki gider bir dururlar. Vira da dönüb dönüb bana bakarlar. Artık o saat benim zefkime bakmalısın. Ta kızlar gidib evlerine girene kadar yakalarını bırakmadım. Kız kapudan içeri girer iken şöyle bir bana doğru bakıb başını sallıyor gibi bir şey etdi. Galiba dimek istedi ki sen benden kurnaz imişsin. Fakat zararı yok. Alacağın olsun.

Sakın şapkası başında sallanmış olmasın, didi ise Antuan, latifeyi bırak. Sen sen ol deve bosdana girer gibi kortezanlık olmaz. Senin ince kortezanlık didiyn kalbden kalbe konuşmalı. İşaret ile alışmalı. Gizli yanıb tutuşmalı. Yandığını sezdirmemeli. Sevdiiyini bildirmemeli, içerinden yanıb tütsen dışardan göstermemeli. Seviib sevilmeli. Kız hiç duymadan ölüb de baygınlık gestermemeli, didi ise Antuan, ey yok senin zefkin dahi fena deyil imiş ve hem şimdi kafam biraz tutkun olduğu için doğrusunu söylemeli ise ikimizin zefki dahi birbirine benzerdir. Çün biz zefki itmeyub zefk bizi itmiş ise de gine ikisi bir kapuya çıkar, deyub kahveden dışarı çıkdılar. [365]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YİGİRMİ BİRİNCİ GÜN: İKİ UFACIK KUŞLAR

Sevgülüm Gülinya, dün giceki nakl itdiyiniz heyali kortezanlık her ne kadar bir taraftan bendenizin tebessüm ve eylencesini bayis oldu ise de diger taraftan yine beni cuzi müstağrak-ı elem u efğan itdi. Öyle ki aherlerinde takbih itmekde olduğum şu haller bir başka cihetle benim de başımdadır deyu. Çün şu benim seninle itdiyimiz hüsiyet dahi heyali bir şey deyil midir? Vakide şu bizim tatlu hüsiyetimizi nakl itdiklerinden tefrik iden kalblerdeki birlik ise de bu her hususda birbirlerine uygun kalbler vicudca dayim-ül efkat yeg-digerinden ayrı kaldıkca bizim hüsiyyet u ülfetimiz dahi bir nev heyalet hiyyeti kesb [366] idiyor. İşte budur bendenizi mahzun ve mükedder iden. Diger taraftan menkıbemizdeki tuhafıklar cuzi merakımı def idüb eylencemi mücib oldukları ile birlikde tahdından neşet idecek olan semereler dahi be-gayet memnuniyetimi badi oldular. Sizin menkıbeleriniz aynı bir ağaca benzerdir ki yeşil yaprakların arasından meyveler görünüyor. Vakide birtakımları ağacın yalnız yapraklarının yeşilliğine mayıl ise de yeşil fidanlar üzerinde gezdikce o minasibet ile ellerine meyveler dahi dokanacağı bi-ıştibahdır ve birtakımları ise çocuk gibi salt kuru yeşilliye sevinmeyub meyvesini kendiler arayıp bulacakdırlar. Fakat olabilir ki birtakımları dahi her ne kadar meyve arzusunda iseler de gözlerinin zaafından naşi yaprakların arasından meyveleri seçemeyub nedir bu bir ağacdır, çıkdı meydane. Salt yeşil yaprakları ile birtakım çoluk çocuk eylendiriyor ve meyvesi yokdur diyerek söyle bir ağacın yetiştirilmesini katan cayız görmeyecekledir. Ve madam ki fikr nurundan mahrum olmuş olanlar dahi bir nevi alildirler ve böyle alillere nadan denir ve nasıl ki alil olanların ellerinden tu [367] tub gözlerinin göremediği şeye ellerini tokandırmak iktiza ider. Anın için şu senin mesellerindeki meyveleri dahi göremeyen nadanlara ellerinden tutub bu meyvelere tokandırmak iktizasındandır. Uzunluktan sarf-ı nazar itmek için kusur giceleri ber-taraf iderek yalnız şu iki gicedeki nakl u hikâye itdiyın birisi parasız kortezanlık hikayesi behanesi ile bazı karıların delikanlıların koynunda kaç parası var, yok ağnayabilmek için kullandıkları fendleri ve delikanlıları nafîle müsriflikden sakındırmak için ağnatdığım tabirler ve ikinci de mal-i hülya kortezanlığı desisesiyle delikanlu guruhini nafîle fikr ve vicud yorgunluklarından vekaye birle ehl-i ırz guruhinin beyhude yerde peşinde gezmelerini ve ehl-i ırz guruhini ise o makulelerden

sakındırmak için kullandığın tabirler gayetle pesendidem oldular ve kusur bütün gicelerde ise her hususda eyriliyi cerh ile doğruluğa taraf idüb ve her bir şeyin yalan ve hiylelisinden cemiyet-i beşeriyeyi sakındırıp ve alafanganın birtakım müsrifliyi sebebinden vatan ve ahalimize olan maddi ve manevi zarar u ziyanları göstere [368] rek her babde ve er lakırdının başını bir müfid neticeye bağladığın için son terece mahzuziyetimizi mücib oldular.

Bundan kati-nazar bu gice bendenizde acayib bir hal hiss itmekdeyim. Şöyle ki aramızdaki olan uzaklık biraz yakınlaşıyor gibi bir şey duyayorum. İnşallah bundan akdem katan birbirimizle uzakdan bile konuşabilmeye umidimiz yok iken uzakdan konuşmak keremini bahş iden ve şimdi vicudca biraz daha yakınlık ihsan iden Allah bir gün dahi bil-vicud birbirimize kavuşabilmeye bizleri nayil idecektir.

GÜLİNYA: Efendim ben etna cariyenizin mesellerini hiç layıklığı olmadığı halde bir yapraklar ile müzeyyen miyveli bir ağaca teşbih itdiyinize teşekkür iderim ve vakide meyve için o kadar sık yaprakların luzumi olmayub bazı zayıf gözlerden aralarındaki miyveleri siper idebilir olduğu için o kadar yaprakları dahi yolub kaldırmayı eşeddi arzu ider isem de çi- fayideki bizim diyneyenlerimiz yaprağı sık, yeşilliği çok olmayan ağacdan hoşlanmazlar ve bizim ehalimizin itibarı miyveden ise yaprağadır. Neticeden ise a [369] lâtadır. Ve bunun provasını kusur her şeyde dahi görmekte deyil miyiz? Bunca vakıtdan beru Avrupa'ya benzer olmaya çalışırız. Şimdiye kadar Avrupa'nın nesine benzeyebildik? Salt kıyafetine deyil mi? Hatda tam akıl ile tecrube olundukda Evropa'ya benzer olmaya çalışmalı her ne kadar resmen ve ismen ilerilemek, ileri gitmek sedaları kulakları sağır edüb bir patırtıdır gidiyor ise de cismen nerelerdeyiz? Ah benim efendim, bu maddeler hakkına yüz cild böyle kitab dolduracak kadar kalbimde gerçeklikler cevelan itmekde ise de ve o gerçeklikleri ayineden bakar gibi apaşikâr göstermek için yedimde neçe prova dürbünleri var ise de neyleyim ki be nbir zayıf kız olmuş olarak sesim pek yükseye çıkamayacağı için kendim söyleyib kendim diyneyecek olduğum ecilden saniyen ne bana raci ne maddemize olarak hepsinden sarf-ı nazar iderim. Ve bu kadar bir şey daip söylediyimin sebebi ehalimizin naturasını ağnadarak mezkür ağacı o kadar yaprak ile de müzeyyen kılmasam kimse seyrine gelmez. Ben ise bir ağac altında hıfz olmaya mecbur bir kimse olmuş olarak arzu ve mü [370] radıma rağmen mezkür yapraklar

tezyinatına mecbure bulunmakta olduğunu ifade etmek içindir. Zira baş ağrısı viriyor isem de mazur buyurun, yüreyim yanmıştır. Defa söylerim bizim ehalimizin itibarı maksedden ise alâtaadır, alimden ise ilmedir*, icradanıza kuru patırtıyadır.

Gelelim efendim bu giceki seyr itdiyim menzarenin nakline: Sokağın birisinden geçer iken birisi alçak ve diğeri biraz yüksek karşı karşıya iki çatıların ucunda birer tane ufacık kuşlar konmuş olub ve beni-i adem li [371] sanıyla birbirleriyle lakırdı edib konuşduklarını işitdim.

Yokarı çatıdaki kuş aşağıkine sūal idiyorudu ki sen bu civarın kuşlarından mısın yohsa başka yerden mi geldin? Aşağıki cevap verib didi, ben buraya daha yeni Boğaziçi'nden geldim.

Niçin geldin?

Şimdiye kadar ki mahalinden bir hoşnutsuzluğun mu varıdı dedi ise o biri defa cevap verib didi, benim anamın anası dört kardaş olub alçacık bir dalda bir yuvacık içinde ikamet itmekde imişler. Nasılısa insan kısmı da bilirsın kuşlara hasimdir. Birkaç tane insan bir gün bizim olduğumuz dalın yanından geçer iken yuva gözlerine ilişib kâmilten dört kardaşı dahi tutub zabt idiyorlar ve yuvamızı ise bozub dağıdıb bir yana atıyorlar. Zevallılar, insan kısmının eline yesir düşüb kimisi birisinin ayağına ip bağlayıb uçurarak zefk u eylencesine bir alât idiyor. Kimisi kaçmasın için avucunun içinde sıkışdırıb eziyet veriyor. Amma içlerinden birisi insaflı bir kimse olub kusurlarına gelen şu hayvanları salıvirelim deyu nasihat idiyor ise de ricası katan kabul olmayub obirleri asla [372] salıvirmek istemeyorlar ve madam ki hepsi mezkûrleri birer tane pay itmişler imiş. O insaflı didiyim ricasını diğerk arkadaşları kabul itmediyi halde sözüm kendime geçer deyub kendi elindeki kuşu bırakıb azad idiyor ki işte o kuş benim imiş. Mezkûre anam bir eyyam oralarda dolaşıb ve epeyce böyüdükdten sonra diğerk iki kardaşlarımla beni doğuracak olduğunda alçacık dale ve küçük yuva yapıldıkda tahdından zuhr iden belaleri bit-tecrube görmüş olarak kendisi

*Bu dahi yağnış ağnaşılmamak için muhtasar bir tafsilat elzemiyetdendir. Çünkü alim canlı olub ilim cansızdır. Bir kitabhanede yüz bin aded ilim kitapları olsa anleri bir tahsil iden insan olmadıkca mezkûr kitaplar cansız olmuş oldukları için meydana çıkıb bir iş icra idemezler. Biz ise yalnız Avrupa'dan ilm kitapları getirdib kitabhanelere dizmeye mecburuz ve eğer bazen mezkûr kitablardan kesb-ı ilm u fûnun idenler dahi var ise anler dahi tahsil itmiş oldukları sanata iktiza iden alat u suhuletlerden mahrumdurlar ve bu sebebden naşidir ki ... Çünkü kayıkçı her ne kadar usta olsa kürek olmadıkca kayığı yürüdemeyeceyi tarife hacet deyildir.

yüksek bir dale biraz böyücek yuva yaparak bizleri insan gözünden mestur ve rahat bir halde saklayıp beslemeye karar veriyor. Ba-dehu yuva yapmak için iktiza olan çör çöp ve sarmaşıkları toplamak için dolaşır iken tarlanın birisinde gözüne hasırdan örölme içi biraz çukurca yuva resminde bir şey görünüyor ve yanına gidib dikkat ile nazar itdiyinde ekseri insanların nisa tayifelerinin başlarına koduklarından birisi olduğunu ağnıyor. Mezkür yuva resminde olan şey her ne kadar yuva gibi deyirmi olmayıb biraz uzunca ve yer yer çıkmalı saniyen endam u hiyyetce büyük gibi ise de [373] ağırlığı olmayub hafifce olduğu için validem anı yanından sırdıklayın yüksek bir ağacın tepesine çıkarıb bir dal üzerine vaz idebilmeye muvaffak olabiliyor. Ve madam ki insanların nisa kısımlarının mezkür yuva şeklinde olan şeye ne terece iştiyak-ı şedideleri olduğunu anam bilir imiş. Mezkür hiyyeti asliyesi ile ağacın üzerinde durdukda olabilir ki nisa tayifesinden olan insanlar anı dürbün ile geriden görüb almak için aşağı indirdiklerinde daha kanadlanmamış olan biz kendi yavrularına zarar isabet idebilmesi ihtimaline mebni tutub mezkür yuvanın her tarafını ağac filizleri ve kamışlar sazlar ile sarıb ve kuşadıb hiyyet-i asliyesini insan gözünden siper idebiliyor ise de zaten yuvanın yapılmış kuş yuvasından büyücek olub üzerine dahi birtakım filizler fidanlar ilave olundukda kuş yuvası hiyyetinden çıkıb leylek yuvası hiyyeti kesb idiyor. Bir müddet biz içinde aram u ikamet birle epeyce büyüyüb ve biraz uçabilir olduğumuz hengâmde üstünde durduğumuz ağacın dikilmiş olduğu tarlanın sahibi bir gün gelib ağacı dibinden kesmeye karar vi [374] riyor ve bu başka şey için olmayub odununu satmak için. Ve fil-vakı baltacılar getirib ağac kırıldıkda bizim yuva dahi beraber aşağı düşüyor ise de ağacın sık ve taze yapraklı fidanlarının arasına sıkışarak, hamd olsun, bize ve yuvamıza bir keder olmuyor. Halbuki insanlar ağacın kollarını yapraklardan temizlemek için alt üst itdiklerinde bizim yuva gözlerine ilişib yuvayı ellerine almakda. Anamız uçub gidiyor ve merkumler bizi tutub ayağımıza bir ip bağlayarak bir dale bağlayolarlar. Fakat yuvamızın kuş yuvasından büyük olması meraklarını tahrik idüb yuvanın üzerinin filizlerini alt üst itmekde altından o hasır örgülü olan şey görünüyor. Oracıkda durmakda olan baltacının karısı mezkûru gördüyü gibi der-akab elleri ayakları didreyerek üzerinden bütün filizleri sıyrıp atıyor ve merkum baltacı ol ande karısına hitaben, alındı karı sana şapka, gice gündüz başımı vızır ider idin. Tatlu ekmeyimi bana acı yedirir idin; al müradına er, dedikce karı iki elinin arasına bizim

yuvanın içinden çıkan sıkışdırmış gâh yüzlerine süreyor gâh başına komak isteyor ise de [375] kocası, dur be karı acelen nedir? Hele şunu biraz sil, süpür. Baksana içinde kuş terslikleri vardır, didikde karı, ne diyorsun, deyil içinde birkaç yerinde kuş tersliyi illa kendisi bütün bütüne kuş tersliyinden yapılmış olsa onu gine başıma koyacağım, der idi. Ba-dehu baltacı bizi bağlamış oldukları dalin yanına doğru gelerek kendi kendine böyle söylenir idi. Şükür Ya Rabbi, karı şimdi bizim oldu, zira şu günlerde bu şapka vızırtısından evin içinde artık hiç dirlik düzen kalmamış olub eyer sen yapdırmayacak olur isen ben bir yapdıran bulacağıma çıkışdığı için karıyı elimizden uçuracağız deyu korkmakda idim. Ne yapayım kardaş, şunun şurasında topu altı kuruş gündeliyim var. Bu kadar bir gündelikden nasıl yüz, yüz elli kuruş artırayım da bir tane şapka alalım. Almasan karı bu örtüyü tutmak isteyor. Ortaya bir oyuncak çıkardılar. Sayesinde Freng zengin oluyor. Bizim karılar... oluyor. Bu eyri büyrü sahih olarak leylek yuvası gibi bir şeyi başlarına korlarısa ne olacak aceba? İlla bir de şapkanın arkasında gulle gibi bir şey de var. [376] Galiba karşılarından zorlu rüzgâr esdikce şapka ona dayanıp düşmesin için midir o da acaba? Her ne hal ise bugün bir büyük dertden kurtuldum. Allah razı olsun şu kuşlara, fakat madam ki bu kuşlar beni böyle bir büyük derdimden kurtardılar ise artık onları bizim böyle ayaklarını bağlayıp mahbus itmemiz de insaniyet deyil. Gel şunların ipini çözüb salıvireyim deyub geldi ipi çözüb bizi azad itdi ise bilmem kusur kardaşlarım nereye gitdiler. Ben heman uçub bir bahceye düşdüm. Mezkûr bahce bir güzel bahce idi ise de yanındaki evin içinde bir bi-huzurluk ve alt üsdlük müşahade olunurudu. Birtakım adamlar aşağı yokarı enib çıkmakda, mangalların üzerinde vira bir şeyler kaynatdırmakda evin aşağısında ve yokarısında yer yer köşelerde ve kapu arkalarında ikişer üçer kişi top olmuş, şöyle bir düşünce ve mahzuniyet ile konuşurlardı. Ve birbirlerine, demekdir artık ömründen umid yok, fakat kızı ne yapalım? Ta yanında uyuyor. Şimdi Allah itmesin, bir şey olursa ihtimaldir patırtıdan der-akab uyanırsa fena olur. Bare bir başka uyan [377] dırmadan nakl idelim de kendisi haliyle uyanıb duyarsa o kadar zarar itmez diyub gitdiler. Üç, dört kişi içeriden bir yatağın dört köşesinden dördü tutmuş yatağın içinde bir güzel kız uyumakda olarak ve uyanmasının için ziyade yavaşca ve dikkat ile yürüyerek yakında bir odaya götürüb usul ile yatağı yere kodular ve fil-vakı kız uyanmayarak gine onda uyurudu. Bir de bir iki saniye sonray bir ölü kokusu çıkdı ise ben artık o evden ve bahceden çıkıb ve artık

Boğaziçi'nde de durmayıb doğru uçub bu çatıya geldim kondum. Şimdi siz benim rivayetimi diynediniz. Şimdi de siz söyleyin, siz bu civarın kuşlarından mısınız yohsa siz de benim gibi aher yerden mi geldiniz, didi ise yüksekdeki kuş cevab verib ben dün akşam Afrika taraflarında bir adadan ta buraya kadar uçub geldim ve ne sebeb ile buraya gelmiş olduğumu şimdi tarif itsem pek uzun olur. Yarın gice de ben sana nakl ideyim didikde ...

Uykumdan uyanıb kendimi akşamdan yatmış olduğum odada bulmayıb o bir odamızda buldum ve hizmetcilere ses verib geldikle [378] rinde beni uykuda iken bu odaya getirdiklerinin sebebini süal iderim. Hiçbirisi de cevab yok sükut iderler. Canım söyleseniz, ne deyu birkaç defa ibram itdim ise içlerinden birisi, validen bu gice biraz keyfini bozduğu için zatınızın bu odaya naklini minasib gördük didi. Ben şimdi gideyim deyu ayağa kalkarım. Bunlar bırakmazlar. Aman sultanım, ayaklarını öpelim. Çünkü zaten sizin yüreyiniz nazıktır. İhtimaldir haste başında daha ziyade alt üst olursunuz, didiklerinden valideme bir emr-i hak vuku bulmuş olduğunu rana keşf idib mutlaka yanına gitmem için hepsine de ibram etdiyimde içinden birisi söyleyelim de bitelim. Allah size uzun ömürler versin, didi. Ol ande gözlerim kan ile boyanıb on gün akdem pederimden yad olmuş iken şimdi dahi validemden ayrılmış olduğumun acı tefekkürleri birbirlerine kavuşub didelerimden akan yaşlar sel olub yerleri ısladırdı. Ba-dehu bir taraftan hizmetciler ve bir taraftan akraba u tâllukat gözyaşlarımı silib beni teselli etmekde gezerler idi ise de mader muhabbeti dahi hiçbir muhabbete kıyas olmayub te [379] selli kabul itmez bir halde idim. Bugün gine benim için bir yas u fiğan günü olub ve validemin cenazesini azim ziynetle defn itdikden sonra evin içinde misafireten kalan birkaç etraflarımızdan adamlar ve hizmetciler ile kaldım ve üzerime gine bir mihmanlık çöküb dalmışım ve gine sizin ile kendimi ülfet u hüsiyyetde bulmuşum. Fakat bu defaki hiyyetimiz evvelkilerden çok farklıdır. Evvelisi zatınızla gayet uzakdan konuşurudum şimdi ise mabeynimizdeki o kadar uzaklık birdenbire yaklaşıb heman siz şu pencirenin dışarsında durmakdasınız gibi geliyor bana. Bunun ile birlikde Cenab-ı Hakk'ın dahi ben etna cariyeleri hakkında ihsan buyurdıkları bu yeni lutf u keremine mütehayir olmakdayım. Pederimin vefatında şu tesellisiz halime zatınız gibi uzakdan konuşabilecek bir dert-daş virdi. Şimdi validemin vefatında şu evin içinde bir

kardaşım dahi olmayarak bu familyanın biricik evladı ben olub yapıyalınız kaldığımda sizi bana daha ziyade yaklaştırib şu yalnızlığıma bir arkadaş virdi. Hakkımda vakı olan bu sırr u hikmet-i hüdale [380] rin sonu aceba nerde karar virecek? Azümmüşan'ın ihsanı olan şu saadet yıldızının fikr u heyalime virdiyi şafk benim gözyaşları ile mülemma olmuş olan didelerimi tenvir idüb şu karanlık dünyasında bulunabilecek kadar saadete nayıl idüb cuzi olsun kesb-ı ferah ve nayil-i mürad idecek midir yohsa çar etrafımı istila itmiş olan şu kadar mihnet u gayet, derd u hasret, bela u musibet içinde gözüme görünen saadet heman heman elimi uzatıb tutacağım der iken avucumun içinde düman mı kesilecekdir?

Ah benim efendim, gine mihnet u gam ruzigârı kalbimi evc-ı alâye çıkarıb yalnız Azümmüşan Hazretlerinin malümi olan sırr u esrarlara akıl irdirebilmek için nafiye yerde merakımı tahrik itmektedirler. [381]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YİGİRMİ İKİNCİ GİCE: YOKARKİ ÇATIDAKİ KUŞUN NAKLİ

Başınız sağ olsun sultanım, Allah size uzun ömürler versin. Ne çare ölüm didiysin emr-i Hakdır. Ölen için be-gayet terecede acımak dahi vicude hasretlik davet ider. Çün bu alemde acı ve düşünce her şeyden ziyade insana müzirredir. Anın için sultanım hepsini ber-taraf idüb şu o bir kuşun hikâyesine himmet buyurun.

GÜLİNYA: De indi bakalım didi bu gice aşağıki kuş yokarkine. Şu vadin üzre ne sebep için o uzak adadan buraya uçub geldiğini söyle, didi ise yokardaki kuş kelame ağaz birle bizim olduğumuz ada Afrika civarlarında insan sakın olmaz bir adadır. Mezkür adada hiçbir mahsul dahi bulunma [382] yıb deniz kıyısında bir mıkdar meyvesiz ağaclar görülür ve mahali dahi sapa olmuş olduğu için oraya insan kısmı hiçbir vakıtda gelmemişdir veyahod yakınlarından bir gemi geçmesinin ihtimali bile yokdur. Bu ara pek büyük olmayub hemen şu altımızdaki evin arsası kadar bir şeydir. Öyle ki mezküre ada demekden ise denizden sivrilib dışarı çıkmış bir kaya parçası ya bir dağın tepesi dinse daha ziyade cayizdir.

Ada-yi mezkürde bizden başka bir hayvanat bile yokdur ve biz dahi oraya geleli daha çok vakıt olmayub yigirmi bir gün olmuşdur ve temelli duracak da deyiliz. Pek

dursak on gün daha ondan sonra kendi evvelki vatanımıza gideceyiz. Çün oracıkda daha ziyadece durmak istesek bile haliyle duramaz idik. Çün didiyim adada kuşlar için bile nafaka yokdur. Biz oraya geldik ise üç kuş idik. Birisi anam, birisi babam ve bir de ben. Fakat babam geldiğimize on gün deyincez vefat itdi ve anam ise benim çıktığım gün elan hayyetde idi ise de zannımda şimdi o dahi ölmüş olacaktır. Çünki benim adadan çıktığım oraya geldiğimiz on dokuzun [383] cu günü idi. Çün bir gice dahi yolda bir memleketin birinde konak itdik. Yigirminci gün buraya geldim. Validem bana demişdi ki oğlum sen şu yolculuğundan geri döndüyünde ordan doğru vatanına git. Artık bu adaya gelme, zira gelsen dahi beni dünyade bulamayacaksın. Ey kardaşım ey, anadan babadan ayrılmış bir sen mi zann idiyorsun? Gine sen vatanı asliyende ayrılmışsın; ben ise hiç tanımadığım izsiz bir adada ikisinden de ayrıldım. Dünyada insan olsun hayvan olsun birbiriyle konuşdukca biraz açılır ferahlanır ise niçindir? Çün kimseyile konuşmadıkcaz kişi kimsenin derdine agâh olamayub dert bir bendedir zannider.

Şimdi bizim lakırdı itdiyimizi diyeneyen bir insan olsa o dahi derd mihnet yalnız insanlara mahsus olmayub hayvanlarda iskât olacaktır. Ey siz mezkûr adaya vetanınızı bırakıb ne sebebe mebni gelmiş idiniz dedi ise aşağıki kuş digeri cevab verib işte bir derd kapusu dahi şimdi açılacaktır didi. Ben vatanımda bir dişi kuşun birisine alâka idib her gün ah i zar ider idim. O kadar ki anamın babamın yanından ayrılıb her [384] saat mezkûre kuşun yanına gider idim. Atalarım ise bana hasret kalıb arayarak birkaç defa mezkûre kuşun yanından beni ayırıp yuvamıza getirdilerise de bu cebr sebebine dahi alâkam def olmayub hatda istediğim halde sevgülümü görebilir iken göremediyim için gayetle sıkılıb zayıflanmaya başladım. Öyle ki o körpe etlerim bütün eriyib kemiklerim görünmeye başladı ve ilk anamdan doğduğum hiyyet kadar küçüldüm ve heman heman ecel kapularında iken atalarım sayir evlad sahibi olan ihtiyar kuşlarla istişare idüb alâkanın biricik ilacı uzaklık ve çaresizliktir. Onun için eyer evladınızın genc yaşında mezare girdiyini istemezsiniz anı alıb bir uzak mahale götürmelisiniz ve oracıkda kaderin emrine müntazır olmalısınız, dimeleri üzerine beni alıb mezkûr adaya götürüyorlar. Mezkûr adada nasıl didim, deniz kıyısında görünmekde olan birkaç tane ağaçların üzerinde meskân kurduk ve adanın her tarafını yeyecek bulabilecek miyiz deyu dolaşarak keşt u güzâr

itdikce hiçbir yerinde bir kıl kadar mahsulat u nebatat bulunmadığı gördükde biz bu adada aclıktan [385] mutlaka öleceyiz itikadına zahib olduk. Meyer Hak Taalâ'nın sırr u hikmetine akıl ırmeyub o kır adada bizim nafakamızı ne taraflardan tedarik idecek imiş?

Çunki irtesi gün deniz kıyısındaki ağaçların birisinin altında bir insan gördük. Mezkür daha tıfıl delikanlu çağlarında olub ve kendisi ise be-gayet güzel elbisesi bu memleketde giyindikleri biçimde öylece yapyalınız her bir eşyaden ve dahi insanların yatdıkları vakıt altlarına serdikleri yataktan dahi mahrum idi. Mezkürun ta önünde denizin üzerinde sal resminde yan yane perçinlenmiş birtakım tahdalar bulunmakda idi. Böyle bir insan iz u eseri görünmeyen adada böyle bir yalnız ve zaruret halinde ne sebebe bulunmakda idugin bilmeye gayetle merak ider idik. Anam babam bu şey için çok fikr yorub nihayet şöyle buldular ki insanlar bizim gibi kanadlı olmadıkları için deniz üzerinde gidebilmek için böyle tahtalara mühtacdırlar ve ekseri denizde gider iken furtunaya rasd gelib gemileri parçalandıkda denize gark olan bazı bi-çarelerin eline birtakım böyle tahda par [386] çaları geçerek anınla kudurmuş sulardan canları kurtarıb denizin yüzünde batmadan kalırlar. Ba-dehu şiddet-i rüzgârdan sürüklenerek bir eyyam dalğalara eylence oldukdan sonra nihayet-ül emr bi hikmet-i Hüda rasd gelir ki böyle bir araya düşer. Mezkür dahi bu ecildendir didiler. Ve fil-vakı bundan başka bir manâ dahi verilemez idi. Mezkür ağaçların fidanlarından kenduye yatak yapıb ve üzerine gine ağacdan gayet zahmetle uzun fidanlar kırarak bir ufacık kulibe çatdı ve fesinin püsgüllerini uc uca bağlayıb ve aralarına üzerine bulundukda olan birkaç iyneleri eyerek geçirib ve mezkür kancalara bir mıkdar etmek parçası takarak denize ilka itdikde denizden ufacık balıklar çıkarmaya başladı. Ve ba-dehu üzerinde bulunmakda olan bir kibrit ile ateş çıkarıb ağaçların kuru fidanları ile alef yakdı ve denizden çıkardığı balıkları közünün üstünde pişirib yedi ve mezkür balıkların ufacık kırıntılarını dahi biz yer idik. İşte budur Hak Taalâ'nın akıl ırmez sırrı didiyim ki bu minasibet ile bir naçar kalmışın vasıtasıyla dahi diger bir naçar [387] kalmışları kayırıp besler idi. Çun eger mezkür gibi bir insan öyle bir furtunaya tutulmak sebebinden o adaya vurmuş olmasa idi orada bizim aclıktan telef olacağımız bi-iştibah ıdı. Halbuki mezkürun denizden tutduğu balıklar her vakıt çıkmayıb sabaha karşı gün doğmadan ilerisi çıkar idi.

Mezkûrun şimdi bir tatlı su derdi kaldı. Anın için dahi şöyle bir tertib düşünüb deniz kıyısında kumun içinden biraz derinlikde elleri ile çukur kazdı. Mezkûr çukurun içine dolan su o taraflarda gayet kesgin olan güneşin sıcağı ile gündüz bayağıca kaynamak hiyyetine gelir idi ve üste gelen gecenin çiyi ve serinli ile biraz acılığı keskin olub içilebilir idi. Şu kim bilir aceba feleyin ne dürlü zulmuna rasd gelmiş olan biçare insanın mezkûr adada ne vech ile iktizasını kayırıp geçindiyyinin hakkına bu kadarcık bir malûmat virdikden sonra mezkûrun bazı hal u atvarı üzerine dahi kısaca bir malûmat vereyim. Çunki mezkûrun her bir hal u hiyyetlerinden ikbalin kendusine olan hasimliyi sebebine başından dürlü belaler geçmiş derdli bir kimse olduğu ağnaşılırdı ve gitdikce [388] kendu kenduye itdiyi lakırdıları diyeneyerek anın derdinin dahi tıbkı benim derdime benzer olub o dahi bir sevgülüsinden ayrılmış bir kimse olduğunu ağnadım. Çunki mezkûrun gözlerine her gice sabahlara kadar uyku olmayub o ufacık gulibenin içinde bir düziye ah u fiğan iderek kendi kenduye böyle söylenir idi. Ah bi-çare Miran, aceba şimdi senin canparen olan ol dil-ber ve nazik Gülinya senin şu yapyalınız adada şu bir iki fidandan çatma ufacık gulibenin deruninde arada yalnız bir iki tane kuş sesi işidebilmekden maada kusur her bir arkadaş ve teselli u ferahiyetden mahrum ah u fiğan içinde oturduğunu görse aceba ne der idi veyahod görmeyib bu halde olduğumu işitse o zaten hasret ile berelenmiş olan nazik yüreyi ne hallere giriftar olacak idi? Ah benim Gülinya'm, ben seni şuracıkda dayim zikridüb ah u fiğan itdiyim yerde kuşlardan maada beni diyneyen olmayub ve ah i zarlarım dalğalar ile birlikde sadece şu kumsal kıyıları vurmakda iken aceba sen ne haldesin? Senin pederinin evinin altun yaldızlı odaları benden ayrılmış olduğun için şu [389] benim oturmuş olduğum etna kulibe gibi mi görünüyor senin gözlerine ve sen dahi benim gibi dayim-ül evkat ah i zarde olub şu kadar uzaklıktan benim fiğanlerime hem-dem olmakda mısın, yohsa zeman kız ve delikanlularının ekserisi gibi senin dahi bana muhabetin yalnız gözlerinin önünde olduğum vakıta kadar sürüb ayrılık ile beraber mahv mı oldu? Hayır benim Gülinya'm hayır, sen öyle beş on parasını kapabilmek için yahod sayesinde eyi giyinib kuşanıb göynünü istediyyinden aldırabilmek için iki yüze gülen kızlardan deyilsin! Senin muhabbetin ne paraya ne elbiseye ne şan u şerefe ne huzur-u istirahat, ancak banadır ve ba-dehu sadık muhabbetdir. Ve bil-mukabele ben dahi bir divane zengin kızı yakaladım deyu sevinen delikanlulardan olmayub ve her ne

kada[r] fukara evladı ve elan pek sefil u fakır bir halde bulunmakda isem de gine bu cümle benim dahi itibarım senin sebebiyetinden bana isabet idecek mal ve variyet şan u şöhrat ve istirahat olmayub benim dahi muhabbetim sadece sanadır. Ah azizem Gülinya, şu sükut tenhalıkda bir taraf [390] dan bana biraz arkadaşlık itmekde iseler de diger taraftan anler dahi galiba gurbettedirler gibi yaslı sadaleri ile daha ziyade derdimi tepreşdiren şu kuşların birisi kâşki o tarafa gidebilib benden sana malûmat götürebilse ve geri dönüb bil-mukabele senden dahi bana bir haber getirebilseyidi işte böyle buna emsal kendi kenduye söylenib gice sabaha kadar ah u fiğan ider idi ve sabah oldukda balık avına mübaşiret ider idi. Bereket versin mezkûr Miran'ın bu hali sekiz dokuz gün evvelinden beru biraz tebdil olub giceleri üzerine bir dalğınlık gelmeye başladı ve o dalğınlık ile ah i zare müsaade kalmayub derdini unudurudu ve sabah oldukda biraz ferahca uyanırdı. Bilmem ki rüyasında sevincli düşler mi görür idi? Halbuki Miran'ın bu hali bana teselli olur idi. Dimek ki der idim kendi kendime, aşk u hasret ve ayrılık derdine insanlar dahi müpteladırlar fakat şurasına taacüb iderim ki anler de niçin mübtela oluyorlar? Çün Hak Taalâ anleri kâffe-yi kâýinatdan üstün ve hepsine hük[ü]mdar yaratmış olarak anler bari şu cihande her istediklerini bila- mü [391] manaat yapabilmeye serbest olmalıdırlar der idim ise validem der idi ki yavrum, öyle mi zann idersin, onlar bizden daha yüz bin kat beter bağılıdırlar ve bu gerek maddi ve gerek manevi. Maddi bağılıdırlar çunki tüyden ve kanaddan mahrum olmuş oldukları için elbise ve nafaka mecburiyeti onlarda pek çokdur ve bu sebebden iktizaları dahi çokdur ve iktizanın her biri dahi madam ki insan kısmına birer bağıdır. Onun için anler sadece yüz bin dürlü maddi bağlarıyla bağlanmışdırlar. İlla şimdiki dehrde ki onlar serbestiyet dehrindeyiz zann idiyorlar. Dünyanın kusur herinden ziyade bağı bir dehrdedirler. Niçin ki yenilik, incelik, zarıflık, şehrilik ve daha bin dürlü -lik, -likler onların iktizalarını bin kat daha ziyade artırmış olub ve ba-dehu bağları dahi o kadar artmışdır. Mesela biz bir dalden o bir dale konmak için hiçbir şeye luzumimiz yokdur. Kanadlarımızı çırpdıklayın gider konarız. Ya onlara gelirse bir sokağa çıkabilmek için bilirsin ne kadar olmayınca olmazlar vardır. İç çamaşırları olmayınca olmaz, fistan olmayınca olmaz, miso, malakof olmayınca olmaz. Misonun uçları bin [392] dürlü oymalı kırmalı olmayınca olmaz. Malakofun etekleri kolalı olmayınca olmaz. Caket yahod onun yerine bir şey olmayınca olmaz. Çorab potin olmayınca olmaz. Yüzük, saat, kordon,

küpe olmayınca olmaz. Şapka, kapkanın üstünde dürlü çiçekler olmayınca olmaz. Daha bu didiklerim olmayınca olmazların yalnız biraz sayısıdır. Ya daha şu biçimde olmayınca olmaz. Şu resimde, şu hizada, şu vakıtda olmayınca olmazlar vardır ki anleri hesab idebilmek için maliyedeki kâtibleri senelerce bir odaya kapatmalı. Bu kadar olmayınca olmazların her birisi insanın serbestiyetine birer engeldirler ve binayenaleyh insana birer bağdırlar. Fakat bu bağlar kâşki burada biteydi gine iyi idi. Ancak öyle deyil. Niçin ki bu kadar bin olmayınca olmazlar ayda bir tebdil olub yerine başka bin dürlü olmayınca olmaz[1]ar gelecektir. Bu defa da o yeni olmayınca olmazlar için çalışılacaktır. Kâşki bir defa bir ömrde yahod elbiseler eskiyene kadar bu bin dürlü olmayınca olmazlar gitmek adet olayıdı. İnsan kısmı bir defa yorulub ondan sonra biraz diynenebilir idi. Anın için şimdiki eyer bir zat olub dünyanın her tarafını seyr [393] idebilecek mertebede göyün yüzüne çıkabilse ve cemiyet-i beşeriyenin kâffesini ve kâffesinin dahi evlerinde ve odalarındaki hareketlerini görüb seyridebilecek olsa görecektir ki şimdiki dehrde bi-çare insan kısmı bir ceng meydanında gibi bir düman içinde bir koşuşmak içinde dünyayı görebilmek için gözlerini kaldıracak vakıtları olmayub şu kendilerinin ihdas itmiş oldukları bin dürlü olmayınca olmazların derd u düşüncesi dümanın içinde gark olmuş gidiyorlar ve garayibi şundadır ki daha buna serbestiyet dehri ismi veriyorlar. Bana kalırsa, bilmem ben bir hayvanım aklım o kadar aklım uzağa irmez amma, serbestiyet dehri deyu şimdiki dehre dimeyub bilaks onların kabalık tabir itdikleri dehrlerde dirim. Niçin ki, o vakıt insanlar dahi bizim gibi az şeye mühtac olub bağları az olmuş olarak serbest idiler. Maneviye gelindikde olmayınca olmazlar daha çok ise de ne yapacaksın a yavrum, encamı sen bir kuşsun, bu ilmlerin sana iktizası yokdur. Sana lazım olan şu balık kırıntılarını toplayıb karnını doyurmaktır dedi. Ey dur ana, sana bir şey daha sorayım da kayru bitireyim di [394] yelim insan kısmının işine aklımız irmez. Şu sen beni niçin vatanımda kolayca sevgülüme kavuşmaya bırakmadın da bana bu gurbetleri dolaşdırıb eziyetleri çekdirdikten sonra kavuşmama ruhsat viriyorsun dedim ise yavrum, dünyade kişi evvelce dünyanın müsibetini görmedikçe, saadetin müsibetini görmedikçe, saadetin kadru haysiyetini tanımaz. Ve dünyanın bu hali ahrete bir teşbihdir fakat bu ilmin dahi sana iktizası yokdur. Sen ancak ya Allah, deyub gitmeye bak didi. Her ne hal ise Miran'ın bu cuzi ferahiyete nayıl olduğunun dokuzuncu günü anam beni yanına çağırıp yavrum, işte ben yarın vadem yetişmiş

olub öleceyim. Gel bir son defa öpüşüb dünyadaki olan muhabetimizi tekmi idelim, deyub öpüşdük ve ba-dehu anam ağzı ile kanadlarımdan tutub bir defa sarsdığı gibi kanadlarıma öyle bir kuvvet geldi ki yüz okka yük olmuş olsa ondan sonra taşıyabilecek idim. Ondan sonra anam bana didi, yavrum bu kuvvet senin kanadlarına taraf-ı Hak'dan geldi. Şöyle ki şimdi şu bi-çare Miran'ı kanadlarının üstüne bindirdiyin gibi bu gice yolda bir yerde konak virerek yarın İstanbul'a girdiresin ve İstan [395] bol'a girdikten sonra anı bir mahale saklayıp sakın nerede olduğunu kimseye söylemeyesin, dedi ise kuşun yanına yakın gidib ve her ne kadar ihtiyar bana bu babde gidib dolaşdığım yerlerde söylemeye selahiyet ve ruhsat vormemiş idi ise de artık sevgülüm Miran'ın İstanbul'a gelmiş olduğunu işitdiyim halde tek bir defa olsun görebilmeye hasret u iştiyakımdan sabrım tükenib aman kuş, didim ayaklarını öpeyim. Şunca hasretiyle yanıp kül olduğum Miran'ımı her nereye kodun ise* söyle. Yalınız bir defa şöyle bir yüzüne bakayım, ondan sonra gine sakla didim ise kuşdur heman çatının o bir başına sıçrayub, hayır sultanım, ben validemin nasihatını bozmam. Sonra bana da sana da fenalık isabet ider, dedi. Aman canım kuş, heman bir defa yüzüne bakmayıla validenin vasiyetini bozmuş olmazsın. O mahsus öyle tenbih ider ki iş pek ileri gitmesin. Yohsa bilecek olsa ki yalınız bir defa yüzüne bakacakdırlar. O kadara izin verir idi, dedim ise kuş hayır, [396] hayır dedi. Ben de daha bundan gitdiyimde dünyada alacak müradlarım vardır. Şimdi senin göynünü hoş idecek imişim deyu ben müradımdan mahrum olmak istemem. Çün validemden bana tenbih öyledir ki eyer merkurum nerede hıfz itmekte olduğumu bir insana yahod bir hayvanata bile söyleyecek olur isem on güne kadar bana ölüm isabet idecekdir ve benden de maada didiyim zata dahi ölüm isabet idecekdir, ağnadın mı şimdi? Eyer sen de a kız, şu dilber ve genc çağında toprağa girmeyi istemezsen bana bu şey için zor itme, didi ise kuşun yanın avarıb aman canım, kuzum efendim kuş, tek bir defa göreyim, öleyim dedim ise kuşdur kanadlarını açıb uçmaya niyetleniyor iken heman can elameti ile kuşun üstüne atılıb ayaklarından tutdum ve aman kuş, tek ben o sevdadan vazgeçtim, istemem, söyleme. Fakat uçub gitme. Tek şu menkıbeni tekmi et. Şu sevgülüm Miran'ı yolda nasıl getirdin ve nerede konak itdiniz ve yolculukda

*Miran merkurum kuşun kanadlarının altında hıfz olmakda idi. Nasıl ki sonra görülecekdir. Çün kuşun anası öyle teşbih itmiş idi.

başınızdan ne vukuatlar geçti? Yalnız onları nakl it. Kusur bir şey istemem dedim ise ha bak ona nayıl olursan gitmem. Diyne nakl ideyim: [397]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YİGİRMİ ÜÇÜNCÜ GİCE: SADIK MUHABBET

Ve sen dahi dedi validem, on gün İstanbul'da durub on birinci gün vatan-ı asliyene avdet ile hasretine kavuşasın. Bu menval üzre dünya yüzünde bir gün ömrü kalmış olan validem ile vedalaşib Miran'ı kanadlarımın üzerine aldığım gibi denizlerin üstünden saatlarca yol alarak deniz kıyısında bir güzel memleketin önüne geldim ve madam ki epeyce yorulmuşudum ve validemin vasiyeti üzre o gün İstanbul'a girmeyincez olmazı olmayub bir gice yolda bir yerde konak virecek idik. Şehr-ı mezburun arka tarafına bir mahale indik. İndiyimiz mahal şehrin bağlık ve bahcelerinden bir yer olub alçaklı yüksekli tepeler yaz elbiseleriyle müzeyyen olub sık fidanlar yeşil ve taze yaprakları ile bize [398] gölge virmekte idiler ve dürlü çiçekler tatlı rayihalar saçmakda ve hafifce bir ruzigâr dahi sıcak taraflardan gelmiş olduğumuz için vicudimizdeki herreti def idüb serinletmekte idi. Bizim olduğumuz mahal her ne kadar bir bahcenin içerisi deyil idi ise de envayi eşcar u fidanlarıyla memlu bizim ta önümüzde idi ve biz ise mezkûr bahcenin üstünde ufacık bir kayanın koltuğunda hıfz olmakda idik. Gicenin sükûneti ile deruni bahcede olan çeşmeler akdıkca suların tatlı sedasını dahi işidebilir idik. Ve deruni şehrde yanmakda olan mumların ve gazların şafkı pencirelerin camlarına vurmuş olub fakat mahitabın şafkından pek parlak görünemeyib şöyle bir belli bellisiz şehristan bir yerde bulunmuş olduğumuz hakkına bizi emin ider idi. Ta bizim ikamet itmekte olduğumuz kayanın yan tarafa doğru doğrusunda ve o hizada fakat iki kuşun atımı kadar yıraklıkda bir mükellef köşk görünür idi. Ve mezkûr köşk dahi bahcenin ta ittisalinde olmuş olarak o bahcenin köşgü olduğu tahmin olunurdu. Miran kayanın önündeki ufacık kayalar üzerine yan gelmiş ve ben [399] dahi bahcenin içini müzeyyen iden hadsız ağaçların üzerinden uçarak dolaşib seyr itdikden sonra gelib Miran'ın yakınında bir fidan üzerine konmuş idim. Bir de gayetle güzel, son terece beyaz emsalsız yosma bir karının Miran'ın yanına doğru yakın geldiği görülür didi ise aman kuş, çabuk söyle didim. Mezkûre karının mislina mesbuk, hüsn-ü cemaline

mahitabın şafkıyla üzerinde parlamakda olan hadsız hisabsız incu ve elmaslar ilave olunarak mezküreyi bir hürr i melek gibi gösterir idiler. Bundan da maada ufacık yeşil fidanlar arasından ve yumuşak çayır çimenler üstünden tarif olunmaz bir eda ile yürür gelir idi. Zann idersin ki ayaklarını basıb geldiği ol yumuşak otlar bize mezkürenin nazik ayaklarına gine sert gelib incinmesin için ayaklarının ucu ile basardı. Mor fistan üzerine tirşe caket giymiş olub ve ol memleketin adeti üzere sırtına bir beyaz tül almıştı. Öyle ki mezkür tül dahi ruzigâr esdikce önünden iki taraftan arkasına doğru çevrilip sallandıkca yürüyüşündeki edaye bir kat daha revnak verir idi. Mezkürenin siması kar gibi beyaz ve ay gibi deyirmi olub [400] kare gözlerinin üstündeki kemer-vari yarım ay şeklinde siyah kaşlar, zaten malike olduğu cemalinin beyazlığını daha ziyade artırıyorlardı. Saçlarını her taraftan örgüsüz bırakmış olub fakat kulaklarından bir parmak kadar aşağıda hepsi bir kararda kesilmiş olub ve annının ta ortasından bölünmüş olub başına bir elmas döşeli halka geçirerek tutdurulmuş idi. Nihayet-ül kelam mezküre karı hiçbir lakırdı itmese ve bir lakırdı itmese ve bir ademin hiç yüzüne bakmasa bile fisgiyeden saçılan incu tanesi gibi sular misüllü yalnız yürüyüşünden döt tarafa şehvet u aşk saçılırdı.

Ayaklarını öpeyim kuş, çabuk söyle.

Mezküre dil-ruba karı Miran'ın ta yanına gelib ey ziyade bir nazik ve tatlı söyleyiş ile selam verdi ve Miran dahi hazimane bir davranış ile selamını aldı.

Ey, sonra?

Tekrar bir şehvet-feşan söyleyiş ile sefa geldiniz efendim, ded[i]. Ay ne yapayım öyle bir güzel seyrli mahalde mahitabın şafkında gicenin sükût vaktinde kimsenin olmadığı bir تنها yerde insan yüzü görülmemiş bir adadan gelme bir delikanlunun yanında öyle bir güzel karı, öyle bir [401] tatlı söyleyiş ile selam verib sefa geldiniz der ise... Fakat ben Miran'ıma güvenirim. Çünkü o dahi aynı ben duygudadır. Hoş, şimdi ne olmuş ne olmamış kuş hepsini nakl idecektir ya. Aferin kuş, bakayım şu Miran'ı ben pek sadık bilir idim. Bildiyim gibi çıkacak mıdır?

Sefa bulduk, dedi Miran ve akabinde karı Miran'ın ta yanına oturdu. Ey efendim, cesaretime mazur buyurun. Zatiniz nereden gelmekdesiniz, didi ise sultanım sabık İstanbul'dan şu yakınlarda bir kasabanın birisine gitmiş olarak şimdi avdetimde yarın

isgeleden vapore rakiben gine İstanbul'a gitmek için her ne kadar bu giceyi şehirde bir yana inerek geçirmek minasib idi ise de yolda atım bir kazaya mebni ölmüş olub ondan beru yürüyerek geldiyim için ziyade yorulmuş olarak şehire kadar da çok bir yok ise de şuracıkda irkene kadar yorğunluk alayım deyu mürad itdim. Eyer sultanımız bu bahcenin sahibesi olub da bunda kaldığıma ruhsatınız olmaz ise diger bir yere gideyim dedikde ah efendim, dedi karı. Vakide sizi böyle bir kır dağ başına minasib görmeyib benim şu gördüğünüz köşkdeki hepsinden [402] ziyade ala odamda misafir itmek ister isem de çi-fayide ki elimden gelmez. Anın için deyil sizleri bunda istememek hatda kabilim olsa şu dakikede sizi böyle otluk üzerinde bir saniye bile bırakmayub şimdi köşkten kuş tüyü yasdıklar ve nadide halılar getirtiririm. Fakat ane dahi kabilim olmayarak sizin ile konuşabildiyim bana şu sert kayalıkları pupla şiltelere tahvil itdiyi için kendimi mesud add iderim. İstememek mi, hatda heyal idemediyim bir devletimsiniz efendim, didi.

Ey, nakl et bakalım. Bana karşılık Miran sultanım, didi. Zatınızın benim gibi bir ecnebi ve acize bu terece misafirperverliyyiniz hakkında gayetle taacüb itmekdeyim. Çünkü ben sultanımı asla tanınamakdayım. Onun için haliyle sultanım dahi beni tanımayacaktır. Fakat öyle de diyeyim amma sultanımın bana kullandığı muamele u ihtiramata nazaren her ne kadar ben zatınızı tanımıyor isem de zatınız etnayı herhalde tanıyor olmalısınız dedi ise efendim, dedi karı. Zatınız emsalsız güzelliye malik olmuş olarak ve şu nev-civan çağınızda olarak haliyle [403] alâka dinilen şeyden dahi haberdar olacaksınız ve alâkadan dahi haberdar oldukca sabıkından tanıdık olmak olmamak alâka hakkına göre olmadığı dahi rana malûminiz olacaktır. Fakat bu lakırdıyı burada bırakıb biraz bendenize ifade-yi hal itmeye himmet buyurur musunuz, dedikde Miran buyurun sultanım, dedi. Ba-dehu karı kelame ağaz birle efendim bendeniz ta hin-i sebavetimden beru şu gördüğünüz oldukca güzelliye malike bir fukara kızı idim. Ve bu memleketin heman kâffesi kendusunin olan burada bir zengin adem olub mezkûr beni sokakda bir defa görmesiyle kendine karı itmek isteyib atalarımın beni istemiştir. Atalarım öyle bir ekmek parasına mühtac iken öyle bir zengine kız virmeye rüyalarında bile görmüş olmadıkları için sevinclerinden divane olacak mertebeye yetişib heman söz vermişler. Çünkü bu memleketde bir batal aded vardır ki tahtından neşet idebilecek uyğunsuzlukları atalar katan

düşünmeyerek ve kızlarının ila ahr-ül ömr ayrılmamak kavli ile arkadaşlık ideceyi bir kimseyi kızları ister mi istemez mi asla danışmayarak kızlarını [404] adeta hayvan satar gibi satarlar. Bu husus maalümim olmuş olarak atalarım beni bu adama derakab kelepir bulmuş gibi verdiklerinde bir şey tınmak olmaz idi ise de mezkûr zengin dahi her ne kadar variyetli ise de kendisi yaşlıca başında saç kalmamış, sırtı kambur, yüzü gayetle çirkin, burnu ve gözleri gayet iri, başı büyük, karnı davul gibi şiş ve bundan da maada tabiatca gayetle ters meşreb bir kimse olduğu için ve benim ise hiss-i tabiim güzel güzeli sever fehvasınca kendim gibi güzel de olub ve öyle bir çirkin adem bana dünyanın variyetini virse katan içerim kabul itmeyib ve onun yerine yalnız bir mum ile bir boş ekmek getirsin fakat biraz yakışığı yerinde olsun. Efkâr ve arzusinde olduğum için bu şey hakkında atalarım az mümanaat dahi itmedim ise de asla kabul olunmayub beni bu ademe verdiler. Halbuki bu adam da evvelisi gördüyüm çirkinlik ve bidlikler sonraki göreceklerime kıyasen hiçbir şey deyil imişler. Niçin ki her ayıbından sonra meyer son terece de kışgancılığı var imiş. Kardaş, şimdi şu köşkü görüyorsun ya, kış yaz bir gün şehire gitmez [405] köşkten dışarı çıkmaz. Kendisi çıkmaz, beni de dışarı çıkarmaz. Hala odasından dışarı çıkarmaz. Düşünün efendim, benim halimin çetinliyini. Şu kadar son terece sevmediyim bir adamıla kış yaz nayet-i müddet-i ömrümde bir keşkâ bir odanın içinde mahbusda gibi oturmalı. Ne diyorum, mahbusda, gine mahbusda ihtimaldir insanın canının sevdiyi bir arkadaş rast gelebilir. Amma bu arada altun yaldızlı köşk ve odalarda oturur imişim. Giyindiklerimi işte görüyorsun ya sade elmas kaplı fistanlarımı. Cihanın vari benim imiş. Ben ne ağnarım artık ondan. Kâşki bir yıkık kulibede oturub kırk yerinden yamalı fistan giyinib soğan ekmek yesem idi de karşıma canının sevdiyi bir adem çıkmış olaydı ve böyle mahbus bir halde olmayaydım. Ah, aceba bu didiyim gibi olan fukara karıların dünyade hiç derdleri var mıdır? Hepsinden de maada aşağıda kapunun iki tane ayrıca benim için bolca maaş vererek bekciler saklamakdadır ve ihtimaldir, gice kendisi uykuya daldığı vakıt ben bekcileri doyurub ya içeriye birisini alırım ya dışarıya çıkarım ihtimaline mebni kapuyu arkasından kit [406] leyib anahtarını alır. Saniyen bir bu kazı bir ucunu kendi koluna ve bir ucunu benim koluma bağlayıb kilitler ve gerek kapunun gerek bu kazının anahdarlarını dahi gine kendisi uykuya vardıkda koynundan alırım ihtimaline mebni ikimiz birden ayağa kalkıb gider pencireden dışarı atar ki o anahtarları almak

için dahi ayrı kayrı maaşlı bir uşak vardır. Ve o uşak gine sabah oldukda pencireye verdiven kurub dışardan anahtarları odanın içine atar, dedi ise Miran; ey sultanım, bunlar böyle olarak bu gice nasıl çıkıb gelebildiniz, dedi ise efendim, dedi karı; bir ömrde bir olduğu günki gibi mucize bugün bir gayetle sevgülüsü ihtiyar pederi can teslim itmek raddelerinde şehirde haste olub oraya gitdi ve bu didiyim ihtimam u dikkatları her günkinden ziyade icra itmeleri için bekcilere ikiden tenbih itdi ise de ben zatınız gibi dil-berlikde bi-hemta ve müddet-i ömrümde ülfet idebilmek deyil, hala yüzünü görebilmeyi bile umid idebilib heyal idemediyim bir nev-civan delikanluya tesadif ideceyim katan hatırımda yok ya. Bekcilerin hepsini doyurub tek şu mahbus [407] dan bir gice olsun kurtulayım ve ahdım ahd olsun şu civarlarda biraz gezib dolaşdığım yerde üstü pırıptılı bir çoban dahi rasd gelecek olsam onun ile muhabbet üzre konuşub müddet-i ömrümde bir defa olsun iyrenmeyerek bir muhabbet sefası sürmüş olayım der iken zatınız gibi bir kız gibi nev-civan ve güzel delikanluyu rasd geldim ise vicudimde didremedik yerim kalmadı ve bundan böyle artık ne demek istediğim için bana yorğunluk vermezsiniz memul iderim efendim, dedi ise ey, o vakıt Miran ne didi?

Dur kız, acele etme söyleyeceyim işte, dedi kuş. Sultanım dedi Miran, nakl itdiyiniz hususlar sizin tarafınızdan sadakat telini kırmaya size bir selahiyet ve hak virmiştir. Niçin ki evvela senin atalarının barbarlığı saniyen kocanın bu terece cebbarlığı bu babde artık seni bir defa için mesuliyetde bırakmazlar. Çün öyle gaddarca kıskanc herifler kendilerinin hayvaniliklerinden naşı karılarını hoşnut iderek kendilerini karılarına sevdirecek yerde cebr iderek sevdirmekde gezdikleri için karılarını zor ile başdan çıkarırlar ve müstahaklarıdır. Anın için defa de [408] rim sultanım. Senin tarafından artık sadakat telini kat itmeye hakkın var ise de fakat madam ki benim zaten bir sevdiyim vardır ve o dahi tıbkı benim onu sevdiyim gibi sever beni ve benim göynüm bende olmayub ondadır ve madam ki bir adamın göynü üzerinde olmayarak da kimse sevilib sevemez ve ben şimdi hiçbir sebep olmayarak sadakat telini kırıp senin ile muhabbet itdiyimiz halde benim sevgülüm deyu durduğum dahi ayni ayni o muamelede bulunacaktır. Onun için sultanım, mazur dileyerek söylerim

ki bu babde sizin bana olan muhabetinize karşılık viremeyeceyimdir.* Aferin Miran'ım.

Ah efendim, demek ki sen de delikanlu duygusu yokdur, dedi karı. Bütün cihande heyâl olunmayan bir fena koca benim karşıma çıkdığını bilir idim. Fakat bütün cihande [409] heyâl olunamayan böyle bir eyi delikanluya rasd geleceyim katan hatrımdan geçmez idi. Fakat neyleyim ki sizin bu babde iyiliğiniz benim hakkımda son terece bir fenalık olmaktadır. Fakat şuna taacüb itmekdeyim ki cihanda hiç böyle bir delikanlu nasıl bulunabiliyor? Çünkü bilmem naturanın iktizasından bilmem dünyanın itikadından şöyle tutulmuşdur ki karılar dayim-ül evkat kendi kocalarından başkası ile asla ülfet itmeli deyildirler ve onun muğayirinde hareket iden karılar indel-alem fasl u takbih olunurlar. Erkeklere gelirse bu kanun bozulur. Şöyle ki bir delikanlu diger kaç tane kız sevecek dahi olsa yüzüne bir kir gelemediken maada hatda şan u şerefini dahi mücib olur. Bu böyle olarak bir delikanlu kendi sevgülüsinden başka bir digeriyle konuşmak dünyanın itikad u adeti üzre eyiliye dahi bir sekte getirmedikce size eyi ismi de vermeyib diger bir ism versem deyorum, dedikde Miran ne ism vermek mürad idiyorsunuz deyu süal itdi. Vereceyim ism biraz sovuksadır fakat sayki gerek benim size olan aşk u muhabbetimin kesreti gerek ben bir ömürde [410] bir gün birkaç saat mahbusdan çıkmaya vakıt ve fursat bulmuş iken sizin bu reddiyetiniz beni darda bırakıb dürlü dürlü ismler düşünmeye mecbure idiyor. Fakat gine bu cümle o ismi size vermeye dilim varmayor.

Canım söyle neyise sultanım; çun bilmiş ol ki bendenizde aherine gücenmek adeti katan yokdur, didikde böyle bir delikanluya artık divane diyeceyim geliyor, didi karı.

Vakide vakt-ı halin iycabınca sözünüzde galat yokdur ve bu ismi bendenize yalnız siz deyil şu halimizi kâffe-yi görüb ve işidenler verecekdirler. Halbuki bendenizde dahi bir ahlak daha vardır ki bir iyilik icra itdiyimde beni-i adem anın farkında olsun ve şan u şöhrat kesb ideyim. İlla bütün cihan beni anın için takbih idib fena söyleseler gine hiss-i tabii ben başka dürlü bir muamele idebilmeye bırakmaz. Neredeki bir fenalık itdiyimde dahi bütün dünya anın farkında olmayub meth u sena bile itseler benim zamirim gine rahat olmayub dayim alt üst olur. Bu böyle olarak

*İşitsinler delikanlular! İşte asıl muhabbet deyu buna derler. Yarınki gece dahi ekseri şimdiki muhabbetleri tarif ideceyiz ki dost tabir olunuyor. Nasıl ki bunun için mukaddem söz dahi virmişizdir.

şimdi sultanım dahi bana her ne ism verecek olsanız ben katan kendi naturamın muğayirinde [411] hareket idemem, didi. Görüyorsun Miran'ımı?

Efendim eyer aşk u sevda sizin şu hiss-i tabiinize galebe idemeyor ise bare her bir hususda çaresiz ve dermansız olanlara icra olunagelen rikkat u şefkat şu inadcı sadakatınızın pekeşdirdiyi nazik kalbinizi gine hiyyet-i asliyesine çevirib bir defacık olsun şu acizenizin rica u niyazına merhamet idin, didi. Hayır sultanım, elimden gelmez. Saniyen bilirsiniz siz bu şey için ibram itdikce ve ben icra idemedikce beni kan terleri basıyor. Şöyle ki ben sultanıma beyenmeyorum ve kendimi naza çatıyorum gibi gelecekdir size. Fakat öyle olmayub zatınız her ne kadar cihande nadir-ül emsal dilberlerden olub ve şu tenhalıkda ta yanımda dudukcaz ateş-i aşkınız külhan gibi kalbime vuruyor ise de kalbimin üstündeki katlanmış olan sadakat demiri her ne kadar ateş kesiliyor ise de aleflenmiyor, dedi. Karı buna karşılık, ağnadım efendim, madam ki sizin nazik bulunduğunuz sadakat kendi tarafınızdan bendenize bir muhabbet icrasında bulunabilmek için elinizi kolunuzu bağlamışdır ve siz kendinizi o bağdan helas itmeye asla muktedir o [412] lamayorsunuz ve müktedir dahi olabilseniz zimmetinize dokanıb asla bir muhabet sefası süremeyeceksiniz. Şimdi ben bir başka tarik düşündüm. Şöyle ki siz bir put-ı bican gibi söylenmeden ve teprenmeden durduğunuz yerde ben bir defa olsun hub-cemalinizden bir puse alayım deyub Miran'a uzandıkda... [413]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YİGİRMİ DÖRDÜNCÜ GİCE: DOST

Aman ne yapayım, aceba Miran artık dayanamaz mı olacak? Bu nasıl karı imiş? Hüsn-ü cemaline dil-bazlığı dahi fayık imiş. Ne dürlü derinden ve ustalık ile akıdııcılık ve yandırıcılık ile ifade-yi meram idib aşka tahrik idiyor. Hiç şübhesiz şu lakırdılar şimdiye kadar bir taşla söylense idi taş erir idi. Fakat artık bundan sonra taket getiremeyecek mi didim ise canım a kız, didi kuş, bu çocuğun hali, hali niçin sana bu derd oluyor, neyine lazım? Ne yaparsa varsın yapsın. Ah kuş, sen maddenin aslını bir bilsen bu kadar taacüb itmez idin dedim fikrimden. Her ne hal ise kuş menkıbesine devam idüb dedi. Sultanım dedi Miran. Bu si [414] zin düşündüyünüz deliller heva-yi aşkın bürhanlarıdır ki yağnışdırlar. Çün bir kişi ha sevmiş ha sevilmiş

ikisi birdir ve ben sizi sevmeyerek sizin beni sevdiyinize kayıl olamam deyub geruye çekildikde karının yüzleri hicabından mosmor olub ve hırs ile ayağa kalkıb aceleten Miran'ı terk ile evin yolunu ele aldı ve gitdiyi yerde kendi kendine şöyle söylenir idi. Hangi ana doğurdu seni a cigerparem? Vakide her ne kadar beni yakdın yandırdın ve bütün ömrümde bir defa nayile olabileceyim müradımdan beni mahruma edib üste de utanıb yüzüm kızarak teh-i desd haneme avdet itmeye beni mecbure itdin ise de doğruyu da söylemeli ise sen gayetle eyi bir adamsın. Ne mutlu senin gibi sadık bir yâri olana. Fakat bilmiş ol ki işte cihan işte sen. Bir daha emsalin bulunması mümkün deyildir deyub gitdi. Onun üzerine çok sürmedi sabah oldu. Ben heman gine Miran'ı alıb buraya vasl oldum.

Tamam dedi aşağıki kuş, bu şimdiki bu memleketdeki muhabetlerin tıbkısıdır. Fakat sen bu vukuatı bana söyledin. Sakın bu memleketde bir başka kimseye söyleme. **[415]** Zira sana da deli derler. O nakl itdiyin Miran delinin birisi imiş ya, sen de öyle bir delinin lakırdısını ağzına alıb itdiyin için sen de ondan aşağı kalmazsın derler sana. Benim bu lakırdım sana acayib gelir. Fakat sen de benim gibi bu memleketin yerlisi olub caddelerdeki ağaçların üstünde iken gelen geçenlerin itdikleri lakırdıları bir diynesen ve pencirelerin önüne konub odadaki olan işleri bir seyr itsen de baksan. Bu benim sana kardaşca verdiğim nasihata sen de isgât olursun. Bu şimdiki senin nakl itdiyin yok mu? Buna bu memleketde dostluk tabir iderler.

Ey ismi öyle pek fena deyil. Çünkü dost demek bir adamın iyiliyini isteyen demek deyil midir?

Ha ona şübhe yalnız isme itibar idecek isek haklısın. Fakat cisme gelirse dostluk aldadıcılık demek olur.

Benim böyle dostluğa aklım ırmıyor. Ayıb deyil ya. Nakl idersen ağnayabilirsem belki ağnarım. Bak dost deyu neye denir? Bir gün ben bir pencirenin önüne konmuş duruyor idim. Odanın içerisinde bir hüsne-dar karı vira kendusine süs verib yatır. Çünkü karılar kocalarının gelmesi yakın kendulere süs verirler ve fil- **[416]** vakı biraz sonra odadan içeri bir erkek girdi ve sedirin üstüne oturub mezkûre karı ile bir eyyam cilveleşdikden sonra icra-yi muhabbete dahi başladılar. O arada sokak kapusu vuruldu. Kapuyu açdılar, diger bir erkek daha girdi içeri. Fakat bu evvelki mezkûr

gelmezden evvel karı ile ne muamele bulunuyor ise gine hiç çekinmeyib o muamele bulunuyor idi ise gine hiç çekinmeyib o muamele bulunurudu ve hatda sonradan gelen dahi onun bu hareketi için asla fütur getirmeyub o dahi onun yaptığını yapmaya başladı. Ben evvel bunları karı koca deyu biliyorudum fakat bu vukuatın üzerine darı koca oldukları iyiden aşikâr oldu ise de ben şimdi bunu hiçbir şeye manâ viremedim. Eyer şunlar karı koca idiler disem karının kocasının yanında diger birisinin gelib mezkûreye bu hareketde bulunması ve mezkûrun dahi asla tınmaması mümkün deyil. Eyer sonradan gelen ya karının ya erkeyin kardaşı idi disem bu dahi olamaz idi. Niçin ki kardaşın kardaşı yahod kardaşının karısına o nazarıla nazar idebilmesi dahi mümkün olamayacağı der-kârıdı. Ben buna bir türlü şeye [417] manâ viremeyib bu düşüncelerde çalkanıb durur iken defa sokak kapusu vurulub içeriye diger bir karı girdi. Mezkûre karı yokarı çıkmayub yokardaki karıyı aşağı çağırdı ve kulağına söyledi ki seni şimdi felanca eve götürmek için geldim. Hade çapuk et gidelim. Karı cevap verib dedi ki eyi amma ben şimdi gidemem, niçin ki dostlarım yokardadır. İşte ben o vakıt ağnadım ki ha bunlar demek ki bu karının dostları imiş. Fikrimden dedim mutlu şu kariya, niçin ki bir tane sadık dost bulmak bu cihande pek ziyade bir talehe mühtac iken bu karının iki tane vardır. Her ne kadar bu öyle ise de fakat işin içinde şübhe etdiyim bir yer vardır. Pekeyi amma eyer şu adamlar şu karının sadık dostu olmuş olsa idiler birbirlerinin yanında ve gözleri önünde yeg-digerinin bu misüllu bir hareketde bulunmasına katan kayıl olmalı deyil idiler. Niçin ki ahz u ita ve kusur şeylerde insanın bin tane dosdu olabilir amma muhabet babinde bir dostdan ziyade olamaz. Ve kişi sahih olarak sevdiyi bir kariya kendinden maada bir başkasının kendi yanında ilişik itmesini deyil, [418] hatda ekseri bir yüzüne bakmasını ve fikrinden geçirmesini bile tecviz idemez. Her ne hal ise dur bakalım neticesine müntazır olalım dedim.

Bu senin dostların dedi sonradaki gelen karı. Dimekdir ki daha dostluk deyu neye dendiyyinden haberleri yokdur. Senin dost dediyyin dostunun para kazandığını ister. Öyle amma dedi o biri. Daha bunlar yeni yakadır. Hoş ne efkârdadırlar bildiyim yok ya. Bunlar benim kendi kuruntularımdır. Sen dur şunda bakayım ben bir yokarı çıkayım de ineyim deyub yokarı çıkdı ve ben şimdi biraz bir yere gidib de geleceyim dedi. Ey uğurlar olsun fakat ne vakıt gelirsin?

Akşama gelirim deyu umarım.

Ey pekeyi dediler. Bu iki karı çıkıb gitdiler. Ben de bunlarla beraber yolda tepelerinden uçarak gidiyorum. Sen bunları dedi gelen karı, demekdir ki daha yeni tutdun. Ya öyledir, ah ne diyeyim sana kız kardaş? Bu sene tamam üç ay bir düziye dostsuz kaldım. Kendi kesemizden yedik, içdik yahod borc etdik. Her ne hal ise ha kuş kardaş? Şurda bir şeye daha taacüb itdim. Bu karı dostlarına ben bir yere gideceyim, dedi ise ne on [419] lar nereye gideceksin, deyu sordular. Ne de bu karı kendini götürmeye gelen kariya bir şey soruyor. Bu da eyi deyil mi? Bunun birisini dedi iki ay oldu. Digeri bir aylıkdır. Biz dost tutduk, artık keseden yemekden kurtulduk deyu duruyor iken Arnavud'un hesabı daha üste koduk. Bilmem ne dürlü istiracdır bendeki. Herkeş bir dost tutduğunun irtesi günü dürlü yeni fistanlar, şapkalar takar takışdırır. Ben daha bunların iki paralarını görmedim. Amma yağlı parçalar çok yeyebildiyin kadar ye. Bol bol atdırıb duruyorlar ikisi de. Sözde birisinin memleketde bir zengin babası varmış. Variyetin haddi hesabı yok. Su basar tarlalar, döner deyirmenler, çiftlikler, koyunlar ve kendisi de onun bir tanecik oğlu olub kâffe-yi meras buna isabet idecek imiş. Babasının ise bir ayağı mezarda olub akşamlı sabahlı gibi gösteriyor ve bu ise pederine bir kahr ile memleketden çıkmış olub her ne kadar pederi gel, deyu yazmış ise de illa seni bırakacak deyilim şu herifin olanca variyetini sana yedireceyim, der. O birisi de birisinde bir külliyyetli alacağı var. Her gün kapuya gider [420] gelir ve heman para çıkdı, çıkıyor gibi bir şeydir der. Bunlar eyi amma o da kirasını veren benim. Mum benden, su benden, her şey benden. Yalnız birisi bir lokandacı kandırmış, akşamdan akşama iki üç kab yemek gelir yeriz.

Aman ka, lokandacı sonra para deyu seni tutmasın?

Yok, yağma yok. Ben o kadar işimin acemisi deyil. Ben söyledim gizliden lokandacıya, yemeyi sana kim sınırladı ise paranı ondan al. Sonra ben karışmam, deyu canım dedi o bir karı. Bunlar olabilir ki sahih de olabilir. Artık bu gibi şeylerin bir ucu ikbaldır. Bir tarlaya da ilkin tohum saçmayınca sonra mahsul alınmaz amma pek de uzun sürerse sakın kendini. Zira zamanede böyle kandırıcılar çokdur. Olabilir ki hem bedava yerler içerler hem... Yok, yok, dedi defa yağma yok. Şunda sabr

ideceyim. Beş on gün daha. Ondan sona aslı çıktı çıkmadı ikisini de kapudan dışarı yalla ideceyim. Amma birisinin hakkına az şüpeleyeniyorum. Şu alacaklı olanın. Niçin der isen ekseri portmeninin içinde beyaz yigirmilikler ile karışık birkaç tane sarılar görüyorum, dedi ise ey onun kolayını bilmez misin, dedi o bir karı. [421] Bir gice uyur iken koynunu araşdır. Altun mu deyil mi ağnarsın. Amma sakın taklim olmasın.

Üstünde parası olduğu günler galiba bana gelmiyor ki birkaç defa yokladımisa da bir şey bulmadım. Benim fikrime ne geliyor der isen bu uşak paraları hak itse...

Canım ne uzağa gidiyorsun, sor bir gün kendisine ki avvokatın yahod mubaşırın kim imiş deyu aslı var mı yok mu onlardan haber alabilirsin. O birinin de kolayı var. Helbetde onun burda hemşehrileri olacaktır. Onun haberini dahi onlardan alırsın. Böyle boş yerde alıb oturma a kuzum, sonra sana oyun iderler der idi o biri. Geçenlerde bir kelepir kaçırdım, dedi dostlu karı. Bir ak sakallı ihtiyarın birisi benim bir tanıdığma bir dost için karı sımarlamış ise de bu kadar dostluğumuz var iken mezkürun hatrına gelmemişim ben. Daha göbeyimi ovduğum yer neresidir der isen mazkûru bizden aşağıda birisi yakalamış meyer herifin üç gün ömrü var imiş ve kimsesi de yok imiş.

Ey böylesi de bir taraftan eyidir. Niçin ki ihtimaldir, zengin dostun olduğu halde o vakıt da seni böyle her yere gitmeye bırakmazlar. Bu gibiler giz [422] liden kendi kabahatlarını bilerek bir şey tınmazlar dedi. İşte buna keza lakırdılar iderek gittiler bir kapuyu vurub içeri girdiler. Ben artık mezkûrleri onda bırakıb gideyim şu karının bir de bir dostlarının ne efkârda olduklarını ağnayabilir miyim, deyerek evvelki pencirenin önüne geldiyimde mezkûr dostların birisi böyle söyleyordurdu o birine. Şu karı def olmuş gitmiş iken birbirimize açılalım. Sen bu karıyı tutdun ise ne sebebe mebni tutdun?

Çok acayib şey sūal idiyorsun. Dost dediyin niçin tutulur? Eyer sen bir temelli karı alacak olsan paralıısını ya bulursun ya bulmazsın. Ba-husus ki şimdiki vakıtta öyle pek kolayına paralı kız, karı da bulunmuyor. Hade ikbalinden öyle bir şey düşdü de aldın deyelim, onun parası tükendiye halde boşayabilir misin? Hayır, bir defa aldığın beş on para için ömrün oldukça besleyeceksin. Amma dost paralı iken şöyle böyle aldat, ye, iç, zefkini icra et, parasız kaldığı gibi kaldır üstünden atıver yahod parasız

kaldığı vakıt senin de kendini idare idebilecek kudretin yok ise gine bırakmazsın. Ne olur olur geçinirsiniz, dedi [423] ise ağnadım, dedi o bir kuş. Buna dost demekden ise biri birinden umid idenler dimeli yahod daha eyisi ve doğrusu gizli düşmen dinse olur dedi.

Daha dur bakalım, dedi aşağıki kuş. Sen nakl ideceklerimi diynesen ne diyeceksin? Bu iki dostlar defa başladılar birbirleriyle lakırdı itmeye. Sen, dedi birisi o birine. Neyile kandırdın bu karıyı? Benim pederimden çok meras kalacaktır deyerek avundurmakdayım. Oyusa ne peder var ne valide ne memleketde bir çöp. Sana açığını söyleyim mi, şu setrenin de artık hiç tutacak yeri kalmadı. Şu karıdan bir de setri tutabilsem alıncaz yürüyeceyim. Ah yanıma gel öyleyse, dedi o biri. Kundura eskidi, almaya umid yok. Dikdirmeye bile para yok. Bir kundura da ben tutabilsem hepsinden geçdin başımda bir derd vardır ki karşıda işler iken bakalin birisine iki yüz on üç guruş kadar borcum olmuşudu amma dediyime altı sene kadar var. Altı senedir herifi eyledik. Bu sene yalan tükendi ise herif bizi kaldırtırdı. Vira şunu bir kolay yerine bağlayalım deyu kapuya taşınıyoruz. Bu bizimki nasılısa bir [424] defa beni mübaşir ile görmüş. Nedir bunun ile işiniz deyu süal itdi ise bakalım birisinde bir külliyetli alacağım var. Bir kopartdırsam artık gözüme bak ile biz de öyle geçiriyoruz.

Adam, de niçin uydurmaya bak. Bunlardaki zenginden alırlar. Biz de bunlardan almalıyız. Hem benim sana bir süalim vardır. Bu karı için epeyice variyetli derler. Kendisi ise ağlar dedikde o biri bak şimdi birbirimize halimizi ifade itdik ya, şunca vakıtdan beru şu karıdan yeyib içmekde isek de bu bize baki deyildir. Niçin ki yarın bir gün yalan tükendikde bu karı o vakıt haliyle yol virecekdir. Ba-husus şu bugünkü gelen karı yok mu? Biraz cadunun birisine benzer idi. Bunlar bilirsın, mabeynlerinde dayma bizim alyehimizde gezerler ve birbirleri ile lakırdı itdikcez birbirlerinden bilmediklerini öyrenirler ve madam ki epeyice vakıtdan beru ne sen ne ben karının ağzına bir şey atamamışız. Haliyle bu ayıblar bütün meydane çıkıp şu ekmek bizden gitmesi pek uzak olmayacaktır. Onun için bugün şu evde yok iken şunun sandığını bir kurcalasak bakalım nesi var nesi yok. El [425] biseye dayir olana dokanmayız. Para, altun, elmas ve incuye dayir olanları kalk gidelim ideriz.

Eyi amma o sandığın anahtarını dışarı çıkıldıkda üzerine alır.

Tohaf söylersin, zatı öyle de öyle de gücümüz bitmiş olub artık bir daha buraya geleceğimiz yokdur. Böyle olduğu halde baltadan iyi anahtar olmaz deyub ve ellerine bir balta alıb ikisi olanca kuvvetleri ile çalışıb sandığı kırdılar ve kel evvel beş, altı aded elbise bohcalarından maada bir büyücek kutu çıkardılar. Kutunun içinde sayır çok ufacık kutular kimisinin içinde pırlanta yüzükler kimisinde küpeler dolu ve vakide nakıd para olarak buldukları iki üç yüz guruşdan ibaret idi ise de kusur rızka dayır olanlar külliyyetlice olub kâffesini kaldırdılar ve bırakıb gitdiler. Halbuki karı dahi o gün akşam eve gelmedi. Fakat madam ki ben karının girdiyi evi görmüş idim bana merak olub gideyim gelmediyinin sebebini ağnayabilir miyim, deyu pencirenin önüne konub içeriye nazar itdikde mezkûre karı son terece işretde ve sarhoş olmuş olub yanında ise bir zengin kıyafetli bir adem oturmuş olarak birbir [426] lerinin aşkına içib toka itmekde idiler. Bu arada içeriye elinde bir kâğıd ile bir karı girib ve bir hokka kalem ile mezkûr erkeyin yanına yaklaştı ve ol dem mezkûr kâğıdın içine birkaç satır yazı yazıb imzasını vaz itdi ve ba-dehu ol anden sonra birbirleriyle dost olmuş olub ve dostluğuna emniyeten mezkûreye bir adet hane ihda itmiş idugini tahmin itdim. Sonradan gelen karı erkeye daha birçok işretler teklif itmeye başladı. Bi-çare erkek zaten işretten mesd olmuş olarak ve lisaniyla içmeye kudreti olmadığını ağnadabilecek hali dahi kalmamış olub elleri ve gözleri ile işaret ider idi. Halbuki bunlar asla ikramın yakasını bırakmayub herifi öyle bir hiyyete getirdiler ki nihayet-ül emr oracıkda işretin kesretinden yıkıldı kaldı. Bunlar heman üzerinde ne ki var ise kâffesini soyub aldılar ise de parmağındaki bir adet pırlanta yüzük için sen alırsın ben alırım deyu maraza zuhr idüb ve o arada ise mezkûr erkek bunların şamatasından işretten dümanlanmış başını cuzi kaldırıp ve üzerini talan itdiklerinden daha bi-haber olarak bu alırım alırsın muarazası nedir deyu süal [427] itdikde sen daldınisa bu karı dedi birisi dostluk senedini bana vermiş olduğu için senin ben almışım diyor idi ise ben de alırım diyor idim dedikde mezkûr getir şundan bir kâğıd daha bir sened de sana yazayım deyub ona da bir sened ve bir ev ihda iyled,i dedi ise doğrusu dedi yokarki kuş şu senin dostluk hikâyenin içinde her bir vukuat bir azim dostluk icrası idi ise de anler gülmemi mücib olmadılarıdı. Çün dayıma aherine zararlı bir dostluk icraları idi ve aherine zararlı olan bir şeye gülmek dahi katan

elimden gelmez idi. Fakat menkıbenin şu son cümlesinde şu sened maddesine artık gülmemi zabt idemedim deyub kuş yüksek sada ile birkaç defa şakıdı. Badehu bu ne azim dostlukdur ki sened başı ile bağlanmadıkcaz birbirlerine emniyet idemeyorlar. Saniyen bir husus dahi benim sana bir süalimden beni kurtardı. Çünkü sen menkıbenin sifтахında iki erkeyin bir karı dostları olduğunu tarif itdiyinde bilaks bir erkeyin dahi iki karı dostu olabilir mi deyu süal idecek idim. Süal itmeye kalmadı sırası gelib siz söylediniz. Dünyade ne dürlü dostluklar bulunabiliyor [428] bendenize malûmat verdiyiniz için sana teşekkür iderim kuş kardaş. Fakat bunun ile birlikde eyer gücenmez isen şunu dahi derim ki senin bu giceki hikâyen çoğu dolandırıcılık, hiylebazlık ve batakcılığa dayir şeylerdir, netekim kortezanlığa.

Ona şübhe ne dedi o bir kuş. Ben de bunun böyle olduğunu bilerek nakl itdim. Fakat şimdiki kortezanlıkların çoğunun bu dediyin üç husus mutlaka iktizasından olmuş olarak ve her ne kadar maddemizden haric ise de maddemiz ile karışık olmuş olduğu için tarifine mübaşiret iyledim.

Ben sana yarın gice bir kortezanlık hikâyesi nakl ideyim de bak, dedi yokarki kuş ve ba-dehu mükâlemelerine hitam verdiler. [429]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YİĞİRMİ BEŞİNCİ GİCE: MEMULİN GAYRI PEDER

Bizim memleketde dedi yokarki kuş. Vaktıyla bir ananın babanın evladı memleketini terk ile diyar-i gurbete gitmiş idi. Mezkûrun gurbete çıkmasına sebep ticaret aramak zımnında olmayub şöyle bir memleket dolaşib keşd u güzar itmekden ibaret idi. Çün anasının babasının hali vakti yerinde olub güzel evleri ve bağ, bahceleri olub haylu de davara malik idiler. Çünkü bizim memleketde bir adamın variyeti davarda durur. Mezkûr delikanlunun ismi Keşmi olub bir tek de kız kardaşı varıdı; Çeşmi isminde gayetle güzel bir kız çocuğu. Keşmi pederinin ve validesinin gayet sevgülüsü olub çünkü bu [430] ikisinden maada evladları yok idi. Diyar-i gurbete gitmek sevdasından vazgeçmesi için ataları her ne kadar rica ve ibram itdiler ise de asla rica ve göz yaşları kabul olmayub çocuk çağında yanlarından ayrılıb ve yol harçlığı için dahi bir miktar para alıb yola revan oldu ve canının istediği memleketleri dolaşib

gezer idi. Sekiz, on sene mürad idüb hala gelib çıkmadı ise anasının, babasının göz yaşları sel olurdu. Günün birisinde pederi bir han önünden geçer iken mezkûr hanın penciresinin önünde tıbkı her cihetle evladı Keşmi'ye benzer birisini görür ise de fikrinden der: Ne minasibet, eyer benim evladım olmuş olaydı ne işi varıdı burada bu handa doğru eve gelir ener idi. Fakat evlad muhabeti ve şunca senelerin hasreti bi-çare pederi çok defa aldadıb hiç o taraflarda işi yok iken her gün o hanın önünden geçer idi ve çoğu gün mezkûr rasd getiremeyib ve çok defa dahi şöyle bir dışardan odanın içinde gezdiyini yahod eyilib doğrulduğunu görür idi. Bu husus mezkûrun gayetle merak u endişesini mücib olub zevcesine bu keyfiyeti açdıkdı dedi zevcesi vakide bizim ev [431] ladımız olmuş olsa idi doğru hanemize gelir idi. Fakat ihtimaldır, delikanlu kısmı böyle şeyleri bir cilve sayar ve bakalım atalarım beni sabık pek severler idi. Gine eski muhabetlerinde kadim midirler deyu bir tecrube için yapmış olsun gel sen yarın han-ı mezkûre gidib hiç o deyilden şu şeyi odabaşıdan bir aǵnayıver.

Buracıkda şu handaki gördüyü uşağın hakkına biraz malûmat virmemiz iktiza ider. Mezkûr delikanlu vaktıyla bir asılzade ve görmüş geçirmiş familya evladı idi. Fakat sonradan felek ruzigârı aksi esmeye başlayıb olanca variyeti elinden gitmiş ve kısmet aramak kısmında gurbet ellere revan olmuş idi. Halbuki mezkûr aksi ruzigâr gurbetlerde dahi mezkûr delikanlunun tepesinden esmeye devam idüb haylu seneler bin dürlü mihnet u zaruret çekerek feleyin eylencesi olmuşdu. Ve madam ki böyle yüksekden düşenler her ne kadar variyetce tebdil olsalar ahlakca tebdil olamazlar ve anlerin alışmış oldukları huzur u istirahat-ı mal u varidatı ellerinden alan felek duyğu ve namuslarına gelirse ekseri ilişemez. Mezkûr [432] delikanlu dahi kendune emsal ve kendini tanıyanların olduğu memleketlerde neçe bin bela u müsibet çekdikden sonra habar u felaket dahi artık kendusine indel alem bir karı azim olub kimsenin tanımadığı uzak diyarlere gidib kendi tâyyüş-i ömrüne çalışmaya karar vermiş idi. Çunki bu cihan-ı fanide ve pür fanide sefillik u meşakkat çekmek kâffe-yi cemiyet-i beşeriyenin ve bütün kâyinatin mutlaka eda ideceyi bir borcudur. Ve bu borcu eda itmek hepsine kendi kudretince çetin ve ağır ise de vaktıyla görmüş geçirmiş olub sonradan çarh-ı feleyin altına gelenler hakkında daha ziyade ağırdır. Niçin ki o misillu kimselerden nasıl dedim, felek variyetlerini alabilib namuslarını alamaz ve bu

husus ise zalim u kaddar feleyin onlara rıkkat u merhamete gelmesinden naşı bir ihsan u müsaadesi olmayub daha ziyade ve yeni bir gaddarlığıdır. Yani keşki varyetlerini aldığı gibi namuslarını dahi alaydı onların ruy-i zeminde ondan sonray çekecekleri meşakkatın en büyüğü ortadan kalkmış olurdu. Bu hususu layıklica ağnatabilmek cild cild kitablara mahsus olub ve öyle dahi olsa [433] gine vuku bulan halleri ağnatmak mümkün olmayub yalnız böyle bir hale giriftar olmuş olanlar bilir ise de şu kadar bir şey söyleyim ki yüksekden düşenlerin dünyada giriftar oldukları derd u mihnet sayır hiçbir beliyeye kıyas deyildir. Fakat nasıl malûm sözüm namusunu yüksekden aşağı düşdüyünde ve düşdükden sonra dahi bırakmayıb ellerinde tutanlar hakkına göredir. Yohsa yüksekden düşüyor iken havada yahod düşdükden sonra yerde ar namus şişesini kaldırıp atdıktan sonra, artık ondan sonra dünyada yaşamak altun tasdan su içmeye benzerdir. Fakat şuracıkda bir gayet çaparız labürintu daha karşımıza çıkar. Çünkü namus dinilen şey iki dürlüdür. Birisi hade Allahca diyelim, digeri dünyaca. Allahca namus kimsenin maline, şanına ve istemediyi hiçbir şeyine dokunmamak, kimseye hiçbir zarar virmemek ve yalnız kendi helalından kısmetiyle iktifa idib geçinmek ve vaktına kudretine ve icabına göre aherine iylik dahi itmekdir. Dünyaca namusun çokluk çeşidi ve matlubatı olmayub bir tanedir. Yani paradır ve dünyaca namussuzluk dahi para [434] sızlıktır. Namusu yerinde olarak yüksekden düşenler Allahca namusa gelirse kimseden utanacakları yokdur. Fakat dünyaca namus (yani para) onlarda olmamış olduğu için işte onun için dünyada herkeşden gayetle utanırlar. Niçin ki dünyada yaşamaktadırlar ve madam ki bu namussuzlukdan dahi kurtulmak için olabildiği kadar dünyanın gözünden siper olmakdan başka çareleri kalmaz. Anın için ekseri böyle yüksekden düşenler hiç kendilerini tanıdık olmayan yirak ve ecnebi memleketlerde gidib sığınır ve baki kalan ömrlarini öylece geçirirler. İşte bu handaki uşak dahi bu ecilden idi. Fakat dünya yüzünde pek çok bela u müsibet çekmiş olub ve zaten yüksek familyadan olmuş olması hasebiyle bazı dünyaca sayıntılar için dahi atıye bin dürlü derd u mihnete giriftar olmuş olarak kendi fikrinden Keşgi yüksek familyadan doğmuş olmasa idim der durur idi. Çünkü bir adem yüreyine en ziyade derd olan şey neyise fikri dayım onun ile meşgul olur ve bu meşguliyet ve dalgınlık bazen insanı oralara kadar götürür ki bir yandan derd u gam tesdisi dolub taşib ve bir yandan [435] bu dalgınlık terece-yi nihayeye vasıl olarak kişi ekseri fikrindeki en ziyade derd itdiyi

kuruntusunun bir luğetini kendinin haberi olmayarak lisanen dahi söylemeye başlar. İşte mezkûr uşak dahi çekdiyi şunca musibet u serencamlardan bu hiyyete düşer olmuş olarak kendi fikr u heyalinde cvelan itmekde olan şu keşki yüksek familyadan doğmuş olmasa idim mütalaasının keşki luğetini kendinin haberi olmayarak lisanen dahi söylenir idi. Fakat madam ki kendusi ile konuşan yahod ikamet itmekde olduğu kimseler öyle bir dalğınlıkda olmayub onun bu lakırdı itmesini duyacaklardır. Ol sebebden han-ı mezkûrun odabaşısı dahi bu uşağı bir odaya koymuş olarak mezkûr hanın içine girib çıkdıkcaz yahod digerler ile konuşdukcaz arada bir dalğınlık ile ağzından çıkan bu keşki luğetini sayruleri işidib ve ol ane degin uşağın dahi adını bilmedikleri için mezkûr uşağın adını Keşki komuşlarıdı. İşte yalan u fani dünyanın şu hali daha vardır ki hem düşüb bütün vicudin hurdehaş olmalı. Hem ele mayıtab olmalı. Bundan da maada tesadif bu ya, bu uşağın mezkûr ev [436] ladını arayan pederin oğluna gayetle vicudca ve simanca müşabehatı varıdı ve öyle bir müşabehat ki katan fark olunamazıdı ve mezkûr pederin hanın penciresinden mezkûru birkaç defa görüb kendi oğluna benzetdiyi dahi bunun için idi. Bu uşağın hali ise harclık tarafından gayetle darda olub mezkûr hane indiyi günden beru yediyi ziyade idare ile salt bir kuru ekmek ve hiç bilmediyi bir memleketde ne iş tutub da kendisini idare idecek ve odabaşıya nasıl kira virecek düşünceleri ile meşğul olurudu. Fakat sırr u Hüda'ye kimsenin ağıl ırmez. Bazı defa vakı olur ki dünyade bir düşmüş sefilı kaldırmak için kimse vazife idinmez de o adam da öyle ser sefil kalır. Buna fikr yoracak bir şey yokdur. Fakat bazen öyle olur ki öyle bir düşmüş sefilı düşmüş olduğu sefalet u zaruret çukurundan çıkarabilmek için binlerce acıklı ve kudretli hamiler dahi bulunur. Hepsi çukurun her tarafından anı çıkarabilmek için gayet kalın ipler atarlar ve yüzlerce kişiler olanca kuvvetleri ile mezkûru çıkarabilmek için ipi çekerler de o kadar kalın iplerin hepsi kırılır. [437] Çekenler yorulub arka üstüne devrilirler. Fakat o kadar kalın ipler bir dağ olsa çekib çıkarabilir iken bir hafıfca adamı niçin çekib çıkaramıyor deyu merak idüb defa ipleri tazelerler. Yorulan adamları deyişdirib yerine daha kuvvetlerini geçirirler, yeniden bağlarlar. Olan kuvvetleri ile hız ile hepsi birden çekmeye. Hayır gine çekemezler. Ve eger anlerin şiddet-i garblarından naşı mezkûr çukurdakini biraz yerden yokarı kaldırabilmeye muvaffak dahi olabilseler bu defa ip yarı belde kopub biçare defa hız ile çukura düşmesinin sebebine bu defa eli kolu da kırılır ve bunu

gördükde ol kadar acıklı hamileri artık bakıb görüb ki nafile mezkür bi-çare düşmüşe iyilik idelim dedikleri mezküre daha ziyade fenalığı mücib oluyor. Rıkkat u müradlarına rağmen mezkûru çukurun içinde bırakıb giderler ve bu kadar kuvet ve arzulerine rağmen niçin çıkaramadıkları için taacüb de iderler ise de ekserisi mezkûr-u çukurun içinde tutan gizli eli göremezler. Ne dersin bazı defa vakı olur ki bu kadar kuvvet u kudretli el [438] lerin çıkaramadıkları bir sefil kuyunun ağzından aşağı sarkan bir örümcek teline sarılıb yokarı çıkmaya muvaffak olabilir. Bu sözlerin üzerine kuş kanadlarını açıb ve gözlerini göye kaldırarak ey Hikmetullah, dedi. Sen varsın ve her ne kadar bazı alimler sana tesadif ismi vermişler ise de ismin, senin cismine bir dokanırı olmayub sen halâ vardın. Ve eger cemiyet-i beşeriyede ve kâffe-yi kâyinatda bulunan akl u fikr hüner u marifet, kuvvet u kudret senin emrin olmayarak yerden bir saman çöpünü kaldırabilir itikadında bir kimse bulunur ise o misüllü adem divane oldukdan maada her şey her vukuat her tesadif senin ilm-i ilahın, mürad-ı rebbanın ve irade-yi lemezeliyen ile olduğu ol azim kudretine küfr itmiş olur dedi ve ba-dehu menkıbetine devam bile irtesi gün dedi peder hane gidib odabaşyı buldu ve hanın felanca odasında bir uşak vardır. Mezkûr uşak kimdir ve nereden ve ne vakıt gelmişdir deyu süal itdi. Odabaşı cevap verib dedi, nereden geldiğini ve kim olduğunu bilmem fakat daha geleli sekiz, on gün kadar şeydir.

Ku [439] zum odabaşı, mezkûrun adı nedir bilir misin?

Adına Keşki mi diyorlar, Keşmi mi diyorlar, Keşmi mi diyorlar, öyle tuhaf adı vardır.

Tamam tamam kendisidir, dedi peder fikrinden. Artık şübhe istemez.

Ey niçin gelmiş aceba bilir misin?

Görünüşü kısmet aramak için gelmişdir. Çunki pek sefil bir haldedir. Saniyen bana da tenbih itdi, ben bu memleketin acemisiyim. İki para ekmek parası kazanacak bir iş olur ise bana kılavuzlayıver demesi üzerine peder fikrinden dedi, bak şu oğlanın kullandığı şeytanlıklara aceba bu memleketin içinde bilmediyi bir köşe var mıdır ve ba-dehu sevincinden gülmesini zabt idemeyub güldü ise odabaşı gerek bu uşağın hakkına nice nice sorub araştırıb malûmat istemesinin ve gerek gülmesinin sebebini

mezküre süal itdi. Peder karşılığına bu uşak şimdi burda mıdır dedi ise hayır irken dışarı çıkdı.

Ne vakıt gelir aceba?

Akşam gec vakıt gelir. Çunki erkenden akşama kadar kendisine bir iş bulabilmek için dolaşiyor. Çunki kendisi gayretli bir uşağa benzeyor.

Sahih olarak kardaşlık, sizin bu uşağı bu terece sıkı araşdırdığınız bana [440] pek merak oluyor. Nedir sebebi deyu odabaşı defa süal itdi. Peder odabaşayı tenhaye çekib dedi. İşte sana esrarımı açayım. Fakat sen kendisine söyleme. Bu uşak benim oğlumdur. Bundan yedi sene akdem hiçbir luzum olmayarak sadece memleket seyr itmek için kalkdı gitdi. O vakıtdan beru ne bir mektub ne nerede olduğunun hakkına bir haber alamayub ben ve validesi ve biricig kız kardaşı her gün gözümüzün yaşı sel olurudu. Birkaç gün mukaddem ben kendisini pencireden görüb tanıdım ise de niçin hana insin deyerek kendi kendimi aldatdım idi. Çun bendenizin Allah'ın verdiyinden birkaç tane evim, bağım ve oldukça variyetim vardır. Ağnadın mı şimdi maddenin aslını?

Çok acayib, böyle bir zengin pederinin evini barkını bırakıb da böyle bir sefil halde miskin han köşesine inmek aceba size bir gücenginliyi mi varıdı? Ne minasibet, canım, mabeynimizde hiçbir geçmişimiz yokdur. Sadece bir cilve için yapayor olmalı.

Pek cilve alâmeti deyil gibi geliyor bana. Niçin ki pek sefil haldedir ve şu halinden kurtulmak için itmediyi gayret kalmayor. Öyle bir [441] kolaylığı olsa bu kadar eziyeti yalnız bir cilve için niçin çeksın? Hade cilve dahi olsa birkaç gün sürsün deyelim. Bu sekiz on gün oluyor. Ha bak bu gibi şeyler olur. Ne vakıt böyle bir adamın evladı beş on defa gurbete gider gelir, pederinin variyetini hovardalıkda telef ider, nihayet gine gurbetde sefil olub ve çaresi tükenib gine memleketine avdet ider ise de pederinin kendusinden yüz çevirmeş olacağı ihtimali olarak doğru evine inmeyib hana iner ve öyle dahi olsa gine birkaç gün handa durduktan sonra araya bir miancı koyub pederine şifaat itdirir.

Canım dedi peder biz kendisini gayetle sever idik. Hisabca gurbete çıkdı. Çok sefillik çekdi. Birkaç da mektub yolladı ise de galiba gelib bize deymedi ve o cihetle benim pederimin ve validemin nerede ve ne halde olduğumdan haberleri var amma beni aramıyorlar deyü bir fikr tutdu galiba. Fakat pek ziyade sevdiyimizi bildiyi için fikri ona da gani olmayub gideyim şöyle bir yol tutayım ve onlar helbetde bir gün deyil ise bir gün beni rasd gelecekdirler. Onlar bana bir şey söylerler ise demek ki be [442] nim kuruntularım yağnışdır. O vakıt ondan ağnarım dedi kendu kenduye. Ha işte bu böyle olabilir. Şimdi aklıma geldi. Ha bak buna benim de aklım keser. Şimdi buldun, dedi odabaşı.

Ey ben gideyim, ben sonra akşam gelir onu eve götürürüm deyub gitdi peder ve eve gidib karısına ve kızına handaki gördüyü uşağın kendilerinin oğlu olmuş olduğunu iyiden tasdik itdiyini ve ahşam alıb eve geleceyini haber verdikde hepsi de sevinclerinden ağlamaya başladılar. Halbuki o gün her günki mütadı üzre uşak ahşama kalmayıb irkence hana geldi ise odabaşı her ne kadar pederinden söylememesi için tenbihli idi ise de sabre takatı kalmayıb uşağı tenhayeye çekdi ve dedi, ay oğul bu ne akıl seninkisi? Böyle bu memleketde zengin ve seni gayetle sever bir pederin olub da gelib bu handa sefillik ve zaruret içinde kalasın meyer senin sefillik çekmede arzun mu vardır?

Niçin söyleyorsun bunu, dedi uşak.

Niçin söyleyeceyim, sen bugün dışarı çıkdıktan biraz sonra pederin geldi. Seni birkaç defa pencireden görmüş ise de kendisini yağnış [443] çıkarmış. Nihayet bugün geldiyyinde araşdırdı yoklaştırdı. Her nişaneler uygun geldi. Sahih olarak senin onun evladı olduğun aşikâr oldu. Akşam gelib seni alıb eve götürecekt dedikde uşak kendi fikrinden dedi galiba düşgün adamı mayıtab iden çok olur. Bu herif de beni bakdı gördü ki altında yok, üstünde yok, koynunda yok. Ben böyle adamdan kirayı nasıl alabileceyim deyu hesabca bize yakın günlerde hoş geldini konduracak olduğu için şimdiden böyle bir kıtır yuvarladı. Meyer bu herif sahiih olarak beni bu handan dışarı iderse bilmediyim bir memleketde bu kadar parasızlık ile ben ne yapacağım? Benim halim nice olacak deyu endişe u korku etrafını sarıb bütün vicudi didremeye ve kan terleri dökmeye başladı.

Ne düşündün dedi, odabaşı. Canım yohsa pederine bir kahrın yahod bir darğınlığın mı vardır? Vaz gel ay oğul, onlar hep cahillikdir.

Neler söyleyorsun a kardaş sen de, dedi uşak. Benim derdim bana yetişmiş artmış. Sen de durmuş benim ile eyleniyor musun?

A kuzum, bunca gündür benim seninle [444] bu yolda yahod başka dürlü bir şaka cilve itdiyim var mı idi? Sen kendi halinde ben kendi halimde işimize bakar dık. Sen gitdikden sonra öyle bir adam geldi. Sordu araşdırdı. Benim evladımdır dedi. Ahşam gelir alır eve götürürüm dedi. Hala ben yalan söyleyorsam şimdi birazdan ağnaşılacak deyil midir? [445]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YİGİRMİ ALTINCI GİCE: BİLMEYEREK KORTEZANLIK

Odabaşının bu emniyetli lakırdılarının üzerine uşağın kalbinden endişe ve kati umidlik bulutları cuzi sıyrılıb dedi kendi fikrinden ey bi-çare Hamdi! (Çünkü asıl kendi adı Hamdi idi.) Rüya mıdır, ayrılık mıdır yohsa aceba şu cihan-ı fanide şunca zemandır çekmekte olduğun derd u mihnet, beliy e müsi bet, sefalet u zaruret, idbar u felaket, aksilik ve perişaniyet, düşğünlük u nekbet, rusvaylık u bednamiyet, horluk u viraniyyet, hasret u kurbet, hicran u fitret nihayet-ül emr kara bulutların arasından çıkı b gine yakında kara bulutlar içine girecek olan güneş gibi şu kadar ka [446] ra bulutların arasından muvakkat olsun biraz olsun sonra defa yine batmak üzre bir ferahiyet güneşi tulu idecek midir? Hayır, hayır. Gine neler sayıklayorsun? Hiç bana öyle eyi bir şey olur mu veyahod hade umid yok ya, hade olsa bile onun dahi tahdından aceba ne kadar yeniden fenalıklar zuhura gelecektir. Hayır inanmam bu şeye, hem inanmadığım dahi hakkımda hayırlıdır. Niçin ki beni müddet-i ömrümde hadsız hisabsız defa aldatan felek bu defa dahi aldatacak deyil midir ve şimdi inanı b sonra teh-i dest çıkdığım halde aldanmak ezabı çekecek deyil miyim? Meyer o yalancı feleyn artık hiçbir vadine aldanmamaya niyet komadım mı ben?

İşte şu cihande pek ziyade felekzede olanlar böyle olurlar. Haklarında hiçbir iyilik isabet idebileceğine umid-var olmayub taleh kendulerine biraz güler yüz gösteriyor

gibi dahi olsa artık bir kerre gözleri korkmuş kayru ondan korkub geri geri kaçarlar. Ve fil-vakı dahi böyle deyil midir?

Ba-dehu dedi kuş, odabaşı kelame ağaz birle ne düşünüyorsun a canım, dedi uşağa. [447] yok eyer pederinin evini istemiyor isen keyf senin deyil mi, gitme.

Onu düşünüyorum ki benim burada pederim yokdur dedi uşak.

Ha şimdi ağnaşıldı ki sen pederine kahr itmişsin. Gel a kuzum böyle cahilliklerden ferahat gel. Pederine müracaat et. Gurur u tekebbürü bertaraf et de şimden sonra bari adam olmaya bak.

Görüyor musun kardaşım, dünyanın şeriatını? Şimdi şu uşağın fikrinde cvelan iden mülahazalar ile odabaşının ona verdiyi nasihatları bir defa karşılaştırdı. Odabaşının bu lakırdısının üzerine uşak kendi fikrinden böyle dedi, Ulan gel şu herifin sözüne inanayım. Neyise şu feleye bir daha aldanmış olurum. Amma ben gine fikrimden yalan deyu tutarım ya, yüzden inanmak göstereyim deyub odabaşıya dedi. Ey odabaşı senin sözün haklıdır. Bu cahilliyin bana zararı yokdur amma artık bu defa dünya başıma dokandı ve her ne kadar pederim ile bozuşarak ğurbete çıkmış deyil idim ise de haliyle pederimin benim kurbete çıktığıma canı sıkılacağını bildiyim için kendimi tanıtmaya cesaret idemeyor idim. [448] Ah telbis ve hiylekâr ikbal, ruy-i zeminde meydan senindir! Yürüt hükmünü, görüyorsun şu ikbalin doğruluğa itdiyi kalbazanlığı işte böyle bin dürlü derd u mihnet çekdikden sonra ve asla bir noksaniyetin olmayarak çekdikden sonra bir de kendi belandır, müstahakındır. Kendi taksiratındır deyu elin sitem sözünü diynemeli. Bu da bir şey deyil. Doğruluğa hiyle idib kabahatı üzerine almalı. Karşındaki öyle bir lakırdıdır idiyor ve ihtimaldir o lakırdısı yerine ve sırasına göre haklı ise de sana göre deyil ise de evvet tıbkı kendi üzerine gibi diynemeli. Fikrin bilerek eyriliye hak vermeli. Bana kalırsa ikbalin her dürlü zulminden ziyade doğruluğa kalbazanlık itdiyine yanarım.

Aferin dedi odabaşı. Şu bir iki çift lakırdımın üzerine bak nasıl aklını başına topladın. Bare benim sana bu kadar bir iyliyimi hiyn-i hacetde hatrından feramuş itme ve vakıt ahşam oldu.

Uşak handaki odasına gidib umid ve korku vesvese ve ferahiyyet düşünceleriyle çalkanıb durur iken geriden bir ademin şazlık u meserred ile hana doğru geldiğini gö [449] rür pencireden. Mezkûr uşağın sözde pederi olub hana girdikde uşak geldi mi deyu odabaşıya sual itdi ve odabaşı buyurun yokarı odasındadır dimesi üzerine mezkûrun sevinci bir kat daha izdiyad bulub dizleri didreyerek verdivenden yokarı çıkdı ve uşağın odasına girib selam vermeden ilerisi heman boynuna sarılıb pederani muhabet puseleri ile evladını çok defa öpüb ve bil-mukabele öpüldükden sonra dedi, ah evladım bunca senedir kuzu kanadı ile olsun bir haberini alabilmeye nayıl olamayub gice gündüz hasretinle kül olub yolunu gözleriz de sen hiç habersiz gelib bu han köşesinde inib ikamet idersen meyer bizi vaktinden evvel bab-ı mezar komaya kasdın mı vardır veyahod bizi yakıb yandıran evlad muhabetine bedel senin yüreyinde katan peder u mader muhabeti duyğusu yok mudur? Pederinin ve validenin ve bir tanecik kız kardaşınıza bir memleketde olub ve şunca zemandır da ayrılıkda olmuş olarak bunca gündür kendini beyan itmeden durmaya nice tehammül idebildin deyu gözlerinden seyl gibi göz yaşları döker idi.

Pederim ben kurbete çık [450] dım ısa daha tıfıl çağımda olub peder ve validenin öyüd ve nasihatı bir evlad hakkında ve terecelere kadar fayideli olabilir bilmez idim ve diyar-i gurbetin bin dürlü beliyesi şimdi bana bunu öyretti ise de ihtimaldir bu dersi sizden diynemeyib vukuatdan diynediyme canınız sıkışmışdır ve binayenaleyh benden yüz çevirmişsinizdir deyu hane-yi pederaneme inmeye cesaret idemedim, deyu uşak dahi göz yaşları döker idi. Halbuki şu odanın içindeki iki ağlayanların duyğu ve efkârları birbirlerinden bütün bütüne farklı idi. Peder evladına kavuşduğunun sevincinden ağlarıdı ve uşak ise feleyin bin dürlü zulm u rencine uğrayıb ve başına gelmedik derd u felaket kalmayıb furtunalı deryade çalkanır gibi gurbete çikalıdan beru kudurmuş dalğalar ile güleşmeye mecbur olduğundaki bedbahdlığına ve şu heyali limanın gözüne görünmesiyle aceba daha başımdan neler gelib geçecektir deyu yüreyi oynayıb ağlarıdı.

Ne boş zühümler, a gözümün nuri evladım. Tekrarladı peder, sen dimekdir ki daha peder ve valide yüreyine vakıf deyilsin. Hiç [451] böyle bir defa o da en hafif ve o dahi üzerinden haylu seneler mürur itmiş bir taksirat için ata evladından geçer mi? Hade kuzum, sil gözünün yaşını. Vakıt geçmeden eve gidelim deyu defa kucaklayıb

öpüşdükden sonra o da kapusunu kapayıb yan kapusundan dışarı çıktılar. Eve geldikde artık o aradaki seyranın tarifi mümkün deyildir. Validesi ve kız kardaşı şazlık u behcet göz yaşları ile her biri bir yandan sarılarak ah evladım, ah kardaşım, bu ne gündir bize bağışladın; ah didelerimizin nuri, niçin bugüne kadar kendini bizden siper itdin pederin dün böyle bir şey söyledi idi ise de asla inanmadık ve senin hasretli gözlerine öyle bir şey görünmüş dedik idi. Meyer gerçek imiş deyub hazır olmuş olan bir sofraya oturdular ve badeler nuş iderek son terece tatlı muhabet ve iştahla taam itdikden sonra haylu zaman daha oturub şu doyulmaz muhabet şafakını sabahın şafakı ile karıştırdılar. Öyle ki uyku haliyle gündüze kaldı.

Fakat uşağın gözü gerek sofrada ve gerek sonray gice sabaha kadar oturdukla [452] rında ziyade bir iştihak-ı şedid ve mümteni-ül galebe içerisinden bir dürtüş ile dayim ül evkat kızın yüzüne doğru çevrilir idi. Ve mezkürenin isminin Çeşmi tabir olduğunu dahi atalarından işidib Çeşmi kız kardaşım tesmiye ider idi ise de kız kardaşlık muhabeti yerine ilk gördüyü saniyeden bed ile diger bir yakıcı muhabet ateşi uşağın kalb u vicudini yakıb kül itmeye başlamış idi ve bu dahi nasılısa tabiatın şu güzel cins-i dideyi benii ademin gözüne ne kadar derd u mihnet göz yaşları ile memlu u mülebbes olsa gine şirin gösterdiyi için insana tabiidir. Natura bu şirin mahlukatı ne terece sevimlilik u letafet ile müzeyyen kılmışdır ki bir kişi ne kadar seneler derd u felaket kamçıları ile bütün vicudi yara kesilse yahod gayetle hırsla çıkıb ateş püsgürse dahi ömrü bin defa tehlikede olduğu denizin kudurmuş dalğalarından parçalanmış gemi direkleri ile sürünerek limanın taşlarını mecalsiz tırnakları ile tutarak henüz ecelin zalim pençesinden ezade-i seyr iylese ne derd-i mihnetiyle meşğul olabilib ne hırs u edavetini tahrik idene bakabilib [453] ne sebab-i hayyeti olan limana nazar idebilib ve bir saniyede kâffeyi çekdiyi derd u mihneti, kin u garazı, korku ve tehlikeyi unudub gözü ancak oracıkda duran bir kıza çevrilir. Ayni bir halde idi bu uşak dahi gurbete çikalıdan beru acılık ve çıblaklık korkusundan ari bir gün ve bir saniye bile geçirmiş olduğu olmayarak ve sert taş, kuru tahdadan başka yatak ve kuru ekmekden maada bir nafaka yüzü gördüyü olmayarak şimdi hiç memuli olmayarak kendusine bu terece izzet ikram ve variyet dürlü nefis taamlar, pupla döşemeler, yumuşak yataklar, ziy-kymet halılar, mükellef evler, rüşen odalar içinde hiçbirisine bakıb sevinmeye vakti kalmayub ancak ve ancak Çeşmi'nin

çeşminden çeşmini ayıramaz idi. Her ne kadar insandaki merküz olan bu duyğu mezkûru bu hale giriftar ider idi ise de Çeşmi'nin dahi be-gayet terecede güzelliği bu hususa çok yardım ider idi. Şöyle ki mezkûre daha henüz on dört, on beş çağlarında olub ince fidanlar gibi bir boya malike idi. Ve belinin inceliği dürlü demir ve dımışğı alâtların zorlaması ve sıkışdırması ile olma [454] yub tabiatdan ince idi. Yüzü beyaz ve nazik elmalar misüllü deyirmi olub hilal ve kubbeli kaşlar ve tabiatdan sürmeli elâ gözler ile müzeyyen kılınmış idi. Kumral saçlar kabaca örgülü olub ve uzun olarak arkaya ve önlere taksim olmuş olub annının ta orta yerinden bölünüb her taraftan sarmakda idi. Elbisesi o memleketin adeti üzre sadece bir fistan olub ve o nazik billor gibi vicudini dürlü eyri büyrü çadırlar kola ile dondurulub tahdaya benzer olan kat kat misolar kapatmayıb bir ince tül den perde altında gibi göstermekde idiler. Ve fistanın biçimi ise ayaklarından biraz uzun olub nim yerde sürünmekde ve belinden kasılmış olub belden yokarısını beyaz gerdene kadar gayet beyaz ve tül gibi gömlek ihate itmekde idi. Başında ise nim sol tarafa doğru eyri saçların üstünden geçirilmiş yarım ay resminde bir elmaslı çelen müzeyyen u münevver itmekde idi. Ve tabiatın o terece hüsn u dil-berlik ihsan itmiş olduğu ve canın tasviri olan başı dürlü asdarlar, bez parçaları, hasır kamışları ile ağırlaşdırılmayub yaradıldığı hiyyet u endamda ve yalı [455] nız cuzi bir süs ilavesi için mezkûr çelenin arka tarafından kıssacık sırma saçaklar sallanmakda idi. Şöyle ki mezkûreyi gören deyil bir insan illa bir hürri i melek ve cennet-i baladaki tabir olunan hürri kızlarından birisidir itikadına zahib olmamak mümkün deyil idi.

Halbuki bunlar mezkûrenin dışarki güzelleridir. Ya o tavr u atvarındaki naziklik u nezaket, kâmillik u milayimet mahcubluk ve iffet kâffe-yi güzelliğine yüz kat daha revnak verib herkesi kenduye mübtela ve mecbur ider idi. Ve bu minasibetle şunu söyleyelim ki ekseri şu cihanda herkes bir kız ne kadar güzel olur ise o kadar teesirli olur itikadındadırlar. Bence şu manevi güzelliğler olmayarak güzelliğin kâffesine malike olan bir kızı henüz ölmüş bir güzele benzedirim. Git öyle bir güzelliğde nadir-ül emsal ve asla yüzünün güzelliği bozulmadan henüz can virmiş olan bir kızın cenazenin başına, güzelliğine daha mütehayir olursun. Fakat anden bir teesir duyabilir misin? Malûm ki hayır. Niçin ki mezkûreyi sevdiren yalnız ten güzelliği olma [456] yub can idi ve madam ki bir kızın ahlak-ı nezaketi, kâmilliği ve

mahcubluğu ve daha sayire bunlar can güzellikleridir ve bu didiyim güzellikler ekseri hayvanlarda yok ise de gine muhabet vardır ki hayvani muhabetdir. Yani anlerin ki can güzelliklerini görecekt gözleri olmayub yalnız ten güzelliklerini görebilirler. İşte yalnız ten güzelliğine mayıl u iftade olan insanların muhabeti dahi hayvani bir muhabet olduğu gibi yalnız ten güzelliğine malike olub can güzelliklerinden mahrum olan kızların güzelliği dahi hayvani bir güzellikdir. Eyer bir hayvan güzel olduğu halde sevinebilir ise o misüllü kızlar dahi sevinebilir. Fakat çi-fayide ki zamanedeki nadanlık ve terbiye noksanı ve alel-husus cemiyet-i beşeriyenin şu son vakıtlarda ziyade artmış olan ateş-i aşk u şehvetleri gözlerini kör idüb kız mıdır öyle ise eyidir deyu bir hayvani muhabeti pek çoklarında ikinci natura itmiştir. Ah, bilirsın kardaşım, söylemeyeyim derim amma yine sırası geldikde söylesem çatlarım. Buna çoğu sebep dahi alafrangadır. Hak Taalâ dünyayı halk itdiyinde her bir şeye kendi [457] hizmetini icra idebileceyi bir kudret ve bir mahsusiyet verdiyi gibi öyle de erkek ile karıyı halk itdiyi zaman erkeye ayrı kudret u mahsusiyet ve karıya ayrı kudret u mahsusiyet virdi. Kudret bahsından sarf-ı nazar iderim. Çünkü maddemizden hariçdir. Mahsusiyet odur ki erkeyi biraz daha evvel halk idüb ane evvelik verdi ve biraz karıdan ziyade onun naturasına aşıklık verdi. Karıya ise ikincilik ve biraz daha ziyade hicab verdi. Niçin ki bu hicablılık idi, karıyı sevdirecek. Geldi yetişdi alafranga, karıyı dünyanın bazı taraflarında insana arkadaş mertebesinde tutmayıb yağışlık ile hizmetkâr ve köle makamında tuttuklarını görüb karıyı yaradıldığı mesnedine vaz itmek istedi. Bu güzel fakat bu da tutdu karıyı erkeyin üsd başına geçirdi. Bu cihetle üstü başı kehlenden görünmeyen ve aclıktan nefisi kokan bir köylünün birdenbire paşalık mansubuna irdikde artık ötekini berikini asıb kesmeye kalktığı gibi karı kısmı dahi erkeyin yanında ağzını açıb lakırdı idemez iken birdenbire erkek onun yanında lakırdı idemez oldu [458] yunu (çün insanın koduğu tertib herhalde galat olacaktır. Evayilde bazısı karıyı pek mansubundan düşürmüşler. Bunlar da öte yüz mansuba irdirdiler. Ki ikisi de galatdır ve doğrusu yakınız Hak Taala'nın vaz itmiş olduğu nizamdır. Yani karı erkeye arkadaşdır, deyil kölesi yahod emr idicisi.) karılar mansubları ile beraber naturalarını dahi deyiştirdiler. Yani erkek naturasına girdiler. Anlerdeki hicab ve mahcubluk, kâmillik u milayimet yani can ve natura güzellikleri kalkdı ve yalnız ten güzelliği kaldı. Ki yalnız hayvanice sevinebilir, ağnadın mı kardaşım, işte insan böyle bir yanını

yapayorum der iken obir yanını yıkar. Fakat bu mezkûre Çeşmi ve ruy-i zeminde bulunabilen nadiratden emsalleri sam vurğunundan için bozulmayıp kalan meyveler gibi daha alafranganın bozuk rüzgârından vurulmamış idi ve bu dahi ihtimaldir, daha alafranganın o memlekete ayak basmamış olduğu içindir.

Bunlar böylece ana, baba ve kardaş, kız kardaş birbirlerine kavuşub hasretlerini aldıkları yerde yanılmaz natura şu [459] babde bir yağışlık var idugini haber virmekden dur olmazıdı ve bu birisi bilerek ve digeri bilmeyerek. Yani uşak mezkûre kızın kendusine el olduğunu bilib alâkaya tahrik olunur idi ise de Çeşmi mezkûru kendi kardaşı deyu bilerek yine bu cümle anı gördüyü günden beru bi-çare kızın kalb u vicudinde bir acayib hal ve tabir u tarifi bi mümkün bir hiyyet ve bir ihtilal-ı azim başlamışdır. O kavuşmak öpüşmelerinde kardaşlık muhabetindeki gibi olmayub diger bir duyğu ve iştiyak kardaşlık muhabetinin önüne gerilir idi. Der idi kız kendi kendine. Canım, bu nedir bende ki hal, bu benim kardaşım deyil midir? Hiç insan kendi öz kardaşından bu gibi bir duyğu duyabilir mi? Aceba ben divane mi oldum yohsa bir sihirbazlık oyununa mı rasd geldim? Fakat mezkûre her ne kadar kendine zor idüb ve mezkûrun kendi öz kardaşı olduğuna kendi kendini kandırıp üzerindeki duyduğu gizli bir alt üstlüyü def itmek sevdasında gezer idi ise, katan menine müktedire olamaz idi. Acınacak bir hale düşar olmuşudu bi-çare kız. Eyer ateş-i aşk kendi [460] kalb u vicudimde aşikâr suretde aleflenmeye başlamış olsa idi. Ey şudur der idim kendi kendime ve bu mülhazalara daldığı vakıt kimsenin gözüne deruni ihtilalı belli olmasın için görünmeye cesaret idemeyerek ayrıca تنها odalara çekilir ve samdan vurulub sararmış konçe güller misüllü başını eyib ey bi-çare Çeşmi, şu senin üzerinde görülen hal u hiyyet aşk u sevda alâmeti ise söyle açıktan yüreyim rahat olsun. Ben seni bu halin için katan ayıblamam. Niçin ki aşk u sevda gerek kızlar ve gerek delikanlular için ayıblanacak bir şey deyildir. Fakat gerek bir kız ve gerek bir delikanlu aşka tahrik olundukda herhalde ya konuşmakda olduğu ya görmekte olduğu bir sebebi olacaktır. Fakat senin böyle bir yokdur. Dışardan bir kimse ile konuştuğun yokdur. Halâ bir delikanlu yüzü bile gördüyün yokdur... Nedir öyleyse bu bende ki hal deyu gizli gizli ağlar durur idi. [461]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YİGİRMİ YEDİNCİ GİCE: TECRUBE VE DÜNYANIN BAZI HALLERİ

Keşmi kızın bu halinin farkında olarak her ne kadar mezkürenin şübhesini hali ile anı bu halinden kurtarmak ister idi ise de halbuki kendusunin ane bir şedid alâka-yi deruniyesi peyda olmuş olarak aceba kız dahi kendusine bil-mukabele alâka itmiş midir itmemiş midir bilmeyerek ve gayet kalb u gönül kapularını mezküreye küşad birle kendusunin haricden bir adam olmuş olduğunu beyan itdikde redd olunduğu ile birlikde şu güc bela mücize nevinden olarak bulduğu surur u saadetden dahi mahrum olmak korkusuna mebni ne alâka-yi deruniyesini ve ne dahi el olduğunu beyan itmeye cesa [462] ret idemez idi. Ve böylece bunların ikisi dahi birisi bilerek ve digeri bilmeyerek alâka pençesine yesir düşmüş olarak fakat ikisi de kararda bir ihtilal, korku, telaş u endişe ve bir bi-huzurluk içinde idiler ve madam ki ataları Keşmi'nin kendi evladları olmadığına katan şübheleri olmadığı için gice yatdıklarında yataklarını yan yane sererler idi. Ve bu minasibetle ikisi ekseri uykuları götürmeyib lakırdı iderler idi. Çeşmi mezkürün ekseri lakırdılarına kendi familyalarınca olan malûmat u muamelatda yağnışlıklarını müşahade itmeye başladı ve kardaşım niçin böyle söyleyorsun? Ne çapuk unuttun o öyle mi idi ya, şöyle böyle deyil mi idi, deyu doğrultdukda uşak kurnazlık edib evvet, hatırımdan çıkmış yahod işte ben öyle deyecek iken şöyle demişim yahod be ya sen yağnış ağnamışız gibi lakırdılar ilen kulb yapar idi ise de kız zaten kendi üzerinde mezkûru gördükdeki hiss iylediyi alt üstlük ile anın kendi haklarında yalan yağnış malûmatlarını tutdukda anın ihtimaldir kendi öz kardaşına bir tesadife mebni benzer olabilib bu cihetle kendisinde dahi [463] bu manâ viremediyi tebdilat vuku bulması ihtimaline zahib olmaya başladı. Ba-husus ki kız gice gündüz kendi üzerinde gördüyü bi-huzuri bir halin sebebini bulabilmek için gayetle merak ider idi. Anın için uşağın asla başka tarafa çeviremeyeceyi lakırdılar ile tutub daha ziyade şübheden kurtulmak istedi. Kızın pederinin nasıl ki didik bağları bahceleri varıdı ve mezkûr bağ ve bahceler şehri mezburun her tarafında dahi varıdı ve her tarafın dahi semtlerinin ayrı ayrı isimleri varıdı. Bu semtlerden Öylencik tabir olunan semtde bir büyük bahceleri var ıdı ki içindeki envayi meyveli ve meyvesiz ağaçların gayetle çokluğu için ki hisaba gelmez idi. Mezkûr bahcenin ismini hadsız hisabsız tesmiye itmişler idi. Çeşmi bir gice mezkûr uşağa bizim Öylencik semtindeki bahcemizin ismi nedir deyu sül itdi.

Uşak bu süale karşılık ne cevap vireceğini bilmeyerek ve her ne cevap virse mutlaka bilmediyi aşikâr olacak olduğu için gayetle düçar-ı endişe olup fakat cevap vermek için çok düşünmek dahi istemeyerek halbuki mezkûrenin bu süalinden ve hakkla [464] rında edinmiş olduğu evvelki malûmatlardan daha çok yerlerde bağları ve bahceleri olduğunu keşf iderek anlerin pek çok yerlerde bahceleri olduğunu ağnatmak fikriyle çok hadsız hisabsız deyu cevap verdi. Mezkûrun bu cevabının üzerine kız yeniden endişeye düçar oldu ve bu kadar tesadifin hepsi bir yere gelebileceğini katan heyâl idemez idi ise de ihtilal-i kalbinin sebebini bilmeyi dahi gayetle merak ittiyi için uşağı yeniden sualler ile tecrübe etmek sevdasından dahi dur olamaz idi. Mezkûrenin o memleketin Yuvalar tabir olunan semtinde bir bağları vardı. Mezkûr bağ dürlü meyveli fidanlar ile müzeyyen ufacık tepelerden ibaret olup mezkûr tepeciklerin aşağılarındaki ufacık derelerden bir tatlı çağıltı ile sular ceryan etmekde idi ve mahal-ı mezbur dahi sulu bir mahal olup ekseri tepeciklerin eteklerinde berrah ve tatlı su punarları vardı ise de gün doğrusuna karşı bir punarın birisinin suyu gayetle berrah ve çok olup punarın iki tarafında dahi bir hizada ve bir büyüklükde iki tane turunc fidanları vardı ki mezkûr fidanlar [465] dan alarak o punarın ismini “Çifte Turunclar” tesmiye iderler idi. Bizim dedi, kız Yuvalar semtindeki bağımızın hepsinden ziyade suyu çok ve güzel punarın adı nedir kardaşım bakayım hatrında kalmış mıdır, deyu süal itti.

Uşak kız bu süale hazırlandığı ve söylediği yerde mezkûrenin dalgınlık ile biraz açılmış olan gümleyinin altından göksündeki kardan beyaz “o bir keyfiyetleri” odada yanmakta olan kandilin şafkıyla nim seçebilib hiçbir süal cevabe tab u taketi kalmamış olarak ve kızın fikri ise başka şeyler ile meşğule olup uşağın seyr u tamaşa ittiyi şeyleri açıkda bırakmış olduğunu farkında olmayarak ibibik uşağa öter idi ve kendinden geçib kızın ne ne didiyinin farkında bile olamayarak fikri dahi gözüne arkadaş olup kızın göksünden ayrılmaz idiler ve madam ki kızın yatakda yatmış olduğu halde yüzü gün doğu tarafına idi. Uşak mezkûrenin ne didiyini bilmeyib fakat yalnız lakırdısını bitirdiyinin farkında olup ve mutlaka gine bir şey süal itmiş olacağını rana terk iderek kendusi ise ona karşılık hiçbir cevaba [466] zaten kudreti olmadığı yerde ne didiyini dahi işitmediyi halde herhalde bir falso cevap verib potu meydana çıkacağını dahi bilerek kendisini ise ta ağzına o kadar yağın duran balade

zıkr-i sebkat iden keyfiyetler son terece bir baygınlık hiyyetine düçar itmiş olarak ne olacaksa olsun deyub ah o gün doğusuna karşı Çifte Turunçlar dedi. Kız bu süalde dahi mezkûrun yanılmadığını gördükde gine kendini yanıltmaya başlayıb mezkûr uşakda bulduğu evvelki yağışlıklar sebebine ona bir başka göz ile nazar itmeye başlamakda geziyor idi ise de gine derakab kendini toplayıb öz kardaş olmuş olduğuna isgât olur udu. Fakat gine bu cümle bir süal daha itmeyi mürad itdi ki bu süalinin manâsını dahi biraz çetince idi. Bu kızın pederi ilerisi pek ziyade fukara olub sonradan bir sebebe mebni variyete malik olmuşudu. Güc bela evinin ekmeyini tedarik idebilir iken ne yapıb yapıb o memleketin “Gözler” tabir olunan semtinde en evvel ucuzca bir paha ile veresiye bir bağ almış ıdı ve mezkûr bağ başkasına timar itdirmeye kudreti olmayub kendi eli [467] ile timar ider idi. Bir gün mezkûr bağ kazıb durur iken kazma bir kayaya rasd gelmiş idi. Mezkûre merak olub kayayı biraz kırdı. Ve kayanın arasında oyulmuş ufacık bir in buldu. Mezkûr ini dahi biraz kazar iken altında zaman-ı atikden kalma bir küfecik meydana çıkmış ıdı. Ki içi altun ile dolu idi. Mezkûr küfeciyi gizlice hıfs idüb anın ile bağın borcunu eda itdikden maada ondan sonray yavaş yavaş güyam o bağın iradı ile gibi başka bağlar ve bahceler dahi alıb o terece variyete malik olmasına o Gözler semtindeki bağ sebep olmuş olduğu için her defa mezkûr bağa gidib geriden bağı gördüyünde kendusunin sebep-i ehyası olan mezkûr bağın seyr-u tamaşası gayetle memnuniyetini mücib olub tecnis bir söyleyiş ile gözlerine kurban olayım, demek mütadından idi ve kendi aralarında bağ-ı mezkûru böyle tabir iderler idi. Kardaşım dedi kız, bizim pederimizin bu variyete irmesine sebep hangi bağımız olmuşdur bilir misin? Uşak ise o arada gine kızın ne dediyinden haberi olmayub kızın gözlerine mayıl olmuş olarak bakar ıdı ve bu defa dahi kızın lakırdısını teknil it [468] diyini bilerek her ne kadar ne cevap vireceyini asla bilmez idi ise de tesadifin dahi kendusine artık yardımcı olmuş olduğunu evvelki defalardan görüb cesarete gelerek ve fikrini kusur şeye virmeyib kendi aşkının üzerine lakırdı iderek ah gözlerine kurban olayım, didi. Bu cevabın üzerine kızın kalbinde artık hiçbir şübhesi kalmayub sahîh olarak kendi kardaşı olduğuna isgât olarak süal cevabıla mezkûru tecrube itmekden ferağat geldi.

Bu nakl itdiyim menkıbeler şu yalan dünyanın kusur her haline bir teşbih olduğunu her ne kadar okuyanlarımız haliyle fark idecekler ise de bir iki lakırdı dahi tarafımdan ilave itmeyi mürad itdim.

Atik²⁴ Yunan ressamlerinin ikbalin resmini iki gözü kör bir adam şeklinde ve iki ellerinde altun ile dolu keseler olduğu halde kalabalığın içine salıp tesadif ile rasd gelene çarpılıyor hiyyetde resm itdikleri malümdür ve bu resm ile ikbal dinilen şey kör olub liyakatluyu liyakatsızı göremez olduğu için rasd geldiğine yaver olur idugini ağnatmak istedikleri dahi malümdür. [469] Keza işidilmiş şey ise de herifin birisi vaktıyla gayet korkak bir adam olub yolda gider iken yahod odasında oturur iken divardan ya pencireden bir kedi atlasa korkusundan zırp zırp sıçrar imiş. Bir gün bu herif divarın üzerine konmuş olan birkaç tane sineklere cesaret idib mendilini vurmakta sinekler ölüb aşağı düşmüşler ise bu fevkelade yigidliyi için gayetle memnun olarak ve ol ane degin kendu hakkında kendisini korkakdır deyu tutduğu zühümü deyiştirib meyer ben pek ziyade yigid imişim. Fakat haberim yok imiş deyub diyar-i aherlerlerde kendusine emsal bir yigid aramaya gitmeye karar virmiş ve ba-dehu çantasına biraz ekmek koyub ol ane degin korkaklığı sebebine şehir kapusunu dışarı çıkdığı olmadığı ecilden hiçbir yer dahi bilmeyerek rasd geldiği yoldan giderek iki üç gün dere tepe aşib gider. Nihayet bir çeşmeye rasd gelib su içer ve yoldan yorulmuş olduğu için orda uyuyakalır. Meyer orası üç tane meşhur yigid kardaşların semti olub oraya hiçbir insan ayak basmaya cesaret idemez imiş. Mezkür yigidler çeşmeye su içmek için geldiklerinde [470]

Ne bakarsın orada bir insan yatıyor gördükleri gibi ha derler fikirlerinden, bu adam dahi her kim ise bize emsal bir yigid olmadıkca buraya gelemes deyerek ona ilişmeyib usul ile uyandırırılar ve arkadaş hoş gelmişsin derler.

Hoş bulduk der onların kim olduğunu bildiyi yok ya, derler arkadaş, nerden gelib nereye gidersin?

Şöyle bir yigid aramaya çıktım der.

²⁴ Antik

Şimdi bu üç kardaşlar herifin bu cesaretli lakırdısının üzerine birbirlerinin yüzüne bakıb ve fisiltiye başlayarak bildiyimiz gibi çıkdı. Şöyle bir yigidi kaçırmayalım. Kendimize arkadaş idelim derler. Kardaşlık bize arkadaş olur musun, derler.

Niçin olmayayım dedikde beraber alıb çadırlarına götürürler. O gice orda kalıb irtesi gün irken kalkdıkda kahvelerini içdikden sonra buna derler arkadaş bugün bilir misin ne yapacağız?

Ne yapacağız der.

Bu civarlarda bir gayetle azgın bir canver türemiş. Haylu insanlar sakatlamış. Haylu canlar telef itmiş olduğu için memleketdeki paşa dahi bu canveri öldürmek için birkaç bölük kır serdarları çıkarmış ise de müktedir olamayub bizim de yigidliyimizin namını یشitmiş [471] olduğu için dünki gün bize hasseten tutub gönderib şu canverin ölüsünü kendisine getirmemizi rica itmiş. Onu bugün birlikde öldürmeye gideceyiz dedikde herif artık ne yapsın, hiç kendini bozmayarak pekiyi oyusa bir şey deyil dimiş ise de fikrinden usul ile kaçmayı kurmuş ve ba-dehu dışarı çıkmayı behane idib usul ile arkadaşlarının gözünden dabanı kaldırarak tahda biti gibi bir tepenin arkasına sivişebilmiş ise de meyer o canver de o saat aralarda gezer imiş. Canverdir bu herifi gördükleyn üzerine tozu dümana katarak ve dehşetli hırılarak pençelerini açıb üzerine koşub gelmekde herif bir can elameti ile yakında bulunan bir ağacın üstüne çıkmış. Meyer o canver de her ne kadar azgın ise de yükseye çıkamaz imiş. Halbuki herifi darda komak için canver de gelmiş ta ağacın dibine oturmuş.

Herif yokarda dalin üstünde korkusuna kâfuri reng kesb itmiş ve elleri, ayakları artık sarılmış olduğu dali tutabilmeye mecalı kalmayarak dalden aşağı düşmesiyle doğru canverin üstüne rasd gelmiş ve can elameti ile canverin iki kulaklarından [472] tutmuş fakat haliyle artık kendini ölüme komuş. Meyer o canver de birisi üstüne binib iki kulaklarından tutduğu halde boynunu döndüremez imiş. Böylece artık cenver herifi alıb kaçarak kayadan kayaya çarpıb öldürmeye karar verib koşduğu yerde diger arkadaşları yani üç kardaşlar rasd gelib canveri kurşuna tutub öldürüyorlar ise herif hırs ile ayağa kalkıb meyer sizin hiç yigidliyiniz yok imiş. Ben onu öldürmeyi bilmez miyidim? Fakat ben onu paşaya sağ götürecekt idim demiş.

Şu cihan-ı alem de körler meydanı olub ve bir akıl irmez çarhdır, döneyor olub bu çarhı ise döndüren ne akıl ne dirayet, ne gayret, ne feraset, illa yalnız tesadifdir. Bunu demek ile dirayet u gayreti boşa atmak istemeyiz. Fakat tesadif olmadıkca boş olduğunu ağnatmak isteriz. Bazen rasd gelir ki bir hizmet ya bir memuriyetin en ziyade erbabı olan bir adem kendusunin en liyakata malik bulunduğundan haberi olan bir kimse olmadığı için herkeşden na-malûm ve istidadını icra idebilmeye fursant bulamayarak boşda ve pejmürde kalır. Bu dahi [473] teessüf idecek dünyanın bir hali ise de daha bundan da fenası vardır. Öyle bir dirayetlu bir adem öyle bir hizmete aranılır ve arayan adam dahi mezkûru pekeyi bilir ve tanır. Fakat gine bu cümle mezkûr o hizmete tayin olunmadan kalır. Buna ne manâ vormeli? İşte ben buna gine tesadif derim (Tesadif dahi mürad-ı hüda ile olduğunu ikrar iderek.) ve bu tesadif dahi şu vech ile olabilir deyu bulurum: Mesela öyle bir hizmete dirayetlu bir ademi öyle bir hizmet için arayan ve tanıyan adem şu hizmete felancayı tayin idelim dedikde öte yandan birisi ya o adamı o memuriyete tayin kılındıkda kendusunin ekmeyine karar olabilecek ihtimaline mebni ya odur ki amirinin yahod mesneddaşının yanında digerini bozarak* kendi işgüzarlığını öyünmek emeliyle [474] hayır efendim, o adam o işi yapamaz. Sen onu öyle bellemiştin amma o adamın elinden hiç iş gelmez bir adamdır. Nafîle efendimin şan u namusuna sekte gelir der. İlla mezkûr liyakatlu adem dahi biraz haline vaktına düşürmüş olub üstü başı da biraz pejmürde ise artık “vay geldi başıma.” Efendim o hizmeti o adem pek ziyade layıklı icra idebilir dahi olsa o hiyyetde bir adem efendimin hizmetine istihdam olunmak efendimin namusuna zül der. Göyam kendusi dahi öyle bir ikbal arabasına binmemiş olub o hiyyetde kalsa idi kendusine giyinsin için gökden bir kat temiz ruba gelecek idi. Ve madam ki dünyada insan ne kadar akıllı dahi olsa dayıma bir aherinin cesaretli söyleyişine kanmak ve aldanmak tabiidir. Onun için mezkûr amir dahi kendi bildiyine rağmen kendi kendini yağnış çıkarıb ya öyleyise öyle ise o olmaz.” deyivirir çapucak. Bir soran olsa ki bir takike evvel tam o hizmetin ademidir deyu bilir iken bir takike sonra ne vakıt prova idüb de olmaz olduğunu ağnadın. Fakat çi-fayide bu heyalat dünyasında itibar ne akıl u diyaretdir ne provaya illa [475]

*Ekseri taleh yardımı ile bir büyük adam yanına ya bir memuriyete kapulanmış olan nadanlar kendulerini amirlerinin indinde şöhretsuar idecek bir istidadları olmadığını bilerek aherlerini bozarak şeref kesbi derler ve bu vech ile aherinin viranesi üzerine binalarını kurarlar.

yalınız tesadif çarhına ve tesadif çarhı dahi bu sözlerden mürettebdir. Olur, olmaz, minasibdir, deyildir, yapar, yapamaz, dünya işte yalınız bu sözler ile döner. Anın için bu taraftan bakılırsa bir adem dünyade gayetle naturadan istidada malik olmuş olmakdan ise ve senelerce mekteb bekleyib kesb-ı ülüm u hüner tahsil itmekden ise dağda çobanlık idib öküzlere yalınız “hoh” demekden başka bir şey öğrenmesin. Fakat bir amirin yanında “efendim olur, yapar, minasibdir” diyecek bir dosda malik olsun, daha eyidir.

Gelelim menkıbemize: Kız her ne kadar uşağın bu malumatlarından kendi kardaşı olduğuna kalbi inandı ise de elan vicud u duygusu inanmamakda idi. Mezkûr ile yan yana yatdıkda mezkûrun kendi yüzüne her bir atf-ı nigâhı zannidersin ki uşağın kendi hakkında fikrinde cvelan iden efkârlarını açık suretde tanıyıp farkında olurudu. Uşak ise nasıl dedim tesadifin kendusine yaver olduğundan cesaret alarak ve işbu yaverliyini kendi kalbinde yanıp tutuşmakda olan ateş-i aşk u alâkanın bir [476] cuzi olsun teskinine ve karşısındakine belli itmeyerek beyanına kullanmak için ah kız (kardışım diyemeyerek) ne ince uzun süaller ile beni yoruyorsun deyub usul ile kızın beyaz ve yumuşak ellerini sıkışdırdı. [477]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YİGİRMİ SEKİZİNCİ GİCE: KALBLER AÇILMAK

Bin tesadif bir araya gelse bile gine yanılmaz natura bu cuzi sıkışdırılmanın sebebine daha ziyade gerçekliyi haber irmeye başladı. Biçare Çeşmi gerçeklik ve tesadif iki kılıcların ara yerinde çalkanıp durur iken yanılmaz gerçekliyin bir provası daha hatrına geldi. Fakat bu son provayı icra etmek için her ne kadar acele ider idi ise de gicenin karanlığında kandilin nim parlamasıyla icra itdiyi halde gine ya uşak bir yana kaçamak köşesi bulur yahod kendi gözleri layıkı vech üzre Gani olmaz ihtimaline mebni o saat sabr idüb sabahlayn gündüzün ışığında icra itmeye karar virub ey kardışım, [478] artık biraz uyuyalım dedi ve ba-dehu hürr i melek gibi güzelliği hamış olan nazik başını yasdığı koyub gözlerini kapadı. Odanın sükutluğu kandilin körfez şafkı ve darmadağınlık saçların altında kar gibi beyaz ve durğun cemel Çeşmi'nin güzelliğini bir kat daha artırması ile birlikde uşağın alâka-yi deruniyesini dahi artırır ıdı. Ve ol beyaz billor gibi vicud ta yanında olmuş olduğu halde uykuya

mahsus olan biraz büyücek nefes alıb virerek kız uyur iken ve zannedersin mezkürenin bimanend güzelliği ayıklıktan ziyade uykuda iken mezkürenin üzerinde parlamakta iken her ne kadar o saat Çeşmi kendi yüzüne karşı söylenilen lakırdıları ve duyurmayacak mertebede icra olunabilecek muhabet icralarını duyub işidebilmesi ihtimali yok idi ise de gine bu cümle uşak alâkasını beyan zımnında bir lakırdı itmeye ve ufaklık işaretlerle beyan-ı hal itmeye katan cesaret idemez idi. Ve kız daha uyumamış iken bazen arsızlığa vurub ve bazen aşk u sevdanın kesretinden dolub taşıb cuzi olsun alâka beyan itmiş iken kız uyuduktan sonra o kadar bir şey yapma [479] mamakta idi ve bu dahi tabiidir. Niçin ki kız uyanık iken bazen yüzüne karşı söylenilen lakırdıları bin-nefs duyub işidebilir olduğu için birisine birer manâ uydurub söylenebilir. Fakat uyuduktan ya eger kız sahil olarak uyumayıb şöyle bir sahte uykuda olarak hakkında ne söylendiğini ve ne muamele olduğunu ağnamak için uykuyu kendisine bir tecrube alâtı idiyor ise ol andeki olan ifade-yi haller hiçbir manâ ve özr kabul itmez olurlar. Niçin ki bir ademin kendisi duymayarak aleyhinde söylenilen söz ekseri o adem hakkında tutulan zühmün doğru tercümenliyiştir. Halbuki bu arada uşağın hali bi-çaresi dahi kızınkinden aşağı kalmaz idi. Bir delikanlu bir vakit gayetle alâka idib sevmiş olduğu bir kızdaki müruri zaman ile cüda düşüb ve halâ eski muhabbeti topraklar altından yanıp tutuşan yangın yerlerinin közleri gibi kalbinde yandığı halde ve cebbar u Gaddar feleğin zulmü hicranından naşı mezküreye yüz be yüz kavuşabilmek çare ve umudi olmadığı halde mezküre ile geçmiş vakıtlardaki vuku bulan halleri ve dahi mezkürenin hüsnü [480] cemalini fikr u heyal perdesinde resm iderek teselli olub göynünü eylendirebilir. Fakat gün olub zalim felek merhamete gelerek şu iki aşık ve maşukların birbirlerine kavuşabilmelerine ruhsat fermanını ita iylese de bin-nefs dahi birbirlerinin yüzünü görebilseler ve bu hal kimsenin olmadığı bir تنها mahalde ve gicenin karanlığında vuku bulsa aşikârdır ki şu ayrılıkta iken yalnız fikr u heyal perdesinde seyr itmeyile Gani olan delikanlu şu saatde evvelki kanahatının hududunu tecavuz idecektir.

Fakat uşak aynı bu halde olub ve gine ayrılıkta gibi kanahat ve sabre mecbur bulunmakta idi. Her ne kadar bu böyle ise de aşk u sevda dahi gayet ül gaye zabtsız bir divane olmuş olduğu için mezkür uşak saatlarca kandilin şafkıyla kızın billor gibi parlamakta olan hub cemaline nazarendaz olduktan sonra artık ateş-i aşk her bir

sayıntı ve emr-ı basiret binalarını dahi yakıb usul ile kızın yüzüne daha ziyade yaklaşarak ve mezkürenin manendi nur cemaliyle kendi ağzının mabeyninde bir kıl kadar mesafe kalarak yavaşça ses ile mezküre ey **[481]** böyle söylemeye başladı. A benim nur-i didem, ömrüm, hayyatım. Şu talehsiz başımın gezib dolaşdığı yerlerde rasd geldiği dürlü dikenlerden sonra cuzi ferahım u tesellim için elmas u pırlanta tacı sen beni göreliden beru ne dürlü furtunalı deryade müsillu ihtilalı kalb ve bi-huzuri şübhe ve vesvese içinde çalkandığını rana keşf itmekde isem de ne yapayım sultanım ki aceba şu senin dil-ber tenindeki mahfuz olan kalbin dahi şu saat aynı korku ve endişe ile karşında didreyib duran şu bi-çarenin kalbine muvafakat idecek midir? Yalnız şu babde emniyetim hasıl olduğu halde işte o vakıt maddenin olmuşunu sana beyan ile seni şu halinden kurtarabileceyimdir ve bu senin kalbinin benimkine muvafakat itmesini dahi arzu itdiyinin sebebi mutlaka sultanımıla muhabet sefası sürmek için deyildir. Niçin ki bendenizin başından geçen bu kadar serencamlardan sonra artık dünyade zefk u sefanın ben peşinde gezemeyüb pek pek zefk u sefa benim peşimde gezer ise nayıl olabileceyimdir. İlla başlıca sultanıma benim haricden bir adem olduğum malüm oldukda **[482]** peder ve validene duy iderek şu yeni malik olduğum devletimden bulur bulmaz yad olurum korkusuna mebnidir. Yok eyer sultanım bu babde tesadifin bu lutf u inayetine hemefkâr olub bir şey dimedikden maada kendi muhabetine dahi bu acizi şayan buyurub kendine yar dahi itmeye ihsan buyururlar ise bu husus evvelki ikbal u devletimden bin kat ziyade asla heyal idemediyim bir devlet olmuş olur. Ah benim efendim, şu iki vesveselerim hakkında dahi tarafınızdan bir müskit cevab zuhr itmedikcez aceba ne hallere giriftar olduğumu bilseyidiniz şübhesiz sizin benden beklemekte olduğunuz beyan-ı hale peşin siz kapu açarınız. Şimdi açık söyleyelim, madam ki siz uykudasınız ya, ben şimdi iki dürlü onulmaz derde müptelayım. Birisi şu henüz bulmuş olduğum huzur u istirahatımdan mahrum olmak korkusu ve digeri aşk u alâka sıtması.

Şurası okuyanlarımızın malümi olsun ki uşak bu lakırdıları kız uykudadır deyu ve aceba deyil midir deyu nim vesvese ile söylediği halde kız ise en kasden uykuda **[483]** olub hepsini diyner ve işidir idi.

Fakat dedi, uşak bu alâka dediyim dahi heman o bir derdimden çok ziyade mihnet u eziyet vermektedir bendenize. Niçin ki ben alâka deyu iki gönül birbirlerine tesadüf

itmesine derim. Haniya ki şimdiki vakıtta ekseri nadan ve duyğusuz delikanlular kendiler bir kıza gönül verdikde kızın asla haberi olmasa bile veyahod haberi olub katan kendi tarafından meyl u muhabbet itmese bile bu hale alâka ismi veriyorlar ve çok yaşayan mı bilir çok gezen mi fehvasınca bendeniz gezmiş olduğum memleketlerde ekseri deli divane olan ve kendulerini denize ilka iden delikanlular görüb işitmişim ki sebebini süal itdikde alâkadır dediler.

Kime alâka itmiş?

Bilmediyi bir kıza.

Kızın haberi var mı imiş?

Mezkûru tanımaz imiş bile dediler. Ondan beru isgât olmuşum ki bu bir tarafın haberi olmayarak alâka itmek ya odur ki asıl alâka deyu neye dindiğini bilmemekden ya odur ki bir alçak cibiliyetden neşat ider. Fakat bu sahte alâkanın sebebini bir taraf idelim. Halbuki böyle bir sahte alâ [484] ka idenlerin çekecekleri sıkıntı sahih alâka gustosunda olanlardan çok ziyade azdır. Niçin ki sahte alâka idenler kendi mürad u maksedlerine vasl olabilmek için yalnız dışarki engellerin menine yorulacaklardır ve o engelleri ortadan kaldırdıkda kız ister mi istemez mi deyu düşünecekleri olmayub vahşice ve barbarca icra-yi meramlerine kalkışacaklardır. Haniya ki sahih alâka gustosunda olan nadir delikanluların güçlükleri iki dürlüdür. Birisi evvelkiler ile beraber dışarki engeller. Digeri ve en çetini alâka itdikleri kızın göynüdür. Şimdi a benim azizem lakırdıyı şuraya getireceyim ki şimdi şu تنها odada şu yan yana ağız ağza bir körfez kandil şafkı ile durduğumuz halde kâşfi ben bir sahte alâka gustosunda bir delikanlu olaydım şimdi hiçbir sıkıntı çekeceyim yok idi. Niçin ki kâffeyi dışarki engellerden ari bulunmakdayız. Fakat çi-fayide ki benim alâka-yi zatiyem iktizasınca kâffeyi dışarki engellerden beri dahi olunsa şu tenhalıkda şu karanlıkda şu yakınlıkda olarak bile senin hüsn-i rizanı tahsil itmedikçe sana el uzadamam dedi. [485] Kız mezkûrun lakırdısı buraya geldikde tıbkı kendine hemahlak u hemefkâr birisi olduğu ile birlikde haricden bir adam olmuş olduğuna dahi artık hiç şübhesi kalmayarak ve kendusini zaten alt üst itmekde olan alâka u muhabet mezkûrun ne gustoda adam olmuş olduğunu ağnadıkda daha ziyade artarak ve bu arada ikisi dahi muhabbetin ol kadar aziz dostu olan tenhalık ve karanlıkda

oturmakda olarak kız artık meyl u muhabbet selinin zabtına kadire olamayub fakat kızlara mahsus olan tecnisce bir hareket ile ol beyaz kollarını güyam uyku arasında gibi uşağın yüzüne çarpar. Uşak ise bunu dahi bir tesadife virerek fakat her ne olur ise olsun artık sabre taketi kalmayarak mezkürenin kendi yüzüne çarpılan kolunu ağzına dahi yakın götürdükde kız göyam uykudan uyanarak ve kendini hiç bozmayarak bu ne kadar hasret u muhabbetdir kardaşım ki ben uyur iken dahi puseler almakdan dur olmayorsun, dedi. Fakat bu lakırdıyı ider iken kız nim güldü. Uşak mezkürenin bu şiyvekâr kelimelerinden ve nim gülmesinden cesaret alarak artık yü [486] zündeki maskeyi kaldırarak ah sultanım, ne kardaşı, ben sana kardaş deyilim. Ben senin kardaşına benzer kimse olarak bu memlekete geldiyimde ise her dürlü tesadif kusur her babde ve senin bana itdiyin süallerinde bile bana müyyin olarak beni sizin evladınız ve kardaşınız zann itdirdi size. Ben senin kardaşın olmadıktan maada hatda bir iftadenim dahi. Bu esrarı sultanıma birkaç gündür küşad itmek isteyor idim ise de bu kulunuz şu zalim feleyin niçe bin zulm u tâddiatından henüz ezade-yi ser idebilmiş iken ihtimaldir bu hal sultanımın malümi oldukda kabul itmek istemez ihtimal u korkusuna mebni gizli saklayıb meydane virmemeye say u gayret itmekde idim ise de gerek sultanımın ol babde cuzi vesveseye zahib olması gerek galiba ol vesvese u endişesinden naşı düçar olduğu haller benim dahi mesmuyim oldukda sizi dahi şu vesveseden kurtarmak istediym ve gerek bu memulin gayri tesadif ile ikimiz ta yan yana oturub ve yatık kalkdıkca aşk u alâkanız teşvikat-ı nihayet-ül emr şu mabeynimizde gün-be-gün incelemekde olan perdeyi yırt [487] maya bendenizi mecbur itdiler. Amma bu sözlerimden sonra siz artık beni ister şu saat sokağa bırakın ister bir nevi hiylekâr ve sahtekâr deyu hükümete teslim idin, siz bilirsiniz sultanım, dedikde kız bir nazigâne u kâmilane söyleyiş ile efendim sizin sokağa konulub hükümete teslim olmanız korkuları külliye bi-esas olub benim tarafımdan kemal-ı ihtiramat ile kabuliyet bulacağınız hakkına evvel emirde emin olun ve benim pederim ve validem ise sizin kendi evladları olduğunuz hakkında zerre kadar şübheleri yok ise de ilerde ihtimaldir bazı bizim memleketimiz u familyamızca malûmatınız olmadığı sebebine anlerin şübhesini davet idebilecek hususların dahi defî için ben hep senin bilmediklerini sana öyredirim. Bu kadarcık evvela korkunuzu def itdikden sonra zatınız hakkında kalbimde merküz olan

efkârlarımın ve ben cariyenizin dahi kendi ahval u vukuatları hakkında size cuzi malûmat vereyim.

Zatınızı gördüyüm günden beru her ne kadar cemal u vicudca kardaşıma benzer olduğunuz ve birlikde her tesadifin uygun [488] gelmesi fikrime galebe itmiş idi ise de naturadaki merküz olan tabiime asla ğalebe idememiş idi ve zatınızın her bir tavr u atvarındaki kâmillik u nezaket gusto ve duyğu ve kâffesinin benim naturama müşabih olması bu tesadifin hiylesini daha ziyade meydana çıkarmaya sebebiyet virmiş idi. Halbuki bir müddet buralarda çalkanıb bir şeye karar viremeyerek durur iken ve ol vech ile haylu sıkıntılara dahi giriftar olmuş iken meyer bu giceki uykuya daldığım ikimizi dahi kâffe-yi endişe u vesveselerimizden helas idecek imiş. Zatınız beni uykuda kıyasıyla kalb u efkârınızda cevelan iden hususları beyan u ifade itdiyiniz halde cariyeniz uykuda olmayub kemal-ı dikkat ile kelimatınızı güç ider idim ve sözleriniz ile hakkınızda beyan itdiyiniz beyan-ı haller dahi tavr u atvarınızdaki görünenler ile muvafakat idib be-gayet hoşnudiyetimi mücib ve pesendidem oldular. İşte benim gibi bir kız sizlere olan alâka-yi deruniyem hakkında bundan ziyade bir şey söylemeyib kusuruna sizin idrakınıza hevale iderim. Bu husus hakkında dahi bu ka [489] darcık bir beyanattan sonray hiyn-i sebavetimde başımdan geçen bir vukuatı dahi size nakl u hikâye ideyim. Çunki sizin ile olan münasibetim ile mülhaklığı vardır. Çocuklukda kendime emsal birkaç tane kızlar ile kapunun önünde durur iken o arada sokakdan bir fal bakan karı geçeyor idi. Arkadaşım olan kızlar mezkûre karıyı çağırıp gel falımıza bak dediklerinde mezkûre gelib her birine bir şey söyledi ki onlar hatırımda kalmamıştır. Sıra bana geldikde kısım dedi, sen bir gayetle güzel kıs isen de senin evlenmen pek gücçe olacaktır. Çunki seni alacak olan delikanlu senin hem kardaşın olub hem kardaşın olmadıkca sen bir digeri ile nikâh olduğun halde sana fenalık isabet idecekdir, demiş idi. Gitdikcez ben böyüdükde gerek pederimin variyeti yerinde olmasına mebni gerek aherlerinin şehadetince hüsnedar olduğum cihetle beni birkaç yerden istediler ise de mezkûre karının istihracına itikad itmiş olarak ve hiç hatırımdan çıkmayarak beni isteyenlerin hiçbirisi ile akd-ı izdivac itmek istemedim ve her ne kadar mezkûrlerden birisiyle evlenmem için peder ve va [490] lidem bana haylu ibram dahi itmişler idi ise de karının bu keşfiyatını anlere söylemeksizin her birine birer bahane bularak red

itmiş idim. Meyer seneler devrolub günler geçdikden sonra mezkûre karının istihracı hakkımda vuku bulacak imiş deyu gayetle taacübimi mücib olmaktadır dedi.

Uşak cevap verib sultanım bu iki dürlü fevkelade ve memulin ğayri kabuliyetleriniz için teşekkürüm ile birlikde kalb u efkârınızda cvelan iden hususları hem gayet muhtasar suretde ve hem ziyade kibar u kâmilane tabir ile ağnatışınıza taacübimi dahi ifade iderim. Saniyen madam ki sultanım her dürlü taltif u ihtiramatı fayike ve nazik söyleyiş ile ilerude ömrümüzün hal u ahval-ı hakkında dahi malûmat verdiniz. Bendenize dahi bu minasibet ile şunu süal itmeye cesaret verdiniz. Yani sizin peder ve valideniz ve bu memleketde kâffesi bendenizi sizin sahih olarak evladınız deyu bildiyi yerde ikimizin akd-ı nikâh iylemesi nice mümkün olacaktır dedikde kız cevabe ağaz birle efendim dedi bu müşkilatımıza bir çare var ise o dahi sabr [491] dır. Çün şimdi eyer ben sen maddeyi peder ve valideme açacak olsam onlar senin kendi evladları olduğuna asla şübheleri olmadığı için katan senin sözüne itikad itmeyeceklerdir ve daha fenası sen kendi öz kız kardaşınla bu gibi bir muamelatde bulunmak emelinde geziyorsun kıyasıyla yeniden anlerden redd olunmak ve ihtimaldir hakkında biraz aklına hiffet getirmiş suy-i zannı ile ömrün oldukça ismine bir leke davet itmek tehlikesi dahi olacaktır. Eyer peder ve valideme bu şeyi ifade ile her dürlü ben seni tecrube itmiş olub sahih kardaşım ve onların sahih evladı olmadığını tasdik itdiyimi ağnatacak olsam ihtimaldir kandırıp iskât iderim amma ben dahi bir kız olarak ben şu oğlanı alacağımışım deyu atalarımı iskât idib kandırmaya çalışmak katan benim için deyildir. Hatda müddet-i ömrümde senin gibi bir sevgülümden yad olacağımı dahi bilsem gine ağzımı açıb atalarım bu yolda bir lakırdı idemem. Kalı yalnız ikimiz gizlice bu memleketden firar edüb diyar-i aherde birbirimize kavuşmak bunu dahi tecviz idemem. Çünki o vakıt atalarım iki evladdan birden [492] ayrılmış olarak herhalde ecellerinden evvel acı ve fiğan ile mezare girecekleri bi-iştibahdır.

Ne vakıta kadar sabr itmeli sultanım? Çün tarifinizce bu sabrın sonu biraz uzunca olacak gibi görünüyör dedi uşak. Efendim cevap verdi kız. Ekseri bize yakın görünen takdirin yanında, uzak olub ve uzak görünen ise takdirin yanında yakındır. Fakat bilmiş ol ki bir kız ve bir delikanlu birbirlerine bil-mukabele meyl u muhabbet ve aşk

u hasret itmeleri kendi ellerindedir amma birbirlerine kavuşabilmek ancak ve ancak kaderin elindedir. [493]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

YİGİRMİ DOKUZUNCU GİCE: ALAFRANGA EVLENMEK

Senin şimdiye kadar nakl itdiyın şeyler, dedi aşağıki kuş, vakide dünyanın kadiminden beru adeti üzre meyl u muhabbet olub ve siftah u hitamı dahi gerek endel bari ve gerek indel nas makbul u şayan-ı tahsin idi ise de şimdi bu hususda dahi dünyanın hali kâmilten tebdil olub bütün bütüne bir başka hiyyet kesb itmiştir. Ve bu o kadara dak ki sen şimdi biraz vakıt bu memleketde ikamet ile bu evlenmek babinde gerek kız ve gerek delikanluların efkârlarını duyub işidecek olsan bu madde hakkında dahi duyğu ve iddalaradaki vuku bulan bu terece tebeddülât hakkında gayetle taacüb [494] idecek idin. Lakırdımı açık söyleyeyim. Evayilden beru biz evlenmek dinilen şeyi öyle bilir idik ki bir kız ya bir delikanluya ya bir delikanlu bir kıza meyl idüb veyahod ikisinin dahi ataları yeg-digerinin aranılacak hususlarını tasdik u tecessüz itdikden sonra birbirlerini alırlar yahod ataları verirler idi. Evlenmek hakkında bir kız ve bir delikanlu kendi reyine serbest olub olmamalı olduğunun hakkına mubahasata girişmediyi istemem. Çün bu madde hakkına efkâr beyan itmeme bazı sayıntılar engel oldukdan maada hemen şimdiki vakıt hakkına iktizasız gibi bir şeydir. Yalınız şu kadar bir zühüm beyan iderim ki bu babde iki taraf dahi kendilerinin müddet-i ömrllerinde arkadaşlık idecekleri zatı kendi serbest iradetleriyle intihab itseler çok eyi olur.

Vakide bu babde dünyanın eski vaktında ve hala şimdi çok yerlerde bu babde galat idüb kız ve delikanlunun reyleri kendi ellerinde olmayub atalarının rey u müradından menut ise de bu husus benceye çoğu nadanlıktan neşet itmekdedir netekim fenalıktan fakat benim bahsım bunun üzerine [495] deyildir. Çün ben dahi kuş kardaş senin gibi başlıca eğrilik ve fenalığa adu-yi ekberim. Vakide nadanlık dahi ekseri fenalığın husule getirdiyi neticeleri husule getirir ise de nadanlığın mualicesi o birinden kolaydır ve daha bir eyi ağnatmak için fenalık ve nadanlık ikisi dahi cemiyet-i beşeriyenin mübtela oldukları birer illet olub fakat nadanlık şöyle bir sovuğa dokanmak yahod nevazil vesayire gibi illet olub çokluk tehlikeli olmayub ve

kolay mualice kabul ider bir illet olmasıyla beraber mualicesi dahi kolaydır. Fakat fenalık aynı bir veba, yumurcak ve kolera gibi bir illet olup ne kadar mualicesi müşkil ise o kadar dahi tehlikelidir ve madam ki hangi düşmen pek ziyade kuvvetli ve tehlikeli ise kişi kendüsini ondan daha ziyade sakınmak emr-ı basiretdendir. Onun için bu madde hakkına mubahasata girişmeyi daha ziyade tercih iderim. Bu dediymi bir temsil ile dah ağnadayım: Şimdi halâ bugün dünyanın pek çok taraflarında atalar kendi kızlarını adeta bir koyun satar gibi hiç kızlarının rey u rızasını tahsil itmeksizin kendiler alırlar [496] satarlar. Vakide bir kız yahod bir oğlan her babde kendi atalarının hükmü altında olup anlere hürmet u itaat etmek borcu ise de atalarının yanından ayrıldığı için kendi başına müddet-i ömründe arkadaşlık ideceyi zatı bizzat kendisi karar vermesine bir selahiyeti olmak tabii oldukdan maada elzemiyetden dâhidir. Fakat bunu bir eski batal aded ve o adetin hala hükmünü yürütmekte olan nadanlıktır icra iden ki tahdından neçe uyğunsuzluklar zuhr idebileceğini bilmemekden neşat ider. Fakat o ataların dahi fikri mezkûr uyğunsuzluklar neşet itsin için olmayub kendi kızları ve evladları daha cahil ve nevcivan çağlarında olup kendiler kadar eyyi fenayı fark idebilmeye müktedir olamayub ihtimaldir bir cahilane aldanmakıla uyğunsuz bir kimseyi kendilerine arkadaş intihab itmesinler için göyam onların gözetdiklerinden naşı bu selahiyeti dahi kendilerine saklanmışlardır ki her ne kadar fikirleri fena deyil ise de icrası yağnıdır ki buna nadanlık derim. Fakat bunu da bir taraf idelim. Kız gelin oldukdan sonra göyam bütün dünyanın indinde bir ka [497] bahat işlemiş gibi bilmem kaç günlerce ağzını açb lakırdı idememeli, gözünü kaldırıp kimseye bakamamalı, bir düziye ayakda durub hiç oturmamalı gibi vesayire eziyetler çekmeli bunların manâsı nedir? Sebebi nedir? Bu çekilen eziyetlerden mezkûrenin ahlakına ne fayide hasıl olabilecek?

Hiç.

Ya niçin halâ ekseri yerlerde bu gibi adetler icra olmakdadır?

Adet böyledir.

Ey bu iktizasız ve asla fayidesiz ve hatda kıza çok eziyetli olan bir adeti artık kaldırsak olmaz mı?

Olmaz.

Niçin? Niçin ki nadanlık vardır? Hülâsa bunların kâffesinin sebebi fenalık olmayub nadanlıktır. Gelelim fenalığa fakat fenalık bahsına başlamakdan ileri bir lakırdım vardır idecek ve bu lakırdım ahalimizin ekserisinin bazı mütalâalarına karşı beyan idecekleri ğalat şeriatları içindir ki o ğalat şeriatlar dahi bazılarında fenalık ise bazılarında dahi nadanlık semeresidir. Ekseri bir nasihat ya bir o yolda bir mübahasa u mütalâya ve dünyanın esgi vaktının bazı hallerine şerh virub yenileyin bazı hallerini cerh idici bir kelimata bunlar papaz lakırdısıdır yahod esgi ze [498] man lakırdısıdır diniyor. Bu babde mezkûrlerin itibarı lakırdıya olmayub anı söyleyene yahod o lakırdının söylendiği devre olmuş oluyor ve bilaks ikrahlıkları dahi lakırdıdan olmayub anı söyleyenden yahod söylendiği dehrden olmuş oluyor. Vakide bir adamın bir adama şahsen bir edaveti olduğu halde onun lakırdısını diynemek bile istememesi tabiidir deyu biliriz amma onun söylediği bir haklı lakırdıyı diğer birisinden dahi işitdikde bu benim sevdiğim adamın lakırdısıdır deyu diynememeye hiçbir manâ virememekdeyim. Keza yenilik ve esgilik hakkında dahi bu böyledir. Bu lakırdım ile müradım ne esgiliye ve paralara taraf itmekdir ne yeniliye ve başkalarına bir husumet. Çün ben doğruluğu bir bilirim ve doğruluk cemii dünyada, cemii vakıtda, cemii milletde ve düşmenlerinin ağzında bile olsa iyidir ve asla tebdil u tağyir kabul itmez. Öyle ki dünyanın ilk kadiminden beru bir iyiliye sonradan gelen insanlar ne kadar akıllı olsalar ve ne kadar fena kıyafetler giydirseler gine o iyilik iyilik olduğu gibi böyle de dünyanın kadiminden beru bir fenalığa sonradan ge [499] lenler ne kadar akıllı olsalar ve ne kadar iyi kıyafetler giydirseler gine o fenalık fenalıktır. Ne uzağa gidiyorsun, kendimden temsil getireyim. Şimdi ben bir kuşum. Öyle deyil mi? Ben burdan kalkıp diğer bir çatıya konsam da gine kuşum, bir esgi çatıya da konsam. Ve yeni çatıya da konsam, bir dale de konsam, bir pırlanta kablı çelen üstüne de konsam yahod bir gübreye de konsam gine ben o kuşum ve nasıl ki benim konduğum çatıların tebdilliyyinin esgiliyyinin, yeniliyyinin benim kuşluğuma bir dokanırı yok ise böyle de doğruluğa esgiliyin yeniliyin yahod şunun bunun ağzında olmanın hiçbir dokanırı yokdur. Bu kadar kısacık bir mütalâadan ne demek istediyim ağnaşıldı zanniderim. Gelelim menkıbemizin tafsilatına:

Dedim ki evayilden beru evlenmek denilen şey bir kızın bir delikanluya yahod bir delikanlunun bir kızı ya kendi serbest iradet u meyli ya atalarının minasib görmesiyle

temelli kendisine ayrılmaz bir bağ ile alıp arkadaş itmesine denir. Öyle ki ondan sonray mezkûrlerin hakkına feleyin yahod kaderin her ne dürlü mürad u fermanları olur [500] ise kaderimiz budur deyerek felekden bir iyi gün gördüklerinde ikisi beraber sefasını sürdükleri gibi fena gün ve cevriini gördüklerinde dahi ikisi beraber boyun verib dayanacaklardır. Amma kuzum kardaşım bu lakırdılarıma iyi dikkat et. Zira her ne kadar belli lakırdılar ise de gine bu cümle siftahına iyi dikkat et ki sonunu nereye getireceyim, seyridesin. Ha bu minasibet ile bir şey daha geldi aklıma. Bizim ahalimizde bir ahlak daha vardır ki o dahi gine bazılarında fenalık ve bazılarında nadanlık semeresidir. Mesela birisi bir fayidelü bir madde hakkına bir iyi lakırdı ya teelif ya mubahasa ya bir nutk iderse bu bizim de bildiyimiz şeydir, diyorlar. Bu babde bunların itibarı iyiliye ve fayideluye olmayub bilinmedik bir şeye olmuş oluyor ve ğaliba zannidiyorlar ki dünyade şimdiye kadar her bilinen şey fena olub iyi olan yalnız bilinmeyen şeylerdir. Bu suretde dünyanın şimdiye kadar maalüm olan kıtaları, yani Asia, Avropa, Aprige, Amerika, Avusdralya fena olub na-malüm dünya (antsanot ergir) dinilen iyidir. Bu misüllü kimseler et, ekmek [501] yememeli niçin onlar belli şeydir. Bir bahceye girdikde üzüm, elma, armud ve sayir belli olan yemişlerin hiçbirisini yemeyub bilinmedik bir yemiş olursa onu yemeli. Bu suretde bunlar bir yemeyi karınlarını doyurmak için yemeyub eyvence için yeyorlar ve işte bunun içindir ki hepsimizin ak sakallı ihtiyardan beşikdeki yatan çocuğa varana kadar hepsinin ağzında ilerulemek, ileru gitmekdir. İşidilen amma icrada bir şey görüldüyü yokdur. Niçin ki bizim itibarımız fayideliye deyil, illa hiçbir ağnayamayacağımız bir hevayiliyedir. Avropa mükellef ve cesim binalar inşa idiyor. Biz de öyle binaler yapabilecek miyiz? Bakıyoruz görüyoruz ki yapamayacağız. Biz de tutub o binaların resmini olsun odalarımızın divarlarına takıb bizim de Avropa tertibi binalarımız var deyu seviniyoruz. İşte bu iyidir. Niçin ki bilinmedik bir şeydir. Kendimizde olmayan bir şeydir. Amma öte yandan birisi kalkıb dise ki canım bunlar çocukca ve daha doğrusu divanece sevinmek ve kendi kendimizi aldatmaktır. Avropadaki meşhur binalardan ve onların resmlerinden bize ne fayide vardır? Ya yapabilirsek biz de onlar gibi bizzat bina kura [502] lım. Ya onu yapamaz isek biz de hiç deyilise kendi kudretimize göre bir kulibe yapmaya bakalım. Niçin ki elin yaptığı meşhur binalar bizi altında hıfz itmez ve yağmur yağar iken o divarlara takmış olduğumuz kadrolar bizi ıslanmadan vekaye itmez. Elin paklava yediği bizim

karnımızı doyurmaz. Biz de kendi halimize göre yeyebileceğimiz boş ekmeği tedarik itmeye bakalım. Hayır bu lakırdı olmadı. Bu belli bir şeydir. Olmazsa birbirlerine ne dersin birisi de kalkmış göyam bilinmedik bir lakırdı idiyor gibi elin paklava yediği bizim karnımızı doyurmaz demiş. Kah kah kah! O bu surette biz benzeriz o ademe ki birisi önünde denize düşmüş ve mezkûr elini uzadı onu denizden çıkaramadığı için öte yandan birisi gelib madam ki elin yetişmeyorsa al şu ipi atalım da zevallı ipi tutsun da çıkaralım dedikde mezkûr yok yok o belli bir şeydir. Sen de geldin de bunu akıl öyrediyorum deyu öyrediyor musun, dimesine benzer bir bizim ehalimizin hali. Acıacak hal. Nadanlığın ne kadar zifır karanlığındayız ki şu belli bir şeydir lafzının dahi kendi hakkımıza bir sitem ve bir bar-ı azim olduğunu dahi [503] tanımamakdayız. Niçin ki belli olan bir şeyi icra idemeyen bir kimse belli olmayan şeyi nasıl icra idebilecekdir ve bir adam ki belli bir şeyi düşünüb icra idebilecek istidarı yok ise o belli şeyi kendusine haber vermeye aherinde bir mecburiyet hasıl olur. Bu öyle bir haldır ki hem haste olup hem mualice kabul itmemekdir. Menkıbemizi unutmayalım:

Çunki defa söyleyim burasına iyi dikkat et dediyimin sebebi budur ki bir adam kirayla bir büyük ev tutmayla para sayıb kendine bir ufacık kulibe satın almanın arasında haylu fark vardır ve bu sonraki daha ziyade eyi ve makbul olduğu dahi tarife hacet deyildir. Niçin ki evvelki her ne kadar büyük ve mükellef ise de encamı elindir. Amma sonraki küçük ve bayağı imiş. Amma benimdir. Evvelkine ne kadar olsa muhabet bağlayıb insan sevinemez. Emma sonraki insanın kendi canı gibi sevgülü olur. İşte evayildeki evlilik ile şimdiki evliliğin bu temsilidir. Ki bu şimdikine alafranga evlenmek tabir idiyorum. Niçin ki alafranganın ihdasından berudur ki evlenmenin şartı u [504] usulu ve niyeti bütün bütüne bir başka hiyyet kesb itdi. Evvela ki şimdi bir oğlan bir kıza nişanlanmayıb on bin guraşa, yigirmi bin guraşa nişanlanıyor dimeye hacet deyil ki o on bin yigirmi bin elden gitdikde nişanlısı yahod karısı dahi elden gidecektir ve on bin daha elde iken kendusine hürr i melek görünen karı para elden gitdikden sonra kendusine şeytan gibi görünmeye başlayacaktır. Niçin ki o karıyı para için almış ıdı. Keza bir kız bir oğlana nişanlanacak oldukda ne oğlanın zatına ne ahlakda olduğuna nişanlanmayub yalnız zengin midir, parası çok mudur yahod her ne yapar ise yapsın her ne dürlüyle yapar ise yapsın para

kazanabilecek mi yeni çıkma fistanlardan, şapkalardan alabilecek mi ve bu cihetle şimdi kızlar bir adama nişanlanmayıb illa fistan, şapkaya nişanlanıyorlar. Fakat madam ki dünyada insana ne para ne güzellik ne şapka ve fistan baki olmayub ve bunların kâffesi bikarar tesadif u ikbalin gâh verib gâh aldığı iyilikler olub insana baki olan yalnız kişinin ahlakıdır. Anın için bir gün olub bu hususlar elden çıktığı gibi yani kiracı evden çıkardığı gibi sokağa düşmeye mecburiyet hasıl oluyor.

Bazılar şimdi bilirim deyecekler ki sen [505] de her şeyin ucunu tutub alafrangaya dayayorsun. Biz de biliyoruz şimdi evvelki gibi ne oğlanın ne ahlakda adem olduğuna ne kızın ne olduğuna bakılmayıb salt paralı olduklarına bakılıyor. Amma analar babalar da ne yapsın, evde kendilerine yeyecek ekmek yok. Eyi kötü kızlarına bir lokma ekmek getirsin de ne olursa olsun. Güveyileri pek eyi bir adem olub da kızları açlıktan köpük kusmakdan ise varsın evini geçindirsın de ne olursa olsun. İş kalacak fistan ıla şapkaya. Onu da kız ne yapsın yapsın bulsun buluşdursun. Ne yapalım, şimdi artık ortalık böyle oldu. Bu şeyler çoğu da ortalığın darlığının zorudur. Ey ben de onlara süal idecek olur isem ki ortalığın darlığının zoru neyin zorudur deyu aceba ne cevap virecekdirler.

Zemanede nişanlanmak ve evlenmek babinde vuku bulan neçe bin uygunsuz hallerin yakın sebebi ekseri darlık olduğunu keşf itmek çetin bir şey deyildir ve benim maksedim bunu bildirmek dahi deyildir. Niçin ki o zaten bellidir. Fakat darlığın sebebi nedir? O dahi belli ise de teessüf itdiyim dahi işte o dur ve bu darlık öyle bir şeydir ki insanın maddi rahatına muzırr oldukdan maada manevi rahatın dahi yani adab [506] u terbiyesine ve ahlakına dahi müzirrdir. Çün insan iki cihetle fenalık idebilir. Birisi hiçbir kendusine zor iden olmayarak kendi ahlakının zaten bozukluğunun sebebine digeri bazı mecburiyet halleri halbuki bu mecburiyetden neşat iden fenalık dahi mecburiyet uzandıkca artık tabiata geçer. Çün zaten tabiat fenaliğe meyyaldır. Mecburiyetin uzanmasının sebebi nedir, alafranga deyil mi?

Bunu da bir-taraf idelim; yani mecburiyet bahsını. Farz idelim ki ikisinin dahi asla paraca mecburiyeti olmayan bir kız ve bir oğlan birbirleriyle nişanlanıb evlensinler bakalım şu evayildeki olan evlilik muhabeti mabeynlerinde olacak mıdır? Benim öyle bir mecburiyetden ari olarak kimseyile evlendiyim yok amma bunu da pek

aklını kesmiyor. Niçin ki bu defa da alafranganın karı kısmına perdeyi son terece serbestiyet karşımıza çıkacaktır.

İhtimaldir şimdi birtakım Amerika* [507] efkârlılar dimeye başlayacaklar gördün mü işte dediyimiz deyil mi gine papaz lakırdıları idiyor. Serbestiyete karşı söylüyor. Ben ihtimaldir dedim. Çün bu dediyim Amerika efkârlılarda bu kadar bir nadan bulunabileceğini memul itmem. Niçin ki papazlar serbestiyete karşı söylerler ise serbestiyetin tahdından günah çıkar, günahın tahdından cihennem, derler. Hülâsa anlar mezhebceden bahs iderler ki benim maksedim o deyildir. Ben gerek alafranga ve gerek bazı yağnış yalan serbestiyetlere karşı söylediyimde dayıma dünyeviden bahs itmekdeyim. Benim mubahasalarımın kâffesi dışarki maddeler hakkınadır. Yani ticaret mamuriyeti milk u vatan terbiye-yi ahlak vesayire anın için bu babde bir yalan yağnış kritikaye rasd gelmem memul iderim.

Dünyade benii adem idare yolunda her ne kadar serbestiyet vazitmeye cahd itse [508] ve her ne kadar ismen ve resmen serbestiyetde görünse herhalde bir bağıdır cihanı kullanan. Şu fark vardır ki ehali yalnız bir kişinin reyinin altında olacak iken beş, on kişinin reyinin altında olur yahod bir efkâr u mürad beyan idebilmeye serbest ise o dahi gine bir digerinin hüsn-i rızası ya kurası tahdındadır. Öyle ki bugünkü gün en serbest dinilen memaliklerde aceba ehalsinin her birisinin fikrinden kim bilir neler geçer amma beyan idemezler ve beyan itdikleri halde dahi teedib olunurlar ve bu dahi iktiza-yi haldendir. Niçin ki bir orduda hepsi serasger olduğu halde kim kime emr idecekdir ve böyle bir orduda bir iş icra idebilmek mümkün olabilir mi? Maksed u müradıma rağmen serbestiyet hakkına şu kadarcık bir mütalaadan meramım şunu ağnatmaktır ki karı kısmına ita olunan bu serbestiyet evlilik halinde olabilecek ittifak u muhabete az sekte virmedi. Amma birtakım çocukca yenilik efkârında olanlarımız her ne derler ise desinler benim mütalaalarım öyle bir metin u mühkem kalâya

*Zemanemizde şimdi birtakım bazı kızzın serbestiyet taraftarları vardır ki serbestiyet için Avrupa'yı dahi beyenmeyib Amerika'yı kendilerine model tutmuşlardır. Bu dediyim tarafın taraftarları ekseri kahvehane diplomatlarından olub kız [506] çocuklarının ellerine bir kukla ve bir ufacık beşik alarak onu sahih olarak çocukdur gibi bakıp sevindikleri gibi bunlar dahi her ne olur ise olsun akılları ırmeyerek bir serbestiyet lakırdısıdır iderek ve birisi ona biraz zıb söylüyor gibi ağnadıklarında tavana kadar sıçrayarak böyle ilk kendilerini sahih olarak Amerika'ya benzer oluyormuş zann itmekdedirler. Anın için bunlara Amerika efkârlılar diyorum. [507]

dayanmışdır ki yani tecrube. Her zıd durub ileri geçmek isteyenin annına çarpılır. Fakat gine bu cümle bu madde hakkına birkaç lakırdı daha itmek isterim. [509]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

OTUZUNCU GİCE: İKİ NİŞANLI KIZLAR

Mubahasama başlamakdan ileri işbu mütalaalarımın şimdiki vakıtda hiçbir fayideyi mücib olamayacağını dahi peşin kendim söyleyeyim. Niçin ki asrımızda hemen bütün dünya gözünü kapayıb ağzını açarak hepsi bir ağızdan kör körüne serbestiyet bağırdıkları yerde benim gibi ufacık ve kudretsiz bir kuşun zayıf u ince sesinin bu kadar patırtı ve şamatanın arasında katan işidilmeyeceyi der-kârdır. Fakat pek azlardan. Kabul olunsa bile madam ki benim efkâr tabiim dahi budur ve madam ki bende kendime göre bu kadarcık bir zühm beyan itmeye serbestim ve benim bu zühmümü ise kimse kabul itmese tecrube her [510] an kabul itmekdedir ve bugünkü tecrubeden maada ihtimaldir, şu bütün dünyayı bugünkü gün kuşadan serbestiyet heyalatının dümanı bir gün sıyrıldıkda doğruluk gine meydana çıkar ve öyle bir ihtimal dahi olmasa bile hiç deyil ise doğruyu kendim söyleyib kendim diynesem bile gine ferahiyetimi mücib olur. Onun için birkaç çıfd lakırdı idiyorum. Çün ben şimdi benzerim o ademe ki bir meydanlık yerde durub mahal-ı mezburda dikilmiş olan bir taşı bir yane devirmek için haylu kalabalık cem olub mezkûr taşın her tarafından ipler atarak ve her birisi kendi tarafına çekiştirerek mezkûr taşı beyhude yerde devirmek emelinde olduklarını seyr u tamaşa ider. Biçareler olanca kuvvetleri ile damarları yüzülecek mertebede çekerler, çekiştirirler. Kan terlerine batarlar. Taş gine yerinde durur. Çağrışrlar, bağırışrlar ha devirdik ha devireceyiz ilen haylu günler yorulurlar ise menzare-yi mezkûru seyriden kimse artık mezkûrlar kendi sözünü diynemesin kendusunin sabrı tükenib doğruluğu kalbinde siper itmeye müktedir olamadığı sebebine mezkûrlere, a kuzum böyle [511] hepsiniz ayrı ayrı kendi tarafınıza çekmeyilen bu taş devrilmez, dediği gibidir benim daip itdiyim lakırdı. Kimseyi kendi zühmüme tabi idemesem dahi gine ben bunu söyleyeceyim. Niçin ki doğrusu budur ve bu madde hakkında herkes benim zühmümde olduğu halde benim bir menafi-i mahsusem olmayub hatda bu lakırdılarım için ihtimaldir, zararım dahi olacak ise de gine söyleyeceyim. Niçin ki bildiyim doğruluğu

söylememek yağnışlığa riza virmekle beraberdir amma herkes kabul itmez. Benim sözlerim gine geri söner kendime gelir imiş. Zararı yok, benim matahımdan şübhem ve korkum yokdur. Kokmaz, görmez, varsın bende kalsın. Bu vech ile biraz ferahlanırım bare ya. Bak geçenlerde bir gün ben bir pencirenin önünde konmuş durur idim. Mezkûr pencirenin önünde birisi nişanlı ve ismi Sofig ve digeri iki üç gün sonra gelin olacak olan ve ismi Marig iki kızların şu vech ile birbirleriyle konuşuklarını işitdim ki şimdiki evlilik halinin bir tercüme-yi ahvali ve benim sözlerimin dahi bir isbatı olmuş olduğu için sana nakl u hikâye ideyim: [512]

SOFİG: Ka, şimdi artık senin üç gün kaldı, öyle deyil mi?

MARİG: Neyleyim ka, tekml sevinemeyorum. Yüreyimde dayıma bir onulmaz bere vardır.

SOFİG: Niçin ka, meyer ömrümüzün her vaktından ziyade sevinib zefk u sefa ideceyimiz bugünlerimiz deyil midir?

MARİG: Olmaz olsun öyle zefk u sefa! Bunca vakıtdan beru peşinde dolaşmadığım göynünü itmeye çalışmadığım zengin uşaklar kalmadı. Neyleyim bizde istirac yok. Hiçbirisi uymadı da şimdi en sonu böyle bir hımbıla kayıl olduk. Kendusunin fukara olduğunun ayıbından başka bir de bir yeni çıkma rubalardan hoşlanmaz imiş. Hele şapka kodurtmam deyu kavlitdi. İşte baloya gitmeye yasak, şuna yasak, buna yasak! Ne bileyim artık kız kardaş, sankim gelin olmayorum ya yeniden bir mektebe gideyorum yahod daha doğrusu bir mahpushaneye.

SOFİG: Çekdiyin kasavete bak ka! Bu senin telaşın haklıdır amma bundan bir iki yüz sene evvel olmuş olsa. Şimdi ne vakıtdayız; fistan yapırmaz mı, şapka kodurtmaz mı? Hey kuzum hey! Öyle bir kodurt [513] durur ki daha var mı diyerek. Öyle evvelki vakıtlar gibi erkeyin hükmünün altında durulacak vakıtlar geçdi. Ha sen sesem gibi hiçbir şey tınmaz durur isen o başka. Onu şöyle karşımda zağor gibi ditredirim. Çok tuhafısın ka! Öyle kavlı itdi diyor. Kavlı ne imiş, at pazarından beydir mi alıyorum zann idiyormuş ha nedir? Tavşan yamaca geçene kadar he, hü dersin, ondan sonray o korkma eyi adamdır hepsini yapar.

MARİG: Canım, ah sana ne ağnadayım? Bu uşak dışarlı olduğu için böyle şapka mabka gözüne batıyor. Geçme gine bizim yerli takımından ne yapar yaparlar gine karılarını şapka ile gezdirirler. İşte bir şey var ki bu kadar dışarlıyı sevmeyerek bunu almalı oldum.* [514]

SOFİG: Nedir sankim başının zoru neydi de kalkdın bir dışarlı hımbıl aldın?

MARİG: Canım bu dışarlılarda da bir adet vardır, eşek gibi çalışırlar. Kendiler yemezler eve taşırlar. Evimiz imiş deyi canlarını fena iderler. Çokluk içgi kullanmazlar. Bizimkiler ise kazandıklarını rakıya verirler. Saat üçde mi olur dörtde, beşde, altıda mı olur artık pahlına kör sa[r]hoş. Beş on defa düşüb kalkarak ancak tutdurabilib Fransızca söyleyerek içeri girerler. Ellerinde yüz dirhem, yarım okka çamurlara batmış bir balık. O vakıta kadar alığa kürek çekmeli. Ona kayılsın. İnsansın o vakıtadak uykun götürüb uyumuş olursun. Tatlı uykundan kalkıb balığı tava itmeli. Bare yese gıvrılsa yatsa ya. Hayrı iki saat da oturub sarhoş eylemeli. İşte dışarlıların da bu işleri yokdur. Akşam olursa yorğun tazı gibi evlerine gelirler. Vaktında ekmeyini etini getirirler. İşte budur yohsa.

SOFİG: Aman ka, sen de aclıktan mı çıkdın? Bana kalırsa onların ne eti lazım ne ekmeyi ne de sarhoş olmadıkları. Onlar ıla imtilac itmesi biraz güccedir. Hoş nasıl olsa önde [515] sonda gine biz onlara Tanzimat'ı kabul itdirir isek de ne ilazım zahmet? Çünkü onlar bilirsin kendi memleketlerinde kendiler gibi hımbıl kızlara alışmış oldukları için buranın kızları onlara acayib geliyor. Onlar birtakım bize namalüm luğetler kullanıyorlar. Yani ehl-i ırzlık, terk edeb, kâmillik, kibarlık, mahcubluk ve daha bilmem birçok esgi zaman luğetleri, şimdi sana daha ziyade bir telaş virmiş olmayalım amma evvelinden hatrında olmak da başkadır. Hoş sen de bana danışmazsın ya. Şimdi onlar yok mu, senin pencirenin önünde öteki ile beriki ile diyib güldüyünü şaka şellaf itdiyini işitseler var ya kıyameti koparırlar. Ahşam olursa istintakı seyr et. O kim idi lakırdı itdiyin, onu neden tanıydın, ne lakırdı itdiniz? Hoş canım sen o vakıt hepsine bir karşılık uydurur söylersin ka. İşte birtakım sıkıntıya girmeli amma bizimkiler böyle midir? Her ne kadar sarhoş marvoş

*Şu fıkır u niyet ve şu efkârlar ıla bünya evine girdikde ilerude ne muhabet olabileceyini diyenlerin idrakına hevale iderim ve benim bu tarikim ise bir teşbihat olmayub sahih olarak bugünkü gün heman efkâr-ı ammedir ve tarife daha çok söylemediklerim var ise de meramım herkesi fasl itmek olmayub vuku-yi halin beyanı ile fenalıkdan ictinab itdirmek olduğu için bu kadar söyleyorum.

iseler de bizimkiler yeni usullara alışmış, terbiye olmuş, incelmış adamlardır. Yanlarında herkes ile de gül, rakı aldır, meze aldır. Ne olur ondan onlar da kalkar seninle beraber yer, içer. Bak [516] bu taraftan doğrusu yerli almak rahatlıktır. Dışarlıyı terbiye idib de adam hiyyetine sokana kadar hal gelir insanın başına. Hoş içlerinde öyle adamlar da vardır ki yüz yıl geçse gine bildiklerinden şaşmazlar. Artık bir kerre hayvan gibi alışmışlar, incelemeyorlar. Hem ka canım, o dilini ne yapacaksın? Git ka, benim karşımda öyle birisi kaba kaba söyleyecek olsa merakım çıkar, sen nasıl tahammül ideceksin bilmem!

MARİG: Neme lazım ka sen de onun dili dilini eşek arıları soksun. Onu derd itmem ya. Derd itdiyim şu hımbılı nasıl suya yatırıp da şapkaya malakofa alıştıracağım, derdim odur. İnanırsın ka Sofig, gelin olduğuma hiç sevinemeyorum. Ben şapka komadıkdan sonra gelin olduğumdan ne ağnayayım, nesine sevineyim?

SOFİG: Ey de ka, gelin olmanın hemen şapkadan başka hiçbir şeyi yok mudur sevinecek?

MARİG: Ne vardır ki başka, benim aklım ırmıyor.

SOFİG: İşte... Benim ağzımı açdıracaksın şimdi ka! [517]

MARİG: Ka, neyise söyle bakayım. Doğrusu ananın babanın evinde giymediğini giyinebilmekden başka bir sebep için gelin olacak bir sebep asla hatırıma getiremeyorum.

SOFİG: Dimek ki sen bu dediyin hımbılı alırsan kardaş kız kardaş gibi ömr geçireceksiniz öyle mi?

MARİG: Aman, bu muyumuş iki saatdır deyub diyemediyin. Ben de öyle bir şey diyeceksin zann idiyorum ki gelin olmadan başka vakıt o şey olmasın. Ben bu lakırdıyı sana yakışdıramadım. Sen idin biraz ilerisi hımbıl kızları istihza iden. O dediyin şey için gelin olmaya ne hacet? Biz öyle şeylerden arzumuzu almışız. O gibi şeyler için gelin olmak hımbıl kızlara mahsusdur ki müddet-i ömrlerinde erkek yüzü göremezler yahod görebilseler dahi o gibi şeyleri ayıb sayarlar ve daha tuhafı odur ki o gibi kızları alacak olan kendilerine benzer hımbıl erkekler mezküre kızların birkaç kişiler ile bila-teklif konuşmuş olduğunu işitdiklerinde almakdan ictinab idiyorlar.

Aman efendim, kabalık ne fena şeydir! Hoş eyer şu alafranga bizim içimize dahi girmemiş olsa biz dahi elan bu kabalıkda kalmış olacak idik. O senin dediğin esgi zaman evliliğidir. Alafrangada evlenmek nedir? Her kimin ile konuşursan konuş, ser [518] bestsin. Çün alafranga demek serbestlik dimekdir. Alafrangada her kim sana parayı çok viriyor ise her kim fistanın, şapkanın iyisini yapıyor ise kocan odur. Ha sen de diyeceksin ki niçin ya birisini belli başlı alıyorsun? Ey buna dünya hali derler. Olabilir ki bazı vakıt başın boşda kalır, o vakıt temelli bir kocan oldukda o seni idare idib o günleri geçirirsin. Çün temelli koca dediğin bir ufacık kulibeye benzerdir ki rırtılarını doldurmak için veyahod pek darda kaldığın vakıt gelib birkaç gün sığınmak için öyle bir kuliben bulunmak iktizasındandır amma kusur vakıtlar en beyendiğin konaklarda kiracılık ider gezersin. Dimekdir ka Sofig, daha alafranga evlenmek dinilen şeyden sen dahi bi-haber bulunmakdasın.

SOFİG: Amma da yaptın ha! Sen de beni bütün bütüne bir hımbıl kız yerine kodun. Ben bakayım şu yaşamakta olduğumuz ince dehrin usul ve adetlerinden senin malûmatın var mıdır yok mudur deyu seni tecrube itmek için söyledim.

MARİG: Madam ki sen beni tecrube itmek için söylemişsin. Dur bu maddeyi ben sana bir başka temsil ile daha ağnadayım ki bu bablerde benim ne terecelerde kesb-ı malûmat itmiş olduğumu eyi ağnayasın. Senin kız [519] yahod karı dediğin meyveli ağaçlar ile dolu bir bahceye benzerdir. Evvel zamanda herkesin ayrı ayrı bahcesi olub etrafına dışardan bir adam girib yemişlerinden yemesin için divar çekerler imiş. Ne boş ihtiyatlar bunlar görüyorsun. Madam ki herkesin bahcesi oldukdan sonra artık o bahcelerin hepsinin etrafına ayrı ayrı divar çekmek ne ilazım. Girsin obiri de yesin beriki de yesin. Sen de gir onun bahcesinden ye. Çün alafranga demek müsavat dahi dimekdir. Şu var ki her kim elini çabuk tutar ise (her kimin parası çok ise yahod parayı çok verir ise) yemişin eyisini ve çoğunu o yer. Bunlar aşikâr şeyler olub bunlar için ben ne fikr yorarım ne düşünürüm. Beni düşündüren yalnız odur ki bu pahalı gibi benim karşıma çıkan hımbılın birisi olub yarın bir gün bu bahcenin etrafına divar çevirmek isteyecekdir. Nasıl ki şimdiden temelini kodu.

SOFİG: Ey eyer o adam bu dediğin divarı çeker ise dışarıya hiçbir kapu vermeyecek midir? Gine sen istediğini içeri alabilip ve istediğin halde sen o kapudan dışarı çıkabilirsin.

MARİG: Önde sonda yapacağım benim de odur. Ha şu ki biraz zahmetlice olacak. O deyil ya ka, salt kendi derdimi söyleyor [520] gibi olmayayım. Seninki nasıldır, gudluca mıdır ve yeni usullere alışmış mıdır? Sen ona bakalım. Çün bir kız bir koca aldıkda hep arayacağı şey karşısına çıkanın yüklü ve incilmiş bir adam olmasıdır.

SOFİG: Bak ben bu taraftan ikballi imişim kız kardaş. Benimkinin beş altı tane kârgir evi olub kendisi de sarrafdır.

Oh, oh ne mutlu sana!

Bundan da maada Pariz, Londra ve bu gibi niçe Evropa memleketleri dolaşmış olub artık alafranganın ilkını cılkını yutmuş.

Oh, oh daha ne mutlu sana!

Saniyen üç dört senedir de beraber bir adada yatar kalkarız.

MARİG: Dimek ki sen üç dört sendir gelin olmuşsun.

SOFİG: İşte ben de bu lakırdıyı sana yakışdıramadım. Alafranga gelin olmanın vakti saati yahod adamı var mıdır? Ne vakıt rasd gelirse kimin ile rasd gelirse gelin olursun. Alafrangada insan göyde uçan kuşlara benzerdir. (Sokakdaki köpeklerediyecek yerde) havanın kuşlarının ayrısı seçisi olur mu? Bunlar der-kâr şeyler olub sen de pek eyi bilirsin ya beni söyletmek için söyleyorsun. Görmelisin bu benimki neler söyler bana? Oralarda adet öyledir ki diyor bir adam karısı ile bir mecliste oturdukda di [521] şardan bir erkek geldiğinde ilkin karıya selam verir. Mesela bunları biliriz ya, karının elini sıkır. Karı güzel ise onun erkeyine vira mezkürenin güzelliğini meth ider. Erkek dahi karısının güzelliğinin methini işitdikde o kadar ziyade hoşnut olur. Karısını onunla beraber oyuna kaldırır ve uzatmayayım daha çok şeyler var ya. Gittiğinde dahi karı ile puse ile vedaleşib gider imiş.

MARİG: Daha sen de bunu yeni mi işidiyorsun? Bu şimdi bizde dahi böyledir. Hem bu gibi şeylerden ne çıkdı ki, bu gibi şeyler fikri bozuk adamlere zıt gelir. Bir adem

temiz yürek ile* bir karının elini sıkışdırmış, öpmüş, sevmiş ne olur ondan? Bunlar alafrangadır.

SOFİG: Diyeceyim bunlar deyil, fakat şuracıkda birbirimize kalbimizi açıyoruz ya. Benim de bir derd itdiyim bir şey vardır. Bu da nedir der isen benimkimin bir gözü kör olub sırtı da kamburdur ve bir ayağı topal olub başı da keldir. Kendisi de yaşlıcadır ve biraz da illetlidir. Kendisi esmer üstüne yüzleri buruşmuş. Saça sakala kır düşmüş, başı aykırı büyük, göz [522] leri ziyade iri, kaşları terecesiz enli, burnu ziyade uzun ve eyri, annı Okmeydanı kadar. Bundan da maada ziyade işrete mübtela ve tabiyatı ters ve titiz.

Ey daha?

Ağzının yanına yaklaşamazsın, baladın lağını gibi kokar. Burnu vira damlar, gözünden çırgın akar, ağzından köpük saçır, ayak yoluna sıkca kaçır...

MARİG: Ey dur, dur! Bunlar mıdır derd etdiyin şeyler? Dimekdir ki saha sen de esgi zaman kızlarındansın.

SOFİG: Ka niçin?

MARİG: Niçin ki bu senin dediğin hususlara evvel zamanda bakılır ırmış. Senin erkek dediğin güzel olub da ne yapacaksın? Çocuk deyil ki sevesin! Saniyen tabiatı iyi olub da ne yapacaksın? Güzellik ve tabiatın iyi olduğunu görürler ise mağazacılar şapkayı bedava verir mi? Varsın istediği kadar çirkin olsun, olabildiği kadar bed ahlak olsun yalnız ilazım ki parası çok olsun ve yeni usullara alışık olsun.

SOFİG: Ey öyle amma biraz da Ciovino olsa! Hiç deyil ise sofrada yemek yer iken iyrenmezsin bare.

MARİG: Bak alafranga ne uzak şeyleri düşünüb de adetler komuş. Sofrada yemek ayrı ayrı kablara dolar. [523]

SOFİG: Ey ka insandır yahod ele güne karşı kocandır. Bir gün bir elini, kolunu tutacağı tutar.

*Bir adam bu yolda bir şeyi icra itdiyi halde temiz yürek, kirli yürek nerde kalır akıl irdirememekdeyim.

MARİG: Evinizde sabununuz yok mudur?

Dedikde yokarki kuş dedi, canım kuş kardaş, daha bu menkıben uzun sürecektir midir? Artık yalan yağnış hiyle diynemekden osandım. Ben bu memlekete gelediden beru her evde kavğa, maraza, dürlü, hırsızlıklar, yankesecilikler, dolandırıcılıklar, sokaklarda ayağı çıblak, fistansız, donsuz, akşama kadar köpek taşıyan ve azıklarından baladın lağımları akan erkek ve kız çocukları görüb sebebi nedir deyu taacüb idiyordum. Meyer demek ki mezkürlerin anaları babaları daha dünya evine girdikleri vakıtda bin dürlü yağnış ve bütünü hiyle u yalandan ibaret zühmler ile evleniyorlar imiş de onun için evlerde maraza eksik deyil imiş. Çün ben evliliyi bir can olmak deyu bilirim. Bunlarisa meyer karı koca birbirlerine dağda düşmana rasd gelib birisi soymaya ve obirisi bucağı çekib vurmaya bakdığı gibi bakarlarımış birbirlerinin yüzüne ve nasıl ki mezkür düşmen rasdgeldiyi biçare yolcudan bütün olan akcesini aldıkda anunla bir saniye sureti çeri dost olduğu gibi bunlar dahi kocalarından fistan mı, şapka mı, buynuz mu her ne ise matlubatları aldıkları saat eyreti [524] ve sureta bir dost ve karı koca olub irbirleri ile bozuşmaları bir kılın ucunda duruyor ve bu dahi tabiidir. Niçin ki intereso dostluğu muvakkat ve hiyleli bir dostluk olub binayen aleyh kavğa ve maraza ile karışıkdır. Emma natura ve candan dostluk gerek ikbalde ve gerek idbarde bir kararda muhabetlidir. Şimdi ağnadım ki mezkürelerin biçare erkekleri karılarının alafrangaca matlubatlarını herhalde icra itmeye mecbur olub ve kudretleri dahi olmadığı ecilden hırsızlık ve dolandırıcılık itmeye mecbur oluyorlar. Meyer çocuklarının dahi dizlerinde don olmadığının sebebi bu imiş. Niçin ki mezkürlerin babaları gücbela onların analarının düzenlerine bin dürlü hiyle ve dolab ile nadir para tedarik idebiliyormuş. Meyer mezkür çocukların terbiyesizliklerinin dahi sebebi bu imiş. Niçin ki zaten onların analarının babalarının dünya evine girdiklerinde çocuk terbiye etmek katan niyetlerinde ve hatırlarında olmayub onların akılları fikirleri sadece alafranga düzenlerde imiş ve fil-vakı nasıl terbiye olabilir o çocuk ki zaten onun daha anası ve babası terbiyeye mühtac iken halâ çocuk terbiye etmek fikirleri dahi olmayarak evlenirler ve sonra ise ya aynanın karşısında durmakdan ya kavğa yapamazadan çocuk terbiye itmeye vakıtları bile olmaz ise. [525]

GÜLİNYA YAHOD KENDİ GÖRÜNMEYEREK HERKESİ GÖREN BİR KIZ

OTUZ BİRİNCİ GİCE: GÜLİNYA’NIN MİRAN’A KAVUŞMASI

Halbuki dedi defa kuş, böyle bir atalarından terbiye yüzü asla görmemiş olan çocuklara dahi mekteblerinde dayak vurmamak yasak imiş ve bu da niçin imiş der isen meyer dayak hayvana yakışır imiş. Fakat şuna taacüb itmekdeyim ki bunlar hayvan deyu ve insan deyu neye diyorlar? Eger bir insanın yalnız insan kisvetinde olması insan dinmek için kâfi ise buna bir diyeceyim yoktur. Fakat eger insanı hayvanatdan tefrik itdiren insaniyet ve terbiye ise bunlar kendi sözleri üzre gine bu gibi çocuklara terbiyeleri için dayak vurmalarıdır. Niçin ki bunlar her ne kadar kisvetce insan iseler de daha natura ve terbiyece hayvandırılar ve [526] bu babde bu çocuklardan evvel daha bu dayak hayvana yakışır, diyerek çocukların terbiyesine engel olanları peşin taallim u terbiye itmeli. Niçin ki daha insan ile hayvanatı tefrik iden hususu bilmemektedirler. Bundan da maada bir hayvanın kazaen ayağı kırılır ise ayağını sararlar. Öyle ile tutdururlar. Bir insanın dahi ayağı kırıldıkda niçin onu dahi tıpkı sararlar tutdururlar? Bunlara kalsa insanın ayağını hayvan gibi sarmayıb bir başka dürlü mualice yapmalı. O sarmak hayvana göredir. Bu temsil buna uydu mu? Obir mualicedir. Mualicenin insanı hayvanı olmaz diyecekler. Ben de anlere sual iderim ki çocuklara vurulan dayak nedir? Terbiyeleri için bir mualice deyil mi? Şimdi bunlar insan başka hayvan başkadır diyemeyecekler. Niçin ki onun önünü bağladım? Fakat bu defa da ne diyecekler? İnsan hayvan gibi olmayub lakırdı ağnar. Hay Allah razı olsun. Benim de istediğim budur. Mezkûrler lakırdı ağnadıktan sonra artık dayağa hacet kalmaz. Çünkü anlere hocası dayağı kendi zefki için vurmayıb terbiyesizlikleri ve lakırdı ağnamadıkları için [527] vuracaktır. Bunlar çok uzanır. Eyer bunları ve bu gibi şeyleri daha çok karıştıracak olsam eyi deyu istimal olmakda olan neçe yalan yağnış şeyler bulurum amma hep herkes de bu yolu tutmuş gidiyor olduğu için bundan ziyade de bir şey söylemem. Niçin bu alemde bir lakırdı vardır? Pek başları darda kalırsa sen herkesden akıllı mısın, derler. Çün dünyada böyle bir hal daha vardır ki itibar ekseri eyiye ve doğruya olmayub herkesedir. Herkes de dindi miyidi artık onda durmak lazım gelir. Çün sonra sıra isgemle patırtısına gelir.

Buracıkda ey kuş kardaş, dedi yokarki kuş. Sen lakırdını bitirdin ya artık bana izin. Zira takdir u kaderin hükmü tekmi oldu. Ben şimdi gidib hasrettime kavuşacağım ve

bu gice tıbkı benim gibi iki hasret insanlar dahi birbirlerine kavuşacaklardır deyub kanadlarını çırpdı ve kuş havalanıb gitmesiyle mezkûr çatının üzerinde.

A benim Miranım, ömrüm, devletim... Bunca vakıtdan beru birbirimizden cüda düşüb nar-i hasretinle leyl u nihar divane mecnun misüllü dürlü mahaller dolaşarak göy [528] nümü eylendirib ihtiyarın vadi üzre bu gice senin olduğun mahali görmek ikbal u inayetine müesser oldum ise senin uğruna feda itdiyim bunca devlet u variyet sayesinde altun yaldızlı odalar, deyaye nazır pencireler önünde, kuş tüyünden döşemeler üzerinde birbirimize kavuşmayıb da böyle bir çatının kuru ve sert kiremidleri üzerinde mi birbirimize kavuşacak imişiz? Sen gibi ömrümün vari, didelerim nuri bir efendime bir ulu ve تنها bahcede henüz kavuşur kavuşmaz gicenin sükût vaktında ayrılmaya mecbur olduğumuz gibi şimdi de gine öyle gicenin sükût vaktında yüksek bir çatı üzerinde mi hasret-keş didelerimiz birbirlerini seyr edecek imiş? A benim efendim, sefa geldiniz! Umarım ki sen iftade-yi canparem efendime deruni bahcede kavuşur iken gine bu sefa geldiniz tatlı luğetlerini henüz teleffuz idiyor iken sefa gel deyub dedinizi dil u dihanımdan kapan ol hasid felek şimdi bare artık hakkımızda icra itdiyi şunca zulm u rencinden nihayet-ül emr ferağat birle rıkkat u merhamete gelerek artık bu defa bizi kendi halimize bıraka [529] caktır. Ah efendim, defa söylerim sefa geldiniz dedikde Miran kendusine mahsus olan tarz u tavr nezaketi ile sefa bulduk sultanım, dedi. A benim azizem, sertacım Gülinya'm. Sultanımı gördüyüm mahal her neresi olsa bana bir elize sarayıdır ve şu şimdi zat-ı ismetmuablerinin nazik ayaklarının altındaki şu kutlulu çatının kiremidleri her biri birer pırlanta misillu aşk u hasretinden dümanlanmaz gözlerime şafk verib sultanımı ruy-i semade tulu iden eleyim sağma misüllü göstermekdedirler acizinize. Keşki iki hasret müddeti ömründe böyle sert kiremidler, ince ve sivri dikenler üstünde uçurum kayalar, yüksek ve çürük ve bir ayak eninde binaler üstünde dursalar birbirlerinin hüsn-i cemali bi-nazirlerinin seyri ile o sert kiremidler yumuşak yadıklara yalmanlı dikenler yaylı kanapelere ve uçurum çürük binaler kadife kaplı faytonlara tahvil olacağı bedihidir. Halbuki temelli dahi bu mahalde durmak olmayıb devlethaneye avdet idecek isek de şuracıkda cuzi olsun hasretimizi almadıkcaz şu Boğaziçi yolculuğuna dahi müktedir olamayacağız. [530] Zatınız gibi bir dil-ruba ve nazik kızı katan alışmış ve görmüş olmadığınız şu yüksek bina üzerinde durduğunuz

halde şunca uzak mahallerden kuşun kanadına rakiben deryaler karalar ve niçe vasi ovalar. İzsiz ormanlar, ulu dağlar aşarak gelib bulmaya müesser iden felek artık şu bir çaryek mıkdarı uzaklıkda olan hanenize dahi kadem basmaya ruhsat virecekleri şübheden müstağnidir.

Canım efendim, dedi Gülinya. Her ne kadar buracıkda olacak lakırdı deyil ise de ve bu hususlar hakkında tafsilli harif u malûmatlar neçe gice ve gündüzler mükâlememize bir es do olacaklar ise de artık kalbim karar kılmayub şimdi muhtasarca olsun şu bahcede birbirimizden ayrıldıktan sonra zatınız bahce divarından dışarı atladığınızdan bed ile karib düşdüünüz adaya vaslolana kadar seyyahatınızın nakline himmet buyurun. Çün seyyahat-ı mezkürde başınızdan geçen kusur her bir vukuatları rakib olduğunuz kuşdan diynemişimdir ve yalnız İstanbul'a muvaselet u teşrif buyurduğunuz günden bu giceye kadar nerede ikamet itmiş olduğunuzdan haberdar deyilim, [531] dedikde Miran cevab verib sultanım, dedi. Bir yandan kalbimde cevelan itmekde olan alâka ve henüz birbirimize kavuşmuş iken nagâhen ayrılmaya mecbur olduğumdaki ihtilal ve bi-huzuri bir yandan gice vakıt epeyce yüksek bir divardan çapucak kendimi aşağı fırlatmakda üzerimde vuku bulan sarsılış ile yere düşdüm ise bir eyyam oracıkda devrilib kalmışım. Öyle ki o saat kalb-i perişanımda esmekde olan dürlü rüzgârların gürültüsü zihnimi dümanlandırıp ve kulaklarımı dahi sağır iderek deruni bahcede sultanımın hakkında vuku bulan keyfiyetleri dahi kulak virib diynemeye her ne kadar bila sabr ve iştiyak-ı şedid ile merak ve arzu ider idim ise de ayağa kalkıp doğrulmaya bile vicudimde derman kalmamışdı ve fil-vakı dahi böyle olacaktı. Çün nasıl dedim o saat öyle bir halde idim ki bütün zihnimi niçe birbirine muğayir tefekkür u duygular ihata itmiş idi. Öyle bir korkunc halde birdenbire divardan atlayışımın sebebine bütün vicudim sarsılarak bir put-ı bican gibi yere düşdüyüm halde dahi mahitabın şafkıyla bir saniye mıkdarı gördüyüm siz sultanımın [532] manendi melek cemali daha gözlerimin önünden gitmemekde idi ve şu mecruh u metruk halimde dahi gözlerimin önünde resm olunan heyalinize sarılmak emel arzusinde olur idim ise de çifayideki şiddet u kesreti alâkadan mesdane gözlerim açıldıkda iri kaya parçaları ve ağac kütüklerinden maada bir şey görmez idim. Halbuki menzare-yi mezkür dahi aklımı başıma toplayıb sultanımdan ayrılmış olduğuma beni isgât itmekde idiler. Neyleyim ki ol ande

aklının başıma geldiği dahi yeniden yeniye neçe bin acı tefekkürler kapusu açmış idi. Gicenin nısfında bir gafıl patırtı ile aşağı düşüb düşdüyüm yer neresi ve etrafımda ne var ne yok bakmaya bile sabr u kararım kalmayarak hırsız gibi bahcede tutulan siz nazik u nev-civan sultanımın atalarının ve dahi uşakların ve beslemelerin yanında giriftar olacağı mahcubiyet u hicabını düşünür idim ve bu öyle bir halde ki katan ol babde size bir yardım idebilecek kudretim olmadıktan maada hatda benim oracıkda hazır bulunduğum dahi daha ziyade sizin hicabınızı artırmaya bayis olacaktı. Çün onlar gelib sizi tuttukdan [533] sonra şu hırsızlığınızda bir arkadaşınız dahi olabilmesi ihtimaline mebni şayet bahce divarının dışarki taraflarını dahi tecessüz itmeleri ihtimalden idi. Bu ilerki korkulardan maada dışarki korkular dahi varıdı. Öyle ki mahal-ı mezburda gice vakıt asla bir işim olmayarak oracıktaki komşularınızdan birisinin gözüne ilişdiyim halde beni hırsızdır itikadına mebni hükümete teslim idecekleri dahi aşikârdı. Gine bu cümle şu ölümden beter namussuzluğu dahi kabul idüb o gice mahbese ilka olduğumda dahi sonraki vuku bulacak fena neticeleri düşünür idim. Çün herhalde irtesi gün hırsız sizin bahceden atlamış olduğu hasebiyle pederine haber verilip ve mezkûr dahi beni gördüyüde herhalde şu gicenin nısfında mahitabın şafkı ile oynatmakda olduğumuz maymun meydane çıkması ile pederin be her hal olanca variyet u nüfusu ile benden ahz u intikame kalkışacak idi dedikde ah bi-çare Miran'ım. A benim nazlu efendim, dedi Gülinya. Benim için ne hallere giriftar olmuşsunuz, sizin yalnız şu kadar bir tarifiniz didelerimi kanlu yaşlar ile memlu idüb başınızdan [534] geçen vukuatların tarifini sizden matlub itdiyime püşman oluyor isem de hasret u muhabbet-i deruniyemden dahi güç idüb diynemeye gayetle tahrik olunuyorum, dedikde Miran defa kelame bed ile, ne söyleyorsun sultanım? Bu kadar bin derd u endişe ihtilal ve düşünce, korku u vesvese içinde eğer yalnız bir ferahım var idi ise o dahi bunların cümlesini senin gibi beni candan sever bir maşuk u sadık ve cenan-ı meleksima uğruna çektiyim idi ve eğer o saat sizin gibi uğruna feda olduğum bir canparesin benim sebebimden giriftar-ı endişe u hicab olacak sayıntılar olmasa sizin hatrınız için bil-iftihar cellad önüne diz çöker idim. Her ne hal ise uzatmayayım sultanım, Çün sabah yaklaşmaktadır. Her ne kadar şu korkulu gice kolayca sabah olub yer ağardıkda mahal-ı mezburdan bir dost hanesine avdet itdim ise de herhalde pederiniz ziyade bir derin şübhe ve ihtimale mebni benden benden intikam almaya kalkışacaktır

korkusuna binayen artık İstanbul'da durmayub firar itmeye karar verdim ve badehu o gün bir gemiye rakiben Akdeniz'e doğru açılıb birkaç gün [535] uygun hava ile gitdikden sonra birdenbire şiddetli bir bora zuhr itmesi sebebine zalim dalğalar gemimizi parçalayıb içinde bulunanların kâffesi denize gark oldular ise de bi-avnihi Hüda benim elime bir sal gelib çantamıla kendimi mezkûr salın üzerine atarak ve üç gün ruy-i deryade bi hikmeti bari çalkanarak nihayet-ül emr kuşun size tarif itdiyi adayı tutdurduk. Ondan sonrası kuşun size hikâyeye itmesiyle malûminiz olmuş olduğu için tekrarından sarf-ı nazar iderim sultanım, dedikde ey efendim, mezkûr adadaki başınızdan geçen kusur vuluatları benim kuşdan diynediymi siz neden biliyorsunuz dedikde Gülinya sultanım dedi Miran bendeniz on gün bir mezkûr kuşun kanadlarının altında idim. A benim ömrüm vari bağırdı Gülinya. Dimek ki on günden beru benim devletim ta yanımda durmakda imiş, dimek ki siz benim kuş ile lakırdı itdiyimi dahi diynediniz. Çün mezkûr kuş seni kanadlarının üstüne alıb yolda gelir iken bir gice bir memleketin birisinde bağlar arasında konak itdiyiniz halde senin yanına gelib muhabbet itmeye seni teşvik iden bir gayetle [536] güzel karının naklini itdiyinde aman Miran'ım aceba sadakat telini kırıp şu karının teklifine ruy-i riza gösterecek midirdeyu hakkınızda cuzi bir emniyetsizliye zahib olmuş olduğumu dahi işitdiniz öyle mi? Aman efendim, avf buyurun, benim sizden katan şübhem yokdur. Halbuki şu taksiratda dahi bulunduğumun sebebi size olan muhabetimin kesretindendir. Çün sizin bulunduğunuz o hale beni-i ademin hiçbirisinin tehammül idemeyeceyi der-kârdır. Görsünler, duysunlar, işitsinler bunu zemanе delikanluları o kız almayub para alan kız sevmeyub para seven delikanlular şu kızı kendimize mecbur itsek ya aldatıb kandırsak da paralara kapulansak efkâr u emelinde olub para kazanmaya ya tablaları ya ğayretleri olmayan kızların yan kesecisi olan delikanlular çün mazur buyurun Miran'ım, zatınızdan ayrılalıdan beru benim defîgamım için şu herkesin bu muhabet babinde tavr u hareketlerini ve maksed u efkârlarını ağnayabilmek için bana bir fevkelade kudret ihsan iden ol ihtiyare bin hamd u senaler olsun. Bu otuz gün zarfında bendeniz [537] bu babde epeyice kesb-ı malûmat idib her ne kadar bir yandan sizden cûda düşdüyüm için keder u teessüf ider idim ise de diger taraftan dahi bu ayrılığın hakkımda sebep olduğu niçe malûmatlar için memnun olurudum. Çün nasıl bana ihtiyar dimiş idi kişi meger bu alemde kendusunin malik bulunduğu iyiliyin kadr u haysiyetini daha ziyade tanımak için cihande olan

neçe hiyle u fenalıkları bilmek iktiza ider imiş. Ben bu otuz günün içinde öyle muhabetler seyr itdim ki anlere muhabbet dinmeyub adavet dinmelidir. Ne diyorum adavet, daha beterdir! Çün adavet aşikâren olduğu için herkes kendisini düşmeninden sakınıb vekaye idebilir amma bu üstü kapalı adavetdir ki hiç haberi olmayarak insanı duzağa düşürür. Fakat bundan da maada bu memleketde hepsinden ziyade tuhafıma giden şey ne oldu der isen şudur ki iki taraf dahi yani kız ve delikanlu birbirlerini asla tanımayub ve katan sevmeyub ideyoruz deyu kendi kendilerini aldadıyorlar ve lisanen birbirlerine her ne lakırdı idiyorlar ise kalblerinde olan o lakırdının daban dabana zıddı [538] dır ve bu ol kadara dak şimdiki vakıtda adet hükmüne geçmişdir ki heman senin ile ben gibi birbirlerini can u dilden seven bir kes daha şu memleketde bulunabileceyini aklım kesmez dedikde Miran sultanım dedi, her ne kadar zatınız bir dirayetlu kız olub şu giceleri seyyahatınızda bu dediyiniz hususun dahi sebebine vakıfe olmuşsunuzdur ise de şu kadar bir şey dahi bendeniz söyleyim ki evvel zamanda dünyade insanların giyindiği yalnız çul çapud ve yediği sadece et, ekmek iken insan kısmının dünyada pek az şeye iktizası olduğu için para dinilen şey o kadar kıymetli ve iktizalı deyil idi ve onun için insanlar onu kazanmak için dürlü hiyle u fesadlar düşünmeye dahi mühtaciyetleri yok idi. Şimdiki insan kısmının iktizası ve bahusus şu “alafranga” dinilen vebayi cihan meydan alalı gayetle çoğalmıştır. Onun için her ne kadar dağlarda maden kalmadı, para kesildi ise de gine bu cümle para pek kıymatli ve insan kısmının bu kadar bin dürlü iktizasına yetişememekdedir ve onun için herkesi onu kazanmak için dürlü hiyle ve duzaklar düşünmeye mecbur itmiş [539] dir. Bu sebebden naşidir ki çoğu insanlar dağlarda haydudluk şehirlerde hırsızlık, yankesecilik, dolandırıcılık iderek evler soyarak, adamlar öldürerek, döyerek, söyerek, para kazanıyor iken bile bakıp görüb ki bu dahi bu kadar çok iktizalara kifayet itmiyor. Bu defa birbirlerini severek para kazanmak adeti ihdas itmişlerdir ve bu dediğimin isbatı ta yanındadır. Çün hepsinden ziyade hırsızlık yankesecilik, dolandırıcılık, adam öldürmek zuhr iden memleketler. En ziyade alafranganın icadı ve çoğu olan memaliklerdi. Çün onlarda her yerden ziyade insanların iktizası çokdur. Köylerde ise iktiza gayetle az olduğu için bu gibi şeyler nadir işitilir ve her şey hiyle u fesaddan beridir. Yani demek isterim ki şimdiki vakıtda vuku bulan çoğu hiyle u fesadın dahi sebebi iktizaların gayetle çoğalmış olduğundandır ve bu cihetle şimdiki vakıtda dünyade vuku bulan bu kadar

fenalıkların biricik sebebi alafrangadır. İnsanların fenalığı şudur ki böyle bir canlarının, tenlerinin, rahatlıklarının, ticaretlerinin düşmenine ğayetle dost nazarı ile bakıyorlar ve gün be gün ona daha ziyade taltif u hürmet itmekdedirler. Ah azizem Gülinya, bunlar öyle mütalaalardır ki [540] başında kıl kadar akli olanın insan kısmının kendi eli ile kendi meşakkatını artırmasındaki divaneliyinin üzerine gözlerini kanlu yaş ile memlu ider dedikde aşağıki çatıdaki duran kuş mezkürlerin yanına varıb a cihande nadir-ül emsal aşık ve maşuklar dedi siz muhabete daldınız, sabah ise yaklaştı. Saher yıldızı efendisinin virudinin dünyaya haberini veriyor. Etraf evlerin hizmetcileri uykudan uyanıb şems-ı taban dünyaya biraz daha yaklaşıana kadar tutacakları hizmeti görebilmek için iyreti mumlar yakıyorlar. Olabilir ki şimdi birisinin gözüne ilişirsiniz ve sizi hırsız yahod birbiriniz ile muvakkat bir muhabbet etmek için hasseten buraya gelmiş zann iderler ve sizin ise bu çatıdan aşağı inmeye kabiliyetiniz yokdur. Şu benim kanadlarımın üzerine rakib olun sizi mahalinize götürüyim dedikde Gülinya ve Miran kuşun birer kanadlarına oturduklarında kuşdur havalanıb ve kurşun gibi çapukluk ile Boğaziçi'nin sabaha karşı yüzünü pus kaplamış olan denizinin üstünden uçarak ta Gülinya'nın sahilhanesinin bahcesine getirib ve otuz bir gün mukaddem birbirlerinden ayrılmış oldukları ağacın altında mezkürleri bıraktığı gibi ağacların arasında kayboldu.

SONUÇ

Tanzimat döneminin önde gelen isimlerinden biri olduğunu tespit ettiğimiz Viçen Tilkiyan, hikâye, roman, düşünce ve eleştiri yazısı türünde değerlendirilebilecek telif ve çeviri eserlere imza atmıştır. Eserlerinin genelinde 19. yüzyılın sosyal ve edebi portresini çizmiştir. Yaşadığı dönemin sosyal ve kültürel değişimini yansıtan Tilkiyan'ın Anadolu'nun bazı yerlerini ve özellikle İstanbul'u iyi bildiği eserlerinde anlattıklarından anlaşılmıştır.

Hem EHT hem AHT olarak eserler kaleme aldığı tespit edilen Viçen Tilkiyan'ın gördüğümüz ve çalışmamızda tanıttığımız 4 eserinin yanında bir de ulaşamadığımız eserleri bulunmaktadır. Hasmik Stepanyan ulaşamadığımız 4 eserinden yalnızca künye olarak bahseder. Ancak Viçen Tilkiyan'ın eserlerinden hareketle tespit ettiğimiz ve Hasmik Stepanyan'ın bahsetmediği **Zevallı Kızcağız** adlı bir eseri daha vardır. Bunun da müstear isimle yayınlandığı göz önünde bulundurulursa 3 eser daha eklenir. Öyle ki bu eserlerini T. Abdi adıyla yayınladığı kuvvetle muhtemeldir. Müstear isimlerle yayınladığı düşünülen eserlerin AHT olduğu görülür. Ayrıca **Yeni Dünya** adlı bir eser kaleme almak niyetinde olduğu bilinen yazarın bu eseri yayınlayıp yayınlamadığı belli olmadığından künyelere dahil edilmemiştir.

Turgut Kut'un EHT ilk telif romanlar olarak bahsettiği eserlerin son halkasını **GKGHGK** oluşturur. Ondan önce **Akabi Hikayesi** (1851), **Boşboğaz Bir Adem-Lafazanlık ile Husule Gelen Fenalıkların Muhtasar Risalesi** (1852), **Karnig, Gülinya ve Dikran'ın Dehşetli Vefatları** (1863), **Bir Sefil Zevce** (1868) adlı EHT eserler bulunmaktadır ve araştırmacılar tarafından çalışılmıştır. **GKGHGK** ise bu çalışmada tarafımızdan incelenmiş olup ilk defa Latin harfli Türkçeye aktarılmıştır.

Bu çalışmada dergi ve gazetelerde yazılar yazan ve çeşitli türlerde eser veren Viçen Tilkiyan'ın Türk Edebiyatındaki yeri ile **GKGHGK** adlı eserinde yer alan günlük yaşamdaki unsurlar ve halk dili unsurları tespit edilmiş ve incelenmiştir. Viçen Tilkiyan adıyla yayınladığı eserler ile müstear isimler kullanarak yayınladığını düşündüğümüz eserler de incelendiğinde şekil ve üslup birliğinin var olduğu görülür. Kişisel düşüncelerini eserlerinde yansıtan yazar, eserlerinde

İstanbul'un ve Anadolu'nun kozmopolit yapısını ve bu yapıya paralel dil özelliklerini, çeşitli eğlence yerlerini vb. unsurları yansıtır.

Viçen Tilkiyan'ın Tanzimat Dönemi'nin toplumun aydınlatılmasına hizmet eden sanatçıları arasında hem bir fikir adamı hem de bu fikirlerin topluma yerleşmesi görevini üstlenen bir yazar olarak önemli bir yere sahip olduğu tespit edilmiştir. 19. yüzyılın sosyal yaşamına dair unsurları yansıttığı eserlerinde Viçen Tilkiyan, okuyucularına doğru kabul ettiği fikirleri aktarmak niyetindedir. Öyle ki eserlerini toplumu aydınlatmak üzere araç olarak kullanır. Okuyucularını bu doğrultuda yönlendiren yazar, sanatını toplumda yanlış Batılılaşmanın getirdiği ahlaki çöküntüyü gidermek üzere icra eder. Bu noktada eserlerinde ele aldığı konu görünüşte kadın-erkek ilişkileri gibi görünse de aslında yanlış Batılılaşmanın toplumun sosyal hayatında ahlaki çöküntülere yol açmasının olumsuz bir eleştirisidir. Özellikle bu konuya eğilen yazar, yaşadığı dönemin ve savunduğu düşüncelerin etkisiyle sanat kaygısı gütmekten araya girer ve okuyucularına bilgi verir. Bu noktada Tanzimat döneminin öne çıkan isimlerinden olan Ahmet Mithat Efendi ile benzer düşüncelere sahip olduğu görülür. Ahmet Mithat Efendi yanlış Batılılaşma düşüncesini olumsuz eleştiren ve Viçen Tilkiyan gibi toplumun aksayan yönlerine dikkat çeken bir yazardır. Viçen Tilkiyan ile karşılaştırıldığında Ahmet Mithat Efendi'nin ilk hikâye örneği olarak kabul edilen **Letaif-i Rivayât** adlı eserinden önce Viçen Tilkiyan'ın 31 geceye bölünmüş hikâyelerden oluşan **GYKGHGK** adlı eserinin var olduğu tespit edilmiştir. Hikâye mi roman mı olduğu konusundaki tartışmaların kesinlik kazanması durumunda daha da netleşecek olan bu durumu yazarın adlandırması açısından değerlendirdiğimizde hikâye olarak adlandırdığını gördük.

Sosyal yaşamın içerisinde yer alan halkbilimi unsurlarına özellikle yer verme kaygısı gütmekten anlatacağı ana fikre odaklanmıştır. Bu unsurlar sosyal yaşamdan bağımsız olmadığından anlatının olağan akışı içerisinde kullanılmış olup tarafımızca tespit edilmiştir.

Viçen Tilkiyan, **GKGHGK** adlı eserinde Osmanlı toplumunda yer alan çeşitli kesimlerden insanlara yer vermiştir. Kozmopolit bir yapıya sahip olan Osmanlı

toplumunu dil ve düşünce açısından gözlemlediği bu gözlemlerini sosyal hayatta ustaca yansıtmıştırdan anlaşılır. Toplumda var olan kültürel kodları bir araya getiren yazar bunları eğitici ve ahlaki kaygı güderek kendi düşüncelerini yansıtır.

Eserde tespit edilen halkbilimsel unsurları günlük yaşam ve halk dili ekseninde inceledik. Viçen Tilkiyan'ın kadın-erkek ilişkilerini yanlış Batılılaşma noktasında değerlendirdiği ve ahlaki açıdan toplumu zayıflattığı düşüncesine sahip olduğu çıkarımını yaptık. Bunun kadın-erkek ilişkileri dışında giyim, kuşam ve süslenmede, mesleklerde, tiplerde de karşımıza çıktığını gördük. Bunun yanında kırsal kesimde yaşayanlar ile şehirde yaşayanlar arasında yer yer karşılaştırma yapan Viçen Tilkiyan, yerel söyleyişlere ve deyimlere çokça yer vermiştir. Bunun yanında atasözlerine deyimlere nazaran daha az yer verdiği görülmüştür. Ayrıca bazı deyimlerin bugünkü halleriyle ilgili açıklamalarda bulunulmuştur. Bu şekilde deyimlerin nasıl değiştiğini görmek mümkün olmuştur. Dua, beddua, selamlaşma, vedalaşma, yemin ifadeleri, lakaplar, argo ve küfürlerle de halk dili ekseninde yaklaşılmıştır. Neticede Viçen Tilkiyan halkbilimi unsurlarının toplumdaki yansımasına dair içerikleri sunarak 19. yüzyılın düşünce yapısına ışık tutar.

KAYNAKÇA

Ahmet Mithat Efendi: **Henüz 17 Yaşında**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.

Ahmet Mithat Efendi: **Letaif-i Rivayat**, (Haz. Fazıl Gökçek, Sabahattin Çağın), İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001.

Ahmet Mithat: **Avrupa Âdâb-ı Muâşeretî Yahut Alafranga**, (Haz. İsmail Doğan, Ali Gurbetoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.

Alptekin, Ali Berat: **Halk Hikayelerinin Motif Yapısı**, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

Babacan, İsrail: XIX Asır Osmanlı Edebiyatında Milliyetçilik Düşüncesinin Gelişimi ve Şebinkarahisarlı Abdi Bey'in Türklükle İlgili Bir Manzumesi, **Karadeniz Araştırmaları**, S.12, 2007.

Boratav, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, (Haz. Sabri Koz), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2014.

Cebe, Gülin Özlem:

Cervantes'ten Tilkiyan'a Osmanlı Edebiyatında Pastoralin Sergüzeşti, Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.

Çıkla, Selçuk:

Ahmet Mithat Efendi'nin Roman Yazma Yöntemi, **TÜBAR**, S.37, 2015.

Devellioğlu, Ferit:

Türk Argo Sözlüğü, Ankara: Bilgi Basımevi, 1970.

Emeksiz, Abdulkadir:

Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul C.II, Haz. Filiz Özdem, İstanbul, YKY, 2009, s. 135.

Gökalp, Gonca:

Tanzimat Edebiyatında Gelenekten Gelen Unsurlar (Sözlü Kültür Etkileri Doğrultusunda XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Yapı: Konu, Kurgu, Öykü, Kişi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Güneş, Aysel:

Hovhannes Balıkcıyan'ın Karnig, Gülunya ve Dikran'ın Dehşetli Vefatları Hikayesi ile Hovsep Maruş'un -Bir Sefil Zevce İsimli Ermeni Harfli Türkçe Romanları (İnceleme-Metin-Dizin), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2015.

Hacı Beyzade Ahmed

Muhtar Efendi:

Osmanlıca Bilenlere Dört Günde Ermenice Okumanın Usulü, Boyacıyan Agop Matbaası, 1308.

Hovsep Vartanyan:

Boşboğaz Bir Âdem, (Çev. Murat Cankara), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.

Karakılçık, Pınar:

Hovsep H. Kurban'ın “İki Kapu Yoldaşları Yahod Hakku Adaletin Zahiri”si, 1885, İkinci Cilt, (İnceleme, Ermeni Harfli Türkçe Metin, Dizin), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Köprülü, Fuat:

Edebiyat Araştırmaları, İstanbul: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

Kut, Turgut:

Ermeni Harfli Türkçe Telif ve Tercüme Konuları I- Victor Hugo'nun Mağdurin Hikâyesinin Kısaltmış Nüshası, Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1985.

Mardin, Şerif:

Türk Modernleşmesi Makaleler IV, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.

Okay, Orhan:

Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Mithat Efendi, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.

Ong, Walter J.:

Sözlü ve Yazılı Kültür, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

Pamukciyan, Kevork:

Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar- II: Ermeni Harfli Türkçe Metinler, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2002.

Stepanyan, Hasmik A.:

Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1727-1968), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2005.

Strauss, Johann:

Osmanlı İmparatorluğunda Kimler Neleri Okurdu? (19.-20. Yüzyıllar), **Tanzimat ve Edebiyat Osmanlı İstanbulu'nda Modern Edebi Kültür**, (Haz. Mehmet Fatih Uslu, Fatih Altuğ), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.

Tanpınar, Ahmet Hamdi:

On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, (Yay. Haz. Abdullah Uçman), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Tansel, Fevziye Abdullah:

Namık Kemal'in Hususi Mektupları I
İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları,
Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1967.

Topcu, Özlem:

Derleme Sözlüğü'nde Geçen Kastamonu
Ağızına Ait Kelime ve Deyimlerin Ses Bilimsel
İşlevliliği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans
Tezi), Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Uçar, Fatmanur:

1876-1923 Yılları Arasında İstanbul'daki
Kütüphane İmtiyaz Sahipleri, Kütüphaneleri
ve Kataloglar, İstanbul: İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,
2017.

Vartan Paşa:

Akabi Hikayesi, (Haz. A. Tietze), İstanbul:
Eren Yayınları, 1991.

Viçen Tilkiyan:

Çoban Kızlar, Asitane: S. G. Bardizbanyan ve
Şirket, 1876.

Viçen Tilkiyan:

Dürbin-i Aşk Mahbube-i Milel C.3, Asitane:
Y.K. Tozleants, 1872.

Viçen Tilkiyan:

Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek
Herkesi Gören Bir Kız, İstanbul: Vezir Han,
1868.

Viçen Tilkiyan:

Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa, Asitane:
Mühendisyan Matbaası, 1870.

Yıldırım, Ezgi:

**19. Yüzyıl Sonu Osmanlı Toplumunda
‘Tercüme’ Eserlerin Tanıtımı Üzerine
Betimleyici Bir İnceleme: Kitapçı Arakel
Katalogları**, İstanbul: İstanbul Okan
Üniversitesi, 2019.

Elektronik Kaynaklar

Vitrin, <http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/134420/001641250010.pdf?sequence=3> , 19.04.2022.

TDK, “Ağzı açık ayran delisi gibi bakmak” <https://sozluk.gov.tr/> 11.05.2022.

TDK, “Korte” <https://sozluk.gov.tr/>, 28.04.2022.

TDK, “Ruba” <https://sozluk.gov.tr/> , 28.04.2022.

Kubbealtı Lügatı “Deyim” <http://lugatim.com/s/deyim>, (28.04.2022)

TDK, “Argo” <http://lugatim.com/s/argo>, 28.04.2022.

TDK, “Çeşnicibaşı” <https://sozluk.gov.tr/>, 28.04.2022.

Kubbealtı Lügatı, “Basma”, <http://lugatim.com/s/basma>, 28.04.2022.

TDK, “Ka” <https://sozluk.gov.tr/> 10.05.2022.

TDK, “Mavi boncuk dağıtmak”, <https://sozluk.gov.tr/> 11.05.2022.

TDK, “Lololo” <https://sozluk.gov.tr/> 12.05.2022.

TDK, “Yeşillenmek” <https://sozluk.gov.tr/> 12.05.2022.

TDK, “Mezelenmek” <https://sozluk.gov.tr/> 12.05.2022.

TDK, “Batakçı”, <https://sozluk.gov.tr/> 12.05.2022.

TDK, “Harar”, <https://sozluk.gov.tr/> 14.05.2022.

TDK, “Zampara” <https://sozluk.gov.tr/> 24.05.2022.

EKLER

**1) Gülinya Yahod Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız Adlı Eserin
Kapağı**

(Gülinya Yahut Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız, Vezir Han,
İstanbul, 1868, 540 s.)

ԿՐԻԼՐՆԵԱ

Ե Ա Խ Օ Տ

ՔԵՆՏԻ ԿԵՕՐԻՒՆՄԷՅԵՐԷՔ

ՀԵՐ ՔԵՍԻ ԿԵՕՐԷՆ ՊԻՐ ԳԸԶ

ԹՈՌԻԶ ՊԻՐ ԿԻՃԵՅԷ ԹԱԳՍԻՄ ՕԼՈՒՆՄՈՒԹ

Մ Ո Ր Գ Ա Տ Տ Է Մ Է

Ի Ս Թ Ա Ն Պ Օ Լ

ՊԵՐԻՐ ԽԱՆԸՆՏԱՆ ՆՕՄԵՐՈ 20

— 1868 —

855604

2) Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa Adlı Eserin Kapağı

(Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa, H. Mühendisyan Matbaası, İstanbul,
1870, 20 s.)

ՄԷԶԱՐԼԸԳՏԱՆ
ԵՈՒՎԱՐԼԱՆԱՆ
ԷՍԿԻ ԳԱՖԱ

Հրդ. Կ. Թ. Կ. Կ. Կ.

Printed in Turkey

ԱՍԻԹԱՆԷ

ՄԻԷԶԵՆՏԻՍՏԵԱՆ ԹԱՊԵԱՆԵՄԵՆՏԷ ԹԱՊ ՕԼՈՒՆՄՈՒՇ
ՏՈՒՐ

1870

1466

3) Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milel Adlı Eserin 3. Cildinin Kapağı

(Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milel, C.3, H. Tozlyants, İstanbul, 1872, 112 s.)

ՏԻՒՐՊԻՆԻ ԱՇԳ

ՎԵ

ՄԱՀՊՈՒՊԵՒ ՄԻԼԷԼ

ՕՐՈՒՋ ՊԻՐ ԿԻՆԷ ԹԱՔՍԻՄ ՕԼՈՒՆՄՈՒՇՏԸՐ

ՄՈՒՀԱՐՐԻՐԻ ՎԻՉԷՆ ԹԻԼՔԻՆԱՆ

ՍԱՀԻՊ ՎԷ ՄԻՆԹԷՇԻՐ Ա : Գ . Թ

ԷԻՉԻՆՃԻԻ ՃԻԼՏ

ԱՍԻԹԱՆԷ

ՄԱԹՊՈՒԱՅԸ Յ . Գ . ԹՕՁԼԵԱՆՅ

)(1872)(

Մասեցողիսական Յոննա Գրիգորյան

Հ. Բ. Գ. Մ. - Հարկայ փաստաթղթի 348

Նու իրաւունք Տիր. Վ. Կոնստանտինով

Ի. Վ. Կոնստանտինով

4) Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milel Adlı Eserin 4. Cildinin Kapağı

(Dürbin-i Aşk ve Mahbube-i Milel C.4, Matbuayı H. Tozlyants, İstanbul,
1872, 68 s.)

ՏԻՒՐՊԻՆԻ ԱՇԳ

ՎԷ

ՄԱՀՊՈՒՊԷԻ ՄԻԼԷԼ

ՅԹՈՒՋ ՊԻՐ ԿԻՒՆԷ ԹԱԳՍԻՄ ՕԼՈՒՆՄՈՒՇՅԱՐ

ՄՈՒՀԱՐՐԻՐԻ ՎԻՋԷՆ ԹԻԼԲԵԱՆ

ՍԱՀԻՊ ՎԷ ՄԻՒՆԹԵՇԻՐ Ա . Գ . Թ

ՏԷՕՐՏԻՒՆՃԻ ՃԻԼՏ

ԱՍԽԱՆԷ

ՄԱԹՊՈՒԱՅԸ Յ . Գ . ԹՕՁԼԵԱՆՑ

)(1872)(

5) Çoban Kızlar Adlı Eserin Kapağı

(Çoban Kızlar, S. Bardizbanyan, İstanbul, 1876, 146 s.)

20ԳԱՆ ԳԸԶԼԱՐ

ԵՍԵՑ

Վ. ԹԻԼԳԻԵԱՆ

ՄԷԱՐԻՖ ՆԷԶԱՐԷԹԸ ՃԷԼԻԼԷՍԻՆԻՆ
ՐՈՒՍԱԹԸ ԻԼԷ ԹԱՊ ՕԼՈՒՆՏՈՒ

Մ. ՍՄԻԹԱՆԷ

ՄԱԹՊԱԱ Ս. Ղ. ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԵԱՆ ՎԷ ՇԻՐԲԷԹ

— 1876 —

ՀԱՒԱԳԱՇՈՅ Թ. ԱԶԱՏԵԱՆ Ի ԲԻՒ

ÖZGEÇMİŞ

Bahçelievler 75. Yıl Cumhuriyet İlköğretim Okulundan mezun oldu. Bahçelievler Mehmet Akif Lisesi'ni 2013 yılında tamamladı. 2018 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. 2019'da İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansa başladı.

